چوار کتێب
لەبارەی شیعرەوە

سەباح ڕەنجدەر

٢٠١٩ هەولێر

حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان
بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوە

بەڕێوەبەرایەتی هەولێر
ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوەی

سەرپەرشتیاری گشتی
سیروان عوسمان

ناوی کتێب:	چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە
بابەت:	گوتار و بیروڕای ئەدەبی
نووسەر:	سەباح ڕەنجدەر
پیتچنین:	یاد سەباح ڕەنجدەر
هەڵەچن:	شێرزاد فەقێ ئیسماعیل
نەخشەسازی ناوەڕۆك:	جەوهەر فەتاح
نەخشەسازی بەرگ:	شاخەوان جەعفەر
ئەژمار:	٥٠٠ دانە
چاپ:	چاپی یەکەم - چاپخانەی ڕۆشنبیری- هەولێر/ ٢٠١٩
نرخ:	٤٠٠٠ دینار

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان / هەرێمی کوردستان
ژمارەی سپاردن (٣)ی ساڵی (٢٠١٩)ی پێدراوە

هەولێر- گەڕەکی ڕاستی/ نزیك گەراجی بەغدا ژمارەی تەلەفۆن: ٠٦٦٢٥٨٥٤٢٧

کتێبی یەکەم

پەیامی شیعر لە زمانی خوداوەندی شیعرەوە

پێشچاو

هەمــوو ئــەو شــتانەی مــرۆڤ دەیانبینێــت. شــتێکیان تێدایــە بــۆ دۆزینــەوە، کــە پێشــتر کەســێکی دی وەک ئــەو نەیبینیــوە. بەکاربردنیشــی لــە ئەدەبیاتــدا ئەوەیــە: بەشــێوەیەکی بەجــێ وەرگــر بخاتــە بــاری سەرســوڕمان و ڕەگــەزی سەرســوڕهێنەر و ئاســۆی چاوەڕوانــی تێــدا بەهێــز بــکات. شــیعری کــوردی وەک شــیعری هەمــوو نەتەوەیەکــی دی. بــە گەلێــک قۆناغــدا تێپەڕیــوە، سوودیشــی لــە هەمــوو ڕێبــاز و فــۆرم و شــێوازە جیــا جیاکانــی شــیعری وەرگرتــووە و لەگەڵیانــدا ڕۆیشــتووە تــا گەیشــتووە بــە ناوەنــد و پانتایــی خۆبوونیــی خــۆی. ســاڵی **١٩٨٨**، کــە زێوانــی تێــدا چــاپ کــرا بــۆ مــن ســەرەتای ڕووداوێکــی چاوەڕێکــراوی ئەدەبــی بــوو، ســەردەمی گواســتنەوە و گۆڕیــن. ڕێبــاز و فــۆرم و شــێوازی کارێکــی نیمچــە جیــا بــوو، لــە زۆر لاوە سەرزەنشــت کــرام. لــەو کاتــەوە بیــری ئــەوەم لا جۆشــا لەگــەڵ چاپکردنــی هــەر کتێبێکــی شــیعریدا مانیفێســتێک، وەک دوا شــێوەی بیرکردنــەوەم بنووســم و لەگەڵیــدا بــاڵاوی بکەمــەوە. ئــەو خاڵــە ڕێبــازی و فۆرمــی و شــێوازییەی پێــی گەیشــتووم و لــە دەقەکانمــدا بــەکارم بــردوون، پایەکانــی ئاشــکرا بکــەم. خاڵــی کرۆکــی و ناوکــی لــە ئەزموونــی منــدا ئەوەیــە: پاڵەوانیەتــی و خۆبەختکــردن و هەوڵــدان بــۆ گۆڕینــی قــەوارەی کۆمەڵایەتــی و سیاســی و ئایینــی نییــە، بــەڵام بــە هێمنــی

باسـی ژیـان و مـردن هەیـە.

گرینگتریـن شـت لـە نووسـینی مانیفێسـتدا ئەوەیـە دەبـێ خاڵێـک وەک سـەرچاوە دەستنیشـان کرابێـت، هەمـوو بیروڕاکانـی لـێ کۆببێتـەوە و پاشـان وەک ڕامانـی سـەرەکی بـە تـەواوی جەسـتەی نووسـینەکەدا بـڵاوی بکەیتـەوە.

لـەو کاتانـەی نەمتوانیـوە لـە شـیعردا ڕوون بنووسـم، بێگومـان ئـەو بـارەش لـە ئەزموونـی منـدا هەیـە. هەوڵـم داوە ڕوونبـم لـە هەمـوو ئـەو بیروڕایانـەی لـە مانیفێسـتەکاندا ڕایاندەگەیەنـم. مانیفێسـتەکانیش دۆخـی شـیعرەکانم وەرگـرن و دەچنـە پێسـتیانەوە. بـۆ ئـەم بـارەش گونجاوتریـن شـێوەی بەجێهێنانـم هەڵبـژاردووە. لـە بنیـادی هێڵکاریـی دەقەکانـدا بـۆ گیانـی شـیعرییەتی شـاعیرەکە خـۆی بگەڕێیـن و چاودێـری ئـەوە بکەیـن. ئایـە دەسـەڵاتی دامەزراندنـی بەسـەر دەقەکانیـدا شـکاوە، یـان نـا. پەیوەندیـی کـراوە، یـان داخـراوی لەگـەڵ وەرگـر کردووەتـەوە، پەیوەندییەکـەی بـە چ شـێوەیەکە. ئـەم شـێوەیە دەسـەڵاتی بیرکردنـەوە و شـێوازی نووسـینم ئاشـکرا دەکات.

ناسینی بوونی شیعر و خۆ دەستنیشانکردن

مانیفێستی شیعری

١

مـرۆڤ تەنیـا لـە مردنـدا کامـڵ دەبێـت، شـیعر بـۆ مـن مـردن بـوو، بەرپرسـیارییەتیی شـاعیری ڕاسـتەقینە ئەوەیـە، شـیعری بێگـەرد بگەیەنێتـە کۆمەڵـگای مرۆڤایەتـی. لـە کۆتایـی حەفتایەکانـدا، بـووم بـە خوێنەرێکـی تامـەزرۆی شـیعر، شـیعرپەروەریش بـە شـێوازێکی سەرسـوڕهێنەر لـە ژیانمـدا دەرکـەوت و پـەرەی سـەند، هیچـم نەدەبینـی جگـە لـەو جوانییانـەی لەنـاو شـیعردا دەکرانـەوە و جووڵـەدار بـوون، تەنانـەت لـە ڕۆیشـتنی نـاو شـەقام و دانیشـتنی نـاو پـۆل و لەسـەر خوانـی خێزانیشـدا، شـیعر وڕێنـەی چێـژداری پێدەکـردم، هێنـد بـە تاسـە و دڵگەرمییـەوە دەمخوێنـدەوە، خـۆم تێیـدا شـەهید دەکـرد. هیـچ شـتێکیش ئەوپـەڕی خۆشـی نەداومەتـێ خوێندنـەوە نەبێـت.

ژیانـی مـن، قەرەباڵـغ نەبـوو بـە پلـە و پایـەی فەرمانبـەری و باڵەخانـە و خانـووی گـەورە و دەوڵەمەندبـوون و ..... تـاد، تەنیـا بـە شـیعر قەرەباڵـغ بـوو، بـاس و بابەتـی سـەرەکیم لەگـەڵ هاوڕێکانـم و ژیـان، شـیعر بـوو بـەس، واش تێدەگەیشـتم ئەگـەر دوو دوژمنـی ڕەچەڵـەک کوشـتەی سەرسـەختی یەکتـری لەنـاو کرانـەوەی شـیعریدا گفتوگـۆ بکـەن، دەمـاری گرژیـان خـاو دەبێتـەوە، تـا ڕادەی پاکبوونـەوە، یەکتریـان خـۆش دەوێـت و پشـت دەدەنـە یـەک.

بنچینـەی ئـەم خۆشەویسـتی و پشـتدانە یەکترییـەش ئەفسـوونی شـیعرە، لەپـاڵ ئـەم بڕواهێنانـە کەڵکەڵـەی شیعرنووسـین ناخـی بـە تونـدی ڕاتەکانـدم.

بڕواهێنـان جوانتریـن و بەهێزتریـن شـیعرییەتی تێدایـە، بانگـی وشەشـم هاتـە بەرگـوێ، بمهێنـە نـاو ژیـان.

هێـزم تێدایـە خەونـە نەبڕاوەکانـت بـە ئومێـد و ناوەنـد بگەیەنـم، ئـەم بانگکردنـی وشـەیە، بـە یەکەمیـن و گرینگتریـن هـۆکار و پەیـام دەزانـم.

دوای ئـەم نـاخ ڕاتەکاندنـە، نـاوە نـاوە دەقـی شـیعریم دەنووسـی و بوێرانـە بـڵاوم دەکردنـەوە، بەتـەواوی باروبـواری بیرکردنـەوەش بـەدوای کەشـوهەوای سـەربەخۆ وێـڵ بـووم و بـە هێڵـی ئەفسـوونیدا ڕۆیشـتم تـا بـە ئێسـتاکە گەیشـتووم، لەنـاو بەهەشـتی نووسـین لـە پانتایـی خەونـدا

کار دەکـەم.

خـەون کاریگـەری بـوون بـە شـیعری تێـدا بەهێـزە، جیهانبینیـی منـی لێـوە ڕوون بووەتـەوە و بووەتـە پەیوەسـتێکی پتـەو لەگـەڵ پرسـیارەکانی ژیـان.

مـرۆڤ، ئێسـتای لـە نەماندایـە، ڕابـردوو و داهاتـووی هەیـە، شـیعرێک لەسـەر بنەمـا و جیهانبینیـی ڕوون بنیـاد نەندرابێـت، نـە بـە کەڵکـی ئەمـڕۆ دێـت، نـە هیـچ سـەردەمێکی دیکەیـش وەک دەقـی پتـەو و پەتیـی ئەدەبـی قبووڵـی دەکات.

ڕابـردوو بەشـی هـەرە گـەورەی ژیانـی نووسـەر پێکدەهێنـێ و پێکهاتـەی دەقیشـە، چونکـە ئێسـتا، کـە خەریکـی کار و کـردەی نووسـینی، دوای قـاوە خواردنەوەیـەک چرکـەی کار و کـردەی نووسـینەکەت دەبێتـە ڕابردوویەکـی زینـدوو، کەواتـە: ئـەو کاتـەی کار و کردەکـەی تێـدا ئەنجـام دەدەیـت ئێسـتایە، بەشـی هـەرە گـەورەی پێکهاتەکـەی ڕابـردووە. ئاینـدە تەنیـا لەنـاو دەقـدا دەبیندرێـت و ئەندێشـەیەکی تێکـەڵ بـە فەنتازیـا بەگـەڕ دەخـات. ئـەو ئەندێشـە تێکـەڵ بـە فەنتازیایـە بیرۆکـە و خاڵـی تێڕوانینـە. ژیانبینـی بـە ئایندەبینییـەوە تـەواو دەبـێ و بەبـێ ئایندەبینـی ناتـەواوە. کـرۆک و دیـوی نهێنیـی ژیـان، ئایندەیـە. ئاینـدەش خاڵـی تێڕوانیـن و لـە هەمـوو بەشـەکانی دیکـە چالاکتـرە، چونکـە بـەردەوام هەوڵـی بـۆ دەدرێـت و هەسـتی قووڵاییـی ژیانبینـی سـەر دەخـات. ئـەم هـەوڵ و دەربڕینـەش مایـەی داهێنانـی ئەدەبیـن.

خەونـی مـن سرووشـە و تایبەتکاریـی منیـش ئەوەیـە، شـیعرم گەڕانـدەوە بـۆ خـەون. خەونیـش پاکییەتـی ژیـان ڕادەگرێـت. هەمـوو دەقەکانیشـم، دەقـی بیرکردنەوەیـی و درێـژن، ئاسـۆ و دووریـی ئەفسـانەییان تێـدا سـەربەخۆ و گونجـاوە بـۆ پـڕ نهێنـی و ئەزموونکردنیـان، بـە شـێوازی هەمەجـۆر کارم لەنـاو کـردوون، تـا ئـەو شـوێنەی دەقەکـە دەخوازێـت خـۆی بەکۆتایـی بگەیەنێـت لەگەڵیـدا تەبـا دەبـم و دەڕۆم.

زمانـی بێدەنگکـراوم لـە دەقەکانـدا بـە دەنـگ هێناوەتـەوە، بـە ئاسـانیش دەتواندرێـت هێڵـە جیـاکارەکان لـەم بەدەنگهێنانەوەیـەدا دەستنیشـان بکرێـت.

شـیعر ناوەنـدە، هەمـوو ڕەگەزەکانـی دیکـەی ئەدەبـی بـەرەو ناوخـۆی بەکێـش دەکات و چارەنووسـی ڕاسـتەقینەیان بـە ڕوونـی دەداتـە دەسـت، لـە ژیانـی شـیعریدا سـوودی گێڕانـەوە و تەوژمـی هـۆش و گفتوگـۆ لـە هونـەری ڕۆمـان و پەخشـان و شـانۆنامە و ئۆپێـرا و ئۆپەرێـت و سـینەما و چیـرۆک ..... تـاد، وەردەگـرم. لـە ڕەگـەزی خۆیـان دەریاندەهێنـم و هێـزی کرانـەوە و جووڵاندنیـان پێـدەدەم، پتەوتـر و کاریگەرتـر و سـەیرتر و بەپیتتریـان دەکـەم، لـە ئامادەکردنیـان

بــۆ دامەزراندنــی دەقــی شــیعری. دەقیــش خوێندەوارانــی دڵنیــا دەکات لــە چێــژ وەرگرتنــی شــیعرییەت و خواســت، چاوەڕوانییــان دەهێنێتــە دی.

من بەرپرسیارییەتی دەنووسم، لەبارەی بەرپرسیارییەتییەوە نانووسم

٢

یــەک لــە دڵەڕاوکێــی مــن ئەوەیــە، شــاعیرێک، یــان گرووپێــک کارێکــی نایابیــان بەرهــەم هێنابێــت، هــەوڵ دەدەم بــاش لــە چۆنیەتــی و ڕەگــی هەقیقەتــی ســەرکەوتنی کارەکەیــان بگــەم. لــە ڕووی هیــچ ڕەگەزێکــی ئەدەبــی حــەزم نەکــردووە وەک کــەس بــم، کەسیشــم لەبەرچــاو نەگرتــووە، هاوڕێــی هەمــوو ئــەو شــاعیرانەم، کــە پێــش مــن پــرۆژەی داهێنانیــان هەبــووە، ئەوانــەی هاوچەرخــن، ئەوانــی دوای منیــش دێــن و دەبــن بــە شــاعیری خــاوەن پــرۆژە.

خــۆم لــە دەرەوەی هەمــوو نەوەیەکــدا دەبینــم، تەنانــەت لــە هەنــدێ شــیعردا ســەر بــە شــیعری لــە پێشــتری خۆشــم نیــم، ســەر بــە ئەزمــوون و ئەفســانەی ئــەو شــیعرەم، کــە دوا شــیعرمە و لــە نووســینیدام، زەمینــەی ئەفســانەیی پێــش ئــەوەی لــە هیــچ ڕەگەزێکــی ئەدەبیــدا کاری پێکرابــێ و هەبووبێــت لــە شــیعردا کاری پێکــراوە و هەبــووە.

ناچمــە نــاو هیــچ گرووپێکــی ئەدەبــی، خۆشــم بــە هیــچ گرووپێــک نەزانیــوە، لــە بنەڕەتــدا ئــەدەب و داهێنــان کاری تاکــە کەســییە، چوونــە نــاو بازنــەی گــرووپ، دەرکــردن و چەواشــەکردنی ئــەم تاکــە کەســییەیە لــە بازنــەی ئــەدەب و داهێنانــدا.

خانەخانەیــی و قۆناغبەندکــردن، هەڵەیەکــی کوشــندەیە، شــیعر تەنیــا بــە گەیشــتن بــە بــاری دەروونڕۆشــنی پێوانــە دەکرێــت، ئەمــە بۆچــوون و بیرکردنــەوەی کۆمەڵێــک خــودی وریایــە، دەق قســەیان بــۆ دەکات و دەق قسەشــیان پێــدەکات.

بێوچــان لەگــەڵ خۆمــدا لــە جەنگــی بــێ ئامانــدام بــۆ ئــەوەی بگــەم بــە بــاری دەروونڕۆشــنی تــا بەســەر تەمــەن و کاتــدا زاڵبــم، خۆشــم بــە تەلیســمی لێڵیــی ســاختەوە هەڵنەواســیوە، هەوڵــم داوە ئاســت و ئاراســتەکانی توانــا و بیرکردنــەوەی ئەمــڕۆ بــم.

لەمــڕۆدا بزوانــدن و پێشــبینیکردنی ئاینــدە دەردەکەوێــت، لــە جیهانــی خۆمــدا ئارامــی دروســت دەکــەم و بارێــک دەهێنمــە بــەر زەیــن و تێیــدا نیشــتەجێ دەبــم و دەنووســم، پەیوەندیشــم لەگــەڵ ســۆراغکارانی بەرهەممــدا بــەردەوام و پتــەوە، ناشــزانم تــا کــوێ بــڕ دەکــەم، بــەڵام خــۆم لــەوە دڵنیــا کردووەتــەوە لــە شــیعرەوە بــەرەو ژیــان و ئاینــدە دەڕۆم.

لەسەر هەموو ئاست و ئاراستەکانی ژیان لایەنگیری گۆڕان و جێگیرنەبوونم، شیعری کوردی لە کلاسیکەوە تا بە ئەمڕۆی گەیشتووە لەباری وەستاو نەماوەتەوە، بگرە قۆناغ بە قۆناغی بڕیوە، ئەگەر گۆڕانی ڕیشەیی و دارشتنی قووڵیشی پەیدا نەکردبێت، ئەوە بۆچوونی هاوچەرخ و ڕەسەنی لە ئاست شارستانییەتی وڵاتەکەیدا، هێندێک ناوکی بنەمای دۆزیوەتەوە. کاری زمان و شێواز و شیعرییەتی قۆناغەکەی لەسەردا کردووە.

چەند قۆناغێکی دانپێدانراوی شیعری کوردی لە ئارادان و لێتۆژینەوەیان لەبارەوە دەنووسرێ، بەڵام قۆناغەکان قۆناغی درەوشاوە نین، بگرە هەر یەک لە قۆناغەکان دەنگێکی درەوشاوە نوێنەرایەتی قۆناغەکەی کردووە.

ڕەخنەی کوردی، نەهاتووە تەواوی قۆناغێک بە ئاستی دەنگەکان وەربگرێ و خوێندنەوەیەکی وشیاری بۆ بکات، گرینگییەتی سەربەخۆیی و هاوبەشی کارکردنیان و بنەما دۆزراوەکانی قۆناغەکە دەربخات.

بگرە یەکە یەکە نوێنەرە بەهێز و درەوشاوەکانی وەرگرتوون، ئەم یەک یەک وەرگرتنەش وای کردووە قۆناغەکان کارکردنی هاوبەشیان بە نەدۆزراوەیی بمێنێتەوە.

من ژیان دەنووسم، لەبارەی ژیانەوە نانووسم

٣

هەست دەکەم، ژیان لە دۆخگۆڕیندا جۆرە بەرزی و نزمییەکی نارێکی تێدایە، دەمەوێ لەم دۆخگۆڕین و بەرزی و نزمییە نارێکەدا ڕزگارم ببێت، لەناو شیعری پەتیدا بژیم و مانایەک بە ژیان و دادپەروەری بدەم، شاعیر ئەگەر خۆی خستە خزمەت دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسییەوە، هاوپەیمانی بوو، بێگومان ڕۆڵ و ئامادەیی گەشەکردن و پەرەسەندنی جیاکاری لە بەین دەچێت، ناتوانێ توانای بەهێزی داهێنان ڕابگەیەنێت، بەڵام ئەگەر دوور لە هێزی شەڕخوازی، جۆرێک باوەڕی سیاسی هەبێ بۆ تێگەیشتن لە هۆکارەکانی ڕوودان، چالاکییەکی هۆشمەندییە لێیەوە کاریگەریی خۆی بەدی بهێنێ و تێڕوانینەکانی نیشان بدات و بیانچەسپێنێت. چرکەساتی نووسین، چرکەساتی تێکۆشانی گیانییە.

شیعری داهێنراو، وشەکانی جەنگاوەری سەربەخۆییخواز و سەرلەشکری بەرەنگاربوونەوەن دژی دیکتاتۆریەتی بە زەبری هێز خۆسەپێنەر، کە هەستم بۆ خۆشییەکانی ژیان جۆشا،

ژیـان زۆر بـە ئاڵـۆزی و گرانـی خـۆی پیشـاندام، لـەم کاردانەوەیـەدا دەمـەوێ لـە ڕێـگای شـیعرەوە ئاڵـۆزی و سـەختییەکانی ژیـان بەتـاڵ بکەمـەوە، ژیـان بهێنمـە نـاو زمـان و نووسـین، بۆیـە ئـاوا هۆگـری شـیعر بوویمـە، هەمـوو ژیانـی لـێ سـەندووم.

بـۆ ئـەم داوایـە لـە ژیـان. شـیعر پێویسـتییە، لـە چرکەسـاتی چاوەڕواننەکـراو و نەبینـدراو و خەونئامێـزدا، بـار و کەشـێکی پیـرۆز سـەر تـا پێـم دادەگـرێ و دەڵێـت: خـودی بەرپرسـیار بەرانبـەر بزوانـدن، پەیامـی شـیعر بـەرز بکـەرەوە.

شـیعر حەوشـە و ماڵـی خودایـە، گوناهـی هەمووژمانـی لـێ پـاک دەبێتـەوە و تێیـدا دەبیـن بـە فریشـتە و خوداوەنـد.

شیعر ئامانجـی بەختـەوەری و جێـگای هەمـوو هیـوا و خۆشـادمانکردنێکە بـۆ مـن، لـە ڕێگایـەوە دەتواندرێـت پەیوەنـدی بـە جیهانـی فریشـتە و خوداوەندانـەوە ببەسـتی، هەروەهـا خەونەکانـت کـۆ دەکاتـەوە، ئەگەریـش زانیارییەکـی گشـتیت لەبـارەی کەرەسـتە و ئامرازەکانـەوە نەبێـت، ناتوانـی هەڵگـری خەونەکانـت بیـت.

من خەون دەنووسم، لەبارەی خەونەوە نانووسم.

٤

بێ بەهـرەکان، بـە چالاکـی و پـڕ بەرهەمیـم جۆرێـک شـڵەژاوییان کەوتووەتـێ و نائاسـوودە و سـەغڵەتن، بەئاشـکرا و ژێراوژێـر لـە پـلان و پیلاندانانـن دەمبەسـتم بکـەن و بمچەوسـێننەوە، یـان ئـەو ڕووناکییـەی لێمـەوە دروسـت بـووە، ئەگـەر بـۆ ماوەیەکـی کاتیـش بێـت، بیکوژێننـەوە، یـان بیشـارنەوە، ئەگەرنـا بیشـێوێنن و گومانـی بخەنـە سـەر.

لـەم دژایەتیکردنـەدا هەسـت بـە هیـچ زیانێـک ناکـەم، بایـی ئەوەنـدە گوێیـان لـێ ڕادەگـرم بزانـم چـی دەڵێـن، ئاسـت و ئاراسـتەکانیان چیـن، هێنـدە کاتیـان نادەمـێ بیریـان لـێ بکەمـەوە، گیانـی لەخۆبـوردن و بێبایەخکردنـی دوژمنەکانـم لەمنـدا بەهێـزە، ئەمـەش لـە ڕێـگای گیانپەروەردەکردنێکـی بـەردەوام و دۆزینـەوە و خۆناسـینەوە پێیگەیشـتووم.

شـیعر بـۆ مـن پەیامـی ڕاچڵەکانـدن و ئـەو ئاگرەیـە قـەت ڕووی لـە خامۆشـی نییـە، تـەواو بـڕوام پێیهێنـاوە و ئەمەکـدارم بـۆی، دوژمنەکانـم لەناوەوەیانـدا لـە ئاسـت ئـەم ئەمەکدارییـەی مـن داتەپیـون، خۆیـان بـە گوڕنەتەڵـە و چەوسـاوەی دەقەکانـم دەبینـن، منیـش لـە شـەڕە بێفـەڕەکان خـۆم پاراسـتووە و فەرامۆشـیان دەکـەم.

لــە گردەنشــینیی دەروونــی ئامانجــدارم، خەریکــی بەرزکردنــەوەی ئــەو شــتە پیــرۆزە دەبــم، کــە بــڕوام پێهێنــاوە، بڕواهێنــان جوانتریــن و بەهێزتریــن شــیعرییەتی تێدایــە، هەلومــەرج و ئارامیــی تــەواوم بــۆ دابیــن دەبێــت وەک منداڵێــک خــەون دەبینــم، ژیــان لەنــاو خەونــدا مشــتوماڵ بکــەم.

شــاعیری ڕاســتەقینە هەمــوو کات وەک منداڵێــک هەڵســوکەوت دەکات، هەرکاتێــک ڕێــگای دا ئــەو منداڵییــەی نــاوەوەی وەک گەورەیــەک فەرمانــی پێبــدا و هەڵیســووڕێنێت، ئــەوە لــەم چرکەیــەدا جــاڕی بەتاڵبوونــی خــۆی دەدا، چونکــە گــەورە لــە هەڵســوکەوتیدا تاکتیــک بەڕێــوەی دەبــات و تاکتیکیــش بەڕێــوە دەبــات، داهێنەریــش پاکــی و یەکڕوویــی فەرمانڕەوایەتــی، پاکــی و یەکڕوویــش تەنیــا لــە منداڵییەتیــدا دەســت دەکەوێــت، لــە پاکــی و یەکڕوویيــدا دەگەیــت بــە دەروونڕۆشــنیی خودایــی.

پــەرە بــە خەونبینیــن دەدەم، خــەون لــە دەربڕینــدا بنەڕەتــی واقیــع ون نــاکات، ملکەچــی دەســەڵاتیش نابــێ، بەرهەمهێنــەری ترپــە و ئــاوازی نوێیــە بــۆ دەربڕیــن لێکــردن و بەڕێوەچوونــی واقیــع لەنــاو دەقــی فەنتازیــادا.

من پاکی دەنووسم، لەبارەی پاکییەوە نانووسم.

٥

شــاعیری دامەزرێنــەری گەورەمەنــد بــە ڕەخنــە لێگرتنــی نابەجێــش بــڕوای بــە دامەزرێنــەری و گەورەمەنــدی خــۆی لــەق نابێــت، پتەوتــر و کاریگەرتــر و پەتیتــر دەبێتــە هێمــای ڕوونبوونــەوەی زمــان و نووســین. مێــژووی لەنــاو دادەمــەزرێ، ئــەو بــڕوا پتەوتربــوون و کاریگەرییــە و پەتییەشــی هێــزی ڕزگارکار و ڕزگارکردنــی دەقــە لــە پاشــماوە جێمــاوەکان و پاشــخاپەرۆکەکانی زمــان و نووســین.

من ڕزگارکردن دەنووسم، لەبارەی ڕزگارکردنەوە نانووسم.

٦

هیــچ وشــەیەک لــە ژیــان و مــردن کۆنتــر نییــە، وشــەش لەســەر کۆنــی و نوێیــی نەکەوتــووە، بگــرە لەســەر تێگەیشــتنی نووســەر کەوتــووە چــۆن بــەکاری دەهێنــێ و ئاســت و ئاراســتە و ئاســۆی لــێ دەدۆزێتــەوە.

نەمویســتووە جیهانــی کــۆن بڕووخێنــم و جیهانــی نــوێ بنیــاد بنێــم، تێکۆشــاوم لەنــاو جیهانــی کۆنــدا جیهانــی دیکــە بدۆزمــەوە و بیکــەم بــە نموونــەی ڕوونــی و خاوێنیــی بەهەشــتی تــا هەتایــە.

شاعیر دەتوانێ کەڵک لە تەواوی وزە سروشتییەکان وەربگرێ بۆ بنیاد و پێکهاتەی شیعری.

شیعر، بە پەیوەندییەکی پێداگر و زیندووی ژیان دەزانم، هێندێک کاری سەرەتاییم سادە بوون، کە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بە ناوەندی ڕۆشنبیری کوردیم ناساندوون، بە شایستەی ئەوەیان نازانم لە کتێبێکدا بیانهێنمەوە ناو جیهانی زمان و نووسین، دووبارە پیشانیان بدەمەوە، یان جۆرە یەکترناسینێک بوون لەگەڵ خەیاڵی بە پیتی شیعر و هەڵڕشتنی مانادا. کارکردن لەپێناو مانادا لەناو ڕەگەزە شیعرییەکاندا ڕەگەزێکی بنچینەیی نییە.

وەک دەسپێک و زەمینە لە هێندێکیاندا جیهانبینیی شیعریم سەرەتاییە، لەگەڵ ئەوەشدا بە هەموو هێز و توانای دەربڕینم لە تەواوی ژیان و بوونم ڕوانیوە، ئەو ڕوانینانەی لێیانەوە دەگەیت بە قووڵایی ئومێدە پەیامدارە ڕاستەقینەکان.

هەوڵم داوە ئەوەی لە گیان و ناخی من جێگیر بووە، بیگوازمەوە بۆ گیان و ناخی کۆی ئادەمیزادەکان بەو حیکمەتەی شیعر پاکییەتی ژیان ڕادەگرێت.

من دۆزینەوە دەنووسم، لەبارەی دۆزینەوە نانووسم.

٧

پێشبینی لە بیری مندا بەهێزە، زۆر جاران شەو خەونم بینیوە بۆ بەیانی، یان لە ماوەیەکی کورتدا ڕووداوی خەونەکە بە واقیعی هاتووەتە ناو ژیانم و بووەتە ڕووداوێکی بیندراو.

شیعر دەکەم بە ژیان، شیعریش دەوری ئەم چەترە دەبینێ هەموو چالاکییەکانمی لە سێبەردا یاداشت دەکەم.

شیعر وەک خەون وایە، ئەگەر نەیبینم هەست دەکەم وەک مرۆڤ تەواو بوویمە و شوێن و ئەرکم لە ژیاندا نەماوە.

ترپە و خورپەیەکی شاراوەی ناخە، دێت و دەستم دەگرێ، دەمباتە ناو ژیانێکی جوان و بەهەشتی تا هەتایە، لەم گەشتە جوانەشدا بە نەرمە گۆرانی گوتنەوە، شتە هەرە جوانەکان دەکەم بە هاوڕێی گیانی بە گیانیی خۆم و دەیانهێنمەوە ناو ماڵی هەمیشە دڵخۆش و فەرامۆشبەخشی زمان و نووسین.

من پێشبینی دەنووسم، لەبارەی پێشبینییەوە نانووسم.

٨

شاعیر لە شیعرەوە هەستیاریی خۆی دەگەیەنێ، شاعیری داهێنەریش کەللەسەر و چاوی ڕوونی میللەتە، لە هەر شیعرێکیشدا ڕاستییەک لە کەللەسەر و چاوڕوونیدا دەدۆزێتەوە.

کۆمەڵێک دەقی پەتیم نووسیوە لە پانتایی خەون بوونەتە شێواز و بەرگری لە مانای جوان دەکەن، پێناسەی ئەدەبیی منیان پێکهێناوە، بە ئەدەبیاتبوونی خەونم لێیانەوە ناساندووە، تا ڕادەیەکی بەرچاویش سەر بە گۆبەندبوونە و لەرزەیەکی نوێبەخشیان خستووەتەوە، بەهۆی خۆ دامەزراندن و گورج هاتنە پێشەوە و بڕوا بەخۆبوونم لە بەردەوامیی بەخشیندا کاردانەوە و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دڵڕەشی و کەمسەری و ناکەسبەچەیی دوژمنە گوڕنەتەڵەکانم گەیشت بە پلەیەک هەڕەشەی زۆر ناشارستانیم لێ بکەن.

لە دەقەکانمدا سەرچاوە ئێستێتیکییەکانی ژیان لە هەموو شتێک بەرزترن، پەیوەندیشم لەگەڵ شوێندا، پەیوەندییەکی گیانییە، یەکەم خەیاڵگەی بەپیتمە هەموو یادەوەرییەکانم لە شوێنێکدا خەوتوون، کە چاو بواری نییە کۆیان بکاتەوە و بیانگرێت، مەگەر لە ڕێگای خەونبینینەوە بە ئاگایان بهێنمەوە و ئاوی چاوی تیشکهاوێژم بدەم، بیانخەمە ناو چالاکییە هەستی و خەونییەکانم.

ئەگەر ڕۆژێک بە هەست، دەستی نیانی هەتاوی شوێن لە خەو بە ئاگام نەهێنێت، وا دەزانم ئەو شەوە چالاکیی هەستی و خەونی تێدا نەبووە.

شوێن لە دەقدا خەیاڵ و ڕوانین و خەونی شاعیر دایدەمەزرێنێ، جیاکارە لەو زەوییەی ڕۆژانە بەسەریدا گوزەر دەکەیت. جیهانی خەونیش بەلای منەوە سەرنجڕاکێشترین جیهانی شیعرییە، لەبەر ئەوەی باسی ژیانی تەواو داماڵدراو لە فرت و فێڵ و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دڵڕەشی و کەمسەری و ناکەسبەچەیی و تەواو ئازاد بە گشتگیری دەکات.

من شوێن دەنووسم، لەبارەی شوێنەوە نانووسم.

٩

ژیانی ڕاستەقینە، ئەو شتەیە، کە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی لێی سەندووین، ئەم لێسەندنەوەیەش لە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی تەنیا لە ڕێگای خەونەوە دەبێت، کەواتە: ژیانی ڕاستەقینە تەنیا لە خەوندا هی خۆمانە، ئازادیی تەواوی لێ وەردەگیرێت.

شێوازی خەونیم پەیڕەو کردووە، لە دەقی خەونیدا دەتواندرێت خودی شاعیر بناسرێ و ڕەنگەکانی ببیندرێن.

خەون، یاخیبوونی بە جەرگانە و دەنگی ناڕەزاییە لەکار و ڕووداوە نابەجێیەکانی دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی.

لە خەوندا شاعیر پرسیار ئاراستەی ژیان و کۆمەڵگا و دەسەڵات دەکات، لە ڕێگای ئەم پرسیارکردنەشەوە دەگات بە دۆزینەوەی گەوهەری مرۆڤ.

جووڵەی بەهێزی ناوەوەی شیعر لە توانایدایە ڕاستەوخۆ کار بکاتە سەر ژیان و بیگۆڕێت.

خەونی نایاب دەبێتە زمان و شێواز و بابەتی نایاب، دەقەکانم دەقی خەونین، خەونیش وەک گیان و هاندەر، هەمیشە تێکەڵ بە شیعرییەتی دەقم دەبێت و هەستی شکۆمەندی لە مندا ڕسکاندووە و دەڕسکێنێ.

ڕوانینەکانم دەخەمە ناو بازنەی خەونەوە، خەونە بەرجەستەکراوەکانیش پێویستییان بەوەیە دووبارە بیانهێنیتەوە ناو ژیان تا ڕۆڵ و کار و چالاکیی خۆیان ببینن و پتەوتر هاوبەشی لە گۆڕان بکەن.

لە بواری خەونبینیندا پشت بە چاودێری و سەرگەرمیی خۆم دەبەستم لە پێکهاتەی دەقیشدا خەون ڕۆڵی بنچینەیی دەبینێت، ئامادەبوونی بەردەوامیشی لە ژیانی کەسایەتیمدا بەدیار کەوتووە.

خەون هەڵوێست و بۆچوونی ڕوونە بەرانبەر بە دیمەنی شڵەژاو و دیکتاتۆریەتی ژیان.

من پرسیار دەنووسم، لەبارەی پرسیارەوە نانووسم.

١٠

نووسین کاتی هەستیاریی تەمەنە، لە درەوشانەوەی شیعریی دۆنایدۆنی کەشوهەوای ئازادیی بیرکردنەوە و خەونبینین دەبم، خەیاڵ و خەون و چەمکی سەرلەنوێ ژیانەوە لە پلەیەکی ئەفسوونیدا یارمەتیدەرمن بۆ کێشانی ئەو شتانەی کە چاوم نەیدیبوون.

لەناو شیعردا دەجووڵێم و بارودۆخی گیانیم ئارام دەبێت، سەیری تەواوی جیهان دەکەم، لەم سەیرکردنەمدا هیچ دەسەڵاتدارێک بوونی نییە، تەنیا ئەو خودایە نەبێت، کە پەیوەندیم پێوەی بەهێزە و هەڵسووڕێنەری گیانیمە، ئامۆژگارییە ئاسمانییەکان هەمیشە

لەبیرمــدان و فەرامۆشــیان ناکــەم، هەســتی ئایینیــم بەرجەســتەکردووە. نــەک بابەتــی ئایینــی، تــا سنووری ڕەوا لــە نووســەرە گــەورەکان نزیــک دەبمــەوە و بەهــرە و سرووشــیان لــێ وەردەگــرم، بــەڵام ناچمــە نــاو ئــەو بازنەیــەی تایبەتــە بــە جیهانبینــی و بــڕوای ئــەوان. خــودی ســادە و ســاکار ژیــاوی متەســەووف و سروشــتخواز و خەونبیــن وەک بوونێکــی گشــتی تەماشــای دەوروبــەر دەکــەن و لەنــاو جوانییەکانــدا دەتوێنــەوە. لــەم توانــەوە دڵئاگاییــەدا هەســت بــە شــتەکان دەکــەن و دەگــەن بــە خــود و غوربەتــی نــاخ و گیانــی بــاڵا، لــە ڕێــگای ئــەم گەیشتنەشــەوە شــاد دەبــن بــە دواییــن پلــەی دەروونڕۆشــنی و شــینایی ســەرەتا و بێگەردکردنــەوەی تــا هەتایــەی هەمــوو شــتەکان.

من بێگەردی دەنووسم، لەبارەی بێگەردییەوە نانووسم.

١١

لــە دەقــی خەونیــدا دەســتەواژە لــە ئازادکردنــی مانــا و بنیــادی ڕســتەدا هەمیشــە لــە ســنووربەزاندندایە.

دەقــی خەونــی دەســتکەوتێکە لــە ئەوپــەڕی زمــان و جیهانبینیــی ڕوون، دەربڕینــە خەونییــەکان پەنجەمــۆری لەســەر دانــاون، شــێوازی هەمەجــۆر لــە دەقــی درێــژدا بــەکار دەهێنــدرێ، جۆرێــک لــە دەســتکرد و دروســتکردنی تێــدا ڕەوایــە، لەبــەر ئــەوەی پشــت نابەســتێت بــە چرکــەی تەقینەوەیــەک، بگــرە زنجیــرە تەقینــەوەی یــەک لــەدوای یــەک و جووڵاندنــی ڕابــردوو و تێڕامانــی لــە مێژینــەن لــە کەشــی نووســین دەگەڕێتــەوە ســەریان و جیهانبینــی تێــدا دەجۆشــێت.

گونجانــدن و لێــک نزیککردنــەوەی شــێوازی شــیعری ئــازاد و شــێوازی پەخشانەشــیعر ئاســت بــۆ ســنووربەزاندنەکان دەدۆزێــتەوە. مانــاکان لــە هەنــاوی زمانــەوە دەرپەڕیــون، وێنــە ڕاســتەقینەکان لــە هەســت دەچــن، هەنــدێ جــار خۆیــان ئاشــکرا دەکــەن، هەنــدێ جــاری دیکەیــش ون دەبــن.

لــەم ونبوونــەدا ژیــان یەکپارچــە دەبێتــە گومــان، لــەو گومانەشــدا شــیعرییەت دەبێتــە خوداوەنــدی ســەرزەمینێکی لێوانلێــو لــە ڕازی نوێبەخــش و جیهــان بــە باشــی و چێــژ وەرگرتنــەوە دەبینێــت.

من گومان دەنووسم، لەبارەی گومانەوە نانووسم.

١٢

کەلەپـــوور بازنەیەکـــی نیمچـــە داخـــراوە، داهێـــنەر هەمیشـــە پانتاییەکـــی ڕوون و ئاماژەیەکـــی گرینگـــی تێـــدا دەکاتـــەوە بـــۆ پرســـیار، پرســـیار دروســـتکردن لـــە دەقـــدا، پەیوەندییەکانـــی شـــاعیرە بـــە زمـــان و هەســـتەکانی ژیانـــەوە.

دەقـــی خەمڵیـــو لـــە ئەزموونـــی مرۆڤـــی وریـــا لـــە ئاســـت چارەنووســـدا، خـــۆی لـــەو بیـــر و مانایانـــە دادەماڵێـــت، کـــە لەنـــاو دەقـــدا یەقیـــن دروســـت دەکـــەن، دڵەڕاوکـــێ و گومـــان دەســـتمایەی دەقـــی ئاســـتدار و خەونیـــن.

کەلەپـــوور ئەگـــەر پانتاییەکـــی ڕوون و ئاماژەیەکـــی گرینگـــی تێـــدا نەکرابێتـــەوە بـــۆ پرســـیار، یانـــی ڕابـــردوو، ڕابـــردووش وەســـتاوە و یەقینـــی تێـــدا زاڵـــە، بـــە هەمـــوو توانامـــەوە هـــەوڵ دەدەم کەلەپـــوور وەک ڕابـــردوو وەرنەگـــرم، مەبەســـتمە بیکـــەم بـــە خەڵکـــی جیهانـــی ئەمـــڕۆ، خەڵکـــی جیهانـــی ئەمـــڕۆ بـــم، ئەمـــڕۆ شـــتێکی تـــەواو بینـــدراو و زانـــدراو و وتـــراو نییـــە. ئاینـــدە بێئامانتریـــن ســـەرچاوەی نیگەرانـــی و دڵەڕاوکێـــی ئەمڕۆیـــە، ئـــەو ئەمڕۆیـــەی ئاینـــدە تێیـــدا کەرەســـتەیەکی خـــاوە، ملکەچـــی توانایەکانمـــان نییـــە.

من ئاماژە دەنووسم، لەبارەی ئاماژەوە نانووسم.

١٣

نووســـینی واقیعـــی بینـــدراو لێکەوتنـــەوەی زەینـــی ئـــارام و خۆشـــنوودییە، بـــەڵام دەقـــی خەونـــی، لێکەوتنـــەوەی زەینـــی شـــڵەژاوە. زەینـــی ئـــارام حـــەز بـــە خوێندنـــەوەی ئـــەو نووســـینە دەکات، زەینـــی ئـــارام نووســـیویەتی، زەینـــی شـــڵەژاویش حـــەز بـــە خوێندنـــەوەی ئـــەو نووســـینە دەکات، زەینـــی شـــڵەژاو نووســـیویەتی.

لـــە دەقـــی خەونیـــدا هەســـت دەدۆزرێـــتەوە، هەســـتیش زەمینەیەکـــی لەبـــارە بـــۆ بەرهەمهێنانـــی شـــیعرییەت، خـــەون کردەیەکـــی هەســـتییە لـــەوەی کردەیەکـــی عەقڵـــی بێـــت، لەگـــەڵ ئەمەشـــدا بنچینـــەی خـــەون هەســـت و واقیعـــە، بـــەڵام واقیـــع بـــەو شـــێوازە نـــا، کـــە دەبینرێـــت، واقیـــع بـــەو شـــێوازەی هەســـت لـــە دەقـــی پەتیـــدا ئامـــادەی دەکات، لـــەم بـــار و کەشـــەدا خـــەون هێـــزی خەیـــاڵ لـــە نووســـیندا بـــەرز دەکاتـــەوە و کار لەســـەر لایەنـــە شـــاراوەکانی چارەنووســـی مـــرۆڤ دەکات.

من شاراوە دەنووسم، لەبارەی شاراوەوە نانووسم.

١٤

ژیـان لـە هەمـوو دنیـادا، جۆرێـک چوونیەکـی تێدایـە، دەگونجـێ شـاعیر نەریتـی هەمـوو دنیـا لـە دەقـدا بـکات بـە هـی خـۆی، وەک بیـر و مانـاش لـە شـیعردا نیمچـە نزیکییـەک لـە نێـوان نەتەوەکانـدا ئەگـەر هەبێـت ڕەوایـە، بـەڵام شـیعرییەت لـە زمانـی نەتەوایەتیدایـە. مانـای وێنـەی شـیعری لـە ترپـە و ئـاوازدا کـۆ دەبێتـەوە و لـە ئەوپـەڕی زمانـدا دەڕسـکێ، شـیعر تەنیـا لـە زمانـی خۆیـدا شـیعرە، لـە هیـچ زمانێکـی تـردا شـیعر نییـە. واتـە: لـە وەرگێڕانـدا ناوێکـی تـر وەردەگرێـت. ئەدەبێکـی جوانـە، بـەڵام شـیعر نییـە. لەبـەر هۆیەکـی بنچینەیـی، چونکـە هەسـتی زمـان و هەسـتی شـێواز و هەسـتی فـۆرم لـە وەرگێڕانـدا لـە بنیـادی یەکەمـەوە ناگوازرێنـەوە بنیـادی دووەم، ئەگـەر شـیعریش ئـەم سـێ هەسـتەی تێـدا بەهێـز نەبـوو، شـیعر نییـە پەیوەندییەکـی شـیعرییە.

زمـان هەڵگـری بیـر و ڕاکانـی نەتەوەیـە، شـاعیریش لـە ڕێـگای زمانـەوە جوانییەکانـی نەتـەوە ڕادەگەیەنێـت، نووسـین بـە زمانـی نەتـەوە ئینتیمـای نووسـەرە بـۆ نەتەوەکـەی، بەکارهێنانـی زمـان دەبێتـە ناوەنـد و سـەربەخۆیی داهێنـان و ئینتیمابـوون وەردەگرێـت، زمانـی درەوشـاوە و جووڵـەدار لـە دەقـدا یانـی گەشەسـەندوو و داهێنـدراو و درەوشـاوە و ڕسـکاو.

دۆزینـەوە لـە ڕێـگای خوێندنـەوەوە، بـە بەهرەمەندیـی نووسـەر وەردەگیـرێ، مـن کـە لـە دایـک بـووم و هاتمـە نـاو قسـەکردن، وشـەی مردنـم نەدەناسـی و نەمدەزانـی واتـای چـی دەدات، لـە خوێندنـەوەدا گەیشـتم بـە کرۆکـی واتایـی و ئاسـۆکانیم ناسـی و بەهـرەم لـێ وەرگـرت، چوومـە ناخـی وشـەکە و وشـەکەش هاتـە نـاو ناخـی مـن و بوویـن بـە هاوتـای یەکتـری.

ئـەو بـە چـاوی منـی ڕوانـی و منیـش بـە چـاوی ئـەو جوانییەکانـی ژیانـم بـژارد، دواتـر لەگـەڵ بینینـی مەرگـی باوکـم گونجانـدم و هێنامـە نـاو زمـان و نووسـین.

وشـەی دایـە و بابـە گەشـترین و بەهێزتریـن شـیعرییەتیان تێدایـە، واتایەکـی ڕاسـتەقینەی بەردەوامیـن، ژیـان بـە ئەمانـەوە خۆشـحاڵ و پەیوەسـتە، لەوێـوە دەسـت پێـدەکات. واتـە: لـە شـیعر خۆیـەوە، ژیـان خـۆی جووڵێنـەری خـودی شـیعرە.

من ناسین دەنووسم، لەبارەی ناسینەوە نانووسم.

١٥

ئەرکـی شـاعیر ئەوەیـە گـۆڕان لـە ڕوانیـن و نەریتـی بـاوی کۆمەڵـگا دروسـت بـکات. واتـە: شۆڕشـگێڕبێ لـە ڕوانیـن و گۆڕینـی چێـژ بـۆ جوانـی. کـە جوانیشـی خۆشەویسـت کـرد لەنـاو کۆمەڵـگادا، واتـە: تـەواوی ژیانـی خۆشەویسـت و پەسـند کـردووە.

شۆڕشـگێڕیش بەشـێکە لـە ژیانـی پەسـندکراو، بـەڵام بیـری توندوتیژیـی نـاڕەوا، یـان سیسـتمی دیکتاتۆریـی سیاسـی لـە دەقـی شـیعریدا هـۆی خنکێنـەری فـەزا و هونـەری پەتییـە.

بیـری توندوتیژیـی سیاسـی شـیعری هەڵچوونـدار بەرهـەم دێنێـت، هەڵچوونیـش گرینگـی بەهۆیەکانـی لێکدانـەوەی توندوتیـژی و زەبروزەنـگ نـادات، بگـرە دەیانخاتـە ڕوو. قسـەمان لـە هەڵچوونـی گیانـی نییـە، کـە سـووتان دروسـت دەکات و دەبێتـە بەرهەمهێنـەری شـیعری ڕۆمانسـیی هەسـتی و دەروونڕۆشـنیی تەسـەوف.

شیعری تێڕامان، بەرهەمی بارودۆخی ئارامە، کە جوانی تێدا خەملێندراوە.

شیعری هەڵچووندار، بەرهەمی بارودۆخی شڵەژاوە، کە جوانی تێدا بزر کراوە.

شـیعری هیـچ نەتەوەیەکیـش بـە هەڵچوونـداری نـاگا بـە غوربەتـی نـاخ و گیانـی بـاڵای خـۆی و مەزنایەتـی وەرناگرێـت.

من تێڕامان دەنووسم، لەبارەی تێڕامانەوە نانووسم.

١٦

هیـچ ئاسـتێکی جیـاکار لـە نێـوان هەقیقەتـی گـەورە و داهێنـراوی گـەورەدا نابیندرێـت، هەمیشـە نووسـراوی داهێنـدراو لـە باسـکردن و ڕووداوی بینـدراو و بیسـتراو بەهێزتـر و کاریگەرتـرە.

بەشـێک لـە بەشـە کاریگەرەکانـی ئـەدەب، ڕەخنەیـە، ڕەخنـەش لـە کرۆکـدا هۆیەکـە بـۆ گەیشـتن بـە ئاکامـی بیـری پێگەیشـتووی دەق و خسـتنە ڕووی پێکهاتـە زیندووەکانـی بـەرزی شـێواز، هەروەهـا ناوەنـدی کارکردنـی دۆزینـەوەی داهێنانیشـە، ئـەو بۆچوونانـەی لـە بیـر و شـێوازی دەقەکـەدا بەدەسـتیان دەهێنێـت، ئاراسـتەی دەقەکەیـان دەکاتـەوە و گوتـاری خـۆی دادەمەزرێنـێ، ئـەو ڕەخنەگـرەی توانـی گوتـاری تەریبـی خـۆی لەگـەڵ کارە ئەدەبییـە داهێندراوەکانـدا دابمەزرێنێـت، دەروونێکـی بێگـەرد و ئاشـقە.

ڕەخنــە، دەق بــە ناســنامەی کــراوەی ڕوون لەســەر بەرزاییەکــی دۆزراوەی ناوەنــد ڕادەگرێــت و پــرۆژەی دامەزراندنــی پێشــنیاز دەکات، پێویســتە دەروونــی بێگــەرد و ئاشــق بەجێــی بهێنــێ و کاری لەبــارەوە بــکات، نــەک دەروونــی لێخــن و نەخــۆش.

دەروونــی بێگــەرد و ئاشــق، بینینــی ڕەخنەیــی تێیــدا ئاشــکرایە، ســۆراغکاری نووســین یارمەتــی دەدا و ئامانجــە بــۆ ئاشــناکردنی.

دەروونــی لێخــن و نەخــۆش، بینینــی ڕەخنەیــی تێیــدا بــزرە، ســۆراغکاری نووســین چەواشــە دەکات و هۆیــە بــۆ بەلاڕێــدا بردنــی.

من پێکهاتە دەنووسم، لەبارەی پێکهاتەوە نانووسم.

١٧

خۆمــم وەک خودێکــی بیرکــەرەوە لەنــاو خەیــاڵ و فەنتازیــای دەقەکانمــدا، هەمــوو بنەماکانــی ئــەم خۆدەربڕینەشــم لــە جووڵــەی دەقەکانــی خۆمــدا دۆزیوەتــەوە. دیتنــی منــی بــۆ شــیعر بەڕوونــی تێــدا دەبیندرێــت، شــێوازی گێڕانــەوەی خەونــم وەک بنیــاد و جووڵێنــەری نووســین وەرگرتــووە، زمانیــش وەک دامەزرێنــەر و بەشــێکی زینــدووی دەقــی ئاســتدار و خەونــی.

هونــەری کــۆلاژ و هەڵڕشــتن و بەدوایەکداهێنانــی وێنــەی جــۆراو جــۆر، یــان هێنانــەوەی وێنــە لــەدوای وێنــە دەبێــتە هــۆی ئارامــی و ئاگــری زینــدووی گیانــی و زەینیــی خوێنــەر.

جۆرێــک پەرتــی و بایەخنــەدان بــە یەکێتــی بابەتــم وەک ڕەگــەزی کتوپــڕی پەیــڕەو کــردووە، ئــەم هونــەرەش لــە شــیعری کلاســیکی کوردییــەوە فێربــووم، لەشــیعری کلاســیکی یەکێتــی بابــەت نییــە، بگــرە یەکێتــی دێــڕ هەیــە، مــن ئــەم یەکێتــی دێــڕەم گۆڕیــوە بــۆ یەکێتــی وێنــە، لێچــوون و لەوچووشــم گۆڕیــوە بــۆ هێمــا و ئامــاژە، هەروەهــا مۆســیقا و ترپــە و ئــاواز لــە شــیعری کلاســیکیدا لــە کێــش و ســەروا و بڕگــەوە دەبینرێــت، لای مــن جووڵــەی وشــە تێکــەڵ بەیەکتــر دەبــن. مۆســیقا و ترپــە و ئــاواز پێکدەهێنــن.

من ڕەگەزی کتوپڕی دەنووسم، لەبارەی ڕەگەزی کتوپڕییەوە نانووسم.

١٨

ســەرنجدانی هیــچ شــتێک بــۆ بەهرەمەنــد لــە ســوودوەرگرتن بێبــەش نییــە، هــەر شــاعیرێکیش لــە ژیانــی ڕۆژانەیــدا زۆربڵــێ بــوو، زوو ســەرنجەکانی دەربــڕی نەیهێشــت بارەکانــی بگــەن بــە بــاری تێڕامــان و نــاخ ڕوونبوونــەوە و جیهانبینــی و بەهــرە خەملانــدن، درکاندنــی. بێگومــان کارەکــەی وەک نووســراوی ئاســایی پــڕە، بــەڵام وەک نووســراوی داهێنــدراو بەتاڵــە، چونکــە نووســراوی داهێنــدراو تەنیــا بــە تێڕامــان و نــاخ و ڕوونبوونــەوە و جیهانبینــی و بەهــرە خەملانــدن، مەزنایەتــی

وەردەگرێــت. شــتە بینــدراو و هەســتپێکراوە بەســوودەکان پێــش ئــەوەی لــە نووســین جێگایــان بکاتــەوە بەســەر قســەکردن دابەشــیان دەکات. لــەم بــارەدا بەهــۆی قســەکردنەوە هۆشــیارمەندیی نووســین لەدەســت دەدات، یــان بــەردەوام بەپەلــە قســە بــۆ دیــاردە سروشــتییەکان هەڵدەڕێژێــت، کــە شــیعر بێدەنگییەکــی خوداییــە، ناهێڵێــت ئــەم بێدەنگییــە خوداییــە ئــەم بــە قســە بێنــێ، یــان بــە ئامــاژە و نــەرم نادوێــت، بگــرە بــە تــەواوی هێــزی دەمــی بەڕەڵــڵا دەکات و بارەکانــی بێدەســتمایەی نووســراوی داهێنــدراو بەتــاڵ دەبــن.

من بێدەنگی دەنووسم، لەبارەی بێدەنگییەوە نانووسم.

١٩

کتێبخانــە کەســایەتی نووســەرە، مــن وەک بارســتاییەک هێنــدە بەفــری کتێبــم لەســەر کەوتــوون، بەهــەرەی ئــەو کتێبانــەم چۆڕاوەتــە هۆشــیاری و کەللەســەر، تــا وەک کانییــەک لەژێــر گرانایــی ئــەم بەفــرەدا، کــە هانــدەری گیانــە دەربــووم و جۆگەلــەم هاوێشــت.

لــە دژوارتریــن کاتــدا، کــە زەبــر و زەنگــی واقیــع و دەســەڵات و سیســتەمی دیکتاتــۆری سیاســی ویژدانــم دەڕەنجێنــن. وەک منداڵێکــی هەســت بــە شــاڵاوی تۆقێنەرکــردوو، کتێبخانەکــەم بــە دڵنیاتریــن قــەڵای پارێــزگارکار دەزانــم، لەناویــدا ئاهــی پشــتیوانی و بەرگریــم پێــدا دێــت و پشــووی ویژدانــم خــۆش دەبێــت، هەســت دەکــەم پارێــزراوم، هەروەهــا وەفادارتریــن و جێــی بڕواتریــن ئەنــوا، ئەنــوای خەونــە، هــەر فەرامۆشــیی ئــەو ئەنوایــە بــوو، هەڵبــژاردم بــۆ نووســین.

خــەون لــە چارەنــووس دەپرســێت، بــۆ ئــەوە خــەون دەبینــم ڕووبــەڕووی ئــەو پرســیارە گرینگــە ببمــەوە سەرســامی چییــە، یــان مــن کێــم، یــان کەســەکانی نــاو بەهەشــت و دۆزەخ خۆشــی و ئازارەکانیــان چیــن.

پتــر لــە هــەر کتێبێــک قــەرزاری خەونبینینــی خۆمــم، خەونبینینیشــم تاکــە بــە شــێوازی کــۆ، هەمیشــە لــە نووســیندا مــن کاتــی نووســینم، نووســین کاتــی مــن نییــە، کــە کاتێکــی زۆر بــزر و تایبــەت و هەســتیارە، بــەردەوام خەونەکانــم دێنــە نــاو چرکەکانــی نووســین، فریشــتەی پەیامگەیەنــەر هاوڕوانیــن و هاونووســین و هاوخەونبینینــم دەبێــت و ڕێنوێنــی ڕژانــی گیانــم دەکات.

دوای تەواوبوونــی یەکەمیــن ڕەشنووســیش بــۆ ماوەیەکــی دووروودرێــژ ڕادەمێنــم و بیــر دەکەمــەوە بــۆ چەنــد هەفتەیــەک پشــوو دەدەم، دواتــر دەگەڕێمــەوە ســەر ڕەشنووســەکە و پاکــی دەکەمــەوە، ناونیشــانی بــۆ دادەنێــم، ناونیشــان وەک ڕووناکییەکــی تیــژ تێپــەڕە بــۆ ڕۆشــنکردنەوەی پانتایــی و

بنیاد و جووڵەکانی ناوەرۆک و ناساندنی دەق، چونکە بەهۆی ناونیشانەوە نووسین و بینینی نووسەر پێشکێش دەکرێت، واتا و کرۆکی دەقەکە دێتە بەر بیر و خەیاڵی خوێنەر.

من چارەنووس دەنووسم، لەبارەی چارەنووسەوە نانووسم.

٢٠

کۆمەڵێک حیکمەت و گیانی پەتی و بیر و مەودای ئێستێتیکیم لە کەلەپوور و ڕۆشنبیریی کوردی بۆ ماوەتەوە، نموونە: لە حەیراندا خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، سەربەند و ناوبەند و کرانەوەی دوابەند هەیە. بە گوێگرتن و هۆشیارییەکی ڕاستەقینەی ترپە و ئاواز هەستی خاڵبەندی لای حەیراننااس دروست دەبێت، هەروەها لە شیعری میلیی کوردی و شیعری کلاسیکی خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، پەیڕەو نەکردنی خاڵبەندی لای من نەزانین نییە، بگرە وەک مەبەست و هونەر گەڕانەوەیە بۆ هەستی سەرەتایی کوردی و ڕەسەنایەتیی کەلەپوور.

لە سپێتی کاغەز و دابەشکردنی وێنەدا هەست و نیشانەکانی خاڵبەندی لە ئاستەکانی دەربڕین لە خەیاڵ و زەینی خوێنەری خودوریا دەستنیشان دەکەم.

نموونە: ڕستەی بۆ کوێ دەچیت. ئەم ڕستەیە ئەگەر نیشانەی پرسیار، یان سەرسوڕمانم بۆ دانا. ئەوە بێگومان ڕستەکە دەستنیشان دەکەم. پرسیارە، یان سەرسوڕمان. ئەگەریش هیچ نیشانەیەکم بۆ دانەنا و بە کراوەیی هێشتمەوە لەم باروبوارەدا ڕستەکە دەبێتە ڕستەیەکی ئاستدار و دۆخگۆڕ و زەینی.

من زەین دەنووسم، لەبارەی زەینەوە نانووسم.

٢١

تێگەیشتن و تێنەگەیشتن هیچ لە ئارەزووی من ناگۆڕێ بۆ ئەدەب، لە هێڵە گشتییەکانی هونەری خودایی و سامانی ژیان و ڕەگەزەکانی شێوەکاری ..... تاد، خەیاڵ ئامادە دەکەم، لەسەر هەر شەش هەست کاری پێدەکەم و دەیخەملێنم. شێوەکاری بەشێک نییە لە سامانی جوانی، بگرە خاوەنی سامانی جوانییە، شێوازیشی ناوەندی سرووش و ئاماژە وەرگرتنە بۆ تەواوی هونەرە جوانەکان. هێڵ و خاڵ و بۆشایی و سێبەر و ڕووناکی و دووری و نزیکی و گونجاندنی ڕەنگەکان لە بەرهەمی ئەدەبیی مندا

دیـــار و نادیـــار ئەدگاریـــان درەوشـــاوەیە و بەکاربـــردراون.

شـــیعریش گەیشـــتووە بـــە چڕبوونـــەوە لـــە ڕۆشـــنایی و سەداســـەد کردارێکـــی بەرهەمهاتـــووی جوانییـــە، جاروبـــار ڕووبـــەڕووی ئـــەم بـــارە بوومەتـــەوە لەکاتـــی گەرمـــەی نووســـیندا مەبەســـت و نیـــازەکان دژوار دەبـــن، ڕوون و ئاشـــکرا دۆخـــی نووســـین وەرناگـــرن، دادەمێنـــم، ســـکێچ دەکێشـــم بـــە ســـرووش و ئامـــاژە وەرگرتـــن لـــە ســـکێچەکان دەگەڕێمـــەوە دۆخ و بـــاری ســـەرەتایی نووســـین. مەبەســـت و نیـــازەکان بـــە ڕوونـــی و ئاشـــکرا دەدوێنـــم و شـــێوازێک بـــۆ ئەوپـــەڕی زمـــان و ئامرازەکانـــی دەربڕیـــن پێشـــنیاز دەکـــەم.

من جوانی دەنووسم، لەبارەی جوانییەوە نانووسم.

٢٢

لـــە تاکیـــدا نووســـەر لـــە هەقیقەتـــی ژیـــان دەپرســـێت و ســـەربەخۆیە، سەربەســـتی تـــەواوی لـــە جـــۆری بیرکردنـــەوە و خـــۆ دەربڕینـــدا دەســـتکەوتووە، ویژدانـــی لەبڕیـــاری گوتـــن و هێـــزی شـــێوازدا ئاســـوودەیە، ســـەرچاوەکانی دەگەڕێتـــەوە بـــۆ ئـــەو ئـــازادی و ئازایییـــەی خـــۆی بـــە خـــۆی داوە، پرســـیویەتی: مـــن بیرکەرەوەیەکـــم، شـــوێنم لـــە ژیانـــدا چییـــە. نابـــم بـــە دامـــاوی هیـــچ شـــێواز و گرووپێـــک، ســـەردەمی گـــرووپ و قوتابخانـــە شـــیعرییەکانیش بەســـەرچوون، ئێســـتا ســـەردەمی شـــاعیری تاکـــە.

من سەرچاوە دەنووسم، لەبارەی سەرچاوەوە نانووسم.

٢٣

شـــاعیری ئەزموونـــدار کار لەنـــاو مانـــای ئامادەکـــراو نـــاکات، ئامـــاژەکان دەجوولێنـــێ تـــا ئاســـتی پەرجـــوو دروســـتکردنیش ســـادە دەبێتـــەوە، لـــە ســـادەبوونەوەیدا دەگات بەخـــۆ دەربڕیـــن و چێـــژی بـــوون، تەنیـــا مرۆڤـــە هەســـتیارەکانی نـــاو کۆمەڵـــگا بایـــەخ بـــە شـــیعر و درەوشـــانەوەی گیانـــی دەدەن، هەســـتیارەکان خاوەنـــی دەروونێکـــی ڕەنـــگاو ڕەنگـــی ئاشـــتی ویســـتن.

دەڵێـــی بەندەیەکـــی خودایـــی و ســـووتاوێکی پاکبـــووەوەم لـــە هەمـــوو شـــتەکاندا، خەونـــی ســـادە دەبینـــم، سروشـــتی کەســـایەتیم وا هەڵکەوتـــووە لـــە دانیشـــتندا کـــەم بدوێـــم، گـــوێ بـــۆ گفتوگـــۆی دەوروبـــەر ڕابگـــرم، بـــێ ئـــەوەی خـــۆم ئـــەو بێدەنگییـــەم وەک پـــلان بـــۆ ژیانـــم نەخشـــەڕێژ کردبێـــت، خـــۆی لەگـــەڵ قۆناغەکانـــی ژیانـــم هاتـــووە و لەدایکبـــوون و خـــودا بەخشـــیویانە.

بێدەنگی و کەمدوویی بووەتە بەشێکی سەرەکی لە ژیانم. زۆر گرفتیشی بۆ ناومەتەوە، چاوناسی وام لێ ڕاست هاتووە. دوور، زۆر دوور لەوەی هەڵسوکەوتی لەگەڵمدا هەبێت و تێکەڵ بە کەسایەتیم بووبێت، تەنیا بەهۆی ئەم کەمدووییەوە ڕقی ئەستووری لێم هەڵگرتووە و قسەی لەبارەمەوە هەڵبزڕکاندووە، بێ ئەوەی هیچ باروبوارێکی بۆ هەقیقەتیش هێشتبێتەوە.

وا هەست دەکەم لە بێدەنگیدا بە کرۆکی بوون دەگەم، یان بوون نهێنییەکانی خۆیم بۆ دەدرکێنێ، خەونیش بە ئامرازێک دەزانم بۆ باش حاڵیبوون لە هەقیقەت و واقیع.

من کرۆک دەنووسم، لەبارەی کرۆکەوە نانووسم.

٢٤

شیعری ئەوەی پێشە من هەرچییەک بووبن، بەڕێزەوە لە کتێبخانەکەمدا پاراستوومن، کە زۆرینەشیان یەکبینی و یەک هەستپێکردن و واقیعی هەڵچووندارن، بەلای منەوە جێگای مانەوەن، وەک نووسین و بەرهەمی نەتەوە شیاوی بە گەورەیی تەماشاکردنن، ئەگەرچی لە بیری مندا کاریگەرییەکی وایان جێ نەهێشتووە و نەبوونەتە ناوەند و مایەی سوودبەخشین و جووڵاندنی یادگە تا بەردەوام وەک خەیاڵی جوانی گەشتی گەڕانەوەم بۆ لایان دووبارە بکەنەوە.

ئەوان شیعریان ستوونی بینی، یان بە ئاست و ئاراستەی بەرزبوونەوە، یان بە ئاست و ئاراستەی نزمبوونەوە، بۆ جیاکاربوون و خۆتازەکردنەوە بە لێزیادبوونی ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی بینیم، بە یەکەم بینین و هەستپێکردنێکی تەنک کەشی نووسینم بۆ ناڕەخسێ و ناچمە ناوی.

بینین و هەستپێکردن لەگەڵ فەنتازیا و خەون دەخەملێنم، دواتر وەک ئەزموونێک لە هەناوی گشتی سەر هەڵدەدا و دەبێت بە بوونێکی خاوەن قەبارەی شیاو، تەبایی و گونجاندن و هێز دەبەخشێتە کارەکانی دیکەم.

من کەش دەنووسم، لەبارەی کەشەوە نانووسم.

٢٥

شاعیرانی کلاسیکی کوردی، بە تێگەیشتنی ڕاستەقینەی شیعر، ڕوونتر و داهێنەرانەتر لە شاعیرانی ئێستا بایەخیان بە ئەوپەڕی زمان، ئێستێتیکای زمان داوە، تەماشای هۆگربوونیان بە ئەوپەڕی زمان و ئێستێتیکای زمانەوە بکە، گەیشتوون بە ئاستی دەروونڕۆشنی و

تێگەیشــتنی ڕۆڵــی زمــان لــە دەقــی ئەدەبیــدا.

زمانــی کــەم وێنــە و دەســەڵاتداری شــیعری کلاســیکی منــی بەکێشــی ناوچەقــی زەمینــەی بــە پیــت و هەوایەکــی نــوێ کــرد، ئەزموونــی خــۆی لــە ئامادەبوونێکــی ڕۆشــن و سروشــتی و پــڕ ڕەنگتــر پــێ تاقــی کردمــەوە.

کرۆکــی ژیــان و مــردن بــە نەدۆزراوەیــی ماوەتــەوە، هەروەهــا زمانــی شــیعری کلاســیکی کوردیــش.

زمــان لــە شــیعری کلاســیکیدا ئاســت و ئاراســتەی لەبــاری وەرگرتــووە بــە تــەواوی لایەنگیریــم، شــاعیری هاوچــەرخ لەنــاو زمانــی شــیعری کلاســیکی قــاڵ نەبووبێتــەوە، ببــڕای ببــڕ ناگاتــە هیــچ ســەرکەوتن و پێشکێشــکردنێکی هۆشــمەندانەی زمانــەوە.

دەمــەوێ لــە وشــیاریی نووســیندا، کــە دەربڕیــن لــە خــەم و هونــەر و دەروونــی کــوردی دەکات، زمانێکــی نزیــک لــە شــیعری کلاســیکیی ڕیشــەدار و فــرە ئاســۆیی، ئەگــەر بتوانــم دابهێنــم، یــان بەکاربهێنــم. وەک شــێواز نــا، وەک گیــان و زمــان و ســرووش و پرســیارە گەردوونــی و چارەنووســسازەکان. دەچمــە نــاو کلاســیک و خاڵــی دەرچــوون دەدۆزمــەوە. واتــە: ئەوپــەڕی زمــان و خەیاڵــی بینیــن.

لــە دەقــی خەونیــدا زمــان ڕســتە دەکاتــەوە و کەشــوهەوای تەســەوف دادەکشــێنێتە نــاوەوەی تــاک و مانــا چەســپاوەکان ڕادەکێشــێتە ئاقــاری گــۆڕان و بارگاوییــان دەکات بــۆ جووڵانــدن.

ئەمــەش بــە لووتکــە گەیشــتنی شــیعرییەت و جێبەجێکردنــی ڕاســپاردەی جوانــی و بــە پیتکردنــی ڕێڕەوەکەیەتــی. جوانییــەکان قەوارەیەکــن بــۆ ئازادکردنــی مــرۆڤ و ئەندێشــەی ئەفســانەیی و نووســینی ئــازاد.

لــە دەقــی خەونیــدا مانــا هەمەچەشــنەیە، خەیــاڵ پەرێشــان نــاکات و بانگــەوازە بــۆ خوڵقاندنــی جوانییــە هەمیشــەییەکان و بەڕێــز ڕاگرتنــی بەهــا تــا هەتاییەکانــی ژیــان.

من ئەفسانە دەنووسم، لەبارەی ئەفسانەوە نانووسم.

٢٦

هەڵوێســت کردەیەکــی تابڵێــی بەهێــزە. مــن ســەر بــە هیــچ ئایدۆلۆژیایــەک نیــم و لایەنگــری هیــچ حزبێکیــش نابــم. بــە نــان و ئــاوی، ویســت و خۆبوونــی خــۆم دەژیــم، ئــەم خۆڕاگەیاندنــە دڵــی شــێری دەوێ، شــیعری بێگــەرد دڵــی شــێرە. داهێنــەری ڕاســتەقینە لــە سروشــتی خۆیــدا کەســێکی

یاخی و دژە دەسەڵاتە. من شیعری بێگەرد بەرهەم دەهێنم، شیعری بێگەردیش پشت بە نوێبەخشیی کۆمەڵگا دەبەستێت. کۆمەڵگا لە نوێبوونەوەیدا دڵی شێر دەدۆزێتەوە و دەیبەخشێتە داهێنەری ڕاستەقینە.

نووسەری ئایدۆلۆژیست بەوە تاوانبارم دەکەن، کە دوورم لە کێشە و مەسەلە کۆمەڵایەتییەکانەوە، منیش بەهەموو ئاست و ئاراستەیەک خۆم پاراستووە لە فریوی ئایدۆلۆژیا و هەراسانکردنی ئەم جۆرە تاوانبارکردنە. ئەدەب بە گیانی پەتی و جوانی دەزانم، خۆ بەدوورگرتنیش لە ئایدۆلۆژیا بە هەقیقەتی ئەدەب، لە ڕێگای هەقیقەتی ئەدەبیشدا بیر لە جیهان دەکەمەوە. گرفتەکانی لە خاڵێکدا کۆ دەکەمەوە ئەمیش خاڵی هێزی نووسین و دەرەوشانەوەی خەونییە. ئەو چەمکەی مەبەستیشمە بیگەیەنم پەراوێزی ناکەم، بێ دوودڵی وەک بەرزاییەک پیشانی دەدەم و دەریدەبڕم. ویستوومە خەون بکەمە کەسایەتیی چالاک و ڕووبەڕووی ژیانی بکەمەوە، دەرەوشانەوەی خەونبینین لە کوێوە دێت، من بەبێ خەونبینین لە نووسیندا هیچم پێناکرێ و هیچ بە هیچ ناکەم، هەمیشە بەدوای ناوەندی دەرەوشانەوەی نووسین وێڵ و ماندووم، ئەی خودایە من مرۆڤێکی بە باوەڕم، بمگەیەنە دەروونڕۆشنیی نووسین، پەیامبەرەکانیش مرۆڤی بە باوەڕ و گەورەترین خەونبین بوونە.

من گیانی پەتی دەنووسم، لەبارەی گیانی پەتییەوە نانووسم.

٢٧

ئەدەب بە سەرجەم شتەکانی ناو کۆمەڵگا پێوەنددارە، بەوانەوە بوونێکی درەوشاوەیە، ناتوانێ لەناو دواکەوتوویی کۆمەڵگا دەرپەڕێ و خۆی وەک دەقی شارستانیی ئەزموونـدار پیشان بدات، لەگەڵ گەشەکردنی کۆمەڵگا گەشە دەکات و ئەزموونی هاوتای شارستانی بەدەست دەهێنێ، پەیوەندییە جێگیرەکان هەڵدەوەشێنێتەوە، پەیوەندیی نوێ دادەمەزرێنێ بۆ بەرێوەچوون.

توانای گۆڕان لە ژیان ئاسان نییە، هەروەها گۆڕان لە ئەدەبدا چەند بارە گرانتر و دژوارتر، داهێنەری سەیر و سەرسوڕهێنەر، کە دەگەنە دوایین پلەی داهێنان و دەروونڕۆشنی. بابەت و هونەرەکەیان تەواو خۆماڵی و وەرگیراوی ناو ژیانی گەرم و قووڵایی بیرکردنەوەن، بۆیە وەک دەقی سەرسامکار خوێنەر قبووڵیان دەکات و بە ئەزموونی بەردەوامی خۆی دەزانێ، لە چاوگ و سەرچاوەی کلتووری پڕ جموجووڵی کۆمەڵگا نیشانەکانی هونەر و جوانی پێکاوە، کلتووریش هەمیشە شۆڕشگێڕە، بەردەوامیش لەگەڵ بوون و پەرەسەندن

کەرەســتەکانی بەڕێوەچــوون بەرهەمــدار دەبێــت.

بابەتــی ئەدەبــی هەرچەنــدە خۆماڵــی و لەنــاو جەرگــەی ژیانــدا هەڵبژێــردراو بێــت و هونــەری تێــدا بدۆزێتــەوە دەرگای بــە جیهانبوونــی فراوانتــر بــە ڕوودا دەکرێتــەوە، بــە قەناعەتتریــش وەردەگیــرێ.

من گۆڕان دەنووسم، لەبارەی گۆڕانەوە نانووسم.

٢٨

تــەواوی ژیانــم خســتووەتە خزمــەت شــیعرەوە، هــەر بــۆ شــیعریش ژیانــم دەوێ، بەهــۆی ئــەم خــۆ تەرخانکردنەشــەوە زۆر گێچەڵــم پێکــراوە، لەمەشــدا خــودا یــارم بــووە و دڵشــادم بــەوەی ئەوانــەی گێچەڵیــان پێکــردووم هــەر هەموویــان ئەوانــەن، کــە لــە پەراوێــزی ئەدەبــدا کارمەنــدن، یــان خوێنــەری تەمبەڵــن.

داهێنــەرم زۆر لەبــەر چــاون، لــە ژووری کتێبخانــە و نووســینمدا وێنــەی هێندێکیانــم هەڵواســیون، لــە خەمــە نیشــتووەکانی ســەر دەموچاویــان ورد دەبمــەوە ســرووش و خــەون و خەیــاڵ و وشــەیان لــێ دەدۆزمــەوە و لــە شــیعردا بەکاریــان دەهێنمــەوە.

نەشمویســتووە ببــم بــە کــەس، بگــرە ویســتوومە بــەو ڕێگایانــەدا بــڕۆم، کــە ئەوانــەی لەبەرچــاوم گرتــوون پێیگەیشــتوون بــە شــیعرییەتی پەتــی و دەروونڕۆشــنی.

من دەروونڕۆشنی دەنووسم، لەبارەی دەروونڕۆشنییەوە نانووسم.

٢٩

ڕەخنــەی بنیادنــەری کــوردی نــا، بگــرە پەراوێزەکانــی ڕۆشــنبیریی کوردیــن، تۆپەڵێــک قســەی لــە هیچــە و پەلامــاری بێمانــا و بــێ بنەمــان، دەنــا یەکێــک لــەم پەلامــاردەرە هەڵبزڕکاوانــە ئــەو هەقیقەتبیــن و بوێرییــەی لا دروســت دەبــوو ڕووبــەڕووی دەقێکــم ببێتــەوە و گومــان بخاتــە ڕایــەڵ و تانوپــۆی بوونــی، لێکدانەوەکانــی بــڕوا بــە بەرانبەرەکــەی بهێنــێ بنیــادی بەرهەمهاتــووی شــڵەژاوە.

مــن بــۆ خــۆم زۆر ڕێــزم لــە داهێنەرانــی پێشــە خــۆم گرتــووە، بەردەوامیــش دەبــم، بڕواشــم بــەوە هەیــە ململانــێ لــە ئەدەبــدا ناتگەیەنێتــە هیــچ و ڕەوایــی تێــدا نییــە، بگــرە خودناســی و بەردەوامبــوون و ســووربوون و نیازپاکــی دەتگەیەنێتــە ئەنجامێکــی ســەرنجڕاکێش، ئــەوەی تــا

ئێستا من پێمزانیبێ و ئاگاداری بم لە مێژووی شیعری کوردیدا، هیچ شاعیرێک بەقەد من تووشی شەڕ و گێچەڵ و قسەی لە هیچە و دەمهەڵبەست و پەلاماردان نەهاتووە، بەڵام هەقیقەتبین بەسەر ئاژاوە و بێتوانایی پەراوێزەکان ڕەت دەبێت و خۆی دەسەپێنێ و دەدرەوشێتەوە.

هەڵبزڕکاوە بەسەرچووەکان پەلاماری ناشارستانی ئەزموونی پتەوی جواننووسەکان دەدەن، خۆ مێشوولەش تەنیا لەناو نێرگزەجاڕدا دەنگێکی نەشازی لێوە دێ، بە خەیاڵی بەتاڵی بوونێکی کاتی بۆ خۆی دروست دەکات، دەشبیندرێ پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان دەکەون و وەجاخکوێر دەمێننەوە، دەقی پتەویش وەک شمشێری هەڵکێشراو دێتە ناو ژیان و تێکەڵ بە جووڵانەوە کاریگەرەکان دەبێت، دواتریش دەبێتە هێمای مەزنی و درەوشاوەی نەتەوەکەی.

لەگەڵ ئەمەشدا، ڕەخنەگرانی بنیادنەر ڕووبەڕووی ئەم پەلاماردەرە بەسەرچووانە بوونەتەوە، ناچاری شەڕ و گێچەڵیش کراون لەپێناو پارێزگاریکردن لە ئەدەبی پەتیدا.

بەسەر پلان و پیلانی دوژمنان و پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان سەر دەکەوم، بە هەوڵ و کۆششی لە دڵەوەم بۆ شیعر بە سزای داهێنانیان دەگەیەنم. بە بینینی داهێنان قەڵەمی دەست و پێیان دەشکێ.

ڕەخنە دوو باوەڕی نییە لەگەڵ دەقە، یان لەگەڵی نییە، یەک باوەڕی بە تینی هەیە ئەمیش کارکردن و بڕواهێنانە لەناو دەق.

ڕەخنەی خۆ نیشاندەر و مەبەستی دەرەکی و قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما، جێگا و متمانەی لەناو ڕۆشنبیری پەتیدا نییە، بەتاڵکردنی ڕق و کینە و بێتوانایی و کەمسەری و ئیرەیی و خۆخەڵەتاندن و ویژدان کوێرییە.

هیچ نیازێکی هاوبەش و ئاماژەیەکی گرینگیش لە نێوان قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما و دەقی ئەدەبی پەتیدا نییە.

هەر کەسایەتییەک گیانی بە ئەدەب و هەقیقەتبینین و پاکی و جوانی داگیرسابێت، بە هیچ جۆرێک دەرگای ئاژاوە و ناشیرینی و دووڕوویی ناخاتە سەر پشت، هەر کەسایەتییەکیش بۆچوونی ئاژاوەچێتی لە دەروونیدا ڕوابێت، هێشتان بە ئەقڵی پاشکۆیی و داردەستی و دڵڕاگرتنی ئەم و ئەو بەڕێوە دەچێت.

بۆ شیعرییەت تێدەکۆشم و نایەمە سەنگەری قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و

بــێ بنەمــا، قەڵەمــی لــێ ناجووڵێنــم، بەکارێکــی بێهوودەشــی دەزانــم، جەنــگان لەگــەڵ جێمــاو و پەراوێــز و بێبــار و لێخنبیــر و قۆپیەچــی و خەمەگــڕووی ئەدەبــی و پاشــخاپەڕۆک و ویــژدان کوێــران.

من تانوپۆ دەنووسم، لەبارەی تانوپۆوە نانووسم.

٣٠

ببــڕای ببــڕ بیــرم بــۆ ئــەوە نەچــووە بڵێــم لــەم کــردار و بەکاربردنــە یەکــەم کەســم، یــان ئــەم هونــەرە لــە ڕوانینــی منــەوە خولقــاوە، پێشــڕەو و هێمــای ئــەو ڕووداو و دیاردەیــەم، ئــەم جــۆرە خەیاڵکردنانــە، بــە نەخۆشــی کوشــندە و گــران و لەناوبــەر دەزانــم، بگــرە هەمــوو خاڵەکانــی گۆڕانــکاری لــە درەوشــانەوەی شــیعرییەت دەبینــم و بــەس. شــاعیری خــاوەن دیــدگای ڕوون و بەهێــز و جوانداڕێــژەر بەئامــاژە و ڕۆشــنایی هیــچ بڕیــار و مەرجێکــی ســەپێندراو نانووســێت، ئەرکــی دەوڵەتــە ئیــش بــۆ کتێبــی کۆمەڵایەتــی و ئابــووری و هــزری و ئایینــی و زانســتی و پەروەردەیــی و یاســایی و ســەربازی و مێژوویــی و فەلســەفی ..... تــاد، بــکات و بــە تیــراژی زۆر بڵاویــان بکاتــەوە، کەناڵەکانــی ڕاگەیاندنیــش بخاتــە خزمەتیــان.

ئەرکــی شــاعیر یــەک شــتە، پەیوەندییەکانــی مــرۆڤ و ژیــان و جیهــان بدۆزێتــەوە، ئــەم دۆزینەوەیــەش جــوان بنووســێت و بیگەیەنێــت، ڕادەی ئاگادارکردنــەوەی هێــزی وشــەی کاریگــەری و شــوێن جــێ بهێڵێــت لەســەر هەســت و ئاراســتەی ئێســتێتیکای کۆمەڵــگاوە. پرســیارە کاریگــەرەکان بــکات و ئامادەبوونــی تاقانــەی خــۆی بپارێــزێ.

ژیــان بەرگــەی مانــەوەی گرتــووە و دەگرێــت، شــیعریش نەگەڕێــتەوە بــۆ منداڵدانــی ڕۆشــنبیریی پەتــی و بەســووڕی سروشــتی تــێ نەپەڕێــت دەبێتــە لاســاییکەرەوەیەکی یەکجــار بــێ بایــەخ، یــان کەناڵــی ڕاگەیاندنــی پڕوپاگەنــدەی پــووکاوە.

هەرچــی هــۆی بەختــەوەری هەیــە، دەســەڵات و سیســتمی دیکتاتــۆری سیاســی لــە مرۆڤــی دەروونڕۆشــنیان داگیرکــردووە. مرۆڤــی دەروونڕۆشــنیش ئــەم لەدەســتچوونەی لــە خەونــدا بەدەســت دەهێنێتــەوە.

پێویســتە ئێمــە خــەون بەجۆرێــک لەنــاو دەقــی ئەدەبیــدا بــەکار بهێنیــن پەیامەوەرگــر بــڕوای پــێ بهێنــن و لێمــان وەرگــرن، توانــای بیرکردنــەوە و ڕووبەڕووبوونەوەیــان لــە ناخــدا دروســت بکەیــن.

لـە پێنـاوی بەجوانـی ڕاگرتـن و هێشـتنەوەی بەهـای شـتەکاندا، شـاعیر بـە دادپەروەرێکـی دانـا دەزانـم، پێویسـتە لـەم دۆخەشـدا بـژی و بمێنێتـەوە، مەشـقی مەیدانخوازیـی شایسـتە بـکات.

شـوێنی ڕاسـتەقینەش بـدا بـە شـیعری پەتـی و بێگـەرد، کـە خـەون و جوانـی و مانـا و ناڕەزاییـە لـە کـرداره ناجـۆرەکان، دەنـگ هەڵبڕینـە لـە بێدەنگییـە گشـتییەکان، جوانییەکیـش ڕەت دەکاتـەوە مانـای تێـدا ئـاوەژوو کرابێتـەوە.

من بەها دەنووسم، لەبارەی بەهاوە نانووسم.

٣١

هەمـوو بوونەوەرێـک خاکێکـی خۆگونجاندنـی خـودی هەیـە، بۆشـی هەیـە بـۆ خۆگونجاندنـی لـەم خاکەیـدا تایبەتکارییەکانـی خـۆی بپارێزێـت.

من تایبەتکاری دەنووسم، لەبارەی تایبەتکارییەوە نانووسم.

٣٢

پەیامـی ڕاسـتەقینەی ئـەدەب دەسـەڵاتی دەقـی خەونـی بەهێـز دەکات و دەیـکات بـە ڕەگەزێکـی گرینگـی پرسـیارکردن لـە ژیانـی جـوان، کـە بوونـی مـرۆڤ پرسـیارێکی کاریگـەرە لـە ناوکـی بـوون دەکرێـت.

مەسـەلەی گیانـی و جوانـی لـە هونەرەکانـی نووسـیندا هەمیشـە خەبـات و جۆشـی ژیانـی کەسـی جوانیبینـە، لـە دەقـی خەونیـدا ژیـان بەهـای پێکهاتـەی جوانـی وەردەگرێـت.

شـیعری بیرکردنـەوەی پـڕ لـە جووڵـەی هاوتـا بـە جوانـی، ڕوانیـن و درەوشـانەوەی لـە گیـان و خەونـەوە داڕژاوە، کـە جووڵـە و مانـا و بەهـاکان لـە گـەردوون و ژیـان و مـرۆڤ بـە چەنـد ئاسـت و ئاراسـتەیەک وەردەگرێـت، فـرە پاڵەوانییەتـی لەیـەک پاڵەوانیـدا ئامـادە دەکات، دەیهێنێتـە نـاو ململانـێ و جەنگـی توندوتیـژی هەمیشـەیی، تـا خـودی شـاعیر دەربـاز بێـت لـە تاکییـەوە بـۆ نـاو ڕۆشـناییە پـڕ تەلیسـمەکانی هاوتابـوون، یـان حـەز و ئـارەزووی ڕوو لـە زیادبـوون و چـاوە نەسـرەوتووەکانی بـەردەوام لـە گۆشـە لەبیرکراوەکانـدا داگیرسـاوە، خـودی شـاعیری خـاوەن ڕوانیـن و جیهانبینـی بەهـۆی بارسـتی کاغـەزەوە هەسـت پێدەکرێـت و وەک ژیانـی جـوان دەبیندرێـت.

لـە دەقـی خەونیـدا شـیعر نـە بـۆ ئاینـدە دەچـێ، نـە بـۆ ڕابـردوو، بگـرە هەمـوو کاتـەکان

ڕووگەنمـان بـۆ دۆزینـەوە. بێگومـان هـەر شـاعیرێک بیەوێـت بـەو شـێواز و ئاسـت و ئاراسـتەیە بنووسـێت، پێویسـتە ئـەوە لەبـەر چـاو بگرێـت، کـە قووڵبینییەکـەی لـە ئاسـت کێشـە هەبووەکانـی ئـەو ڕۆژگارەدا بێـت، کـە دەبێتـە خولقێنـەری بـارە ناهەمـوارەکان، یـان بـارە جوانـەکان.

لەباری یەکەمدا ناهەمواری دەبێتە مایەی هەڵچوون و توندوتیژیی نووسین.

لەباری دووەمدا جوانی دەبێتە مایەی ئارامیی بیرکردنەوە و خولقاندنی نووسین.

ئـەوەی پێویسـتی بـە قسـە لـێ نەکردنـە، ئەمـڕۆی شارسـتانی و ڕووناکبیـری لـە هەمـوو بـار و دۆخەکانـی پێشـتردا سەرسـوڕهێنەرترە، شارسـتانییەت و تەکنەلۆژیـا بیـری جوانـی ناشـێوێنێت، بـە پێچەوانـەوە گەشـەپێدەری بیـری جوانـی و مۆتیـڤ و وێنـە و خەیـاڵ و گفتوگـۆ و بەختەوەریـی خەونـە.

لـە دەقـی خەونیشـدا یەکگرتنـەوەی گشـتی بەشـە جیـا جیـاکان دەدۆزرێتـەوە. ململانێـی ڕوانیـن شـڵەژاو و بارمـردوو، لەگـەڵ ڕوانیـن ڕوون و بـار زینـدووی نوێـزادەی دۆزەرەوە لـە گفتوگـۆی لـە یەکنەگەیشـتنن. لـە دەقـی خەونیـدا، لـە جەنگـی توندوتیـژی لەگـەڵ خۆتـدا، دەتوانیـت خـۆت ڕەت بکەیـت، ئـەو شـێواز و ئاراسـتە بـاوەی پێـت نووسـیوە، فڕێـی بدەیتـە پشـت نووسـینەکانی لـە پێشـترت، بـە شـێواز و ئاراسـتەیەکی تـەواو جیـاکار و نوێبەخـش بێیتـە ئاخاوتـن و گۆڕانێـک لـە ڕابـردووی خـۆت بەرهـەم بهێنیـت، بـەڵام ئـەو گۆڕانـە چـۆن بەرپـا دەبێـت، کام هـۆ و شـێوازی دەربڕیـن فڕێـی داونەتـەوە لـە نەناسـراوییەوە بـۆ ناسـراوی، لـە دۆخـی وەسـتاو بـۆ دۆخـی پـڕ بـزاوت.

لە نووسینی ئەدەبی ڕاستەقینەدا پێویستە بە تەنیا جوانی ببیندرێت.

شـیعری سـەردەمێک لەمەوپێشـی کـوردی ڕۆمانسـییانە بیـری لـە گـەردوون و ژیـان و مـرۆڤ کردووەتـەوە، لـە ناوەرۆکـدا لەگـەڵ هەلومەرجـی واقیعـی سـادە و سـاکاردا زۆر گـەرم و گـوڕ و هەڵچوونـدار بـوون، کەچـی لـە شـیعرییەتی زمـان و مۆرکـی شـێوازدا بـە پێچەوانـەوە ساردوسـڕ بـوون، نەیانتوانـی مۆرکـی شـێواز و شـیعرییەتی زمـان ئاوێتـەی زەیـن بکـەن و بیکەنـەوە، بیرکردنەوەکانیـان بەشـێوازی خەونـی بخەنـە نـاو نووسـینەکانیان، کـە گەورەتریـن هـۆش ئەمـە بـوو بـۆ ئـەوەی نووسـینەکانیان وەک نووسـینی داخـراو بمێننـەوە، نەگـەن بـە ئاسـتی دەقـی فـرە ئاسـت و ئاراسـتەیی.

وشـە لـە شـیعرەکاندا یـەک ئاسـۆی دراوەتـێ، ئەمیـش ئاسـۆی ڕووکـەش و یـەک مانایـی وشـەکەیە، لـە سـاکارترین شـێوازدا جێیـان هێشـتووە، ئامـاژە سـتوونی دادەبەزێـت، بەهەمـان

شـێوازی سـتوونیش دێتـە نـاو بوونـی یـەک ئاسـۆی نووسـین.

ئاسـۆی فەنتـازی و دەستوەشـاندنی داهێنانـی بلیمەتـی تێـدا هەڵبـژرکاو و گەشـەنەکردووە. واتـە: وەک چێـژ بەکاربـردراون نـەک وەک دۆزینـەوە، ڕەنگـە هۆکارێـک، یـان یـەک لـە هـۆکارەکان ئـەوە بێـت، کـە واتـا و هێـزی وشـەیان ون کـردووە، نەیانتوانیـوە کەڵکـی بـاش و داهێنەرانـە لـە ئەزمـوون و مۆرکـە زمانییەکانـی قۆناغـی شـیعری کلاسـیکی وەربگـرن.

دەقـی خەونـی لـە منداڵدانـی مێـژووی مـردوو لـە دایـک نابێـت، هەسـت بـەوە دەکرێـت سـەختی و دژواریـی سروشـت و زەبـرو زەنـگ، نووسـەر دەترسـێنێت، هەمیشـە هەوڵـی جووڵاندنـەوەی دیمەنـە پـڕ کێشمەکێشـەکان دەدات، بـارە بـە پیتـەکان بـە وریایـی و زیندوویـی وەردەگرێـت بـە زمانێکـی تـەواو ئەفسـوون و جادوویـی دابـڕاو لـە زمانـی کارەکانـی پێشـووی خـۆی ناخـی پێشـکێش دەکات، وەک خودێکـی هۆشـمەند و سـەرچڵ ئـەم و ئـەو لـە بیرکردنەوەکانـی خـۆی دەسـڕێتەوە، شـتە زیندووەکانـی جیهـان لـە دەقـدا دەکات بـە هـی خـۆی، خوێنەریـش بازنەیـی دەیخوێنێـتەوە و سـتوونی لـە ئەزموونـی خەونەکـە نزیـک دەبێتـەوە. پاشـان دەچێتـە نـاو کەشـوهەوا و لێکدانـەوەی ئاسـۆیی، چونکـە دەقـی خەونـی لـە خولانـەوەی بەردەوامدایـە، شـیعرییەتی زمانیـش ڕۆڵێکـی ئێجـگار گـەورە و سـەرەکی دەبینێـت لـە پێکهاتـەی وێنـەی سەرسـوڕهێنەر. کـە هەمـوو هەبووەکانـی زەمینـی قۆزتبێتـەوە و ئاسـۆکانی نادیاریشـی دووچـاری ڕاوەشـاندن کردبێـت، بەهـۆی ئـەوەی تاکـی لەجیاتـی کـۆ بەکارهێنـاوە.

من ناوکی بوون دەنووسم، لەبارەی ناوکی بوونەوە نانووسم.

٣٣

شـیعر لـە ژیـان و بینینـی کـورددا ڕۆڵ و ئامادەیـی و کاریگەریـی خـۆی سـەلماندووە و خاوەنـی شـوێنی ناوەنـدە، لەبـەر ئەمەشـە وەک دیاردەیەکـی پێویسـت و دامەزرێنـەر تەماشـای دەکرێـت، ئـەم تەماشـاکردنەش وای کـردووە لـە چالاکییەکانـی بیرکردنـەوەی کۆمەڵـگای کوردیـدا، شـیعر پێشـەنگی وەربگرێـت و زۆرینـەی شـتەکانی لەسـەر دابمەزرێندرێـت، ئـەم دامەزراندنـەش دەگوازێتـەوە نـاو ژیانـی شـیعر، شـیعریش پرۆژەیەکـە لەمێـژە بەردەوامـە، ئـەم هەوڵانـەی لەمـەودواش دەدرێـن، تێکـەڵ بـەو هەوڵانـە دەبـن، کـە لەمەوپێـش پرسـیار بـوون و لـە ژیـان کـراون، بەردەوامیـش پـرۆژەی شـیعری پرسـیاری ترسـناک و وروژێنـەر لـە ژیانـدا دەکات و مـەرگ لـە ژیانـدا ئامـادە دەکات.

مەرگیش ترسناک و سەرەکیترین هۆیە بۆ دڵەڕاوکێی داهێنان، ئامادەکردنی ئەم مەرگەش هێزی شیعرە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ گرفتەکانی ژیان و مان.

ژیان و بوون چییە. پرسیارێکە و چەندان بیرمەندی دووچاری بەدواداچوون و سەرگەردانی کردووە، ئەگەرچی لە ڕێگای ئەم پرسیارکردنەوە گەلێک بەرهەمی سوودبەخشیان خستووەتەوە، بەڵام گەوهەری پرسیارەکە پڕ سرووش و خەیاڵ و تێڕامان و خەون و سەرسامییە، هەر بیرمەندێک شێواز و ئاستێکی بۆ داناوە، لە بەرزاییەکەوە وەڵامەکەی دەبینێ، ئەو پرسیارانەی لە دەقدا لە ژیان کراون، لە زەینی خوێنەردا جێگیر دەبن، دواتر ئەم پرسیارە دەبێتە هۆ و ئامانجی پرسیارکردن لای خوێنەر و نزیکایەتییەک دروست دەکەن لە نێوان نووسەری پرسیارکار و خوێنەری پرسیارلێکراو و پرسیارکار، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لە ناوکی بوون دەکرێت.

لە دەقی خەونیدا پەیوەندییەکانی نێوان هەست و وێنە دەدۆزرێنەوە، پەیوەندییەکانیش لەسەر بنچینەی خەوندا دامەزراون، واتە: ئەو وێنانەی لە دەقی خەونیدا دروست کراون، زیاتر ئەو وێنانەن، کە لە ژیانی سەخت و یاخیی ڕۆژانەماندا ئامادەییان وەک شتێکی دوور هەیە و بەرهەست نین، خەون بوونی نییە لەناوەوەی خۆت نەبێت، هەروەها شیعریش.

من سرووش دەنووسم، لەبارەی سرووشەوە نانووسم.

٣٤

نوێبەخشی باروبوار و کار و کردەی خوڵقاندنە، بەردەوام لە زەمینەی بە بڕوادا گەشە دەکات و کەرەستەکانی دەگۆڕێت بە مەبەستی جیهانبینی و دۆزینەوەی پەیوەندیی نێوان بارەکانی هەست و بیرکردنەوە و خەون، خودی هۆشمەندیش هەموو جووڵانەوەیەک لەم گۆشە ڕووناکەوە دەبینێ و هەوڵ دەدا بیخەملێنێ، بەڵام بە چ هێز و ئەفسوون و جادوویەک ئەم بینینانە دەگۆڕێت بۆ دەقێکی ئەدەبی و هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی تێدا دەپارێزێت، ئەمە خاڵی کارکردن و بەجێهێنانی داهێنانە، لە هیچ باروبوارێکیش چەمکی نوێبەخشی نابێتە واقیعێکی دانپێدانراو بەبێ ئاکارێکی بیری و فەلسەفی و کلتووریی ڕوون. لەگەڵ ئەمەشدا بە من وایە بۆ شیعر زاراوەی شیعرییەت پەسند و گونجاو و پڕ هێما و سرووشترە، چونکە ناتواندرێ بڕوا بەوە بهێندرێ شاعیری نوێبەخش تا قووڵایی مانا و فەزا و ڕاچڵەکاندنی وشە لە بابەت و مۆرکە زمانییەکانی خۆیدا شۆڕشگێڕ نەبێ

و جەنگــی توندوتیــژی ڕانەگەیاندبــێ بەرانبــەر ئەوانــەی لــە زمــان و نووســین و داهێنــان گلاون، بــەرەو ڕووبەرێکــی ســامناک مــل دەنێــن، یــان ناتوانــن لەنــاو گەرمایــی گیــان، گەوهــەری خۆبوونیــی بدۆزنــەوە، کــە خۆبوونــی ســەروەری شــیعرییەتە، ئەگەرچــی نوێبەخشــی ئەنجامێکــی دیاریکــراوی نییــە، بەردەوامیــش گیروگرفــت دەنێــتەوە لەبــەر ئــەوەی کەرەســتەکانی دەربڕیــن دەگۆڕدرێــن و فەنتازیــای هەمەجــۆری لــێ دەخولقێندرێــت، بەمەیشــەوە نوێبەخشــی ســادەترین مافــی مرۆڤــە، کــە تــۆ لــە ماڵــەوە دەردەچیــت بــۆ ســەر کار بەشــدارییەکی ڕاســتەوخۆیە لــە کار و کــردەی نوێبەخشــی، کــە لــە کار دەگەڕێیتــەوە بــۆ ماڵــەوە خــۆ ئامــادە دەکــەی بــۆ پیاســە، یــان ســەردانی پێشــانگایەک، یــان ئــاودان و بژارکردنــی باخچەکــەت، یــان بینینــی شــانۆگەرییەک ..... تــاد، بەشــدارییەکی دیکەیــە لــە کار و کردەکــەدا، چونکــە هیــچ یەکێکیــان سەداســەد بــە شــێوازێکی نەگــۆڕ خۆیــان دووبــارە ناکەنــەوە، بوونــی تــۆ وەک مرۆڤێــک پەیوەندییەکــی پتــەوی بــە جووڵانــەوە و گەشــەی ئەمــڕۆوە هەیــە، تــۆ تاکێکــی لــە نوێبەخشــی، نوێبەخشــیش بــە گــۆڕان لــە بنیــادی هەمــوو کۆمەڵــگا وەک ڕووداوێــک ڕوو دەدات و دەچەســپێت. قەوارەیەکــی دانپێدانــدراو بــۆ خــۆی دەســتەبەر دەکات، هەریــەک لــە شــاعیرانیش بــە ئەزمــوون و شــێواز و قەبــارەی جیــای خــۆی ڕۆڵــی تێــدا وەردەگرێــت.

نوێبەخــش لــە کاتــی خــۆ هاتنەبــەر چــاو و ڕووبەڕووبوونــەوەی لەگــەڵ خــودی بوێریــی خــۆی مەرگــی بەدواوەیــە، یــان شــێتبوون، بــەو واتایــەی ڕاوی خــۆی و ســەرجەم بــوون دەنێــت، لــەم پێشــبڕکێیەدا پێویســتە قووڵبیــن و شــێواز ڕاچڵەکێنــەر بێــت و بوێریــی ئــەوە بــکات، ئــەم بڕیــارە خودییــە بــدات، هــەر هەمــوو شــاعیرێک بــەو نیــازە دەنووســێت کارەکــەی بگەیەنێتــە ئاســتی دەق، بــەڵام ئــەوەی ڕوانیــن و جیهانبینییــان تێــدا نەبــێ و ژانێــک خاڵــی دەرچوونــی نەبووبێــت، هێــزی ئــەوەی تێــدا پەیــدا نابێــت کارەکــەی بگەیەنێتــە ئاســتی دەق، گلاوە بەرانبــەر مــەرگ و ســڕینەوە.

بوێریــی ئــەوەی تێــدا ئامــادە نابێــت جەنگــی توندوتیــژی خــۆی ڕابگەیەنــێ، ئەگــەر ئەدەبێکیــش هێــزی بەرگــری بەرانبــەر مــەرگ و ســڕینەوەی تێــدا پەیــدا نەبووبێــت، ناســنامەی بــوون بــە دەقــی بەرناکەوێــت، بــوون بــە دەقیــش لــە دۆخگۆڕیــن و جیهانبینییــەوە دەســتەبەر دەبێــت، لــە دەرەوەی دۆخگۆڕیــن و جیهانبینینــی هــەر هەوڵێــک لــەم بارەیــەوە بەرچــاو بکــەوێ هەوڵێکــی ناکامــڵ و زڕ و بەتاڵــە.

پەراوێــز بــۆ شــیعرکردن، یــان شــیعر نووســین بــە مەبەســتی لێکدانــەوەی وشــەکان، لــەم

کاروکردەیەشـدا ناوەرۆکەکـە ڕوون بکەیتـەوە و ڕاسـتەوخۆ بیرەکـەی بگەیەنـی، یەکـەم نیشـانەیە شـاعیر ڕوانیـن و جیهانبینـی توانـای ئـەوەی نییـە مانـا و هێـزی وشـە لەنـاو شـیعرەکەدا ڕاچڵەکێنـێ و ئاسـۆیەک بداتـە ڕاچڵەکاندنەکـە، کەواتـە: وشـەکە وەک بارسـتێکی بـێ گیـان و مـردوو لـە جەسـتەی شـیعرەکەدا بـارە، هیـچ دەور و کردارێـک لـە گەشـەکردنی جەسـتەی شـیعرەکەدا نابینێـت.

شـیعری لـەم جـۆرە، هەوڵدانیشـی وەک دەقـی یـەک ئاسـت و بـێ دووری و یـەک ئاراسـتە دەمێنێتـەوە، نابێتـە دەقـی ئاسـتداری فـرە دەنـگ و فـرە پەیوەنـدی، لەوانەیـە کۆمەڵێـک شـاعیر لـە سـەردەمێکدا کاربکـەن، تەنیـا تاکێکیـان هێـز و ئەفسـوون و جـادووی ئـەوەی تێـدا بێـت دەق بکاتـە بوونێکـی دیـار و بیدرەوشـێنێتەوە، جووڵەکانـی ڕابـردوو بکاتـە پاڵنەرێکـی سـوودبەخش بـۆ بەئاگایـی بیرکردنـەوە، ئەگینـا ئەوانـەی دی پەیوەندییـان بـە جووڵەکانـی ڕابـردوو وەک ڕابـردوو هەیـە، لـە ئامادەکردنـی ئێسـتای نوێبەخشـدا دەسـت و پـێ سـپین.

بلیمەتەکانـی قۆناغـی شـیعری کلاسـیکی ڕوانیـن و جیهانبینیـی خۆیـان پێشـکێش کـرد و بڕوایـی ئەدەبـی ڕاسـتەقینەیان وەرگـرت، کەچـی چەنـدان وەچـە دوای ئـەوان هاتـن و تێپەڕیـن، قەوارەیەکیـان دەسـتەبەر نەکـرد، لـە هەمـان کاتـدا ئـەوان هـەروەک دەق و خـاوەن قـەوارە ماونەتـەوە و جەنگـی توندوتیژیـی خۆیـان بەرانبـەر مـەرگ و سـڕینەوە ڕاگەیانـدووە.

بەردەوامیـش وەک دەقـی ئاسـتدار و فـرە دەنـگ و فـرە پەیوەنـدی خۆیـان پێشـکێش دەکەنـەوە، هاوچەرخـی هەمـوو ئەوانـەن، کـە لـە پـرۆژەی گـەورەی دەقـی شـیعری هاوبەشـن و ژانیـان تێـدا گەرمـە، بەدەقبوونیـش پەیوەندیـی بـە ئەزموونـی ژیـان و چرکەسـاتی مەسـتیی نووسـەرەوە هەیـە، دەقـی ئاسـتدار و فـرە دەنـگ و فـرە پەیوەنـدی زیاتـر لـە پانتایـی زمـان کارەکانـی بەجـێ هێنـاوە و جووڵـە و بیـری زمـان بیـری دەقەکـە ڕادەگەیەنـن، بـۆ نموونـە: شـاعیرێک توانیویەتـی تەنیـا یـەک بەرهـەم بگەیەنێتـە دەقێکـی ئەدەبـی ئاسـتدار و فـرە دەنـگ و فـرە پەیوەنـدی.

بـەو پێـوەرەی هـەر شـیعرێک توانـی بگاتـە ئاسـتی دەقێکـی ئەدەبـی ئاسـتدار و فـرە دەنـگ و فـرە پەیوەنـدی بەبـێ هیـچ گریمانەیـەک، دەقێکـی نوێبەخشـە، ڕەنگـە هۆکارەکەشـی ئەوەبـێ لـەم دەقـەدا ئەزموونـی ژیـان لـە چرکەسـاتی سـۆفییانە و مەسـتی گەیاندبێتییـە ڕژانـی گیـان و ڕاچڵەکانـدن و درەوشـانەوەی زمـان و نووسـین.

من خۆبوونی دەنووسم، لەبارەی خۆبوونییەوە نانووسم.

٣٥

لــە چالاکیــی جووڵــەداری شــیعری کوردیــدا، ئــەم جــۆرە شــیعرەی لەپێنــاو هاوســەنگکردنی شــیعر و شۆڕشــدا نووســراون، تەنیــا بــۆی کــرا ترپــە و ئــاواز بگــۆڕێ و جووڵــە و ئاگایــی بــۆ چەنــد هێمایەکــی دیاریکــراو دەســتەبەر بــکات، بــەڵام بــۆی نەکــرا ئــەم هێمایانــە بــە قۆناغــی گەشــەپێدان و گەیانــدن بــە بنەڕەتــی گــۆڕان بگەیەنێــت، لەگــەڵ ئەوەشــدا چەنــد شــاعیرێکی دواتــر، کــە ویســتی هێــزی جوانــی دەربڕیــن و دلێریــی داهێنانیــان لــە هەڵچوونــی شــاعیرانەیان هێزدارتــر بــوو، بۆیــان کــرا هێماکانــی ئــەم جــۆرە شــیعرەی لــە پێنــاو هاوســەنگکردنی شــیعرو جوانــی نووســراون، بــە قۆناغــی جووڵــە و نیمچــە گۆڕانێــک بگەیەنــن، دوای ئــەوەی ئــەم توندوتیژییــە شۆڕشــگێڕییەی شــیعر هاوســەنگکردن بــە شــۆڕش نیشــتەوە، جۆرێــک تێڕامــان و خەونبینیــن بــوو بــە بنەمــای هونــەری، پــرۆژەی نوێبەخشــی قەوارەیەکــی بــۆ کارکردنــی خــۆی دیــاری کــرد.

خــودی هۆشــمەند کەرســتەکان بــە ســەنگایی ژیــان دەپێــوێ، ژیانیــش بــە گرانایــی شــیعر، دەقــەکان توانــای پێشــنیاز و پرســیارکردنیان لــە بنیادیانــدا هەڵگــرت، بۆیــان کــرا خاڵــی جیابوونــەوەی تــەواو هەڵدەنــە نــاو پانتایــی باروبوارەکانــی ژیــان.

دەقێــک توانیبێتــی دوێنــێ ڕابچڵەکێنــێ، کەواتــە: بوونــی قەوارەیەکــی هەســتپێکراو و بەرچــاوی هەیــە، بوونــی ئــەم جــۆرە دەقــەش تێڕامــان و خــەون خاڵــی هێنانــە بوونیەتــی، ڕوونتــر لــە پانتایــی نوێبەخشــی ســەلماوە، هێماپێکراوەکانــی پــڕ کــراوە بــە جووڵــەی نوێبەخشــی، هێمــا لــە کارکەوتــووەکان دادەپۆشــێ، هێمــای ســڕ و مەییــو و لــە کارکەوتــوو ناتوانێــت لــە ئێســتای پــڕ جووڵــەدا ئاخاوتنــی کاریگــەری هەبێــت.

نوێبەخشــی بەردەوامــی وەجاخــی ڕوونــی ئادەمــە، ئــەو میوەیــەی ئــادەم خــواردی نوێبەخشــی بــوو، نوێبەخشــی پرســیارێکە نوێبەخــش لەخــۆی کــردووە، ئایــە دەتوانێــت لەنــاو کۆمەڵــگای ســەرەتایی و دواکەوتــوودا لــە هەمــوو ئاســتەکاندا شــکانێکی هەبێــت، ئــەم شــکانە ویســتی خــودی هۆشــمەند و ئــازا دەســەپێنێ و خۆبوونیــی دادەمەزرێنــێ. داهێنــان بڕیارێکــی خــودی کەســی ئــازا و هۆشــمەندە، هــەر کاتێــک نووســەر بوێریــی ئــەوەی کــرد ئــەم بڕیــارە خودییــە بــدات، دەرەوشــانەوە و داهێنــان و گــۆڕان بەرپــا دەکات.

من ڕاچڵەکان دەنووسم، لەبارەی ڕاچڵەکانەوە نانووسم.

٣٦

کار و کـردەی داهێنـان لـە خـودی شـیعردا کەشـوهەوای ئەمڕۆیـە بەلێزیادبوونـی کەشـوهەوای خەونـی، ئەمـڕۆش لـە خەونـی سـبەی ئامادەیـی هەیـە و هـۆ و یارمەتیـدەرە، ئەگـەر ئەمـڕۆ داهێنـان بێـت هەمـوو ڕۆژ و ڕۆژگارەکان ڕادەکێشـێتە نـاو خـۆی، داهێنـەر لەکاتـی کار و کـردەی نووسـیندا ناکەوێتـە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار، لـەو ڕۆژ و ڕۆژگارەدا دەبێتـە بوونێکـی سـەربەخۆ، کـە بوونـی ئەمـی نووسـەر قەرەباڵـغ و بـارگاوی و دڵبـەرز و جووڵـەدارە، بـەڵام کـە لـەکار و کـردەی نووسـین بـووەوە، نووسـینەکە بوونێکـی سـەربەخۆی وەرگـرت، دەکەوێتـە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار. هەمـوو پەیوەندییـەکان دەسـڕێنەوە کاتێـک دروسـت دەبێـت، دەبێـتە کاتـی داهێنـان و خەونبینیـن و درەوشـانەوە.

من درەوشانەوە دەنووسم، لەبارەی درەوشانەوە نانووسم.

٣٧

دەقـی شـیعری لەنـاو پرسـیارکردن ئامـادەی لەدایکبـوون دەبێـت، هـەر لەنـاو پرسیارکردنیشـدا شـیعرییەتی خـۆی لـە هەقیقەتـی شـتەکاندا وەردەگرێـت.

پرسیار زانستە گشتییەکانی بوونە، بوونی خەون و سروشت و کۆمەڵگا.

شـاعیریش وەک تاکێکـی هەمیشـە خەونبیـن و چاونەسـرەوتوو و گـوێ زرینـگاوە و خەیـاڵ گەرمـی هەسـتکار بـە گرفتەکانـی ململانـێ لەنـاو کۆمەڵـگادا هەڵسـوکەوت دەکات. دەچێتـە نـاو ئـاژاوە و هێمنیـی کۆمەڵـگا و کاریگـەری جـێ دەهێڵـێ، پێـوەری بـۆ ئـەو شـتانە لا دروسـت دەبـێ، کـە دەیانبینێـت، یـان دەیانبیسـتێ، یـان خەونیـان پێـوە دەبینـێ.

ئـەم بینیـن و بیسـتن و خەونبینینـەش لـە دەرەوەیەتـی. لەنـاوەوەی خۆیـدا ئامادەیـان دەکاتـەوە و ڕۆڵێکـی دیکەیـان پێدەسـپێرێ، دەیانکاتـە بابەتـی جوانـی و شـیعر بەهـۆی دەسـتەواژەی سـەخت و یاخـی و ئامانجـی زمـان شـیعرییەتیان پێـدەدا، کەواتـە: خـودی شـاعیر سـەرچاوەی بابەتـە بەهـۆی ئامانجـی زمـان و خەونبینیـن.

جیهانـی بیرکردنـەوە و پرسـیارکردن ئـەو خودەیـە، کـە بڕیـار لەسـەر شـتە بیسـتراو و بینـدراو و خەونـی و خەیاڵییـەکان دەدا و بەهێـز و گـوڕ دەیانجووڵێنـێ، تـا بەهـۆی ئامانجـی زمـان بیانـکات بـە بابەتـی جوانـی و شـیعر، لـە ئاسـۆ بینییـەک کاریـان پێبکاتـەوە، کـە داهێنـان و لەدایکبـوون و دەروونڕۆشـنی و شـیعرییەتە، لەدایکبوونەوەکـەش بـاوەڕ بهێنـێ بـە هەقیقەتـی

ئەفسوون و جادوویی و لە گەشتی ڕوانین نزیکی بکاتەوە، بیخاتە ئاستی تێڕامان، لەسەر زمانی کەسایەتییە لەدایکبووەکەی دەق بدوێت، پاشان بە بڕیاری شیعری هەڵوێستی خۆی لەبارەی سروشت و بوون و کۆمەڵگا و جوانی دەربڕێ، ڕووبەڕووبوونەوەی ناوەوەی شاعیر لە شێواز و ئاراستەدا، ئەو پەیوەندییە بە هات و پڕ هاوارە هێما دەیگەیەنێ، فراوانکردنی جەنگی هەستە لە بەبیرهێنانەوەی یادگارییەکان و ئامادەکردنی یادگاری ڕابردووە لەدەستچووەکانی لە ئێستای بەرهەست و ئامادە بۆ هەموو جووڵەیەک.

لە قۆناغی سست و سڕ، دۆخگۆڕینی بۆ قۆناغی گەشە و جووڵەکردن.

لە قۆناغی لەدەستچوون و بیرچوونەوە، دۆخگۆڕینی بۆ قۆناغی دەستەبەرکردن و بیرهاتنەوە.

دۆخگۆڕین بەها و بەخششی خودی هۆشمەندە، بەو پێوەرەی چرکە بە دەقکراوەکان خەملێوی خودی هۆشمەندن، لەم خەملێنەشدا گەشتی هەمیشەیی پاڵەوان ڕۆڵی کاریگەر دەگێڕێت بەرەو قووڵایی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، زۆر جاریش قووڵایی پەیوەندییەکان قووڵاییەکی خنکێنەرە، یان ڕزگارکارە.

من دۆخگۆڕین دەنووسم، لەبارەی دۆخگۆڕینەوە نانووسم.

٣٨

هەر کار و کردەیەکی هونەری لە ڕوانین و جیهانبینیی خودی هۆشمەندەوە بکرێت ئاراستەکەی لە ئەزموون و ژیانی ڕۆشنبیریی نووسەری چالاکەوە ئاستی وەرگرتووە، هاوارێکی هێمن و بڕواهێنەر و قەناعەتپێکەر. بەبڕوا بەخۆبوونەوەش خۆی پێشکێش دەکات و دەڵێت: ئەمە شێواز و ئاراستە سەربەخۆیەکانی منە لە ئاراستەی زمان و مۆرکی شێواز و کار و کردەی چوونە ناو جەرگەی ژیان و خەون. دوای کارلێکردن و مانەوە، ژیان و خەون هەڵیداونەتەوە سەر ڕووبەری سپیی کاغەز، دۆستایەتی، یان ململانێ لە نێوان دەق و خوێنەری قووڵبین و داهێنەر بەرپا بکەن. زمانی پاراوی نووسین جیاکارە لە زمانی ئاخاوتنی کۆمەڵگا، زمانی خەونیش جیاکارە لەگەڵ زمانی گفتوگۆی واقیعی بەئاگای ڕۆژانەدا. ئەگەرچی هەست بە گەرمیی هەناسەی واقیعی ڕۆژانەش دەکرێت لەناو خەون، لە هیچ داهێندراوێکی گەورەشدا نووسەر پەیوەندی لەگەڵ واقیعدا کۆتایی پێ نەهێناوە.

لەناو هەموو مۆرکە هونەرییەکانی لە ڕوانین و جیهانبینیی خودی هۆشمەندەوە بە ئەنجام

دەگەیەندرێــن، فــەزا و ئاکارێکــی هــزری لەپشــتییەوە نوێبەخشــی و ڕەســەنایەتی دەپارێزێــت، خاڵــی دەستپێکردنیشــی لــە ڕوانیــن و جیهانبینییــەوە ئاراســتەکراوە، بــەڵام بــا بــە مۆرکــی شــێوازی بەتــاڵ فریــو نەخۆیــن، ڕێــزی شــێوازێک بگریــن بزانێــت خوێنــەر بــە چــی ئاراســتەیەک و بــۆ کــوێ دەبــات. مۆرکــی شــێواز ئاراســتەکانی ڕوونــی زمــان لــە ڕوانیــن و جیهانبینــی و ئەزموونــەوە وەرگیــراو بێــت، ڕێزگرتنــە لــە خوێنــەر، بەهــۆی ئــەم ڕێزگرتنــەش خوێنــەری قووڵبیــن پێشــینەیەکی دەســت دەکــەوێ، دەتوانــێ ببێتــە هــاوڕا و نزیکــی کەســایەتی نــاو دەقەکــە، یــان نــا.

ئاڵۆزکردنــی ڕســتەی شــیعری بــێ قووڵبینیــی ڕوانیــن و جیهانبینــی، تەنیــا ســەر لێشــێواندنی شــاعیری لەپشــتەوە دەبینــدرێ و چیتــر نــا، ئــەوەی لــە زەینــەوە هەســتی پێدەکــەی بینووســیت کەشــوهەوایەک بەرهــەم دێ، کــە جێــگای هەموومانــی تێــدا دەبێتــەوە. ئاســتداری و شــیعرییەتی زمــان، کــە ڕابــردووی ئەدەبــی کــوردی لێــی بێبــەش نییــە، گەورەتریــن ئاســتداری و شــیعرییەتی زمــان لــە قۆناغــی شــیعری کلاســیکی ئەنجــام دراون.

شــیعر نــە ئەرکــە، نــە ئامانجــە، نــە هۆیــە، کارکــردن و چالاکییــە لەنــاو ئەوپــەڕی زمانــدا، بەهەمــوو دوورییەکانیــەوە ئەوکاتــەش زمــان لــە دەقــدا دەگاتــە لووتکــە هارمۆنییەتــی کۆمەڵێــک وشــە ســەمفۆنیایەک پێکدەهێنــن و هەســتێک دەبەخشــن، مــرۆڤ دەگەیەنێتــە دواییــن پلــەی مەســتی و تەســەوف و فەنتازیــای نووســین. گــەردوون هێزێکــی نادیــاری هەڵگرتــووە، لــە کاتــی خەونبینیــن و سرووشــدا دەیــدات بــە شــاعیری نوێبەخــش.

من فەنتازیا دەنووسم، لەبارەی فەنتازیاوە نانووسم.

٣٩

نووســەر بەدرێــژی و ســتوونی و ئاســۆیی و بازنەیــی، گفتوگــۆی لــە دڵــەوەی لەگــەڵ ژیــان بەمانــا گشــتگیرییەکەی، بەردەوامــە. مەرگیــش وەک دەرخســتنی جوانکاریــی دەق لــەو شــێوازەی، کــە دەینووســێ تەماشــا دەکات. کەواتــە: نووســین پێویســتییەکی زەینــی و جووڵانــەوەی چــالاک و ئومێــدە. کــە دەنووســیت هەســت بــە ئومێــد و بەرگــری دەکەیــت. ئــەو هێــزە لــە گیانتــدا دەگــەڕێ و ئاماژەپێکــردن و پشــتیوانە بــۆ زاڵبــوون بەســەر ململانێــدا. وەک بوونێــک تێکــەڵ بــە چرکەکانــی بیرکردنــەوەت دەبێتــەوە. چرکــەی ئــەو بیرکردنەوانــەی هەســتت کــردووە، گفتوگــۆت لەگــەڵ ژیــان بەمانــا گشــتگیرییەکەی بەردەوامــە. چییەتــی نووســین و دەســەڵاتی وشــە دوانــدن و گفتوگۆیــە لەگــەڵ ژیانــدا.

نووسەری ئاگردز، نیمچە خواوەندێکی پڕ نادیارییە لە شێوازی گونجاوی دەقەکانیدا. ژیان بە مانا گشتگیرییەکەی بەرهەم دەهێنێتەوە. پێویستییە جوانییەکانی بەلێزیادبوونی خەیاڵپەروەری نواندووە، کە واقیع بە شێواز و ئاراستە و کەشوهەوا و ڕێکخستنێکی دیکە نواندوویەتی.

لە هەمان ئاست و ئاسۆکاندا واقیع بە ئاستداری دەبینێت. بە لێزیادبوونی واقیعی گیانی و هێزی فەنتازی بەسەر ڕستە نووسراوەکاندا، کە لە پانتایی کاغەزی نووسراودا دەبن بە واقیع و جیهانی نووسین دادەمەزرێنێت.

مانا و فەزای ئەو نووسینەی، کە لەسەر پانتایی کاغەز دەبێتە واقیع پێویستە لە ڕێگای ئاسۆکانی زمانەوە ئاست و ئاراستەکانی بدۆزرێتەوە، نووسین، کە داخوازییەکی شیاوە تەنیا ڕۆشنایی و درەوشانەوەکانی زمان وەک جووڵە و بزاوت تێیدا دەسەڵاتە. کەسایەتی دوور و نزیکی ئەفسانەش دەبێتە گیانمایە و تانوپۆی لە کاملترین شێوازی ساکاریدا.

هەڵوێست کردەیەکی تابلێی بەهێزە. داهێنەر پێویستە ڕووبەڕووی سیستمی دیکتاتۆری سیاسی ببێتەوە و بە توندی دژایەتی بکات. مەرجیش نییە بەرانبەر دەسەڵاتی وڵاتەکەی، تەنانەت ئەو وڵاتەی کە میللەت دەسەڵاتەکەی هەڵبژاردووە و پێی ڕازییە، مولتەزیم بێت. بگرە پێویستە لەپێناو شیعرییەت و دامەزراندنی جیهانی نووسینی خۆی، کە ئومێد و بەرگرییە. مولتەزیم بێت، کە گەوهەری داهێنانیشی خستە ناو کتێبخانەی نەتەوەکەیەوە. دەبێتە مەزنترین هێمای درەوشاوە و مولتەزیمترین کەسایەتیی وڵاتەکەی.

داهێنان یانی ڕەسەنی و شارستانییەت و هەمیشەییترین ئیلتیزام و نوێنەرایەتی. ئەوانەی بە داهێنانەوە مولتەزیم نین، زیاتر کارمەندی ڕۆشنبیری و هۆکارێکی یارمەتیدەرن. بەرپرسیارییەتی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بێگەرد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

ڕۆشنبیری کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە. تەنیا شیعریشی ڕۆشنبیرییەکی بە ئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.

قۆناغی شیعری کلاسیکی تا ئێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

چەقی نەبینەدراوی دەقی پڕ شیعرییەت، هەم دەتوانێت جیهانی خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی شاعیر بنوێنێت. هەم پەیوەست بەواقیعی کراوەش بێت، چونکە خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی بەشێک لە سەرچاوەیان واقیعە. واقیعی قووڵ

بەمانــا گشــتگیرییەکەی. پێچەوانــەی واقیعــی ڕووکــەش و ڕووتــی ســڕ. واتــە: ناتوانێــت لــە ســەرچاوە هەڵبێــت. کەواتــە: واقیعــی قــووڵ ناوەندێکــی فراوانــە بــۆ دەربڕینکــردن لەگــەڵ ئەوەشــدا پێویســتە دەمامکــە ئایدیۆلۆژییــەکان دابماڵدرێــن. نیازەکانــی سیاســەت و مێــژوو وەک تاکتیــک و تۆمــار لــە جەســتەی شــیعری پەتــی فــڕێ بدرێنــە دەرەوە، بــەڵام مــاک و بیــری سیاســی و هێمــای مێژوویــی، ئەگــەر لــە جەســتەی شــیعردا ڕوون خــۆی بنوێنــێ، خــەون بــۆ هەمیشــە ڕابەرایەتــی بــکات. چالاکــی شــاعیرە لــەو پەرســتگایەدا خەڵوەتکێــش بێــت، کــە وێــرد و ســرووتی جوانــی و خــەون دەســتەڵاتیەتی.

لــە شــیعردا خــۆم دەکــەم بــە واقیــع و ســەرلەنوێ پێکیدەهێنمــەوە. واتــە: واقیعــی نــاو نووســین، یــان ئــەو واقیعــەی نووســین پێشــنیازی دەکات، پەیڕەوکردنــی چۆنیەتــی واقیــع لــەم بــارەدا دەناســرێت، یــان پێناســە دەکرێــت بــۆ ناســین.

پێویســتە ئــەوە بــە هەقیقــەت بزانیــن، شــیعر گیانــی ئێشــکگری هەمــوو نووســینەکانی دیکەیــە. ڕەگــەز و جەســتەیەکی ســەربەخۆیی گرینگــە لــە پێکهاتــەی ئەدەبــی نووســراودا. کتێبــی پیــرۆزی پێغەمبــەران هەموویــان شــێوازی شــیعر و شــیعرییەتیان تێــدا لێوانلێــوە. تەنانــەت بــۆ بڵاوکردنــەوە و قەناعــەت پێکــردن و جــۆری قســەکردن و تێگەیشــتنیان لەگــەڵ کۆمەڵــگادا، فەنتازیــا و شــیعرییەتی وەک هێزێکــی قەناعــەت پێکــردن تێــدا بــەکار بــردراوە.

بــەم تێگەیشــتنە شــیعر فەنتازیــای نووســینەکانی دیکەیــە، کەچــی بەدەســتی چەنــد ئاگــر لــێ هەڵبزڕکاوێــک خەریکــە دەبێتــە هونەرێکــی مــردوو. ئــەو ئاگــر لــێ هەڵبزڕکاوانــە هــەوڵ دەدەن دەقــی نوێبەخــش بنووســن. نوێبەخشــی بنیــادی بەشــێکی بچووکــی دەقەکەیــە. لەپــڕ هەســت دەکەیــت بنیادەکــە لــە بنیــادی نوێبەخشــی بــۆ بنیــادی واقیعــی ڕووکــەش و بەســتووی ســڕ و شــڵەژاو دەگۆڕدرێــت و بنیــادە نوێبەخشــییەکە بــە ناکاملــی جێدەمێنــێ و تــەواو ناکرێــت. ئــەم تــەواو نەکردنــە ڕەگــەزی کتوپــڕی نییــە، بگــرە ونبوونــی ڕوانیــن و جیهانبینیــی شــاعیرە، ئەگــەر شــاعیر جیهانبینیــی بەهێــز و خەیاڵــی گــەرم پاڵنــەری گیانــی بێــت، دەتوانێــت کەسایەتی دەقەکــەی وا ڕابهێنــێ قســەکانی واقیــع لــە خــەون بــکات. بنیادەکەشــی وەک بنیــادی بەهێــز و پتــەوی خەونــی ڕابگرێــت.

ڕۆشــنبیریی کــوردی زیاتــر ڕۆشــنبیرییەکی شــیعرییە، تەنیــا شیعریشــی ڕۆشــنبیرییەکی بەئەزموونــە و خاوەنــی شــوێنی ناوەنــدە.

قۆناغی شیعری کلاسیکی تائێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

من دامەزراندن دەنووسم، لەبارەی دامەزراندنەوە نانووسم.

٤٠

جیهــان لــە ڕوانیــن و جیهانبینینــی داهێنــەردا هەمیشــە ناتــەواوە، ناوەنــدی بیرکردنــەوەی داهێنــەر، خەونــی ئــەم ناتەواوییەیــە دەیبینێــت. خەونەکــە دەکاتــە ســەرچاوەیەکی پــاراو و ڕووبــەر و پانتایــی تــەواوکاری ئاینــدە، کــە دڵنیاشــە بــە هیــچ جۆرێــک نــاگات بــە ئاینــدە. ئــەم نەگەیشــتنە هــۆ و یارمەتیــدەرە بــۆ بینینــی خــەون و بەردەوامــی بەرهەمهێنانــی دەقــی خەونــی. تەنیــا لــە خەونیشــدا دەتوانێــت دەســەڵاتی سیســتمی دیکتاتــۆری سیاســی تێکبشــکێنێ و پەیوەندییــە پەرتبــووەکان بەشــێوازێکی ئێســتێتیکی دروســت بکاتــەوە، ژیــان بەمانــا زیندووەکانیــەوە وەک پرتەقاڵێکــی بــەدارەوەی بەبــاران شــۆراوە ببینــێ. ئازادیــی تــەواو و گیانــی یاخیبــوون و دووربینیــن و بیســتن و ئامــاژەی لەنــاو خەونــدا ئێجــگار بەهێــزە و ڕووداوەکان ئاراســتە دەکات.

ســاتی نووســینەوەی ڕووداوەکانــی خــەون. پــرۆژەی بەردەوامییــە لــە نێــوان دووریــی بیــر و هەســت، بــە یارمەتــی خەونبینیــن و ئەزموونــی ڕەســەنی خــودی هۆشــمەند. خــەون و زمــان لــە شــیعردا دوو دیــاردە و ڕەگــەزی بنچینەییــن. مــن لــە ڕێــگای زمانــەوە بیــر دەکەمــەوە. هــەر لــە ڕێــگای زمانــەوەش شــیعر دەنووســم، دەشــمەوێ هەمــوو ژیــان بەهــۆی خەونبینیــن بکــەم بــە شــیعر و شــیعرییەتی پێبــدەم. دەقــی شــیعری لــە پانتایــی زمانــدا کار دەکات، نــەک لــە پانتایــی بابەتــدا، کەچــی لــە شــیعری کوردیــدا ڕابــردوو وەک کەلەپوورێکــی تۆمارکــراو ملۆزمــە و هەمیشــە لەنــاو دەقەکانــدا بابەتــە. ئێســتاش بــە ملۆزمــی ڕابــردوو ترســێندراوە. شــاعیرەکان لــە ســاتی نووســینی دەقــدا بوێرنیــن، نەوێــراون، یــان نەیانتوانیــوە ڕابــردوو وەک بوونێکــی کارپێکــراو بهێننــە نــاو ئاخاوتــن. بەتەنیــا لایــەن و بەشــە گــەش و درەوشــاوەکەیان پێشــکێش کــردووە بــۆ ئــەوەی ڕابــردوو وەک ژیانــی کۆمەڵــگای کــوردی بێتــە پێشــەوە، پێویســتە وەک گشــتێکی ســەربەخۆ بپێــورێ و قــەوارەی بــۆ دابنــدرێ، تــا لەســەر ئاســتی کۆمەڵایەتــی و ئابــووری و بوونــی شارســتانی و بنیــادی شــێواز پــەرەی پێبدرێــت.

ئاخاوتنــی ئێســتا کراوەیــە، دەچێتــە نــاو ئاخاوتنــی نادیــاری ئاینــدەوە. دەقــی خەونــی ڕزگارمــان دەکات لــە ئیشــکردن لەنــاو مێــژوو و واقیعــی دەســەڵاتدار و تۆقێنــەردا، یــان تووشــبوونی هەڵــەی مێژوویــی، لــە پەراوێــزی مێــژوو دێتــە دەرەوە، دەچێتــە نــاو خــەون، کــە هەقیقەتــی زمــان و نووســینە، کەچــی لــەوەش دڵنیایــن دیوانــی شــیعری کــوردی دەقــی خەونــی تێدایــە، یــان نــا.

لــە دەقــی خەونیــدا هەقیقەتــی ژیــان و کەســایەتی نووســەر ئامــادە و ئــارام و زاڵــە. دەقــی ئاســایی ڕێســا و زانســتی نــاو کتێبــەکان دەتوانێــت هەڵیســەنگێنێت، بــەڵام دەقــی خەونــی

بەتەنیا ناخ و قووڵایی گیان هەڵیدەسەنگێنێ. خوێنەر بۆ خوێندنەوەی هەر دەقێکی ئەدەبی چوارچێوەیەکی زەینی هەیە. ئەم چوارچێوەیەشی بەپێی باری دەروونی بەردەوام لە فراوانبوون و بچووکبوونەوەدایە.

ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون چالاکییەکی زمانەوانی و وشیارییەکی ڕەسەن و ڕوونبوونەوەی ڕوانین و جیهانبینییە لەناو ڕووداوەکانی کلتوور و کۆمەڵگا و خەونبینیدا. لە ئاستێکی گشتگیری سەیری ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون بکەیت، سەیرکردنێکی دامەزرێنەرە. تا نووسراوە بەرهەمهاتووەکە بچێتە ناو کۆمەڵگا و شوێن نیشانە وەربگرێت، وەک ڕووداوێکی بە ئەنجام لەناوەوەی ڕووداوی کۆمەڵگادا کاریگەری و جووڵانەوەی ئاشکرا بەدەستەوە بدات. بچێتە ناو بیر و بیرکردنەوەی ڕۆشنبیری کۆمەڵگای کوردی و ئاسۆی هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی بەسەردا بکرێتەوە، کە ئاسۆی هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی بەسەردا کرایەوە بەهای ڕاستەقینە وەردەگرێت. لە چێژی میللی دوور دەکەوێتەوە و دەچێتە ناوەوەی ئەدەب، ناوەوەی ئەدەبیش چێژی دەستەبژێری کۆمەڵگایە.

هەر ئەدەبێکی نووسراویش نەیتوانی بچێتە ناوەوەی دەستەبژێری کۆمەڵگاوە، پێویستە گومان لە زەمینە و مەبەست و ئاست و ئاراستەکانی بکرێت. ڕەگەزی سەرەکی لەناو ڕۆشنبیری و کلتووری کوردی هەبووە، کەچی نەتوانراوە بۆ ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون کاری پێبکرێت، بەسوود وەرگرتن، خەونبینین بهێنێتە پێشەوە. نموونە: خۆدواندن و دواندن و گەڕانەوەی ڕابردوو لە ڕێگای بیرهاتنەوەی کتوپڕ و هونەری پەخشانەشیعر، ئەم ڕەگەزانە لە حەیران و لاوک و بەیتە خۆماڵییەکاندا بەزەقییەوە دێنە ناو زەینمانەوە، کەچی لە نووسینی شیعری کوردی، ئەم ڕەگەزانەمان لە ڕۆشنبیری و کلتووری بێگانەوە وەرگرتووە. نەمانتوانیوە بگەڕێینەوە بۆ ماک و ڕەگی ڕۆشنبیری و کلتووری خۆماڵیمان، لەگەڵ ئەوەشدا ئەوانە بنچینەن، دەبووایە لەوانەوە بکەوتبووینایە ڕێ و هەنگاو هەڵگری خۆمانبین.

وڕێنەکردن بەناوی نووسینەوە لەناو ئەدەبی کوردی دەرکەوتووە، لەهەمان کاتیشدا گومانی لێ دەکرێت، چونکە بەپێوەر و ڕێسا و بنەمای ناو کتێبان بەڕێوە دەچێت. بەتاڵە لە سەرچاوەی کوردی و ئاسۆ و ئاستداریی زمان.

بەم جۆرە کارکردن ڕوخساری نووسینی کوردی ڕاستەقینەی لەکەدار و ئاوڵاوی کردووە، ئاسانە لاساییکردنەوەی بلیمەتانی بێگانە، ئاخۆ چەند لە گەورەیی ئەوان بەر منی کورد

دەکەوێــت. خــۆ بوونــی منــی کــورد لــەم شــێوازە نووســینە لــە چیدایــە.

ڕەنگــە ئێمــە لــە بیناســازی و دیمەنــی شــەقام و باخچــە گشــتییەکان ..... تــاد، نــوێ ببینــەوە، بــەڵام لــە گیــان و خەونبینیــن نــوێ نابینــەوە، چونکــە لــە گیــان گەمــارۆی ئایینمــان لەســەرە. تەنیــا لــە ئایینیشــدا بینیــن جێگیــر و نەگــۆڕە و کلێشــە بەنــدی وەرگرتــووە.

دەقــی خەونــی لــە کۆمەڵێــک هێمــا و هێماپێکــراوی زمــان و ڕوانیــن و جیهانبینیــن پێکهاتــووە، هەمیشــە گیــان لــە پلەیەکــی ئەفســوون و جادووییــدا یارمەتیدەریەتــی بــۆ چرکەســاتی نووســین و چوونــە نــاو گیانــی مانــا زینــدووەکان، لــە ئازادکردنــی شــێواز و مۆرکــە زمانییەکانــدا. هــەم لــە وێنــە و هــەم لــە ماناشــدا پشــت بــە ڕەگــەزی کتوپــڕی و جیــاکاری دەبەســتم.

دەقــی خەونــی لــە بنیــادی گشــتیی ڕســتەکانیدا ســنوور دەبەزێنــێ، دەســتکەوتێکە بەهــۆی لێکدانــی پیــت و دروســتبوونی وشــە و ڕســتەدا، بــارەکان دەکرێنــە هەســت و دەخرێنــە ڕوو. ئــەو پرســیارەمان ڕووبــەڕوو دەکەنــەوە، نهێنــی و ئەفســوونی مرۆڤبوونمــان چییــە.

بارەکانــی دەقــی خەونــی هاوســەنگییەک لــە نێــوان هێمــا و هێماپێکــراو دروســت دەکات، ئــەم دروســتبوونەش کاکڵــەی ئەزمــوون و ســەرچاوەی کار و کــردەی دامەزراندنــی دەقــی خەونییــە لــە دەستنیشــانکردنی جــۆر و ئاســتی ئــەو پەیوەندییــەی نێــوان هێمــا و هێماپێکــراو.

دەقــی ئاســایی لەســەر ئــەم ڕێســایە دامــەزراوە: نووســەر، دەق، خوێنــەر، کات، شــوێن. ئەمانــە ئامــاژەن بــۆ ســنووربەندکردن و یــەک دووریــی زمانــی دەق، زمانــی دەقــی ســنووربەندکراویش ناتوانێــت هەمــوو هەســت و خۆزگــە و چالاکییەکانــی مــرۆڤ لەخــۆ بگرێــت، یــان لەخــۆی نزیــک بکاتــەوە، کــە بوونــی مــرۆڤ پرســیارێکی کاریگــەرە لــە ناوکــی بــوون دەکرێــت.

من زمان دەنووسم، لەبارەی زمانەوە نانووسم

ئاداری ١٩٩٨ هەولێر

فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە

مانیفێستی شیعری

١

لـە نێـوان بـوون و هەقیقەتـدا بیـری مرۆڤـی بەرهەمهێنـەر، باروبـوار و ئاراسـتەی خۆبوونـی وەردەگرێـت، لەنـاو دوو کەوانـەی هەمیشـە ئامـادەی سەرسـامبوون، بـەرەو ئامانجـی تایبـەت دەڕوا و خـۆی لەنـاو چڕکردنـەوەی کات و شـوێن و بێگەردکردنـەوەدا دەستنیشـان دەکات. خـودی پـاراو و بێگـەرد و گەشـاوەی دابەشـی سـەر هەمـوو جوانییـەکان دەبێـت و ختووکـەی ڕسـکانیان دەدات. جوانـی گشـتێکە پارچـە پارچـە ناکرێـت، هەموومـان پێویسـتمان پێیەتـی و ئاسـوودەیی هەمیشـەییمانە. بەرهەمهێنـی جوانبەخـش گیـان و هەسـت و خـەون لـە ڕێـگای وشـە و جووڵـەی وێنـە و دەنگـی پیتـەوە دەگەیەنـێ و ببـڕای ببڕیـش ئامـادە نییـە خـۆی لەپـاڵ دەسـەڵات و گرووپـی هەڵەشـە و خۆبژێـن و دیکتاتـۆر ڕابگەیەنـی و ڕسـتەکانی بکاتـەوە، نوێبەخشـان کەسـایەتیی داهێنەرانـەی خۆیـان هەیـە و دەشـزانن، چـۆن و لـە چ کاتێکـدا بـە نوێبەخشـیی کۆمەڵـگاوە پەیوەسـت دەبنـەوە.

سروشـتی کەسـایەتی و گیانـی پـڕە لـە بـەدوادا گـەڕان بـۆ داهێنـان و بەگەرمـی دادەگیرسـێت. شـوێنی مـرۆڤ لـە ژیـان دەدۆزێتـەوە و دەستنیشـانی دەکات، بۆچـوون و بیـروڕای کەسـی بـاش بیرکـەرەوە لـە لێـک حاڵیبـوون و خەیاڵـی جووڵێنـەری دەق دەچێنێـت و دیـد و دیـدگا و شـێوازی، فۆرمـی فـرە پەیوەنـدی و فـرە بنیـاد و فـرە ترپـە وەردەگرێـت.

نهێنییـەکان بیرکردنـەوە دروسـت دەکـەن و دەبنـە سـەرچاوەی بیرکردنـەوە. هیـچ شـتێک بـۆ ئـەو مرۆڤـەی لـە ڕێـگای بەرهەمهێنانـەوە بیـر دەکاتـەوە و خـۆی بـە تیشـکۆی جوانبەخشـییەوە خەریـک و پەیوەسـت دەکات، مەحـاڵ نییـە، ئـەو بەرهەمـەی دەیخوڵقێنێـت گـەردوون و هەمـوو شـتەکانی لـێ دەکەوێتـەوە. لەنـاو ئـەو گەردوونـەدا هەمیشـە شـتەکان لـە پێنـاو ئامادەکردنـی بـوون و هەقیقەتـدا، بـۆ مـرۆڤ دەبـن بـە سـێبەر و هەتـاوی فریـا و یارمەتیـی یەکتـری دەدەن بـۆ پێکهێنانـی شـتەکان. هاوسـەنگی پێداویسـتییەکانی ژیـان لـەوەوە ڕادەگیرێـت.

گـەردوون بـۆ پێکهێنانـی شـتەکان، بـۆ گشـت مـرۆڤ و کۆمەڵگایـەک ناوەندێکـی هاوبەشـی هەیـە. لـە بەکەڵکتریـن شـێوەدا بیـری پێدەکاتـەوە و دەیڕسـکێنێت بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوە و

جیاکاریــی خوڵقانــدن و بەخششــی کلتــووری گشــتی و کەســی. ڕۆژگار، ڕۆژگاری داهاتــوو نییــە، بگــرە دەچێتــە تێکــڕای ســەردەم و کات و هاودەقــی پێکدەهێنێــت، شــتەکانیش دەکات بــە ئامــاژە لــە هەســتیاری بیــری مرۆڤــی بەرهەمهێنــدا، بەرانبــەر پرســیارە گرینــگ و کاریگەرەکانــی بــوون و هەقیقــەت ئاگادارمــان دەکاتــەوە. دەشــبێت بــەو بڕوایەمــان بگەیەنێــت، ئــەو پرســیارانەی کارلێــک لەگــەڵ ئەفســانە و داســتان و بەیــت و مێــژوو و ئەوانــی دیکــەدا دەکــەن. لــە کوێــوە ســەرچاوەیان گرتــووە، کەموکوڕییــەکان لــە چیــدا ئاشــکرا دەبــن، پەیدابوونەکانیــش چیــن.

بــوون و دۆزینــەوەی ســەرەتای شــتەکان، پێــوەری مــرۆڤ و کۆمەڵــگا و هەمــوو شــتەکانن، نــەک هەقیقــەت. جیاکارییەکانــی نێــوان بــوون و هەقیقــەت پێویســتە بــەردەوام بــە کاریگەرییەکــی زۆر و کــراوەوە گفتوگــۆی لەبــارەوە بکرێــت و کاریگەریــی خــۆی بســەپێنێت. هەوڵەکانیــش بــێ ئومێــد نەبــن. هەقیقــەت بینینــە، بــوون بیرکردنەوەیــە لــە بینیــن و ئەفســوونی ڕســکان و ژیــان. دۆزینــەوەی ســەرەتای شــتەکان، بنەمــای ژیانــی بــە بەرهــەم و ئارەزوویەکــی بەردەوامــە بــۆ بەرهەمهێنانــی نوێبەخشــی و جوانبەخشــی. هەنــگاوی یەکــەم: لــەم دۆزینەوەیــەوە دەبێتــە ئەزموونێکــی خــاوەن کارکــردن لەســەر مۆتیڤــە هونەرییــەکان و ماناداریــان دەکات، هەروەهــا ختووکــە و چەشــەی ئــەوی دیکــە دەدات بــۆ جیاکاریــی خوڵقانــدن و ئاشــناکردنی جیــاکاری.

ئازادکردنــی نووســین، جووڵەیەکــی هەمیشــەییە، بیرکردنــەوە و گەڕانــەوە بــۆ ســەرچاوە و ناوەنــد پەیــدای کــردووە. زۆر وێســتگە هــەن جوانبەخــش تێیــدا هەڵوەســتە دەکات و دەوەســتێت و دەکەوێتــە بــاری لێوردبوونــەوە و تێڕامانــی کارا و دووروودرێــژ و قووڵبیــن، بــەڵام هــەر یــەک وێســتگەیان ورووژێنــەر و دیاریکــراوە، دەتوانیــن قســەی لەبــارەوە بکەیــن. هیــچ شــتێک لــەم بوونــەدا نــوێ نییــە تــا مرۆڤیــش دۆنایدۆنــی گیانێکــی بــەر لــە خۆیەتــی. بەردەوامبــوون و دووبــارە بوونــەوەی ژیــان منــی دووبــارە کردووەتــەوە، دەبێــت قســەی ئــەم دووبــارە کردنەوەیــەی خۆمــم هەبێــت و بیکــەم، بــەڵام وەک خــۆم و خــۆم لەگــەڵ خۆمــدا، ئــەم خــۆم لەگــەڵ خۆمدایــە لەنــاو دوو کەوانــەی هەمیشــە ئامــادەی دۆخگۆڕیــن، ئازادیــی تــەواو دەڕەخســێنێت و کەرەســتەکانی دەربڕینــی خــۆی دەناســێت. ئــەم پەیوەندییانــەی هەســتەکانی کەســی جوانبەخــش لەگــەڵ پانتاییــی فۆرمــی فــرە پەیوەنــدی و فــرە بنیــادی و فــرە ترپــەدا، لــەرەی ئــاوازی دەق و زرینگانــەوەی زمــان دروســتی دەکات. بانگهەڵدانــی نوێبەخشــی نییــە، بگــرە بەدیهێنانــی نوێبەخشــییە.

نوێبەخشــی گەشــەکردنێکی ســەرتاپاگیرییە، لــە ئەفســوونی کــراوەی بــوون و ژیانــی مرۆڤــدا، باروبوارێــک دەکاتــەوە بــۆ شــکاندنی گەمــارۆی دواکەوتوویــی کۆمەڵــگا. ئــەو کەرەســتانەش

دەناسێت، کە نوێکردنەوەی بیر و بیرکردنەوەی کۆمەڵگا هەڵدەسووڕێنێت، هەستی گۆڕانکاری کاریگەر دەهێنێتە ناو هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی ژیانمانەوە. ژیانێکیش نوێبەخشی بەرهەم بهێنێت، سەر بە بیرێکی خوڵقێنەرە و بینینێکی تەواوە بۆ گەردوون و پێکهێنانی شتەکان. نوێبەخش هەمیشە هەوڵ دەدا: ژیان لە بینینی ئەوانەی پێش خۆی ژیاوە دەستکاری بکات و بیروڕاکانی بۆ گۆڕان بخاتە گەڕ. جوانی لە چاوی کۆمەڵگا زیاد و بەپیت بکات، ڕووداوێکیش دروست بکا و پاشخاپەڕۆکەکانی داهێنانیش بسڕێتەوە، یان لانی کەم بەلاوەی بنێت، هەروەها نەریتە خراپەکانی کۆمەڵگاش لابدا و جوانییەکانیشی بەهۆی بەکارهێنانەوە زیندوو بکاتەوە.

زمان بە شیعر دەستی پێکردووە و خۆی ناساندووە، بووەتە دیاردەیەکی تەندروستیی کۆمەڵایەتی و نیشانە و حیکمەتی ئادەمیزاد، ئەم نیشانە و حیکمەتە ئادەمیزادییە بەشێکی دەبێت لە بیر و بیرکردنەوەی منیشدا بڕسکێت و لێکدانەوەیەکم هەبێت بۆ ڕسکان و گواستنەوە و کارپێکردنی.

شارستانییەتی بوونیش لە ڕێگای هۆشێکەوە بۆ هۆشێکی دیکە بەردەوامیی داهێنان بە دەست دەهێنێت. گۆڕانە یەک بە دوای یەکدا هاتووەکانی نێوان کەسایەتیی داهێنەر و کۆمەڵگا دەستنیشان دەکات.

بەبێ مەیل و ئالوودەبوونی نەمری و بەرز فڕینێکی ئێجگار زۆر لە پێناویدا، مرۆڤ ناتوانێت دەربڕین و داهێنان لە جوانییەکانی ژیان بکات و بچێتە ناو بەردەوامییەوە. داهێنان خۆی وزەیەکی شاراوە و دەنگدانەوەی هەستییە، بوون دەدۆزێتەوە و ئاشکرای دەکات. دەچێتە ناو کرۆکی کارتێکارە ڕۆشنبیری و کلتوورییەکان. لەبارەی شتێکەوە قسە دەکات، کە گەردوون و مان و بنەڕەتی تەواوی سەرزەمینە و دەبێتە ناوەند. وەک بنەڕەتێک، بۆ ئەو دامەزراوە ڕۆشنبیرییانەی بوون بەڕێوە دەبەن و لەسەری دادەمەزرێن، لە ڕێگای جوانییەوە درێژە بە بەخشش دەدەن، وەک پێویستییە هەستییەکان دەڕۆن بەڕێوە و مەشق دەکەن، مەشقی بەردەوام بیر تیژ دەکاتەوە و لە ژیانی ڕۆژانەماندا پێویستمان پێی هەیە. ئاماژەی کارا و کارامە و گرینگە، بە دوایدا دەچین بۆ پێوانەکردنی پاشەڕۆژ، لە هەمان باروبواریشدا بوێریی چوونە ناو و قسە لەبارەوەکردنی دەکەین.

بەرهەمهێنی جوانبەخش، بینینی خەونی بۆ ژیان، هەستەکانی ڕازاندووەتەوە و ئارامییەکی تێدا بەدی دەهێنێت، کەشە دەروونی و پێشهاتەکان بە ئاستێکی هونەری و کاریگەرییەکی ئاشکرا

دەگوازێتـەوە بـۆ واقیعـی نووسـین، کـە برینـی کاریگەریـی شـەڕی خۆبەخـۆ لـە گەڕەکەکانـدا دیـد و دیـدگا و قووڵبینیـی مرۆڤـی کوردیـان شـێواند و جوانـی و توانـا و بەهرەیـان کوشـت و پەیوەسـتبوون بـە ژیاندۆسـتی و شـەیداییيان تـا ڕادەی لەناوبـردن کـز و لەپێـش دڵ و چـاو خسـت.

بەرهەمهێنـی جوانبەخـش ناچـار بـوو، بەرهـەم وەک ئامـراز و ئامانجـی کاریگـەر بـۆ ژیاندنـەوەی جوانـی و توانـا و بەهـرە بەکاربهێنێـت: (ئەندێشـەی چـاک، گوتـاری چـاک، کـرداری چـاک)، بناسـێت. لەگـەڵ ئەمـەش ئـەو ڕۆژانـەی مـن تێیـدا ژیـاوم و شـیعرم نووسـیوە زۆر ڕوون و ئاشـکرا نەبـووە. بووژێنـەرەوەی جوانـی و توانـا و بەهـرە. لـە خەونێکـدا لـە هێلکـەی سـەمەندەر تـرووکا. خوداوەنـد بـە هێـزی بەخشـندەیی بـۆ ناوچەیەکـی دیکـەی ئاسـمان بـەرزی کـردەوە تـا فێـری بلیمەتـی و پەرجـووی بەرزایـی و گەیشـتن بـە شـاری دەسـتەبژێرەکانی بـکات. سـەرەتاکانی هەسـتپێکردن بنووسـێتەوە. شـیعر بـۆ چێـژ و جوانـی، چێـژ و جوانیـش بـۆ هەموومـان، چێـژ و جوانـی ئـەو ڕووداوەن لـە کاتـی خوێندنـەوەدا ڕوو دەدەن و هەسـت و گیـان و خەونـی سسـتبوو لـە مرۆڤـدا چـالاک دەکەنـەوە. لـەم کـردەوە و کردەیـەدا شـیعری پـاراو و بێگـەرد دەدۆزێتـەوە، شـیعری بووژێنـەرەوەی جوانـی و توانـا و بەهـرە. هیـچ بووژێنەرەوەیەکـی جوانـی و توانـا و بەهـرەش لێـڵ و نـاڕوون نانووسـێت. زاڵـە بەسـەر ئاگاییـی نووسـین و ئامرازەکانـی دەربڕیـن و کاکڵـی مەبەسـت. وەرگـر بانگهێشـت دەکاتـە سـەر خوانـی: فۆرمـی فـرە پەیوەنـدی و فـرە بنیـاد و فـرە ترپـە و لـەرەی ئـاوازی دەق و زرینگانـەوەی زمانـی فـرە دەنگیـی خـۆی، بـۆ وەرگرتـن و چێـژ و تێگەیشـتنی هاوبـەش و دەسـتدان لـە ڕوخسـاری نوێبەخشـیدا.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٢

مـرۆڤ یەکـەم جـار، کـە بەهـرەی دەربڕینـی تێـدا ئاشـکرا بـوو، لـە خانـەی شـیعردا جێـی کردووەتـەوە، بـۆ مانەوەشـی لـەم خانـە پیرۆزکراوەیـدا، هەمیشـە قوربانـی لـە ئەژمـار نەهاتـووی داوە و هێڵـە ئەفسـوونییەکان و چالاکـی درێـژ کردووەتـەوە. زمانیـش وەک یەکەیەکـی پـڕ جووڵـە بوونـی خـۆی ڕاگەیانـدووە. گیانـی لێوڕێـژ لـە شـەپۆلدانی، لـە ئاراسـتەکراوە سـەرکەرەکاندا ڕاپسـکاندووە و پاراسـتوویەتی، هێـز و ئامـاژەی خسـتووەتە وێسـتگە و سـەکۆی داهێنانەکانـی. پەیوەندیـی نێـوان مانـا و شـیعرییەتی لەنـاو فۆرمـی فـرە پەیوەنـدی و فـرە بنیـاد و فـرە ترپـەدا

بەستووە و شکۆی داوە بە گوتن و زمان.

زمان کەرەستە و بەخششێکی خوداییە و دەسەڵاتی دەربڕین و هێزی گیانی دەدات بەخۆویستی و خوڵقاندنی شیعرییەت و مانا لەناو زمان و جوانیدا. زمان و جوانی ڕووبەرێکن خود و خەیاڵ خۆش دەکەن و بیریان تێدا دەکرێتەوە، ئاست و جیاکارییەکان دەردەکەون.

هێمای درەوشاوە زۆرن، کە توانا و بوێریی نەخێریان تێدایە، سەرگەردان و دەربەدەر بوونە و بوونەتە قوربانیی شیعری پاراو و بێگەرد. هەموو پەیامێکیان لە شیعرەوە بۆ شیعرییەت هێناوە. پەیامیش جگە لە شیعری پاراو و بێگەرد شتێکی دیکە نییە. دەیانەوێ لە ڕێگای ئەم پەیامهێنانەیاندا دەربڕین لە بارێکی دەگمەن، ئاوێتە بە جووڵەی وێنە و دەنگی پیتەوە بکەن.

تەنیا شیعری پاراو و بێگەرد، لە سەرچاوەی خود و خەیاڵەوە بنچەی ڕاستەقینە و بەهای هونەری وەردەگرێت و بۆشی دەگەڕێتەوە، ئاماژەی یارییە مەحاڵەکان دەدات. تانوپۆی فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە، خۆی تۆکمە و پتەو پێکدەهێنێت. هەموو بوون دەخاتە ناو پرسیاری خود و خەیاڵەوە، تەنیا خود و خەیاڵیش هونەری پاراو و بێگەرد دەخولقێنن و بڕوا بە گفتوگۆی هەستیاری دەهێنن.

کێشەی نێوان شاعیر و ڕەها، هەڵبژاردنی پەرگیرییە و شیعر دەکات بە پاراو و بێگەرد. هەموو لکەکانی دیکەی ئەدەب: پەخشان، شانۆگەری، چیرۆک، ڕۆمان ..... تاد، تەواو ژێری دەیانجووڵێنێت و بزووتنەوەیەکی ورياکردنەوەی جەماوەرین. لە ڕێگای ئەم جووڵانەشیدا جۆرێک تێکەڵی دێتە ناوەوە. هێزی دەستی، هاوسەنگی تێکدەچێت و ڕەهایی و پاراوی لە ناخ و بیرکردنەوەیدا دەبێتە پاشخاپەرۆکێکی بێزراو. جومگەکانی پەیوەندی لەگەڵ سەرگەردان و دەربەدەر و قوربانییەکانی شیعری پاراو و بێگەردا لەبەریەکدا هەڵدەوەشێنێتەوە و دەچێتە ناو پێزانینە بەئاگاکان و دەربڕینی فریودەر لە پێناو دەسەڵاتێکی دیاریکراودا، بینای کلتووریی خۆی پێکدەهێنێ و گفتوگۆ لەگەڵ کلتووری ئەوی دیکەدا دەکات. لە هەموو کارێکی ڕۆشنبیریدا گفتوگۆکردن لەگەڵ ئەوی دیکەدا لە سوودگەیاندن بەدەر نییە. تەنیا لە شیعردا زەرەرمەند و هەڵبەرە. بەهۆی ئەم گفتوگۆیەی هێزی کەسێتی ون دەبێت، ونبوونێک، کە دۆزینەوەی دەبێتە جۆرێک لە مەحاڵ.

جوانی شێوازێکە بۆ بیرکردنەوە و گەڕانەوەیە بۆ سەرچاوەی بیرکردنەوە . هەیە لە کەشوهەوا هەستییەکانیدا جوان بیر دەکاتەوە، کەچی لە هەنگاوێکی نزیکدا ئامادە دەبێت

بچێتــە نــاو خــۆ هەڵبژاردنــی: لیســتێک، یــان حزبێــک، یــان گرووپێــک، یــان ڕێکخراوێــک، یــان دامەزراوەیــەک ..... تــاد، بــۆ بەرژەوەنــدی و کارپێکردنــی خــۆی ئامــادەی کــردووە و پڕوپاگەندەیەکــی بــێ ژمارەیشــی لــە پەنــادا کــردووە بــە قــەڵای هەڵخەڵەتانــدن و دابەشــی ســەر ئەڵقەلەگــوێ و گوێڕایــەڵ و نانخــۆر و بەرفەرمانەکانــی خــۆی دەکات. هەرکەســێک پێودانگێــک بــۆ کەســایەتیی خــۆی دانەنێــت، گەورەیــی نەخێــر، لــە دەســت بــدا و ملکــەچ و ئامــادەی بەڵــێ بێــت بــۆ هەمیشــەیی بەختیاریــی گیانــی دۆڕانــدووە. ملکەچکــردن بــۆ دەســەڵات، ژیــان و شــێوازی بیرکردنــەوەت دەکــەن بــە ڕۆتیــن و نووســینەکانت نابــن بــە ســەرچاوەی پــاراو و بێگــەرد.

شــیعر بــۆ چێــژ و جوانــی، چێــژ و جوانیــش بــۆ هەموومــان، چێــژ و جوانــی ئــەو ڕووداوەن لــە کاتــی خوێندنــەوەدا ڕوو دەدەن، هەســت و گیــان و خەونــی ســستبوو لــە مرۆڤــدا چــالاک دەکەنــەوە. شــیعری پــاراو و بێگــەرد ئــەی بەختیاریــی بەهرەوەرانــی ســەر زەمیــن. مێــژووی خــۆ دروســتکردن لــە خاڵێکــدا کــورت دەکرێتــەوە و دەبێتــە تیشــکۆ، بوێــری ئــەوە بــکات بڵێــت نەخێــر، نەخێــر، پرۆژەیەکــە بــۆ جــوان بیرکردنــەوە. جــوان بیرکــەرەوە جووڵــەی سروشــت هاوتــا دەکات بــە جووڵــەی ئازادیــی مێشــک و هۆشــمەندی. بیرکردنــەوەش وەک پرۆژەیــەک لــە پێنــاو خۆدۆزینــەوە و خۆبوونــی و ڕووبەڕووبوونــەوە بەرانبــەر دەســەڵات.

ئــەو کەســایەتییە تێکەڵــە لــە بڕیــاری ناوەوەیــدا، پەیوەندییەکانــی هونــەری نووســین و جوانــی و ڕەهــای ڕاگرتــووە، کــە شــیعری پــاراو و بێگــەردە. لــە دەرەوەش لەنــاو تاکتیــک و زانیاریــدان بــە حــزب، یــان گــرووپ، یــان ڕێکخــراو، یــان دامەزراوەیــەک: ئەڵقەلەگــوێ و گوێڕایــەڵ و نانخــۆر و بەرفەرمانــی دەســەڵاتدایە، کــە هەمــوو دەســەڵاتێک بەشــێک لــە دیکتاتۆریەتــی بــە جووڵــە و وێنــەوە لەنــاو خۆیــدا پــەروەردە کــردووە.

شــیعری پــاراو و بێگــەرد: ئــەی پاکیــزەی دووەم، لەگــەڵ یەکــەم هەســت بــە ئارامیکردنــی دەروونــی بەرانبــەر دیمەنــی جوانــی دەســتت پێکــردووە، بــە وەشــاندنی گورزێــک ئاگــری بــێ ئامــان کۆتاییيــەکان دەستنیشــان دەکرێــن، کــە لەســەر زەوییەکــی گڕکانــاوی ڕامانگــرە و هەموومــان بــە ســووتان و توانــەوە و لێــک جیاکردنــەوەی ئێســک و گۆشــت جەزرەبــە بــدە. تەنیــا ئــەو ســەمەندەرانە بەردەوامــی وەردەگرنــەوە، کــە پەڕگیریــی شــیعریيان هەڵبــژاردووە و پێشــەنگی تێــدا بــە دەســت دەهێنــن. لــەم گۆشــە زۆر هەســتیارەدا، شــێواندن دادەڕێژنــەوە و دەیکــەن بــە بوونــی جــوان و یادەوەریــی داهاتــوو، هەروەهــا مێــژووی وشــە و داهاتــووی وشــە و وشــەش دەکــەن بــە زمــان، زمانیــش بەجوانییەکانــی بــوون.

بەهــرەوەر: ئەگــەر تــۆ خەونــی داهاتــووت لــە دەســتدابێت. بۆچــی دەژیــت، چــۆن بــوون و خۆبوونیــت دیــاری دەکەیــت. پێویســتە ســەرەکیترین پرســیار دروســتکردن لــە بیرکردنەوەمانــدا ئــەوە بێــت، مــن چ جــۆرە بەهرەوەرێکــم. ئەڵقەلەگــوێ و گوێڕایــەڵ و نانخــۆر و بەرفەرمــان، یــان کەلکێــش و ئــازاد و ناوچــەوان کــراوە و دڵکــەش. پێکهاتــەی زەمیــن چۆنــە، شــکۆ بەرهەمــی کامــە قوربانییــە. بــۆ ئــەوەی ســیبەکان لــە ڕزیــوون بپارێزیــن پێویســتمان بــە چ جــۆرە هــەوا وەرگرتنێکــە. پێمــان لەنــاو خۆڵــی نەرمونیــان، یــان خۆڵەمێشــی فریــودەر پشــوو پێبدەیــن.

شــیعری پــاراو و بێگــەرد: ئــەی پاکیــزەی دووەم، ئــەی تەنیــا دایکــی شــاعیرە کەلکێــش و ئــازاد و ناوچــەوان کــراوە و دڵکەشــەکان.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٣

بەرهەمهێنەرانــی شــیعری پــاراو و بێگــەرد لــە پێنــاو چێــژی نادیــار گیانیــان وەک دیاریکردنــی ناوەندێــک لەنــاو کــردەوە و کــردەی نووســین و هونــەری جوانبەخــش و بــاڵادا پیشــان داوە. هیــچ کامێکیشــیان شــیعریان تایبــەت نەکــردووە بــۆ ڕووبــەر و ڕواڵەتــی واقیــع، بیرکردنــەوەی داخراویــان وەک پێودانگێــک بــۆ پەیوەندیــی زەینــی و بوونــی شــتەکان بــەکار نەهێنــاوە. لەســەر بنەڕەتیــی بەهــرە و جوانبەخشــی جــووڵاون، تێگەیشــتن و تاســەیان بــۆ جوانبەخشــی کار پێکــردووە، ئاســۆی توانــای تەنیایــی، کــە داهێنــەر هەمیشــە توانایەکــی تەنیایــە. بەســەر دیاریکردنــی ناوەنــدی گیانیــان کردووەتــەوە، لــەو ڕەگــە دوورودرێــژەی شــیعردا، لــە بەردەوامــی و گــۆڕان بــۆ خــۆی ئەزموونــی کــردووە و لــە خولیامانــدا دەســووڕێتەوە، هیــچ کاتێــک نەبووەتــە بنەمــا و بنچینەیــەک، یاســای بەڕێوەبردنــی دەوڵــەت و پرۆگــرام و پلانــی ســاڵانەی دامودەزگایەکــی لەســەر دابمەزرێندرێــت، بگــرە بمانەوێــت نەزاندراوێــک بزانیــن و لــە کلتــووری ناســراوی زانســتەکان بــە هەمــوو بەشــەکانییەوە نزیــک دەبینــەوە، ســەرقاڵی ســوود لــێ بینیــن و پەیڕەوکردنــی دەبیــن.

شــیعر بــۆ دۆخــی دەروونــی و وروژاندنــی گیانــی لــە نێــوان مەوداکانــدا دێــت و دەچێــت، دۆخــی دەروونیــش بەشــێکە لــە وزە زیندووەکانــی زانیــاری، چونکــە بینیــن دەگــۆڕێ، بــەڵام جیهــان ناگۆڕێــت، بگــرە جیهــان بــۆ شــێوە هەڵســووڕانێکی شــیاو و چەشــەی جوانیویســتی

و جواننواندن و جوانبەخشی ئامادە دەکات. تەنیا دوو شت دەتوانن جیهان بە بارێکدا بگۆڕن. ئەویش ئایین و سیاسەتن، ئایین و سیاسەتیش کاری کۆیە، تاکی کەلکێش و ئازاد و ناوچەوان کراوە و دڵکەش لەناو کۆدا بزر دەبێت و نامۆیی لە پەیوەندییەکاندا دروست دەبێ.

لێرەدا پرسیارێک، کە کاری شاعیری نوێبەخش و جوانبەخش داهێنانی پرسیارە، دەبێتە باروبوار. بەهۆیەوە دەتوانین لە نێوان مەوداکاندا بێین و بچین و چالاکیی بیرکردنەوەی ئەوڕۆییمان بە تاو و تینی جوانی دەرببڕین. نوێبەخش، کە مامەڵەی جوانبەخشی لەگەڵ هەستەکانیدا دەکات، شیعرییەتی لەناو سروشت دەرهێنا و گواستییەوە ناو هەستەکانی مرۆڤ و لە ناوەرۆکدا ڕسکاندی، ئەفسوونی خود و هێزی تاکی تاقی کردەوە، کە دەتوانێت هەست و گیان و خەون وەک ناوەندێک دیاری بکات. بە وردی لە سروشتی هەست و گیان و خەون وردبوومەتەوە، هەست و گیان و خەونیش بابەتی بنەڕەتیی شیعری منن. شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانیش بۆ هەموومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن و هەست و گیان و خەونی سستبوو لە مرۆڤدا چالاک دەکەنەوە، ئەو پرسیارەی نوێبەخشی دروستی دەکات، وەڵامێکی یەکگرتوومان لێی دەست ناکەوێت، یان نایدۆزینەوە. من لە شیعردا بەدوای وەڵامدا ناگەڕێم، وشە کەم دەکەمەوە و وەڵام دەدۆزمەوە.

کۆمەڵێک بەهای ئێستێتیکی هەن، سروشت پشتگوێی خستوون. جوانبەخش جموجووڵی هێماکانی دەدۆزێتەوە و دەیانهێنێتە پانتایی نووسین و دەیانکات بە هونەری پاراو و بێگەرد.

داهێنەری پرسیار، ئاراستەی فۆرم لای پاڵنەری کردارییە و لێیەوە شوێن بۆ پەیژەکانی کارکردن دەستنیشان دەکات. کردەوە و کردەی بەردەوامبوون لە بیرکردنەوەیدا کەرەستەیەک نییە بۆ ناسینی جیهان، کەرەستەیەکە بۆ ناسینی خۆی و لەپاشانیشدا بۆ ناساندنی خۆی و شکۆدارکردنی جیهان بە داهێنانی پاراو و بێگەرد.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٤

شاعیرە نوێبەخش و جوانبەخشەکان بەرپرسن لە خولقاندنی شیعر و ئامادەکردنی کۆمەڵگا

بـۆ جوانیویسـتی و جوانبوانـدن و کارکـردن و مانـەوەی لەنـاو کـردەوە و کـردەی ئێسـتێتیکیدا، قۆناغـی یەکەمـی نوێبەخشـیی شـیعری کـوردی، هەندێـک جووڵـە و پانتایـی و ماکیـان لـە بیـر و هونـەری قۆناغـی شـیعری کلاسـیکی کـوردی وەرگـرت و لـە برەوپێـدان و چارەنووسـی داهێنـان و دۆخگۆڕینـی نـاوازەدا فۆرمـی جیاکارییـان تێـدا خولقانـد، قۆناغـی دووەمـی نوێبەخشـیی شـیعری کوردیـش. بەهەمـان شـێوە هەندێـک جووڵـە و پانتایـی و ماکیـان لـە بیـر و هونـەری قۆناغـی یەکەمـی نوێبەخشـی شـیعری کـوردی وەرگـرت و کاری بـەرەو پێشـەوە چوونیـان لەسـەر کـرد، ئەنجـام کۆمەڵێـک دۆخ و کاری جـوان و پەنجەمۆریـان لـە زەمینەیەکـی بـە پیتـدا دامەزرانـد، بـەڵام قۆناغـی سـێیەمی نوێبەخشـی شـیعری کـوردی، لـە ئامـاژەی هەریـەک لـەم قۆناغانـەدا، مەبەسـتم شـاعیرە نوێبەخـش و جوانبەخشـەکانە، نـەک پاشـخاپەرۆکە بێـزراوەکان، هەوڵیـان بـۆ خولقانـدن و ئاشـکراکردنی بیـر و هونـەری جیـاکاری بـوو، دلێرانـە داکشـانە نـاو خـود و پـاراو و بێگەردیـان کـرد. لـەم پـاراو و بێگەردییـەدا زەمینـەی لەباریـان بـە پێناسـەی دیاریکـراو و ڕوونـەوە: بـۆ کێـڵان ئامـادە کـرد و تـۆوی بەهـرە و ڕۆشـنبیریان لەنـاودا وەشـاند، فۆرمـی فـرە پەیوەنـدی و فـرە بنیـاد و فـرە ترپەیـان دامەزرانـد.

دەسـتەیەکی کارا لـە ناوەنـد و بەهـرەی دیـاردە بزوێنەرەکانـن. شـیعریان بـە ژیـان بـۆ خۆبوونـی خۆیـان هەڵبـژاردووە و نانـی گیانیـان لـە دەسـتی ڕووبەڕووبوونـەوە و نەخێـردا خـواردووە. هەژانێـک، لـە سروشـتی دروسـتبوونەوە لـە بیـر و هونـەری پێشـوو ڕووی دا، کـە لـە دەقـە نایابەکانـدا هەڵقـوڵاوە و خـۆی نوانـدووە و زمـان تێیانـدا زۆر هەسـتیارە و خـۆی ئاراسـتە دەکات، بـەڵام زوو خـۆی ئاشـکرا نـاکات و ماناکانـی ڕاناگەیەنـێ.

شـیعری پـاراو و بێگـەرد: لـە کرۆکـی خۆیـدا مەسـەلەیەکی بوونـی و ژیانـی دەروونییـە، پێویسـتی بـە هێنانـەوەی هیـچ پاسـاو و هـۆ و بەهانەیـەک نییـە بـۆ بوونـی خـۆی. کارکـردن لـە جیاکاریـی بیـر و هونـەر، دەرکەوتـن و جوانـی و توانـا و بەهـرە، بەکەسـی بیرکـەرەوە دەدەن و هێـزی سـووربوون لەسـەر بنەمـای جیاکارییـەکان بنیـاد دەنێـن، کـە جیـاکاری سـووربوون و بوونـی کـردەوە و کـردەی نووسـینە. لـەم بنیادنانـەدا تێگەیشـتن و قبووڵکردنـی وەرگـر لەسـەر جیاکارییەکانـدا ڕادێـن و جیاکارییـەکان خانـەی دیـاردە و جووڵـە و مانـەوە و خۆبوونـی وەردەگـرن.

گیانـی نوێبەخـش و جیاکارییـەکان. هەسـتەکانی لەنـاو شـاکار و ژیانـی دەروونـی پـەرە پێـدەدا و کارا و کارامـە و زیرەکانـە شـێواز هاوتەریـب لەگـەڵ شـێوازدا دەگونجێنێـت و هاوتایـان دەکات.

شـکۆ و کـەرت کەرتبوونـی ناخـی مـرۆڤ بەجێدەهێنـێ، مانـا ڕانەگەیەنـدراوەکان ڕووبـەڕووی مانـا ڕاگەیانـدراوەکان دەکاتـەوە. جیاکارییـەکان بەپێـی جیاکارییـان لەگـەڵ ئەوانـی دیکـەدا ئاسـتدار دەبـن. مـاک و ئاسـۆی هەسـتیاری و ئاسـت و ئاسـتداری لـە بیـری زمـان وەردەگـرن و پڕشـنگیش لـە تیشـکە بەهێـزەکان. یـەک ئاسـتیش بیـر و هونـەر لـە پاشـخاپەڕۆکی بێـزراو وەردەگرێـت و گەشـەدار نابێـت.

مـن لـە ئەزموونـی خۆمـدا زۆر شـەونوێژ و کەلکێشـی و ناوچـەوان کراوەییـم بـۆ شـیعری پـاراو و بێگـەرد کـردووە. ئـەو کاتـەش شـەونوێژ و کەلکێشـی و ناوچـەوان کراوەیـی لـە شـاعیر وەردەگیرێـت، کـە شـیعر بـە ژیـان بکێشـێت و وەک کێشـەی مـردن و ژیانیـش لێـی بڕوانـێ و کاری بـۆ بـکات و ڕووبەڕووبوونـەوە و نەخێـر فێربووبێـت.

مـردن و ژیـان پێکهێنـەری بوونـن، شـیعریش، کـە ڕەگەزێکـی بوونییـە دەبێـت لـەم ڕوانگەیـەوە لـە دڵـەوە لێـی بڕوانـدرێ و کاری بـۆ بکرێـت. نووسـین لەوپـەڕی شـادی، یـان ئەوپـەڕی ناشـادی بەرهـەم نایـەت. کاتـی ئەفسـووناوی خـۆی پەیـدا دەبێـت، کـە خورپـەی شـاراوەی نـاخ دروسـتی دەکات. تەنیـا ئـەو خورپەیـەی، کـە دەچێتـە نـاو کـردەوە و کـردەی نووسـینەوە ڕوونـی دەکاتـەوە و ئامـاژەی حەسـانەوەی گیانـی دەداتـێ.

سەرنجڕاکێشـترین ئەزموونـی جیـاکاری لـە ڕووبەڕووبوونـەوە و هۆشـمەندیی نووسـیندا بەرجەسـتە دەکرێـت، جیاکارییەکانـی ئارەزوویەکـی تەنـک پەیـدای نەکـردووە، بـە ڕێـگای ئەزموونـەوە دەیگەیتـێ، بڕوایەکـی بـەرزی تێـدا بـەدی دەکرێـت، هێـزە سـەیر و سـەمەرەکانی مـرۆڤ دەخاتـە گـەڕ و مانایـەک بـۆ بـوون لـە هەسـت و گیـان و خـەون دەبووژێنێتـەوە و ئەوینـداری دەکات بـە ژیـان. چێـژ بـەردەوام لـە مرۆڤـی هەسـتداردا دەگۆڕێـت. بـە هیـچ پێودانگێکیـش ژیـان دامـەزراو و دەوڵەمەنـد نابێـت بـەو دیاردانـەی لـە پێنـاو خۆشـگوزەرانیی مرۆڤـدا خۆیـان پێشـکێش دەکـەن، بگـرە بـەردەوام کۆمەڵێـک بۆشـاییی پـڕ جـادووی لـێ بەدەردەکەوێـت. پێویسـتە مرۆڤـی نوێبەخـش و جوانبەخـش بچێتـە ناویـان و گەوهەرەکانیـان بدۆزێتـەوە و مشـتوماڵیان بـکات. ئـەم دۆزینـەوە و مشـتوماڵکردنە چییەتـی جیاکاریـی مـرۆڤ و کۆششـی گیانـی و جیهانبینییەتـی.

بەرچاوییـەک لـە ئەزموونـی جیاکاریـدا، لـە بەشـی زۆری دەقەکانـم دێڕێـک وەک ناوەنـد هاوبـەش دەکـەم لـە نێـوان دوو وێنـەدا، هـەم تـەواوکاری وێنـەی یەکەمـە و هـەم تـەواوکاری وێنـەی دووەم.

ئـەم ڕووبــەر و جوولــە و ڕووداوەش بــۆ سەرســامیی وەرگــر بەکاردەهێنــم، ئەگــەر وەرگــر بەتـەواوی هێـزی هۆشـمەندییەوە ئـەم ناوەنـد و هاوبەشـییە لەگـەڵ هـەردوو وێنـەدا وەرنەگرێـت، جـۆرە ڕێکخسـتنێک لـە ئاگادارییەکانـی نـاو دەق پێـک نەهێنـێ، هـەردوو وێنەکـەی بـە لێڵـی و ناتـەواوی دێتـە بەرچـاو و زەیـن. یـەک لـە گیروگرفـت و لێـک حاڵـی نەبوونـی ئەدەبـی جیـاکار لەگـەڵ وەرگـردا ئەوەیـە. ئـەم هونـەرە وردانـە هەسـت پـێ ناکـەن، یـان خۆیانـی لـە ئاسـتدا نەبـان دەکـەن، یـان توانایـان نییـە لـە جیاکارییەکانـی جوانبەخشـیی جیـاکار تێبگـەن. بەوەشـەوە لـەوە دەترسـن هەسـتەکانیان لەگـەڵ ئـەوی دیکـەدا بەشـداری پێبکـەن. جیـاکار پێویسـتە لـە هـۆی بوونـی خـۆی بپرسـێت، پرسـیارێک وەک دۆخگۆڕیـن لـە پنتـی پێکهێنـان و بنەمـای کـراوەدا پێناسـەی دیاریکـراو و ڕوون وەردەگرێـت.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٥

ئـەوەی لـە نێـوان مـن و شـیعردا درێـژ دەبێتـەوە، خەونـە نـەک واقیـع. لـە کـردەوە و کـردەی نووسـیندا خـەون دەکـەم بـە واقیعـی نووسـین. بـە ویسـت و داوا و هەسـتیارییەکی خەونـی، بـە یادگـەی کۆمەڵـگادا چوومەتـە خـوارێ و خانەیەکـی سسـتبووم لـە جەسـتەی شـیعری کوردیـدا تـەواو زینـدوو ڕاگرتـووە، خانـەی دەقـی خەونـی. خـەون یەکێکـە لـە هێمـا هەسـتیارییەکانی مـرۆڤ. لـە سـادەترین ئاسـتیدا خەسـڵەتی کیمیاگـەری پەیـدا دەکات، دەتوانێـت توخمێـک بـۆ توخمێکـی دیکـە بگۆڕێـت. پێکهاتـە و داڕشـتن و ڕایـەڵ و تانوپۆیەکـی تونـد و تۆکمـەی لێیـەوە درێـژ بکاتـەوە. لـە چالاکییەکـی دیکەیـدا بیـکات بـە دیمەنێکـی بـە شـکۆ. هەوڵێکـی خوداڕسـکی بەهرەمەنـدە، پەیوەندیـی مرۆیـی و گەردوونـی نزیـک دەکاتـەوە، پەلـە بکەیـن بـە دوای هەسـتیارییەکانی ئـەم پەیوەندییـە لەنـاو ژیانـی گەشـاوەدا بگەڕێـن. وێنەکانـی بەرپرسـیاریەتی بەرانبـەر چارەنووسـی چێـژ و جوانـی بـەرز دەکاتـەوە و خـۆی دەناسـێنێت و دەبێتـە هێمـا بـۆ مانـا و کاکڵـەی مەبەسـت.

وەک گیـان پشـت بـە خـەون دەبەسـتم، خـەون هێـز و بڕوابـوون بـە وریایـی هەسـت و خەیاڵـی نادیـار دەبەخشـێ. دڵەڕاوکێیەکانـی خەیاڵـی نادیـار بـە خەڵکـی دیـار دەگەیەنـێ، دەرەوە و نـاوەوەی گیـان بەیەکـەوە بـە ڕێـگای تایبەتیـی خۆیـدا دەبـات، کـە ڕێـگای جادووییـە. خـەون نوێبەخشـیی زۆری داوە بـە ئەفسـانە و داسـتان و بەیـت، زمـان تێیـدا گەرموگـوڕە و دەسـتکاریی زۆری هەسـتی کۆمەڵـگای کـوردی کـردووە. شـێوە و ماکـی ئەفسـانە و داسـتان و بەیتـم وەرگرتـووە و بەشـێوەیەکی

جیـا لـە خـۆی، نواندوومەتـەوە. بـە ئاشـکرا ئـەم وەرگرتنـە درەوشـانەوەی لـە بیـر و بیرکردنـەوەی منـدا پەیـدا کـردووە و ڕسـکاندوویەتی، بـۆ ئـەوەی بەسـەر هەندێـک دەربڕینـدا زاڵبـم، پێویسـتیم بەخۆڕاهێنـان بـووە لەسـەر شـێوە و ماکـی ئەفسـانە و داسـتان و بەیـت، خواسـتی ئـەم شـێوە و ماکەشـم قبـووڵ کـردووە، بـەڵام خواستی واقیعـی ئەفسـانە و داسـتان و بەیتەکـەم وەک خـۆی، یـان نزیـک لەخـۆی قبـووڵ نەکـردووە.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٦

دروسـتکردن و دروسـتبوونی یەکـەم مـرۆڤ، یانـی هونـەری بـوون و جوانـی. هەسـت و گیـان و خـەون لـە هەمـوو چەشـنە: شـیعر و گۆرانـی و مۆسـیقا و تابلۆیـەک ..... تـاد، هـەن و دەدۆزرێنـەوە. لـە دروسـتکردنی یەکتریـدا بـۆ یـەک پێویسـتن. چالاکیـی ژیـان لەنـاو ئـەم دۆزینەوەیـەدا دەردەهێنـن و کاریگـەری بەسـەر سـایکۆلۆژییەتی یەکـەم مـرۆڤ و دواییـن مرۆڤـەوە دادەنێـن. ئـەم ڕەگەزانـە دەستنیشـانکاری بەهـای دروسـتکردنی یەکەمیـن مرۆڤـن و دەربڕیـن لـە چەمکـی جوانـی و تاسـە و گـوڕ و تینـی دواییـن مرۆڤیـش دەکـەن.

داهێنەرەکانـی ئـەم چەشـنە دەقـە بەرهـەم دەهێنـن، هەموویـان بەهـرەداری بـێ پایانـن و خولیـا بـە تیـن و کاریگەرەکانـی خۆیـان پێشـکێش بـە مرۆڤایەتـی کـردووە، بنەمـا هەمـە جۆرەکانـی جوانیویسـتی و جواننوانـدن و جوانبەخشـییان کـۆ کردووەتـەوە. هەسـت و گیـان و خـەون، کـە سـەرچاوەی ئەفسـوونی دەقـن. بـەردەوام ئەمـڕۆ بـە بیرکردنـەوەی دوێنـێ ناپێـون و لـە دۆخگۆڕینـدان. جوانـی لـە خۆیانـدا پـڕ خورپـەی بەهێـز دەکـەن. دەقێکیـش ئـەم خورپـە بەهێزکردنـە لەگـەڵ بیرکردنـەوەی هونـەری بەڕێـوەی نەبـات، خـۆی ئـەم کـردەوە و کردەیـەی قبووڵـە لـە ژێـر پاڵەپەسـتۆ و چەپۆکـی شـتە ڕووکەشـەکاندا بخنکێـت. دەقیـش پەیوەسـتە بـە ترپـە و ئـاوازی دڵـی ژیـان و بـار و بوارەکانـی جوانـی و هونـەری بـوون، ئەگـەر پەیوەسـت نەکرێـت بـەو ترپـە و ئـاوازە، دەقێکـی تەکنیـکاری مۆمیاکـراوە، لـە پێکهاتـەی مێـژووی گیـان، دەسـتخەڕۆ و ڕەنجەڕۆیـە. دەقـی تەکنیـکاری مۆمیاکـراو فرەماناییـی جیهـان دەکـوژێ و ژیـان وەک جەسـتەیەکی داماڵـدراو لـە هەسـتەکان نیشـان دەدات. بەشـە هـەرە گرینگـە گـەرم و گوڕەکـەی مێـژووی گیـان، ئەفسـانە و ئایینـەکان پێکیـان هێنـاوە و بەردەوامـی گەشـەکردنیەتی، بـە پیتـی دەکـەن و بگـرە و بـەردەی جیـاکاری دەورووژێنـن. تەنیـا وەرگرتـن و کارپێکردنـی دیمەنـی

شـــڵەژاوی دەرەوە و بەهـــرەی تایبـــەت، فریـــای شـــیعر ناکەوێـــت، ئەگـــەر ڕەگـــی شـــکۆی خواســـت، لەنـــاو بـــوون و خواســـتەکانی گەشـــەپێدانی بـــوون ئـــاوی نەخواردبێتـــەوە، کـــە ئـــاو هێمـــای ســـەرەتا و هێـــز و بەردەوامییـــە. تێڕامـــان دروســـت نابێـــت، پـــڕ مایەتریـــن ئـــەدەب لـــە جیهانـــی نووســـیندا ئـــەو ئەدەبەیـــە، کـــە پەیوەســـت بکرێـــت بـــە ئەفســـانە و ئاییـــن. ئـــەو ئەفســـانەیەی هاتووەتـــە ئـــاراوە دەربڕیـــن بـــووە لـــە بلیمەتییـــەک، کۆمەڵێـــک ڕووداوم وەک ئەفســـانە هێناوەتـــە نـــاو نووســـین. هەموویـــان دروســـتکراوی هێـــزی بیرکردنـــەوە و خەیاڵمـــن. ئەفســـانە و ئاییـــن بـــۆ کڵپەپێکردنـــی مێـــژووی گیـــان، گەنجینـــەن و لـــە پانتاییـــی بیرکردنـــەوەدا بـــە نەرمونیانیـــی بـــای ســـەرپەڵە جووڵـــە دەکـــەن. لێکدانـــەوەی گیانیـــم بـــۆ هێـــز و کاریگەریـــی کەســـانی نـــاو ئەفســـانە و مێـــژوو، وەک پشـــتیوانیکارێکیش لـــە بیرکردنـــەوە و مانـــا و ئاسـۆی جـۆراو جـۆر و ئاینـدە بینینیـان، مـرۆڤ دەخەنـە سـەر ئـەو بـاوەڕەی جوانییەکانـی زەمیـن حیکمەتێکـی پەرتوبـــڵاوە، پێویســـتە بـــە ڕووتەختـــی ڕاگەیاندنەکانـــەوە هەڵبواســـرێنەوە بـــۆ حیکمـــەت و بینینـــی دیکـــە و نوختـــەی سەرســـامبوون.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٧

داهێنـــان ڕێخۆشـــکار و ئاراســـتەکردنە بـــۆ یەکگرتنـــی کلتـــووڕە هەمەجـــۆرەکان. هەرچـــی هونـــەری شـــێوە و شـــێوازە لـــە ڕۆشـــنبیرییە بـــە زەبرەکانـــی بێگانـــەوە فێـــری ببیـــن. نـــەک لاســـایی بکەینـــەوە و بیخوازیـــن. یەکگرتنـــەوەی مرۆڤایەتییـــە لـــە داهێنـــان و جوانـــی خەمڵیـــو و پێگەیشـــتوودا. هاودەقـــی هـــەر لـــەم باروبـــوارەدا دروســـت دەبێـــت. ڕەخنەگرانێکـــی زۆر و هەمەچەشـــنیش بایەخیـــان بـــە چەمکـــی زمـــان و هاودەقـــی داوە و بارودۆخەکەیـــان لەبەرچـــاو گرتـــووە، بـــەڵام ئاشـــقبوون بـــە ئەدەبـــی بێگانـــە، بـــە نیـــازی دەســـتبەرداربوون لـــە ڕەگـــی زمانـــی زگمـــاک، وات لێـــدەکات بەهـــرە و بیـــری زمانـــت ناتـــەواو بێـــت. ئەگـــەر بەهـــرە و بیـــری زمانیشـــت ناتـــەواو بـــوو، هـــەوڵ دەدەیـــت خوێنـــەر لـــە کرۆکـــی شـــیعرییەت دوور بکەیتـــەوە و ســـەرقاڵی شـــتێکی ناکامـــی بکەیـــت، چونکـــە شـــیعرییەت لـــە بەهـــرە و بیـــری زمانـــی زگماکـــدا پـــەروەردە دەکرێـــت و دەرســـکێت.

خەیـــاڵ و زمـــان لەســـەر ئاســـتی شـــیعرییەت و ئاســـتەکانی دیکـــەوە دەچنـــە نـــاو یـــەک و ڕێـــژەی شـــیعرییەت بـــەرەو بەرزبوونـــەوە دەبـــەن، شـــیعرییەتیش بـــە جوانیـــی خەیـــاڵ و زمانـــی خۆڕســـک و خودایـــی پەیوەســـتە و لـــە چێـــژدا دەبێتـــە خاڵێکـــی بەهێـــز، شـــیعر بـــۆ چێـــژ و جوانـــی، چێـــژ و جوانیـــش بـــۆ هەموومـــان. هەیـــە زانیارییەکـــی بێشـــوماری لەڕێـــگای خوێندنـــەوە و کەناڵەکانـــی

ڕاگەیاندنــدا کەڵەکــە کــردووە، بــەڵام نازانێــت بــەکاری بهێنێــت و نەزۆکــە، چونکــە لــە بنەڕەتــدا هەڵقــوڵاوی ڕســتەی نــاو ناخــی خــۆ بنیادنــەر و خۆبوونــی نەبــووە. کاریگــەری و پەرەســەندنی زمــان لــەو ئاســتەدا دەردەکــەوێ و دەستنیشــان دەکرێــت.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٨

هەمــوو دیاردەکانــی بــوون، مرۆڤــی داهێنــەر بەرهەمیــان هێنــاون، پــڕ کاریشــن لەبــەرەو پێشــبردن و کرانــەوەی کۆمەڵــگا بــۆ قبووڵکردنــی جیاکارییــەکان. کۆششــی شــێلگیرانە دەکــەم، دەقەکانــم بابەتــی تێڕامــان بــن بەرانبــەر دیاردەکانــی بــوون، وزەی شاگەشــکەییی چێــژ و جوانیشــیان تێــدا پــڕ و نەمــر بێــت، بــەڵام لــەوە دڵنیــام بــە نیــازی هــۆ و ئامانــج و هیــچ شــتێکی نزیــک لــەو مانایانــە نانووســم. پەیوەندییــەک لــە جەســتەی دەقەکانــدا نیشــتەجێیە، پەیوەندیــی شــیعرییەت و زمــان.

ســەرچاوەکانم لــە دەروونــم دۆزیوەتــەوە، لــە دۆزینەوەشــیاندا تەنیــا هەســتی خــۆم دەســتی گرتــووم، وێناکردنەکانــی دەرەوەش تێکــەڵاوی خەیــاڵ و هێمــا و ئەفســانە و داســتان و بەیــت دەکــەم. مرۆڤێکــم تێکــەڵاو لــە گشــت گۆڕانکارییــەکان، گیانــم لــە قووڵاییمــدا دەردەهێنــم و بــە یارمەتیــی کەشــوهەوای ڕستەســازیی زمــان پێشــانی دەرەوەی دەدەم. ئــەم خۆپیشــاندانەم ختووکەیەکــی کورتخایــەن نییــە. ڕەگــەزی مەیــل و حــەز بەڕێــوەی ببــات، شــێوازی ژیانــە، مرۆڤــی خــاوەن ســیمای پــاک لەناویــدا نیشــتەجێیە. گونجاویشــە پێــش ســاڵانێکی زۆر وەک ئــەم چرکەیــە گیانــم هاتبێتــە ژان و هەراســان و لــەرزەی نووســین، دوای ئــەم چرکەیــەش بــە شــێوەیەکی دیکــە لــە چرکەیەکــی پــڕ پشــووی گیانــی لــە لانکــی ژان و هەراســان و لــەرزەی نووســیندا بنووســمەوە. ئــەم نووســتنەش دوا مانــا و شــێوە وەرناگرێــت.

شــێواز دەبێتــە خاڵێکــی بەهێــز لــە داهێنانــدا، لــەوەش گرینگتــر، وشــە دەبێتــە خاڵێکــی بەهێزتــر لــە ڕســتەدا و دەنگــی پیتیــش مۆســیقا لــە ڕســتەدا بڵاودەکاتــەوە و دەیجۆشــێنێت. هیــچ شــێوازێک تــا ســەر جێــگای سەرســامیی ناوەنــدی ڕۆشــنبیری نییــە. جــێ لــەق دەبێــت، بــەڵام ناکرێــت بەکۆتاهاتنــی یەکجارەکــی نــاوی ببەیــن و وەک ســڕاوەیەک دڵخــۆش بیــن پێــی. تــا ئــەو ئاســتەی دەســەڵات و هێــزی ژیریــم گوتوویەتــی: ئەوەنــدەم توانــا و بەهرەیــە، خــۆم کۆکردووەتــەوە، شــێوازی شــیعریم هێڵــی ڕوونــی ئاشــکرا بێــت.

تێکۆشـــاوم بەهـــۆی پەخشـــان، بـــە گیانـــی شـــیعریی نیشـــانە و هێمـــا و حیکمـــەت، لـــە دارشـــتنێکی قوولّبـــووەوە لـــە ئاخاوتنـــی مـــرۆڤ و ئێســـتێتیکیدا بهێنمـــە نـــاو زەینـــی ڕۆشـــنبیری پـــاراو و بێگـــەردەوە. بـــە دوای ئـــەو هۆکارانـــەدا بگەڕێـــم منـــی ســـەرنجکێش و پەیوەســـت کـــردووە. گرفتارییەکانـــی نـــاوەوەی کۆمەڵـــگا بکـــەم بـــە بابەتـــی جوانـــی. لـــە ناخـــی هـــەر هەموومـــان دەســـتەیەک چاودێـــر خـــۆی پەنـــا داوە، هەیـــە دەکەوێتـــە ژێـــر هەڵســـوکەوت و هێـــزی ئەقڵییـــەوە. هەشـــە لێیـــان لا دەدات. خـــۆم لـــە دەســـتی ئـــەم دەســـتە چاودێـــرە ڕاپســـکاندووە. ئاســـتە قووڵەکانـــی ئاگایـــی و هەســـتپێکردن و دۆخـــی بـــوون دەورووژێنـــم.

دەقـــی خەونـــی، لـــە خەونـــی ڕاســـتەقینە نزیـــک دەکەمـــەوە، وەک چـــۆن ڕاشـــکاوانە قوربانـــی بـــۆ ژیـــان دەدەم. بەهەمـــان شـــێوەی ڕاشـــکاوانەش شـــێوازێک لـــە هەســـتیارترین ئاســـت و ئاســـتداریدا کار پێبکـــەم. شـــێوە و ڕســـتەیەکیش نییـــە، شـــێواز لەگـــەڵ خۆیـــدا نەهێنێتـــە ئـــاراوە و نەیجووڵێنـــێ و ئاشـــنای نـــەکات.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

٩

نوێبەخشـــی لـــە داهێنانـــدا دیمـــەن و هێمـــا و هێـــزی بوونـــە، هەڵگیرســـانی ڕووناکییەکـــی نهێنییـــە لـــە ئەندێشـــەی ئەویدیکـــەدا و بـــڕوا هێنانـــە بـــە دەســـەڵاتی شـــیعری بێگـــەرد، دیـــد و دیـــدگا و هەڵوێســـت بەهێـــز دەکات. لەمـــڕۆی بـــە چەقـــەڵ و چـــەورە و حەربـــای ئەدەبـــی و داڵـــی دووکـــەلاک و مینچێـــن و قۆپیەچـــی و بەرمـــاڵ پێســـتی ڕێـــوی ..... تـــاد، بەردەوامبـــوون لـــە نوێبەخشـــی و داهێنـــان چاوقایمـــی و گیانـــی ژیـــری دەوێـــت. تەنیـــا لەگـــەڵ ئـــەو نووســـینانە ئاســـوودەم، کـــە شـــیری گیانمـــن و مایـــەی سەرســـامین و مێـــژووی وشـــە و داهاتـــووی وشـــەن، وشـــەش دەکـــەن بـــە زمـــان، زمانیـــش بـــە جوانییەکانـــی بـــوون. دەمگەیەنـــن بـــەو ڕووناکییـــە خوداییـــەی لـــە هەســـتیاری و زەینـــی چالاکـــدا پەیـــدا بـــووە. هەمـــوو وزەیەکـــی گـــۆڕان و پێشـــکەوتن لـــە گیانـــی مرۆڤـــی بـــە بـــڕوا و دامەزرێنـــەر و کەلکێشـــدا گەشـــە پێـــدەدات، باروبـــوار بـــۆ دەربڕیـــن و کرانـــەوەی بـــەردەوام دەدۆزێتـــەوە و تێگەیشـــتن لـــە گەشـــەی هەســـت و گیـــان و خـــەون پـــەرە پێـــدەدا و لـــێ دەکۆڵێتـــەوە و دەیـــکات بـــە لـــەرزەی نووســـین و واقیعـــی نووســـین. هـــزری دەوڵەمەندیـــش بەرهـــەم دەهێنـــێ و خۆشـــی و ئارامـــی ویژدانـــی پەناگـــەی خەیاڵـــی پـــاراو و بێگـــەردە. ســـەرچاوەی جوانبەخشـــی هێڵێکـــی هاوشـــێوەی هەســـت و گیـــان و خـــەون بـــۆ نوێبەخـــش دروســـت دەکات. ئـــەم هێڵـــە

بــە جووڵەخســتنی نوێبەخشــیی خۆیەتــی، کۆمەڵــگا بانــگ دەکات بــۆ نــاو ژیانــی ئاســوودەیی ئــەدەب. بەهەشــتی شــادمانی ژیانــی نــاو داهێنانــە. مرۆڤــی جوانبەخــش دەخــوازێ تەمەنێکــی پــڕ دانایــی و کارا و کارامــە لەنــاو ژیانــی ئەدەبــدا بژیــت. نــەک لــە ئارامیــی ســاختە و خۆشــدوویی دەســەڵات، کــە هەمــوو دەســەڵاتێک بەشــێک لــە دیکتاتۆریەتــی بــە جووڵــە و وێنــەوە لەنــاو خۆیــدا پــەروەردە کــردووە.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

١٠

لــە قۆناغــی یەکەمــی نوێبەخشــیی شــیعری کوردیــدا، شــاعیرێکی کارامــە و زیرەکــی وەک: (گــۆران)، لــە ڕەگ و قووڵاییەکــی کلاســیکییەوە هــات. جیهانــی شــیعری کــوردی گــۆڕی و تێگەیشــتنی خوێنەریشــی بــۆ شــیعر گــۆڕی . زانــی بــواری داهێنانــی ئــەو چییــە و توانــای لــە چــی تاقــی دەکاتــەوە، کــە هــات وەک نموونەیەکــی پێشــەنگ هــات، نــەک وەک مەیدانخوازێــک بیەوێــت کلتــووری شــیعری کلاســیکی لەناوببــات، ســەرەتا فۆرمێکــی جیــاوازی لەنــاو کلتــوور و کەلەپــووری کــوردی دۆزییــەوە، پــڕ بــوو لــە وزەی ئاخاوتــن، لــە فۆرمــی کلاســیکیش دایماڵــی. ئینجــا تێگەیشــتنی خوێنــەری گــۆڕی و ئامــادەی کــرد بــۆ تێگەیشــتنێکی جیاوازتــر و ئاشــنای کــردەوە بــە کێشــی خۆماڵــی، شــیعری ڕاستەقینەشــی بــەم کێشــە خوماڵییــە نووســی و پێشکێشــی کــرد. کاکڵــەی مەبەســتی نوێبەخشــییەکەی، کــە پرۆژەیــەک بــوو، دایمەزرانــد: لێــرەدا گەشــەپێدا و دەرکــەوت. هیــچ فۆرمێکیــش، فۆرمێکــی تــر لەناونابــات، بگــرە لێــی جیادەبێتــەوە.

بەشــێکی زۆری قۆناغــی دووەمــی نوێبەخشــی شــیعری کــوردی، زیاتــر وشــەیان لەنــاو مانــادا توانــدەوە، لــەوەی وشــە بــارگاوی بکــەن بەبزێویــی زمــان. وشــە هەســت و هەســتیاریی دروســت نەکــردووە، بگــرە مانــای گەیانــدووە و جــۆرە پەیوەندییەکــی هێمائــارا، لــە نێــوان توانــەوەی وشــە لەنــاو مانــا و وشــە بارگاویکردنــدا بــە شــیعرییەت خــۆی ڕوون کردووەتــەوە. شــیعرییەتیش دەمانــکات بــە ئەندێشــەی خــۆی و ڕازی بەهێــزی ئەندێشــەکردنمان لــە بیرکردنــەوە و دۆخــی دەروونیــدا دەخولقێنێــت. ئەمــەش تەنیــا لــە هــاڵاوی مەســتی دەقــدا مووچڕکــە نەرمەکانــی خەیــاڵ و چێــژدا پــەی پێدەبــەن. تواناکانــی خۆگۆڕیــن و دۆزینــەوەی خــود ئاشــکرا دەبێــت. بــە هۆشــێکی ڕوونــاک و شــکۆدارەوە ئــەم خەســڵەتەیان دەستنیشــان دەکەیــن. لــە دیــد و دیــدگا و قووڵبینــی دووری خســتوونەتەوە و لــە دەربڕیــن نزیــک. هەمــوو هەڵچوونــە نەســتییەکانی خۆیــان

تێیـدا هەڵڕشـتووە، هەڵڕشـتن لـە دۆخێکـی دەروونیـی کورتخایەنـدا سـرووش وەردەگـرێ و زوو دادەمرکێتـەوە. ئاگـری نادیـار و نهێنیـی نووسـین تـەواو گەرمیـان ناکاتـەوە، نـاوە نـاوە تـەزووی بەتینیـان لـە لەشـدا پەیـدا دەکاتـەوە. لـە بـێ ئومێـدی دەریاندەهێنێـت، لـە شـەقامێکدا بـەرەو پیاسـە و ونگـە دەیانبـات. خەیـاڵ تێیـدا لـە قووڵایـی ئـەو وردەکارییانـە دەکۆڵێتـەوە، کـە دەبێتـە لـەرزەی نووسـین و واقیعـی نووسـین.

نەسـت کاریگەرییەکانـی خـۆی کـۆ دەکاتـەوە، لـە لـەرزەی نووسـین و واقیعـی نووسـیندا دێنـە نـاو ئـاگاداری و دەبنـەوە بوونێکـی وشـیاری، بـەڵام لەسـەر ئاسـتی هونـەری و ئاسـتەکانی دیکـەوە وتووێژیـان لەگـەڵ شـیعر و ژیـان نەکـردووە، بگـرە جەختیـان لەمـەودا دەرەکییـەکان کردووەتـەوە، دانەکشـاونەتە نـاوەوە، کـە نـاوەوە تایبەتکاریـی کەسـایەتی بەرهەمـی دەهێنـێ و زەینـی چـالاک توانـای بەگەڕخسـتنیەتی.

مانـای مەجازییـان ڕاونەکـردووە، بـە ئەسـپایی و دامەزرێنەرانـە سـەیری هەسـتیاریی زمانیـان نەکـردووە، کـە لـە هەسـتیاریی زمانـدا مـرۆڤ بـە پـڕی ژیانـی خـۆی دەدۆزێتـەوە و دەیبینـێ و سـەرلەنوێ چـاوی پێـدا دەگێڕێتـەوە، پاشـان بـژاری دەکاتـەوە. زیاتـر وەک یارییەکـی ئایدۆلـۆژی کاریـان بـە شـیعر کـردووە. لـە بنجیشـدا ئایدۆلۆژیـا ڕەگـی جوانیویسـتی و جـوان نوانـدن و جوانبەخشـی دەبەسـتێ و هەمـوو هۆیەکانـی گەشەسـەندنیان لـێ دەسـتێنێتەوە.

سـەرەتای پـڕۆژە و دامەزرانـدن و کرانـەوەی شـیعری کـوردی ڕۆڵـی خۆیـان بـەرز کـردەوە و هەمووجانیـان بـە خوێندنـەوەی خۆیانـەوە خەریـک و سـەرقاڵ کـرد، کۆمەڵگاشـیان خسـتە مشـتومڕێکی ناتەبـا و سـەختەوە. کردنـەوەی دەرگا و پەنجـەرە و پیشـاندانی خـۆر و مانگێکـی بـە پیـت و ڕۆشـن بـوون بـۆ قۆناغـی سـێیەمی نوێبەخشـیی شـیعری کـوردی، خاڵێکیـش بـوون بـۆ جۆشـدان و مامەڵەکـردن لەگـەڵ سروشـت و بیرکردنـەوەی ئـازاددا.

قۆناغـی سـێیەمی نوێبەخشـیی شـیعری کـوردی بـە فۆرمـی فـرە پەیوەنـدی و فـرە بنیـاد و فـرە ترپـە و جیاکارییـەوە، ئاسـتی هاوچەرخـی و داخوازییەکانـی خۆیـان پیشـان دەدەن. بـەوەی ئـەو وەڵامانـەی ئـەوان بـۆ واقیعـی نووسـین و واقیعـی کۆمەڵـگا و ژیانیـان دایـەوە، ئێمـە دەیکەینـەوە پرسـیار و لەنـاو گیانـی بووناندنمانـدا دەیکەیـن بـە بنیـاد و پێکهاتـەی خۆبوونـی و وێناکردنـی جیهـان و چالاکییـە هونەرییەکانـی کەشـی خۆدەربڕیـن و خۆدەستنیشـانکردن و کـردەی بوونـی زمـان.

ترپـە و ئـاوازی قۆناغـی دووەمـی نوێبەخشـیی شـیعری کـوردی زیاتـر لـە ترپـە و ئـاوازی

مۆسـیقای جەنـگ دەچـوو، کـە جەنگاوەریـان بـۆ جەنـگ و ڕووبـەڕوو بوونـەوە لەسـەر ڕادەهێنـا. قۆناغـی سـێیەمی نوێبەخشـیی شـیعری کـوردی لـەو ترپـە و ئـاوازە دەریانهێنـا و شـکاندیانەوە بـەرەو نـاوەوەی ڕسـتەی سـەربەخۆ و جووڵـەی وێنـە و دەنگـی پیتـەوە. شـاعیری نوێبەخـش بـڕوای بـە بوونـی ئـەو هەقیقەتـە هێنـاوە، کـە ترپـە و ئـاواز و جووڵـەی وێنـە و دەنگـی پیـت، پەیوەنـدی بـە جوانبەخشـیی مرۆڤـەوە هەیـە و وزەیەکـی خۆشـگوزەرانیی ژیانـی کۆمەڵگایـە. هەمـوو کۆمەڵگایەکیـش بنەمـای ئازادیخـوازی بـە جووڵـەی وێنـە و دەنگـی پیتـەوە لەنـاو خۆیـدا پـەروەردە کـردووە، بـۆ ئـەوەی فۆرمێکـی نوێـی ژیانمـان بداتـێ.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت

حوزەیرانی ۱۹۹۹ هەولێر

ئەزموون وەک ئاخاوتنێک لەناو ژیان

مانیفێستی شیعری

نوێیەخشی

لەنــاو کۆمەڵــگای کوردیــدا هیــچ ســەرچاوە و وزەیەکــی ئەدەبــی بــە ئاســتی شــیعر نەبووەتــە بنەمــای پەیوەنــدی و مایــەی بەرهەمهێنانــی بیرکردنــەوەی چــالاک. واتــە: ئەندێشــەی چــاک، کــرداری چــاک، گوتــاری چــاک. هەروەهــا بــەو پایــە کۆمەڵایەتــی و ڕۆشــنبیرییەش پەســند نەکــراوە و نەدرەوشــاوەتەوە.

گیانــی زمانــی دەربڕینــی کوردیــش، تــا ئێســتا هــەر بــە تەنیــا لەنــاو پــرۆژە شــیعرییەکاندا زینــدووە، کوردیــش ویســتی شــیعر نووســین و هەســتیاریی شــیعری زۆر بەهێــزە، تواناکانــی خــۆی تێــدا تاقــی دەکاتــەوە، هەڵکەوتــە کۆمەڵایەتییەکەشــی وەریدەگرێــت و ڕەوایــی بــە بەردەوامبــوون و پەرەســەندنی دەدات، داهێنــان بــە وەرگرتنــی قووڵاییەکانــی ژیــان بەرهــەم دێ، لــەم بەرهەمهێنانەشــیدا ژیــان دەخاتــە نــاو پــرۆژەی دۆزینــەوەوە.

ئەگــەر دەربڕینێکیــش لــە فۆرمــی ئاســتدار و تیشــکۆی خۆماڵییــەوە دانەچۆڕابێتــە نــاو بــوون و زەمینــەی تــەواوی دەربڕینــەوە، بەهیــچ شــێوە و کەشــوهەوایەک ناتوانێــت نوێبەخــش بێــت و بێتــە نــاو پــرۆژەی دۆزینــەوەوە.

بــۆ شــاعیری نوێبەخــش وەرگرتنــی قووڵاییەکانــی ژیــان زیندووبوونــەوەی زمانــە، زمانــی دۆزینــەوەش زمانێکــی یــەک ئاراســتەیی نییــە، بەپرســیاری زۆرەوە لــە ئاســتە هەمەچەشــنەکانی خــۆی دەکۆڵێتــەوە، قووڵاییــەکان هێــزی وشــە و ئەزموونــی تێــدا نوســتووە، لــە دەربڕینــدا ئــەم هێــزە تاقــی دەکرێتــەوە و دێتــە نــاو پــرۆژەی دۆزینــەوەوە، لــەو چرکــە زینــدووەی مــرۆڤ خــۆی لــێ ئاشــکرا دەبێــت و دەزانێــت کێیــە، لــەم چرکــەدا: زمــان دەبێتــە هەســت و ســۆز و مۆســیقا و خــەون.

بەشــێوەیەکی ســەرەتایی نوێبەخشــی لــە ژیــان و بیــر و بیرکردنــەوەی کۆمەڵــگا دەرکەوتــووە و هەنــگاوی بــۆ نــراوە، بنەماکانــی گــۆڕان بــەرەو پێداویســتییە هاوچەرخــەکان و هۆشــیاری دەبێتــە پێــوەری دۆزینــەوەی ئەدەبــی، هەروەهــا نوێبەخشــی هــۆ و ئامانجــە بــۆ پەیوەندیکــردن بــە چالاکییەکانــی ژیانــەوە، بەشــێک، بەشــێکی لابــەلاش نییــە لــە ژیــان. ڕاســتەوخۆ ناوکــی

ژیانــە، مــرۆڤ لــە باروبــواری بەختەوەریــدا وەک خوداوەندێکــی ڕاســتەقینە دەژێنێــت، ئەفســانە و ئەفســوونێکی واشــی تێدایــە گیــان و جەســتە لــە بڵنــدی بحەوێنێتــەوە.

بابــەت ورووژانــدن و شــێوازی شــاعیر هەســتکردنە بــە چرکــە زیندووەکانــی ژیــان و شــۆڕبوونەوە بــۆ نــاو ناواخنــی سروشــت و لەدایکبوونــی وەرزەکان و گونجــان و تەبایــی نێوانیــان. واش بەرانبــەر ڕابهێنــێ هەســت بــەم شــۆڕبوونەوە و گونجــان و تەباییــەی نێوانیــان بــکات.

هەســتی نووســینیش بــە ســاتەوەختی زۆر ناســک، یــان زۆر دژوار تێدەپــەڕێ. تێڕوانینــەکان ئاڵوگۆڕیــان تێدەکــەوێ و دەڕســکێن.

شــیعری ڕاســتەقینەی خــاوەن جیهانبینــی، کــە خــودی مــرۆڤ دابڕێژێتــەوە، لــە ژێــری و پەنــد و ســۆز و تاســە و ترپــەی گەرمیــی دڵ و خەونــی ڕۆمانســییانە بــەدەر نییــە، ئەگــەر شــیعریش ڕووت کرایــەوە لــە ژێــری و پەنــد و ســۆز و تاســە و ترپــەی گەرمیــی دڵ و خەونــی ڕۆمانســییانە بــە هیــچ جۆرێــک ڕاســتەقینە و خــاوەن جیهانبینــی نییــە، کــە خــودی مــرۆڤ دابڕێژێتــەوە.

شــاعیری نوێبەخــش هیــچ کاتێــک چاوەڕوانــی هانــدان و ســتایش نــاکات، هــەر کاتێکیــش چاوەڕوانــی هانــدان و ستایشــی کــرد، ئــەوە بــڕوای بــەوە نییــە ئــەوەی کــە نووســیویەتی خۆبوونــی و داهێنــان بێــت. دەربڕینــی نایــاب بەهــۆی کــرداری گەیانــدن و هۆشــیاریی زمانــەوە لــە ئاســتی ئاســایی دەپەڕێتــەوە بــۆ ئاســتی ئێســتێتیکا و خۆبوونــی، دەبێتــە خــاوەن پرســیار لــە نێــوان وریاییــی زمــان و وریاییــی ئاخاوتــن.

زمانــی ئێســتێتیکا، شــێواز و ئــەدگاری خــۆی لــە دەربڕینکــردن و دەربڕینــەوە وەردەگرێــت. لــە ئەزەلــەوەش گیــان، گیانــی جەســتەیەکە شــێوەیەکی دیاریکــراوی چرکــە زیندووەکانــی بــۆ ژیــان و نەشــونما دۆزیوەتــەوە، شــێوازیش ناوەنــد و گیانــی نووســەرە، هیــچ گیانێکیــش بــۆ جەســتەیەکی دیکــە وەرناگیرێــت.

شــێواز و شــیعرییەت و زمــان، ئەزمــوون بــۆ دیاردەکانــی ژیــان و وێناکردنــی کۆمەڵــگا پێشــنیازیان دەکات، دیاردەکانــی ژیــان و وێناکردنــی کۆمەڵــگاش پەیوەنــدی بــە هەموویانــەوە هەیــە، بەشــدارین لــە چالاککــردن و بەرێوەبردنــی، پەیامــی هونەریــی مرۆڤگەلێکــە، کــە هەوڵــی ســڕینەوە و لەبەینبردنــی ئــەو شــتانە نــادات، کــە ژیــان دەخەنــە باروبوارێــک بەرگــری لــە بــە ژیانبــوون و ئــازار و ئازادیــی خــۆی دەکات.

ژیــان و بــوون و دنیــاش لەنــاو شــیعری نایــاب و ئێســتێتیکی و خۆبوونیــدا نوێــن، لەنــاو ڕۆشــنبیریی کوردیــدا نوێبەخشــی هێشــتان بــە ڕوونــی شــوێنی شــیاوی بــۆ نەکراوەتــەوە، ئاخاوتــن لەبارەیــەوە دەبێتــە

هــەرا و زەنــا، پێویســتە ئــەو بڕیارانــەی لــەم بارەیــەوە بوونەتــە مایــەی ســەرنجی کەمەیەکــی کــەم، بــە ئاســتێکی دیکــەوە بخرێنــە نــاو ئاخاوتنــەوە.

ئایــە ئاخاوتنەکانمــان لــە خــودی نوێبەخشــیی دەقــەوە دەرچوونــە، یــان لــە دەرەوەی دەقــەوە وەرگیــراون و لــە جەســتەی تەنــک و ناســکی دەقــدا پــراوەی پێدەکەیــن، کــە جەســتەی تەنــک و ناســکی دەق هیــچ پراوەیــەک وەرناگرێــت جگــە لــە پــراوەی گیــان نەبێــت.

نووســینێک گەیشــتبێت بــە ئاســتی دەق، پەیوەندیــی ئاســتداری چارەنووســازی بــە ئێســتێتیکا و خۆبوونییــەوە هەیــە، کــە هەمیشــە وەک ســەرچاوەیەکی ڕوون، هێزێکــە بــۆ بەرهەمهێنانــی ســەرچاوەی دیکــە، بەرەنجامــی خودێکــی هــەژاو و هۆشــمەند و وریایــە. بەشــێکیش لــە خــودی هــەژاو و هۆشــمەند و وریــا گەیشــتوون بــەو هەقیقەتــە، کــە شــیعر بگەڕێتــەوە نــاو ســۆز و هەســت و ڕوونــی و ئاشــکرایی لــە دەربڕینــدا، ئەمــەش وەک دیاردەیــەک پێویســتە بخرێتــە نــاو ئاخاوتنــەوە. زۆر جــاران گۆڕانکارییــە ڕەچاونەکــراوەکان کاریگەریــی ڕاســتەوخۆیان لەســەر چۆنیەتیــی بیرکردنــەوەی کۆمەڵــگا و بیــر و دەربڕینــی تاکــی نووســەرەوە هەیــە. دەبێتــە بابەتــی نووســینەکانیان، بــەڵام نابێتــە مانــای ڕوون و دیــار، بگــرە لــە چێــژدا دەبێتــە سرووشــی مانــا و چالاکیــی وێنــە، سرووشــی مانــا و چالاکیــی وێنــەش شــاعیر لــەوە نزیــک دەخەنــەوە بچێتــە نــاو جیهانبینیــی تەســەوفەوە و لــەو جیهانبینییــەوە پــەی بەنهێنییــەکان ببــا و بــە هەقیقــەت بــگات. واتــە: شــاعیر پەیبــەر و شــیعریش پەیپێبــراو.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

جیایی

پانتایــی جیــاکارم لــە بەرهەمەکانمــدا خولْقانــدووە، لــە پانتاییەکــدا دەستنیشــان ناکرێــم. ئــەرێ لــە پانتاییــە شــیعرییەکاندا، دەچمــەوە ســەر چ پانتاییەکــی خــۆ تایبەتیکــردن. تایبەتــکار بــۆی هەیــە تــەواوی هەبووەکانــی، کــە توانــای کاریگەرییــان تێــدا دەرکەوتــووە، ڕاکێشــێتە نــاو بیرکردنــەوەی چالاکــی، کــە بــەردەوام هێمــا و هێماپێکــراو بەرهــەم دەهێنێــت. لــە یــەک کاتیــش لەنــاو هەمــوو پانتاییەکانــدا کار بــکات و دەســتیان بــۆ ببــات.

بەرانبــەر بــە ئاگایــی خــۆم جەنگاوەرێکــی مەشــقکردوو و ئەهلــی زیندووێتــی دڵ و یەکێــتیی ئەشــقم، پانتایــی ئێســتێتیکا و ڕێبــازی وردبوونــەوەم لــە ژیانمــدا هەڵبــژاردووە، دەمەوێــت بــە ڕانــاوی نادیــار زمانــی تێــدا هەســتیار بکــەم، هەســتیاریی تــەواوی زمانــی کــوردی لــە شــیعری کلاســیکیماندا

تواوەتـــەوە و دەرکەوتووەتـــەوە. کاتێـــک شـــیعری کلاســـیکی دەخوێنمـــەوە هەســـت دەکـــەم تـــەواوی زمانـــی کـــوردی ڕووبـــەڕووم وەســـتاوەتەوە. دەمباتـــە نـــاو جیهانێـــک، کـــە قســـەی لەبـــارەی دۆزینـــەوە و چرکـــە زیندووەکانـــی بـــوون کـــردووە، نـــەک گێڕانـــەوە. خـــەون و ناوەنـــدی وشـــە: هەوڵدانـــن بـــۆ خۆناســـین. لـــە ماڵـــی گـــەورەی شـــیعردا هەمووەمـــان پێکـــەوە داوای شـــیعرییەت و زمانێکـــی نـــەرم دەکەیـــن، ئـــەو داوایـــە وزەی گەشـــەکردنی کرۆکیجوانـــی و بەرزکردنـــەوەی ئاســـتی هەقیقەتـــی گیانـــی و درامـــای ژیانـــە. نەرمیـــی زمـــان لـــە نەرمیـــی ئـــەو کەرەســـتەوە دێـــت، کـــە دەربڕینـــی لێـــدەکات، زمـــان شـــانەیەکی زینـــدووی زۆر قووڵـــە لـــە جەســـتە و پێکهاتـــەی مـــرۆڤ لـــە گۆڕانـــی دیـــد و پەیوەندییەکانـــدا.

جیایـــی تاقیکردنـــەوەی مـــن ئەوەیـــە: جیهانـــی پارچـــە پارچـــە دەخوڵقێنـــم و پەیوەندیـــی هێمـــا و هێماپێکراویـــش دەپچڕێنـــم و دەستنیشـــانیان ناکـــەم. ســـەرچاوەکانی نووســـین و ئاســـتەکانی دەنـــگ و تێبینیکـــردن و ســـەرنجدانم، لـــە جوانیـــی بێگـــەرد و بـــێ هاوتـــای ژیـــان وەردەگـــرم، دەگمـــەن و تاقانـــە دەبـــن بـــە هێمـــا و هێماپێکـــراو.

شـــیعر چەنـــد بچێـــتە نـــاو ژیـــان و دنیـــای خودایـــی و هەقیقەتـــی ڕۆژگارەوە، هێنـــدەی دیکـــە گیانـــی تـــا هەتایـــە پـــەروەردە دەکا و دەیپارێزێـــت و ئەفســـانە و ئەفســـوون لەخـــودی خۆیـــەوە بـــرەو پێـــدەدا.

شـــتێک لـــە نووســـین، کـــە وەک ئەزموونێـــک پێشکێشـــم کردبێـــت، بەکاربردنـــی زمانـــی خەونـــە بـــۆ زمانـــی نووســـین و ڕاچەنانـــدن و چالاککردنـــی ناخـــی پـــڕ توانایـــی و یـــادەوەری. دواجـــار تواندنـــەوەی چالاکییەکانـــی بیـــر لـــە هەســـتیاریی نووســـیندا.

چامـــەی درێـــژی فـــرە دەنـــگ و ئاســـتدار، پڕۆژەیەکـــی کامڵـــە و لەســـەر ئاســـتی بـــوون و کرانـــەوەی بـــەردەوام ڕادەوەســـتێت، سروشـــتی دایکـــی هەســـتەکانمە، ئاســـۆیەکی ئەفســـانە و ئەفســـوون ئاســـاییە، ناتوانـــم لێـــی دەربازبـــم، بـــە کامڵتریـــن فۆرمـــی شـــیعریی دەزانـــم و پەیـــڕەوی دەکـــەم، لـــە ڕایـــەڵ و تانوپـــۆی ڕســـتەکانیدا توانـــای جووڵاندنـــی فـــرە دەنگـــی و فـــرە پەیوەنـــدی دەڕســـکێت. مانـــا و زمـــان دەگەڕێتـــەوە ئـــەو ئاســـتدارییەی هێـــزی نووســـین ئاشـــکرای دەکات و دەیهێنێتـــە گـــۆڕێ. واتـــە: قووڵبوونـــەوە بـــە ناخـــی بینـــدراو و شـــەپۆلی کات و شـــوێن ســـیمای بـــوون.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

فرە دەنگی

ڕوانینــی گەردوونــی بــار و بــوار بــۆ گەشەســەندنی شــیعر دەرەخســێنێت، ببــڕای ببــڕ پەیوەندیــی بــە شۆڕشــی گەیانــدن و فۆرمەکانییــەوە نییــە. خەیــاڵ و ئــەو ئاســۆیەی جیهانــی بەهۆیــەوە وێنــا دەکەیــت، لــە دەرەوەی کەناڵەکانــی ڕاگەیانــدن کاری شــیعرییەت بەڕێــوە دەبــەن، لــە کەڵــک وەرگرتــن: دەســت واڵا و دیموکراســین، سەرســامیی خۆشــیان بــە نەشــونمای نوێبەخشــیی گیانــی ژیــان ناشــارنەوە.

دەتوانیــن لــەوە دڵنیابیــن، کــە شــیعر هەمــوو ســەنگایی ســاتە وردەکانــی بــە تەنیــا خســتە ســەر هەڵقوڵانــی خەیــاڵ، وەک بەرزایــی و ناوەنــدی کاریگــەر چــووە نــاوی و کرۆکــی ژیانــی بــە هۆیــەوە وێنــا کــرد. بێگومــان لــە باروبوارێــک نزیــک دەبینــەوە، شــیعری تــاک دەنگــی دەبێتــە خۆنیشــاندانێک و دەربڕیــن لــەو باروبــوارە بێهێــزەدا.

دەکــرێ لــە بچووکبوونــەوەی دنیــا لــە بینینــی شاشــەدا، یــان هــەر فۆرمەکــی گەیاندنــەوە، شــیعری فــرە دەنــگ لــە چنیــن و ڕایــەڵ و تانوپــۆی تونــد و تۆڵــی ببێــتە جێگــرەوەی خەیــاڵ، وەک بەرزایــی و ناوەنــدی کاریگــەر.

لــە شــیعری فــرە دەنگیــدا خەیــاڵ ڕەگــەزی ســوودبینینە، بەرزایــی و ناوەنــدی کاریگــەر نییــە. نیشــاندانی بــاوەڕ و گیانــی کــراوە و دەوڵەمەندیــی ئــەم شــێوازە، بەئەندازەیــەک لــە چیــرۆک و شــانۆنامە و ڕۆمــان و داســتان و ئەدەبــی پەخشــاندا بــە ئاشــکرایی دەگاتــە لووتکــەی بینیــن و تێگەیشــتنی ڕوون.

لــە شــیعری درامیــدا گفتوگــۆ لەگــەڵ هەســت و ئەقڵــی خوێنــەر و شــاکەس و کەســایەتییە جۆراوجــۆرەکان دادەمەزرێنێــت، هاوتاییــەک دەدۆزێتــەوە لەبــاری نووســیندا پەیــڕەوی دەکات. لــە پێکهاتــە و بنەمــای منــی شــیعریدا پێکدێــت و دەبیندرێــت، خــۆی لــە منــی تاکــە کەســی شــاعیر دەکشــێتەوە، ڕۆڵ و ئاســتی شــاکەس و کەســایەتییە جــۆرا و جــۆرەکان و چێژێــک دەگەیەنــن، چێــژی ئاراســتەکراوی شــاکەس و کەســایەتییە جۆراوجــۆرەکان و واتاناســی.

زۆرێــک لــە شــیعری ئیمرۆمــان، لەســەر سیســتمی تاکدەنگــی منــی شــاعیر وەک ڕەگەزێکــی کارپێکــەر بەڕێــوە دەچێــت، ئــەم شــێوازەش وەک هونــەر هەرچــی پێبــوو بەخشــی، چــاوەڕوان ناکرێــت هونەرێکــی کاریگــەری پــێ مابێــت بــۆ بەخشــین و سەرســامی، چونکــە هیــچ شــتێک ڕوونــادات قســەکەر یــەک قســەکەرە و پانتایــی نووســینەکەی داگیرکــردووە، هەروەهــا بوونــی شــیعریش وەک شــێواز و شــێوە دەخاتــە مەترســییەوە. لــە کارایــی و زیندوویــی و هێــز دووری دەخاتــەوە، کــە کارایــی

و زیندوویــی و هێــز باروبوارێکــن هەمیشــە زیندوومــان دەکەنــەوە و ســەرچاوەی سەرســوڕهێنەرن.

یەکەمیــن کــردەی هەســتیارکردنی زمــان، ڕســتەکان بــە مەبەســتی گەیشــتن بــە چاوگــە دەنگییــەکان درێــژ دەکاتــەوە، چاوگــە دەنگییەکانیــش هەمیشــە ئاگایــی زمــان تێیــدا دەبێتــە باروبــواری ڕاســتەقینەی نووســین و وزەی ترپــە و ئــاواز، لــەم باروبوارەیــەوە هەســتیاری زمــان ڕوو دەدات. چەنــد ترپــە و ئاوازێکــی لــێ دەبێتــەوە بەنــاو خۆیــدا دووبــارە پەخــش دەبێتــەوە، جۆراوجۆریــی ترپــە و ئــاواز: خەســڵەت و مــۆرک و ماکــی ناســینی ئــەم چەشــنەن، پشــت بــە وێنەهێنانــەوەی یــەک لــە دوای یەکیــش نابەســتێت، زیاتــر گێڕانــەوە دەکاتــە خۆبووژانــەوە و دەرکەوتــن و ئاراســتە وەرگرتــن.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

دەستکاریکردن

دەقەکانــم، ئەوانــەی چاپــم کــردوون و ئەوانــەی چاپیشــم نەکــردوون، هەمیشــە لەســەر مێــزی کارکــردن دەســتیان بــۆ دەبــەم، هــەر چەنــد ڕســتەیەکیان دەســتکاری دەکــەم و چەنــد لاپەڕەیەکیــان دەخەمــە ســەر و چەنــد لاپەڕەیەکیشــیان لــێ لادەدەم. تــا ئێســتاش نەگەیشــتووم بــەدوا داڕشــتنیان. ئــەو هونــەر و دڵەڕاوکێیــەی دەســتکاریکردنەش لــە کارکردنــی بــێ وچانــی کاتژمێــر، گواســترایەوە نــاو باروبــواری دەروونیــی شــاعیریەتیی مــن.

کاتژمێــر تــەکان دەدا بــەرەو نــاو دەقــی کات. دەقــی کاتیــش هەمیشــە ئــەو چرکەیــەی جوانــە تێیــدا چاوەڕوانیــت، کــە هێــز دەخاتــە ئــەو چرکەیــەی بــۆی دەڕوات، ڕۆیشــتنی منیــش هەمیشــە بــەرەو دەقــی شــیعرییە. هەمــوو شــتەکانی کاریگەرییــان بــە نەشــونمای ژیانــەوە هەیــە. لــە زەینمــدا ئامادەیــان دەکــەم و دەیانکــەم بــە بەشــێک لــە چالاکییەکانــی بیرکردنــەوەم. دەســتکاریی بەردەوامیــش کارێکــی دروســتە بــۆ نووســەری پــڕ توانــا و ئەزموونــی پەڕینــەوە، بــۆ نــاو پرســیارەکانی، کــە بــوون بەیــەک جــۆر دەستنیشــان ناکــەن، بەرگــری و دەربڕیــن لــە داهێنــان دەکــەن، چونکــە هــەر جارێــک، کــە دەســتکاری دەکات، بــەو نیــازە بــە تــەواوی ژیــان لەنــاو دەقەکەیــدا ببینێــت، یــان ژیــان بــە تــەواوی بهێنێــتە نــاو دەقەکەیــەوە و بیگەیەنێــت بــە ئاســتی خەونــی نووســین. ئەویــش یــەک لــە مەحاڵەکانــی نووســینە، نووســین هەوڵــدەدات بــۆ مەحــاڵ، مانــەوەش لەنــاو ئــەو مەحاڵــە ســووربوونی نووســەرە بــۆ بینینــی ژیــان بــە تــەواوی لەنــاو دەقــی بێگــەردا.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

شاعیر

شاعیر، سەر گەرمییەکانی خۆی لە سنووری بیرکردنەوە و جیهانبینییەوە دەست پێدەکات و گیان و هەستەکانی چالاکە بەگشت جوانییە هاوبەشەکان. ئاراستەی ئاڵۆزکردنی جوانییە هاوبەشەکان نییە. سادەکردنەوەیتی، بەرپرسە بەرانبەر بەرزبوونەوە و ڕسکاندنی ڕوانینی پڕ شیعرییەت و جووڵەی ئاخاوتن لە زماندا، پەیوەستیشە بەوەی پەیوەندییەکانی نێوان جوانی و فۆرمەکانی کۆمەڵگا وەک پرۆژەیەکی پەرەپێدان و پەرەپێدراو وەربگرێت.

کاری گوتار دامەزراندنیش لە پەیوەندییەکانەوە بکاتە وێنەیەکی ڕاستەقینەی ئەزموونکراوی هەقیقەت و بەهای مرۆڤ. لە هەمان کاتدا لە تواناکانی دەربڕیندا بەرزیان بکاتەوە ناو ڕایەڵ و تانوپۆی ڕستە و ترپە و ئاوازی ویژدانیان، لێیەوە وەک نیشان و نیشانە پیشانیان بدات، هەروەها دەسەڵاتی هەستیاریشی بەسەر ئاشکراکردنی چارەنووسی جوانی لە شێوازی نادیاردا، پشتگیر و پاڵپشت لە بەرزبوونەوە و بەهێزکردنی و داکۆکی لە مانەوەی بکات.

تەوەرەکانی هەست و سۆز و خەون بخاتە گەڕ بۆ هێشتنەوەی بەردەوامیی چێژی گیانی. جوانی وەک ڕەگەزێکی چالاک و بنیادنەر، لە پێکهاتەی دەقدا بکاتە ناوەندی بەیەکگەیشتنی پەیوەندییەکان و باوەڕهێنان بە هەقیقەت و تواناکانی ژیان. بۆ واتای ڕاستەقینەی لەناو دەوروبەرێکی بێ هێز لە هۆشیاریی فیکریدا، ئاکار دابڕێژێت. بەدواداچوونی مێژووی گیان و ئەوانی دیکە و چاونەترسیش بەرەو ڕووی ئەم ئاکار داڕشتنە بکاتە ماڵی هەر هەمووومان و گەوهەر و ناوکی هونەری مانا دەرنەکەوتووەکان لە چرکە زیندووە دەگمەنەکان هەڵداتەوە.

کردەی نووسین وەک سەرەتایەکی هەمیشەیی و خاڵە یەکتربڕەکانی کات و شوێن بپارێزێت. بە فراوانییەکی ئاستدار و کاریگەریش بانگەوازی لایەنداریی تەواوی ڕابگەیەنێت، دواجار بە ئاستی بەهای مرۆڤ بیناسێنێت، بپرسێت ئەرێ ئاستدارییەکانی شیعر و مرۆڤ چین، لە واقیعدا جێبەجێیان بکات و جێی پەسندی بن. تا چەند توانیویەتی جوانی و هونەر بگەیەنێتە ئاستی ژیان و درکاندن و بەهای مرۆڤ.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

فەرهەنگ

وشـــە لەنـــاو فەرهەنگـــدا بـــە یـــەک مانایـــی ســـنووردار و پابەنـــدە، باروبـــواری هەڵکۆڵینـــی نەمـــاوە و چەســـپاو و جێگیـــر و نەگـــۆڕە، لەســـەر ئاســـتێکی چەســـپاو و جێگیـــر و نەگۆڕیـــش پەیوەنـــدی بـــۆ دەستنیشـــان کـــراوە. واتـــە: لەنـــاو ژیـــان و بزووتنـــەوەی بـــەرەو پێشـــچوون کار و چالاکـــی لـــێ وەرگیراوەتـــەوە و خانەنشـــین و لاکەنـــارە و ئاســـتداری لـــێ وەرگیراوەتـــەوە.

شـاعیر لـە وشـەکانی نـاو ژیانـدا دەچێتـە کەشـی زاڵ و ڕۆشـنی خۆیـەوە، وشـە لـە سـاتێکی وردەکارانـــەدا لـــە ژیـــان ئەزمـــوون دەکات. شـــیعریش، هێـــز لـــە خـــودی زمـــان وەردەگرێـــت، بەزمانـــی نـــاو ژیانیـــش شـــیعرییەتی دەڕژێتـــێ و پەیوەندییەکانـــی بـــە جیهـــان دەبەســـتێتەوە، کار و چالاکیـــی وشـــە گەرمەکانـــی نـــاو ژیـــان، وشـــە بـــێ هێزەکانـــی نـــاو فەرهەنگیـــان لـــە خەیاڵگـــەی نووســـەری خودوریـــا دەربـــەدەر کـــردووە. هەســـت بـــە نائومێدییەکـــی ترســـناک دەکـــەم لـــەو وشـــانەی لەنـــاو فەرهەنگانـــدا وەنـــەوز دەدەن. دوای گواســـتنەوەیان بـــۆ نـــاو ڕســـتەی شـــیعریی کتوپـــڕ خـــەوی دووبارەکردنـــەوەی لـــێ دەکەوێـــت. لەبـــاری دووبارەکردنەوەشـــیاندا، بچووکتـــر دەبنـــەوە. دەســـتەواژە لەنـــاو فەرهەنگـــدا خۆشـــباوەڕ و بـــێ ئومێـــدە، بەیـــەک مانایـــی دڵـــی داکەوتـــووە و فۆرمەکانـــی کۆتایـــی پێهێنـــاوە.

شـاعیریش لەنـاو فەرهەنگـدا سـڕ دەبێـت و وێناکانـی کـورت دەهێنێـت، نـەک سەرسـام. لـە وشـەکانی بەردەسـت و زەینـی خۆیـەوە دەسـت پێـدەکات و ئاسـۆی هانـدان و فـەزای زاڵ دەبێـت. ڕۆشـنبیرانی ئەکادیمـی و فەرهەنگنـووس و زمانـەوان لـە وشـەکانی نـاو فەرهەنگـدا کار و چالاکییەکانیـان بەرهـەم دێنـن. لـە فەرهەنگـدا ئاسـتی جیـاکاری زمـان نییـە. هەمـوو داهێنانێکـــی زمـــان لـــە ئەدەبـــدا لـــە دەرەوەی فەرهەنـــگ ڕوودەدات، دەقـــی نایابیـــش لـــە کرۆکـــدا لـــە پەیوەندیـــی زمانـــەوە هێـــز و ســـەرکەوتن وەردەگرێـــت، ئاســـۆیەک هاندەریەتـــی، ئاســـۆی ئاســـتداری و پێکهاتـــە و پێکهاتـــن.

لەنـــاو مێـــژووی ئەدەبـــدا، ئەدەبێـــک نییـــە لـــە وشـــەکانی نـــاو فەرهەنگـــەوە ســـەرکەوتنی بـــە دەســـت هێنابێـــت، بۆیـــە فەرهەنـــگ لای مـــن بـــووە تەلیســـمێکی بکـــوژ، زوو خـــۆم لـــە قەڵەمـــڕەوی دەســـەڵاتی دەرهێنـــا. ژیـــان فەرهەنگـــی شـــیعرە، هـــەر شـــاعیرێکیش هانـــا بـــۆ وشـــەکانی نـــاو فەرهەنـــگ ببـــات، نامۆیـــی و دەســـتەپاچەیی خـــۆی بـــە شـــیعر ئاشـــکرا دەکات. مامەڵـــەی لەگـــەڵ وشـــەی ئامادەکـــراوە، بایەخـــی ســـاتە هۆشـــیارییەکانی نـــاوەوەی خـــۆی لـــە دەســـت داوە. واتـــە: ڕۆڵـــی بەکارهێنانـــەوەی لەبیرچووەتـــەوە و هەســـت بـــە کاریگەرییوونـــی

نــاکات. ئەگــەر نووســینێکی ئەدەبیــش ســاتە هۆشــیارییەکانی نــاوەوەی نووســەر، خرۆشــانی توانــاکان و چالاکیــی نەبووبێــت. دەقێکــی بەتاڵــە لــە ئەفســانە و ئەفســوون و هۆشــیاریی نووســین.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووماں وەک شیر دەکولێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

ناونیشان

زۆر نییــە لەنــاو ڕەخنــە و لێکۆڵینــەوەی ئەدەبــی کوردیــدا ناونیشــان وەک بابەتێکــی ســەربەخۆ و گرینــگ، بەهــای پێبەخشــراوە و مامەڵــەی لەگەڵــدا دەکرێــت. لــە هەمــوو باروبوارەکانیشــدا ناونیشــان و نــاوەرۆک دەچنــەوە ســەر یــەک مــاک و بنەمــا، ئەویــش ناوەنــدە. واتــە: دەقەکــە، ئەگــەر ناونیشــان داهێنــان بێــت، دەبێتــە هەســتگەرمی و سرووشــێک، داهێنانێکــی تــر بــەدوای خۆیــدا دەهێنێــت. هەڵبژاردنــی لەســەر بنەمــا و بیرۆکــەی: ئەفســانە و ئەفســوون هەڵبژاردنێکــی هۆشــمەندانە و داهێنەرانەیــە، لــە وێنــە و ســرووش و دەربڕینــدا بەدەردەکەوێــت و وزەی ئــەو هەســتە دەدۆزێتــەوە، کــە لــە ناوەرۆکــدا بەدواداچــوون و هەنــگاو هەڵێنانــە بــۆ کۆکردنــەوەی تاڵــە تیشــکەکان و وزەی ڕاســتەقینە و هەوێنــی شــیعرەکە. لــە ناوەرۆکــدا دەقــی نوێبەخــش یەکەیەکــی یەکگرتــووی تێــدا نییــە، چونکــە ژیــان پارچــە پارچــە بــووە و جۆرێــک هەڵوەشــێندراوەتەوە. هەندێــک جــار پارچــەکان لێــک دوورن و هەندێــک جاریــش لێــک نزیــک. گرینــگ ئەوەیــە لــە هــەردوو باروبــواری لێــک نزیکــی و لێــک دووریــی پارچــەکان هــەرەم و دەربڕینــی ژیانــن و بنەمایەکــی پەیوەندییــان هەیــە. هەســت بــە پچڕانــی پەیوەندیــی نێــوان ناونیشــان و نــاوەرۆک ناکەیــن. ئــەم دوو باروبــوارەی لێــک نزیکــی و لێــک دووری دابــەش دەبــن بەســەر دوو خاڵــدا:

خاڵــی یەکــەم: ئــەو دەقــەی، کــە دەقێکــی نوێبەخشــە یەکەیەکــی یەکگرتــووی تێــدا نییــە، ناونیشــانەکە دەبێتــە تاڵــە تیشــکێک لــە ناوەرۆکەکــەدا.

خاڵــی دووەم: ئــەو دەقــەی، کــە دەقێکــی ئاســاییە یەکەیەکــی یەکگرتــووی تێدایــە، ناونیشــانەکە دەبێتــە ڕامانــی ســەرەکی و بــە تــەواوی جەســتەی دەقەکــەدا شــۆڕ دەبێتــەوە و دەبێــت بــە ڕایــەڵ و تانوپــۆ، لــە ناونیشــانەوەش درێــژە بــە شــیعرەکە دەدات ناونیشــانەکانی مــن وەک تاڵــە تیشــکێکن بــۆ مانــا و ناوەرۆکــی دەقــەکان. نــەک وەک ڕامانــی ســەرەکی بەتــەواوی جەســتەی دەقەکــەدا شــۆڕ بووبێتــەوە، هەروەهــا تاڵــە تیشــکەکان لەخۆیــدا کــۆ دەکاتــەوە.

ناونیشـان ناتوانێـت ڕایـەڵ و تانوپـۆی نـاو دەق ڕێکبخـات، لەبـەر ئـەوەی ئـەو خـۆی هەوڵـدەدات بـە زمانێکـی نـەرم لەگـەڵ ڕەگـەز و توخمـەکان پەیوەنـدی دروسـت بـکات و هاوگونجـان پەیـدا بـکات، لـە ناوەڕاسـتی هەشـتایەکاندا: (ئەحمـەدی مـەلا) زێـدی خـۆی: (زەردک) بـۆ ناونیشـانی کۆشـیعرێکی بەکارهێنـا. ئەمـە دەستپێشـخەری و دیاردەیـەک بـوو لـە ناونیشـانی کۆشـیعری کـوردی، زۆریـش بەجوانـی گەیشـتووە بـە ناوەنـدی خۆبوونـی داهێنـان.

بەشـێک لەناونیشـانی کۆشـیعری کـوردی بەلامـەوە وردبوونـەوە و مەودایەکـی هونـەری و دۆخگـۆڕن و سەرسـامبوومە پێیـان، نەشـمتوانیوە سەرسـامیی خـۆم بەرانبەریـان بشـارمەوە، ئاسـتێکی بالآیـان بەدەقـەکان داوە و هۆکارێـک بوونـە لـە هۆکارەکانـی داهێنـان و گەلێـک پنتیـش لـە ناوەرۆکـدا ڕووندەکەنـەوە، ئـەو ناونیشـانەی سەرسـامیان کـردووم ئەمانـەن:

یەکەم: سەمای بەفری ئێواران - ی جەلال بەرزنجی.

دووەم: سووتان لەبەر باراندا - ی ڕەفیق سابیر.

سێیەم: تەمە سپییەکانی ڕۆح - ی کەریم دەشتی.

چوارەم: هێلانەی نغرۆ — ی مارف عومەر گوڵ.

پێنجەم: تاڤگەی مەند — ی نەژاد عەزیز سورمێ.

شەشەم: کاتێ قامیش بەئاگا هات بووبووە بلوێر -ی سامان دزەیی.

ناونیشـان بـەلای منـەوە بەسـەر سـێ دۆخ و ئاسـتدا دابەشـدەبێت و تێدەپەڕێـت: ئـەوەی لێـرەدا وەک بـار و بـوار و دۆخگۆڕیـن، بەجـۆش و ئەمەکـەوە دەمـەوێ ئامـاژەی پێبـدەم. ناونیشـانی: (خـەون وا خـۆی گێڕایەوە)یـە. سرووشـی ئـەم ناونیشـانەم بەجـۆش و سرووشـێکی دووربـەدووری ناونیشـانی: (زەردەشـت وا دوا)ی نیتشـەوە لا دروسـت بـووە و لـە داڕشـتنیدا هاوگونجانێکـم بەکارهێنـاوە، هەروەهـا ناونیشـانی: (کاتـێ قامیـش بەئاگاهـات بووبـووە بلوێـر)، لـە سروشـت و سرووشـی دێـڕە شـیعرێکی: (مەولانـا جەلالەدینـی ڕۆمـی، لـە سـروودی نـەی) وەرگیـراوە. ئـەوەی مـن گەرموگوڕییەکـی زۆر شـاراوەیە، ئەگـەر خـۆم ئـەم گەرمـی پێبەخشـینەی ئەزموونـی خـۆم نەهێنمـە بەربـاس، کـەس هەسـتی پێنـاکات و خاڵێکـی هاودەقـی لـێ نادۆزرێتـەوە، چونکـە زۆر بـە ئاگاییـەوە لـە ناوەنـدی ناونیشـانەکەی نیتشـەوە بەهـرەم وەرگرتـووە و چوومەتـە دەرەوە، یـان ناونیشـانەکە لـە سەرسـامیی خـۆی وەسـتاندوومی و بەڕێـی خسـتوومەوە بـۆ دروسـتکردنی سەرسـامی خۆبوونـی خـۆم. هەرچـی سـامان دزەییـە لـە ناوەنـدی دێڕەکـەی ڕۆمـی نەچووتـە دەرەوە و ماوەتـەوە، هەروەهـا ئەوەنـدەی مـن ئاگاداربـم، واشـبزانم ئاگاییەکـی ڕوون و وردم لـە

شـیعری نوێـی کوردیـدا هەیـە. وشـەی (ئـاو)، وەک ناونیشـان یەکـەم جـار: (سـامی شـۆڕش) لـە ژمـارە (١)ی بڵاوکـراوەی (نۆبـەرە)، سـاڵی **١٩٧٠** بەکاریهێنـا، شـیعرێکی تێـدا بڵاوکـردەوە بـە ناونیشـانی: (بووکـی ئـاو). ئـەم ناونیشـانە بـۆ سـەرەتای حەفتایـەکان ناونیشـانێکی دۆخگـۆڕ و کاریگـەر بـوو، پـاش چـوار سـاڵی: (عەبـاس عەبدوڵـلا یووسـف) بەجۆرێـک لـە جـۆرەکان وەریگـرت، یـان گواسـتییەوە، کـردی بـە ناونیشـانی نامیلکەیەکـی بەناونیشـانی: (ئـاو). جـا نازانـم ئـەم شـێوازی وەرگرتنـە دەچێتـە چ خانەیـەک، وەرگرتـن، یـان گواسـتنەوە، یـان ..... تـاد، بـەڵام هەندێـک ناونیشـان هەیـە. دەقـاودەق وەرگیـراوە، یـان گواسـتراوەتەوە، یان.....تـاد، (بەفـری گـەرم — الثلـج الحـار) لـە بنەڕەتـدا ناونیشـانی ڕۆمانێکـی: (یـوری بونداریـف)ە، (غائـب طعمـة فرمـان) وەریگێڕاوەتـە سـەر زمانـی عەرەبـی. (نـەوزاد ڕەفعـەت) لـە سـاڵی **١٩٩٢**، دەقـاودەق وەریگرتـووە، یـان گواسـتوویەتییەوە، یـان ..... تـاد، کـردی بـە ناونیشـانی کۆشـیعرێکی خـۆی، هەروەهـا ناونیشـانی بەزەبـر زەمینەیەکـی کاریگـەر و ترپـە و ئـاوازی مانـەوە لـە مێشـکدا دەهێڵێتـەوە و واقیعـی خـۆی تێدەپەڕێنـی، دەبێتـە واقیعـی خواسـتراوی نووسـینێکی تـر، یـان دۆخگۆڕینێـک. نموونـە: ناونیشـانی کۆشـیعری: (گوڵـە بـەدەکان)ی بۆدلێـر، ناونیشـانێکی ئێجـگار ناسـراوە و کاریگـەری و زەمینـەی کاریگـەر و ترپـە و ئـاوازی مانـەوەی لـە مێشـکی: (نـەوزاد ڕەفعـەت)دا جێهێشـتووە و بـە بـێ هیـچ ئاماژەیـەک لـە شـیعرێکیدا، جـا بـێ ئاگایـی بـێ، یـان بەئاگایـی بـەکاری هێنـاوە: (شـەڕی گوڵـە بەدەکانـی باخـی ئیـرەم. گۆڤـاری ڕامـان، ژمـارە**٥٠**. ل: **١٢٨**) ناتوانیـن لـەم بـارەوە لـە وردەکاری بـەراورد بکۆڵینـەوە، لەبـەر ئـەوەی دۆخگۆڕیـن نییـە. گواستنەوەیە.

مـن هـەروا بـە سـادەیی ناونیشـان وەرناگـرم و بـە قووڵـی و وردبینییـەوە، فـەزای زاڵـی دەخوێنمـەوە و جێـگای بایەخمـە، ناونیشـانی دۆخگـۆڕ واتـای جیابـوون و جیاوازییـە. لـەو دۆخـەوە خوێنـەری نموونەیـی تێـدەگات نووسـەر قووڵبینـە، یـان ڕووکـەش.

ویسـتم لـە ناونیشـاندا کارێکـی تایبەتمەنـد پێشـکێش بکـەم، لـە جێـگای پیـت و دەنگـدا وێنەبکێشـم. واتـە: ئەگـەر ناونیشـانی شـیعرێکم: (باڵنـدەی مەلـەوان) بێـت. لـە شـوێنی ناونیشـان وێنەیەکـی ماسـیگرە، یـان قورینـگ ..... تـاد، بکێشـم. لەیـەک کاتـدا هـەم شـێوەی وێنـە و هـەم نیشـانەی نووسـین بـدات. ئـەو ویسـت و هەوڵـەم تەنیـا وەک بیرکردنەوەیـەک مایـەوە و جێبەجێـم نەکـرد، پێکهاتـەی شـێوە کارکردنەکەشـم بنیـاد نابـوو. جێبەجـێ نەکردنەکەشـم تەنیـا لەبـەر ناکارایـی و ئاسـتی شـارەزانەبوونی نەخشـە سـازەکانی ڕۆژنامـە و گۆڤـارەکان بـوو.

ساڵی **١٩٩٣**، هەوڵێکم لە شێوازی ناونیشان پێشکێش کرد. شیعرێکم بە ناونیشانی: (سەباح)، لە ژمارە (٤٦٠ی پاشکۆی ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ)دا بڵاوکردەوە. مامەڵەم لەگەڵ چوار توخمەکەی بوون، وەک پێکهاتەی گەردوون و جەستەی خۆم کردبوو. (با، خۆڵ، ئاگر، ئاو). لە هەر بەشێکی سەربەخۆدا ناوی توخمە مامەڵە لەگەڵ کراوەکەم وەک ناونیشانی لاوەکی لەژێر بەشەکە دانابوو، نەخشەسازی ڕۆژنامەکە هونەرمەند: (هەڵگورد جوندیانی)، ئەم شێوازی ناونیشانەی بە ڕیزپەڕ و نامۆ زانی، بەنابەدڵی کاری تێدا کرد، ئەنجام هەوڵەکەی منی بە تەواوی نەگەیاند. لە دوای بڵاوبوونەوەیدا، بۆم ئاشکرا بوو ئەم شێوازە سووریالییە فەرەنسییەکان لە سەرەتای دروستبوونیان پێشکێشیان کردووە. ئەم هەوڵەشم وەک سەرەتایەک مایەوە و لێی دوورکەوتمەوە، بەڵام ناونیشان بەوێنە وەک پرۆژەیەکی دواخراو لام ماوەتەوە و لە کۆشیعرێکم تا بۆم بکرێت و بتوانم پێشکێشی دەکەم، دەشزانم لە شێوە کارکردنەکەمدا بەرەو کوێ دەڕۆم و چ هێڵ و هێمایەک دەکەم بە ناوەند.

سەنگێک هەیە ناوی مێژووە، هەمووکمان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

مانیفێست

وەک پرۆژەیەک مانیفێستی شیعریی خۆم ڕاگەیاند، بۆ ئەوەی ئەم ڕاگەیاندنە ببێتە پاڵپشت و تیشکۆ بۆ ئەزموونی شیعریم. مانیفێست و خۆڕوونکردنەوە، پەنجەمۆر و ڕوانینی تایبەتیی نووسەرن، بە کەرەستەیەکی خەمڵیو و ئەزموونێکی ڕاستەقینەوە بەرانبەر نووسین و ئاسۆی چاوەڕوانی نووسین. بۆ نووسین و گەڵاڵەکردنی، بە قووڵی سەرجەم دەقەکانی خۆم بە توانای گۆڕان لە ژیان و هونەر، هێنایەوە ناو زەینم. لە مەودای خاڵی لاوازی، تا خاڵە سەرسوڕهێنەکانی ئەزموونم وەرگرت، بەوپەڕی هۆشمەندی جیاکاریی هەستکردن لە مەوداکانی مامەوە و تێفکریم، تا بووە پرۆژەی باش بیرکردنەوە و گفتوگۆیەکی ڕۆشن. بنەماکانیم لە شەوق و کاکڵە و ناخی ئەو مەودایانە دۆزییەوە، کە لە واقیعی نووسیندا هێناومەتە گۆڕێ. ئەو واقیعەی چۆنیشی بیر لێ دەکەمەوە و دەیجووڵێنم.

پێش نووسین بیر لە مانا ناکەمەوە، دوای نووسین مانا دەدۆزرێتەوە، هەروەها بیر و ڕاکانی ڕامگەیاندوون، هەموویان لە دەقەکاندا شوێنی ژیربێژی و ئەو ئاماژە و نیشانانەی تێیدا بەرهەم هاتوون، ئاشکران. چارەسەری هەندێک لە هەستە ڕۆمانسییە سەرەتاییەکانیشم

کـردوون، هێڵـم بـە ژێـر دێـڕە لاواز و سەرسـوڕهێنەکانی کێشـاون. خەونـم کـردووە بـە فۆرمـی دەسـتپێکردن و دووبـارە گەڕانـەوە بـۆ واقیعێکـی دامـەزراوی خەونـی.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

قۆناغ

شـیعر وەک درێژبـووەوەی قۆناغـی پێشـتری وەرناگیرێـت، لـە هەندێـک ڕەگـەزدا یـەک دەگرنـەوە، لـە زۆر ڕەگەزیـش تـەواو ئاستیان دەکەوێـتە نێـوان، دژی قۆنـاغ و ڕێبـاز و قوتابخانـە و دابەشـکردنم، دەقـی داهێنـدراو بەسـەر تـەواوی ژیانـدا دابـەش دەبێـت.

ژیـان و خوێندنـەوەی ڕووداو و دیـاردەکان بەیـەک ئاراسـتە نایـەن، بـە جیـاکاری بیـری یاخـی و کەرەسـتەکانی شـیعری لـە کەشـی شـێوە گۆڕینـدان، ئاسـتیش بـەرەو گـۆڕان و تێکەڵاوبـوون وەردەگـرن. هیـچ قۆناغێکیـش ناتوانێـت قۆناغـی پێشـەخۆی تـەواو لەنـاو خۆیـدا ون بـکات، داهێنانەکانـی لـە گۆشـەیەکی تەنگەبـەر گەمـارۆ بـدات. جیاکارییـەکان سروشـتین. جیاکارییەکانـی ئـەو قۆنـاغ و ئەزموونانـەی لـە داهاتووشـدا دەبنـە هـۆ و مایـەی گفتوگـۆی گۆڕانـکاری هەمدیـس هـەر سروشـتی دەبـن.

شـیعر لـە زمانـدا ڕەونەقـی شـیعرییەت بەدەسـت دەهێنێـت، زمانیـش بـە ئاراسـتەی هاتنـی، ئاسـتی گـۆڕان و تێکەڵاوبـوون وەردەگرێـت.

ئایـە زمانـی قۆناغەکانـی ژیـان درێژەپێـدەر و دووبارەکردنـەوەی یەکـن. بـە جیاکاریـی ئـەو دەسـتکەوتە هونەرییانـەی لـە ئاکامـی پەرەسـەندنی بیـر و پێویسـتییە کۆمەڵایەتـی و شارسـتانییەکان ئەزمـوون کـراون و دامـەزراون، یـان بابـەت و مەبەسـتەکان شـێوازیان دەگۆڕێـن و نیشـانەکانی هەسـت پێدەکرێـن. زمانـی شـیعر، شـیعرییەت لـە زمانـی قۆناغێکـی دیاریکـراو وەرناگرێـت. واتـە: زمانـی شـاعیرێک، لـە زمانـی شـاعیرێکی تـرەوە دەسـت پێنـاکات، هەمـوو سـەردەم و مـەوداکان ڕادەکێشـێتە نـاو بازنـەی بەرێوەچوونـی خـۆی، هێـز دەڕژێنێتـە نـاو تەکانەکانـی بـۆ بەکاربـردن و ئامـاژە ژێربێژییـەکان.

هیـچ قۆناغێـک نابیندرێـت، داهێنـان تاجـی لەسـەر هێمایەکـی دلێـری نەنابێـت و ئەسـتێرەیەکی بەرهـەم نەهێنابێـت. نموونـە: قۆناغـی کلاسـیکی تاجـی داهێنانـی خسـتە سـەری: (نالـی). قۆناغـی یەکەمـی نوێبەخشـی، تاجـی داهێنانـی خسـتە سـەری: (گـۆران). لـە قۆناغـی دووەمـی نوێبەخشـیدا، ئاسـتێکی تـر دێتـە گـۆڕێ و ناتواندرێـت داهێنەرێـک وەک تـاک و ئەسـتێرە

دەستنیشــان بکرێــت و هەمــوو هونەرەکانــی تێــدا کۆببووبێتــەوە.

نموونـە: هەندێـک فـۆرم و شـێواز و گوتـاری شـیعریی لای: (لەتیـف هەڵمـەت) هەیـە. لای: (ئەنـوەر قـادر محەمـەد) نییـە. هەندێـک فـۆرم و شـێواز و گوتـاری شـیعرییش لای: (شـێرکۆ بێکـەس) هەیـە. لای ئەوانـی تـر نییـە، یـان هەندێـک فـۆرم و شـێواز و گوتـاری شـیعریی لای : (فەرهـاد شـاکەلی) هەیـە. لای هیچێکیـان نییـە. کەواتـە: لـەم قۆناغـەدا فـۆرم و شـێواز و گوتــاری شــیعری پــەرەی ســەندووە و ئاســتی کــۆی وەرگرتــووە، تــاک وەک ئەســتێرە و هێمایــەک وەرناگیرێــت. فــرە هێمایــی هاتووەتــە نــاو داهێنانــی شــیعری کوردییــەوە، بــەڵام لــە قۆناغــی کلاســیکی و قۆناغــی یەکەمــی نوێبەخشــیدا، هەمــوو هونــەرەکان لــە هەریــەک لــە: (نالــی و گــۆران)دا کۆبببوونــەوە. بۆیــە توانــدرا وەک تــاک و ئەســتێرە دەستنیشــان بکرێــن. لەگــەڵ ئەمــەش قوتابخانــە و قۆنــاغ و ڕێبــاز و تــەوژم ..... تــاد، لەنــاو دەچــن. تەنیــا شــیعر، شــیعری بێگــەرد. بــە پلــەی یەکــەم دەمێنێتــەوە. درێژەپێــدان و مێژوویــی نیــن. هەنــدێ بــاری قووڵــی سەرســامی تەســەوف لــە شــیعری ئەمــڕۆ دەبیندرێــن و دەربڕیــن لــە ژیــان دەکــەن.

ســیماکانی لــە قۆناغــی کلاســیکی ڕەونەقیــان بینــدراوە، وەک پێویســتییەک لەمــڕۆدا ئەزمــوون دەکرێنــەوە، ئــەو پێویســتییە ونبوونــی نوێبەخشــی نییــە لەنــاو کلاســیکدا، ئــەو شــتانەی لــە ڕۆژ و ڕۆژگاری خۆیانــدا بــەرەو بــە ئەدەببــوون دەچــن، شــتەکانی لەنــاو کۆمەڵــگادا ئەدەبــن و ئەوانــی تواناشــیان تێدایــە ببنــە ئــەدەب، دەقئاوێــزان بــە جیاکاریــی، بنیــادی دامەزراندنــە. هێڵــی ڕوونــی ڕوانینــەکان بخاتــە بــاری قووڵبوونــەوە و ســیما هاوبەشــەکان بناســێنێت. زمانــی جیــاکار، ترپــە و ئــاوازی جیــاکاری لــێ دەبێتــەوە. شــێوەکانی دەربڕینیــش لــە ترپــە و ئــاواز وەردەگرێــت. وەک فــۆرم و پێکهاتــەی ڕســتە بەندیــش جیاکارییــەکان بــەرەو چەنــدان ئاراســتەی جیــاکار ڕاماندەکێشــن و بــە کارامەیــی بــە گەڕمــان دەخەنــەوە بــۆ دوانەخســتنی ژیــان، کــە ژیــان خــۆی کردەیەکــی دواخــراوە. خــاوەن فــۆرم و توانایەکــی سەرسوڕهێنیشــە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

پێویستی

مــن چێــژ لــە ســەردەمی خــۆم. واتــە: چرکــە زیندووەکانــی ئێســتا وەردەگــرم و بــە ئاســۆ و دوورییەکــی گــەرم و ئاســوودەی دەزانــم، ڕۆژ و ڕۆژگارەکانــی تێــدا بەناویەکــدا دەچــن و بەیــەک دەگــەن، خــۆم فریــو نــادەم بــە ڕابــردوو و داهاتــووەوە، ئەمــە منــی دوورخســتەوە لــەوەی

شـیعری خۆسـوورکردنەوە و هەڵوێسـتی دروسـتکراو بنووسـم. ئەدەبێکـی بـە کاکڵ و زینـدوو، لـە گومانـی ناڕوونـی ڕابـردوو و داهاتـووەوە بەرهـەم نایـەت. لـەم لێوردبوونـەوەوە هەسـتم بـۆ ژیـان و هەڵبژاردنـی شـتەکانی دەوروبـەر، پێکهێنـان و شـیکردنەوە هەڵوێسـتی وەرگـرت. شـەپۆلی هۆشـیاری لـە ناخمـدا خـۆی هەڵاوێشـت و بەڵگـەی ئـەوەی پیشـان دا، لـە ناختـدا پەیامبەرێـک خولقـاوە پێویسـتی بـە دەربڕیـن و نووسـینی کتێبێکـە بـۆ هەمـووان، کتێبـی بـۆ هەموانـی مـن شـیعرە، شـیعری بێگەردیـش پەیامـی نییـە، بـەڵام مانـا و سرووشـی هەیـە. واتـە: هەسـت بکەیـت شـتێک هەیـە و بیـرت پێدەکاتـەوە.

لـەو خرۆشـانەی خـەون و واقیـع و ژیـان داوایـان لـە گیانـم کـرد، پێویسـتە کۆمـان بکەیتـەوە، خاڵـی بەیەکگەیشـتنمان شـیعرە. فـەزای زینـدووی پەیامبەریەتـی لـە بوونـم ڕسـکا. گۆڕانێکـی ڕیشـەیی لـە ڕوانینـە سـەرەتاییەکانم بەرپـا بـوو، بـەڵام لـە ڕووبەڕووبوونەوەیەکـی گیانیـی یەکەمیـن ئامادەبوونـی نووسـین لـە سـەلیقە و چێژمـدا چەخماخـەی دا. خـۆی وەک کاتێکـی بەرجەسـتە لـە بینیـن و نووسـین پیشـان دا. ژیـان و مەرگـم لەنـاودا کـردە سەرمەشـقی پایەداربـوون.

سروشـتی دەربڕینیـش دەگۆڕێـن، هەنـدێ جـار واقیـع و ژیـان جێدەهێڵـم و دەچمـە نـاو خـەون. هەنـدێ جـاری دیکـەش خـەون جێدەهێڵـم و دەچمـە نـاو چرکـە زیندووەکانـی واقیـع و ژیـان. ئـەم جێگۆڕکێکردنـە بیرکردنـەوە و گفتوگـۆ و بینیـن و دەروونـم ئـازاد دەکـەن و دەچمـە نـاو کەشـی نووسـین. واتـە: دۆزینـەوەی واقیعـی نووسـین. نووسـینیش لـە هەمـوو شـوێنێکدا هەیـە، لـە هەندێـک شـوێندا بەڕوونـی و سـادەیی، لـە هەنـدێ شـوێنی تـردا بـە نیمچـە ڕوونـی، لـە هەنـدێ شـوێنی تریشـدا بـە شـاراوەیی. تـا لـە بۆشـاییەکانیش پێویسـتە شـاعیربم، لـە مردنیشـدا وەڵامـی پێداویسـتییە شـیعرییەکان بدەمـەوە. سـوپاس بـۆ خـودا چارەنووسـی لەدایکبوونـم لـە وڵاتێکـدا بـووە، شـیعری تێـدا شـتێکی جەوهـەری و خۆشەویسـتە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژووە، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

ڕەخنە

نووسـین لەبـارەی دەقەکانـم ڕێکخـراون، ئایـە بوونەتـە هۆیـەک لـە دیـد و دیدگایانـەوە بـە خۆمـدا بچمـەوە، ڕەخنـە ئامرازێکـە بـۆ بـاش تێگەیشـتن لـە ئـەدەب، جـۆرە سەرلێشـێوانێک بـۆ خوێنـەر بـەدی ناهێنێـت. سـەربەخۆیی دەق و خوێنـەر گرینگـە، کردەیەکـی شارسـتانی و

زانستییە، ڕۆشنبیر سەداسەد خۆشحاڵە پێی، بەڵام لەو ڕەخنانەی وەک مەبەست ڕایدەکێشمە ناو ئەو نووسینەوە یەکێکیانم بۆ دەستنیشان نەکرا پسپۆڕانە لەناو دەقێکم بە پرۆگرامێکی ئەکادیمی، یان خەیاڵێکی داهێنەرانە کاری کردبێت و بەشێک لە کردەی ڕەخنەیی لەناو خۆیدا هەڵگرتبێت. کەم ئەزموونی و کەم و کورتیی دەقی منی خستبێتە بەردەم کۆمەڵێک نیشانەوە، یان خوێنەری خستبێتە خوێندنەوەیەکی تایبەتییەوە، کە پشت بە میتۆدەکانی ڕەخنەگر ببەستێت.

ئەو دیاردانە وامان لێدەکەن بپرسین، ئەری ئەم نووسینانە بۆ ڕێکدەخرێن. هەقیقەت لە کوێیە. ئایە هیچ لەو نووسەرانەی، کە ڕۆشنبیریی خۆیان ئامادەیی لە نووسینە ڕێکخراوەکەدا نەبینیوە، توانیویانە پەیوەندییەکانی نێوان دەقەکانم بخوێننەوە و خۆیان تێیدا ئامادە بکەن بۆ کارێکی زانستییانە، کە توانای مانەوەی هەبێت، خاڵێک، یان چەند خاڵێکی قەناعەت پێکەر بخاتە ناو گفتوگۆوە، کە مەترسی بێت بۆ ئەو بیروڕا هونەرییانەی من پێشکێشم کردوون، ئاراستە و بڕوای ئەدەبیی منیان پێکهێناوە.

ڕەخنەگرانی ئەکادیمی و خەیاڵ داهێنەریش، توانیویانە پانتاییەکی هەمیشە ئامادەی ئەزموونم پیشان بدەن. هەستیارییەکی قووڵی تێدابێت لەناویدا ئاسوودە بیر بکەمەوە و پەیوەست بم بە خەونی نووسین. هەمیشە بڕوایەکی پتەویشم بە جیهانی منداڵییەوە هەیە. ئەو هەستە پاکەی لە گیانی منداڵییەتی پەروەردە کراوە. هەمان هەستی پاکیش لە سروشتدا دەجووڵێت. منداڵی و سروشت ناوەندێکن لە هەموو لایەکەوە بۆیان دەچم.

لە پەیوەندییە برادەرییەکانم بە هەموو هەستەکانمەوە ڕێز لەبەرانبەر دەگرم، کەچی زوو لەوە حاڵی دەبم بەرانبەر پێویستە وەک گوێزێکی پووچ لە لێژاییدا فڕێ بدرێت. چۆلەکە پشت و پێش و تەنیشتی خۆی دەبینێت. خاوەنی بینین و مەودایەکی بێشوماریشە. بە پێچەوانەی چۆلەکە یەک ئاراستەی بینینم بۆ ژیان هەیە. ئاراستەی بینینی هەقیقەت و بەرزایی ڕۆشنبیری و داهێنان، پەیڕەویشی دەکەم. چ زیانێکیش بەو هۆیەوە پێم بگات پێی زەرەرمەند نابم.

دیاردەی بێزراو لە ئەزموونی شاعیریەتیی من بیندراوە، هەبووە بە نووسینێک بردوومیەتە کەشکەڵان، دوای ماوەیەکی ئێجگار کورتیش هەر خودی هەمان کەسی خاوەن ئاراستەی کەشکەڵان، بوونی ئەدەبیمی ڕەت کردووەتەوە، کە ئەو ماوە ئێجگار کورتە ناتواندرێت وەک گۆڕان و ئەزموون لە دید و دیدگا تەماشا بکرێت.

ئەگــەر نووســەر خــۆی لــە ئەنجامــی ئەزمــوون و کارکردنــی لەنــاو ئامــاژە ئەدەبییەکانــدا گەیشــتبێت بــەو دوو ئاراســتەیەی کارکردنــە و هاتبێتــە ســەر ڕۆشــنایی باوەڕێــک، وەک ئاکامــی وەرچەرخانێــک بیــر لــە ئاســتەکان دەکەمــەوە و پێــی خۆشــحاڵ دەبــم. ئەگــەر مایــەی ســوودوەرگرتن بێــت، سوودیشــی لــێ وەردەگــرم، بــەڵام ئەگــەر لەژێــر چاوڕوونــی و ڕازیکردنــی دژەکانــم ئــەو هەڵگەڕانەوەیــەی کردبێتــە داو و هێڵێــک و کــردەی نووســینی بــەدوادا بیــات، لەوانەیــە بتوانێــت لــە ماوەیەکــی ئێجــگار کورتــدا بــە چەنــد ئاراســتەیەکی دیکەشــدا کێــش و نیشــانە و ئاراســتەکردن وەربگرێــت. کاری ڕەخنەگــر لەســەر ئــەم پایــە دەوەســتێت ســەنگی ئــەدەب لــە ڕۆشــنبیریی کوردیــدا دەربخــات. هەندێــک نووســین لــە ئاســتی هــەرە بــەرز ڕایانگرتــووم. بێگومــان ئەمەیــان زێدەڕۆیــی تێدایــە. هەشــە بــە شــێوەیەک داپڵۆســیوم لــە نزمتریــن ئاســتی ئەدەبــی دیاریکــراوی کــردووم. ئەمەشــیان بێگومــان ونکردنــی ڕۆشــنبیریی تێدایــە.

خۆشــم لــەو دوو بــەرەی دژ بەیەکــە بــاش حاڵیــم، داهێنــان لــەو پاداشــتە نییــە، کــە لــە ڕەخنەگــر، یــان هێــزی باڵادەســتی سیاســی وەردەگیرێــت. خورپــەی دڵ فەرمانڕەوایــی بەردەوامیــی داهێنانــە. دیارییەکــە خــودا و زمــان ئــەو خورپــەی دڵەمــان دەدەنــێ و ئاشــکرای دەکــەن.

هیــچ ڕســتەیەک لەبــارەی نووســینێک نامدرەوشــێنێتەوە، ئەگــەر هەســت و دەروونــی نووســەرەکەی تێیــدا ئــازاد نەبێــت، تــا ســەر ئێســکان گیــر بخــوات لــە خولقاندنــی دوو دیــوی و کلکایەتــی، لەگــەڵ هەمــوو نووســینێکدام، تەنیــا لەگــەڵ ئــەو نووســینەدا نیــم ڕک و بوغــز و تاکتیکــی سیاســەت تێیــدا دەســتەڵاتدار بێــت. ئــەو نووســینانە هۆشــیاریی ڕەخنەیــان تێــدا بــەکار نایــەت. زیاتــر چاودێریــی نووســین و هەڵکوتانــە ســەر و پەلاماردانــن. ئــەم جــۆرە ڕەتکردنەوانــەش تەنیــا شکســت بــۆ خاوەنەکــەی تۆمــار دەکــەن. شکســتییەکەش دەبێتــە بابەتــی لادانــی ڕەخنــە لــە میتــۆدە ڕەخنەییــەکان و ئــەم و ئــەو ڕازیکــردن لەســەر ڕەنجــی ئــەو دەقانــەی خاوەنــی هەقیقیتریــن بنەمــای شــیعرییەتن.

هەندێــک لــە نووســینی بێــزراو، یــەک لەوانــە لــە ژمــارە(١٢٦)ی هەفتەنامــەی: (پاشــکۆی عێــراق - ١٩٩٠/٢/٢٨)، بەناونیشــانی: (عاجباتــی هەشــتەم لــە جیهانــی ئەدەبــی کــوردی)، بــە شــێوەیەکی گاڵتەجاڕانــە ئاماژەیــان بــەو وێنــە شــیعرییە: (شــەمەندەفەر گوڵبەــڕۆژەی مێــژوو دەکرتێنێــت) داوە.

لــە ئایندەشــدا گاڵتەکــردن بــە ئەزموونــی سەرکێشــان بــەردەوام دەبێــت. پێــش منیــش گاڵتــە بــە ئەزموونــی سەرکێشــانی دی کــراون، دواتریــش بوونەتــە هێمایەکــی ڕوون و زۆر درەوشــاوە.

نموونــە: گــۆران، کــە توانیویەتــی ســیمای داهێنانــی تاقانــەی خــۆی دەربخــات، چووەتــە نــاو هەندێــک کــۆڕ و کۆمــەڵ، نیمچــە ڕۆشــنبیری کــەم ئەزمــوون و ناڕۆشــن بــە: (هەڵــوور بەڵــوور تەکامــە- زەرد و ســوور و شــەمامە) تانەیــان لێــداوە. لەبــەر ئــەوەی شــیعری لــە دەرەوەی ژیــان دەرهێنــا و کــردی بــە ژیــان، ئاســۆ و دووری و پانتاییەکیشــی بــۆ خوێنــەری نموونەیــی جێهێشــت. ئــەم دەربڕینەیــان وەک بەهانەیــەک دەهێنایــەوە، کــە لەســەر ئــەم کێشــە خۆماڵییــە ســیماکانی شــیعری کــوردی دەرخســتووە و بــە کارامەیــی و وردی هەوڵــی تێگەیشــتنی کێشــە خۆماڵییەکانــی داوە، مــن لێــرەدا ســەرنجەکانم دەرخســتووە و لێــم نەکۆڵیوەتــەوە. واتــە: ئــەم دەربڕینــەم تەنیــا بــۆ ڕوونکردنەوەیــە. بەهەرحــاڵ ئــەرێ ئــەو ڕێزدارانــە کــێ بــوون و لــە مێــژوودا چییــان پێکــرا. لەمــڕۆدا ئێمەمانــان چەندیــان دەناســین، وەک ڕەگ و ســەرچاوەی چێژبەخــش پەیوەندییــە نادیارەکانــی خەیاڵکــردن و بیرکردنەوەمــان لێــک ئاشــکرا بکــەن. لــە لێکجیابوونــەوە و پێکەوەبوونیانیــش هاوگونجانێــک نیشــان بــدەن، یــان لــە پانۆرامــای داهێنــان لــە کوێنــدەر دەستنیشــانیان بکەیــن. ئەوانــەی هەقیقەتــی داهێنانــی مەزنیــان زانیــوە ئــەوە دەزانــن، کــە (گــۆران) توانــی دیوانــی نوێبەخشــی شــیعری کــوردی بنووســێت، لەگــەڵ تێپەڕینــی ڕۆژگار پێگــە و ناوبانــگ و شــاعیرییەتی زیاتــر بدرەوشــێتەوە لــەوەی، کــە خــۆی لــە ژیانــدا مابــوو، هەیبــوو. کەواتــە: بەرهەمهێنانــی شــیعری بێگــەرد ئەفســانە و ئەفســوونی هەمــوو ســەردەمەکان و بەگەڕخــەری هێــزی ژیانــە. لێکدانــەوەی شــیعر، یــەک لــەو گوناهانەیــە، کــە لێخۆشــبوونی بــۆ نییــە، لــە لەدەســتدانی ئەزموونــی ئێســتێتیکای بەشــێک لــە نووســینی کــوردی، لــە لێکدانــەوەی ئــەم وێنــە شــیعرییەم، بــەدڵ داوای بــووردن لــە گیانــی بەهێــزی ئــەم گوناهــە دەکــەم، ڕەنگــە خوێنــەر هەندێــک جــار تێگەیشــتنی بــۆ دەق بگاتــە ئاســتی تێگەیشــتنی نووســەرەکە و قووڵتریــش بچێــت.

دەقــی مــن کــەم تــا زۆرێــک هۆشــیارییەکی جیــاکاری هێناوەتــە گــۆڕێ و لەنــاو کلتــووری کوردییــەوە هاتووەتــە بەرهــەم، ڕەنگــە هۆیەکەشــی ئەوەبێــت ویســتبێتم لەنــاو ئــەم کلتــوورەدا هــەوڵ بــۆ خۆبوونــی خــۆم بــدەم. ئــەم وێنەیــەش بەرهەمــی بیــری گەرمــی منــە، خەیاڵــی شــاعیرییەتیم لــە هێنانــە پێشــەوەی منداڵــی تاقــی کردووەتــەوە.

یــەک لــە جەژنەکانــی حەفتایــەکان، جەژنانەکانــم پەنجــا فلــس بــوو، لەگــەڵ یــەک لــە کوڕەکانــی مامــم چوویــن پەنجــا فلســەکەمان خســتە ســەر هێڵــی ئاســنینی شــەمەندەفەر بــەو نیــازەی، کــە بەســەریدا بــڕوات پەنجــا فلســەکە گــەورە دەبێــت و فۆرمــی ســەد فلســی وەردەگرێــت. بــە

ئەنجامــی ئــەو کــرداره دەتوانیــن چێــژ زیاتــر لــە جــەژن وەربگریــن. کەچــی بــە شــێوەیەکی وا هــەردوو دیــوی پەنجــا فلســەکەی ســڕییەوە شــوێنەوار و نیشــانەی پــارەی پێــوە دیــار نەمــا. جــا شــەمەندەفەر لــە چێــژی جەژنێــک بێبەشــی کــردووم و چێــژی ســاتێک لــە منداڵیــی کوشــتووم و نەفەســبڕ دنیــای ئەفســووناوی دەســتکاری کــردم.

لــەم وێنەیــەدا ســڕینەوەکەم وەک کاردانەوەیــەک کار پێکــردووە و جووڵاندوومــە. بــەلای زۆرێــک شــەمەندەفەر هــۆی گەیانــدن و گەشــت و خۆشــحاڵی و بلاچــەی ئاواتــە، بــەڵام لــە دیــد و دیــدگای ئــەو کاتــی مــن وەک دڕندەیەکــی ترســناک تەماشــا دەکــرا، هەروەهــا وەک وێنەیەکــی ڕووبەڕووبوونــەوە و گرژبــوون بــەکار بــراوە. شــەمەندەفەر هاوتــا کــراوە بــە کەســایەتیی دیکتاتــۆر و جووڵێنــدراوە، کــە نەشــونماکردنی ژیــان و زمــان و نیشــانە دەســڕێتەوە و دەوروبەرێکــی نالەبــار و بەربەســتە بــۆ گەشــەکردن و پێشــکەوتن.

هێــزی خــود لــەم وێنەیــەدا دەســەڵاتدارە، دەقئاوێزانییەکــی نیشــانە ناسیشــم لــە نێــوان هێــزی نووســین و هۆشــمەندیی کۆمەڵــگادا دۆزیوەتــەوە. دۆزینــەوەی ئــەم دەقئاوێزانییــە لــە کێشــی ڕەخنەنووســێک نییــە، کــە خاوەنــی پــرۆژەی دۆزینــەوە نەبێــت.

کات و شــوێن و هێمــا و هێــزی خــودی چــالاک لــە دەربڕینەکانمــدا وێنەیــان زۆرە، بــەڵام تــا بڵێــی پــڕ سرووشــی هەمەچەشــنی مــرۆڤ و شــێوە و شــێوازی تەقینــەوەی خێــرا.

لەبارخراپیــی کێشــە و گرفتــی ڕەخنــەی ئەدەبــی کوردیــدا، هەندێــک لــە نــەوەی پێــش خــۆم و نــەوەی دوای خۆمــی گوێڕایەڵیــان، بەهەوڵــی گرووپێکــی لێــک نزیــک، نووســینم لەبــارە ڕێکدەخــەن. بــە ئاشــکراش کار بــۆ ئــەم هاوکارییەیــان دەکــەن. گــرووپ دووبارەکردنــەوەی ڕەفتــاری خێڵایەتییــە، بەهەمــان جــۆر و دەســتووری ســەلەفییانە بەڕێــوە دەچێــت. هــەر خەوندیدەیــەک ئەفســانە و ئەفســوون و ناوەندێکــی زاڵ و کاریگــەرە لــە نووســیندا، ئــەو ئەقڵییەتــە کۆنخوازانــەی بڕوایــان بــە بیرکردنــەوەی ئــەوی دی نییــە. ترســی هەڵوەشــانەوە وەک عەلیشیشــی گیڤبــووەوە دەیانباتــەوە نــاو قەبــارەی سروشــتیی خۆیــان. کەواتــە: دژایەتیکردنەکــە بــە سروشــتی و تۆمارکردنــی ناکۆکیــی ئــەوی دی وەردەگــرم. نووســەر بینینــی ژیــان و ســەیری دنیاکردنــی، بــووە کۆنترۆڵکردنــی ئــەوی دی، لەگــەڵ دەروون و بیرکردنــەوەی خــۆی گەییوەتــە کۆتاییەکــی بێــزراو. نووســەرێکیش لەگــەڵ خــودی خــۆی گەیشــتە کۆتایــی، گوڕنەتەڵــە و چەنەبــاز و منگەمنــگکار و دەعبــای پەلوپــۆ شــکاو و مردۆخــە، پێویســتە بچێــت داوا بــکات لــە خانــەی پیــر و پەککەوتــووەکان ناونــووس بکرێــت. بگرەوبــەردەم لەگــەڵ ئــەوی دی نییــە، بینینــی ژیــان

و سـەیری دنیاکردنـم لەگـەڵ دەروون و بیرکردنـەوەی خۆمـدا، هەمیشـە لـە ئەزمـوون و نیشـانە ناسـیدایە. گـرووپ دەسـتکردی دەسـەڵات و هێـزی بـاڵا دەسـتی سیاسـییە. کار پێکردنیشـی بـە نیـازی ڕێ پـێ بزرکـردن و دووچـاری گرفتکردنـی ئـەوی دی، خـۆی ترسـێکی کەمەرشـکێنە لـە ئەزموونـی پـڕ شـایەن بـە ئامـاژە، بـاوەڕ پتەویشـم بەهێـزی خەونبینیـم بـۆ نوێبەخشـی، وا دەبینـم یـەک یـەک دەگلێـن و ڕووبـەڕووی داهێنـان شـەرمەزار و چـاو بەرەوژێـر دەبـن. خـاوەن پـرۆژەش دەبێـت بـە خاوەنـی ئـەو سـەروەرییە بێدەنگـەی کـە دەقـە، هەروەهـا جیاکاریـی نـەوە جیاکارەکانیـش بـە دیاردەیەکـی تەندروسـت دەزانـم و ڕێـزی لێدەنێـم، بـەڵام بێـز لـەو بـارە ناسروشـتییە دەکەمـەوە لەسـەر بنیـادی ڕوانیـن دروسـتی ناکـەن و ئیرەیـی و حوکمـی پێشـینەی بـێ سـوود بەڕێـوەی دەبـات. بـە هیـچ جۆرێکیـش بیـرم لـەوە نەکردووەتـەوە هێڵـی هاوبەشـی خـۆم لـە شـیعری کوردیـدا جیـا بکەمـەوە، بـەڵام هـەردەم ئـەو بیرکردنەوەیـە دەمخواتـەوە، کـە هەنگاوێکـی چوسـت و بنچینەیـی دیکەبـم لـە ئەزموونـی قەناعـەت پێهاتـووی خـۆم. لـە هەمـوو ناوەندێکـی بـە گێچەڵیـش دوور دەکەومـەوە، سـەرگەرمی بەدیهێنانـی خەونـی نووسـین دەبـم، جۆشـێکی خۆڕسـک و لەخـۆوە و باشـم بـۆ خوێندنـەوە و نووسـین لا پەیـدا بـووە. لەگـەڵ ئەمـەش: سـەرجەم ئەزموونـی هیـچ شـاعیرێکی کـوردم بـەدڵ نەبـووە، بـەڵام شـیعری تـاک تـاک و هەڵبـژاردەم بـەدڵ بـووە و ماچـم کـردووە. ئـەم بـارەی خـۆم بـۆ ئەزموونـی ئەوانـی دی، بەهەمـان چەشـنیش لای ئەوانـی دی بـۆ ئەزموونـی خـۆم بـە ڕەوا دەزانـم.

لـە سـەرجەم دەقەکانیشـدا ئاراسـتەیەکی خەونیـم، یـان نیمچـە خەونیـم دەربڕیـوە، خـەون سـرووش و سروشـتی پێغەمبەرانـە، خـودا دەیـدات بـە کەسـی پەیامـدار. مـن وەک کەسـایەتی، خەونێکـم لـە شـیعرەوە بەرهەمهاتـووم، خەونیـش ڕادەگەیەنـم. نادیارییـەک لـە خەونـدا هەمـوو گەمارۆکانـی شـکاندووە، نووسـین ڕاوی ئـەو نادیارییەیـە. خـەون دەرەوشـانەوەی واقیعـە، زمـان لـە دەقـی خەونیـدا ئامـرازی گەیانـدن نییـە، ئامـرازی سـرووش و چالاکیـی وێنـە و ناسـینی ڕەنگەکانـە. ئاسـانە بگەیـت بـە ئـەوی دی، بـەڵام ئاسـان نییـە بگەیـت بـە خـودی وریـای خـۆت، کـە گەیشـتی بـە خـودی وریـای خـۆت، دەرەوە و ئـەوی دی بەلاتـەوە دەبنـە شـتێکی لاوەکـی، یـان زۆر لاوەکـی. گەیشـتووم بـەو قەناعەتـە ڕەهایـە، تەمـەن و کات هـەر هێنـدە باروبـوار و مـاوەم دەدەن بزانـم مـن چیـم لـە ژیـان دەوێـت، بـە گرینگیشـی نازانـم، بزانـم دەرەوە و ئـەوی دی چییـان لـە مـن دەوێـت.

ئیلتیزامـم بـە بـڕوا هونەرییەکانـی خۆمـەوە هەیـە، کلتـووری نیمچـە تایبـەت بـە خۆشـم

هەڵبــژاردووە و کاری پێدەکــەم. هەســتیش دەکــەم کۆمەڵــگای ئێمــە چووەتــە نــاو نەریــت و ڕابــردووەوە، پێویســتە دەربهێندرێــت، مانــەوەی توانــا و ئەزموونــی هەڵدەبزرکێنێــت و زیــان بــە گەشەســەندنی دەگەیەنــێ و خەملینــی دوا دەخــات.

لـەو هەمـوو گێچەڵانـەی پێـم کـراون، تەنیـا وەک نموونـە و ڕوونکردنـەوە: تیشـکێک لـە یەکێکیـان وەردەگـرم و مەودایـەک دادەمەزرێنـم: لـە **١٩٨٥/٣/٦** لـە هۆڵـی بەڕێوەبەرایەتـی ڕۆشـنبیری جەمـاوەری هەولێـر، یەکێتـی نووسـەرانی کـورد – لقـی هەولێـر، کۆڕێکـی شـیعر خوێندنـەوەی بـۆ کۆمەڵێـک شـاعیر ڕێکخسـت، ڕێکخـەر و کۆڕگێـڕ: (محەمـەد خـدر مەولـوود) بـوو، مـن بەشـی پێنجەمـی (زێوان)م خوێندەوە. کۆپلەیەک لەم بەشەی خوێندمەوە ئەمەیە:

(من کەوتنی خۆم خۆش دەوێ

باوەشمی تێوەردێنم) زێوان: ل**٤١**

کۆڕگێــڕ بــەم کۆپلەیــە کاریگــەر بــوو. تاســەی بەردەوامیشــی بــۆی هەبــوو، هــەر چەنــد جارێــک یەکتریمــان دەبینــی باســی ئــەم کۆپلەیــەی دەکــرد. ویســتی کۆچیرۆکێــک چــاپ بــکات. داوای لێکــردم ئــەم کۆپلەیــە وەک کلیــل بــەکار بهێنێــت و ناونیشــانی کۆچیرۆکەکــەی بکاتــە (کەوتــن)، لــە کاتێکــدا ئامادەبــوو هەمــوو دەربڕینــی ڕۆحــی خــۆی لەژێــر کۆپلەیەکــی زێوانــدا ناودێــر بــکات. دواتــر ســاردییەک کەوتــە نێوانمــان و زێوانیــش وەک کتێــب چاپکــرا. لــە ژمــارە (**١٥**)ی ڕۆژنامــەی: (ئاســۆ – **١٩٨٩/١١/١٤**)، نووســینێکی لەبــارەی زێوانــدا نووســی بەناونیشــانی: (دەقــی مــردوو: زێــوان = جــل و بــەرگ = .)، کارێکــی بــە زێــوان کــرد، مەگــەر ڕەشــەبا بــە داری بــەری کردبێــت و هــەر ئەڵــلا ئەڵــلا و دەستنیشــانکردنی چییەتییەکــی دیاریکــراوی بــوێ.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین

خوێندنەوە

شـێوازی خوێندنـەوە بەشـێک لـە بەهـای چێـژی لەنـاو خۆیـدا هەڵگرتـووە، سـەرەنجام ئـەم گواسـتنەوەی چێـژەش دەبێتـە بەشـێک لـە ڕۆشـنبیریی گوێگـر.

شــیعر وەک دەق، شــیعر وەک شــێوازی خوێندنــەوە. دوو یەکــەن لــە یــەک ســەرچاوەوە پەرەیــان نەگرتــووە.

وەک دەق دەسەڵاتی جوانی و بیرکردنەوە لە چێژدا دروست دەکات.

وەک شـێوازی خوێندنـەوەش، دەنـگ و جووڵـە و ئـاوازی پیـت و هێماکانـی دەسـت و ڕوخسـار، ڕۆڵـی جوانـی و بیرکردنـەوە دەگێـڕن و دروسـتی دەکـەن.

ئەزموونـی شـیعر خوێندنـەوەی نـاو هـۆڵ و بـەر میکرۆفۆنـم هەیـە، بـەڵام شـێوازی خوێندنـەوە و دەنـگ و جووڵـە و ئـاوازی پیـت و هێماکانـی دەسـت و ڕوخسـارم پەیوەندیـی خـۆی لەگـەڵ گوێگـر نادۆزێتـەوە، نەتوانینـی گواسـتنەوەی مانـا و جوانـی لـە نائاگاییـم دەجووڵێـت و مەوداکانـی بیرکردنـەوەی خـۆم لەگـەڵ مەوداکانـی چێـژی گوێگـر سـەرچاوەکانیان تـا ڕادە و ئاسـتی ڕژانـە ناویـەک لێـک نزیـک نابێتـەوە.

لـە **١٩٨٥/٩/١٥**: (دەزگای ڕۆشـنبیری و بڵاوکردنـەوەی کـوردی) نووسـینگەی هەولێـر، کـە: (مەحمـوود زامـدار) بەرپرسـی بـوو، کۆڕێکـی شـیعر خوێندنـەوەی بـۆ شـاعیران: (فەرەیـدوون عەبـدول بەرزنجـی و قوبـادی جەلیـزادە و ئیسـماعیل بەرزنجـی و محەمـەد حوسـێن هەڵەبجەیـی و مـن) لـە هۆڵـی بەڕێوەبەرایەتـی ڕۆشـنبیری جەمـاوەری هەولێـر ڕێکخسـت، مـن شـیعری:

(داباریـن)م تێـدا خوێنـدەوە. (حوسـێن عـارف) سەرنووسـەری گۆڤـاری (کاروان) بـوو، دوای تەواوبوونـی کۆڕەکـە ئـەم گەورەییـەی نوانـد و بـە بزەیەکـی باوکانـەوە شـیعرەکەی لـێ وەرگرتـم و لـە ژمـارە (٤٣) گۆڤـاری کاروانـدا بـڵاوی کـردەوە. ئامۆژگاریشـی کـردم، شـێوازی شـیعر خوێندنـەوەم بـاش نییـە. ئـەم ئـارەزووە لەناخـی خـۆم بمرێنـم، کـە لەبـەر میکرۆفـۆن دەربکـەوم و بناسـرێم. پێـی گوتـم: میکرۆفـۆن بـۆ گۆرانیبێـژ سـەکۆی تاقیکردنـەوە و خۆپێشکێشـکردنە، تـۆ شـاعیری و بـەرەو شـیعری جیهانبینـی و تێڕامـان دەڕۆی. لـەم چـوار شـاعیرەی تـر، کـە شـیعریان خوێنـدەوە جیابـووی. لـەم بـار و بـوارەدا زمـان و شـێوازت بـە هونـەری جۆراوجـۆر و قووڵبوونـەوە دەوڵەمەنـد بکـە، بەردەوامبوونیـش بـۆی سـەلماندم ئـەو چـوار شـاعیرە وەک سـەرەتا و لـە یـەک شـوێنپێ مانـەوە. دوای ئـەم گەورەیـی نواندنـەی هەمیشـە وەک داهێنەرێـک و مرۆڤێکـی گـەورە تەماشـام کـردووە و ڕێـز و شـکۆیە لـە نێوانمـان بەردەوامـی هەیـە.

شـیعر شـوێنی ڕاسـتەقینەی گرتـووە. چڕبوونـەوەی چێـژی کۆمەڵـگای کوردیـش لـە شـیعردا بووەتـە ناوەنـد. هیـچ هونەرێکـی دی هێنـدەی ئـەم بەشـە پـەروەردەی چێـژی کۆمەڵـگای نەکـردووە. هەندێـک خورپـەی بزربـووی نـاخ هـەن، ڕەگەزەکانـی دیکـەی ئەدەبـی نایدۆزنـەوە. تەنیـا شـیعر لەبـاری دەروەشـانەوەیدا دەتوانێـت بیاندۆزێتـەوە. نووسـین و هونـەر ئاراسـتەیان

بـەرەو ژیــان و چێــژە، بــەڵام کــردەی داهێنانــی پەتــی، ستایشــی ژیــان نییــە لــە پێنــاوی چێــژدا، تێڕوانینــی نــوێ لەبــارەی ژیــان و چێــژ دەخوڵقێنــێ و دەیکاتــە قەناعەتــی مــرۆڤ، مرۆڤــی نوێبەخــش و بەخشــندەش ڕازەکان دەدۆزێتــەوە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

تێپەڕاندن

بـە هیـچ شـێوەیەک بـڕوام بـە تێپەڕانـدن نییـە، بگـرە بـڕوام بەگـۆڕان و جیهانبینیـی جیـاکار هەیـە. تـا ئێسـتاش نەمتوانیـوە بـڕوا بـەوە بهێنـم: (نالـی)، (باباتاهیـر)ی تێپـەڕ کـردووە، هەروەهـا: (گـۆران) جەسـتەی شـیعری کلاسـیکی بەتـەواوی جێهێـڵاوە. ئێمەمانانیـش خاڵـی جیابوونـەوەی ڕەهامـان لەگـەڵ نـەوەی پێـش خۆمانـدا نابێـت. دەقئاوێزانییەکـی بەهێـز لـە نێـوان هەمـوو نەوەکانـدا ئاشـکرایە و لەوانـەی دوای ئێمەمانانیـش بەردەوامـی دەمێنێـت. وا دەبینـم هـەر ڕۆژ و ڕۆژگارێـک جیهانبینیـی خـۆی بەسـەر کەسـی خـاوەن جیهانبینیـی ڕۆشـنکار و هێمـای هەمەچەشـن دەسـەپێنێ. وەک چـۆن هەمـوو وەرزێـک بـە فراوانـی سـەیری ئـاو و هـەوای تایبـەت بەخـۆی دەکات و دەیسـەپێنێتیش، ئـەم ئـاو و هەوایـەش کـەم و زۆرێـک کاریگـەری بـە بارسـتی خـۆی بەسـەر نەشـونمای درەختـەکان جێدەهێڵێـت. ئـەوەی تێبینیـم کـردووە نـەوەی پێـش ئێمـە سـتوونی ژیانیـان هێنایـە نـاو شـیعر و ئەزموونیـان کـرد. ئێمـە سـتوونی و ئاسـۆیی و بازنەیـی ژیـان و خەیـاڵ و خەونمـان هێنایـە نـاو شـیعر و فراوانتـر ئەزموونمـان کـرد و درەوشـاوە و دەوڵەمەندتـر ناسـاندمان.

نـەوەی دوای ئێمـەش کۆمەڵێـک جیهانبینیـی زیـاد دەکەنـە سـەر قۆناغـی شـیعری ئێمـە. ئەمـە یاسـای ژیانـە و دەبێـت قبووڵمـان بێـت. قبووڵکردنـی ئـەم هەقیقەتـە ناوەندێکـی چەسـپاوە لـە بڕوابەخۆبـوون و هەقیقـەت بینیـن و دیاردەکانـی پەیوەندیـدار بـە چییەتـی بوونـەوە.

پـرۆژەی تێپەڕاندنـم نییـە، زیاتـر خەوندیـدەی پێکهێنانـی هێـڵ و هێماکانـی خۆمـم، شـیعرییەت سـیمای ڕوونـی گشـت نەوەکانـە و شـانەیەکی زینـدووی زۆر قووڵـە لـە جەسـتە و پێکهاتـەی مرۆڤـدا.

دەقئاوێزانـی دەتگەیەنێـت بـە فۆرمـی ڕۆشـنبیری و بیرکردنـەوەی چـالاک و دەتدرەوشـێنێتەوە. ئەگـەر ڕۆشـنبیرییەک دەقئاوێزانـی لەگـەڵ گیانـی بەهێـزی ڕۆشـنبیریی دنیـا نەهێنێتـە ئاسـتی هەسـت پێکـردن، نەیتوانیـوە لـە پەیوەنـدی و گفتوگـۆ و بیرکردنـەوەی ئەوانـی دیکـەدا، ببێتـە کەسـایەتییەک:

بتوانێـت زانسـتی ژیـان کـۆ بکاتـەوە. ڕۆشـنبیرییەکیش نەتوانێـت ببێتـە کەسـایەتییەک. زانسـتی ژیـان کـۆ بکاتـەوە، لەنـاو ڕۆشـنبیریی دنیـادا خەیاڵـی بـاش بەڕێـوە نەچـووە.

لـە بەرزبوونـەوەی هێڵـی هونـەری دەتوانێـت لەنـاو ڕۆشـنبیریی دنیـا نیشـتەجێ بێـت و لـە گـەڕان بـۆ بنەڕەتیـش چـالاک و بەرهەمـدار بێـت، خەسـڵەت و ئاسـۆی خۆبوونـی بدۆزێتـەوە. چرکەسـاتی ئاسـۆی خۆبوونیـش، چرکەسـاتێکی گـەرم و ئاسـوودە و چـڕە لـە ژیانـدا.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

بەهرە

لـە دامێنـی هـەر دەقێکـم، مێژوویـەک تۆمارکـراوە، بڵێـی بـڕوام بـەوە هەبێـت نووسـین هەڵچـوون و کاتـی تایبەتییـە، یـان بەهـرە و سـرووش ماوەیەکـی دوور و درێـژ بـەردەوام بەشـدار و هـاوکارم بـن لـە نووسـینی بەشـە پێکهێنەرەکانـی دەق. لـەو تەمەنـەی نووسـینمدا، کـە نزیکـە چارەگـە سـەدەیەکە بەکامـی دڵ لەنـاو سـنوورەکانی لـە هاتوچـۆدام، ژیـان هانـدەر و هۆکاربـووە بـۆ وزەی خرۆشـان. ڕاوی چەنـد دەقێکـم کـردوون، ئەوانـەی نووسیویشـمن هێشـتان لـە نووسـینیان تـەواو نەبوویمـە و نەگەیشـتووم بـەدوا داڕشـتنیان. بڕواشـم وایـە بەهـرە و سـرووش کار لـە ئامادەبوونـی نووسـەر دەکـەن بـۆ کەشـی خرۆشـان، بـەڵام وەک هانـدەر و هـۆکار و خورپەیەکـی شـاراوە نـەک شـتێکی بنەڕەتـی و تـەواوکاری بنیـادی بەردەوامیـی نووسـین، لـە نووسـیندا زیاتـر تێڕامـان و خـەون و ئێسـتێتیکای ویژدانـی، بـە پلـەی یەکـەم کاریگـەری و بەشـداریی بەردەوامیـم دەدەنـێ. ناخـی وریـام ئامـادەی بنیـادی بەردەوامیـی نووسـین دەکـەن.

سـەرەتاکانی نووسـین لـە هۆشـیاری و یاداشـت و خەونمـدا ئامـادە دەبێـت. چاوەڕوانـی کەشـی نووسـین دەکات. لەوانەیـە ئـەم کەشـە چێژبەخشـە شـکۆ و بەهـرە و سرووشـی نووسـین بێـت و بنەماکانـی بەڕێـوە ببـات، کـە ژیـان و سروشـت و دڵبـەر وەک تۆیەکـی گەردوونـی ببینـێ و مامەڵـەی ئێسـتێتیکی لەگەڵـدا بـکات. تـا ڕادەیەکـی زۆر بـاش نووسـین پێویسـتی بـە ژیـری هەیـە، تـا دەسـتت بەسـەر ئامـرازە هونەرییەکانیـدا بشـکێت، ئەفسـانە و ئەفسـوونی نووسـین بەهـۆی بەهرەیەکـی پەروەردەکـراودا بەجـێ بهێنێـت.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

خوێنەر

لەنـاوەوەی خـۆم، بـە بۆچـوون و تێگەیشـتنی زاهیدێـک ژیانـم هەڵبـژاردووە و بـە چـاوی دەمـار و خوێـن و پشـت سـەیری تـەواوی شـیعری کـوردی دەکـەم، شـیعری: زمـان و ئێسـتێتیکی و مرۆڤدۆستانەشـم خۆشـدەوێت، شـیعر وەک توانـا و ئەزمـوون هەڵگـری وزەی ژیانـە. لەنـاو شیعریشـدا ژیـان دووچـاری نەسـرەوتن و هەندێـک جەنگـی پێویسـتی کـردووم. بوێرییەکانـی ڕووبەڕووبوونـەوە بەرانبـەر ئـەو مەترسـییانەی لـە لەناوچوونـدا دەبـن بـە هەسـت، کتێبـی دەگمەنـن. هـەوڵ دەدەم تێیـان بگـەم، دواجاریـش بیاننووسـم، ئـەو ژیانـەم لا جـوان و پەسـندە، هەسـت و خـەون لەنـاو دەقـی شـیعریدا دەیکەنـە ئامـاژە و ئاخاوتـن. لـە ئاخاوتنـدا لـە خاڵـی هاوبـەش نزیـک دەبینـەوە، یـان دەگەیـن بـە وەڵامێـک بـۆ ئاخاوتـن. خـەون و یـادەوەری لـە سـێبەریدا بـە یەکتـری دەگـەن و دەبـن بـە واقیعێـک لـە واقیعەکانـی بـوون. لـە نێـوان پەسـندکردن و ڕەتکردنـەوەی خوێنەرانـی هۆشـیار و خوێنەرانـی ئاساییدا، نووسـین لەکـوێ خـۆی دەدۆزێتـەوە. جیاکاریـی نێـوان خوێنـەری زۆر و جەمـاوەر ئاشـکرایە. قۆناغـی شـیعری کلاسـیکی کـوردی پـڕ خوێنـەرە، بـەڵام جەمـاوەری نییـە.

ئـەو مشـتومڕە لـە نهێنیـی ئـەو دەقانـەدا بـە دەسـت دەکەوێـت، وەک سـەرچاوەی چێژبەخـش پێویسـتمان بەخوێندنەوەیانـە. پەیوەندییەکـی دڵخۆشـکەریان لەگـەڵ مووچـڕک و تـەزوو و خورپـەی شـاراوەی نـاخ پێکهێنـاوە.

مـن یـەک بەبـاری خـۆم، کـە پەسـتی دامدەگرێـت و لـە هەمـوو دنیـا بـێ ئومێـد دەبـم پەنـا بـۆ دیوانـی: مەحـوی، یـان دیوانـی: حاجـی قـادری کۆیـی، یـان دیوانـی: گـۆران، یـان دیوانـی: دیـلان، یـان کۆشـیعری: ئەحمـەد تاقانـە ..... تـاد، دەبـەم. لـە شـیعری کوردیـدا ئەمانـە نموونـەی دەگمەنـن. ئامـادەم دەکەنـەوە بـۆ گرینگیـدان بـە هەمـوو بوارەکانـی ژیـان، یـان دەگەمـە فۆرمـی گەیشـتن بـە هەمـوو شـتەکان و ناخـی خـۆم. هـەر هەمـوو ئاسـتێکیش ڕێـز لـە ژیـان دەنێـت و هەوڵـی بـەرەو پێشـەوە بـردن و گەشەسـەندن و بیرکردنـەوەی باشـتر دەدات، هەریەکیـش بـە تێگەیشـتنی خـۆی چێـژی لـێ وەردەگرێـت. نووسـەریش لەسـەر بنەمـا و فراوانبوونـی مەوداکانـی زمـان و هێشـتنەوەی بـە زیندوویێتـی ئـەو متمانەیـەی دەبێتـە خەونێکـی بەدیهاتـوو، لـە خەونـەوەش دەسـت پێدەکاتـەوە. مـن خەونـم هەیـە، لـە خەونەکانمـدا دەسـت پێدەکەمـەوە و دەچمـە نـاو مەوداکانـی بیرکردنـەوە و نووسـین.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین

وشە

وشـەی: خـەون و منداڵـی و مـردن، بێئاگاییـم دەجووڵێنـن و لام دووبـارە دەبنـەوە، دەبێـت لـە پەرەسـەندنی خۆیانـدا قسـەم لەبارەیانـەوە هەبێـت و چوارچێوەیەکیـان بـۆ بگـرم، فـەزا و ڕەگـەزی ئـەم وشـانە دیـدگای منیـان دیـل نەکـردووە، زیاتـر بـەلای خۆیانـدا بەکێشـیان کـردووم. لەنـاو منـدا ڕەگیـان وریایـە و بەگەشـەکردنم ناسـاندوون، کەشـوهەوان بـۆ ئەزموونـی خەونیـم، لـە شـیعردا ئیلتیزامـم بـە فـەزای بوونـەوە هەیـە، نـەک فـەزا و ڕەگـەزی هانـدەر و هـۆکار. بـوون لـە دەقـدا دەبێتـە شـەپۆلی مانـا و جوانـی و شـیعرییەت. شـیعری مـن مەبەسـتی مێژوویـی تێـدا نییـە. داڕشـتنێکی بوونـی و گەردوونـی و خەونییـە. کار لەنـاو خـەون دەکـەم بـۆ دروسـتکردنی جیهانبینـی، خـەون و منداڵـی و مـردن پرسـیاری ئەزەلیـن، نەکـراوە وەڵامێکـی ڕەهـا بـۆ پرسـیارەکانی ئەزەلییـەت بدرێنـەوە، هـەر وەڵامێکـی دەبێتـەوە کۆمەڵێـک پرسـیاری دیکـە بـۆ ئازادکردنـی واقیـع. دووبـارە نیـاز و کەڵکەڵـەی گـەڕان و دۆزینـەوە گـەرم دەکەنـەوە، دەمانخاتـە بـەردەم ئازادیـی دەربڕیـن و هـۆکاری گـۆڕاو، خـەون و خەیـاڵ و توانـا و ئەزموونمـان دەجووڵێنێـت، دەکرێـت ئـەم پرسـیارە دوابخرێـت بـۆ دوای کۆتایـی زەوی، یـان دوای دۆزینـەوەی بـزەی مۆنالیـزا و بەختیـاری تـا هەتایـی، بـڕوا بـە بەختیـاری تـا هەتایـە، کاریگەرتریـن و بەپیتتریـن ناوەرۆکـی مێـژووی گیانـی پێکهێنـاوە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

لایەنگر

بەلامـەوە گرینگـە هەمـوو ئاسـتێک ببێتـە لایەنگـری دەقەکانـم، یـان نـا. بەهـای دەربڕینـی ئـازاد شـوێنی نووسـینی لـە جیهـان دۆزیوەتـەوە، بـە تـەواوی مانـای ئـازادی، ئازادیـم لـە جـۆری بیرکردنـەوە و هونـەرە جوانـەکان و چێـژی نووسـین بـۆ خـۆم دابیـن کـردووە، ئـازادی لەنـاو هەسـتیاریی نووسـین دەتوێنمـەوە، کەسـی دووەمیـش بەهەمـان ئـازادی بەڕێـوە دەچێـت. منـی وەک نووسـین بـەلاوە گرینگـە، یـان نـا. ئـەو قەناعەتەشـی لا وێنـا دەکـەم بـە هەمـوو توانـای گیانـی و هێـزی ئەقڵیمـەوە ئامـاژەکان بـە دەربڕیـن و ناوەنـدی بەرهەمهێنـان بگەیەنـم، بارێکـی گیانیـش لەناوەنـدی نووسـین چێـژی هاندانـم دەگەیەنێتـە پلـەی توانـەوە و تێکەڵاوبـوون بـە زۆرێـک لـە شـتەکان. هەوڵیـش دەدەم ژیانـی چێـژدار و بەجوانـی پەیوەسـت بخزێنمـە

گیانی گەردوون و ئادەمیزادەوە. گەردوون و ئادەمیزادیش بگەڕێنمەوە باری یەکەمین فڕین. ئێستێتیکای هاوبەش و ڕۆشناییەکانی ناو دەق دەکەمە هونەری لێکدانەوە و تێگەیشتن بۆ پەخشکردنەوەی ڕۆشناییەکانی خەیاڵ و ئەندێشەی وەرگر. وابەستەی کلتووری پڕ چالاکیی کوردیم، ئەو کلتوورەی پەیوەندیی بەهەر هەموو کۆمەڵگاوە هەیە. بەرهەمی هۆشمەندییەتی، کەواتە: ئێمە ناوەرۆکی گشتیی کلتووریین. تێکۆشانێکی سەخت دەکەم، ناوەرۆکێکی دەوڵەمەند و بە پیت و فەڕ بم.

کلتوور بەو بارە زیندووەی خوڵقاندوویەتی، بەناوبانگترین جۆری دەربڕینی ڕۆشنبیرییە. تا پاشەڕۆژێکی دووریش هەر بەو شێوە چالاکەی دەمێنێتەوە. مامەڵەی من لەگەڵ نووسیندا مامەڵەی ئیمانداره لەگەڵ خودا و سەرچاوە. خودا و سەرچاوەش دەبنە پرسیار و گفتوگۆ، پرسیار لە چییەتی بوون و نەبوون و شوێنەزا و گەردوون. دواجاریش دەمەوێت بزانم ئەو دۆزینەوانە چین، کە پێیان گەیشتووم، پرسیار و گفتوگۆمان چۆن بوونەتە یەکانگیربوونەوەی ئاسۆکانی ناوەند و نووسینیان لێوە درێژ بووەتەوە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

شێواز

جوانی لە سادەیی و قووڵبینییەوە دەخوڵقێت. لێڵیش شتە سادەکان لەناو دەبا و دڵی جوانی تێدا هێور ناکرێتەوە، شتە جوانەکان بە سادەیی دەوترێن. لە بەشێک لە بەرهەمی هەشتایەکانم لە بنیادی قووڵی تەمومژدا کارم کردووە، تەمومژ لە ئەنجامی جوانیی زمان دروست دەبێت، لێڵیش لە ئەنجامی بنیادی ڕووکەش و هەڵەی زمانەوە.

نموونە: بێزمانێک. واتە: لاڵێک دەچێتە لای مرۆڤێک، داوایەک دەخاتە ڕوو. بێزمانەکە لای خۆی مانا و لێکدانەوەیەکی بۆ داواکەی هەیە و دەزانێت چی دەوێت، بەڵام لەبەر ئەوەی ڕوونیی زمانی نییە. ناتوانێت داواکەی لە بەرانبەر بگەیەنێت.

شاعیر هەن ڕوونیی زمان و جیهانبینییان نییە. لە دەروون و هەستی یەکئاستیی خۆیان مانایەکیان بۆ نووسینەکەیان داناوە، بەڵام ناتوانن ئەم مانایەیان بە شێوازێکی ڕوون لە بەرانبەر بگەیەنن، لێڵی ئەم نەگەیشتنەیە. ژیان خۆی پڕە لە شێوازی گۆڕان و جموجووڵ و هاندان و هۆکار، تەنانەت ڕەنگی سروشتیش گۆڕان لە خودی خۆی پەروەردە دەکات. درەخت لە

پارچە زەوییەکی بچووکدا کەشوهەوای نەشونما وەردەگرێت، هەمووساڵێکیش گەڵاکانی خۆی لەناو دەدا و هێمای ڕوون و شێوازی گەڵا نوێیەکانی دەکاتە کردەیەکی ڕاست. یەک شێوازیش لە ئەزموونی خەوندیدە و وێڵی دۆزینەوەی ژیانی بە پیتدا، دەسەڵاتدار نابێت. مانەوە و کارکردنیش لەناو شێوازێک ڕایەڵ و تانوپۆی داهێنان هەڵدەوەشێنێتەوە، هەموو سەربەخۆیی و دەسەڵاتێکی کەلکێشیش زەوت دەکات، گیانی بەردەوامبوونیش دادەڕزێنێت. ئەو شێوازەی لەناوەڕاستی هەشتایەکانەوە ئەزموونم کرد، هەوڵم دا لەو ئەزموونەدا کار لەناو مانای زمان بکەم و مانای بابەت بمرێنم.

ئەزموونێک بوو، ویستە هونەری و کەلکێشییە زمانەوانییەکانم تێیدا پێشکێش کرد. دوای ئەم پێشکێشکردنەش خواستی گۆڕان لەناوەوە هەژاندمی، هەستم کرد کارێکی دیکە هەیە بۆ کردن، دنیایەکی دیکەش هەیە بۆ بینین و شێوازی ژیان. کاتێک ڕێگا بەخۆم دەدەم ئەزموونێک واز لێ بێنم و سەرگەرمی ئەزموونێکی دیکە بم، دیارە وەک ئەزموون گەیشتوومەتە دوا ئاستی و لام تەواو بووە، ئەگەر لەناویشیدا بمێنمەوە دووچاری خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتە دێم، خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتەش کەشی نووسینم لەبەرچاو دادەخەن، لەو باروبوارەدا هێزی خود و ڕستە کاریگەرەکانی مرۆڤی نوێبەخشیش بۆ جوانی و ژیان، بێ کاریگەر دەبن.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوڵین دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

ڕاگەیاندن

ڕاگەیاندن کەناڵ و ناوەندێکی خزمەتگوزارە بۆ کردەی ڕۆشنبیری. لەناو ڕۆژنامەوانیی کوردیدا گەیشتووم بە ئەزموونی بەپیتی زۆرێک لە نووسەرانی کورد و سوودمەند بوویمە بە بیر و بۆچوون و فۆرمەکانیان. لەلایەکی دیکەشەوە هێندەی لە بەشێک لە ڕۆژنامەوانی بە ناهەق لەبارەی منەوە نووسراوە، هێندە بەهەق لەبارەی ئەهریمەنەوە نەنووسراوە. سەرەڕای ئەمانەش بەبێ هیچ هۆیەک بە مەبەست و هەڵەی دەستئەنقەست ناوم لە لێکۆڵینەوە و چاوپێکەوتنە ئەدەبییەکان دەسڕنەوە. بەشێک لە ڕۆژنامەوانیی کوردی هەوڵی تێدا دراوە هەقیقەتی شیعری من بشێوێنێت. لە ڕۆژگاری ژیاندا ئەوانەی لە چێژی باوخوازەوە تەماشای ڕستە کاریگەرییەکانی ژیان دەکەن تاوانکارن، نوێبەخشەکانیش قوربانیی ئەو هێزە باڵادەستانەن، کە تاوانکاران دەجووڵێنن و ئامادەیان دەکەن بۆ بەجێهێنانی مەرام

و تاکتیکـە سیاسـی و شکسـتە ئەدەبییەکانیـان، دیمەنـە سـادە و کاریگەرەکانـی ژیـان وەردەگـرم بـە تێکەڵاوکردنـی فۆرمەکانـی گەیانـدن چەنـد ئاسـتێکی زمانەوانیـی شـیعرییەتی تێـدا دەکەمـە سـتوونی تایبەتکـردن و درەوشـانەوە. وەک دەقـی بـە ئەدەببـوو دەیخەمـە بـەردەم کۆمەڵێـک نیشـان و پرسـیار، شـتە سـادەکانیش بـەردەوام لـە سـرووتی تایبەتـی و دانایـی لەنـاو خولقاندنـی نووسـین زانیاریـی ویژدانـی و گەرمایـی هەسـتەکانن. بوونمـان لەنـاو خۆیانـدا لەپێنـاو ژیـان و جیهانبینییەکـی باشـتر بەرجەسـتە دەکـەن، تـا لـە ژیـان کاریگـەری و کـردەوەی خۆیـان نیشـان بـدەن.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

تێڕامان

بێدەنگـی لـە قووڵایـی نەزانـدراودا پەیوەندیـی دیکـە لەگـەڵ ژیـان و بـوون و گـەردوون دەدۆزێتـەوە، پەیوەندییـە ساردبووەکانیشـی لەگـەڵ واقیـع زینـدوو دەکاتـەوە. هەندێـک شـت لـە واقیـع وەردەگرێـت، لـە بیرکردنـەوەی ڕێکـی دەخاتـەوە و ئامـادەی گوتنـی دەکات. پێکهاتـەی سـرووتی کەسـایەتیم لـە نیشـتەجێبوون لەسـەر زەمیـن بـۆ خـۆ گونجانـدن لەنـاو سـەرچاوەکانی ژیـان وا هەڵکەوتـووە. ئاخاوتـن لەنـاو دەق دروسـت دەکـەم. لـە قسـەکردندا خـودی ئامادەکـراو دێتـە پێشـەوە، لـە ئاخاوتنـی نـاو دەقیـش ئەفسـانە و ئەفسـوونی خـودی وریـا و هۆشـمەند. ئەگـەر زۆر بدوێـم، تێڕامانـی نـاوەوەم دەکوژێـت و بنیـادی ئامادەبوونـی بەردەوامیـی نووسـینم دەشـڵەژێ، ئەفسـانە و ئەفسـوونی خودیشـم بەتـاڵ دەبێـت. زۆر دوان تەنیـا بـۆ کەسـی سیاسـی گونجـاوە، باروبـوار بـۆ گفتوگـۆ لەگـەڵ ئەویـدی دروسـت بـکات، نووسـەریش باروبـوار بـۆ تێڕامانـی تاکییەتـی و هەسـتەکانی خـۆی دەسـتەبەر دەکات. خـۆم بـە تێگەیشـتن لـە کرۆکـی ڕۆژگار و بێباکـی گرتـووە، پرۆژەکانـم بەهـۆی زمـان و ئەفسـانە و ئەفسـوونەوە پـەرە پێـدەدەم، نازانـم ئـەوەی نووسـیومە باشـە، یـان نـا. بـەڵام بـەو ڕاسـتییە گەیشـتووم پێویسـتە لـە هەوڵـی تێڕامـان و بێدەنگـی بەردەوامبـم، کـە دەقـی بێگـەرد بێدەنگییەکـی بەردەوامـە.

بێدەنگـی لای مـن مانـا قووڵەکانـی خـەون و گـەردوون ئـاگادار دەکاتـەوە و پرسـیاری ژیـان و بوونـی هەیـە و دەیـکات بـە توانـا و ئەزمـوون.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن

دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

گفتوگۆ

هەمیشە خۆم لە گفتوگۆ و دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بەدوور گرتووە، ئەو دەسکەوتانەی لە بار و بواری شیعرەوە بە دەستم هێناون، دەکرێ بکرێنە جێگرەوەی هەموو گوتن و نووسینێکی دیکە. هیچ نیازێکی گوتنیشم نییە لە دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بیکەم بە ناوەندی دەربڕین و درکاندن. هەموو ساتە هۆشیاری و نهێنی و هەستکردنەکانی ڕایەڵ و تانوپۆی نووسینیان چنیوم، لە هەناوم خۆیان ڕاپسکاندووەتە دەرەوە و لە دەقەکانم درکاندوومن. خۆ تەرخانکردنیشم بۆ بەرهەمهێنانی دەق بەلاوە گرینگ و ناوەندە. دەق بنەمای پەیوەندییەکان جوان و فراوان دەکات، فۆرمەکانی دەروونیش دەگۆڕێت. سەرەتا شتە گشتییەکان دەدۆزمەوە. دواتر گیانی بزێوی شتەکان دەنووسمەوە و هەستی تێدا دەخولقێنم.

نووسین و قسەکردن لەبارەی شیعر بە کردەی دۆزینەوە تێناگەم، زیاتر گواستنەوە و گەیاندنە. هەوڵ دەدەم خۆمی لێ بپارێزم، لەگەڵ ئەوەش لە هەموو بابەتێک پتر، تامەزرۆی خوێندنەوەی دیمانە ڕۆژنامەوانییەکانی شاعیرانی بە ئەزموون و ژیننامەی کەسایەتییانم.

تێڕوانین و زۆر وردبوونەوەش لە شیعردا دەمانباتەوە بۆ سەردەمی لەدایکبوونی یەکەمین مرۆڤ. نووسین ناتوانێت لەبارەی یەکەمین مرۆڤ ڕستەیەک، تەنیا ڕستەیەک بەهێز بکات، تەنیا لەرزەی گیان دەتوانێت لەناویدا وردبێتەوە و بگات بەباری تێڕامانی یەکەمین مرۆڤ.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکولێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٢ هەولێر

شیعر و چالاککردنی هەستەکان

مانیفێستی شیعری

شیعر ڕەگی ئەدەبە، هاوئاهەنگی لە نێوان چەشنەکان دروست دەکات

گەورەترین داهێنەر ئەو داهێنەرەیە بەسەر بینینەکانی خۆیدا زاڵبێت و بەشێک، بەشێکی سەرەکی پەیوەندییەکانی وێنە و مانا و زمان لە نوختەی بینینەکانیەوە داڕێژێ و بەرهەمیبهێنێت.

هونەری سەرنجدان، یان سەیرکردن دەستپێکێکی پڕ بەهایە و یەکەم ورووژان و داچڵەکان لەوێوە دەست پێدەکات. دەتوانم ڕۆژێ چەندان کاتژمێر بەرانبەر خاڵێک بوەستم و هەموو هەستەکانم کۆبکەمەوە و بەکاریان بهێنم. بۆ ئەوەی بزانم ئەم خاڵە چۆن و بەسەر چیدا دەکرێتەوە، سەرنجدان لەم کرانەوەی خاڵەدا، بنەڕەت و چۆنیەتی شیعری نوێی هێناوەتە ئاراوە و بنەما ئاساییەکانی لەق کرد. لە هەر ڕۆژێکدا چاوەڕوانی زۆری ڕووداو دەکەم بۆ زانین و دیداری جیاوازی کەسایەتی سەرەکی بوون و بایەخی یەکەم ورووژان و داچڵەکان و مانەوە لەناو یەکەم ورووژان و داچڵەکاندا، بەڵام بۆ سەرناسین و بە مانا و دیمەندارکردنی ژیان لە ئاسۆ و دوورییەکانی شیعرەوە چاوەڕوانی ڕوودانی خەیاڵی خۆمم و سەرچاوەی سرووش و پەیامی بەهەرەش لەبەرچاو دەگرم. هیچ ڕۆژێکیش لە بوونم تێ نەپەڕیوە بەبێ ئەوەی تێیدا بیر لە شیعر و چێژە مەستکەر و سرووشهێنەرەکانی نەکەمەوە و خەباتی گیانیی بۆ نەکەم. مەرجیش نییە نووسیبێتم.

دەشزانم هەندێک کپیی خود و گیانی مرۆڤ لە ئارادان، تەنیا شیعر لە توانایدا دەبێت ڕستەی سەرچاوەییان لەبارەوە بڵێت و پرۆژەی جوانناسییان دامەزرێنێ، پاشان بۆنی ناتەواوی گەردوون بکات.

کاریگەری و خەسڵەتی ناساندنیان لە شیعرییەتدا خەست بکاتەوە بۆ زادەی توانا و گەشکردنەوەی بیرەوەری، لە هەمان هێڵدا خرۆشاندنی خاڵی پێکهێنەری بیرەوەری لە ئاگاییەکی ڕووندا، یان گەوهەرێک لەو بۆشاییە هەڵداتە ئاسمان، کە لە خود و گیان پەیدا بووە، خود و گیانی داهێنەریش هەمیشە لە بۆشاییدا لەگەڵ ئاسۆیەکی گەورەتر لە ئاسۆی واقیع سۆسەیەتی. ئەمە کێشەیەکی گرینگە، لەمێژە مرۆڤی هەستیار پێوەیەوە خەریکە و گرژیی هەستەکانی تێدا خاو دەکاتەوە.

پرســیارێک لەمێــژە بووەتــە مایــەی سەرســوڕمانی باڵنــدە ناســەکان، ئایــە بــۆ هێــزی باڵــی بــاز بــۆ بەرزبوونــەوە لــە هێــزی باڵــی قەتــێ بەهێزتــرە، هێــزی باڵــی قەتێــش بــۆ نیشــتنەوە لــە هێــزی باڵــی بــاز بەهێزتــر لەنگــەر دەگــرێ. بەرزبوونــەوە و نیشــتنەوەش دوو ئاراســتەی ســەرەکین، بەهــرە و بەرهــەم لــە ژیــان وەردەگــرن.

شــیعری ڕاســتەقینە جەســتەیەکی تــەواوە، خانەکانــی جەســتەی مــرۆڤ چەنــدە پەیوەندییــان پێکــەوە هەیــە و وزەیــان دەڕژێنــە نــاو یەکتریــەوە، هونەرەکانــی شــیعر، هێنــدەش زیاتــر هەڵدەڕژێنــە نــاو یەکــدی و شــیعرییەت لــە جەســتەی دەقــدا پێکدەهێنــن.

لەمێژە ئەم بۆچوونە باوە دۆخێکی نەگۆڕی گرتووە و هەستەکان هەڵدەبزرکێنێ.

دەگوترێــت: شــیعر دەربــڕی گیانــی ســەردەمە. مــن خــۆم لــەم بۆچوونــە جیــا دەکەمــەوە و ڕادەگەیەنــم شــیعر دەربــڕی هێــز و گیانــی ســەردەم نییــە. چونکــە پێکهێنــەری هێــز و گیانــی ســەردەم کۆیــە، شــیعریش هێــز و گیانــی تاکــی جوانیبەخشــە. بەشــی زۆری هێــز و گیانــی کــۆ توندوتیــژی بەرهــەم دەهێنــێ و خــۆی بــە دەســەڵاتەوە گرێــداوە، هێــز و گیانــی جوانیبەخــش هێــز و گیانێکــی گــەرم و نیــان و خــۆ بەدوورگــرە لــە دەســەڵات و تونــد و تیــژی. بۆیــە ئــەم دەربڕینــە هەڵەبــەرە و پێویســتە گومانــی بخرێتــە ســەر.

چرکــە دەگمەنــەکان بیــرەوەری بەرهــەم دەهێنــن. شــاعیر یارییــە جیاکانــی بیــرەوەری و ئــەدەب ئەزمــوون دەکات، بــەو مانایــەی شــیعری فــرە دەنــگ و نوێبەخــش ڕایــەڵ و تانوپــۆی لەنــاو هەمــوو لکەکانــی ئــەدەب و نووســین دەچنێــت و خــۆی لــە دیــوی نهێنییــان تاقــی دەکاتــەوە، پنتــی بــاڵای لــک و نهێنییەکانیــش خەمــڵان و چالاککردنــی هەســتەکانن، لــەم بــارەدا وەرگــر وەک توخمێکــی زاڵ و کارای نووســین ئیــش لــە کــەش و کایــەکان دەکات.

هەمیشــە ویســتوومە کارەکتەرێکــی چــالاک بــم لەنــاو شــیعردا، نــەک وەرگرێکــی تەمبــەڵ و گوێڕایــەڵ، کــە بەشــێکی زۆری شــیعری کــوردی کەســی تەمبــەڵ و گوێڕایەڵــی بەرهــەم هێنــاوە. چونکــە بەهــرە و سرووشــی لــە سروشــتی تەمبــەڵ وەرگرتــووە و نەچووەتــە نــاو گەردوونــی چــالاک و پــڕ کار و بــە زەبــر. ڕێکەوتــم کــردووە لــە هەمــوو جووڵەکانــی ســەر زەمیــن ڕامــاوم و شــیعرم نەدۆزیوەتــەوە، بــەڵام بڵقێکــی ســەرئاو هێڵەکانــی بیرکردنــەوەی جووڵانــدووم و دۆخێکــی بــۆ دروســت کــردووم، خولیاکانــی نووســینی تێــدا بــەدی بهێنــم، شــیعر هیــچ خاڵێــک ڕاناگەیەنــێ، بگــرە خــاڵ دەکاتــەوە. تەنیــا شــیعرییەتیش یەکــەی هەڵســەنگاندنیەتی. دیمەنــی بــە شــکۆ لــە زەینــدا دەخاتــە پــاڵ یــەک و گیــان ڕێکدەخاتــەوە.

لە نسکۆ چۆک شکێنەکاندا شیعر گیانی تاکی هەستیار و جوانیویستی ڕێک خستووەتەوە و خستوویەتییەوە سەر هێڵی بووژانەوە و بڕوا پەیداکردنەوە.

هەرچەند جارێک ویستبێتم لەبارەی شیعرەوە بدوێم، پرسیاری هاوپەیوەست بە پڕشنگی جوانیی دیکە ڕووبەڕووم دەبێتەوە و ترسێک دوانەکەم دوا دەخات. تەنیا دەقی فرە دەنگیش، کە دەنگ و بەردەنگەکان تێیدا یەکتری وەردەگرنەوە و تێکهەڵکێشی یەکتر دەبن، لە سەردەمی خۆیدا بیر دەکاتەوە، لە پەیوەندیی نێوان وێنە و ڕووداوی واقیعی و خەیاڵی و کەسایەتییەکان دەکۆڵێتەوە، بەهەرەش بۆ بەهێزکردنی سروشتی ژیان و بەگەڕخستنی دەبەخشێتەوە و پەرجووی خۆی دەخولقێنێ. کۆ دەنگ بوێر و جەربەزە ڕادەهێنێ و لە دیلییەتی ڕزگاری دەکات، بەهای دۆزینەوەش لەم ڕزگارکردنەدا دەبێتە بوونێکی بەرجەستە و جووڵەی لێوە پەیدا دەبن.

خاوەن دەقی فرە دەنگ، گشتبینە و بینینی ئاسمانی و زەوی و خەونی بەڕێوەی دەبات، نەک هەر دەبێ تەنیا تەواوی دەنگ و بەردەنگەکان ئاشق بکات، بگرە دەبێت هێزی ئاشقبوون لە یەکە یەکەی دانە پەیڤەکانیش نیشان بدات، بۆ ئەوەی لە ئەفسوونی یەکە یەکەی ئەشقی دانە پەیڤەکان بگەین، پێویستە ئەفسوونی ئەشق و شیعر خۆی بناسین، کە ئەفسوونێکە سەرڕێژ لە ئەشق و درووود بۆ بینینی کورت و درێژ و دروستکردنی ڕووداو لە زمان و ماڵی خودا لەسەر زەمین. ئەو زەمینەی سروشتی هەموو پێویستییەکانی گەشەکردنی ژیانی تێدا ئامادەیە. هێزی نوێکردنەوەی جوانییەکانیش لە ناخی شاعیری پەیوەست بە ئەفسوون و خەون بەهێز و چالاکە.

شیعر ڕەگی ئەدەبە، هاوئاهەنگی لە نێوان چەشنەکان دروست دەکات

لە میانی زمانەوە زیندوویەتی مرۆڤی سەرەتاکانی خەڵق و بوون دەدۆزمەوە و ئاشکرایان دەکەم، وەک کەسێکی ئێستایش قسەی خۆمیان لە هەناودا دەکەم بە فەرمووده و بۆ تا هەتایی لە هەستی چالاکیان جێی دەهێڵم. تێکەڵکردنی زمانی قسەکردنی ڕۆژانەی خەڵک بە شیعرەوە کارێکی پڕ بگرە و بەردەیە، چونکە توانایەکی زۆری دەوێ شیعرییەت بدەیت بە زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە، تا ڕادەیەک هەوڵم داوە ئەو کارە بەجێبهێنم.

شیعر مێژوویەکی دیاریکراوی نییە، لە دەرەوەی مێژوودا ڕێڕەوێک بۆ هاتوچۆکردنی شەق دەکات، وزەیەکی زۆری ڕێگایەکانی دیکەیش بۆ گیانی خۆی ڕادەکێشێ. بە دەگمەنیش نەبێت، پەیوەندی بە مێژووی نووسینەوە نامێنێت، بگرە هەڵگری کۆمەڵێک باری لە پێشینەیە.

چرکـەی خرۆشـاندنەکە دەبێتـە مێـژووی نووسـینی، چرکـەی خرۆشـانیش تەنیـا ئـاوازە و ئامادەکردنـە و بـەس، بگـرە پێکهاتـە و دروسـتبوونەکە کۆمەڵـە بارەکـەی پێشـینەیە. ئـەم کۆمەڵـە بـارە هەڵگـری مانـان و چرکـەی خرۆشـانەکەش فـۆرم و هێڵـی ڕەوتـی بـەردەوام دەدات بـەو مانایـەی، کـە کۆمەڵێـک بـاری لـە پێشـینە تێیـدا زاڵـە. ماڵـی شـیعریش وەک سـەرچاوەیەکی پاڵاوتـن و ئـاکاری بـاڵا بـۆ دیمانەکانـی داهێنـەری جادووگـەر، لـە زمانـدا دەکات بـە شـوێنێکی شـێوە بەهەشـت و تاقانـە بـۆ چالاککردنـی هەسـتەکان و شـیعر و شـیعرییەتی تێـدا دەدۆزێتـەوە، پـاش پەروەردەکردنێکـی کـورت بـۆ فەزایەکـی نادیـار هەڵـی دەدا و بـزری دەکاتـەوە بـۆ دووبـارە سـۆراغکردنەوەی و چرکـەی خرۆشـان. ڕەنـگ ئێمـە هـان دەدات تـا بـاش بیـر بکەینـەوە. چرکـەی خرۆشـان، ئاخاوتـن و ڕوانیـن لـە ناوەوەمـان دادەگیرسـێنێت. پێویسـتە لێـرەدا ئامـاژە بـەکار و کردەیـەک بـدەم بـۆ بنیـاد و هەڵنانـی بناغـە و دابەشـکردنی ئـەم ئەزموونـە، پێکهاتـە و سروشـتی پەلکەزێڕینـەم کردووەتـە پێودانـگ و پێوانـە. پێکهاتـە و سروشـتی پەلکەزێڕینـە حەفـت ڕەنگـە. هـەر ڕەنگێکیـان بـوون و ناسـینەوەی سـەربەخۆی هەیـە، بـەڵام بـە لێکدانـی هـەر حەفتیـان بـوون و ناسـنامەی پەلکەزێڕینـە دەردەکەوێـت. واتـە: هـەر ڕەنگێـک وەک تـاک سـەربەخۆیە و لـە پێکهاتـەی پەلکەزێڕینەشـدا بەشـە.

لـەم ئەزموونەمـدا وەک دابەشـکردن لەسـەر پێکهاتـە و بـوون و سروشـتی پەلکەزێڕینـە کارم کـردووە. هـەر شـیعرێکیان بـوون و ناسـینەوەی سـەربەخۆی هەیـە، بـەڵام بـە لێکدانـی هـەر حەفتیـان بـوون و ناسـنامەی: (مردووییـەک ئـاگای لـە هەمووانـە) دەردەکەوێـت، یـان ئاخاوتنەکانـی ئـەو دەبنـە بـوون و ناسـنامە. واتـە: هـەر ناونیشـانێک وەک تـاک سـەربەخۆیە و لـە پێکهاتـەی مردووییـەک ئـاگای لـە هەمووانەشـدا بەشـە. بەرانبـەر هـەر ڕەنگێـک ناونیشـانێکم دانـاوە. لـە بـەراوردا هـەر ڕەنگێـک و ناونیشـانێک ڕووبـەڕوو دەبـن و سـەربەخۆن. لـە ئاوێتەبـوون و ئاخاوتنیشـدا تێکـەڵاون. نامـەوێ ڕوونکردنـەوە زیاتـر لەبـارەی ئـەو لاپەڕانـەی لەمەوبـەدوا دێـن بـدەم. لـە ڕێـگای ئاوێتەبـوون و ئاخاوتنـی کەسـییەوە ئاشـکرا و ڕوون دەبنـەوە.

شیعر ڕەگی ئەدەبە، هاوئاهەنگی لە نێوان چەشنەکان دروست دەکات

نیسانی ٢٠٠٦ هەولێر

ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا

مانیفێستی شیعری

۱

منداڵیی خۆ بەناوەندکردنی قۆناغەکانی بیرکردنەوەی مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەرە.

منداڵیی پەیوەندی بە سروشتەوە دەکات و پاکیزەیی ڕەگەزەکانی بوون: با، ئاگر، ئاو، خاک و زەمینەی هێماکان دەدۆزێتەوە.

منداڵیی ئەدگاری خۆی لە ڕێگای ناسکی و نەرمیی وێنەوە دووبارە دەبینێتەوە، بە پەرۆشیشەوە وەریدەگرێتەوە و لە فەزای جۆرا و جۆردا مامەڵەی لەگەڵدا دەکاتەوە، لە شوێن دەیجووڵێنێت و لە کاتدا دەیگوازێتەوە.

منداڵیی سرووشدەری شاعیرە و هەستکردن و هەستیاریی بەرز دەکاتەوە و شیعر دەکاتە نموونەیەکی کەسی.

هێز نییە منداڵیی لەناو ئەدەبی ئێستێتیکیدا شپرزە و جوانمەرگ بکات، ڕواڵەت و سەقامگیریی خۆی وەردەگرێت و تارمایی ترسناکی لەناودەبات، چونکە منداڵی سەرەتایەکی سادەیە، لێڵ ناکرێت و کاردانەوەی سادەییە، دەگات بە پلەی ئازادبوونی خەیاڵ و جۆرێک گەیشتنە بە ڕازە ئاستدارەکانی ژیان.

لە تەمەنی منداڵییەوە شێوە شاعیریەتییەکی نادیار. واتە: بەهرەی خودابەخش و خۆڕسک. وەک بەشێک لە چالاکیی بیرکردنەوە و پێکهاتەی مرۆڤ لە شاعیردا دەردەکەوێت، بەڵام ڕێک دەکەوێت ئەم نادیارییە بۆ ماوەیەک دوا بکەوێ و لەکات و ساتێکدا، کە چرپەکانی ناخ دەبنە دەنگ و هاواری نەرم، دەربکەوێت و ببێتە کردەی نووسین و بنووسرێت. کۆشش و سووربوونی بەردەوامیش تین و تاو بە بەهرەی خودابەخش و خۆڕسک دەدا و وێنەی گەردوونی دەخولقێنێت.

زمان و مانای بەهێزیش شێوازی شیاو و کاریگەریی خۆی دەخولقێنی و چاوگی جوانی ڕۆشن دەکاتەوە، دووبارە گەوهەرەکان بۆ دۆزینەوە و هەڵگرتنەوە هەڵدەڕێژێتەوە، تا ئاسۆی هەڵچوون و شێواز و زمان و دەربڕین و وریایی ئێستێتیکی تری تێدا بخوێندرێتەوە.

شـاعیری نوێبەخـش گیانـی بـە دەوری هونـەری بـە کاربردنـی هـەزاران سـاڵدا دەخولێتـەوە، لـە نێـوان زەوی و ئاسـماندا لـە سـۆراغکردنی نوێبەخشـی و چوونـە نـاو گیانـە چالاکـەکان دیـدگای توندوتـۆڵ دەخەمـڵا. وزەی گەردوونـی پاڵنـەری ئـەم خولانـەوە و دیـدگا خەملێنەیـە. نوێبەخشـی لەگـەڵ مـرۆڤ لەدایـک بـووە و ڕۆڵـی لەنـاو کۆمەڵـگادا تـەواو نابێـت، مرۆڤخـوازە و پـڕە لـە هیـوا و هێـز و سـەرچاوەی نووسـین. کار لەنـاو ئـەو ڕایـەڵ و تانوپۆیـە چندراوانـەدا دەکات، کـە پێویسـتییەکانی ژیـان بـۆ مانـەوە و کار لەناوکردنـەوە پاراسـتوویەتی.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵەڕاوکێی بوون بخاتە بەربینین، بە شێوەیەکی هەستی، ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت

٢

خـۆم بـە دوور دەگـرم لـە هەمـوو پڕوپاگەنـدەی نابەجـێ و شـاڵاوی نـاڕەوا، بـە سـتوونی دادەڕژێمـە نـاوەوەی خـۆم و بەرانبـەر کەرەسـتە خـاوەکان ورد دەبمـەوە، پێـش ئـەوەی بیانخەمـە نـاو شـیعرەوە ئاگاداریـان دەکەمـەوە و جـۆرە ئامادەبوونێکیـان لـێ دەڕەخسـێنم. ئەوجـا بـە یاریکـردن لەگـەڵ هەسـتەکانی لەنـاو ڕسـتە و وێنـە و ترپـە و ئـاوازدا مامەڵـەی بـوون بـە شـیعریان لەگەڵـدا دەکـەم، هەمـوو بینینەکانـی ڕادەکێشـمە نـاو بینینـی خـۆم. هەسـتی جوانبەخشـیم لا بەهێـز و ڕاپەڕیـو دەکات و پاشـان پێیدەگەیەنێـت.

شـیعر لـە دابەزینـی سرووشـەوە دەسـتی پێنەکـردووە، لـە بەرزایـی ئاسـمانەوە دانابەزێتـە قووڵایـی ژیـان، بگـرە لـە قووڵایـی ژیانـەوە مانایەکـی بوونـی پەیـدا دەکات و بـەرز دەبێتـەوە تـا ئـەو ئاسـتەی دەبێتـە پێویسـتییەک لـە پێویسـتییە گیانییەکانـی مرۆڤایەتـی و بەدیهێنـەری واقیعـی نووسـین و جوانیبەخشـی. مرۆڤـی ژیانپـەروەر و جوانیویسـت و دژە داپڵۆسـێنەر بەرهەمـی دەهێنێـت. گیانـە و گیانـی، دۆنایـدۆن بەردەوامـی ژیـان ویسـتییە، کـە هەڵچـوون و سـۆز و خـەون و ویسـتەکانی مرۆڤـی ژیانپـەروەر و جوانیویسـت و دژە داپڵۆسـێنەر لـە سـەرەتاکانی بوونـەوە تـا بـە ئێسـتا دەگات، دەگەنـەوە نـاو یـەک و خورپـە بـە هێزەکانـی لەنـاو یەکـدا دەبـن بـە دەنـگ و دەنگدانـەوەی بەرپاکردنـی سـاتی وردبوونـەوە و ئەوپـەڕی چڕبوونـەوەی نووسـین و بـاش بیرکردنـەوە.

جوانییـە لەبـن نەهاتووەکانـی لـە شـیعری کلاسـیکی کوردیـدا دەربڕینیـان لـێ کـراوە، بـە خسـتنە سـەر و لـێ زیادبـوون لەنـاو بەرهەمـی شـاعیرە نوێبەخشـەکان بـە تاسـە و تینـی

زیندووبوونـــەوە دەربڕینیـــان لـــێ دەکرێتـــەوە، بـــە ســـاتی وردبوونـــەوە و ئەوپـــەڕی چڕبوونـــەوە دووبـــارە دەکرێنـــەوە.

ئەفرانـدن لـە دووبارەکردنـەوەی جوانییەکانـدا پەیوەسـتە بـە فرەیـی کلتـوور و پاراویـی ئەزموونـی دووبارەکــەرەوە. دووبارەکردنــەوە جیــاکارە لــە جووینــەوە، چونکــە جووینــەوە لاســاییکردنەوەیە و هیــچ داهێنانێکــی تێــدا بەرهــەم نایــەت، بــەڵام دووبارەکردنــەوە جیــاکاری و داهێنانــی لێــوە دەدۆزرێتــەوە.

دووبارەکردنـەوە هەمیشـە جوانیـی شـێوە نـوێ دەڕژێنێتـە نـاو واقیعـی نووسـین و جوانبەخشـی. لـە ئەزموونـی: (گـۆران)دا، دووبارەکردنـەوەی (مەولـەوی) دەبینـدرێـت. وەک خەسـڵەتی وەسـف و لێـک گرێدانـی شـوێن و مانـەوە و جووڵـە و بەدەنگهێنانـی شـوێن، هەروەهـا لـە ئەزموونـی: (شـێرکۆ بێکەس)یشـدا، دووبارەکردنـــەوەی (حاجـی قـادری کۆیـی)، وەک نیشـانە و جـۆش و داکۆکیکـــردن لـــە ناســـنامە و چەمکـــی نەتەوەیـــی و وێنـــەی تـــووڕە دەبیندرێـــت، بـــەڵام هەردووکیشـــیان بـــە فۆرمـــی دەربڕینکردنێکـــی نوێیـــان ئاشـــناکردووین.

لــە دووبارەکردنــەوەی جوانییەکانــدا دووبارەکــەرەوە ڕوانینێکــی تراژیــدی لەبــارەی ژیــان لا پەیـدا نابێـت بـۆ کارکـردن، چونکـە بـە تەنیـا چاوگـەی جوانییـەکان مشـتوماڵ دەکاتـەوە و کاری بەرهەمهێنانــەوەی کلتــووری جوانــی لەنــاو کلتــووری جوانــی بەجــێ دەهێنێــت، هەروەهــا دووبارەکردنـەوەی وشـەش، بـە پارێـزەوە لـە باوخـوازی. هێـزی گومـان و بـاڵا دەبەخشـێت. واتـە: مانـای بـزر و سـەرکەش دەسـتەمۆ دەکات، بـە جۆرێـک لـە ناخـڕا پێدەگاتـەوە و دەردەپەڕێتـەوە، وا دەزانــی ئــەم وشــەیە سەرســوڕمانێکی هەســتی ئاشــکرا دەکات و دەیهێنێتــە بــوون و پانتایــی کارتێکـردن. وشـە لـە شـیعردا وزەی دەبیندرێـت، نـەک قـەوارە و گواسـتنەوەی فـەزا.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵەڕاوکێی بوون بخاتە بەربینین، بە شێوەیەکی هەستی، ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت

٣

لــە سـۆنگەی سەرسـامیم بـە گیانـی پاکـژ و پـڕ بەهـرەی شـیعری کلاسـیکی کـوردی، کـە وێنــەی گەردوونــی تێــدا خەملیــوە. هەســتێک لــە ناخــڕا دەبێتــە هــاواری نــەرم و چینەکانــی خەیاڵــم گــەرم دادەهێنــن، خوێــن بــۆ چالاکبــوون دەپاڵێــون، چونکــە دەقەکانیــان لــە خــودی بەهێــزی مرۆڤــی ژیانپــەروەر و جوانیویســت و دژە داپڵۆســێنەر ڕوانیویانەتــە ڕازەکانــی سروشــت

و ژیانیــان ڕاکێشــاوەتەوە ناخــی قووڵبینیــی خۆیانــەوە. پــاش لــێ وردبوونەوەیەکــی بــێ گــەرد بــە پاڵاوگــەی تــەواوی هەســتەکانیاندا تێپەڕانــدووە. ئەوجــا گەڕاندوویانەتــەوە خاڵــی نووســین و بەرهەمهێنــان.

هەندێــک مــۆرک و مۆتیڤــی شــیعری کلاســیکی کــوردی لەنــاو کاری منــدا خرۆشــی گیانــی، یــان ئاسۆی شــێوە کاریگەرییەکــی نــا ئاشــکرایان بــۆ کردوومەتــە خاڵــی ڕسکان و لــە شــێوەی ڕوانینــم جــۆرە ئاڵوگۆڕییەکیــان پەیــدا کــردووە.

شــیعری پەیامــدار بــە جوانــی و لــە ناخــدا پێگەییــو لەگــەڵ هەســتەکان پەیوەندیــی بەتیــن و مانــەوە دەبەســتێت. ئــەو پەیوەندییــە دەبێتــە خاڵێکــی بەهــادار و لــە هەنــاودا نیشــتەجێ دەبێــت.

دووبــارە بەرهەمهێنانــەوەی جوانییــە لەبــن نەهاتــووەکان نیشــانەی ســاتی وردبوونــەوە و ئەوپــەڕی چڕبوونــەوەی نووســین و بــاش بیرکردنــەوەی تاکــی چالاکــە لەنــاو ئــەدەب و کۆمەڵــگادا.

کارکردنــی بــەردەوام لــە جوانییــە هاوبەشــەکان هەمیشــە هەســتەکانمان لــە ئاســتی جیــا جیــا زینــدوو دەکەنــەوە. پەیوەندیشــی بــەو مێــژووە شــاراوەیە هەیــە، کــە هەســت بــە گەرموگــوڕی ڕادەهێنێــت و تــاوی دەدا بــۆ پێکهاتــن، کــە دەکەوێتــە نــاو کەشــی نووســین هەندێــک وێنــە لەپــڕدا ڕوو دەدەن و یــەک بــەدوای یەکــدا. وەک شــیر لــە گوانــی پــڕدا دەڕژێنــە نــاو دەفــری نووســینەوە، تــۆ لــەم کاتــەدا بیــرت لــێ نەکردووەتــەوە، ڕەنگــە ڕۆژانێکــی لەمێژینــە لــە بیرتــدا جووڵابــن و نەتنووســیبن. لــەم کەشــەدا ســەر دەردێننــەوە و دەبــن بــە بەشــێک لــە بیرکردنــەوەی ئەمــڕۆت. ئەمــڕۆ، یــان چرکــەی نووســین تەنیــا خســتنە ســەر کاغــەزە، پێکهاتــە نییــە.

شــیعری پەیامــدار بــە جوانــی و لــە ناخــدا پێگەییــو هەمــوو شــتەکان بــە یەکجــار لەبەرچــاو دەگــرێ و لەنــاو شــەپۆل و ترپــە و ئاوازیــدا تروســکەی چــاو و زایەڵــەی ناخــی شــاعیر دەبیســترێت، کــە ژیانپــەروەری و جوانیویســتی و دژە داپڵۆســێنەر دەخاتــە نــاو پــرۆژەی خۆشەویســتییەوە، خۆشەویســتی کاکڵــەی نــاخ و بــڕوا بنەڕەتییەکانــی شــاعیری نوێبەخشــە، شــیعری پەیامــدار بــە جوانــی و لــە ناخــدا پێگەییویــش نوێنــەری هەمــوو جوانییەکانــی ڕووی زەوییــە، بەبــێ ئــەوەی شــاعیر تــەواو لــە ڕاســتی و کرۆکیجوانــی بــگات، بــە شــێوەی هەســتی و شــاراوە ئــەو نوێنەرایەتییــە وەردەگرێــت. هەرکاتێــک گیانــە و گیــان، دۆنایدۆنــی لەگــەڵ جوانــی کــرد و تــەواو لــە کرۆکیجوانــی گەیشــت و بــوو بــە یــەک پارچــە لــە جوانــی، ئــەوە بــێ هیــچ دوودڵییــەک شــیعر لای دەبێتــە مەترسییەکی بکــوژ و بــە ئاســانی ناوێــرێ دەســتی بــۆ ببــات. ئــەوە هێــزی تایبەتــی شــیعرە خەیاڵــی ژیانێــک، هاوشــێوەی بەهەشــت لــە مرۆڤــی ژیانپــەروەر و جوانیویســت و

دژە داپڵۆسێنەر دروست دەکات. بەهەشتیش لە کتێبە کۆنەکان پێکهاتووە. لەم پێکهاتەیەدا کار بۆ ئەوە دەکەم لە نێوان بوون و شیعردا هێڵی جوانبەخشی بدۆزمەوە. بیکەم بە ناوەندی دامەزراندن و نوێبەخشی. واقیع لە چوارچێوەی ئێستێتیکای زمان دابڕێژمەوە. بەوەی ئێستێتیکای زمان لە شیعردا پێش گوتار دەکەوێت، خەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیاش پەراوێز بخەم، کە بەشی هەرە زۆری شاعیرانی پێشە من، کەم کاریان لە ناوەندی بوون و کرۆکی جوانی کردووە، زۆرتر خەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیا هەڵیسووڕاندوون.

لەو ئەزموونەمدا: (سەد و یەکشەوە)، جەختم لەسەر دووبارەکردنەوەی جوانییە لەبن نەهاتووەکان کردووەتەوە و دامبڕیوە لە جووینەوە و لاساییکردنەوە. وەک دۆزینەوەیەک و ئاسۆ و دووربیەکی بە پیت کار و کردەی نووسینم لەناودا کردوون بە پەیامێکی گیانی، وەک دەقی نیمچە پیرۆزیش پەیوەندیم پێوەکردوون. پەیوەندیی گیانیشم لەگەڵ چەندان کەسایەتی نیمچە پەیامداری وەک: شاعیر. حاجی قادری کۆیی، چیرۆکنووس. لەتیف حامید بەرزنجی، شێوەکار. بەدیع باباجان، گۆرانیبێژ. ئایشەشان، مێژوونووس. ئەحمەد خواجە، ئەدیب. مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس، شمشاڵژەن. قالەمەڕە، سینەماکار. یەڵماز گونای ..... تاد، بەستووە، هەر ئەم پەیوەندیکردنە هێزێکی شێوازی و زمانی داوە بە ئەزموونەکە. نەهاتووم ئاسۆ و دووربیەکانی ژیانیان بکەمە ناوەند و خۆدامەزراندنی خۆمی تێدا بگەشێنمەوە، بە شێوەی هەستیی ڕۆچوومەتە قووڵایی جیهانبینییان، تاڵە تیشکێکم گرتووە و ئاراستە و بیرکردنەوەم لەگەڵیدا خەملاندووە. تا خاڵێکم دۆزیوەتەوە و بەرجەستەم کردووە بۆ گەشکردنەوەی پەیامی گیانیم، پەیامی گیانی خۆی فۆرم و بابەتێکی کراوەیە. هەموو داهێنەرێک بۆی هەیە لەم فۆرم و بابەتە کراوەیەدا نیشتەجێبێت، بۆ پەیبردن بە شیعرییەت، ئەو هێزەم لە ناوە بەکاربراوەکاندا بەرجەستەکردووە، ناوەکانیش تووڕەبوونێکی داهێنەرانەیان لە ناخدا پەروەردەکردووە و لەوپەڕی هێزدا مردوون، بۆ سەلماندنی (خود) و (ڕۆح) داهێنان و ڕووبەرێکیان جێهێشتووە تا هاوخود و هاوڕۆحەکانیان تێیدا نیشتەجێ بن.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵڕاوکێی بوون بخاتە بەربینین، بە شێوەیەکی هەستی، ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت

٤

شـیعر بـە پلـەی یەکـەم لەسـەر شـیعرییەت و زەمینـە و خەسـڵەتی ناسـراوی شـاعیر خـۆی بـەرز دەبێتـەوە و ئاسـۆی چاوەڕوانـی دەگونجێنێـت. تامەزرۆییـش بـۆ نووسـینی، پرۆژەیەکـە بـۆ چوونـە نـاو جوانییـەکان و جوانبینـی و جوانبەخشـی، نوێبەخـش خەیاڵێکـی بەهێـز و نـاوازە لەخۆیـدا پـەروەردە و ئامـادە دەکات و دەسـت بـۆ شـیعر دەبـات، بـەڵام کـە چـووە نـاو تێڕامـان و چلـەی خەڵوەتـەوە زیاتـر بیروبـاوەڕ و خەیاڵـی درەوشـانەوە دەدا. تێڕامـان و چلـەی خەڵـوەت مەسـتییەکی هەمیشـەییە بـۆ شـاعیر، کـە هەمـوو جوانییـەکان بـە یەکجـار لەبەرچـاو دەگرێـت و لەنـاو خۆیـدا ڕێکـی دەخاتـەوە، زمـان چۆنیەتـی ڕێکخسـتنەکە دەدرکێنێـت، هەسـتەکان جێگۆڕکـێ و پەیوەنـدی بەیەکـەوە دەکـەن. شـیعر لـە منداڵدانـی زمانـدا گیانـی دێـتە بـەر و هێـزی ڕاسـتەقینەی شـاعیر لـەو زمانەدایـە، کـە شـیعرییەتی تێـدا ئاشـکرا دەکات. نـەک لـەو زمانـەی ژیانـی ڕۆژانـەی پـێ بەڕێـوە دەبـات، بـۆ شـیعر سـەرکەوتن و دابەزیـن بـە پەیـژەی زمانـدا گرینـگ نییـە، بگـرە نووسـینەوەی نۆتـەی زمـان گرینگـە.

زمـان، چارەنـووس و بوونـی شـیعرە لـە بنیادێکـی کاریگـەردا، گفتوگـۆ لەگـەڵ جەسـتەی ژیـان. واتـە: واقیعـی تایبـەت و هەڵچـوون و سـۆز و خـەون و هەسـتەکان دەکات، نـەک لەگـەڵ کەلوپەلـی ڕۆژانـە و کەشـی گشـتی. لەگـەڵ ئەوەشـدا کەلوپەلـی ڕۆژانـە و کەشـی گشـتیش پێویسـتە بخرێتـە نـاو داهێنانـەوە، بـەوەی ئاسـۆ و دوورییەکـی جوانبەخشـی و زمانـی، لەگـەڵ بوونـە ئاسـاییەکەی بخولقێندرێـت. لـەم خولقاندنـەدا ئـەو جیاکارییانـە دەردەکـەون، کـە لـە نێـوان دووبارەکردنـەوە و لاسـاییکردنەوەدا دەسـتی بـۆ دەبردرێـت، ڕەگـی ئـەو ڕۆشـنبیرییە دەگیرێـت، کـە بـە دوای ئاشـکراکردنی وەهمـی بـوون و جیهانـە و ناوکـی ئـەم دەسـت بـۆ بردنەیـە، ئـەم جیاکارییـە بـۆ خـۆی واقیعێکـە ناوەنـدی بـوون و کرۆکیجوانـی دایمەزرانـدووە.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵەڕاوکێی بوون بخاتە بەربینین، بە شێوەیەکی هەستی، ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت

ئاداری ٢٠٠٧ هەولێر

لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا

مانیفێستی شیعری

ئەگـەر شـاعیر ڕاسـتگۆ بـوو، بـێ هیـچ گومانێـک خوێنەریـش زۆر بـە ئاسـایی هەسـت بـەو ڕاسـتگۆییەی دەکات و پێـی خۆشـحاڵ دەبێـت. شـیعری بێگەردیـش وەک مەسـیح لـە دایکێکـی پاکیـزە لـە دایـک دەبێـت. لـەو ئەزموونـەی خۆمـدا، کـە لەتەنیشـت مەرگـەوە ژیـاوە و کـەم و زۆر گەشـەی کـردووە، هەوڵـم داوە ئـەو جـۆرە شـیعرە بەرهـەم بهێنـم، کـە لـە دایکێکـی پاکیـزە لـە دایـک بوو‌بێـت، ئەگـەر نەشـمتوانیبێت بەرهەمـی بهێنـم، تێکۆشـاوم لێـی نزیـک ببمـەوە و وەک ڕۆشـنبوونەوەیەکی گیانـی پێـوەی خەریکبـم.

دوای ئـەوەی بیسـت سـاڵ بـە سـەر چاپکردنـی یەکەمیـن کتێبـم: زێـوان تێپـەڕی، بیـرم بـۆ ئـەوە جـووڵا وەک نیمچـە ئەزموونێـک چەنـد دێڕێکـی لەبـارەوە تۆمـار بکـەم، یـان ئـەو هەرێمـەی ئـەو دەقـەم تێیـدا حەواندووەتـەوە جارێکـی دیکـە بچمـەوە نـاوی و مـەودا و ئاکارەکانـی بپێومـەوە.

لـەو دەقـەدا هەوڵـم داوە بگەڕێمـەوە بـۆ کـرۆک و ناوکـی گیانـی منداڵـی و بـە تاسـە و پەرۆشـییەکی تایبەتـەوە لـە زەینـدا سـەردانی شـوێنی منداڵیـم بکەمـەوە. ئـەو شـوێنەی شـیعر تێیـدا بێگـەردە و خولیایەکـی بەهێـزە بـۆ بێگەردبـوون، بێگەردبـوون جگـە لـە واتـای سـەربەخۆ. واتـای زەینیشـی هەیـە.

بەهـرە و سرووشـم لـە سروشـتی پاکیـزە و نـەژاکاوەوە وەردەگـرت، وەک سـەرچاوەیەکی بـە پیـت و یارمەتیـدەر بـۆ خەملاندنـی بیرکردنـەوەم، لێـی نزیـک دەبوومـەوە.

لـە هەیکەلـی ئـەم دەقـەدا، هەمـوو چەشـنە ئەدەبییـەکان کـۆ کراونەتـەوە و پەیوەندییـان ڕوون و بەناویەکداچـووە و لـە هاتوچوونـدان، بـەڵام بـە پلـەی یەکـەم شـێواز و چەمـک و ڕامانـی سـەرەکی خـۆی وەک: (ڕۆمانـە شـیعر) دەردەخـات.

لـە تەمەنـی نـۆزدە سـاڵیدا یەکـەم هەناسـەی بـە سـییەکانمدا گـەڕا و ڕژایـە ئاسـۆی هەسـتەکانمەوە. پێویسـت بـوو هەڵیبگرمـەوە، لـە بیسـت و دوو سـاڵیدا بەرهـەم هـات و تـەواو گەلاڵـە بـوو. وەک پرۆژەیەکـی ئاراسـتەکراو و خۆدامەزرانـدن بیـرم لـەوە نەکردبـووەوە درێـژە بـە نووسـینی دەقێکـی لـەم جـۆرە دوور و درێـژ و تاکدەنگـی و خەمئامێـز بـدەم، هەرچەنـد دەمنووسـی پارچەکانـم

بـە یـەک دەگرتـن هەمـووی یـەک کەشـوهەوا بـوون و دەچوونـە هەمـان دۆخـی خەمئامێـزی نووسـینەوە. وەک ژوورێکـی ئاوێنەیـی لـە هەمـوو لایەکـەوە خۆمـی ڕووبـەڕوو کردمـەوە، لـە دڵـەوە لـەم ڕووبەڕووبوونەوەیـەم پرسـی و بـە دوایـدا گـەڕام، بـۆ ئـەوەی لـە سـەرگەرمیی گەڕانـدا دووبـارە خـۆم بـە بـوون بناسـێنمەوە و بڕیـاری دیکـە بـۆ چۆنیەتـی ژیـان بـدەم، هەمـوو لـک و پۆپەکانیـش بـە ژیانـەوە گـرێ بدەمـەوە و لای مـەرگ ڕایبگـرم، چونکـە نوێبەخـش هەمیشـە بـە خۆناسـاندنەوەی دووبـارە ئاشـق دەبێتـەوە و پێویسـتییەکانی ئەشـق وەک ئاگرێکـی ئەفسـووناوی لەنـاوەوە گەرمـی دادەهێنـێ بـۆ گـەڕان و پەیبـردن بـە ئاڵۆزییـەکان و دۆزینـەوەی هێـڵ و دۆخـی نووسـین. سـەرەتا سـێ ناونیشـان بـە خۆیانـەوە خەریکیـان کردبـووم.

یەکەم: منداڵی بەرزەخییەکان.

دووەم: زێوان.

سێیەم: گۆڕان لە ئاکاری مەرگدا.

بـە درێژایـی مـاوەی نووسـین نیگەرانییەکیشـم لەگەڵـدا بـوو بـۆ هەڵبژاردنـی ناونیشـان، دواتـر لـە هەڵبژاردنـی زێوانـدا هەمـوو شـتێک بـە ئاسـتی خـۆی گەیشـت.

لـەم دەقـەدا، گشـتێکی یەکگرتـوو هەیـە. لـە دوای ئـەو ئەزموونـە ئـەم گشـتە یەکگرتـووە لـە ئەزموونـی منـدا بـەرەو کـزی و نەمـان دەچێـت. (ڕەگـەزی کتوپـڕی) زاڵ دەبێـت و ڕایـەڵ و تانوپـۆی شـێوازی لەمەوبـەدوام دەچنێـت، هەروەهـا ویسـتوومە و هەوڵمـداوە بـە دەنگێکـی نـەرم و وزە و توانـای دۆخگۆڕیـن، لیریکییـەت بکـوژم.

خاڵـی جێگیرکردنـی ڕەگـەزی کتوپـڕی و دیاریکردنـی سـنوورەکانی و بەکارهێنانـی بـە شـێوەیەکی دیـار لـە شـیعری تـازەی کوردیـدا، تایبەتـە بـە ئەزموونـی مـن و بەهـرەزادە و دەسـتمایە و (ڕووبـەری بینـدراو)ی منـە. تێیـدا وزەیەکـم بـە دەسـت هێنـاوە، کـە وەرگـر دووچـاری جۆرێـک ئـا و نـا و دڵەڕاوکـێ و خۆخواردنـەوە دەبێـت. سـەرەڕای ئـەم خۆدەستنیشـانکردنە لـەم شـێوازەدا زیاتـر هەسـت بـە پـرۆژەی نـاخ و ئێسـتێتیکای شـیعری دەکـەم، دەشـزانم دەبـێ باجـی خوێنـەری یەکئاسـت و ڕەخنەگـری بـێ گوتـاری ڕەخنەیـی و نـاخ چەپـەڵ بـدەم. ڕێـک ئـەو چوارسـاڵەی بـەو ڕۆمانـە شـیعرەوە خەریـک بـووم، هەڵاتـووی سـەربازی بـووم. ژیانـم لەنـاو خانوویەکـی ڕووەو هەتـاوی دوو ژووری، کـە بنمیچەکـەی دارەڕێ و قامیشـبەند بـوو، بەسـەر دەبـرد. ئـەو دارەڕێیـە و قامیشـبەندەم هەمیشـە وەک دارسـتانێکی

سـەوزی پـڕ بەروبـووم و پشـت و پەنـا خەیـاڵ دەکـرد و بیـرم لـە قۆناغـی سـەوزیی دار و قامیشـەکان دەکـردەوە. حەوشـەیەک، کـە باخچەیەکـی دڵگیـرم تێیـدا دامەزراندبـوو، لاولاوە بـە سـەر دیـواری حەوشـەدا بـەرز ببـووەوە، نێوانـی دیـوار و لاولاوەکـە دالانێکـی دروسـت کردبـوو، بـە دڵفراوانییـەوە جێگامـی تێـدا دەبـووەوە، شـوێنێکی هێمـن و لەبـار و بەهرەبەخـش بـوو بـۆ نووسـین و خوێندنـەوە. بـە وریاییـەوەش سـوودم لـە کاتـی خـۆم وەردەگـرت.

هێڵـی نووسـین ورەی بـەرز دەکردمـەوە و هەسـتێکی سـەیری لەگـەڵ خۆیـدا دەهێنـا، زیاتـر ئەزموونـی ژیـان و هـاواری خـود بـوو، لـەوەی ئەزموونـی کتێـب و زانیـاری و فێربـوون بێـت. واتـە: هەسـتی بوونمـە لەنـاو ژیانـی واقیعـدا و لەنـاوی دەجەنـگام، کـە شـکۆمەندترین جەنگـە. ئـەم ژیانـە نیمچـە داخـراوە لـەو ماوەیـەدا گیانێکـی چـالاک و سـەرڕێژ لـە هەوڵدانـی بـۆ نووسـین لـە تـەواوی هەسـتەکانم ڕسـکاندبوو، زۆر لـە مـردن و تارمایـی مـردن دەترسـام، دڵـم بـە تەقـەی دەرگایـەک دادەخورپـا، کەچـی بـەردەوام لـە بـاری شـیعریدا ئـەم ترسـە پێچەوانـە دەبـووەوە و بیرکردنـەوە لـە خۆکوشـتن لـە دەقەکـەدا زاڵ دەبـوو. بـە وریاییـەوە چاودێریـی سروشـت و پەیوەندییەکانیـم دەکـرد. میـوە و گوڵـی وەرزەکانـم پەیـدا دەکـرد و لێیـان ورد دەبوومـەوە، هەسـتم بـە ئاسـوودەیی و پشـتیوانی دەکـرد. دڵـم نەدەهـات میـوەکان بخـۆم، کـە ڕەنگیشـیان دەگـۆڕا و بـۆن لێـی دەدان. هەسـت و ترسـی مـردن زیاتـر لـەلام مەترسـیدار و قووڵتـر دەبـووەوە.

ئـەو بـار و دۆخ و دەوروبـەرە هەناسـەی تونـد گرتبـووم، بـەڵام هەوڵـم دەدا بارودۆخـە بوونییەکـە ڕایـەڵ و تانوپـۆی تـەواوی دەقەکـە نەچنێـت و داگیـری نـەکات، بگـرە سـوودی لـێ وەربگـرم بـۆ دروسـتکردنی کەشـێکی هەسـتی. لـە پێنـاوی ئـەوەی تـا شـیعر بـە شـیعر بمێنێتـەوە، کەمێـک دووربکەوێتـەوە لـەو بیندراوانـەی، کـە دەبنـە مایـەی خرۆشـانی کاتـی.

لەو سەروبەندەدا سێ کۆشیعری، سێ شاعیری ناوداری حەفتایەکان:

١ - (ڕووبار)ی شێرکۆ بێکەس، ٢ - (سروودی هەژاران)ی لەتیف هەڵمەت،

٣ - (سـووتان لەبەربارانـدا)ی ڕەفیـق سـابیرم خوێندنـەوە، بـە شـێوەیەک شـیعریان ملکەچـی واقیـع کردبـوو، ڕۆڵـی بیرکردنـەوەی خوێنەریـان تێـدا کوشـتبوو. لـە کاتێکـدا شـیعر ملکەچـی ئـەو پێویسـتییانەیە، کـە کاری هونـەری و شـیعرییەت و زمـان و ترپـە و ئـاواز دەیخـوازن. واقیعیـان لـە دۆخـی خـۆی هێشـتبووەوە، ڕاینەکێشـابووە نـاو چوارچێـوەی شـیعرییەتەوە. شـیعر پێـش ئـەوەی واقیـع دروسـتی بـکات، یـان یارمەتیـدەری بێـت بـۆ دروسـتبوون. کەشـێکی

هەســتی و بنیادێکــی زمانییــە.

تاڕادەیــەک ئەدەبــی واقیعیــان لەبــەر دڵ و چــاوم ســیما و ســایە گــران کــرد. لــەوەش دڵنیــا بــووم لــە ئەدەبــی واقیعیــدا شــاکاری نایــاب هەیــە و هەمــوو توخمەکانــی شــیعرییەتی تێــدا بەجــێ هێنــراوە و بــە شــانازیی داهێنــان گەیشــتوون، بــەڵام ئــەم شــاعیرانەی خۆمــان نەیانتوانییــوو واقیــع بــە دەوری خۆیانــدا بخولێننــەوە. بگــرە ئــەوان ســست و تەمبەڵانــە بــە دەوری واقیعــدا خولابوونــەوە، لــە ئەنجامــی ئــەو خاڵــەدا هەســتێکی ســەیری بەراوردکارانــەم لا دروســت ببــوو.

لــەم دەقــەدا نەگەیشــتم بــە تــەواوی ئارەزووەکانــم، ئەگــەر بگەیشــتبوومایە بــە تــەواوی ئارەزووەکانــم درێــژەم بــە نووســین نــەدەدا و لــە هەوڵــدان دەکەوتــم. هونــەرە جوانــەکان دەربڕیــن لــە تــەواوی پێویســتە گیانییەکانــی مرۆڤــی هەســتپەروەر دەکات. زمــان و بیــر و خــەون و ســۆزیش تێیــدا فــۆرم وەردەگــرن. ئاســتەکانی فــۆرم وەرگرتنیــش لــە شــێوازدا هاوســەنگییان دەوێــت. وورووژان و نامۆییەکــی بکــوژ لــە ناخمــدا دەســتی پێکردبــوو، مــەرج نییــە تەنیــا ئــەو شــاعیرانەی لــە دەرەوەی ســنووری وڵات دەژیــن تاراوگەکراوبــن، نامۆبــوون لــەو بارەدایــە، کــە شــاعیر تێیــدا هەڵســوکەوت دەکات و پەیوەندیــی بــەو هەلومەرجەوەیــە، کــە چــۆن هەســتەکانی دەکاتــە بابەتــی شــیعری و کانــگای بــاڵا.

پێــم وایــە پێویســتە بــەو پێناســەیەدا بچینــەوە کــە نامۆبــوون تەنیــا لــە دەرەوەی ســنوورەوە بێــت. مــن لەنــاو وڵات و کەســوکار و ماڵەکــەی خۆمــدا ئــەو دەقــەم بەرهــەم هێنــاوە. کەچــی نامۆبــوون تــەواو ڕایــەڵ و تانوپــۆی چنیــوە و بــە ئەزموونــی تاراوگەکــراو و نامۆبــوون و نامۆیــی داهێنەرانــە تێدەپەڕیــم. نائارامییەکانــی دنیــا ســەرنجمیان بــەرەو لای خۆیــان ڕاکێشــا و بەســەر خەیاڵمــدا زاڵبــوون و ڕەچــاوی گۆڕانــی بــار و دۆخەکەشــم دەکــرد. ئــەم دەقــە دەقێکــی مۆنۆدرامییــە، سروشــتێکی زەینــی و گیانــی هەیــە. بــە شــێوازی مەنەلۆگــی نــاوەوە بەرهــەم هاتــووە. پێــش ئــەوەی لــە لاپــەڕەی دەفتــەردا نووســرابێت. لــە ناخمــدا نووســرابوو، بــە پڕتــاو و هــاوارەوە دەهاتــە دەرەوە. وەک منداڵێــک، کــە ســووڕی گەشــەی خــۆی تــەواو کردبێــت و بــە ئاســایی و جەســتە و گیانێکــی تــەواوەوە لــە دایــک بێــت. خــودا چارەنووســی ئــاو و خــۆڵ و ئاگــر و بــا و خــەون و شــیعری لا ڕوون بــوون. بۆیــە منــی وا گیــرۆدە کــردوون. لــە ئەزموونــی منــدا، شــیعر وەک ســەمەندەر لــە خۆڵەمێشــی ســووتانی خۆمــدا لــە دایــک دەبێــت و گیانێکــی خەمگینــی دێتــە بــەر.

بــۆ ئــەوەی شــاعیر بــە شــیعرییەت بــگات، پێویســتە بــە نامۆییــدا گــوزەر بــکات، یــان لــە

نامۆییــدا بژێــت. چونکــە بەشــێک لــە بوونــی شــیعر لــە جەســتەی نامۆییــدا دەمێنێتــەوە و دەبێتــە ئەفســوون و ڕاز. ئەفســوون و ڕازیــش شــیعرییەت و پێکهاتەکانــی تێــدا گەشــە دەکات و دەدۆزرێتــەوە. هەســت بــە نامۆییکــردن لــە بــاری دەروونــی و کەســایەتیی داهێنــەردا بەرجەســتە دەبێــت و چرکــەی هــەژان و بەرزبوونــەوەی نــاخ دەیدۆزێتــەوە. لــە هەمــوو ســەردەمە دڕدۆنــگ و نالەبارەکانــدا شــیعر ڕۆڵــی جوانیبەخشــیی خــۆی وازی کــردووە و کــرۆک و ناوکــی شــیعرییەتی نەدۆڕانــدووە. شــیعر هەقیقەتــی جوانییــە و ورەمــان بــەرز دەکاتــەوە، نابێتــە ســیمایەکی دیــار لــە ســیما گشــتییەکانی کۆمەڵــگا و مرۆڤایەتــی. ڕوونتــر شــیعر دەربڕیــن نییــە لــە بوونــی کۆمەڵــگا و مرۆڤایەتــی، دەربڕینــە لــە بوونــی جوانییەکانــی کۆمەڵــگا و مرۆڤایەتــی و گــەردوون.

شــیعرم نەکــردووە بــە ئامــرازی مەبەســتە سیاســییەکان، یــان دەربــڕی ســۆزی سیاســی، بــەڵام بــاوەڕ و بیــری سیاســیم ڕاکێشــاوەتە نــاو مەبەســتە شــیعرییەکانم. بەهــای شــیعری لەنــاو زماندایــە، نــەک لــە مانــا و مەبەســت، بــەڵام چێــژ لــە ئاســتداریی زمــان و مانــا و مەبەســتدا دروســت دەبێــت.

شــیعر لــە بــواری خۆیــدا دەتوانێــت هونــەری شــێوەکاری و فۆتۆگــراف و گۆرانــی و درامــای شــانۆیی و مۆســیقا و تەلارســازی و هونــەری دیکــەش وازی بــکات، هەروەهــا هونــەری دیکــەش دەتوانــن بەشــداری لــەوە بکــەن، شــیعر وەربگێــڕن بــۆ زمانــی خۆیــان. شــیعر لــە هەنــدێ بــاردا دەبێتــە باوکــی هونــەرەکان و لــە هەنــدێ بــاری دیکەیشــدا دەبێتــە کــوڕ و کــوڕەزا.

ڕێکــەوت هەیــە شــیعر دەربڕیــن لــە بارێکــی ســایکۆلۆژی دیاریکــراو دەکات. تەنیــا هێــزی ویــژدان پــەی پێدەبــات. وەک چــۆن هەندێــک جــاران مووچڕکێــک بــە گیــان و لەشــدا دێــت و دەربڕیــن لــە بارێــک دەکات، پــاش ماوەیەکــی کــورت بــە هیــچ هــەوڵ و شــێوە و ئاکارێــک ناتوانیــت بگەڕێیتــەوە ســەر هەمــان بــاری مووچڕکەکــە. مووچڕکیــش زادەی بــار و چرکــە جوانــەکان و ویژدانــی مرۆڤــە لــە هەســتپێکردنە زۆر تایبەتییەکانــدا، کــە لــە نووسینیشــدا دادەمــام و نەمدەتوانــی بــەردەوام بــم، لەســەر کاغەزەکانــی بەردەســتم وێنــەم دەکێشــا، وێنــەی ئێجــگار ســەرەتایی: شــاخ و داخ و ئاســمانی بــە هــەور و مــرۆڤ و چــرا و چەتــری هەڵــدراو لەبــەر بــاران و ســەبەتەی مــام زۆراب و جووچکــە و مریشــکی دانەوێڵــە بــۆ ڕژاوی حەوشــە و ژنــی بــە دیــارەوە وەســتاو و کاتژمێــری گــەورەی دیــوار و ئەســپ و پیــکاب..... تــاد، کــە دەقەکــە بــە شــێوەیەکی گشــتی لام تــەواو بــوو، بــۆ دواجــار پێیداچوومــەوە و دڵنیابــووم دوا توانــا و هەســت و دەروشــانەوەم ڕژاندووەتــە ناویــەوە. بیــرم لــە خۆئامادەکــردن کــردەوە بــۆ چاپکردنــی و ئــەو کێشــە و گیــر و گرفتانــەی

بــە هۆیــەوە ڕووبــەڕووم دەبنــەوە. پێــش ئــەوەی بــۆ دەزگای چاودێــری بنێــرم پێشــانی بــرادەری شــاعیرم: (نــەژاد عەزیــز ســورمێ)م دا، لــە لاپــەڕەی یەکەمــدا ئــەم بۆچوونــەی یاداشــت کردبــوو: (زێــوان ژانێکــی پــڕ بەهــرەی تێــدا بەکارهاتــووە، چاپکردنــی ســەرەتای شــاعیریەتییەکی باشــت بــۆ دەستنیشــان دەکات.) بۆچوونەکــەی هانــدەر و پاڵپشــتێکی گیانــی بــوو بــۆ مــن. ســووری کــردم کــۆڵ نــەدەم و ئــەو ســەرەتایە دەستنیشــان بکــەم.

نــاردم بــۆ دەزگای چاودێــری. دەشــمزانی پەیبــردن بــە تازەیــی ئــەم شــێوازە شــیعرییە دوور لــە بگــرە و بــەردە و قووڵبوونــەوە. گوتوبێــژی لــە دڵــەوەی دەوێ، ئەوجــا بڕیــار لەســەردان.

دەزگای چاودێریــش ســێ جــار ڕەتــی کــردەوە. بڕواشــم بــەوە هەیــە و هێــزی دەروونیــش یارمەتــی ئــەوەی دام، ئەگــەر جــاری یەکــەم ســەرنەکەوتم: جــاری دووەم و ســێیەم و چــوارەم..... تــاد، هەیــە. منیــش ســوور بــووم و کۆڵــم نــەدەدا. لەبــەر ئــەوەی دەمزانــی کارم لــە شــێواز و زمانێــک کــردووە قبووڵکردنــی بــێ گێچــەڵ نییــە. ئــەو ڕۆژەی نائومێدیــان دەکــردم و مــۆری ڕەتکردنەوەیــان لێــدەدا. دوای ماوەیەکــی کــورت دووبــارە ئامــادەم دەکــردەوە و دەمنــاردەوە. بەهانــەی ڕەتکردنەوەکانیشــیان هیــچ پەیوەنــدی بــە هونــەر و ئاســتی شــیعرییەت و زمانــەوە نەبــوو. لــە ســەر بنیــاد و بنەمــا دۆخگــۆڕ و بنەڕەتییــەکان بمانوەســتێنێت و پێگــە و پێکهاتەکانمــان نیشــان بــدات. ئــەوەی زۆر جێــگای گومــان و سەرنجیشــە، دەقەکــە شــتێکی ڕوواوڕووی دژی ئاییــن و سیاســەت و شــێوازی حوکمڕانــی تێــدا نەبــوو.

بەهــەر حــاڵ، بۆچوونــی شــارەزای یەکــەم جۆرێــک بناغــە و بنەمــای تێدایــە، کــە تەمەنــی بــۆ داهێنــان بــە گرینــگ و پێــوەر زانیــوە. وەک بۆچــوون و جۆرێــک لــە بیرکردنــەوە ڕێــزی لێدەنێــم، بــەڵام بۆچوونــی شــارەزای دووەم و ســێیەم دژایەتییەکــی بــێ بنەمــا و ڕووتــن ئەقڵــی ڕاڤەکارانــە نیــن. جۆرێــک ســووک تەماشــاکردنی ئــەدەب و ســووکایەتی پێکردنیشــە. هیچــی تــێ ناچێــت بڵێــی بــەرد بــاری و کێڵگــە و سروشــتی ســەوز و پــاراو کــرد، یــان بــەرد باریــن ســوودمەندە بــۆ مرۆڤایەتــی، بــەڵام کاری پرۆگرامــی ڕەخنەگــر ئەوەیــە ســەوزبوونەکە وەربگێــڕێ بــۆ بــاری واقیعــی بــەرد بارینەکــە. ئــەو کات پــەی بــە نهێنیــی هێــزی داهێنەرانــەی شــاعیر بــردووە و بیــر و هونــەری شــاعیری بــۆ وەرگــر وەرگێــڕاوە. بــۆ جــاری چــوارەم مۆڵەتــی پێــدرا. کــە دانــە مۆڵــەت پێدراوەکــەم پێگەیشــتەوە، ئــەو شــەوە یەکــەم شــەوە لــە ژیانــی خۆمــدا تێیــدا نەنووســتبم تــا بەیانــی. لــە بارێکــی شاگەشــکەیی ژیــام. وام دەزانــی ژیــان هەمــووی لەنــاو ئــەو دەفتەرەدایــە، کــە پــاش ماوەیەکــی دی دەبێتــە کتێــب. پەلــەم بــوو، بڵێــم منیــش هــەم. ڕووبــەڕووی خــودی خــۆم بیوومــەوە. شــیعرم بــۆ

ئـەوە نەبـوو بـە هۆیـەوە جیهـان بناسـم. بـۆ ئـەوەم بـوو، چیرۆکێـک دروسـت بکـەم بـۆ گێڕانـەوە. ئـەو سـێ بۆچوونـەی، کـە پێـی تلاومەتـەوە و ئـەو بۆچوونـەی، کـە پێشـی شاگەشـکە بـووم. وەک خۆیـان تۆماریـان دەکـەم.

بۆچوونەکانـم لـە فەرمانبەرێکـی هەمـان دەزگا بـە نـاوی: (سـەرگوڵ تەیمـوور محەمـەد ئەمیـن)، دەسـتکەوت. لـە یەکـەم بینینـدا ئاشـنایەتییەکی جێـگای بـڕوا لـە نێوانمانـدا پەیـدا بـوو، لـەم ڕۆژە ڕەش و تاریکـەدا ئـەم کارە پـڕ مەترسـییەی بـۆ کـردم.

یەکـەم: (ئـەم شـاعیرە نەناسـراو و لاوە، کەچـی چەکامەیەکـی درێـژی نووسـیوە، چەکامـەی لـەم شـێوەیە پێویسـتی بـە ئەزموونـی دوور و درێـژ و دەوڵەمەنـدە. ئەمـە تـازە لـە سـەرەتای ڕێگادایـە. چاپکردنـی دوا بخرێـت سـوود بـە بەهـرە و دواڕۆژی شـاعیر دەگەیەنێـت.)

محەمەدی مەلا کەریم

دووەم: (ڕەشـبینییەکی لـە ڕادەبـەدەر گەمـارۆی ئـەم لاوەی داوە، ئەگـەر لاوی ئـەم وڵاتـە بـەم شـێوەیە دووچـاری ڕەشـبینی و گێـژەن بووبـن ئـەوە کارەسـاتە، ئـەم جـۆرە دەربڕینـەش یاخـی بوونیانـە لـە دەسـەڵات و واقیـع. دواتریـش زۆر ئاڵـۆز و تـەم و مژاوییـە. هیـچ جـۆرە کێشـێکی تێـدا نییـە. شـیعری سەربەسـت کێشـی تایبەتـی هەیـە. نـە پەخشـانی هونەرییـە. نـە شـیعری سەربەسـتە. هانـی ئـەم جـۆرە نووسـینانە نەدرێـت.)

مەجید نەدیم

سـێیەم: (ئەمـە شـیعرێکی ئاڵـۆزە، کۆمەڵێـک وڕێنـەی لاوێکـە، کـە هێشـتا لـە شـیعردا خـۆی نەدۆزیوەتـەوە. ئـەم شـاعیرە یەکێکـە لـەو گرووپـەی دەیانـەوێ دوای (ڕوانگـە) وەک بزووتنەوەیەکـی شـیعری خۆیـان بناسـێنن. (مەحمـوود زامـدار) ڕابەرایەتـی و پڕوپاگەنـدەی گەورەکردنیـان بـۆ دەکات، نـاوی لێنـاون (پێشـڕەو - تەلیعـی). ڕەگـی ئـەم گرووپـە لەنـاو کۆمەڵـگای کـوردەواری نەهاتـووە. پەیـڕەوی ئەدەبـی ئەوروپـی دەکـەن. ڕەوا نییـە ڕێـگا بـۆ ئەوانـە خـۆش بکرێـت ئـەم ئاژاوەیـە بنێنـەوە و بیهێننـە نـاو ئەدەبـی کـوردی.)

محەمەد بەدری

چـوارەم: زێـوان ئەزموونـی لاوێکـە، بـەڵام هەڵکەوتـووە، هونـەر و داهێنانـی تێدایـە. هـەوڵ و شـێوازێکی ڕەسـەن و خۆماڵییـە بـەرەو نوێخـوازی، پشـتیوانی لێکردنـی بـۆ چاپکـردن پێویسـتە.

دوای ئـەوەی ئـەو شـوێنانەی ئامـاژەم بـۆ كـردووە لابدرێـت تیـن و تاوێكـی بـە جـۆش بـە شـیعرەكە دەبەخشـێت و لـە ئەگـەر و گومانیـش دایدەماڵێـت).

مەحموود زامدار

لـەو بگـرە و بەردەیـەی ڕەتكردنـەوە و ڕێپێدانـی كتێبەكەمـدا ڕۆژنامەنـووس و بـرادەرم: (مەحمـوود زامـدار) هەسـتی بـە بـاری دەروونـی و نیگەرانیـی مـن كردبـوو، كـە لـە ناخـەوە زۆر كەسـەربارم، چاوپێكەوتنێكـی تێـر و تەسـەلی لەگەڵـدا سـازدام، بـە ناونیشـانی: (مژدەیەكـی تـر بـەرەو نوێخـوازی) بـە دوو ئەڵقـە لـە ڕۆژنامـەی (هـاوكاری)دا بـڵاوی كـردەوە. بـە وردی بۆچـوون و دەردە دڵەكانـی خـۆم دەربڕیبـوو، تاڕادەیـەک لـە خۆڕازیبوونێكـی هەرزەكارانەشـی تێـدا بـوو، بـەڵام بۆچوونەكانـم لـەو ئاسـتەدا خۆیـان دەكـردەوە، كـە كتێبەكـەم دەیویسـت پێشكێشـی بـكات، یـان ئـەو هیـوا و بەرزویسـتییانە بـوون، كـە هەمبـوون، بـەڵام نەمهێنابوونـە دی. سـەرەتا نووسـین یـەک وشـە بـووە. دواتـر ئـەم وشـەیە بـە نـاو ژیانـدا درێـژ بووەتـەوە و بووەتـە سـەرچاوەی بەهـرە و سـرووش. ئـەم دەقـەی منیـش سـەرچاوە و بەهـرە و سرووشـی لـە یـەک وشـەوە وەردەگرێـت. حوزەیرانـی ١٩٨٨ وەک كتێبێـک لـە ٨٨ لاپـەڕەدا چاپـم كـرد و هەمـوو دڵخۆشـییەكانم هاتنـە دی.

قۆناغـی هەشـتایەكان قۆناغێكـی یەكلاكـەرەوە بـوو، بـۆ چارەنووسـی شـیعری كـوردی و خەیاڵـی كوردیـی گەیانـدە ئاسـتی پـەی پێبـردن بـە پاكیزەیـی و بێگەردیـی شـیعر، هەروەهـا شـیعری لـە بـاری هەڵچـوون و توندوتیـژی خسـتنەوەدا، گواسـتەوە بـاری خامۆشـی و تێڕامـان و شـۆڕبوونەوە بـۆ نـاخ و ڕوونبوونـەوەی دیـدگا. گرانایـی پێكهاتـەی هونەریشـیان بـردەوە سـەر دەنـگ و دیمـەن و وێنـە. لانـی كـەم كەشـێكی جیـاكاری هێنایـە گـۆڕێ. ئـەم گواسـتنەوەیە چ لـە لایەنـی دەسـەڵاتەوە. چ لـەلای ئـەو شـاعیر و نووسـەرانەی هەسـتیان دەكـرد كەشـێكی جیاكارتـر هاتووەتـە پێشـەوە، خەریكـە خـۆی زاڵ دەكات و دەبێتـە ڕووداو و دیـاردە. ئـەو جیاكارییەیـان پـێ قبـووڵ نەدەكـرا. دەسـەڵاتیش دوور و نزیـک بـە دژی ئـەو بزووتنەوەیـە بـەكاری دەهێنـان.

هەوڵمـداوە جیهانـی خـەون و جیهانـی هەقیقـەت و جیهانـی فەنتازیـا و جیهانـی ئێسـتێتیكا..... تـاد، لـە ڕێـی ڕێكخسـتنی مانـای بژاركـراو و بەكارهێنـان و هەڵبژاردنـی زمانـەوە دروسـتبكەم.

دەقــی زێــوان ئەزموونێکــی وێنەخــوازی و زمانگەرایییــە، تــا ناوەرۆکخــواز. پێــش چاپکردنــی، دەزگای چاودێــری چڕنووکــی لــە خوێــن و گۆشــتی وەشــاندووە، دوای چاپکردنیــش کۆمەڵێکــی دیکــە چڕنووکەکەیــان توندتــر گوشــی و قوڕیــان بــۆ شــێلام. ئــەو بۆچــوون و دژایەتیکردنانــەم هیــچ بــەلاوە گرینــگ نەبــوون، ئــەوەی گرینــگ بــوو، چــۆن پــرۆژە شــیعرییەکانم بگەیەنمــە ناوچــە بەرزەکانــی شــیعرییەت. وەڵامیشــم بــۆ بیانووپێگــران تەنیــا بزەیەکــی ســامناک بــوو، بــۆ لەمەوبــەدواش هــەر هەمــان بــزەی ســامناکم دەمێنێتــەوە، چونکــە دڵنیــام خەڵکــی بــێ بەهــرە و ناداهێنــەر و حەربــای ئەدەبــی و قۆپیەچــی و کلــۆر و ناوەجــاغ و هــەرزەوەڕ و گای بنــە و ئاگــری بــن کا و داردەســتی ئــەم و ئــەو و گەدەوگــودە..... تــاد، ســەرقاڵی کاری لــەم جــۆرە دەبــن. لــەم ڕووەشــەوە ڕووبــەڕووی نووســەری بــە بەهــرە و داهێنــەر نابمــەوە، خەیاڵــی شــیعری خــۆم بەکاردەبــەم و لــە ناوچەوانــی شــیعری کــوردی دەنووســم: نوێبەخشــی.

دروود و ســوپاس بــۆ زێــوان و ترپــەی لێدانــی دڵــم، کــە ئاگرێکــی ئەفســانەییە و بــەردەوام هێــزی گیانــی و گەشــەم دەداتــێ. سەرکۆنەشــی کــردم و گوتــی: ئەگــەر گەنجینــەی گیانــت بەتــاڵ بــوو، نەتتوانــی لــە خــۆ بــە پیتکــردن و پەرەپێــدان بــەردەوام بیــت تەرمــی خــۆت زوو لەبــن بارســتێکی خۆڵــدا بشــارەوە. ئاگاداریــش بــە شــیعری بێگــەرد بــە دەســتی گلاو ناگیرێــت. گــەورەم ئــەی شــیعری بێگــەرد تــا مــردن ســەرلەڕێ و گوێڕایەڵتــم، لەبــەردەم ئاســتانەت دەوەســتم و پێداگــری و سەرکێشــی دەکــەم.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

شوێنی زەینی لە شیعردا

مانیفێستی شیعری

جوانیی شتێکی گشتی نییە. شیعرێک کە جوان بوو، بە پێی پێوەری داهێنان لە هەموو سەردەمەکاندا بیرکردنەوەی جوانیی تێدا دەدۆزرێتەوە.

جوانـی و کـردە کاریگـەرەکان، یـان کاکڵـەی تایبەتییـەکان، کـە مـرۆڤ تێیـدا دەگاتـە ناسـینی خـۆی لـە زمـان و سروشـتدا بـە ناوچەوانییـەوە لـکاوە، بـۆ بریسـکانەوەی ئـەم ناسـینە پێویسـتە پێـش هەمـوو شـتێک بچینـە نـاو هـەوا و بـواری سەرسـوڕمان و زانیـن لەبـارەی شـڵەژان و هێمـن بوونـەوەی گیانـەوە، چونکـە جوانـی و کـردە کاریگـەرەکان، یـان کاکڵـەی تایبەتییـەکان لـە شـیعردا لـە ڕێـگای گیانـەوە لێکدانەوەیـان بـۆ دەکرێـت.

بریسـکانەوەی یەکەمـی ئـەم ئەزموونـە، لـەوەوە بـووە خولیـا و ڕایـەڵ و تانوپـۆی پێویسـتبوونی چنـی، یـان بـەردی سەرشـاربوونی خـۆی دانـا. لەبـار و گونجـاوە ئامـاژە و هێـڵ و هێماکانـی تەمـەن و ژیـان و بینینـم لـە نێـوان چـل و پەنجادایـە، لەنـاو وردەکارییەکانـی خـۆی نـا دڵنیایـە و ملـی لـە ئاسـت هیـچ دەسـەڵات و گرووپێکـی داپڵۆسـێنەر نـەرم نەکـردووە. سەرکێشـی و سەرمەشـقی بەردەوامبوونـی لـە کـەش و ئومێـدی نووسـیندا دەرسـکێنێت. لـە سـاڵێکدا تۆماریـان بکەمـەوە، ڕۆژەکان بـە دوای یەکـدا یەکەیەکـە بـە هـۆی بنەماکانـی نووسـین و بیرکردنـەوە وزەیەکـی بەکاریـان تێـدا جەخـت بکەمـەوە و بیانهێنمـە نـاو واقیعـی نووسـین و هەقیقەتـی ویژدانییـەوە.

نووسـین لـە تـەواوی ڕۆژەکانـی سـاڵێکدا، کار و هەوڵـدان و تێگەیشـتنە لـە ئاراسـتەی ڕۆیشـتن و ئـەو بوونـەی خەیـاڵ وەک پاڵپشـتێک بەگـەڕ دەخـات بـۆ گەشـەکردنی بیرکردنـەوە و پەیداکـردن و خەملێنـی تیشـکە شـیعرییەکان لـە هەقیقەتـی ویژدانییـەوە.

نەمویسـتووە شـوێن پێـی تەمـەن و ژیـان و بینیـن پیشـان بدەمـەوە، بگـرە ویسـتوومە ئاراسـتەی بخەملێنـم و پێناسـەی بکەمـەوە. پێناسـەکردنەوە گەیشـتنە بـە ناوکـی بێگەردیـی شـیعر. ئەگەرچـی دەشـزانم ناوکـی بێگەردیـی شـیعر لـە پلـەی مەحاڵـدا بـە دەسـت دێـت و لـە گـرد و کـۆی جـۆش و خرۆشـی ویژدانـی و گۆشـە جیاکارەکانـدا گەڵاڵـە دەبێـت، بـەڵام مـن وەک کەسـێکی پـڕ جـۆش و خرۆشـی ویژدانـی و مانـدوو بـە شـیعرەوە، گەیشـتن بـە تاکـە درەوشـانەوەیەک ناوکـی بێگەردیـی شـیعر و ژیانمـە.

من پەروەردەی کلتووری شیعرییم و لە کرۆکی زمانی کوردییەوە هاتوومەتە دەرێ، کلتوور لەناو کۆمەڵێک هەلومەرجی کاریگەردا دەڕسکێت. هیچ شتێکیشم لە دەرەوەی بیرکردنەوەی خۆمدا نەدۆزیوەتەوە، کە لێکدانەوەی جیاکاری بۆ ژیان نەبووبێ. پێویستیشە باشترین شت، کە لە بیرکردنەوەی خۆماندا گرد و کۆ بووە و هەمانە ئەوە ببەخشین، بەخشینی باشترین شت بنیادت دەنێتەوە، کە هەموو بیرکردنەوە و توانات لەدوا دەقدا ڕشت، هەست بە جۆرێک ڕووخان دەکەیت. کە بە شێوەیەک لە شێوەکان بەخشینەوە لات دووبارە دەبێتەوە، ڕاستەوخۆ هەست بە بنیادنانەوە و هێز و وزەی دەروونی دەکەیتەوە. لەم کار و هەوڵدانەدا ویستوومە لە هەڵچوونێک، یان ڕامانێک، یان بینینێک، یان تەزوویەک، یان خەونێک، یان هەست پێکردنێک..... تاد، بمێنمەوە و جۆرە خەسڵەتێکی چۆن خرۆشان و وەها نووسینی پێبەخشم، یان هەستی کاتی و دۆخێکی سروشتی تێیدا بدۆزمەوە. واتە: شیعر لەگەڵ هەر بارێک لەو بارانەی دەستنیشانم کردوون، پێم گەیشتووە و لە گیانی نزیک بوومەتەوە و گەیشتووم بە پلەی ئەشقی کەم وێنە، ئاماژەکانی تەمەن و ژیان و بینینم کردووە بە ناوەند و تیشکە شیعرییەکانم لێوە پەیدا کردوون و گەیاندوومەتە باری کپیی نووسین.

لە کپیی نووسیندا لەو گرفت و کێشانە ڕام نەکردووە، کە ڕۆژانە ڕووبەڕووم بوونەتەوە، هەندێکیانم لە بینینەوە هەڵدەگێڕایەوە، وەک نادیاری و خەیاڵێک کارم تێدا کردووە و بە مەودا و خاڵێکم گەیاندووە.

لە بەرزاییەوە داشکاومەتە خوارەوە و لە خوارەوەش بە ئاراستەی بەرزایی بەرز بوومەتەوە بۆ دامەزراندنی مەودا و خاڵ، ناوەندم کردووە بە یادگە و گفتوگۆ و کانگەی زاخاودانی مێشک. بایەخی زۆرم بە ئەفسوونی وێنەی شیعری داوە، بە هۆی دەنگی پیت و ئاوازی وشەوە هەمان بایەخم لە ڕستەی شیعریشدا دووبارە کردووەتەوە. ڕستەی شیعریم لا وەک ئەو ئوتۆمبێلە ئەفسووناوییە بوو، کە بە منداڵی بە ئارەزووی خۆم و بە جۆرەها شێواز دەمجووڵاند و ئاستدارم دەکرد.

نەکەوتوومەتە یاریی وشە و پچڕانی پەیوەندیی نێوان وشەکان، پەیوەندیی نێوان وشەی یەکەم و سێیەم بپچڕێنم و یارییەکی دەنگی بە وشەی دووەم بکەم، بەڵام هەوڵم داوە ڕستەکان ڕستەی بێ گرێ و ئاستداربن و جۆری دەنگی وشە و سروشتی زمانی تێدا بپارێزم. ئەو ڕاپسکان و هێزە شاراوەیەی زمان هەیەتی لە چۆنێتی مامەڵەکردن لەگەڵیدا گیانی نوێبەخشی تێیدا دەجۆشێت و دەڕسکێت.

زمانــی ئاخاوتنــم لــە زمانــی نووســین جیــا کردووەتــەوە. هەمیشــە ئــەو ئاخاوتنانــەی لەنــاو ژیانــدا هاتــووە و دێــت پاڵپشــت بــووە بــۆ نووســین. واتــە: دەقــی شــیعریی چووەتــە پــاڵ دەقــی ژیــان و هاوتاییــان دروســت کــردووە.

لــە کار و هەوڵدانەکانــی پێشــترم دەق هەبــووە، چەنــدان ئــەم پــەڕ و ئــەو پــەڕم پێکــردووە و هێڵــە گشــتییەکانم گۆڕیــوە. ئەوجــا ڕەواییــم بــە خــۆم داوە بــڵاوی بکەمــەوە، بــەڵام لــەم کار و هەوڵەمــدا چــۆن نووســراوە، ئەوهــا بڵاوکراوەتــەوە. مەگــەر بــە دەگمــەن وشــەیەک، یــان دەســتەواژەیەکم جێگۆڕکــێ پێکردبێــت. لەوانەشــە ئەمــە خەســڵەتی شــیعری کــورت بێــت بــە پــڕی دێــت و خورپــەت دەخاتــە هەنــاوەوە و خــۆی پێشــکێش دەکات، هەروەهــا شــیعری کــورت خــۆی لــە گشــت ناناســێتەوە، بگــرە خــۆی لــە یــەک شــت دەناســێنێتەوە و مانــای تــەواوی یەکلاکــەرەوە دەدات.

هەوڵــی ئەفســانە و داســتان خوڵقانیشــی تێــدا نادرێــت، هەوڵــی بەرهەمهێنانــەوەی مانــا و مەودایەکــی نوێــی لێــوە دەدرێــت و دەرســکێت. شــێوەی ڕســکانەکەش لــەو وێنــە و دەربڕینانــە خــۆی ڕوون دەکاتــەوە، کــە مانــا و مەوداکانــی تێــدا کــۆ دەبێتــەوە و وێنــای کەســێکی ئەفســانەیی، یــان داســتانیمان بــۆ دەکات.

لەنــاو جووتیارانــی کوردســتاندا جۆرێــک خەســڵەت و بیــروڕا بــڵاوە. لــە (ســاڵی پــڕ)دا پەڵــە دوا دەکــەوێ. جووتیــاران جوانتریــن جلوبەرگــی خۆیــان لەبــەر دەکــەن و دوای نوێــژی هەینــی دەچــن لەســەر بەپیتتریــن زەوی گونــد نوێژەبارانــە و نــزا دەکــەن. ســەرەتا دەســتیان لەســەر چۆکیــان دادەنێــن و تەماشــای ئاســمان دەکــەن، ئەوجــا بــۆ وێــرد خوێنــدن بــەرزی دەکەنــەوە.

هــەر لــە منداڵیمــەوە ڕۆژژمێــری ســاڵانم دەکــڕی و ژیانــی ســادەی ڕۆژانــەی خۆمــم تێــدا تۆمــار دەکــرد. لــەو ســەردەمەدا دوو ڕۆژژمێــر هەبــوون.

١ - ڕۆژژمێری هاوسەر، کە وشیار قەفتان ئامادەی دەکرد.

٢ - ڕۆژژمێــری پیرەمێــرد، ئەمیــش مســتەفا نەریمــان ئامــادەی دەکــرد. بــۆ زانیــاری و دڵخۆشــی خــۆم هەردووکیانــم دەکڕیــن، لەبــەر ئــەوەی پەنــد و دێــڕە شــیعر و بەشــێک تۆمــاری ڕووداوەکانیــان تێدابــوو، بــەڵام بــۆ تۆمارکردنــی ڕۆژانــەی خــۆم هــەر یەکیانــم بەکاردەهێنــا.

شــەوی **٢٠٠٨/١٢/٣١**، ڕۆژژمێــری ســاڵی **١٩٧٨**م دەرهێنــا و بەتــەواوی لاپەڕەکانیــدا چوومــەوە. شــتی ســەیر و منداڵانــەم نووســیبوو، بیــری ســاکاری خۆمــم لەنــاو ســاکاریی ژیانمــدا دۆزییــەوە. بیــرە ســاکارەکانی ئــەم ســاڵەم ناوەندێکیــان بــۆ نووســین پێشــاندام تــا بچمــە نــاوی و بیکەمــە تاقیکردنەوەیــەک.

لــە نێــوان شــەو و ڕۆژدا چەنــد چرکەیــەک هەیــە نــە شــەوە، نــە ڕۆژە. دوای ئــەوەی خەیاڵــم

پشـــوویەکی دا. لـــەم چەنـــد چرکەیـــەدا ئـــەوەم کـــردە خولیـــای گەرمـــم لـــە تـــەواوی ڕۆژەکانـــی ئـــەم ســـاڵەدا. واتـــە: (**٢٠٠٩**)، هـــەر ڕۆژەی شـــیعرێک بنووســـم. تـــا دوا ڕۆژی (**٣٦٦**) پارچـــەم نووســـی. نووســـین بـــۆم ببـــووە سروشـــتێکی تایبـــەت و ڕۆژانـــە، ڕۆژ، کـــە نـــوێ دەبـــووەوە، دەبـــووە خولیـــا و ســـەرهەڵدانی پارچەیەکـــی دیکـــە. وەک ئەســـتێرە ڕژاوێـــک هـــەر ڕۆژەی پارچەیەکـــم هەڵدەگرتـــەوە، ڕێـــزم دەگـــرت و بـــەرزم دەکـــردەوە تـــا ئاســـتی دڵ و ســـەر، ڕۆژی دووەم وەک یاداشـــت و بیـــرەوەری لـــە نووســـینی ڕۆژی پێشـــترم دەڕوانـــی.

لـــە دوا قۆناغـــی بیرکردنـــەوە و دیارکردنـــدا تـــەواوی پارچەکانـــم بەیەکـــەوە گـــرت و جـــۆری دڵ لێدانەکانیانـــم پێوانـــە کـــردن. بینیـــم زۆرینەیـــان لەنـــاو یەکـــدا شـــەپۆل دەدەن. (**٢٠٠**) پارچەیانـــم لـــێ فڕێـــدان و (١٦٦) یانـــم وا بینـــی هەریەکەیـــان لـــە تاکـــدا ســـەربەخۆیە و لـــە گشـــتدا لەنـــاو یەکێتیـــی ئەزموونـــی هەســـتیمدا یەکگرتـــوون و ئاراســـتەیەکیان گرتـــووە بـــۆ گفتوگـــۆ دروســـتکردن لەگـــەڵ ئـــەوی دیـــدا، یـــان قووڵایـــی ناخـــی خـــۆم. ســـاڵ، کەبـــووە بـــە (**٣٦٦**) ڕۆژ لـــە کلتـــووری کوردیـــدا پێـــی دەڵێـــن: ســـاڵی پـــڕ، یـــان ســـاڵی ســـفر، وەک ناونیشـــانی کتێـــب ســـەرەتا: (تیشـــکە پـــڕەکان)، یـــان (پەنجەمـــۆری ســـاڵێک)م هەڵبژاردبـــوو، دوای هەڵوەســـتە و گەڕانـــەوە بـــۆ ســـەرچاوەی خـــود، وەک ناونیشـــان لەســـەر: (ســـاڵی ســـفر) ســـەقامگیربووم. ئـــەوە شـــیعری بێگـــەردە گفتوگـــۆ دەکاتـــە ئامانـــج و چارەنـــووس و هەمـــوو شـــتێک بـــۆ بەرزکردنـــەوەی هەســـتی خۆشەویســـتی و لەدایکبوونـــی پەیوەنـــدی لـــە دڵـــەوە لـــە نێـــوان سروشـــت و گـــەردوون و تـــەواوی بوونـــەوەر و کۆمەڵگاکانـــدا.

لـــەو ماوەیەشـــدا بـــە شـــێوەیەکی پڕاوپـــڕ و بـــێ هاوتـــا ئالـــوودەی چوارینەکانـــی: باباتاهیـــری هەمەدانـــی و خەیـــام و ئەحمـــەد تاقانـــە..... تـــاد، ببـــووم. توانـــای ئەوەیـــان پێـــدام دووبـــارە نەبوونـــەوە لـــە شـــێواز و ئاســـتداری لـــە ئێســـتێتیکای زمانـــدا یارمەتیـــدەرن بـــۆ گەیشـــتن بـــە پلـــەی ئەشـــقی کـــەم وێنـــە و بەرهەمهێنانـــی تایبـــەت و پـــڕ بایـــەخ.

جوانیی شتێکی گشتی نییە. شیعرێک کە جوان بوو، بە پێی پێوەری داهێنان لە هەموو سەردەمەکاندا بیرکردنەوەی جوانیی تێدا دەدۆزرێتەوە.

ژیـــان بەخشـــێکی خـــوداداوە و بەرهەمهێنانـــی شـــیعر بـــۆ مـــن نهێنیـــی بوونیەتـــی. هەموویـــان بـــە یـــەک شـــێواز بەرهـــەم نەهاتـــوون. شـــێوازی جۆراوجـــۆر و جیـــاکارن. هەندێکیـــان ســـادەن لـــە ڕووی ڕێکخســـتنەوە، مانایـــان بـــە دوای یەکـــدا هاتـــوون و مانـــا دەپارێـــزن، مانایەکـــی ڕوون و دیـــار ئاشـــکرا دەکـــەن. لـــە هەندێکـــی دیکەیشـــدا مانـــا لەنـــاو جێگۆڕکێـــی کات و گواســـتنەوەی شـــوێن لـــە شـــوێنی

واقیعــەوە بــۆ شــوێنی زەینــی بــزر دەبێــت و دەبێتــە هەســت پێکــردن. واتــە: وێنەکــە مانایەکــی ڕوون و دیــار ئاشــکرا نــاکات، بگــرە هەســت دەکەیــت شــتێک هەیــە لــەم بــارەدا مانــا دەگۆڕێــت بــۆ هەســت پێکــردن. لــە بینینــی ڕۆژانــە خــۆی بــە دوور دەگرێــت، وەک خەیاڵــی کتوپــڕ خــۆی قــووڵ نیشــان دەدا. لەســەر دوو شــوێن نەوەســتاوم، (بەهەشــت) و (دۆزەخ). بەهەشــت (ئێــرە) و دۆزەخ (ئــەوێ)، بگــرە شــوێن شــوێنێکی (زەینی)یــە و زەمەنیــش زەمەنــی دەروەشــانەوەی (گیــان) ە. لــە هــەر نیــوە بازنەیەکــدا ویســتبێتم کوشــتیتم و پاشــان بووژاندوومەتــەوە، نووســین، کــە شــوێنی زەینــی هەڵدەبژێرێــت، ژیــان لەنــاو زەینــدا درێــژ دەکاتــەوە و پێکهاتەیەکــی زەینــی دەداتــێ، لــە فۆرمــی زەینیشــدا ڕێکــی دەخاتــەوە و دایدەمەزرێنێــت. شــوێنی زەینــی لــەم کار و هەوڵەمــدا دەبێتــە خــود و دەبێتــە بابەتیــش، هەروەهــا دەبێتــە شــێواز و دەبێتــە مانــاش، لــە شــوێن و کاتــی واقیعیــدا هەقیقەتــی ڕەهــا هەیــە. واتــە: دەســتپێکردن و وەســتان، بــەڵام لــە شــوێنی زەینیــدا هەقیقەتــی ڕەهــا نییــە. کپــی و هەڵچوونــی گیــان هەیــە، شــتەکان لــە بیرکردنــەوە و وێنەکردنــی خۆیــدا دەدۆزێتــەوە. هەقیقەتــی ڕەهــا دەیەوێــت واقیــع بپارێزێــت و لــە دۆخێکــدا ڕایبگرێــت و نەیخاتــە بەردەمــی پرســیاری کاریگــەر و هەمیشــەیی درێــژ خایــەن.

بەنــد نیــم بــە بنــەڕەت و چۆنێتــی سروشــتەوە، ئەگــەر هەشــمبێت لــە شــێوەی تاڵــە دەزوویــەک هەبــووە و دەمێنێتــەوە. خەســڵەتی مرۆڤــم داوە بــە کەرەســتەکانی سروشــت و لەبــارەی بوونــی خۆیــەوە هێناومنەتــە گفتوگــۆ و لێــک تێگەیشــتن. ئــەو بــارەی تێــدا دەدۆزرێتــەوە، کــە لــە زەمــان و خەیاڵــدا بــۆی دەگەڕێــن. شــاعیربوون لەنــاو کەرەســتەکانی سروشــتدا ئاســانە، بــەڵام بــە شــاعیری مانــەوە لەنــاو کەرەســتەکانی سروشــت و گۆڕینیــان بــۆ ڕازەکانــی مــرۆڤ و وێناکردنــی گــەردوون، کــە بەبــێ کۆتایــی نــوێ دەبێتــەوە. دۆخگۆڕینــە. خواســتی نوێبەخشــی، یــان ناوکــی بێگەردیــی شــیعر لــەو دۆخگۆڕینــەدا دەردەکەوێــت و دەڕسکێت. لــە شــیعری کوردیــدا: (مەولــەوی و گــۆران)، هێمــای دیــاری ئــەم دۆخگۆڕینــەن.

شــیعر بــۆ مــن ئامانجــە و بــە دوایــدا دەگەڕێــم و هەوڵــی بــۆ دەدەم، قەتیــش بــە دوای قســەی ئــەم و ئەویشــدا ناچــم، چونکــە بوونــی شــیعر هێــزە بــۆ پاراســتنم و بــێ بایەخکردنــی لەرزۆکــی و لاوازیــی دەروونــی ئــەوان. داهێنــان، ڕق و کینــە و ئیرەیــی خــاو دەکاتــەوە و پەراوێــزی دەخــات. بــاری بەخۆداچوونــەوە دەخەملێنــێ و هەقیقــەت دەکاتــە پێودانــگ و دەیهێنێتــە پێشــەوە. هەمــوو شــتێکی ســرووش و بەهرەبەخــش لــە کلتــووری مرۆڤایەتیــدا بــۆ ئاشــنایی و یەکترناســین ســەری بــەرز کردووەتــەوە و خەڵکــی بینیــوە و خەڵکیــش بینیویەتــی. ســەرنجیان تێکهەڵکێشــی یەکتــر بوونــە

و لــە بوونێکــی هەســت پێکراویــان ڕوانیــوە و خــاڵ و هێڵــی بەدواداچوونیــان دۆزیوەتــەوە. شــیعر بەرهەمهێنــەری ســرووش و بەهــرە بەخشــی ئــەم کلتوورەیــە، جوانیــی گشــتگیریش هێمــای تایبەتــی کلتــووری مرۆڤایەتییــە، بــەڵام خــۆم ئــەم مانایــەم بەرهــەم هێنــاوە، کــە خــودم ویســتوویەتی و سروشــتم لــە شــوێن و فۆرمــی زەینــی ئاشــکرا دەکات، کــە خــود و سروشــتی مرۆڤیــش لــە ڕێــگای شــیعرەوە لــە شــوێن و فۆرمــی زەینییــەوە ئاشــکرا بــوو. شــیعر وەک تیشــکی خــۆری لــێ دێــت، لــە بەرزتریــن لووتکــە دەکەوێــت، هەروەهــا لــە قووڵتریــن دۆڵیــش، بــەڵام ڕەنگــە هێــزی گەرمایــی بەخشــینی لــە لووتکــەوە بــۆ دۆڵ، جیاکارییــان بــۆ دوو ئاســتی دوور لــە یەکتربــن.

نوێبەخشــی دیاردەیەکــی گەردوونــی و گیانیــی گشــتییە، ناوکــی بەهایــەک نییــە، بگــرە کۆمەڵێــک بەهایــە و بەهــای لێــوە لــە دایــک دەبــێ و دەڕســکێت. پاشــان بــە ئاســۆیی و ســتوونی گەشــە دەکات و خــۆی بــڵاو دەکاتــەوە. مەرجیــش نییــە شــیعر هەڵقــوڵاوی هەلومەرجــی کۆمەڵگایــەک بێــت. لــە زەویــی تایبەتــکار و هەلومەرجــی جیــاکاردا هەڵدەقوڵێــت. مەرجــە پەیوەندییەکــی ڕاســتەقینەی لەگــەڵ هەســتەکان و زمانــدا بەڕێــوە بردبێــت و تێگەیشــتنیان بــۆ یــەک هەبووبــێ و گونجانــدن بخەنــە نــاو ڕووداوە زەینییەکانیانــەوە. بــا ئــەم بــارە ناسروشــتییەش لەســەر چــاو و بــرۆی شــیعر لابدەیــن، کــە گوتــراو پێویســتە شــیعر بەنــاو دەروونــی کۆمەڵــگاوە شــۆڕببێتەوە و ڕازەکانیــان بلاوێنێتــەوە و بەپێــی خواســت و پێویســتییەکانی ژیانــی ڕۆژانەیــان خــۆی ڕێکبخــات و بێتــە گفتوگــۆ. گۆشــتی ئــەدەب لــە ئێســقانی بینیــن و واقیعــی زینــدووی ویژدانــی جیــا ناکرێتــەوە. ئــەو واقیعــەی کــە لەنــاوی دەژیــن دەبێتــە هــۆی هەڵچوونــی کتوپــڕ و جووڵانەوەکانــی دەروون. بەبــێ هیــچ شــاردنەوەیەک کێشــەکانی خــۆی بــێ پــەردە دەخاتــە پێــش دڵ و چــاو لــە ڕووبەرێکــی تەســکدا بەجێــی ناهێڵێــت. لــە چرکەیەکــدا بەهرەکانــی دادەچڵەکێــن و بــە ئاوازێکــی بــە جۆشــەوە لــە درێژبوونــەوەی ڕســتەدا کاروبارەکانــی دەروون کاکڵــی جووڵانەوەکانــی خــۆی بەجێدەهێنــێ. لــەم بــارەدا بەهــرە بنەمایــە و واتایەکــی لــێ پێکدێــت و دەبێتــە نەمریــی دەروون.

جوانیی شتێکی گشتی نییە. شیعرێک کە جوان بوو، بە پێی پێوەری داهێنان لە هەموو سەردەمەکاندا بیرکردنەوەی جوانیی تێدا دەدۆزرێتەوە.

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٩ هەولێر

شیعر لە خۆمانمان نزیک دەکاتەوە

مانیفێستی شیعری

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، کە پێی لە دایک بوویمە. شیعریش هاندەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بکات

شیعر گیان و باڵی داهێنەری قەقنەسە، بەردەوام ژیان تێیدا نوێ دەبێتەوە و ژیانیشی تێدا دەمێنێتەوە. لەم نوێبوونەوە و مانەوەیەدا خەیاڵی داهێنەر، یان هێزی خەیاڵکردن دەگاتە یەکێتییەکی تەواوی نێوان شیعرییەت و زمان و شیعرییەت و بوون و نوێبەخشی دیدگا. شیعر هەموو شتێک لەبەریەک هەڵدەتەکێنێ و لەناو خۆیدا دەیتوێنێتەوە و دەیکاتە کەرەستەی پێویست بۆ بەکارهێنان و ئامادەبوون. هەر دەبوو شیعر بێتە سەر ئەو زەمینە و ناو کۆمەڵگاوە، تا مرۆڤی هاوچەرخ دەربڕین لە خودی خۆیی و ئاخاوتنە جیاوازەکان بکات، ئاخاوتنە جیاوازەکانیش نزیکایەتییەکی پتەویان لەگەڵ یەکدا لا پەیدایە و گفتوگۆ دەکەنە هێڵ و هێما و هەناسەدان و هەناسەدانەوەی تاک و کۆی کۆمەڵگا و زمان و بوون و هەلومەرجی ناوەوەیان.

لە ئەزموونی خۆمدا زیاتر سەرقاڵی ناوەوەی خۆمم، کەمتر دنیای دەرەوە تووشی سەرسوڕمان و واق وڕمانم دەکات، بەڵام بڕواشم بەوە بەهێزە دنیای دەرەوە، کەم و زۆر کاریگەری لەسەر دنیای ناوەوە هەیە و دەیخەملێنێت. ڕایەڵ و تانوپۆ و هێڵ و هێماکانی: (سروودی زەوی) زیاتر بەتەنگ زمان و شێوازەوەن و شەش دەق دەناسێنن، کە ڕووبەڕووی چڕیی مانا بوونەتەوە. هەر هەمووشیان شاکەس و کەسی دیاریان تێدایە. شاکەس و کەسی دیاریش ڕووداوەکان ڕوون دەکەنەوە. بەشێوەیەک هەڵسوکەوتم لەگەڵدا کردوون، وەک کەسی نادیار و دوورییەکی دوورەدەست و نیمچە مەحاڵ وەرمگرتوون و تێکەڵ بە بوونێکی گەردوونم کردوون، لە فەزایەکی ئەفسانەیی و ڕۆحیدا بانگیان دەکەم بۆ بینین و دۆزینەوە. ئەنجام لە فەزایەکی پاکیزەدا ئەفسوونی دەنگێک. دەنگێکی کارامە و چالاک بەنەرمی پەردەی گوێ دەلەرێنێتەوە و دەیەوێت تێکەڵ هەستەکانی تر ببێت، بەڵام نە دەتوانم ببینم و نە بیدۆزمەوە. لە هەمان کاتیشدا ئەفسوونی ئەم دەنگە نادیارە لە فەزای هەموو شیعرەکاندا دەبیسترێت، ئەفسوون و دەنگێکە بۆ هەموو ژیان. لەهەندێک بەشیدا دەچێتە ناو فۆرمی

نامۆبییــەوە. ئــەم نامۆبییــەی مرۆڤــی هاوچــەرخ لــە ئەنجامــی هەســتیاریی زۆر تایبەتیــدا لەگــەڵ دەســەڵات و مافیاکانــی دەســەڵات دووچــار و گیــرۆدەی بــووە. دەیەوێــت ئــەو بوونــە ڕەهایــەی خــۆی بدۆزێتــەوە، کــە بەهــۆی هەســتەکانی لــە فــەزا پاکیزەکانــدا بــەدوای ئاراســتەکانیدا دەگەڕێــت و فۆرمــی ڕەهــای بــۆ دروســت دەکات. هــەر شــەش دەقــی ئــەم ئەزموونــە نوێنەرایەتــی ئــەم فۆرمــە ڕەهایــە دەکــەن، هــەر هەمووشــیان لــە جیهانــی شــێوازیدا یــەک شــێواز، خۆئامــادە کــردوو و خەمڵیــو بــە وزە و تانوپــۆی پەخشــان دەهێننــە ئــاراوە، بــەڵام لەجیهانــی بابەتیــدا هــەر دەقێــک بنیــاد و دۆخــی ســەربەخۆی هەیــە.

لــە بنیــادی جــۆرا و جــۆری دەقەکانــدا بــۆ ڕێکخســتنی وشــە و دابەشــکردنیان لــە ڕووبــەری ســپیی کاغــەزدا کارێکــی تایبەتــکار و دیاریکــراوم نەکــردووە، کــە ببێتــە تــەواوکاری وێنــە و خوڕکردنــی ترپــە و ئــاواز و دەنگــەکان، بگــرە وێنــە و ترپــە و ئــاواز و کــردە دەنگییەکانــم بــە تــەواوی بــە دوای یەکــدا ڕێکخســتوون و لێکــم دوور نەکردوونەتــەوە، بیرۆکەشــم نەکردووەتــە دەربڕینێکــی مۆســیقایی، یــان بەرجەســتەکردنی بنیادێکــی مۆســیقایی. هێڵــی پەیوەندیــم لــە نێــوان ئاراســتەکان و پێکهێنــەری دەروونــی دروســت کــردووە و بەهــای ڕاســتەقینە وەردەگرێــت. ترپــە و ئــاواز خرۆشــێکە بەهــۆی لــەرە و زرینگانــەوەی زمانــەوە دەربڕیــن لــە واتایــەک دەکات، واتاکــە لــە خاڵێــک دەســت پێــدەکات و ســووڕی بازنەیــەک تــەواو دەکات، بازنەکــە تــەواو پــڕ دەکات و دەیدرەوشــێنێتەوە. لــەو بڕوایــەدام هــەر ئەزموونێکــی شــیعری بێگــەرد لــە بوونــی بێگەردیــدا، دیاردەیەکــی شــیعری زمانــە و لــە ئاکامیشــدا ئەوپــەڕی دەرکەوتــن و نوێبەخشــییە. هەمیشــەش بــەدوای هــۆ و ئامانجــی نوێبەخشــییەکەیدا دەگەڕێــت. ئــەم بــەردەوام گەڕانــە خەســڵەتی ســەردەمە. بەنیــازی دۆزینــەوە و بەرجەســتەکردن، هەنگاوەکانــی لــە زەمینــەی هەوڵــدان هەڵدەگــرێ و لــە زەمینــەی داهێنــان دایدەنێــت.

چەمکــی زمــان جێگیــر نییــە، گەشەســەندن و دەوڵەمەندبوونــی دانــە پەیڤیــش وەڵامــدەرەوەی پێداویســتییەکانی ســەردەمە. مــن پێســتی هەمــوو چینەکانــی جەســتەی وشــە لــە ڕووی دەنــگ، پێکهاتــە، واتــا، ڕێزمــان هەڵدەدەمــەوە تــا دەگەمــە کــرۆک و گیانــی پــڕ وزەی. ئەوجــا بــەکاری دەهێنــم و دەبێتــە وەڵامــدەرەوەی پێویســتییەکانی ســەردەم. گفتوگۆکــردن لەگــەڵ پێداویســتییەکانی ســەردەم، خەســڵەتی نوێبەخــش و نوێبەخشــییە.

شــیعر ڕەوانبیــژی و چالاکییەکــی زەینییــە. بەبــێ ئەمانــە شــیعرییەت دروســت نابێــت. شــیعرییەت ئامادەیــی ئــەوەی تێدایــە وەڵامــی هەســتەکانی خوێنــەری کارامــە و چــالاک لەبــاری دەربڕیــن و

کاریگەرییەوە بداتەوە. ئەو هەستەی من بەرانبەر بە شکۆی کتێبە ئاسمانییەکان، هەستێکی سروشتی و پێگەیشتووە، بۆ من شێوەیەکی ڕاستەقینە و کلتوورێکی جوانییە، نەک ئارەزوویەک. هیچ ئارەزوویەکی ساتەوەخت و کاتیش ناتوانێت بەرانبەر ئەم هەستە ڕێگری و بەرگری بکات. هەست دەکەم لەناو کتێبە ئاسمانییەکاندا ژیان و هەستەکانم پڕ و بێ کەموکوڕین. بۆ من بوونەتە ئەشق و چێژی جوانی و شادمانی دەبەخشێت. شادمانی بەخشیش هۆکارێکی سەرەکی و بەهێزی بەردەوامبوونی ژیان و سەرچاوەی نوێبوونەوەیە. ئەو نوێبوونەوەیەی لە گیان و باڵی قەقنەسەوە، وەک بۆماوەیی بۆم ماوەتەوە. ئەم بۆماوەیییە ڕۆڵێکی گرینگ لە تازەکردنەوەی زمان و شێواز و خەیاڵی شیعریی دەبینێت. چێژ وەرگرتن لەجوانی و مانەوە و نوێبوونەوە لەناو جوانیدا تواناداریيە. جوانیویست هەرچەندە بچێتە ناو سروشتی جوانی و بمێنێتەوە و ئاشنایەتی لەگەڵ ڕیشاڵەکانی ببێتە برای خوێنی، ئومێدی بەرانبەر دیدگا بەهێزبوون دەخەمڵێ و پەیبردن بەنیشانەکانی جوانی فۆرمی نوێی دەوێت، لە خەملێنی خۆشیدا فۆرم دروست دەکات.

دروستبوونی هەموو فۆرمێک و هەموو شتێکیش لای من بە شیعری بێگەرد بەستراوەتەوە. یەکەمین ڕێزلێنان و خۆشەویستیش بۆ شیعری بێگەرد، تێگەیشتنە لێی، نەرمونیانیی شیعریش لە کەسایەتیت بچەسپێت و ڕەنگ بداتەوە. کەسێک ئەشقی شیعری نەناسیبێت، ناتوانێت شاعیری ڕاستەقینە بێت. ئەشقی شیعر وەک ئایین بڕوایی دەروونییە، خۆشەویستی یەکەمم بۆ خودا و شیعرە، پلە بە پلەش بۆ خوارەوە. مرۆڤی هەستیار و بڕوادار، کە دەگاتە قۆناغ و تەمەنێک بەشێوەیەکی ڕۆحی بیر لەژیانی خۆی و دەوروبەری خۆی دەکاتەوە.

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، کە پێی لە دایک بوویمە. شیعریش هاندەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بکات

پەیوەندیی من بەکتێبە ئاسمانییەکانەوە ئەنجامی ئاشنایەتییان، بنەما و هۆکار و جۆشدەر و کارتێکردنی ئەم ئەزموونەمن و بایەخی تایبەتییان هەیە. ڕاستە هێڵێکن ڕەوتی ڕۆیشتنی منیان بە خوێن و گۆشت و ئێسکەوە تێدا دەبیندرێت. هەناسە شیعرییەکانم وەرنەگرتووە، بگرە خۆم تێکەڵ بە شکۆی هەناسەکان کردووە و خۆشم پاراستووە لە ڕەسەنیی دەقەکان و بابەتی بەرجەستەکراو. بە ئاستی توانا هاوتاییم دروست کردووە. بە شێوەی ڕێکخستنە پەخشانییەکانی کتێبە ئاسمانییەکان کاریگەر نەبوویمە. بگرە هۆگری پڕ مەبەستی ناوەرۆکیان

بوویمــە و بنەمــای بۆچوونمیــان داڕشــتووە و کاریگەریــی خۆیــان بەشــێوەیەکی ڕوون چەســپاندووە.

ئــەم وەرچەرخــان و گۆڕانکارییــەی بەســەر بوونــی، شــیعریی و ژیانــی منــدا هــات لــە ئەنجامــی ڕووداوێــک بــوو، ١٩٩٥/١/١٦ ئۆتۆمبێــل منداڵــە نۆبەرەکەمــی شــێلا. بۆمــاوەی حەفتاوپێنــج چرکــە منداڵەکــەم گیانــی تێــدا نەمــا و مــرد. چــوار دکتۆریــش لــە مردنیــدا دڵنیایــان کردمــەوە. لــە دۆخێکــی زۆر خراپــدا بــووم و لــە هەمــوو هەســتەکانمەوە شــڵەژابووم، هێشــتاش شــڵەژانی ئــەم ڕووداوە بــەری نــەداوم. لــەم چرکــە زۆر تایبــەت و کاریگــەر و هەســتیارەدا، بــە دڵ نــزام بــۆ خــودا کــرد. لــە نزاکردنەکەمــدا دڵــم زۆر بەهێــز بــوو، لــە شــوێنی شــیاوی نزاکانــم دڵــم لێــی دەدا. وام دەزانــی لەناوەنــدی گــەردوون ڕاوەســتاوم و مەیدانخــوازی داوا دەکــەم، خاڵــی کۆتایــی بوونــم نیشــاندراوە و شــەڕی ئــەم نیشــاندراوە دەکــەم. هێشــتان دەســتم بەئاســمانەوە بــوو، منداڵەکــەم گیانــی تێــدا گەڕایــەوە و زینــدوو بــووەوە و دەمــاری لێــی دا. بەئاواتــەوەم ئــەم چرکەســاتە بگــرم و دەربڕینــی لــێ بکــەم. ڕۆژی لــە دایکبوونــی منداڵەکەمــم کــردووە بــەم ڕێکەوتــە، هەمــوو ســاڵێک لــەم ڕێکەوتــەدا ئاهەنگــی لەدایکبوونــەوەی بــۆ دەگێــڕم. ئــەم ڕووداوە وای لــێ کــردم بەشــێوەیەکی زۆر لــە دڵــەوە بیــر لــە بــوون و هێــزی ڕەهــای خــودا بکەمــەوە و زەمینەیــەک لــە نێــوان بەرهەمەکانــی خــۆم و کتێبــە ئاســمانییەکان خــۆش بکــەم. هەوڵــی زیاتریــش بــدەم بــۆ تێگەیشــتن لــە چییەتــی کتێبــە ئاســمانییەکان و کاریگەرییــان لەســەر ژیانــی کۆمەڵایەتــی و ڕۆشــنبیریی کۆمەڵــگای کــوردی. بــۆ ماوەیەکــی زۆر کەوتمــە کۆکردنــەوە و خوێندنــەوەی ئــەو کتێبانــەی لەبــارەی بیــری کتێبــە ئاســمانییەکان نووســراون و لێکدراونەتــەوە. قورئانیشــم بــە دوو وەرگێڕانــی جیــا جیــا چــوار جــار خوێنــدەوە، چوومــە نــاو ڕووناکییــان و لەنــاو ڕووناکییانــدا خانەکانــم دۆزییــەوە و تێیــدا نیشــتەجێ بــووم، بــەڵام خانــەی ڕووناکییەکانــی قورئــان زیاتــر لــە تــەورات و ئینجیــل لەنــاو خۆیانــدا دایانگیرســاندم و لــە خۆیــان نزیــک کردمــەوە.

ئــەم ڕووداوەم کــردە بنەمــا و ئەشــقی زەمینیــم بــۆ ئەشــقی ئاســمانی گواســتەوە و بــێ ئــەم ئەشــقەش ناتوانــم مەزنــدەی ژیــان بکــەم، کــە بــەو ئەشــقەوەش دەنووســم، هەســت دەکــەم لــە جیهانــی واقیعــدا ئەرکێکــی جیهانــی زەینــی جێبەجــێ دەکــەم. شــاعیری ڕاســتەقینە هەســتەکانی لــە ئاســت تــەواوی ڕووداوەکانــی ناخــی خــۆی و دەوروبــەری بەئاگایــە، بچووکتریــن ڕووداو وەردەگرێــت. ڕووداوە گرینــگ و کاریگەرەکانــی ژیــان دۆخــی دەروونیــن و لــە کــرۆک و ناوکــی شــیعرەکانیدا دەناســرێنەوە. شــیعر خــۆی ڕووداوە، یــان ڕووداوی واقیعــی، یــان ڕووداوی زەینــی. هەندێــک جاریــش بــاری نائاگایــی تێکــەڵ دەبێــت و دەچێتــە دۆخــی سەرســامییەوە.

ئـەم ڕووداوە ئاسـۆ و دوورییەکانـی ژیانـی بـۆ دەستنیشـان کـردم. چـی بکـەم و چـی نەکـەم. چـۆن و خەریکـی چ جـۆرە بوونێکبـم. پێـش ئـەم ڕووداوە، ئایینـم بەدەسـتکرد و خەیاڵـی مـرۆڤ دەزانـی. لـە کتێبـە ئاسـمانییەکاندا وشـە خەیـاڵ نییـە و خەیاڵیـش وشـە نییـە، ناوەندێکـی مانـا هەیـە ماڵـی هەبوونـە. دەبێـت سروشـتی ئـەم ناوەنـدەش بـاش بناسـین. سـەرەتا دەپرسـین خـودی ناوەنـد چییـە و ناوەنـد لـە پێنـاو چیـدا دروسـت دەبێـت. لـە ڕێـگای هێمـا و هێماپێکراوێـک پێمانـدەگات، یـان ئـەو وەک واقیعێکـی بـە زەبـر و دەسـەڵاتێک ئێمـە دەناسـێت و دەوروبەرمـان پێدەناسـێنێت و لـە ناوەنـدی خۆیـدا کۆمـان دەکاتـەوە، لـە ڕێـگای زمانـەوە نـاو و قـەوارە و مانامـان پێدەبەخشـێت و دەمانباتـە بـواری تایبـەت و بوونـەوە.

زمانـی شـاعیر خوێنـەری کارامـە و چـالاک بـە نـاخ و خـودی شـاعیر دەگەیەنێـت، نـاخ و خـودی شـاعیریش نیشـانی خەڵـک دەدات، زمـان بەڕێوەبەرایەتیـی خـودی شـاعیر دەکات و ئاراسـتەکانی مانـا و ئێسـتێتیکی بـۆ دەدۆزێتـەوە. ئـەو پرسـیارانەی لەنـاو کتێبـە ئاسـمانییەکاندا شـەپۆل دەدات، هەموویانـم هێناوەتـە سـەر زەویـی واقیـع و کردوومەتـەوە پرسـیار و لەمـەڕ هەمـوو شـتێکی دنیـام کردوونەتـەوە، دەمـەوێ یاسـای ئێسـتێتیکی بـەو جـۆرە ڕێـک بخەمـەوە، کـە خـۆم تاسـە و تامەزرۆییـم بـۆی هەیـە. لـە ڕێـگای ئـەم هەسـتە شـیعرییەوە بـەوە گەیشـتووم کوردسـتان بـۆ مـن تاراوگەیەکـە و مێوانێکـی یـەک دوو ڕۆژەم تێیـدا. زۆر جـار لـە خوێندنـەوەی دەقێکـی شـاکار دەچـم لـە نیشـتیمانی نووسـەرەکەدا وەک هاووڵاتییێکـی بێگـەرد دەژیـم و بـە تانوپـۆی شـوێن لـە دەقەکـە و زەمینـەی نووسـینەوە پەیوەسـت دەبـم.

بەهیـچ پێودانگێـک پێـم لـە بازنـەی شـوێن لـە نووسـیندا ناخەمـە دەرەوە، خـودی خـۆم دەکەمـە نیشـتیمانم. لـە دەرەوەی شـوێن لـە نووسـیندا هەسـت بـە تاراوگەکـراوی دەکـەم. شـوێن لـە ئەدەبـدا بـۆ مـن شـێوەیەکی ڕاسـتەقینەی هەیـە و بـۆ ژیـان هەڵمبـژاردووە. لـەو ئەزموونەمـدا لـە ڕێـگای قووڵبوونـەوە بەمێـژوودا لـە چەمکـی بـوون و دووبارەبوونـەوەی کارەسـاتە مرۆییـەکان دەکۆڵمـەوە و هەڵیدەکۆڵـم و کاردانـەوە نیشـان دەدەم، کاردانـەوە بەهـەردوو بـاردا، بـاری ئەرێنـی و بـاری نەرێنـی. بەهەمـوو ئـەو دەرفەتانـەوەش دەژیـم، کـە دێنـە سـەر ڕێـگام و لـە خـاڵ و هێڵـی دامەزراندنـی نووسـین لـە ئـاکارە سـەرەکی و گرینگەکانـم دەبـن و بەهابەخشـن بـۆ ڕێکخسـتنی ڕایـەڵ و تانوپـۆی مانـا و دۆخـی خواسـتراو.

هەرچەنـد جارێـک دەچمـە دۆخـی شـیعرێکی نوێـوە، هەسـت دەکـەم یەکـەم جارمـە ژیـان دەبینـم و ڕووبـەڕووی دەوروبـەر و پێداویسـتییەکانی ژیـان دەبمـەوە، لەنـاو فەزایەکـی بێگـەرد و

پاکیـزەدا شـەپۆل دەدەم و کەوتوومەتـە ژێـر کاریگەریـی خەیـاڵ و دیـدگا و واقیعـەوە، بیرکردنـەوەی مرۆڤـی هاوچـەرخ بـە هەمـوو دیاردەکانـی پەیوەندیداریانـەوە وێنـا دەکـەم و هـەوڵ دەدەم یارمەتـی هەسـتی ئێسـتێتیکایان بـدەم.

سـوپاس بـۆ شـیعری بێگـەرد، هەمـوو دەم وای کـردووە جێـگای شـانازیم بێـت، لـە هێـزی نادیاریـش داوا دەکـەم جێـگای شـانازیی شـیعری بێگـەرد بـم.

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، کە پێی لە دایک بوویمە. شیعریش هاندەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بکات

کانوونی دووەمی ٢٠١٢ هەولێر

شیعر بەرانبەر ئەبەدییەت

مانیفێستی شیعری

شیعری باش لە بوونی خۆیەوە دەناسرێ و خەسڵەتێکی پەخشانئامێزی تێدایە، سۆراغی زمانێکی وڕێنەکاری دەکات و تارماییەکان دەکاتە مرۆڤ. مرۆڤیش لە فۆرمی خۆی نیشان دەدات.

بەرلەوەی هۆگری نووسینی شیعر ببم، هۆگرییەکی ڕاستەقینە و هەستە گەرمییەکی زۆرم بۆ خودی شیعر لا پەیدا ببوو. توانا سەرەتاییەکانم لە نێوان ڕایەڵ و تانوپۆی ئەم دوو هۆگرییەمدا بواری خۆتاقیکردنەوەی لێ دەخواستم. بەڵێ ئەم خواستە، بوو بە مەبەست و جێگای بایەخ و وێناکردنی ژیان و دۆخ.

من هیچ پرسیارێکم لە خودی شیعر نییە، بەڵام ئەو پرسیاری سەیر سەیری لە من هەیە. وەک ئەوەی من خوداوەندێک بم و نهێنیی ژیان و مردن و زیندووبوونەوەم لابێت. هەردووکیشمان دەمانەوێت ئەویندارانە و لەخۆبووردووانە لەگەڵ یەکتردا بژین. هەمیشەش خۆم لە ڕووداوی گەرماوگەرم بە دوور گرتووە و چاوەڕوانی خەملین بوویمە. لەگەڵ ئەوەشدا ڕووداوە گەرماوگەرمەکان بەرەنجامی جووڵانەوەی ڕاستەقینەی ژیان و دۆخن.

داهێنەر ئەوکاتە هەست بە ژیان و دۆخ دەکات، کە هەستەکانی خۆی لە ئەشقی پەتیدا بنووسێتەوە. لە نووسیندا لەگەڵی دەکەونە ململانێ و کێشمەکێشم و کێبڕکێ. پاش نووسین و تێڕامان و پێداچوونەوە ئەوەی لا ڕوون دەبێتەوە کامە هەست کاریگەری لە ئەوی تریان زیاترە و تا چ ئاستێک کاریگەری کارامەتر بووە، لە چ بارێکیشدا سەنگی ڕاوەستاوە.

هیچ فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشییەک تا سەر و ئەبەدی نییە. فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی هێزی بەردەوامن و بەناو پێچاوپێچەکانی ژیاندا دەخولێنەوە. پاش خەملین لە کەنارێکی ئارامدا هەڵوەستە دەکەن و دەگیرسێنەوە. بە نیازی خۆئامادەکردن بۆ دۆخگۆڕینێکی تر، پشوویەک بە ئەزموونیان دەدەن.

فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشیی تر دێن خۆیان لەوان لادەدەن و ڕێگا خۆش دەکەن، دەیکەن بە چالاکی و وشیاریی مرۆڤ. وەک ئاو دەماری خاک بێ ویست و ئەنقەست، بگرە وەک شێوە و ڕێکخستن و پێویستییەکانی ژیان دەبڕێت و جێگای ڕەوانتر بۆ ڕۆیشتن و کارایی خۆی دەکاتەوە. ئەوەی پێشتر فڕێ نادات، ئەویش

دەڕوات تـا وەک، خۆبوونـی و شـانازییەک لـە تەنیشـت ئەوانـدا ڕابوەسـتێت، یـان هەوڵـی گـۆڕان و لەناوبردنیـان نـادات، بگـرە لـێ زیادبوونیـان بـۆ دەکات و توانـا و ئەزموونـی پڕشـنگدار و درەشـاوەتریان دەداتـێ.

ئـەم ڕیـز ڕاوەسـتانە ئەزمـوون و تاقیکردنـەوەی بەهـرە و سـرووش و بیـر و بۆچوونـی داهێنـەرە. لـە ئەنجامـدا داهێنـەرەکان زۆربەیـان لـە تەنیشـت یـەک ڕادەوەسـتن و ڕیزێـک پێکدەهێنـن. ڕیـزی چلچـرای داهێنـەران. هەوڵـم داوە لـە ڕیـزی چلچـرای داهێنـەران نزیـک ببمـەوە. لـەم نزیکبوونەوەیەمـدا شـیعر دادەگیرسـێ، هەموومـان ملکەچـی پڕشـنگداری و درەوشـانەوەی شـیعر دەبیـن. شـیعریش تەنیـا لـە ڕوانگـە و تێڕوانینـی کرۆکیجوانییـەوە بەهـا و ئاسـتداری بـۆ دادەندرێـت و هەسـت بـە خاوەنەکـەی دەکەیـن.

لـە نێـوان ئـەم دوو مێـژووەدا **١٩٦٥/١١/١٨ - ٢٠٤٥/١١/١٨**، کـە دراو و داواکـراون مێژوویەکـی تـر نییـە، یـان هەوڵـدان بـۆ دروسـتکردن و قەوارەپێدانـی مێژوویەکـی لـەم بارەیـەوە نییـە. بگـرە وەهمێکـی جـوان و ناوەندێکـی چـالاک هەیـە. بـڕوای بـە خۆشـبەختی و خەڵاتـی خودایـی هەیـە، دەشـیەوێت ئاگـر لـە خوداونـد بدزێـت، پاشـان لـە پەرجوویەکـدا بمێنێتـەوە. پەرجـووی حـەزی ژیـان و داهێنـان، مانـا و بوونـی کەسـایەتی خـۆی تێـدا بپارێزێـت. زمـان ئـەو کاتـە دەبێتـە چالاکـی و وشـیاریی مـرۆڤ، کـە بمانەوێـت لـە خۆمـان بدوێیـن، یـان ئـەو نیشـانانە بخەینـە ڕوو، کـە دەمانەوێـت هەوڵـی دەرخسـتن و شـێوەی ڕێکخسـتنی بدەیـن. لـەم بـارەدا زمـان مانـا و بوونـی کەسـایەتیی نووسـەر، وەک چەمـک و ڕامانـی سـەرەکی لەنـاو خۆیـدا بڵاودەکاتـەوە و دەپارێزێـت. بـە دەگمـەن بەشـداری لـە بۆنـە گشـتی و ئەدەبییـەکان دەکـەم، بـە سروشـتی ژیانـی خۆشـم حـەزم لـە تەنیایـی و کەمدوویـی و کەمێـک دوورکەوتنەوەیـە لـە خەڵـک، بـەڵام لەمیانـی شـیعرەکانمەوە چۆڵایـی بـەر زەیـن و هەسـتەکانم پـڕ کـردووە لـە خەڵـک و ئـاژەڵ و گیانـدار و پەلـەوەر..... تـاد.

گونجـاوە وەک سیسـتەمی هەوڵـدان تەماشـای فـۆرم و شـێواز و خەیـاڵ و زمـان و نوێبەخشـی بکەیـن. ئەنجامـی هـەر هەوڵدانێـک دەبێتـە سـەرەتای هەوڵـدان و دیاردەیەکـی تـر و دەچێتـە نـاو چالاکـی و وشـیاریی مرۆڤـەوە. زمـان چالاکـی و وشـیاریی مرۆڤـە و دەنـگ و بیرمـان لـە خانـەی بـاڵادا دەپارێزێـت، لـە شـیعردا تێگەیشـتنێکی نیمچـە چیـن چیـن و ئاسـتداری دەهێنێتـە گـۆڕێ. ئـەو تێگەیشـتنەی شـاعیر بـە هـۆی زەیـن و هەسـتەکانیەوە تێبینـی دەکات. لـە کـردەی بـە نووسـینکردندا، دەبێتـە وێنـە و ئاسـۆ و دووری و پەیوەندییەکـی فـراوان و کاراتـر وەردەگرێـت

و دەگاتــە خاڵــی گەشــەکردنی پەیوەندیــی زەیــن و هەســتەکانی زمــان. ئــەم خاڵــی گەشــەکردنە لــە پەیوەندیــی زەیــن و هەســتەکانەوە دروســت دەبێــت و دەخرێتــە کار و تاقیکردنــەوە. لــە خرانــە کار و تاقیکردنــەوەدا، زەیــن و هەســتەکان ئاســتی بــێ ئاگایــی زمــان دەگوازنــەوە بــۆ ئاســتی بەئاگایــی زمــان. ئاســتی بەئاگایــی زمــان لــە وێنــەی بێگــەرددا دەردەکەوێــت و هەســتیاریی دەروونــی وشــە دەناســێنێت، هەوڵــی خۆدەرخســتن و شــێوە ڕێکخســتن لــە خانــەی بــاڵادا دەدات.

زمــان هەمیشــە خەوتــووە. لــە بەکارنەهێنانیــدا بێدەنگــە. لەکاتــی بەکارهێنانیــدا بەخەبــەر دێــت و دەبێتــە دەنگــی دلێــر، یــان دەنگــی ڕاگەیانــدراو. جــا چ لەبــاری مانــا و پەیامداریدابێــت، یــان لەبــاری دەربڕیــن لــە کرۆکیجوانــی و وێنــەی بێگــەرددا.

وێنــەی بێگــەرد، ئــەو هەلومــەرج و بــوارە دیــاری دەکات، کــە زەیــن و هەســتەکان تێبینییــان کــردووە و دەروون ڕوون دەکاتــەوە. دەروون بــەوەی چــەق و کانــگای کۆکــەرەوەی زەیــن و هەســتەکانە، بــە شــێوەی ئاســۆیی زەیــن و هەســتەکان دەخاتــە بەکارهێنــان و شــاقووڵی دێتــە خــوارەوە، بــۆ خۆدەرخســتن و شــێوەی ڕێکخســتنی ســوود لــە فــۆرم و شــێواز و خەیــاڵ و زمــان و نوێبەخشــی وەردەگرێــت.

شیعری باش لە بوونی خۆیەوە دەناسرێ و خەسڵەتێکی پەخشانئامێزی تێدایە، سۆراغی زمانێکی وڕێنەکاری دەکات و تارماییەکان دەکاتە مرۆڤ. مرۆڤیش لە فۆرمی خۆی نیشان دەدات.

(فــۆرم و شــێواز و خەیــاڵ و زمــان و نوێبەخشــی) پێنــج هێڵــی ســەرەکین، پێکــەوە دەڕۆن و بــە شــێوەی بازنەیــی تێکــەڵ بــە شــیعرییەت دەبــن و هێــزی خۆیــان لــە دوا خاڵــی بــاش بەکارهێنانیانــدا گەڵاڵــە دەکــەن. مووچــڕک و سەرســامییە جیــاوازەکان یــەکلا دەکەنــەوە. لــە نێــوان مووچــڕک و سەرســامییە جیاوازەکانــدا جــۆرە نهێنییــەک هەیــە لــە شــیعرییەتدا بەدەردەکەوێــت و ئاســۆ و دووریــی خــۆی وەردەگرێــت. لــە شــیعردا ناکرێــت بەشــێوەیەکی مێژوویــی و لــە ڕەوتــی مێژووییــدا ســەیری زمــان بکەیــن. زمــان بەرهەمــی تاکــی بەکارهێنــەرە. واتــە: بەرهەمــی تــەواوی شــاعیرە لــە بەکارهێنانــدا. لــە بەکارهێنانــدا داهێنــەر تــەواوی هێــزی زمــان دەکاتــە هــی خــۆی.

لــە ســەرەتا و کۆتایــی و هێــڵ و هێمایــدا، شــیعر ئاراســتە و پرســیارێکی زمانەوانییــە. خوێنــەر لــەو سەرســوڕمان و سەرســامییانەدا نیشــتەجێ و ســەرگەردانە، کــە زمــان وەک فۆرمێــک لــە خانــەی بــاڵادا دابینــی دەکات، یــان وەک ڕووداوێــک ئەنجامــی دەدات و دەیهێنێتــە بــەر زەیــن و هەســتەکانەوە. لــەم بــارەدا زمــان بەپێــی وێنــە لــە جووڵــە و کارایــی خۆیــدا دەبێــت و وریایــی

و ئەمەکـداری خـۆی ڕادەگەیەنێـت. ئـەم ڕاگەیاندنـەش پەیوەسـتە بـە دۆزینـەوەی هێـزی وشـە لـە ئەزموونـی زمانەوانیـدا، یـان ناسـینەوەی تراژیدیـای ڕەگەزەکانـی ژیـان لـە فۆرمـی زمانـدا.

سـەروا و ئـاوازی ئاخاوتـن دەسـەڵاتی شـیعرییەت دەداتـە خوێنـەر و ئاسـۆ و دوورییەکـی سـەربەخۆ بـۆ ڕوانیـن و لێکدانـەوەی بەرهـەم دەهێنێـت. ئـەم جێـگای سـەرنجەش دەگەڕێتـەوە بـۆ مۆسـیقاداریی زمـان لـە ئاخاوتـن و نووسـیندا. زۆرجـار مۆسـیقای دەق وا لـە خوێنـەر دەکات دیـدگای بگۆڕێـت. لـە دیدگایەکـی دیاریکـراو و داخـراودا بـۆ ڕۆمانسـییەتی هەسـتی و نەرمونیـان و کـراوە. ئـەم دۆخگۆڕینـە ئەنجامـی مۆسـیقا و نەرمونیانیـی زمانـە. پێکهاتـەی زمانـی کـوردی گونجـاوە بـۆ ئـەم دۆخگۆڕینـە، تەنیـاش داهێنـەران دەتوانـن بـاری ئـەم دۆخگۆڕینـە لەبـاری کەشـوهەوایەکی تەندروسـتدا بدۆزنـەوە و لـە کارایـی و کردەییـدا ئاشـکرای بکـەن.

ئەشـق و هەسـت و بـڕواداری و گەڕانـەوە بـۆ نـاو ژیانـی خێـزان و بنەماڵـە، سـرووش و بەهـرە و سـەرچاوە و هەسـت گەرمـی ئـەم ئەزموونەمـن و بـە ناوەنـد گیـراون. ئەزموونێکـی تـەواو خۆماڵـی و خودییـە. جێـگا بـۆ ئارامـی و بەختـەوەری دەدۆزێتـەوە. فەرهەنگـی وشـە و دانەپەیڤیشـی تاڕادەیـەک سـنووردارن، لـە سـادەترین بەکارهێنانیانـدا قـووڵ دەبنـەوە و کـرۆک پێشـان دەدەن. واتـە: زمـان لـە کرۆکیجوانـی و مۆسـیقایدا جێبەجـێ دەبێـت، یـان لـە هـەر دووبارەبوونەوەیەکـدا زمـان لـە کرۆکیجوانـی و مۆسـیقایدا دەدۆزرێتـەوە، بەنهێنـی و ئەفسـوونێکی تـر لەنـاو زەیـن و هەسـتەکانی شـاعیردا دەخەملـێ و لەخانـەی بـاڵادا، خـۆی ئاشـکرا دەکاتـەوە. زمانێـک لـە ناخـی شـاعیردا ڕسـکاوە و خـۆی ڕاهێنـاوە و لـە پلەیەکـی پێویسـتدا پێگەییـوە، شـتە دووبارەبـووەوەکان دەخوڵقێنێتـەوە و پەیوەندییەکـی زەینـی و هەسـتی لەگـەڵ خوێنـەر پێکدەهێنێـت و خوێنـەری خـۆی، کـە تایبەتـن و پەیوەندیـی زەینـی و هەسـتی، لەگەڵـدا بەتینـن، هەڵدەبژێرێـت.

لـە بنەڕەتـدا ئـەم ئەزموونـە: (حەزدەکـەم ئەوەنـدە بژیـم)، هەشـت دەقـی ئاسـتدارە، هـەر دەقـەی دە جـار خـۆی دووبـارە دەکاتـەوە. واتـە: بـە شـاقوولی دێتـە خـوارەوە و بـە ئاسـۆیی بڵاودەبێتـەوە. خوێنـەر دەتوانێـت هەشـت دەقـە بنەڕەتییـەکان بدۆزێتـەوە و ئەوانـی تـر بەچێـژی دووبارەبوونـەوە، یـان بـە هونـەری دووبارەبوونـەوە بخوێنێتـەوە. ئـەم دیـاردەی دووبارەبوونەوەیـە دەبێتـە شـوێنی تێبینیـی لـە دایکبوونـەوەی چێـژ و هونـەر و بیرۆکـەکان. دەقـە دووبارەبووەکانـم بـە دوای یەکـدا ڕیزبەنـدی نەکـردوون. وەک ئامانـج و مەبەسـت تێکـەڵاو و سـەرەوژێر ڕێکمخسـتوون و بەتەواویـی ڕووبـەری کتێبەکـەدا پەرتـم کـردوون. لـە دووبارەبوونەوەشـیاندا لـە مانـای ڕاسـتەقینەی پێشـتریاندا نامێننـەوە.

هونــەری کارپێکردنــی دووبارەبوونــەوە زۆرتــر لــە ســینەمادا کاری پێکــراوە. فیلمێــک دەبینیــن وێنەیەکــی ســەرەکی پێکهاتــە و هەڵســووڕێنەری تــەواوی فیلمەکەیــە، بەجــۆری جیــاواز جیــاواز دووبــارە دەبێتــەوە. لــە هەندێــک گرتــەدا گفتوگۆیەکــی لاوەکــی دێتــە نــاوەوە، بــۆ ماوەیەکــی کــورت دەبێتــە بابەتــی ســەرەکی و وزە و تینــی چــاوی بینــەر، وەک فریودانێکــی هونەریــی تــەواو، بــۆ خــۆی ڕادەکێشــێت و وەریدەگرێــت. لــە هەندێــک گرتــەی تــردا ڕووناکــی جێــگای گفتوگۆیــە لاوەکییەکــە دەگرێتــەوە و دۆخ دەگۆڕێــت و دۆخ ئامــادە دەکاتــەوە. دەرهێنــەر دیــدگای تایبــەت و دیاریکــراو بــۆ هونــەری دووبارەکردنــەوە بــەکار دەهێنێــت. وەک یاریکــردن بــە ڕووناکــی و جێگۆڕکێکــردن و بڕینــی گرتــە و مۆنتــاژ.

لــەم خــۆ دەستنیشــانکردنەدا لای مــن هەمــوو شــتێک بــەو فــۆرم و شــێواز و خەیــاڵ و زمــان و نوێبەخشــییەوە دەســت پێــدەکات، کــە لــە دوا دەقمــدا بــەکارم هێنــاون و هەوڵمــداوە وەک نوختــەی بینیــن بیانخەملێنــم. فــۆرم و شــێواز و خەیــاڵ و زمــان و نوێبەخشــی ئاســۆ و دووری بەدیهێنــەری دەقــن. ئاســۆ و دوورییەکــی خەملیــن هەیــە، شــاعیر خۆیەتــی. ئاســۆ و دووری بەدیهێنــەر، ملکەچــی ئاســۆ و دووری خەملیــن دەبێــت.

لــە دوا خاڵــدا لــە خــۆدوان، ڕەنگــە هــەم ســوودی هەبــێ و هــەم زیــان. هــەم چالاککردنــی زەیــن و هەســتەکان بێــت، هەمیــش پەکخســتنی زەیــن و هەســتەکان.

شیعری باش لە بوونی خۆیەوە دەناسرێ و خەسڵەتێکی پەخشانئامێزی تێدایە، سۆراغی زمانێکی وڕێنەکاری دەکات و تارماییەکان دەکاتە مرۆڤ. مرۆڤیش لە فۆرمی خۆی نیشان دەدات.

ئەیلوولی ٢٠١٣ هەولێر

دەروونڕۆشنیی شیعری

مانیفێستی شیعری

لە شیعردا بیرێک هەیە تایبەتە بەشیعر خۆی. نە فەلسەفەیە. نە زانستە. نە ئایدیۆلۆژیایە بەڵام پێکهاتەکانی شیعری هەموو تێدا ڕسکاوە و زەینی شاعیر دەپارێزێت

نووسین ژینگەیەکی جوان و ئارامە بۆ ژیان و ئەشق، ئەشقیش باشترین بارودۆخی مرۆڤە بۆ نووسین. ئەشق سەرچاوەی بوونی دەروونی و پەروەردەکردنی پێویستییەکانە. بەم لا و ئەولا نایەتەدی، بەڵکو دەبێت شاعیر لەم دۆخی بوونی دەروونییەدا بژێت و بتوێتەوە و خۆی دابڕێژێتەوە و ببێتەوە دڵۆپە و بێتەوە ناو سەرچاوەی خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنییەوە. ئەوجا ئەشقییەتی شیعریی خۆی دابڕێژێت. هەر ئەشقییەتی شاعیرانی ڕۆشندڵیشە شیعریان بە ڕووناکی هێشتووەتەوە، شیعریش لە دەرکەوتنی خۆی بەردەوامە و بە هەموو شانازییەکەوە ڕێزێکی تایبەتی لێ دەگیرێت. من ئەگەر بیرێک و ئامادەیی زەینیم نەبووبێ و ڕووداوێک لە هەستم ڕووی نەدابێت، بەهیچ شێوە و شێواز و بەهانەیەک شیعرم نەنووسیوە، کە خولیای نووسینیش دامدەگیرسێنێت و دۆخم بۆ دەڕەخسێنێت، لەگەڵ دەروونی خۆمدا زۆر تەبا دەبم و بەئارامی هەڵدەکەم. هێزی خود هەموو هاوسۆزییەکانم بانگهێشتی ڕەخسانی دۆخەکە دەکات. من سەرەتای شیعر بە کۆمەکی سرووشێکی نیمچە ڕوون، بەسادەیی دەکەمەوە و گرانایی و بەهای شێواز و ڕەگەزی کتوپڕی دەخەمە ناوەند و وەک ناوەندێک دایدەمەزرێنم، دووبارە سادەیی سەرەتاکە دەخەمەوە دوا وێنەشەوە. بڕواشم وایە شیعر دێت و خۆم پیشان دەدات. ئەوجا بەدوایدا دەچم و دەگەڕێم و کۆششی بەرجەستەبوونی بۆ دەکەم و وشە زاخاو دەدەم و خوازیاری گەشەسەندن و نوێبەخشی دەبم، هێڵێکی یەکگرتووی شێواز و زمانی تێدا دەخەملێنم. قەتیش ئەو خۆفریودەرە نەبوویمە، ویستبێتم بەهۆی شیعرەوە دنیا بگۆڕم، بەڵام ویستوومە دنیا کۆبکەمەوە و چالاکیی خۆمی تێدا پەرە پێبدەم. شیعری بێگەرد تەنیا لەسەر بنەمای جیهانبینیی ڕووناکیی خۆتدا. خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنی، کە لە ئەزموونی ژیانەوە پێیدەگەین دێتە بەرهەم، دوای هاتنە بەرهەم بەڕەنگ و ڕوخساری خۆتەوە تێکەڵ بە ڕەنگ و ڕوخساری ئەوانی دیکە دەبێت. واتە: کلتووری کۆمەڵگای خۆت. ئەم جۆرە دۆخگۆڕین و گواستنەوەیە خەسڵەتی ئەدەبی ئێستێتیکییە و هێزی دەروونی بە مرۆڤ دەدات.

هەنگاو بەهەنگاو خەسڵەتەکانی خۆی لە دەروونی مرۆڤدا دەپارێزێت و بۆ قووڵترین گۆشەی دڵ دەگەڕێت و باری هەستیاری دەخەملێنێت، گۆڕانیش لەباری کاملبوونەوە ڕوودەدات.

شیعر جەنگێکی سیحرییە و بە هۆیەوە گەیشتم بە ماڵی گەورەی ژیان، زیاتر لە بۆچوون و شێواز و حاڵ و بارەکانی تر، ئارەزووم بۆ خوێندنەوەی ئەو شیعرانە گەرم دەبێت و پێیان دەدرەوشێمەوە و بەجۆر و جوانییان دەزانم، کە شاعیرەکانیان لە حاڵ و باری نارێکیی سیستەمی بەڕێوەبردنی وڵات لەناو کۆمەڵگای خۆیاندا دووچاری نامۆیی بوونە و پەنایان بردووەتە بەر تاراوگەی ناخ و پەناگا و مەئوای ناخ، ئەم پەنابردنە ئازادییە، ئازادی تەواوی نووسین. لەم حاڵ و بارەدا دەچنە قووڵایی بەسەرهاتەوە و گۆڕانێکی قووڵی نیمچە ڕیشەیی فیکری و ڕۆحی لە شاعیردا خۆ دەردەخات. بەشێک لە خوێنەرانیش پێش هەموو شتێک بابەتی ئەدەبی بۆ ناوەرۆک دەخوێننەوە، بەڵام من پێش هەموو شتێک ئەدەب بۆ ئێستێتیکای زمان و ئێستێتیکای ئەدەب دەخوێنمەوە و دەنووسم. هێزی ئەدەب هەر لە ناڵە و هاوار و دەنگی بەرزبوونەوەی کارەسات و نزمبوونەوەی کارەساتدا هێزی زرینگانەوەی پەیدا ناکات و دۆخ وەرناگرێت، هەروەها مانا بە باری یەکئاستی ناخەمە ڕوو، بەڵکو خوێنەر دەتوانێت لە ترپە و ئاوازی شیعرەکەدا، بە دەروونڕۆشنیی شکۆی شیعرییەوە بۆی بگەڕێت، تەشقەکە دەناسێت و مەودای چێژ و بیرکردنەوەی خۆی، بەو مەودای چێژ و بیرکردنەوەی ناسیویەتی بەپێت دەکات.

لە شێوەی دەربڕیندا، ڕووداو و حاڵەت هێزی زمان وەردەگرن و دەیگوازنەوە بۆ هێزی ئێستێتیکای ئەدەبی. هەوڵ دەدەم داوا و داخوازیی شیعر لە زمان بزانم و لە گەنجینەی زمانی دێرینی کوردییەوە وشە و دانەپەیڤ بدۆزمەوە و ئەزموونی خۆمی پێ بەڕێوەببەم و لەگەڵ پێکهاتەی ڕێزمانی نوێشدا بیگونجێنم و ڕایەڵ و تانوپۆ و پەیوەندییان لە نێوان دروست بکەم. بە تایبەتی زمانی بەیت و شیعری کلاسیکی، مەرجیش نییە وەک ئەو هەبووەی بەکارهاتووە بەکاری بهێنمەوە، بەڵکو دەیکەمە سرووشی هێزی زمان و بنچینەی پێکهاتە، دەتوانێت قووڵترین خاڵی ژیان بدۆزێتەوە و بەهرەی لێ وەرگرێت. شیعری بێگەرد لە پێکهاتەی زماندا خۆی دەخاتە ڕوو، زۆر بە کەمی لە ناوەندی شیعری کوردیدا ڕێکەوتی شیعرێک دەکەیت، شیعرییەتی تێدا بێت و بە ئاستێکی کەمی زمان خۆی خستبێتە ڕوو، هەروەها بەشێکی هەرە زۆری شیعری ئەمڕۆی کوردی ناشێت بە ئەدەبی

خـاوەن پنـج و ڕەگ و ڕیشـەیان دابنێیـن. دەشـێت بـە مەشـقی ئەدەبییـان دابنێیـن.
هەمـوو وشـەیەک توانـا و هێـزی ئێسـتێتیکیی شـیعری تێدایـە بـۆ دۆزینـەوە و دەستنیشـانکردن. وشـە لـە خـراپ بەکارهێنانیـدا هێـزی ئێسـتێتیکی دەکەوێـت و لـە بـاش بەکارهێنانیشـیدا هێـزی ئێسـتێتیکی دەردەکەوێـت. زمانـی کـوردی زمانێکـی شـیعریی دەوڵەمەنـدە و شـاعیری لێـزان و بـاڵا بەرانبـەری لارەمـل و دەستەوەسـتان نابێـت، هەروەهـا وشـەش ناڕەنجێنێـت، وشـە هێـزی شـیعر دەپارێزێـت و شـیعرییەت دەبەخشـێت. هەسـتی زمـان فریـای شـاعیر دەکەوێـت و هێـزی خەیاڵـی دەدرەوشـێنێتەوە. زۆر پابەنـدم بـە هێـزی هەسـت و زمـان و ڕێکخسـتنی پێوەندیـی نێـوان وشـە و دەسـتەواژە و ڕسـتەوە، هەروەهـا بنچینـەی شـیعر هەسـت و زمـان و مۆسـیقایە، هەسـت و زمـان و مۆسـیقاش واتـای نـوێ لـە واقیـع و خەیـاڵ دروسـت دەکات. لـە هەندێـک ڕسـتەمدا دەنگـی مۆسـیقا بـە ئاسـۆیی دێتـە گـوێ، لـە ڕسـتەی ترمـدا بـە سـتوونی دەبیسـترێت. ئـەو مۆسـیقایە بەدڵێکـی تـەواو کوردییـەوە لـە ناخـی خەڵـک و قووڵایـی زەوییـەوە ترپـە و ئـاوازی وەرگرتـووە و هاوخەمـی و هاوشـادیی جیهانـی پێکدەهێنێـت و فـۆرم دەگرێتـە خـۆی.
هەسـت، وزە و تینـی کارا و کارامەیـی نووسـینی ئەدەبییـە و بنەڕەتـی هەمـوو چالاکییەکانـی شـیعرە. شـیعری هەسـتیش ڕەنگـی ژیـان دەداتـەوە. هەمـوو مرۆڤێـک خاوەنـی هەمـوو هەسـتە سروشـتییەکانی، یـان لانـی کـەم بەشـێک لـە هەسـتە سروشـتییەکانی خۆیەتـی، بـەڵام هەموویـان توانـای بـاش بەکارهێنانیـان نییـە. جیاوازیـی داهێنـەر لێـرەدا دەردەکەوێـت. ئایـا بـە باشـی و سـادەیی ئـەو هەسـتانەی دەهێنێتـە نـاو نووسـین و دۆخێکـی گونجـاوی بـۆ دروسـت دەکات. شـیعری کـوردی بەچەنـدان نـاو، کـە هەسـتە سروشـتییەکانی خۆیـان بـاش و بەسـادەیی بەکارهێنـاوە درەوشـاوەیە. شـیعری سـادە وەک شـەپۆلێکی هەسـتی دەبێـت زۆر داهێنەرانـە لـە دۆخـی هەسـتیاردا بنووسـرێت و خـۆی دابمەزرێنێـت، زمـان و هەسـتیش بگەیەنێتـە ئەوپـەڕی، دەنـا ئاسـۆ و دوورییەکـی نابێـت بـۆ لێکدانـەوەی جیـاواز و ئاسـتدار. نموونـە: دوو نامەکـەی (نالـی) و (سـالم)، یـان (گوتـم بەبەختـی خەواڵـوو)ی حاجـی قـادری کۆیـی، یـان دوو گەشـتەکەی (گـۆران)، یـان (پایـزی جـاران)ی دیـلان، یـان (وەرە خـوارێ ئـەی خواکـەی غەریبـان لـە کلکـەی هـەوری ئاڵـەوە وەرە خـوارێ)ی ئەنـوەر قـادر محەمـەد، یـان (کەوشـەنی مـەرگ)ی فەرهـاد شـاکەلی، یـان (بتانـەوێ و نەتانـەوێ ڕۆژێ لـە ڕۆژان نالـی هـەر بـۆ شـارەزوور دەگەڕێتـەوە)ی لەتیـف هەڵمـەت، یـان (گـورگ)ی محەمـەد حەمـە باقـی، یـان (کۆسـت و چـرا)ی شـێرکۆ بێکـەس، یـان (هەولێـر لـە یەکـی شـوباتا)ی عەبدوڵـلا پەشـێو، یـان (لاوکـی هەڵەبجـە)ی ڕەفیـق سـابیر، یـان (شـەڕ)ی

جەلال بەرزنجی، یان (باوێشکەکانی مێژوو)ی نەژاد عەزیز سورمێ. لە دەربڕینىدا پڕاوپڕن لە تووڕەییەکی ئاشکرا و ڕووکار و سادەن، بەڵام لە دۆخی هەستیاری و داهێنەرانە بە سەرچاوەی ژیان و دڵپڕی کۆمەڵگاوە نووسراون و لێکدانەوەی جیاواز و ئاستدار وەردەگرن و ڕوخساریان شکۆی شیعرییەتی تێدا خەملیوە. بەوەی هەم لەسەر زەینییەت و هەم لەسەر واقیع وەستاون و خوێنەریش ڕووداو و وێنە زەینییەکان قبووڵ دەکات. ئەمە مەترسییەکی گەورەیە و پێویستی بەئاگاییەکی قووڵ هەیە، لەسەر دوو ئاراستەدا کاربکەیت و خوێنەریش بخەیتە ئەو دۆخە هەردوو ئاراستەکە لە پلەی جیا جیا و وریاییدا وەربگرێت و بینینی خۆی لەناویدا ڕوون بکاتەوە، ئەم نموونانە ئەزموونێکی بیندراو و بەرجەستەن. لەگەڵ ئەم بیندراوی و بەرجەستەیەیدا کارامەیی ئەدەبیشیان تێدا بەدەستهاتووە. بە شێوەیەکی بیندراو و بەرجەستەش دەربڕین لە ناوەندی نەتەوایەتی دەکەن و ڕۆحی نەتەوە تێیاندا گەڵاڵەبووە و ڕەنگی ڕشتووە. واتە: شیعری بۆنە و ڕووداون. بۆیە ئاماژەم بەو دەقانە دا، چونکە لەم کۆشیعرەمدا: (دواکەوتن لە کەشتیی نووح). دوو شیعریان بۆ بۆنە و ڕووداو نووسراون:

١ - مەسیحی دووەم ئاگری بۆ شاعیران لە خوداوەند دزی، بۆ کارەساتی شنگال.

٢ - لەناو چەند هەواڵێک هەواڵێک، بۆ کارەساتی کۆبانێ. خوێنەریش زۆرتر بە هەستی مانا و نەتەوایەتی. نەک زمان و ئێستێتیکی لەگەڵیاندا دەخرۆشێت. من بە بەشێک، بەشێکی دیاریکراوی هەست پێکردنەکانم ئاوێتەی ئەو دەقانە بووە، بەمەش خۆم بەشێوەیەک لە شێوەکان بە نووسەریان دەزانم. بەها و جوانییەکی پێویست و نایاب هەیە خۆت بە نووسەری دەقی شاعیری جگە لە خۆت بزانیت. ئەو دەقانەی شاعیرانی تر خۆزگەیانە خۆیان بە نووسەری بزانن، بەها و جوانییەکی بێهاوتایان بەخشیوە و بوونەتە ئەفسوون و زایەڵەیەکی سەیر لە بوونی ڕۆشنبیریدا. ئەوە گەوهەری داهێنانە دەبریسکێتەوە شاعیران بۆی غاردەدەن بیگرن و بە هی خۆیانی بزانن. ئەو شاعیرەی گەرمایی ئەو خۆزگەیەی لە دڵدا خاو بووبێتەوە، شاعیرێکی کلۆر و مردۆخ و پووخە و دەمچەفت و هەستنەناس و خوێنتاڵ و وشە قەڵپ و قۆپیەچییە، پوختەکار نییە.

لای ئێمە ژمارەیەکی کەم و دیارکراو شاعیرە هەرە نوێیەکانمان و چەند سەد کەسێکیش بەرهەمی شاعیرە کۆن و ناسراوەکانمان دەخوێننەوە. من باوەڕم بەوە نییە هونەر بۆ هونەر، یان هونەر بۆ دەستەبژێر، یان هونەر بۆ کۆ و کۆمەڵگا، یان هەر شتێکی لەم بابەتە و لەمە نزیک. هونەر، یان دەبێت نەبێ، یان ئەگەر هەبوو، دەبێت هونەرێکی

پـاک و بیرکردنەوەیەکـی بنەڕەتـی ئێسـتێتیکیی پەتـی بێـت. هونـەری پـاک و پەتییـش لەخۆیـدا لەخزمـەت کلتـوور و کۆمەڵـگای تەندروسـتە. ئـەوی تـر جۆرێـک ڕووپۆشـکردن و لەخشـتەبردنە. بـە هیـچ شـێوە و شـێواز و بەهانەیـەک بەئاسـانی خوێنـەر گیـرۆدەی شـێواز و گیـرۆدەی مانـا ناکـەم، دەمەوێـت خـۆی، خوێنـەری نموونەیـی، هەڵکۆڵیـن لـە دەق و شـێوازی نووسـیندا بـۆ هەستناسـین و گیرۆدەییەکانـی خـۆی بـکات. شـاعیری ڕاسـتەقینە سـەربەلایەنێکی سیاسـی، یـان ڕەوتێکـی سیاسـی کار نـاکات، بـەڵام دژی ناپاکیـی نەتەوەیـی و کۆمەڵایەتـی و ئێسـتێتیکی کاری ئەدەبـی خـۆی بەڕێـوە دەبـات. لەنـاو جەنگـەی ئاڵـۆزی سیاسـەتدا، لایەنگیـری ئاشـتی و لێبووردەیـی دەکات. شـیعری مـن بـە تیـن و تـاوی هەمەچەشـن دەربڕینـی لـە شـەڕی ناوەکـی کـردووە و لـە زۆربـەی زۆری ئەزموونیشـمدا تیشـکدانەوەی هەیـە، بـەڵام لـە هەموویـان دەرکەوتووتـر دەقـی: (مەرگـی ئاوێنە)یـە، وێنەیەکـی لـە بیرنەکـراو لـە تـاوان پیشـان دەدات و چەنـدان پرسـیاریش لەبـارەی جەنگـی تـاوان و بـوون دەهێنێتـە کایـەوە. هۆکارەکەشـی ئەوەیـە، کـە شـەڕی ناوەخۆیـی وێرانـکاری لـە ڕۆح و فیکـری کۆمەڵـگای کـوردی دروسـت کـرد، ناخـی کەوانـد و خسـتیە دۆخـی هەڵوەشـانەوە. هەمیشـە بـەو بارەشـدا کارم کـردووە وێرانکارییـە ڕۆحـی و فیکرییـەکان لـە ئێسـتێتیکای ئەدەبـدا گـەش بکەمـەوە و دۆخـی ئاشـتی و لێبووردەیـی وەک خاڵـی پەیوەنـدی و بینیـن بهێنمـە ناوەنـد.

لە شیعردا بیرێک هەیە تایبەتە بەشیعر خۆی. نە فەلسەفەیە. نە زانستە. نە ئایدیۆلۆژیایە بەڵام پێکهاتەکانی شیعری هەموو تێدا ڕسکاوە و زەینی شاعیر دەپارێزێت

دەسـەڵات، دەسەڵاتسـالاری، یـان دەسەڵاتسـەروەری یـەک شـتی لـە شـیعر و شـاعیرە سیاسـەتخواز و ڕەسـمییەکان داوایـە، کـە لـە بەرژەوەندیـی ئەودابـن و ئەدەبێکـی مەبەسـت سیاسـی بەرهـەم بهێنـن. ئەدەبـی مەبەسـت سیاسـیش کاردانەوەیـە بەرانبـەر هـۆکار. شـیعری بێگەردیـش یـەک ئـەرک کرۆکـی بێگـەردی دەستنیشـان دەکات، کـە لـە پێنـاو ئێسـتێتیکای زمـان و ئێسـتێتیکای پەتیـدا کاری خـۆی بەڕێوەببـات. هێـزی هەسـتی مرۆڤانـەی بەهـۆی هێـزی زمـان لـە هێـزی وێنـەدا پێشـان بـدات. زمـان و مۆسـیقا و وێنـە سـێ گۆشـەی ڕوونـاک و گرینگـن بـۆ شـیعری بێگـەرد و خودناسـین و خۆناسـین و دەروونڕۆشـنیی شـاعیر. دەسـەڵات زۆر بەڕێکوپێکـی و لێزانانـە و بەمـەرام کار لەسـەر هەڵکۆڵینـی کرۆکـی شـاعیری ملنـەرم دەکات بـۆ مـەرام و ئـەو

تێگەیشتنەی خۆی. هەر شاعیرێک خراپ بنووسێت و زمان خراپ بەکاربهێنێت، خیانەتکارە لەگەڵ خاک و کلتوور و کۆمەڵگادا، چونکە زمان تاکە بەروبووم و سەرچاوەی خاک و کلتوور و کۆمەڵگایە. شاعیری داهێنەر ڕووداوە ورد و دیاردەکانی ڕۆژانە دەگوازێتەوە ناو هەستیاریی زمان و لە شیعرییەتدا دایدەمەزرێنێت. لە ئەدەبی ئێمەدا زۆر شاعیر هەن زۆر ملنەرم و سیاسەتخواز و دەسەڵاتین. بەوەی لە پۆستی بەرز دانراون. ئەگەر ئەو پۆستە بەراورد بکرێت بەوەی ئایا بەهۆی ئاست و توانای ئەدەبی وەریگرتبێت. ئەوەت بۆ دەردەکەوێت سەدا سەد لە جێگای شیاوی خۆیدا نییە و زۆر نابەجێ و لاسەنگیشە، چونکە شاعیری لەو زۆر بەتواناتر، لە ڕووی ئێستێتیکای زمان و ئێستێتیکای پەتیدا هەن لە پێچانەوەی دەسکە سڵقێکیشدا جێگایان نابێتەوە. ئەم کردە و کار بۆکردنە، بوونەکەی لەسەر شێوازی تاکتیکی سیاسەت و دەسەڵاتسالاری، یان دەسەڵاتسەروەری وەستاوە و بەڕێوەدەچێت. نەک ڕۆشنایی بەرهەم و بوونی ئەدەبی و پاراویی ئەزموون. بڕواشم بەو شاعیرانەی شیعری مەبەست سیاسی دەنووسن نییە، کە دەڵێن: ئەگەر گۆڕانێک لەناو کۆمەڵگا ڕوونەدات و ژیان بەرزی و نزمی تێنەکەوێت، شیعر شتێکی نابێت بیدۆزێتەوە. ئەدی لەم حاڵ و بارەدا کاردانەوەی هێزی نامۆکردنی زمان و هێزی خود و هێزی خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنی چییە.

لە دنیادا تەنیا یەک شت نایەتە دی. ئەویش ئەو شتەیە، کە لە دڵەوە کۆششی بۆ ناکەیت. مرۆڤ گەردوونێکی بچووکە لە نووسیندا، کۆمەڵگا گەردوونەکەی دەناسێت و دەیکاتەوە. لەو کاتەوەی ڕاست و چەپی خۆمم ناسیوە و هەستم کردووە چی دەمخاتە سەر دۆخی خۆدەستنیشانکردن، دەسەڵاتی ڕووناکیی شیعر بانگی ناوخۆی کردووم و هەستم کردووە مانەوە لەناو ئەو ڕووناکییەدا، مانەوەی بوونی منە وەک مرۆڤێکی هەستی و خوداناس و خۆناس و دەروونڕۆشن. بۆیە تەواوی وزەی خۆم بۆی تەرخان کرد و هەموو شتێک و خولیا لاوەکییەکانم پەراوێزخست و چوومە ناو دەسەڵاتی نووسینی بێگەردەوە.

ئەم بڕیارە و چرکەساتی ئەم بڕیارە، ئاکام و ڕووداوێکی زۆر گرینگە بۆ نووسین و خۆدەستنیشانکردن و بەردەوامی و خستمیە سەر دۆخی نووسین و مانەوە و جۆرێک بەرپرسیاریەتی ئێستێتیکیی ئەدەبی. هەموو شیعرێکی ئێستێتیکی جۆرێکە لە بیرکردنەوە و ئاکامی بیرکردنەوە، بیرکردنەوەش وەک ناوەندێک وەردەگرێت و هەست دەخاتە جێگای هێما و مەجاز، هەروەها ئەدەبی ئێستێتیکی دەربڕین لە دڵەڕاوکێ دەکات و ڕووبەڕووی بوون دەبێتەوە، دڵەڕاوکێ

بەرانبەر بەرزی و نزمییەکانی ژیان، لە هەندێک حاڵ و باردا مانا لە ژیان وەردەگرێتەوە و دەیکات بە شتێکی هیچ و پووچ و بێبایەخ، لە هەندێک حاڵ و باریشدا دەیکات بە سەرچاوەیەک و پلەیەکی درەوشاوەی شیعرییەت و دۆزینەوەی گەوهەری نادیاری. ئەگەرچی دڵەڕاوکێ لە ئەدەبی کارادا پرسێکی دێرینە و بەردەوام لە بوونی شاعیردا بەرانبەر شتێکی نادیاریکراو، یان ئایندەیەکی میتافیزیکی دووبارە دەبێتەوە، هەروەها هانا و پەنایەکی ئەزەلییە بۆ شاعیری هەستی. من زۆر لەگەڵ دەقەکانمدا دەمێنمەوە. لێرە وشەیەکی دەگۆڕم و لەوێدا جێگۆڕکێ بە ڕستەیەکی دیکەی دەکەم و پێکەوەیان دەبەستمەوە و بیر لە هێزی زمانەوانییان دەکەمەوە. پاشان بیر لە پەیوەندیی وێنەکان دەکەمەوە و بیر لەوەش دەکەمەوە بزانم ئەوەی بیرم لێی کردووەتەوە ئەم دەقە ئەوەیە، یان دەقێکی ترە و ئەفسوونی زمان و هەست لە کاتی خورپەی نووسیندا خۆی زاڵ کردووە، بەڵام دامەزراوەکە ئەو بناغەیەیە، کە یەکەم خورپە لە شیعردا بە ڕوونی هەست پێدەکرێت و وەک ناوەندێک دەمێنێتەوە و ڕەگ بە تەواوی جەستەی دەقەکەدا شۆڕ دەکاتەوە، وەک هێزێکیش ڕایدەکێشێتەوە ناوەوەی خۆی و زاخاوی دەدات. ڕەشنووس لەسەر مێزی نووسینمدا زۆر دەمێنێتەوە و کەڵەکە دەبن، چەند بمێننەوە ڕەنگیان جوانتر دەخەملێ و هۆگریم بۆیان زیاتر دەبێت. دەقم هەیە دە جار زیاتر نووسیومەتەوە. لە دوا پاکنووسدا بە هەموو ڕەشنووسەکاندا دەچمەوە، بەیەکیان دەگرم و سوودی زۆر لەم پێداچوونەوە و پێکگرتنەدا وەردەگرم. وێنە هەیە دوای ئەم هەموو ئاڵوگۆڕییە، وێنەی یەکەم ڕەشنووس دەهێنمەوە و لەسەر ئەو سەقامگیر دەبم و ئەوانی تر دەخەمەلاوە، بۆشم دەردەکەوێت یەکەم داڕژان لە شیعردا دەگمەن و گرینگە، پێداچوونەوە و پێکگرتنی دەقیش بۆ مشتومالکردن و جوانکاریی هێندەی نووسین، دەگمەن و گرینگە. نووسین خۆی پێداچوونەوەیە بە خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنی، هەروەها پێداچوونەوە پشووی دوای نووسینە و خۆشیبەخشترین چرکەساتی شاعیرە و هەموو خۆشحاڵییەکانی تێدا کۆ دەکاتەوە.

زیاتر لە پەنجا ساڵ بەسەر مەرگی (گۆران)دا تێپەڕیوە، کە (١٩٦٢/١١/١٨)ـە. تا ئێستاش لێتۆژینەوە گرینگەکانی لەبارەی شیعری نوێی کوردی پێشکێش کراون. ئەوانەن، کە لەبارەی گۆرانەوە نووسراون، هەروەها خوێنەریش، یەک لەوانە من بەتەواوی هەستەکانمەوە گوێ لە ترپەی دڵ و ناخی بەهێزی دەگرم و سرووش لە ڕۆحی گەرم و درەوشاوە و ژیان تێگەڕاوی وەردەگرم. کەواتە: تاکو ئێستا ڕێبازی گۆران، ڕێبازێکی دان پێدانراوە و قۆناغی

حەفتا و هەشتاکان و ئەوانی دیکە بە شێوەی دامەزراوی گۆران دان پێدانراو نین، یان خەسڵەتە گرینگە زمانی و ئێستێتیکاییان دەستنیشان نەکراون، یانیش شاعیرێکی گۆڕانکار و بەزەبر لە کێشی گۆران پەیدا نەبووە، یان قۆناغەکان قۆناغی بە کۆن و چەند کەسانێک لە بنیادنان و سیما دارشتنیان هاوبەشن، بۆیە بایەخدانەکە دابەش بووە بەسەر کەسە هاوبەشەکان، تاک وەک دیاردە و ڕووداو دەرنەکەوتوون.

ئەگەرچی من بڕوام وایە شیعری بێگەرد سەر بە هیچ قۆناغ و قوتابخانە و ڕێباز و بزووتنەوەیەک نییە، بەرهەمی ئەزموونی تایبەتیی شاعیری ڕاستەقینەیە لە بەهرەی ئەدەبی و چێژی ئەدەبی و دۆزینەوەی ئێستێتیکای ئەدەبی و نامۆکردنی زمان، هەروەها بڕواشم بەوەیە دەبێت شیعرێکی تر. واتە: شێوازێکی تر لە شیعری کوردیدا سەرهەڵبدات. شیعرێک ببێتە سەرکێشییەکی درەوشاوە بۆ ئەو جۆرە شیعرەی هەیە و لە ناخەوە ڕایوەشێنێت و ئاگاییەکی ئێستێتیکی و نامۆکردنی زمانی بداتێ.

ئەم سەرکێشییە پێویستە لە هەموو سەردەمەکان سەرهەڵبدات و بەردەوامی هەبێت. زۆر لەگەڵ ئەوەدام سەرکێشییەک سەرهەڵبدات و شیعری نەوەی ئێمەش ڕاوەشێنێت و ببێتە ئاماژەیەک بۆ گۆڕانکاریی شیعری. هەڵبەتە ئەم گۆڕانکارییە بە چێژی زمان و چێژی ئەدەب دێتە ئاراوە. نەک وەک گۆڕانکارییەکی مەبەستدار و نەخشە و پلان بۆ دانراو. واتە: ئەزموونی ئەدەبی زاخاوی بدات. شاعیری گۆڕانکار لە خۆڕا و بەڕێکەوت و ئەڵڵاخودایی نابێتە گۆڕانکار، بەڵکو پێویستی بە ڕێکخستنی سیستەمی ناخ هەیە. من جیاوازیی زۆر جوان لە نەوەی دوای خۆم دەبینم. لە هەندێکیان وەک جیاوازی و لە هەندێکیشیان وەک داهێنان. هەمیشە بە بینینی ئەم جۆر و جیاوازییانە دڵخۆش دەبم. بەهیوام نوختەی بینینی خۆدەستنیشانکردنیان بە بەخشەتربێت بۆ بەخشینی ڕووناکیی شیعریان و مستەکۆڵەیەکی ئێستێتیکیش بن بۆ ئێمەمانان. شاعیری جیاواز: (ئاریان ئەبووبەکر) لە ساڵی **٢٠١٣** لە سلێمانی لە حەڤدەیەمین فێستیڤاڵی گەلاوێژدا، شیعرێکی بە سەرناوی: (قاچ، ئوتۆمبێل) خوێندەوە (من و ئیسماعیل حەمەئەمین) لە شکۆی ئەم شیعرەدا لەناو جەماوەر هەستاینەوە و بەپێوە وەستاین تا شاعیر لەسەر شانۆکە هاتە خوارەوە لەناو هۆڵدا لەسەر کورسی خۆی دانیشت، یان یەکەم کۆشیعری چاپکراوی ئەم دوو شاعیرە لاوە: (بە ١٤ ڕێگادا: ڕێبین ئەحمەد خدر **٢٠١٢**، حکایەتی قوڕ بە قەڵەمی خەونووس: دلاوەر ڕەحیمی **٢٠١٣**)، کە ڕوونکردنەوەی شیعرییمان دەدەنێ و خۆدەستنیشانکردن تێیاندا ڕوونە و دەمانبەنە ئەم دیو و ئەو دیوی میتافیزیکا

و واقیعــەوە. ئامــاژە و دەنــگ و ئــاوازی زیندووکردنــەوە و زینــدوو ڕاگرتنــی زمــان بــە هەمــوو پێکهاتەکانیــەوە دەخەنــە زەینــی ڕســتەوە و لــە وێنەکانــدا کۆدەبنــەوە، پاشــان دەبــن بــە خــودی ڕووداوە وێنەییــەکان و بنەماکانــی تێگەیشــتن و خــۆ دەستنیشــانکردن.

جــا نازاندرێــت دوای ئــەم دەقانــە، پــەرە بــە بەهــرە و توانایــان دەدەن و لــە هــەر لایەکیانــەوە تێیــان بڕوانیــن ســەدا و ئــاوازی جیــاوازی تایبەتــی خــودی خۆیــان، ئێمــە وەک لایەنگــری داهێنــان دەهێڵنــەوە، یــان لــە ڕووبەرێکــی دیاریکــراودا دەمێننــەوە و خاڵــی پەیوەندیــی داهێنــان دەپچڕێنــن، خوێنــەری نموونەییــش بــە دوایانــدا ناچێــت و پەیوەندییــان پێــوە نــاکات.

بەدرێژایــی ئــەو ســی و چەنــد ســاڵەی ســەرقاڵی شــیعرم، خــۆم لــە دوو شــت بەدوورگرتــووە و لێیــان دەســڵەمێمەوە.

یەکەم: چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەوانی.

دووەم: وەڵامدانەوەی ئەو نووسینانەی بە هەڵە لە ئەزموونی من دواون.

تەلیســمی ئــەم نهێنییەشــم بــۆ ناشــکێت. باشــیش لــەوە گەیشــتووم هەڵــەی کوشــندەی نووســەر ئەوەیــە خــۆی ســەرقاڵی هەڵــەی نووســەرێکی تــر بــکات. ڕەنگــە هــەر ئــەم تێگەیشتنەشــم بێــت تەونــی نهێنیــی ئــەم ترســەی بــۆ چنیبــم.

یــەک لــە چێــژە ئەدەبییەکانــم بــێ ئــەوەی خــۆم هیــچ ویســت و دەســەڵاتێکم تێیــدا هەبێــت، هەڵدەبزڕکێــت. بــەوەی هەرکاتێــک شــیعرێک بــۆ گۆڤــار، یــان ڕۆژنامەیــەک دەنێــرم، دوای ماوەیــەک بڵاودەکرێتــەوە. هێنــدە بــە بڵاوکردنەوەکــە دڵخــۆش دەبــم و دەکەومــە حــاڵ و بــاری ئارامییــەوە. هێنــدەی تریــش دڵگــران و ســەغڵەت دەبــم بــەوەی دەبینــم وەک هاوتایــەک هێڵــکاری لەگــەڵ بڵاوکراوەتــەوە و چووەتــە کۆڵــی شــیعرەکەوە. هەندێــک جاریــش هێڵکارییەکــە زۆر نایابــە و وەک بابەتێکــی ســەربەخۆ چێــژی لــێ وەردەگــرم و لــە هێــڵ و هێمــای ورد دەبمــەوە و دەچمــە نــاو کەشــێکی ئێســتێتیکیی زۆر تایبــەت و سیســتەمی بیرکردنــەوەی ناســینی زمــان و زمانناســی هێڵکارییــەوە.

مــن بــڕوای تــەواوم بەوەیــە شــیعر خــۆی هێڵکارییەکــی هەســتییە و تێیــدا خودێکــی خودانــاس و خۆنــاس و دەروونڕۆشــن دەردەکەوێــت. نەشــیاوە هێڵکارییەکــی تــری بخرێتــە پــاڵ و قەرەباڵــغ بکرێــت و لەبەریەکیــان ڕابگریــت، چونکــە هیــچ پەیوەندییەکــی گرینــگ و جووڵــە و ژیانێکــی تــازە و ئاشــکراکردنی هێــڵ و هێمایەکــی شــاراوە نــادەن بــە شــیعرەکە. شــیعر و هێڵــکاری هەریەکەیــان خــاوەن گۆشــەی بەهێزکردنــی تیشــکی چــاو و نیشــانە و پێکهاتــە و ناوەنــدی ڕوانیــن و هەســت

و فامکردنــی خۆیانــن، بەهۆیــەوە زمــان و ئاخاوتــن و هێــڵ، کــە بوونەتــە بابــەت دەستنیشــان دەکەن.

لــە هێــزی دەربڕینــی خۆیانــدا، هەریــەک ســەربەخۆیی خۆیــان لــە پێشــکێش کردنــدا دەپارێــزن. هیچیــان بەهــۆی ئــەوی تریانــەوە هێــزی دەربڕیــن و ئێســتێتیکی وەرناگــرن و ڕووناکییــان داناگیرســێت. هەرچەنــدە بۆچوونــم بەرانبــەر هێڵــکاری ڕوون و ڕەوانــە و پەنهــان و شــاراوە نییــە، بــەڵام ڕۆشــندڵ دەبــم بزانــم شــێوەکارەکە تێگەیشــتنی بــۆ شــیعر چییــە و چ پەیوەندییەکــی پێیــەوە هەیــە. شــیعریش لــە چــاوی ئــەودا چــۆن دەردەکەوێــت. شــیعر هەیــە لــە چەنــدان وێنــە و دەربڕیــن و بیروبــڕوا و فەنتازیــادا پێکهاتــووە. ئایــا هێڵکارییــەک دەتوانێــت ببێتــە دەربڕینــی بیروبــڕوا و ئێســتێتیکیی هەمــوو ئــەو وێنانــەی شــیعرەکەیان پێکهێنــاوە. تــکام وایــە لــەو گۆڤــار و ڕۆژنامانــەی شــیعریان تێــدا بــڵاو دەکەمــەوە، تــا بکرێــت هێڵــکاری لەگــەڵ دانەنێــن، چونکــە نەشــیعر و نەهێڵکارییەکــە دنیــا ناخەنــە نــاو لەپــی دەســتمانەوە، بەڵکــو نیشــانەکانی ئــەم دنیایــەن.

لە شیعردا بیرێک هەیە تایبەتە بەشیعر خۆی. نە فەلسەفەیە. نە زانستە. نە ئایدیۆلۆژیایە بەڵام پێکهاتەکانی شیعری هەموو تێدا ڕسکاوە و زەینی شاعیر دەپارێزێت

مایسی ٢٠١٤ هەولێر

کتێبی دووەم

سەرنج و تێبینی
لەبارەی دە کۆ شیعری کوردی

پێشچاو

مـن دانیشـتووی ماڵـی بەختـەوەری شـاراوەم، ماڵـی شـیعر. بـرای گیانـی و خوێنـی هەمـوو وشـەیەکم. لـە کاتـی نووسـینی شـیعردا، نزیکایەتییـەک لەگـەڵ خەڵکـی هەمـوو جیهانـدا دەسـت پێـدەکات و دەسـتت بـە نهێنیـی دڵبینـی ڕادەگات، نهێنیـی دڵبینـی ورە بـە شـیعر دەدا و خۆشـحاڵی و شـادمانی لـە ناخـی شـاعیردا دەڕسـکێنێت. لـەو ماڵـی شـیعرەدا، دەمەوێـت درێـژە بـە ژیـان بـدەم. ئەگـەر دڵبینـی و شـیعر نەبووایـە مـن مـرۆڤ نەدەبـووم، یـان لانـی کـەم مرۆڤێکـی بـاش بیرکـەرەوە و تەندروسـت نەدەبـووم، بـۆ منێکـی ئالـوودە بـە شـیعر، ئاسـمان و زەوی لـە شـیعر چنـدراون.

بەرهەمـی ئەدەبـی بەبـێ ڕاسـتگۆیی خۆشەویسـت نابێـت. ئـەو بەرهەمـەم وەک سـەرنج و تێبینـی نووسـیوە، بـەڵام ئـەو شـیعرانەم هەڵبـژاردوون، کـە ڕسـکانێکیان تێـدا هەبـووە و هەسـتم پێـی کـردووە. ئـەم هەسـتپێکردنەش بەهـۆی بایەخـی داهێنانـەوە لـە بیرکردنـەوەدا دەبێتـە ڕووداو. نەشـهاتووم قسـە لەبـارەی کـرۆک و شـیکردنەوە و پەیـژەی سـەرکەوتن و دابەزینیـان بکـەم. بگـرە قسـەم لەبـارەی هەسـتپێکردنیانەوە کـردووە. لـە هەستپێکردنیشـدا گیانـی بێگـەردی شـیعر، بـە تەواوەتـی بـۆ ئـەو بـارەی لـە بیرکردنـەوەدا بووەتـە ڕووداو دەکرێتـەوە و مـاوەت دەدا لەناویـدا نیشـتەجێ بیـت. گواسـتنەوەی هەسـت لـە حـاڵ و بـاری هەسـتپێکردنەوە بـۆ ڕووبـەری کاغـەز دانپێدانـان و بەرجەسـتەکردنیەتی لـە جیهانـی نووسـیندا. تـا لـە ڕێگایـەوە هەسـتپێکردنەکان بناسـرێن و بێنـە زمـان و ببنـە زمانـی نووسـین. ئـەم سـەرنج و تێبینییانـە ئاشـکرابوونی ئـەم ڕازەن، ڕازی دەربڕینـی دوای هەسـتپێکردن.

لە ئەلبوومی یادگارا

ئەفسـوونی شـیعر، (کرۆکیجوانـی – ئێسـتێتیکا)، ئاشـتی لـە دەروونـی کۆمەڵـگای زینـدوو و دەسـتەمۆ نەبـوو ڕادەگەیەنێـت. وەفـا بـۆ شـیعر تێپەڕاندنـی قۆناغـی بـەر لـە خۆیەتـی. تێپەڕانـدن وەک جیـاکاری نـەک ڕەتکردنـەوە. ڕەتکردنـەوە لـە ئەدەبـدا هیـچ کاتێـک بنەمـای نەبـووە، چونکـە لـە ڕەتکردنـەوەدا بەهـای گفتوگـۆ دادەڕمـێ و پەیوەندییـە کلتوورییـەکان دەپچڕێـن.

جوانـی کەشـێکی ڕوون و باوەڕپێکـراوە. کاریگـەری لەسـەر هەمـوو بوونەوەرێـک جـێ دەهێڵێـت، هەسـتەکان لـە دەربڕیـن لـە جوانیـدا بـە باشـترین شـێوە ئەرکـی خۆیـان بەجـێ دەهێنـن، توانایـان پـاراوە و بـە دیـواری ژیانـەوە دەلکێـن.

شـیعر دیاردەیەکـی سیاسـی نییـە، دیـاردەی سیاسـی دۆخێکـی هەڵەبـەرە. دەربڕیـن لەناوەرۆکـی واقیـع وەک خـۆی نـاکات. واقیـع لـە بوونـی خۆیـدا لـە ڕێکخسـتنێکی جوانـدا جێـگای کراوەتـەوە. سیاسـەت دەسـتی لێـداوە و ڕێکخسـتنەکەی بەمـلاو ئـەولادا بـردووە. ئەمـە بڕیـار و بۆچـوون و پێوەرێکـی شـیاوە، سیاسـیبوونی ئـەدەب لادان و خۆدزینەوەیـە لـە ئامانجـی ئـەدەب، ئامانجـی ئـەدەب دامەزراندنـی بـڕوا و بنەمـای جوانییـە بـۆ ژیانێکـی نەشـڵەژاو، تـا ئارامـی هێـزی خـۆی تێـدا وەرگرێـت و جوانیبەخـش بیـکات بـە کەرەسـتە و وزەی دەربڕینـی، بـە پلـە و ئاسـت پەیامـی تایبەتکاریـی خـۆی بەڕێوەببـات. هـەر شـاعیرێک پشـتی دا بـە پشـتی دەسـەلات، نـەک جێـگای بـاوەڕی گوتنـی جـوان، بگـرە جێـگای بـاوەڕی هونەریـش نییـە.

ئـەم شـاعیرە لـە ڕووی پێکهاتـەوە، شـیعرەکانی پـڕ سـۆز و دیمەنـی هەسـتدارن. زۆرتـر بەرهەمـی خەیاڵـن لـەوەی بەرهەمـی هێـزی بیرکردنـەوە و کـۆ زانیـاری بـن. جۆرێـک داهێنانـی لـە نێـوان شەسـتەکان و سـەرەتای حەفتاکانـدا پێشـکێش کـرد، بـووە بەخشـندە و ناوەندێکـی کـراوە بـۆ شـاعیرەکانی دەوروبـەری و لـە هێڵـی پەرەسـەندنیدا کاریگەریـی خـۆی زاڵ کـرد، بـەلام لـەم مـاوە دیاریکـراوەدا زیاتـری تـێ نەپەڕانـد و کۆتایـی پێدێـت. تواناکانـی لـە ئەزموونـی قـووڵ و دەوڵەمەندتـردا، کـەش و دۆخێکـی تاکـە کەسـی پێـک نەهێنـا. کەواتـە: کاریگەرییەکـەی لـە یـەک قۆناغـدا دەرکـەوت و وەسـتا و نەبـووە گیانێکـی چـالاک و بەرهەمهێـن لـە جەسـتەی بـەردەوام بـە گوڕوتینـی شـیعری کوردیـدا.

ئەگـەر شـیعر جـوان لەبـارەی ژیانـەوە بنووسـرێت، لـە ژیـان خـۆی جوانتـرە. شـیعری ئـەم

شـاعیرە لەسـەر بنەمـای هەسـت و سـۆز و ئاسـۆکانی خەیاڵـەوە شـێوەی خـۆی وەرگرتـووە. توانیشـی تەنیـا لـەم بـوارەدا بەهـرە بـە باشـی بەکاربهێنێـت، سـاتی شـیعری بـە دوای بەهـرەی دادێـت و لەگـەڵ خۆیـدا دەیبـات بـۆ ناوچەکانـی شـیعر. لـە دەقـی ئەدەبیـدا خـەم و خورپـە وەردەچەرخێنـن بـۆ ئێسـتێتیکا. لـەو کەشـە هەسـتی و سـۆزدارییەدا شـاعیر دەرەوە بەجـێ دەهێڵێـت و لەنـاوەوەی نیشـتەجێ دەبێـت، لـە ژیانـی ڕۆژانـەی کۆمەڵـگا و خـۆی یاخییـە. خەمۆکـی و دڵەڕاوکـێ و شاگەشـکەیی و هەڵزەقینـەوە هەڵسـووڕێنەری کـردە و کـردەوەی دەبـن. لـەو پێودانگـەوە بـە زمانـی نـاوەوە مانـا بـۆ بوونـی مرۆڤـی و ختووکـە تایبەتییەکانـی دەدۆزێتـەوە، هەروەهـا ئـەو ترپـە و ئـاوازە خێرایـەی ژیانـی ڕۆژانـە بـەلاوە دەنێـت، ترپـە و ئـاوازی نـاوەوەی خـۆی وەک سـەرچاوە کار پێـدەکات، ئـەو ترپـە و ئـاوازەش خـاو دەبێتـەوە وەک ئـەو بـارە دەروونـی، یـان دەربڕینـە دەروونییانـەی، کـە ژیانـی بەڕێـوە دەبـەن و دووچـاری یاخیبوونیـان کـردووە. نموونـە: وەک لـە شـیعری: (خۆشـم ویسـتی)، یـان لـە شـیعری: (چەنـد هەناسـەیەک)، یـان لـە شـیعری: (بەناوێکـی تـرەوە گەڕایـەوە)، یـان لـە شـیعری: (چەنـد تاڵـە بیرێکـی ئاڵـۆزکاو) دەردەکەوێـت.

لەبـارەی تێگەیشـتنەوە شـیعرەکانی وەک ئاوریشـم و خاکـی تـەڕ نەرمـن. وەک گۆرانـی فۆلکلـۆری و بەیـت و داسـتان ڕوون و سـادەن، بـەڵام لەبـاری مانـای شـاراوە و چینەکانـی بنیـاد و داڕشـتندا پـڕ و فراوانـن، خـاوەن ئاسـۆی دوور و بـواری قووڵـن. پەیوەندییـان بـە کلتـووری تاکـە کەسـییەوە هەیـە. لـە هێڵـی گشـتیی ئەزموونکردنـدا یـەک ئـازاری ئەزمـوون کـردوو و خەیاڵـی دیـارە، ئـەو ئەزموونـەی نەگەیاندووەتـە خەیاڵـی نادیـار و یـادەوەری ڕانەچڵەکانـدووە. واتـە: مـەودای پەیوەنـدی لەگـەڵ (خەیاڵـی دیـار)دا بەهێزتـرە لـەوەی لەگـەڵ (خەیاڵـی نادیـار).

هەسـتیاریی زمانـی خـۆی نیشـانداوە، پێـش ئـەوەی ترپـە و ئـاواز لـە وشـەدا وەرنەگرێـت، نایهێنێتـە نـاوەوە، یـان بەسـەریدا خـول ناخـوات، یـان بەسـەریدا بـاز نـادات، هەروەهـا لـە ڕووی بەکارهێنانـی وشـەوە تووشـی بـەد بەکارهێنـان نایـەت. وشـە ئاراسـتەی بـاش بەکارهێنانـی خـۆی وەردەگرێـت.

سـوودی لـە شـێوازی بـەر لـە خـۆی وەرگرتـووە، بـەڵام پەیـڕەوی نەکـردوون. لـە نـەوەی خۆشـی لـە شـێوازدا لـە زۆرینەیـان ئەندازیارتـرە. لـە مۆسیقاشـدا کاری بـە مۆسـیقا و پیـت و وشـە و دەسـتەواژە و ڕسـتەی شـاعیرانی بـەر لـە خـۆی نەکـردووە. هەرێمێکـی بـۆ دابەشـکردنی ڕسـتە و مۆسـیقا لـە شـیعردا بنیـاد نـاوە، بـەڵام بـۆ تێگەیشـتن و بنیادنـان، وزە و هێـزی لـە

ئەزمموونــی بــەر لەخــۆی وەرگرتــووە، بــە تایبەتــی لــە شــیعری: (لەدایکبوونــی ئینســانێک)ی کامــەران موکــری و شــیعری: (گوربــە)ی محەمــەد ســاڵح دیــلان.

لەبــەر ئــەوەی ئــەم دابەشــکردن و مۆســیقایەی زۆر هونــەری و زاڵ بــوو، شــاعیرانی دوای خــۆی نەیانتوانــی لاســایی بکەنــەوە، یــان کاری لەســەر بکــەن و لــێ زیادبوونــی بــۆ بکــەن، بگــرە وەک دەســت وەشــاندن و داهێنانێکــی تاکانــە، هێڵــی بــۆ کێشــا و دایمەزرانــد. داهێنانــی ســادە بــە ئاســانی و زۆر زوو دێتــە دەســت و دەتواندرێــت لاســایی بکرێتــەوە و کاری لــێ زیادبوونــی لەســەر بکرێــت.

جیاکارییەکــی بنەڕەتــی هەیــە. بەتایبەتــی لــە گۆشــەنیگای شــاعیرانەوە و ئێســتێتیکییەکی ڕوون و ئاشــکرادا. پشــت ئەســتوورە بــە سروشــت و پێکهاتــەی خۆڕسـک و دەســت لــێ نــەدراوی سروشــت. لەســەر ترپــە و ئــاوازی پێکهاتــەی سروشــت وێنــە دادەهێنێــت. نموونــە: پەیوەنــدی دروســت دەکات لــە نێــوان بــا و درەخــت و مۆســیقای جوولاندنــەوە. لــە هەمــان کاتــدا هــۆی پیتاندنــی درەخــت بــە یارمەتــی بــاوە دەکاتــە دیاردەیەکــی کرۆکــی و ناوکیــی سروشــت.

واتــە: بــە تەنیــا لەســەر (زەینــی سروشــت) کاری نەکــردووە، بگــرە لەســەر (منداڵدانــی سروشــت) کاری کــردووە، پێکــەوە ژیــان و پێکــەوە هەڵکردنــی پێکهاتەکانــی لــە ڕســتە دیــار دەکات، لــە شــیعرییەتی دیمــەن دەیاندرەوشــێنێتەوە. سروشــتی پەیوەندییەکانیــش بــە واقیعەکــەوە ڕوون دەکاتــەوە، ئــەو ڕوونکردنەوەیــەش تواناییمــان بــۆ خوێندنــەوە پــێ دەبەخشــێت، یــان هارمۆنییــەت و هاوئاهانگییــەک لــە نێــوان ڕەنگەکانــدا، وەک خەســڵەتی وەرز لــە وێنــە و فۆرمــی جیــا جیــادا گۆشــە و کەنــار و ناســنامەی لــە یــەک نەچوویــان دەداتــێ.

شــوێنی لەدایکبــوون و گەورەبــوون، پێناســەی زەینــی شــاعیر دەکات بــۆ ئێســتێتیکا و گەڕانــەوە بــەرەو یەکــەم ناســینی شــوێن، هەروەهــا هەوڵــدان بــۆ ناســینی شــوێنە نەناســراوەکانیش، کــە بەشــێک لــە ئێســتێتیکای یەکــەم شــوێن دێتــە ناوییــەوە و هــۆ و پاڵپشــتێکە بــۆ خەمــلان و کرانــەوەی بیــر، بــۆ ســەر شــوێنەکانی دیکــە و ناســینی. شــاعیر ئەگــەر نەتوانێــت لــە ئێســتێتیکای سروشــت تێبــگات، بــێ هیــچ گومانێکیــش ناتوانێــت ئێســتێتیکایەک بــۆ تێگەیشــتن و بەکاربــردن لــە زەویــن و هەســتی خۆیــدا پێکبهێنێــت.

گۆشــەنیگای بیناســازی و کێشــانی پێوانــە لــە هاوســەنگی و شــکۆی سروشــت وەردەگرێــت، بــەڵام نەیتوانیــوە کار لەســەر بیــری ســەرهەڵدانی سروشــت بــکات، یــان ئــەم لایەنــە، کــە گۆشــەنیگای بایەخــە لەنــاو شــیعرەکانیدا بــزرە و دەســتی بــۆ نەبــردراوە، هەمــوو دیــاردە و

داهێنانێـک پەیوەسـتە بـە هۆشـیارییە تایبەتییەکانـی شـاعیر و جێکردنـەوەی فەنتازیـا و ئێسـتێتیکا لەنـاو زمانـدا.

(لـە ئەلبوومـی یـادگارا) ناونیشـانی کتێبێکـی شـیعریی: (جەمـال شـارباژێڕی)یە، سـاڵی **١٩٨٣** لـە دووتوێـی **١٧٥** لاپـەڕەدا لـە چاپخانـەی (ئۆفسـێتی سـەرکەوتن) لـە سـلێمانی چـاپ کـراوە، ئـەم شـیعرانەی تێدایـە: (کسـپەیەک، بـۆ، هەسـتێک، لـە سـەیرانێکدا، ئەگـەر، نەکـەی، تاکـە شـیعر و بـەس، درکاندنێـک، گوندێـک و کچێـک و یادێـک و شـیعرێک، ئـارام، پرسـیارێک وەرامەکـەی لـە خۆیدایـە، نامەیەکـی کـراوە، دانیشـتن لەگـەڵ تـۆدا، لـە جەژنـدا، دیسـانەوە خـەم، هـەژدەی سـێ، چڵـی نەرگـز، لەجیاتـی کارت، خۆشـم ویسـتی، بـۆ مەرگـی پرشـنگ، ئەگـەر تـۆ بـۆ مـن بوویتایـە، لەسـەر سـێ گڵکـۆدا، چەنـد هەناسـەیەک، لەسـەر بـەردە نووسـێک، بەناوێکـی تـرەوە گەڕایـەوە، گۆرانییـەک بـۆ شـیرین، ئاخێـک، خەمێکـی تـر، چاکتـر بمناسـە، چاوچـاو، چەنـد تاڵـە بیرێکـی ئاڵـۆزکاو، دوای دە سـاڵ، پشـیلە، ڕازێکـی نـوێ، نـەوزاد، وێنەیـەک، کەتـەی کـەر پیـاو، بـۆ جوانێـک، ئەمشـەو، وەرە جوانـێ، دایکـی دڵسـۆز، بـێ ناونیشـان، ئـای ئـای، لەسـەر تـۆ، باوکایەتـی، مۆڵـەت، بـۆ کچێکـی جـوان، تـازە مـن و تـۆ، بەهەسـتێکی خاوێنـەوە.)

وێنەیەک

ئەم وێنەیە
بۆچ زویرە؟
بۆچی بێ زەردەخەنەیە؟
لەبەر نیگای کامێرادا
کە وەستاوە
چی لەبیرە؟
چی لە دڵدا حەشار داوە؟
وا دڵگیرە.

* * *

ئەم وێنەیە

چاوی نازی کردووەتەوە و نایترووکێنێ
جوانییەکەی بێ وێنەیە
گەنجینەیە
هەر دەمێنێ.

***   *   ***

ئەم وێنەیە
لە ئەلبوومی یادگاردا.. سبەینێ
بزەی خۆش و کزەی ناخۆش دەهێنێ
خاوەنەکەی سات و کاتێ
تەمەنی پیری دەیگاتێ
خەم و خۆزگە ڕایدەژێنێ
یادەکانی دەورووژێنێ
فرمێسک و خەندەی دەداتێ.

***   *   ***

ئەم وێنەیە.
لەو شوێنەیە
کە بیلبیلەی گلێنەیە
سەرنجمی ڕاکێشاوە
لە نوێنی نەرمی هەستمدا
راکشاوە
ئێستا لە ژووری میوانی هەڵبەستمدا
خۆی بە دیوانەکەم ناسی
بە دیوارێک
لە دیوارە بێگەرد و سپییەکانیدا
خۆی هەڵواسی.

شـیعر، وێنـەی شـاعیرە لـە ئـاو و ئاوێنـەی بـوون و بیرکردنەوەیـدا، شـاعیر لـە ئەنجامـی خراپیـی بـارودۆخ و زەبروزەنگـی دەسـەڵات و دەوروبـەردا، لـە واقیعـی دەرەوە یاخـی دەبێـت و بەجێـی دەهێڵێـت، لەنـاوەوەی خۆیـدا واقیعێکـی شـیاو بـۆ نووسـین و پەیوەندییەکانـی ژیـان و مانـەوە دادەمەزرێنێـت، لەگـەڵ دیـاردە بنەڕەتـی و ناوەکییەکانـی سروشـتدا تەبابییەکـی گیانـی دەهێنێتـە ئـاراوە. نـەک لەگـەڵ ئـەو دیاردانـەی لـە ڕێـگای دەسـەڵاتەوە کار لـە ژیانـی کۆمەڵـگا دەکـەن و بـارودۆخ دەگـۆڕن، سروشـت لـە پێکهاتـەی نـاوەوەی خۆیـدا گیانێکـی پـڕ لـە ناکۆکـی هەیـە، لەبـەر ئـەوەی زوو زوو دەگـۆڕێ و جووڵـە و پێداویسـتییەکانی وەرزێـک تـەواو جیـاکارە لەگـەڵ ئـەو وەرزی بـە دوای دادێ و پلـە بـە پلـە چاودێـری یەکتـر دەکـەن.

مامەڵەکردنـی ئـەم شـاعیرە لەگـەڵ سروشـتدا، کرانەوەیەکـی تـازە بەخـش نییـە، پێشـتر زۆر ئەندازیارانەتـر مامەڵـە لەگـەڵ سروشـت و پێکهاتـەی سروشـت کـراوە، هارمۆنییەتێکـی گشتیشـی تێـدا دۆزراوەتـەوە، بـە تایبەتـی: (مەولـەوی و گـۆران). لەگـەڵ ئەمـەش جـۆرە جیاکارییەکـی تێـدا بەکارهێنـاوە. سروشـتی کـردووە بـە جێگـرەوەی خۆشەویسـتەکەی و بەشـێک خۆشـبەختی بـۆ بەدەسـت هێنـاوە، کـە بەهـۆی خۆشەویستەکەشـییەوە لـە سروشـت دەدوێ، سـەیر خوێنـەر دەورووژێنـێ و ڕێگایەکـی بـۆ دەدۆزێتـەوە تێـدا بـەرەو پێشـەوە بـڕوات، تـا دوا ڕادەی توانـەوە و ڕووداو چێـژ لـە سروشـت وەردەگرێـت. لـە ئەنجامـدا هەموومـان بـۆ لای دەگەڕێنێتـەوە و شـەیدای سروشـتمان دەکات، بـەڵام لـە ڕێـگای سروشـتەوە بیرمـان پـێ ناکاتـەوە، سروشـت دەکاتـە بەشـێک لـە ئێمـە بـۆ بیرکردنـەوە و چێـژ وەرگرتـن. سروشـت سـەرچاوەیەکی سەرسـوڕهێنەرە بـۆ ئـەم شـاعیرە و تێیـدا شـتە بچووکەکانـی خۆشـدەوێت و سەرسـاممان دەکات بـە ئەوینـی خـۆی بـۆ (سروشـت) و (ئافـرەت).

شـیعر ڕۆڵـی لـە دەرخسـتنی جیهـان نییـە، شـاعیریش لـە چەقـی کۆمەڵـگادا ناژییـت، تـا بـاری کۆمەڵایەتـی و سیاسـی و ئابـووری و ئایینـی..... تـاد، ڕابگرێـت، لـە گۆشـەیەکی ئێسـتێتیکییەوە بـاری سـەرنج دەنووسـێت. ئـەو بـاری سـەرنجانە کاریگەریـی بنەڕەتییـان بـۆ گـۆڕان نییـە. ئەگـەر بشـیبێت زۆر لابـەلا و لاوەکـی دەبێـت، ئەدەبـی ئـەم شـاعیرە جـۆرە ئەدەبێکـی نائومێدانەیـە و ژیانێکـی دیکـەی تێـدا ئاشـکرا نابێـت.

لـە هەمـوو شـێوەکاندا واقیـع کاریگەریـی خـۆی دەبێـت، شـیعری هەسـتی، دوورە لـە زیادەڕۆیـی واقیـع و بـە دوا دەمـدان. لەنـاو بەرهەمـی هەسـتیدا دەتوانیـن ئـەو تۆخمـە سـەرەکییانە بدۆزینـەوە

و دەستنیشانی بکەین، کە دەبێتە یارمەتیدەر بۆ ڕەواندنەوەی خەمۆکی و دڵەڕاوکێ، یان بۆ تۆخکردنەوە و بەرزبوونەوەی باری هەڵزەقینەوە.

واقیع جەستە و شوێنێکی نووسراوە، بۆ شاعیری هەستی، بایەخی سەرەکی نییە، چونکە شاعیری هەستی، ناگەڕێتەوە سەر نووسراو و دووبارەی ناکاتەوە. تەنیا بیر لە بنیادی مێژوویی جەنگە گەورە و بچووکەکان دەکاتەوە، ڕۆشناییەکە بۆ پرسیارکردن و ئەزموون. ئایە پێکهاتەی ئەو بارودۆخە چییە، کە پاڵنەر و ڕێخۆشکار بووە بۆ ئەوەی شاعیر لە واقیع هەڵبێت و لە ناخی خۆی نیشتەجێ ببێتەوە، یان بۆ ناتوانێت لەگەڵ ناهەمواریەکانی واقیع بگونجێت، یان ئەو بارە بۆ دروست بوو. ئەمە پرسیارێکە چارەنووسی وەک ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی سروشت: خۆڵ، ئاگر، با، ئاو. نادیارە و بەردەوامیش ئەو نادیارییە بووەتە خولیا و هۆی نیگەرانیی مرۆڤی هەستپەروەر.

نیسانی ٢٠٠٨ هەولێر

ڕێگا دوورەکانی چاومان

شـیعر و هونـەری واقیعـی، ئاراسـتەیەکی واتـادارن بـۆ ژیـان و لەسـەر ڕێوشـوێنی بینینـی شـتەکاندا بنیـاد نـراون و بەڕێوەدەچـن. جـوان کارکـردن ئـەو قەناعەتـە پەیـدا دەکات و دووپاتـی دەکاتـەوە، واقیـع بـە هیـچ شـێوەیەک بارێکـی نەگـۆڕ و جێگیـر نییـە. هەندێـک جـار کتوپـڕ گۆڕانێکـی گشـتگیر وەردەگرێـت، لـەم بارەیانـدا دەسـتەبژێر داڕێـژەری بنەمـای ئـەم دۆخگۆڕینـەن. هەندێـک جـاری دیـش دۆخێکـی سسـت و ناچـالاک وەردەگرێـت. لـەو بارەیانـدا زۆرینـەی جەمـاوەر ڕۆڵ دەبینـن. دەبێـت پرسـیار لـەو ئەدەبـە بکرێـت، کـە بـە مەبەسـتی ئـاکاری واقیـع و بزووتنـەوەی واقیـع دەنووسـرێت، یـان بـارودۆخ، جـا چ بارودۆخـی سیاسـی، یـان کۆمەڵایەتـی، یـان ئایینـی ..... تـاد، بەرهەمـی دەهێنێـت. هەسـت و نەسـتیش لەگـەڵ بارگۆڕینـی واقیـع بـەرز دەبنـەوە و دادەکـەون، جۆرێـک هـەژان وەردەگـرن و لـە ئەنجامـدا هەوڵـدەدەن پەیوەندیـی بـە شـتێکی نادیـار و نـەدۆزراوەوە بکـەن. ئەمیـش گـەردوون و بوونـی خودایـە. واقیـع و خەیـاڵ دوو ئاراسـتەی پێچەوانـە نیـن و جیاکاریـی نێوانیـان جیاکارییەکـی زۆر نییـە، چونکـە خەیاڵیـش بەشـێک لـە واقیعـی تێدایـە و واقیـع ئاراسـتەی دەکات بـۆ بەرزبوونـەوە و گەیشـتن بـە کانـگای خەملیـن.

شـتەکانی واقیـع دیـار و بینـدراون، شـتەکانی نـاوەوەی مرۆڤیـش نادیـار و نەبینـدراون، بـە جێگۆڕکێکردنـی بینـدراو و نەبینـدراوەکان دۆخـی شـیعری بـۆ شـاعیر دروسـت دەبێـت، بینـدراو و نەبینـدراوەکان ئاراسـتەی هەسـت بـە شـتکردنی وەردەگـرن، پرسـیارێک دێتـە ئـاراوە دانەپەیـڤ و کەرەسـتەکانی واقیـع لـە چ مەودایەکـدا دێـن و بـۆ چ مەودایـەک دەچـن و چ مەودایەکیـش لـە شـیعردا دەکەنـەوە. هەمـوو شـاعیرێک بەسـەرچاوەیەکەوە کاریگـەرە. ئایـە بـۆ ئـەو سـەرچاوەیە دەگەڕێتـەوە، کـە شـاعیر پێـی کاریگـەر بـووە، یـان ئاراسـتەیەکی دی وەردەگرێـت.

ئـەم شـاعیرە لـە قۆناغـی حەفتایەکانـی شـیعری نوێـی کوردیـدا گوڕێکـی بەخشـندە بـوو، ئـەوەی لـە ئەزموونیـدا خەسـڵەتێکی بەهێـز و دیـارە و سـەرنج پـڕ مـەودا و قـووڵ دەکاتـەوە، کـەم و دەگمـەن کێـش و سـەروا دەمێنـن. کێـش و سـەرواش دەنگـەکان ڕێکدەخـات و دەورێکـی کاریگـەر وەردەگرێـت بـۆ فراوانکردنـی مانـا. هەمـوو ڕسـتەیەکی شـیعری کێشـی تێدایـە، بـەڵام هەمـوو کێشـەکان دیـاری نەکـراون بـۆ پێوانەکـردن. ترپـە و ئاوازیـش لـە کاتـی

گۆکردنـدا دەردەکەوێـت. بـە چوونـە ناویەکـی ترپـە و ئـاوازی گـەرم و ڕەگـەزە بنیادنەرەکانـی زمـان، مۆسـیقایەک دادەهێنێـت خـوڕ و سـەرپەڕ. وردە دەمـارە قووڵەکانـی هەسـت لـە مرۆڤـدا دەدۆزرێتـەوە و پـڕ خوێنـی دەکات بـۆ بزوانـدن. وا لـە مـرۆڤ دەکات لـە شـوێنی خـۆی هەسـتێت و هـەوڵ بـدات شـوێن بگۆڕێـت. ترپـە و ئـاواز لـەم شـوێنگۆڕکێیەدا وەردەگرێـت. ترپـە و ئاوازێکـی بـە جـۆش بەسـەر گیـان و دڵـی وێنەکانـدا دەڕێژێـت. گیـان و دڵـەکان دەجمێـن و ئامـادە دەبـن بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوە و نیشـتەجێبوون لـە ناوچـەی شـیعر و واقیعـی زینـدوودا. مۆسـیقاش هاوسـەنگ دەبێـت بـە واتـا. مۆسـیقا لـە ڕسـتەدا بنیادێکـە بـۆ بەخشـینی چێـژ، بـەڵام وێنـە لـە جەسـتەی دەقـدا بنیادێکـە بـۆ بەرجەسـتەکردنی مانـا.

لـە بـاری مانابییـەوە بـە دووربینییـەوە دەڕوانێتـە کێشـە و گرفتـی مرۆڤـی وڵاتەکـەی، وەک کێشـە و گرفتـی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی و ئایینـی ..... تـاد، نـەک کێشـە و گرفتـی مرۆڤـی، کـە تاکـی کـورد لـە سـاتی لـە نـاخ ڕامـان و هێوریـدا هۆشـیاریی خـۆی تێـدا بدۆزێتـەوە. لـە نـاخ ڕامـان لای مرۆڤـی هەسـتیار پەیمانـی ئومێـدە. نموونـە: وەک لـە شـیعری: (نەخشـەی خەونـەکان)، یـان لـە شـیعری: (لـە کوێـم)، یـان لـە شـیعری: (چرپـەی ژانێکـی نوقمبـوو) یـان، لـە شـیعری: (گریـە شـیعر) دەردەکەوێـت.

بینـدراو و نەبینـدراو لەنـاو ئومێـددا بوونیـان هەیـە. هەمـوو ڕاسـتییە بیندراوەکانیـش ڕاسـتییەکی شـاراوەی دیکـەی تێدایـە بـۆ مانـادان بـە گیـان، کـە گیـان هەمیشـە بوونێکـی نادیـارە، پەرجـووی هێزێکـی دەوێ بـۆ فـۆرم پێدانێکـی ئەفسـوونی. شـیعر، کـە دەبێتـە تێڕامـان بەرانبـەر بـە بـوون، گیـان بەهـۆی دەسـەڵاتی زمانـەوە فۆرمـی ئەفسـوونی وەردەگرێـت. کەرەسـتەی سـەرەکی دەرخسـتنی، ڕەگـەزە هونەرییـەکان لـە شـیعردا زمـان و پێکهاتـەی زمانـە. بوونـەوەر خسـتنە نـاو ئـەو فۆرمـە ئەفسـوونییە، مـرۆڤ تێیـدا لـە پێنـاو ناسـینی ڕاسـتیدا هەوڵـی لێکدانـەوەی شـتەکان دەدات، ئـەو ڕاسـتییە شـاراوەیەی لەنـاو ڕاسـتیی بینـدراودا دەناسـرێت.

وێنـە و تـۆڕی چـاو توانـای فراوانبوونەوەیەکـی کاریگەرییـان لـێ پەیـدا دەبێـت و دێنـە ڕوو بـۆ بەکارخسـتنی زمـان و دیارخسـتنی واتـا و سـەقامگیرکردنی وێنـە. لـە هەندێـک بـاردا و ناسـەقامگیرکردنی لـە هەندێـک بـاری دیکـەدا. بنیادنانـی پەیوەندییەکـی فـرە ڕوخسـاریش لـە ئاسـتی داهێنانـی هـەردوو بارەکـەدا.

لـە لایەنـی مۆسـیقا و ترپـە و ئـاوازی شـیعرییەوە ناوەنـد و ڕایـەڵ و تانوپۆیەکـە دەتواندرێـت لێیـەوە هەنـگاو بـۆ داهێنانـی دیکـە هەڵبگرێـت. بینینێکـی شۆڕشـگێڕانەی بـۆ دۆخگۆڕیـن

و ئێستێتیکای ژیان پێشکێش کردووین. لەسەر هێڵی شیعرەوە پێ بە پێ جەماوەر دەهێنێت و زەمینەیان دەداتێ بۆ ڕەگ دروستکردنیان لەناو گۆڕان و وەرچەرخان و هەڵوەستە و هەڵوێستدا.

ئاڵوگۆڕی هەستەکانی لەگەڵ دەوروبەریدا دەکات و دەیانهێنێتەوە ناو بوونی خۆی، بوونی خۆی وەک ناوەندێکی شیعری لە هێڵی گۆڕانەکانیشەوە شیعر بە چنینێکی کارامەوە پەیامدار دەکات بە هونەر و نەریتی هەستیار و جوان، بەڵام لە لایەنی واتا و تێگەیشتنەوە، تاڕادەی ساکارییەکی دوو دیوی هونەری و پڕ ئەفسوون، ڕوونێکی لە خشتەبەرە. بەردەوام لە بارێکەوە دەتگوازێتەوە بارێکی دیکە. نێوانی بارەکانیش دەخاتە بەر پێوانە و نیشان، وەک خاڵێکی ناوەند، بیر و هەستی لەسەر دەگیرسێنێتەوە و یارییە زمانییەکانی خۆی لە ڕێگای کلتووری کۆدا تێدا بەکاردەخات.

گفتوگۆی ڕۆژ، وەک بەکارهاتوویەکی ئەندازەیی بەبێ کەم و زیاد بەکاردەهێنێت و توانا زەینییەکانی خۆی تێدا نیشان دەدات، ئەو زەینەی فۆرم بە شتە هەستییەکان دەدات، گیانێکی جەماوەرخوازە و شیعرەکانی دەربڕینی ڕاستەقینەن لە ناسنامەی کۆمەڵگای کوردی، وەک باری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایینی ..... تاد، نەک وەک باری گیانی، هەروەها دەچێتە ناو قەوارەی زاندراوی (کلتوور) و (مێژوو) بۆ دۆزینەوەی خەیاڵ و پڕ وزەکردنی زمانی هەستیارکراو بە دەنگی کۆ، بەمەشەوە هاوکێشەیەکی لە نێوان دەنگی تاک و کۆ بنیاد ناوە و دەنگی تاکیش ڕادەکێشێتە ناو دەنگی کۆوە، ناکرێت شاعیر تەواو دەنگی کۆ بێت، چونکە ئەم تێگەیشتنە شیعر بەرەو میللیبوون دەبات. واتە: شیعرێکی ئاسایی و ئاشنا و باوخواز، کەچی ئەم شاعیرە بینینی لە دەنگی کۆدایە و مەودای هونەری و شێوازی نوێبەخشی وێنا کردووە، کردەی لەدایکبوونی زمان لەناو مانادا، کردەی لەدایکبوونی ماناش لەناو زماندا بەجێ دەهێنێت و ڕایەڵ و تانوپۆیان لە ناوەند دەچنێت.

تێگەیشتنیشمان بۆ چالاکبوونی ژیان لە واقیعی زیندوو، توندوتۆڵ دەکاتەوە. ئاماژەش دەدات لێی بکۆڵینەوە و تێی بگەین. ئەوجا لەناو (واقیعی زیندوو) ببین بە کەس و کەسایەتیی کارا و دۆخگۆڕ لەبارە ئێستێتیکییەکانی کۆمەڵگادا.

(ڕێگا دوورەکانی چاومان)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (جەلالی میرزا کەریم)ە. ساڵی (**١٩٩٢**) لە دووتوێی (**١٤٥**) لاپەڕەدا بە شێوەیەکی سەرەتایی و هەژارانە لە سلێمانی

چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (ڕازەکانی هەفتە، تەمەن، نەخشەی خەونەکان، لە کوێم، پێشکەشە بەو شۆڕشگێڕانەی هێشتا نەمدیون، ئاوێنەی هیوایەکی سەرهەڵگرتوو، ڕێگا دوورەکانی چاومان، تێگەیشتنی یادگارییەکان، وەرزەکان، دووری، زەماوەندی باوەش پیاکردنەوە، ڕۆژگارە سەرگەردانەکان، ڕێگا، وەرام، هەنگاوی زام، هەڵوێست، نەورۆزی خۆزگە، گەشتە هەڵوێست، ناونیشانی یادێکی کۆچکردوو، حەز نامەیەکی ئاوارە، چرپەی ژانێکی نوقمبوو، سەرەتای حەیرانی تەمەنمان، گریە شیعر، هاوڕێ، لە خەمی هەڵەبجەی ژارا، پەیامە ژێ.)

ڕازەکانی هەفتە

دڵداری

من لە وانەی دڵداریدا
لە دوا ڕیزی قوتابییەکانی پۆلا بووم.
چونکە تەنیا لەگەڵ ژانی
ئاوارەیی خۆشەویستەکەی خۆما بووم.

نهێنی

ئەزانن من پاسەپۆرتی
ڕەشکراوەی فرمێسکم لە گیرفانایە؟
یەک یەک ئێستگەکان جێ دێڵم
بەبێ ئەوەی بزانن چی لە دڵمایە.

شەرم

بە ڕێکەوت کە لە ڕێگادا تۆ ئەبینم،
شیعرەکانم شەرمەزارن.
کە ناتبینم،
چاوەکانی بینینەوەی وشەکانم هەر بێدارن.

نیشتیمان

کە هەست لەناو ئاگری دوور وڵاتیا،
ڕازەکانم ئەسووتێنێ
بەهارە ڕێ گوڵی دەنگم
لە پایزی بەستەکانما ئەپروێنێ.

پەشیمانی

دڵدارەکەم چەقۆی ڕقی زیزبوونی خۆی،
بست بست بەناو گیانما گەڕان.
هەتا لەناو پەرەی دڵما،
لە خوێنی خۆی دەریای پەشیمانی هەستان.

دڵ

من ئێستاکە لە دڵ دوورم نازانم هەم
یاخود ڕێچکەی نەمان ئەگرم
کامتان لە دڵتان نزیکن؟
ئاشکرای کەن، تا دەستتان لەگەڵا بگرم.

شۆڕش

ئەتانەوێ من بناسن؟
من عاشقی ڕێگایەکم مەرگی تیا بێ.
کە هەڵوێست مرد بۆچی نابێ؟
دەروون شیعری شۆڕشێکی تری تیا بێ.

شـیعری: (تەمەنـی دە سـاڵەی دێڕێـک)، کـە لـە ژمـارەی (٤٠)ی ڕۆژنامـەی (هـاوکاری) دا، سـاڵی ١٩٧١ بـڵاوی کردووەتـەوە، شـیعری: (لـە خولیـای داسـتانی مەرگـی زەردەشـتدا)، کـە

لەژمـارە (٥)ی گۆڤـاری (نووسـەری کـورد)دا، سـاڵی **١٩٧٢** بـڵاوی کردووەتـەوە، شـیعری: (ژانـی ڕۆژانـی هۆنـراوە)، کـە لـە ژمـارە (٣)ی گۆڤـاری (ڕوانگـە)دا، سـاڵی **١٩٧٢** بـڵاوی کردووەتـەوە. شـیعری: (ڕوانینەکانـی چـاوی شـەقام)، کـە لـە ژمـارە (٨)ی گۆڤـاری (بەیـان)دا، سـاڵی **١٩٧٣** بـڵاوی کردووەتـەوە. مەودایـەک بـۆ سـەرنجدان دەکەنـەوە. دەکرێـت ئـەم چـوار شـیعرەی وەک مانیفێسـتی شـیعری قۆناغـی حەفتایـەکان، خەسـڵەتی شـیعری ئـەو قۆناغەیـان تێـدا کـۆ بکرێتـەوە و ببیندرێـت، کـە شـیعری ئـەم قۆناغـە نوێنـەری دەنگـی کۆیـە. ئەمـەش بەشـێک لـە شـیعرییەت لـە دەقـدا وەردەگرێتـەوە، یـان ترووسـکەکان پـەرش نـاکات، بگـرە بـۆ بـە ئاسـانی دەسـتەمۆبوونیان چەپکیـان دەکات.

لـە بـواری دەنگـی کـۆدا قـووڵ بووەتـەوە و هـەر لـەم بوارەشـدا سـنووری خـۆی نەخشـاندووە، نـاو و توانـای خسـتووەتە نـاو دوو کەوانـەوە، کـە لـە ئاسـتی داهێنـان لـە بـواری دەنگـی کـۆدا فەرامۆشـکردنی مەحاڵـە. دەنگـی کـۆ و دەنگـی تاکیشـی بـە دوو جەمسـەری هـاودژ بینیـوە، بۆیـە لـە کلتـووری ڕۆشـنبیریدا لەنوێـوە بیـری نەکردووەتـەوە، خـودی کلتـوور نیشـانمان دەدات، کلتـوور دەنگـی ڕابـردووی کۆیـە، نواندنـی بـوون نییـە، بـوون خـۆ ڕۆشـنکردنەوەیە بـە شـیعرییەتی قـووڵ و جیهانـی شـاراوەی داهاتـوو. دەشـبێت ئـەو بوونـە کاریگـەر بێـت بـە سروشـتی خەیـاڵ و خەیـاڵ بەنـاو هەسـتەکاندا تێپەڕێنێـت.

مانیفێسـت ئـەو ڕایـەڵ و تانوپـۆ و ناوەندەیـە، کـە مۆرکـی گەرموگـوڕی و خەسـڵەتی تـەواوی قۆناغێکـی شـیعری لـە خۆیـدا چنیـوە. وەک ئەزموونێکـی زینـدوو، ناسـنامەی ڕوونـی تێـدا ئاشـکرا کرابێـت و هەمیشـە بـۆ بزواندنـی خەیـاڵ ئاسـۆیەکی کـراوە بنوێنێـت.

قۆناغـی دواتـر وەک: (ڕامانـی سـەرەکی) بـۆ تێگەیشـتن و خاڵـی بینیـن و کەشـی دۆخگۆڕیـن بگەڕێتـەوە سـەری و گیـان لەنـاوی ئامـادە بێـت بـۆ دۆنایدۆنکردنـی دەق، یـان چوونـە ناویەکـی دەق.

شـاعیرانی حەفتایـەکان لـە سـەرەتای ئەزموونیانـدا بەشـی زۆرینەیـان لـە (ڕەنـگ) و (فـۆرم) و (ترپـە و ئـاواز)دا، لـە (رووبـەری بینـدراو و وزەی نوسـتوو)ی ئـەم شـاعیرە سـوودمەند بوونـە، سـیمای هـەرە دەوشـاوە و گیانـی ئـەم قۆناغـە واقیعخوازەیـە. شـێوازی گەیشـتووەتە ئاسـتی نەمـری. دەکرێـت وەک (دیـاردە) و (دامەزرێنـەر)ی ماوەیەکـی دیاریکـراو: (**١٩٧٠ - ١٩٧٥**)، ڕەخنـە و لێکۆڵینـەوەی ئەدەبـی کـوردی کاری زانسـتییانەی خـۆی لەبـارەوە جێبەجـێ بـکات و کارایـی و کاریگـەری لەسـەر شـاعیرانی دەوروبـەری دیـاری بـکات، بـەڵام دوای ئـەو مـاوە

دیاریکــراوە، ئەزموونــی بــەرەو کــزی دەڕوات تــا ڕادەی لــە کورتیــدان و شکســت هێنــان. ئــەم ڕووداو و گۆڕانــەش ئــەوە بنچینــە و پێشــینەیەتی، کــە بــۆ ڕووبەڕووبوونــەوە و بەگژداچــوون. شــیعری بــە دەنگــی کــۆ و دنەدانــی جەمــاوەر زانیــوە، کــە لــە کوردســتان دەربــەدەر کــرا و لــە تاراوگــەدا نیشــتەجێ بــوو، پچــڕان و بۆشــاییەک کەوتــە نێــوان دەنگــی ئــەم و دەنگــی جەماوەر-کــۆ، لــە نیشــتەجێبوونی لــە تاراوگــەدا مەودایەکــی نــوێ لــە شــاعیریەتی ئــەو زیــادی نەکــرد. بگــرە مــەودای بیرکردنــەوە و دەربڕینــی لــە دەنگــی کــۆدا تێــدا خــاو بــووەوە و لــە وەســتان نزیــک بــووەوە. لــە بنەڕەتــدا دەنگــی شــیعر، دەنگێکــی تاکییــە لەنــاو نــەرم و نیانــی زمــان و ئێســتێتیکادا، هاوتــا بــۆ دەنگــی خــۆی دەدۆزێتــەوە. دەنگــی کــۆ زیاتــر لــە ڕۆمانــی فــرە شــاکەس و فیلــم و شــانۆ و ســینەما ..... تــاد، ڕۆڵــی کاریگــەر بــەدی دەهێنێــت، نــەک لــە شــیعردا.

(فەرمانســـالاری) و (داوا) لـــە شـــیعرەکانیدا، وەک دوو هێـــڵ بەیـــەک ئاســـت و بینیـــن و تێگەیشــتن کاری لەســەر کــردوون. لــە کاتێکــدا وا دەخوازرێــت بــۆ فەرمــان بــە دەنگــی تــووڕە و ناڕەزایــی بدوێــت، بــۆ داواش بــە دەنگــی نــەرم و ئــاوازدار.

ئــەم دوو ئاســت و تێکەڵکردنــەش خاڵــی تێڕامــان و تێگەیشــتنیەتی بــۆ شــیعر، وەک نــاوەڕۆک و ئەوجــا شــیعر وەک شــێوە. نــاوەڕۆک و شــێوە لــە شــیعری هونەریــدا یــەک دەگــرن و لــە ئێســتێتیکدا دەبــن بــە خاڵــی توانــاداری. واتــە: شــیعرییەت. شــیعرییەتیش پرۆژەیەکــی تــەواو ئێســتێتیکییە و لەســەر بیــر و زەیــن و خەیــاڵ و پێگەیشــتن و هەســتپێکردن بــەرز دەبێتــەوە و ئاســۆی چاوەڕوانــی بــۆ خــۆ ئاشــکرا کــردن دەستنیشــان دەکات، بوونــی خودێکــی بیرکــەرەوە لەســەر بیرکردنــەوەی کۆمەڵــگا و هەقیقەتــی تێگەیشــتن، هەقیقەتێــک خــودی بیرکــەرەوە بتوانێــت بــە ئــازادی جووڵــەی خۆڕێکخســتنی تێــدا بــکات.

مایسی ٢٠٠٨ هەولێر

گەردەلوولی سپی

داهێنــان هونــەری ڕۆحــە، شــیعریش ڕۆحــی هونــەر و مرۆڤــە: شــیعر تەنیــا پارچەیــەک نووســراو نییــە، بگــرە مــاک و شــێوازێکە بــۆ کۆکردنــەوەی هەســتەکانی مــرۆڤ، بەشــێوەیەکی ئەفســوونیش پەیوەندیــی ئــەو کۆکردنەوانــە ڕێکخــراون، یــان ڕێکدەخرێــن. بــەو پێــوەرەی هەمــوو مرۆڤێــک لــە ســاتە پــڕ هەســتەکانیدا شــاعیرە، یــان پێویســتە بــەر هێــزی شــیعر بکەوێــت بــۆ بەرەنگاربوونــەوە و ڕووبەڕووبوونــەوەی هەندێــک بــاری گیانــی و هەڵگرتنــەوەی ترپــەی دڵ، یــان گرفــت و لێڵــی بیــر. شــیعر لــەو ســاتەدا ئــەو شــتەیە، کــە ناتواندرێــت بنووســرێت، بەردەوامیــش لــە هەقیقەتێکــی ئێســتێتیکیدا دەچرپێنــێ و مــاک دەخاتــەوە.

ئــەم شــاعیرە: لــە واقیعێکــی مەترســیدار و تۆقێنــەردا شــیعرەکانی نووســیوە و چووەتــە نــاو بــارە شــاراوە و دەرکەوتــە نوێیەکانــی کۆمەڵــگاوە، بــەڵام نــە خــۆی وەک شــاعیر لەنــاو بــارە شــاراوە و دەرکەوتــە نوێیــەکان دەرهاتــووە. نــە بــارە شــاراوە و دەرکەوتــە نوێیەکانــی کردووەتــە (پێکهاتــە) و (ئەزمــوون)، بگــرە دەرکەوتــە و بارەکانــی تێکــەڵ بــە لاوانــەوە و هەســتێکی ڕۆمانســییانەی نیمچــە یاخــی کــردووە و دووبــارەی کردوونەتــەوە، لــە دووبارەبوونەوەکەیــدا ئامادەیــان دەکات بــۆ هێــزی ئاخاوتــن و پێشــاندان و کلتــوور و بنچینــە.

کرانــەوە و بەگەڕخســتنی چەمکــی پرســیار، ســۆراغکردن و بەرێکەوتنــە بــەدوای نادیــاردا، فەزایــەک دەڕەخســێنێت و دەبێتــە مایــەی بەرهەمهێنانــی کلتــوور و بنچینەیەکــی بەهێــز بــۆ وریاکردنــەوەی کۆمەڵــگا و توانایــی پەیداکــردن بــۆ خوێندنــەوەی خــود، کــە خــود ســەرچاوەی دامەزراندنــی پەیوەندییــە لــە نێــوان (وشــە) و (شــتەکان)دا، وشــە دەتوانێــت ژیــان لەنــاو شــتەکاندا بــە شــێوازێکی نەرمونیــان بنیــاد بنێــت و بەڕێــوەی ببــات.

پرســیار لــە درێژبوونــەوەی ڕســتەکانیدا هێــز و بەردەوامــی نامێنێتــەوە، ڕســتەی دواتــر ڕاســتەوخۆ وەڵامــی ڕازیــکاری پێیــە، ئــەم شــێوازەش مایــەی سەرســامی و بیــر پێکردنــەوە نابێــت و پرســیار دوادەخــات، پرســیاریش دوابخرێــت دەقــی سســت و وەســتاو بەرهــەم دێــت و ڕۆڵــی درامــا بــەرەو لەناوبــردن دەبردرێــت.

لــە دەقــی جــووڵاو و چالاکــدا پرســیاری دیاریکــراو هەیــە، بــەڵام وەڵام و ئامانجــی دیاریکــراو نییــە، ڕەنگــە هەندێــک پرســیار لــە نادیارییەکــی ڕەهاشــەوە بکرێــت، بــەڵام زۆرینــەی پرســیار و

مامەڵەکـردن لەگـەڵ ئـەو شـتانەیە، کـە لـە نێـوان لەدایکبـوون و مەرگـی مـرۆڤ پەیـدا دەبـن، لـە دەوری (توانـا) و (هێـز)ی بـوون دەسـووڕێنەوە، هـەم ئـەم ناوەنـدەش دەکـەن بـە چەقـی گرینگـی پێـدان بـۆ پەیدابوونـی (هێـزی ئاخاوتـن). هەمـوو ئـەو شـتانەی کاریگەرییـان لەسـەر توانـا و هێـزی بوونـەوە هەیـە، پێویسـتە لـە ڕازی داهێنانـدا کاریـان پـێ بکرێـت و نـاخ و کرۆکیـان بەرجەسـتە بکرێـت و بکرێـن بـە تاقیکردنـەوەی دەق و ژیـان.

دەقـی ئەدەبـی تـەواو لـە خەیاڵـدا ناڕسـکێت، بەشـی زۆری لەنـاو ژیانـدا دەڕسـکێت. ژیانیـش ماکـی هەقیقەتـە. خەیـاڵ کێڵگـەی دێڕەکانـی ئاوڕشـێن دەکات بـۆ بۆنخۆشـبوون و سەرنجڕاکێشـان و بـۆن و بەرامـە بڵاوکردنـەوە.

هێـزی ئاخاوتنـی شـیعرەکان زیاتـر لـە سروشـت و هەسـتی یاخیبوونـەوە نزیکـن، یـان فرێدانـی هەڵچـوون و شـڵەژانی بـەردەوام بەشـێوەیەکی تـەواو تێیانـدا بەرجەسـتە کـراون. نـاوە نـاوەش شـێوازی بیرکردنـەوەی ڕێبـاز و تەوژمـی جیـا جیـا لەگـەڵ ئـەم بـارەی یاخیبـوون و هەڵچوونـەی ڕووبـەڕوو دەبنـەوە و ناکـۆک دەبـن، یـان هاوتـای بـاری یاخیبـوون و هەڵچوونەکـەی نیـن. لـە ڕووبـەری بینـدراوی شـیعرەکانیدا هەسـت بـە شاکەسـێکی ونبـوو دەکەیـن لەنـاو ژیـان و نیگەرانییەکانـدا مشـتومڕ، یـان پرسـیار و وەڵام لـە نێـوان (خەیـاڵ) و (هەقیقـەت)دا، یـان لـە نێـوان خـۆی و خـودی خۆیـدا هەمیشـە لـە بگـرە و بـەردە و بارێکـی ناسـەقامگیردایە، بـەڵام لـە ئەزموونێکـی هێمـا ئامێـزی بـێ وێنـەدا، ئـەم مشـتومڕ و پرسـیار و وەڵامانـە قووڵاییـان ئاشـکرا دەبێـت. هارمۆنییەتێکـی گونجـاو بـۆ چرکـە هاندەرەکانـی نووسـین و سـاتە پـڕ هەسـتەکان، چێـژی خوێنـەر، خوێنـەری خۆلەگـەڵ خـۆدای خەملیـوی شـیعرییەت دەدۆزێتـەوە، دۆخێـک دەگۆڕێـت و هێـزی ئاخاوتنـی شـیعرییەت پەیـدا دەبێـت.

هەندێـک تێلنیشـانی ڕوخسـاری نهێنـی دەدات، کـە چیتـر ئـەو ڕوخسـارانە لـە پانتاییەکـی سـەقامگیر و مەبیـودا نامێننـەوە و لـە فەزایـەک، کـە توانـای وەرگرتنـی چییەتـی بوونـی هەیـە، دەبـن بـە هێزێـک بـۆ ئازادکردنـی (بینیـن) و پەیداکردنـی (هێـزی ئاخاوتـن). دوای هەندێـک ڕووداوی کاریگـەر و بـە زەبـر، یـان لەگەڵیـدا نموونـە: وەک لـە شـیعری: (بتانـەوێ و نەتانـەوێ ڕۆژێ لـە ڕۆژان نالـی هـەر بـۆ شـارەزوور دەگەڕێتـەوە)، یـان لـە شـیعری: (بـۆ مرۆڤێـک نـاوی لەتیـف حامیـد بـوو)، یـان لـە شـیعری: (گەردەلوولـی سـپی)، یـان لـە شـیعری: (نەخشـەی دڵ)دا دەردەکەوێـت. یاخیبـوون، یـان ئامادەبـوون بـۆ یاخیبـوون، دەبنـە ناوەنـد و جێگـرەوەی بیرکردنـەوەی. خاڵـی بینینـی دەکاتـە هێڵـک بـۆ بەرزکردنـەوەی ئاسـتی شـیعر،

بـۆ ئاسـتی ئەفسـانە و چرکەسـاتی سـۆزدارییەکی سفتوسـۆڵ.

تـرس لـە دەستەوەسـتان، یـان هەڵزەقینـەوە و هەڵوێسـت وەرگرتـن بەرانبـەر دەستەوەسـتان، گیـان و دیـدگای شـاعیریان پـڕ وزەی یاخیبـوون کردووەتـەوە، نـەک زاڵبـوون بەسـەر هـۆکارە جیـا جیاکانـی دەستەوەسـتان بـوون. لـەم یاخیبوونەیـدا ئاسـوودەیی دەروونـی لـە کەسـایەتی پەیـدا دەبێـت، کـە هـۆ و پێویسـتییەکی یاخیبوونەکـەی بـووە. بـە هۆشـیارییەوە دەزانێـت خەیـاڵ لـە کـوێ و ماکـی هەقیقـەت لەکـوێ بەکاربهێنێـت . لەنـاو بـارە شـاراوە و دەرکەوتـە نوێیـەکان دەردێـت و بـارە شـاراوە و دەرکەوتـە نوێیـەکان بـە ڕوونـی دەکاتـە (پێکهاتـە) و (ئەزمـوون). پـاش کارلێککـردن و خەملێـن تێکـەڵ بـە خەونـی کۆمەڵگایـان دەکات، یـان لـە ڕێـگای خەونـی خۆیـەوە. واتـە: خەونـی شـیعری، دەیانـکات بـە خەونـی گشـتی.

شـاعیر، کـە خەریکـی خەونـی گشـتی بـوو، چاوەڕوانـی ئەوەیـە: چـی لـە واقیعـی ژیانـی کۆمەڵـگاوە ڕوودەدات، تـا سروشـتەکەی وەربگـرێ و ئیشـی بەرهەمهێنانـەوەی لەبـارەوە بـکات. بەشـێوەیەکی ڕووبـەڕوو واقیـع دەناسـێت و گفتوگـۆی وەک چالاکییەکـی هـزری لەگەڵـدا دەکات، دوای وردبوونـەوە لـە ڕواڵەتـی بـارەکان، تێبینییەکانـی دەنووسـێتەوە. بەبـێ هیـچ گومـان خسـتنەوەیەک، نووسـینەوەی تێبینییەکانـی واقیـع کـەم بایـەخ و بـێ بەهـا نییـە، بگـرە دۆخگۆڕیـی دەوێـت، بـەرزی بکاتـەوە بـۆ ئاسـتی داهێنـان و دۆخگۆڕیـن و هـۆکارە جیـا جیاکانـی لەبەرچـاو بگرێـت.

لـەم بـارەدا واقیـع لەنـاو دەقـدا بـە بچووکـی و دیاریکـراوی نامێنێتـەوە و دەبێتـە واقیعێـک، کـە لاپـەڕە سـپییەکانی خـۆی بـۆ داهێنـان کردووەتـەوە. لـەم کەشـوهەوایەدا واقیـع دیدێکـی تـازە بـۆ داهێنـان دادەهێنێـت، پێشـنیازی دەکات بـۆ کار لەبـارەوە کـردن و بـە هونەرکـردن. لەگـەڵ ئەمەشـدا واقیـع ماکـی هەقیقەتـی تـەواوی لا نییـە. شـیعر لەنـاو بەهـا و بیـر و بـڕوا هاوبەشـەکانی کۆمەڵـگاوە سروشـتی ناکەوێتـەوە. ئـەو دەسـەڵاتەی واقیـع بەڕێـوە دەبـات کار بـۆ ئـەوە دەکات خەڵـک بـەو ڕێگایـەدا بـڕۆن، کـە خـۆی بـۆی دەستنیشـان کـردوون. ئـەم ئاراسـتەکردنە و هەمـوو ئاراسـتەکردنێکی دەسـەڵات، بەشـێک لـە بەختەوەریـی مـرۆڤ دەشـارێتەوە و زەوتـی دەکات.

کاتێـک دەسـەڵاتی داپڵۆسـێنەر، تەنگـی بـە واقیعـی سیاسـی و ژیانـی کۆمەڵـگای کـوردی هەڵچنیبـوو، شـاعیر چووەتـە نـاو بازنـە ترسـناکەکان و دەسـتکاریی ئـەو خاڵانـەی کـردووە، کـە دەسـەڵات لەسـەر پیتەکانـی دانابـوو. ئـەو دەسـتکاریکردنەی کـردووە بـە هێـزی ئاخاوتـن

و وریاکردنــەوەی کۆمەڵــگا.

لــە شــیعری کوردیــدا زۆرتــر مامەڵــە لەگــەڵ ڕووداوی سیاســی کــراوە، کەمتــر لەگــەڵ هــزری سیاســی خــۆی خەریــک کــردووە و هاوســەنگی شــیعرییەت و هونــەری تێــدا ڕاگرتــووە. ئــەم شــاعیرە لــە بەشــێک لــە شــیعرەکانی ئــەم ســنووری ڕووداوەی بەزانــدووە و مامەڵــەی لەگــەڵ هــزری سیاســی کــردووە و شــیعرییەت و هونــەری تێــدا ڕاگرتــووە.

(گەردەلوولــی ســپی)، ناونیشــانی کتێبێکــی شــیعریی: (لەتیــف هەڵمــەت)ە، ســاڵی (١٩٧٨) لــە دووتوێــی (١٠٢) لاپــەڕەدا لــە چاپخانــەی (کــۆڕی زانیــاری کــورد) لــە بەغــدا چــاپ کــراوە، ئــەم شــیعرانەی تێدایــە: (دوو ســەرەتا، شــینایی ئاســمان، چەنــد نهێنییــەک، کانــی، دوو پرســیار، تــۆ بوویتەتــە خــۆر، دەرمانــی پێکەنیــن، مــن کچێکــم خــۆش دەوێ، تیــر، لاوانــەوەی یەکــەم خــۆر، ڕۆژنامــە، تانجــەڕۆ ماچــی پەمەیــی لــە دەمدایــە، شــاعیر، ڕووبــار، منــداڵ، دەفتــەر، هــەور دەبێتــە چــی، ئەســتێرە، لاوانــەوەی نیــرۆدا، ئــاوی کوێســتان، بــۆ گیڤــارا، گیــان، ئەگــەر، هــاوارم کــرد، جوانتریــن خــۆر، کچێــک، بتانــەوێ و نەتانــەوێ ڕۆژێ لــە ڕۆژان نالــی هــەر بــۆ شــارەزوور دەگەڕێتــەوە، نەخشــەی دڵ، دەســتی شــاعیر، ناونیشــانی شــانۆیەکی کــۆن، گۆرانــی ڕۆژ، گەردەلوولــی ســپی، گەڕانــەوە، شــاری گــوڵ، شــاعیرێک بــوو، ســۆراغ، دەشــێ و ناشــێ، بــۆ مرۆڤێــک نــاوی لەتیــف حامیــد بــوو، نــە دایکــم نازانــێ، گوڵــی شــاعیر، بــالا بــووە بــە ڕووبــارێ، پێتــان دەکــرێ، دەریــا، بەهــاری مــەزن، پاشــەڕۆژ، یەکــەم خۆشەویســتی، نیشــتیمان دەزگیــران نییــە، وەرزی مــاچ، دەزانــی چــۆن کەوڵەکەمیــان کــردە بەرمــاڵ، نــازم حیکمــەت بــۆ مرۆڤایەتــی دەدوێ، تــۆوی گۆرانــی کێویلــە، خــۆر، گیانــە بۆچــی، پایتەخــت، ونبوونێکــی تــر لــە ژمارەیەکــی ونبــوودا، ئــەو شــیعرەی دەیکــوژن و نایکــوژن).

پایتەخت

بەفرە چڕەکان
لەسەر لووتکەیەکدا کۆبوونەوە و
بوون بە چەند ڕووبارێکی زیوینی بەڕەڵا و
وەکو کۆمەڵێ منالی چەمووش

بێستان و ڕەزەکانیان
پڕ لە گۆرانی و فیکە فیک کرد...

وشە نامۆکان
لەسەر پەڕەیەکی سپیدا
یەکیان گرت و
بوون بە هەندێ هۆنراوەی
لە ڕێزمانی زمانی ڕۆژانە یاخی و
نیگاری شارێکی سووتاو

* * *

چەند ئەستێرەیەکی ئاوارە
لە چاوی کچێکی شەرمندا
ڕووت بوونەوە و
دڵی تاریکی شاعیرێکی تەنیایان
ڕوون کردەوە...

چەند دار بەڕوویەکی دڵدار
لە دۆڵێکدا
دەسلەملانی یەکتر بوون و
پرچی سەوزی خۆیان
دایە بەربارانی ماچی فێنکی هەتاو.
دۆڵەکە بوو بە دارستان...

کابرایەک
بەدلەیەکی خاکی لەبەر کرد و
سەری خۆی لەژێر سیدارەیەکدا

شاردەوە و
جووتێ پۆستاڵی کردە پێی و
سونگییەکی لە کەمەری خۆی دا
کابراکە بوو بە پۆلیس...

کە خەونە سوورە نهێنییەکانیش
لە هەر دڵێکی بزێودا
تنۆک تنۆک کۆدەبنەوە.
ئیتر ئەو دڵە
دەبێتە پایتەختێکی قەدەغە...

ڕاهێنـــەری ئاژەڵەکێــوی چەنــد وریایـــی پێویســـتە بـــۆ ماڵیکـــردن و ڕاهێنانیـــان، تـــا بیانهێنێتـــە نـــاو جەمـــاوەر و باخچـــە تایبەتییەکانـــەوە، شـــاعیری داهێنـــەر، ئـــەو شـــاعیرەی دەزانێـــت شـــیعر بریتـــی نییـــە تەنیـــا لـــەو هێڵـــە ســـپی و ڕەشـــانەی ڕوخســـاری بێگـــەردی کاغـــەز دادەپۆشـــن، بگـــرە بنەمـــا و دەرکەوتـــەی (ناوەندێکـــی ئەفســـوونی)یە. ڕاهێنـــان و وریایـــی زیاتـــری پێویســـتە لـــە ماڵیکردنـــی ئاژەڵـــە کێـــوی، کـــە کار لـــە کلتووریـــش دەکات، یـــاد و ژیانـــی ڕابـــردووی کۆمەڵـــگا بەخێرایـــی ڕوونـــاک دەکاتـــەوە و گەشـــەی پێـــدەدات، ناونیشـــانێک پێشـــنیاز و پێشـــکێش دەکاتـــەوە. ڕابـــردوو بـــە وەک پایەیـــەک بیـــر دەهێندرێتـــەوە، بـــەڵام تـــازە ناکرێتـــەوە.

دوای دروســـتبوونی سروشـــت و گـــەردوون و پەیدابوونـــی ژیـــان، ناولێنـــان ئـــەم نهێنـــی و ئەفســـوونەیە، هەتـــا ئێســـتا نـــە کتێبـــە ئاســـمانی و نـــە فەلســـەفە جیـــا جیـــاکان، نهێنیـــی ئـــەم هونەرەیـــان پـــێ نەدرکێنـــدراوە.

ناونیشـــان لـــە ئەدەبـــدا ڕەونەقـــدان و هانـــدان و چێـــژدان نییـــە بـــە نـــاوەڕۆک، بگـــرە هونەرێکـــی ســـەربەخۆ و زۆر تایبەتـــە. بەشـــێک لـــە شـــاعیران بابـــەت و بیـــری شـــیعر بـــە: (ڕامانـــی ســـەرەکی) دادەنێـــن و ناونیشـــان و فـــەزای ناونیشـــان دەخەنـــە خزمەتـــی بابـــەت و بیـــر. ناونیشـــانیش وەک بابـــەت و بیـــر و ئێســـتێتیکا دەربڕینێکـــی شـــیعرییە و خەســـڵەتدارە بـــە خورپـــە خســـتنەوە و ســـرووش و خەیـــاڵ کۆکردنـــەوە لـــە وێنـــە جۆراوجۆرەکانـــی شـــیعردا. لـــە ڕووی زمانیشـــەوە خـــۆی لـــە بەکارهێنانـــی وشـــەی هاوشـــێوە و یـــەک مانایـــی دەپارێزێـــت، تیشـــکەکانی ئێســـتێتیکا لـــە

کــرۆک و وێنــە جۆراوجۆرەکانــدا خــۆی بەهێــز دەکات، خوێنــەر دەڕسـکێنێ و ڕایدەهێنێــت بــۆ شــۆڕبوونەوە بــۆ نــاو پانتایــی (وشــە) و (بــارەکان)، یــان بەخشــینی خەیاڵێــک بــۆ بەدواداچــوون و نهێنیــی هەڵێنــان لــە چییەتــی دەقــدا.

هەندێـــک شـــیعر ناوەرۆکێکـــی زۆر قـــووڵ و شـــێواز و داڕشـــتنێکی نوێبەخشـــی هەیـــە، نوێبەخشــییەکەی لــە شــێواز و داڕشــتنەکەیدا خــۆی ئاشــکرا دەکات، کەچــی ناونیشــانێکی ســادە و تاڕادەیــەک بــاوی بــۆ هەڵبژێــردراوە. ئــەم هەڵبژاردنــە هەســتێکی ســارد لــە هەنــاوی خوێنــەر پەیــدا دەکات، مەگــەر هێــزی زمــان و خەســڵەتی هونەرەکانــی دیکــە ئــەم هەســتە ساردە بــە بارێکــی تــردا بگۆڕێــت و قەرەبــووی بکاتــەوە.

ناونیشــانی ئــەم کــۆ شــیعرە پەیوەندییەکــی بەهێــزی بــە کــۆی بابــەت و بیــری شــیعرەکانەوە هەیــە. وەک ڕامانێکــی ســەرەکی بــە تــەواوی جەســتەی شــیعرەکاندا چووەتــە خــوارەوە و لــە لێکدانەوەمانــدا ڕاماندەگرێــت، پاشــان بــەرەو هێڵــی بــێ کۆتاییــی ئــازار و بەختەوەریمــان دەبــات.

ئــەم شــاعیرە نزیکــەی ســی کتێبــی لــە شــیعردا نووســیوە، کــە هەموویــان وەک شــیعری داهێنــدراو و نوێبەخــش دەتواندرێــت لێکۆڵینــەوەی ئەدەبــی کــوردی پشــتی پــێ ببەســتێت و لــە شــێوە و ئاســتی نموونــەی هەمەجــۆر و بــاڵادا وەری بگــرێ و بــەکاری بهێنێــت.

مــن زۆر شــانازی بــە بەرهەمــە داهێندراوەکانــی دەکــەم و وادەبینــم چنینێکــی گرینگــی خســتە ســەر شــیعری نوێــی کوردییــەوە، بەراوردیشــی ناکــەم بــە قــەوارە و بەرهەمــی هیــچ شــاعیرێکی دی.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

زایەڵە

شیعر خەیاڵێکی داماڵدراو نییە لە ژیان، هیچ خەیاڵێکیش بوونی ڕەهای نییە، بگرە هەمووی لێکدانەوەی جۆراوجۆرن بۆ واقیع. لەناو کۆمەڵگای کوردیدا شیعر بووەتە ڕوویەکی کلتووری، هەوڵیشی داوە لەم ڕووەوە نوێبەخش بێت، نوێبەخشیش پرۆژەیەکی بەجێنەگەیاندراوە. هەر شتێک بواری هەست پێکردن و پاشان توانای درکاندنی هەبێت، لەبارە ببێتە بابەتی شیعر و داهێنانی تێدا بکرێت.

ئەنوەر قادر محەمەد لەم کۆشیعرەیدا، تێڕوانینی خۆی لە ئاستی شێواز و شێوە و ڕوون دەربڕیندا، بە هۆشمەندیی جیاکار و دیدگای دەگمەنەوە بنیاد ناوە. لە ئاستی گەڕان بەدوای شتە فەرامۆشکراو و پەراوێزخراوەکانی ناو کۆمەڵگا و واقیع، هەم نزیکبوونەوە لە کەرەستەکانی سروشت و پرسیارە بوونییەکانی کەسایەتیی خۆی، لە دواتردا گەڕانەوە بۆ ناو بنماڵە و خێزان و دەوروبەر و کۆپێکهاتەدا.

ئەم ئەزموونە هەوڵی داوە واقیع لەناو خۆیدا ڕێک بخاتەوە، بە هۆشیارییەوە نەیهێشتووە لەناو دەست و پێی هونەر و بیری ڕۆژئاواییدا سەرگەردان بێت و ببێتە پاشکۆیەکی بێ هێز و تین و دەمار خاو. هونەر و بیر و ئێستێتیکایەکە، شارەزایەکی ماڵی خۆمان و پەیوەندیدار و لەکاو بە نەتەوە و دابەوە، بەرهەمی هێناوە و کەسایەتیی خۆی دەنوێنێ و مۆرکی گیان و گەوهەری هەستییەتی. واتە: خەیاڵی کوردیی گەیاندووەتە ئاستی شیعرییەت و پەیبردن بە قووڵایی زاندراودا.

لەم ڕووەوە لە شیعری نوێی کوردیدا: (سەرپەڕ)ی پێدەبڕێت و هەستی خۆی بە تەواوی گەیاندووە، هەرچی بەبیریدا هاتووە و بیری لێ کردووەتەوە، کردوویە بە زانین و لە بەکارهێنانی شیعردا، وەک زانینێک بەکاری هێناوە. بەبێ ئاڵۆزیی زمان، هەموو توانایەکی زمانەوانی و بنیادی ئێستێتیکی زمانی تێدا دەرخستووە.

دڵەڕاوکێی خۆی بەرانبەر بە تاراوگە دەردەبڕێ، تاراوگەش بەردەوام مانا بەرهەم دەهێنێتەوە، خاڵێکی بۆ دادەنێت، ئەمیش گومان دەکات ئەم خاڵە بکات بە هێڵێک و ئاراستەیەک وەربگرێت و بەدوایدا بچێت.

لە ئاست مامەڵەکردن لەگەڵ مانادا، بە ئاگایی قەڵەم هەڵدەگرێت و دادەنێت. وشەیەکی

نەنووسیوە، ئەگەر هەستی نەکردبێت ئەو وشەیە پێویستییەکی بەهێزی بۆ نووسین نییە، وشەی پابەند نەکردووە بە ویستی خەڵکەوە، پابەندی کردووە بە ویستی شیعرییەوە، ئەو پێویستییەشی گەڕاندووەتەوە بۆ ڕێزگرتن لە وشە و بەهای شیعر.

(ڕێزگرتن لە شیعری بێگەرد، لە پلەی ڕێزگرتن لە شکۆی شەهیددایە). (شیعرێک لە پێناو بێگەردیی شیعردا نەنووسرێت، سەلکەپیازێک ناهێنێت). خودی خۆی وەک تاک تەواو بە ڕوونی دیاردەخات و بەرزی دەکاتەوە، هیچ خودێکی دەوروبەریش جێگرەوەی نین.

ئەم شێوازی ئێستێتیکایە پەیوەندیدارە بە هێز و تێڕامانەوە، کە شێوازی (سانایی خۆ بەدەستەوە نەداو)ە. دواتر لە زماندا بەرجەستە دەبێت و وێنەیەکی تایبەت دەکێشێ. وریایە لە بەکارهێنانی زمان و هەڵبژاردنی بیرۆکەدا، دەقێک لە زمان و بیر و فۆرمدا پێکدەهێنێت پێیدەگوترێت: شیعری بێگەرد. لە وێنەیەکەوە نامانباتە ناو وێنەیەکی دیکەی شیعرییەوە، بگرە لە پێشاندانی ئاستێکی تەکنیکی شیعرییەوە دەمانباتە ناو ئاستێکی دیکەی تەکینکی شیعرییەوە.

خوێنەر لەو ئاست نیشاندانانەدا، ئاگاداری هەموو پێکهاتەکانی شیعری دەکاتەوە. واتە: شاعیر خوێنەری ئاگاداری هەستی خۆی و بەشداری لە جۆری بیرکردنەوە و هەستەکانییەوە پێدەکات. لە ناواخندا ئەم ئاگادارکردنەوەی خوێنەر، پرسیارە، پرسیاری (بوون، بوونی شیعر) لە شاعیر، یان لە هۆشمەندێکی جیاکار و دیدگای دەگمەنی کردووە. بۆ ئەم نیشاندانانە، شیعر بووەتە دەماری ژیان و ناوەند. لە ڕێگای پرسیار و ڕووبەڕووکردنەوەی خۆیدا، ئەوی دیکە دەناسێت. لە ناسینی ئەوی دیکەدا پرسیارە بوونییەکان زیاتر دەتورووژێنن و ناچاری کردنت دەکەن. سەدایەک لەناو زمانی سادەییدایە، کە بەسەر ئاڵۆزیدا دەکرێتەوە، سەدا تێکەڵاوەکان لەناو دەبات.

لەم سادەییەدا مەبەستی یەکەمی نوێبوونەوە نییە، بە قەد ئەوەی خواستی تایبەتکارییە، نوێبوونەوە و تایبەتکاری لە منی شیعردا بەدەست هێناوە.

نوێبەخشی وەک هێزی دەربڕین و بنیادێکی ئێستێتیکی ئاڵۆز نییە، شاعیر ئەم سادەییەی لەسەر بنەمایەکی زۆر قووڵدا دۆزیوەتەوە و بنیادی ناوە، شیعرەکان دوور نین لە هەستی کات و شوێن و پەیوەندیی دەق بە کات و شوێنەوە، وا بە وردەکارییەوە ڕایەڵ و تانوپۆی کات و وێنە ونبووەکانی ناو دەقی چنیوە. خوێنەر وا لێ دەکات پەیوەستێکی

قـــووڵ و گەشـــەکردنی کات و شـــوێن لەنـــاو دەقـــدا بدۆزێتـــەوە. نموونـــە: وەک لـــە شـــیعری: (ئـــەو شـــەوانەی)، یـــان لـــە شـــیعری: (ســـلێمانی)، یـــان لـــە شـــیعری: (زەنگڵـــەی یـــاد)، یـــان لـــە شـــیعری: (کۆتـــەڵ) دەردەکەوێـــت. زۆر بایەخـــی بـــە نیشـــتیمان وەک: (شـــوێن) و ئـــەو ژیانـــەی، کـــە گوزەراندوویەتـــی وەک: (کات) داوە، مرۆڤیـــش لـــە نێـــوان کات و شـــوێندا سروشـــتێکی دیاریکـــراوی پـــڕ هەڵچـــوون و داچوونـــە و هاوســـەنگیی بـــوون ڕادەگرێـــت، یـــان هەڵچـــوون و داچوونەکـــە لـــە خاڵـــی کات و شـــوێندا کەرەســـتە گیانییەکەیەتـــی.

دوورکەوتنـــەوە لـــە نیشـــتیمان و دەوروبـــەری کاریگەرییەکـــی بـــە زەبـــری تێـــدا دەبیندرێـــت، بارودۆخـــی دوور لـــە نیشـــتیمان و دەوروبـــەر لـــە باســـکردن لـــە مەرگـــی جەرگبـــڕی ئازیزێکـــی نزیکـــی خۆیـــەوە بەرجەســـتە دەکات.

سروشـــتی شـــیعری خـــودی ئەوەیـــە: لەنـــاو سروشـــت و بووننـــدا شـــاعیر بـــەدوای نەمریـــی خـــودی خۆیـــدا وێڵـــە. (پەیوەندییەکـــی ئەفســـوونی بەدنیـــاوە هەیـــە، نـــەک پەیوەندییەکـــی ئەقڵـــی دامـــەزراو)، بەپێچەوانـــەی ئـــەم دەستنیشـــانکردنە، ئـــەم شـــاعیرە خـــودی خـــۆی لەنـــاو ژیانـــدا دۆزیوەتـــەوە و بابـــەت و بایەخـــی زەینـــی لـــێ بەرهـــەم دەهێنێـــت.

زەیـــن وەک مرۆڤێکـــی چـــالاک تێیـــدا دامـــەزراوە، لـــە خـــودی ئـــەوی دیکـــەدا نزیـــک دەبێتـــەوە و خـــۆی دەچێنێـــت. لـــە هەندێـــک بـــاری شـــیعردا هەســـت و ســـۆز لـــە ئەقـــڵ و واقیـــع گرینگتـــرن، چونکـــە هەســـت و ســـۆز زەمینـــە بـــۆ جموجووڵـــی گیـــان دەخوڵقێنێـــت و جۆشـــی هەســـتپێکردنی خۆڕســـکانەی خـــۆی دەدات. مـــرۆڤ لەســـەر زەمینـــی واقیعـــدا بوونەوەرێکـــی بـــزرە، تەنیـــا لـــە ڕێـــگای زمانـــەوە خـــۆی دۆزیوەتـــەوە، زمانیـــش لەســـەر ئاســـتی بەشـــداریکردن لـــە کۆزانیـــاری و بنیادنانـــی ژیـــان پـــەرە دەســـتێنێ و دەتوانـــێ بوونـــی مـــرۆڤ بدۆزێتـــەوە و پـــەی بـــە دۆزینـــەوە ببـــات، کـــە واقیـــع گۆڕانـــی بەســـەرداهات، بـــۆ ئەزموونـــی نوێـــش دەشـــێت و کەشـــی لەبـــار دەهێنێتـــەوە پێشـــەوە، چونکـــە هێـــز و تـــاو و تینێکـــی بـــەردەوام زینـــدوو لـــە هەناویـــدا بـــەرز دەبێتـــەوە و دادەکەوێـــت. ئـــەو زانینـــە نوێیـــەی لەگـــەڵ گۆڕانەکـــەدا دێتـــە بـــوون و دەبێتـــە سروشـــتی واقیـــع و خەســـڵەتی ڕوون بـــە سەرکێشـــییەکانی گیـــان دەدات. سەرکێشـــییەکانی گیانیـــش هەمیشـــە پرســـیاری بـــەدوادا دێـــت. ئـــەم واقیعـــە لەبـــەر چـــی گـــۆڕا، بـــۆ کـــوێ گـــۆڕا، کـــێ گـــۆڕی، ئـــەم جـــۆرە پرســـیار و بیرکردنەوانـــەش چـــاو لـــە ئاســـتی دیـــاردەکان داناخـــات و هەندێکیشـــیان پەســـند دەکات، کـــە هاوســـەنگییەک لەگـــەڵ خەیـــاڵ پێکدەهێنـــن.

شـــیعر چەنـــد مەودایـــەک دەکات بـــە سروشـــتی خـــۆی. وەک مـــەودای بینیـــن، مـــەودای

بیســتن، مــەودای مانــا وەرگرتــن و فــرە پەیوەنــدی و فرەمانایــی ..... تــاد، کاتێــک شــیعر وەک پارچەیەکــی نووســراو وەربگریــن، لەکاتــی جۆشــی خوێندنەوەیــدا تەنیــا ئــەو ڕووبــەرەی خوێندنــەوە نابینیــن. ترپــە و ئــاواز و مۆســیقا و وێنــە، هەریــەک وەک مەودایەکــی ســەربەخۆ و تایبــەت، خــۆی پێشــکێش دەکات و لــە پارچــە نووســراوەکەی، کــە دەیخوێنێتــەوە جیــا دەبێتــەوە و پێشــبڕکێش لەگــەڵ ڕەگەزەکانــی دیکــەدا دەکات.

لــە کــۆی ئــەم ئەزموونــەدا هەســت دەکەیــت، شــاعیر بیــری ڕوون و دیــاری لەبــارەی ئــەوەی دەینووســێت هەیــە، یــان (ڕەگــەزی کتوپــڕی) لــە وێنەیەکــەوە بــۆ وێنەیەکــی دی ناتگوازێتــەوە، خەیــاڵ بــۆ وێنەیەکــی ناجــۆر ناتبــات، بگــرە خەیــاڵ بــۆ دێــڕی دواتــر و تــەواوکار دەتبــات و بەردەوامیــت بــۆ درێــژ دەکاتــەوە، یــان دێــڕی یەکــەم لــە ترپــە و ئــاواز و مۆســیقادا خــۆی پێشــکێش ناکاتــەوە، کــە (ڕەگــەزی کتوپــڕی) ئاکامــی پەرەســەندنی وێنــە و دێــڕەکان بــن. هەســت دەکەیــت ئــەو بیــرە ڕوون و دیــارەی شــاعیر لەبــارەی نووســینەوە هەیەتــی دەســتی، بەســەر تــەواوی کــردە و پێکهاتــە بیرییەکەیــدا گرتــووە، کەمتــر ئەزموونێکــی زمانییــە، وێنــەکان لــە بابەتــدا درێــژ بوونەتــەوە و ئاســت و کەشــی داســتانی بــە بنیــادی ئەزموونەکــەی داوە. لــەم ئەزموونــەدا، یەکبوونــی نــاوەوە لــە پێکهاتــەی مانــادا هەندێــک هونــەری (زەینــی) و (هەســتی) لــە ناخــی بەرانبــەردا دەخوڵقێنێــت و دەیــکات بــە لێکدانــەوە، لێکدانــەوەی زمــان و بــوون لەنــاو ژیانــدا، لــە کار بەیەکــەوە کردنــی هەردووکیــان لەگــەڵ یەکتــردا دەق دەســازێت و ئێســتێتیکای خــۆی لــە ئەزموونــدا دەکاتــەوە.

(زایەڵــە)، ناونیشــانی کتێبێکــی شــیعریی: (ئەنــوەر قــادر محەمــەد)ە. ســاڵی (**١٩٨٨**) لــە دووتوێــی (**١٢١**) لاپــەڕەدا لــە چاپخانــەی (نووســینگەی تــارا) لــە ســوێد چــاپ کــراوە، (لــە بڵاوکراوەکانــی کۆمەڵــەی فەرهەنگــی ســوێد -کوردستان)ــە. ئــەم شــیعرانەی تێدایــە: (تــۆ کــۆچ ناکــەی، شــەوانی بــاران، خەنجــەر و خۆشەویســتی، بانــگ، پــرس، کاکــە، چەنــد هۆنراوەیــەک بــۆ دایکــم، بەیــادی فەرهــاد، ئــەو شــەوانەی، ســلێمانی، ئەگــەر، ئەویــن، چــراوگ، شەســتە، غەریبــی، بــۆ بــاوە مەولــەوی، ئــەو کەژانــە، بێچــووە هەڵــۆ، پایــز و ئەڤیــن، زەنگڵــەی یــاد، چــرا و مەشــقەڵان، پاکانــە، ســیما و ئــاڵا، هــۆ غەریــب، چــراوگ، لــە کەنــاردا، خــاچ، نوێژێکــی نــوێ، ســووتان، تــارا، تەلیســم، گــوڵ ســێوێ، ئاهەنگــی دەنــگ و ڕەنــگ، شــیعرەکانم، ئەویــن، نائومێــدی، کۆتــەڵ، یــاد، لــە شــەمەندەفەردا، جارجــار، داســتانی ئەڤینــی ســێوەخان).

غەریبی

مەولانا بەو گەورەییە
رۆژێ دوو دوو،
تەنەکە ئاوی بەسەر شان،
بۆ تەکیەکەی شێخی (دەهلەوی) دەهێنا،
لە ڕێ لایدا، تۆزێ دانیشت، نەختێ ڕاما،
هۆن. هۆن فرمێسک بەسەر ڕوویدا قەتارەی بەست،
لە پەنجەرەی تەکیەوە (شێخ) چاوی لێ بوو،
شێخ بانگی کرد وتی خالید!
لە لێزمەی فرمێسکی ئەمڕۆت نەگەیشتم!
وتی: قوربان! ئەو ئافرەتەی،
کە بە تەنیشتما تێپەڕ بوو..
روخساری هەر لە ڕوخساری دایکم دەچوو،
هەر کە بینیم، سلێمانیم کووچە کووچە هاتە پێش چاو،
یەکسەر ئاگرم تێ بەربوو، دڵم پڕ بوو،
ببوورە لێم! خۆت دەزانی قوربان سۆز و
قوربان! کەڵکەڵەی نیشتیمان..

زەینی پڕە لە کلتوور و ئەفسانەی خۆماڵی، ئەفسانەی هەر نەتەوەیەک مێژووی دوور و درێژی نەتەوەکەیە، زانیاریی تەواو لەبارەی ڕێوڕەسمەکانەوە لەلا پارێزراوە، وەک بنیادێکی کاریگەر لێی دەڕوانێ و کاری لەناودا دەکات و پیشانی دەدات، ڕێوڕەسمی کۆمەڵایەتیش پەیوەندییەکی دوور و درێژ و قووڵی لەگەڵ ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاوە هەیە. ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاش، گیانی بنچینەیی واقیعین. گیانی بنچینەیی واقیعیش لەوەدایە: چۆن لە شیعردا پێکی دەهێنی و پیشانی دەدەیت و واقیعی لەناو ڕێکدەخەیتەوە. نالەبارترین کات بۆ شاعیر ئەو کاتەیە، کە هەست بکات لە بواری نووسیندا شتێکی نوێ و

سـەرنجڕاکێش لەبـەر دیـدە و خەیاڵـی نییـە، بـۆ پـەی پێبـردن و دۆزینـەوە. هەمـوو شـیعرێکی داهێنـدراو پێویسـتە هەقیقەتێـک بدۆزێتـەوە و ژیانـی لەنـاو ڕێکبخاتـەوە و بەنرخـی بـکات.

ئـەو ئەزموونانـەی، کـە واقیـع دەیانخاتـە ڕوو، هەمـوو ئەزموونـە فەنتـازی و ئاخاوتنـە خەیاڵییـەکان دەخاتـە ژێـر کاریگەریـی خـۆی، بـەڵام سـیمای دیاریکـراوی واقیـع ڕاسـتەوخۆ لەخـۆ ناگرێـت. ڕووبـەڕووی ئـەو دڵەڕاوکێیانـە بووەتـەوە، کـە جوانییـەکان دەشـێوێنن، لـەم ڕووبەڕووبوونەوەیەیـدا ژیـان و وزەکانـی ژیانـی لـە شـیعردا نـوێ کردووەتـەوە.

شـاعیر بـۆ ئـەوەی وزەکانـی ژیـان بـاش بەکاربهێنێـت، پێویسـتە لەگـەڵ واقیـع شـەڕی بـێ ئامـان بەرپـا بـکات و چرپـە و شـتە وردەکان بـۆ نـاو هێمنیـی زمـان بگوازێتـەوە، ئـەم شـەڕە لـە دەروون و هەسـتدا دەیحەسێنێـتەوە و هەقیقەتێـک بـۆ ژیـان دەدۆزێتـەوە، یـان هەقیقەتێکـی پێشـان دەدات. ئەزمـوون و شـارەزایی تـەواوی لـەم شـێوازە نووسـینەدا هەیـە. بـە شـێوەیەک هۆگـرت دەکات و ڕاتدەکێشـێتە نـاو چێـژ و جوانیـی سـادەیی، خاڵێـک وەک پرسـگە ڕاتدەگرێـت، ئـەم خاڵـە ئەزمـوون و شـارەزایی سـەرچاوەکەیەتی، لـەم سادەییەشـدا لایەنـی هێمـا و نیشـانەی ئەفسـوونی زمـان دەبینێـت و بەهاکانـی دیـاری دەکات. وەک لـەم ڕسـتەیەدا دەردەکەوێـت (قوربـان سـۆز و قوربـان کەڵکەڵـەی نیشـتیمان) دووبـارە کردنـەوەی وشـەی (قوربـان) لـە یـەک ڕسـتە و وێنـەدا نیشـاندانی هێـز و ئەفسـوونی زمانـە. هێـز و ئەفسـوونی زمانیـش توانـا بـە شـیعر دەدات و لێکدانـەوە بـۆ ژیـان دەهێنێتـە بـەر بینیـن و خەیـاڵ ڕادەوەشـێنێت. زمانیـش توانـای مانـا و مـاک و چییەتـی لـە دەقـی ئەدەبیـدا زیـاد دەکات.

تەمموززی ٢٠٠٨ هەولێر

دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە

ئایـە لـە کۆمەڵـگای ئێمـەدا مـرۆڤ پێویسـتی بـە شـیعر هەیـە، یـان بەهـای شـیعر لەنـاو کۆمەڵـگای ئێمـەدا بـە چ ئاسـت و ئاراسـتەیەک وەردەگیرێـت. ئایـە شـاعیر یەکێتییەکـی لـە نێـوان (پێویسـتی) و (بەهـا)دا پێکهێنـاوە، یـان لـە تیشـکدانەوەی ڕەسـەنایەتی و بـە قووڵبوونـەوەی ئـەم ناوەنـدەدا، چـاوی بـە جیهانـدا خشـاندووەتەوە و پەیوەندیـی خـۆی بـە جیهانـەوە دەستنیشـان کـردووە. پەیوەنـدی بـە جیهانـەوە بـڕوا و بڕواپێبوونـە بـە بەرهەمهێنانـی جوانـی بەهـۆی پێویسـتی و بەهـای ژیـان و پێناسـەکردنەوەیەکی دیکـەی شـتەکان.

شمشـاڵ دێریـن و هاوچەرخـە، بـە جارێـک بیسـتنی شمشـاڵی (قالـە مـەڕە)، هەسـتی بیسـتن تـەواو ناکرێتـەوە و ئامـادە و پـاراو نابێـت، ئەگـەر شـیعریش لـە گیانێکـی دامـەزراو و گەرمـدا ئەفسـوونی بوونـی خـۆی پێکهێنابێـت، گیانێکـی گەرمیـش بـە وەرگـر بـدات، خـۆی دەسـەپێنێت و دەبێتـە پـرۆژەی خوێندنـەوەی تەمـەن، لـەم جـۆرە خوێندنەوەیەشـدا سـەرچاوەکانی (چێـژ) و (هەسـت) و (سـۆز) بەیـەک دەگەنـەوە. هەریەکەشـیان دووبـارە دەبنـەوە هێزێکـی سـەربەخۆ و کاریگـەر بـۆ تـەکان و جووڵانـی ئـارەزوو و پەیامـی گیانـی.

هەمـوو شـتەکان لـە یـەک شـت کـۆ ناکاتـەوە. چێـژ و هەسـت لـە (سـۆز)دا کـۆ ناکاتـەوە، یـان هەسـت و سـۆز لـە (چێـژ)دا بەرانبـەر و هاوسـەنگ نـاکات، یـان چێـژ و سـۆز لـە (هەسـت)دا ڕووبـەڕوو ناکاتـەوە. هەریەکەیـان وەک بـوون و توخـم و ڕەگـەزی سـەربەخۆ دەجووڵێنێـت، لـە شـێوەی یەکەیەکـی کاریگـەر شـوێنیان لـە جەسـتەی شـیعردا دەداتـێ، بـەڵام هـەر سـێ توخمەکـە بەیەکـەوە دەخاتـە نێـوان دوو کەوانـەوە، ڕەهەنـد و پانتاییـەک لـە نێوانـی خـودی هۆشـیاری و توخمـەکان دەهێڵێتـەوە. بـە بایەختریـن شـتێک، کـە بـە ویسـتەوە کاری لەسـەر کـردووە، هێشـتنەوەی ئـەو ڕەهەنـد و پانتاییەیـە. واتـە: ئـەو ڕەهەنـد و پانتاییـە بنەمـای جـووڵان و ناوەنـد و سـەرچاوەی ڕاسـتەقینەیەتی. نموونـە: وەک لـە شـیعری: (بارانـی ڕەنگاوڕەنـگ)، یـان لـە شـیعری: (تێنوویێتـی و زسـتانی جـوان)، یـان لـە شـیعری: (شـاری نهێنـی)، یـان: (هەنگوینـی تـاڵ) دەردەکەوێـت.

ڕەنگـە مـن بـۆ خـۆم لـە مـاوەی جیـا جیـادا چەنـد جارێـک گەڕابمـەوە سـەر ئـەم کتێبـە شـیعرییە. ئـەو بـەردەوام خوێندنەوەیـە بـۆ کەڵـک وەرگرتـن نییـە لـە ماکـی چییەتـی و شـێواز و

زمـان و مانـای وشـە و ڕسـتەکاندا، بگـرە بـۆ بەهێزکـردن و پاراوبوونـی گیانـە. کاری شـیعرییەت بـە گشـتکردنی بوونـەکان و پاراوکردنـی گیانـە لـە خڵـت و پیسـییەکانی زەمیـن، نهێنـی ئـەوە چییـە شـیعر بـەرەو ئـەو کاریگەرییـە و چۆنایەتییەکـی جیـاواز چـووە. لێیـەوە بـە دوای چێژەکانـی ژیانـدا بچیـن، چێژیـش بـە سـەربەخۆیی خـۆی بهێڵێتـەوە، لـەم سـەربەخۆیی بوونـەدا، چێـژ دەتوانێـت و بـۆی هەیـە وەک جۆرێـک لـە دەق، شـێوەی زەینـی وەربگرێـت.

ئـەم شـاعیرە لـە ئاسـتێکدا کاری شـیعری خـۆی کـردووە، کـە نـەوە یـەک لـە دوای یەکەکانـی شـیعری کـوردی، جـۆرە گـۆڕان و نوێبوونەوەیـەک پەیـدا دەکـەن و لەگـەڵ خۆیانـدا دەیهێنـن، بـە کـۆ کار لـە شـێوە و زمانێـک دەکـەن. ئەمیـش لـەم ئاراسـتە لەسـەرخۆیەدا هاتـووە و لەگـەڵ دەنگـی کـۆدا بەشـداری لـە گـۆڕان و نوێبوونـەوەدا کـردووە. کەواتـە: (بەشـدارە) لـە گـۆڕان و نوێبوونـەوە، بـەڵام (وەرچەرخێنـەر) نییـە. گـۆڕان و نوێبوونەوەیەکـی تاکەکەسـی ئەنجـام نـەداوە بـۆ ماوەیەکـی نادیـار کاریگـەری جـێ بهێڵێـت، وەک دەرکەوتنێکـی جیـاکار و پـڕ سـرووش بمێنێتـەوە و قەوارەیـەک بـۆ خـۆی وەربگرێـت.

(دەمـەو ئێـواران ئەتبینـم بـە سـوخمەیەکی زەردەوە)، ناونیشـانی کتێبێکـی شـیعریی: (سـەلام محەمـەد)ە. سـاڵی (١٩٨٨) لـە دووتوێـی (١٤٩) لاپـەڕەدا لـە چاپخانـەی (حسـام) لـە بەغـدا چـاپ کـراوە، ئـەم شـیعرانەی تێدایـە: (لەدایـک بـوون، درۆی ئـاوارە، بەیانـی دێـم ماچـت دەکـەم، دەمـەو ئێـواران ئەتبینـم بـە سـوخمەیەکی زەردەوە، ئاسـۆی خۆرنشـین، توانـەوە، شـەوانی تەنیایـی، بارانـی ڕەنگاوڕەنـگ، داری زەنگیانـە، هاویـن، تـۆ کەنـاری یـان ڕووبـاری، شـیرین و یادگارەکانـی ڕەحیمـاوە، تێنووێتـی و زسـتانی جـوان، سـۆزانییەکی پیـرۆز، گەشـت و پێناسـین، وەک هـەزاران ڕێکەوتـی تـر، ماڵئاوایـی، گیانـە لەیـلا، گوڵـی نـەورۆز، سـاماڵی پـاش بارانـی نیوەشـەو، سـۆما، ئۆپەرێتـی خۆشەویسـتی، ئاکسـل و سـارا، خۆڵەمێـش، شـاری نهێنـی، تانیـا، بارانـی سـووتاو، قەرسـیل، بـۆ کچـی کوێسـتان، جنۆکـەی ئەندێشـەی شـاعیر، هیـچ و هـەزار، وەرزی بەسـتەڵەک، پڕشـنگ، هەنگوینـی تـاڵ، تریفـەی سـوور، سـێ مـاچ.)

تریفەی سوور

ساماڵە شەوی زستانە

ئەستێرە بە ئاسمانەوە، دەجریوێنێ

دەوروبەرم، یەکپارچە وەک گۆمێکی مەنگ
کپ و بێدەنگ و خامۆشە
پێخەفی گەرم
بۆتە هێلانەی، مەلۆتکەی
خۆزگە و جووتبوون و خەوبینین
شاری ماندوو، کراسێکی خۆڵەمێشی لەبەردایە
باڵندەی ئەندێشەی منیش
باوێشکەدا و خەوی نایە
بە گەردوونی بێ سەرەتا و کۆتاییدا، ئەخولێتەوە
فڕی.. بەڵام چۆن فڕینێک
ئێجگار لە (هالی) خێراتر
بەسەر دەیان جیهانی نوێدا تێپەڕی
دەیان شاخی گەورە گەورە و
دوورگەی پڕ لە تەمومژ و
دەریا و ئۆقیانووسی بڕی
هەزاران ساڵی هەتاوی
لە تۆپە خڕەکەی زەوی دوورکەوتەوە
ڕۆیشت
ڕۆیشت
گەیشتە ئەستێرەیەکی تریفە سوور
ویستی بچێتە ژوورەوە
بە ماتە مات نزیک بووەوە و
لە پڕێکدا
هێزێکی نادیار و ون
بە ئاستەم پاڵی پێوەنا و

ملیۆنێ ساڵی هەتاوی
بۆ دواوە دوورخستەوە
کاتێ گەیشتەوە لای من
هەر ئەوەتا پەڕو باڵی پێوە مابوو
تک تک دڵۆپە ئارەقەی ئاگراوی
لەناوچەوانی دەچۆڕێ و
بەدەم گریانەوە دەیوت:
من بە ئەوینی مەرگەوە هاتم بۆ لات
تۆش دەیان نهێنی تازەت
خستە ناو گێژەڵووکەی بیر
جار بە جاریش، وەک دەروێشێکی گۆشەگیر
ناڵەیەکی دڵتەزێنی لێوە ئەهات:
لای لایە.. مرۆڤ لای لایە
ئەو مەحاڵەی
لەم ژیانە و لەم تەمەنەدا نایگەیتێ
نووری خودایە.

ئەزموونـی ئـەم شـاعیرە وەک ئـەوەی لـەم قۆناغـەدا، کـە تێیـدا بەرهەمهێـن بـووە، ئەزموونێکـی وریـا و نیمچـە کامـڵ و خەمڵیـوە، بـەوەی بـە وشـەی زۆر و ناپێویسـت وێنەکانـی نەشـێواندووە و بـاری هەیکەلـی گشـتی دەقەکانـی گـران نەکـردووە. بـە وریاییەکـی ئەفسـوونی کاری لـە بـواری ئەندازەیـی وشـە کـردووە. دەزانێـت وێنـە چەنـد وشـە و چـی لـە وشـە دەوێـت. دوورە لـە کەڵەکەکـردن و دانـە پـاڵ یەکـی وشـە و دەسـتەواژە و ڕسـتەی بـێ سـوود.

کاتێـک هەندێـک لـە شـیعرەکانی دەخوێنیتـەوە هەسـت دەکەیـت، لەنـاو هەورێکـی پەمۆییـدا مەلـە دەکەیـت، یـان لەنـاو بەلەمـی گەشـتێکدایت زۆر بـە هێمنـی و بـێ زۆر لـە خۆکـردن دەڕوات و حـەز دەکەیـت گەشـتەکەت درێـژ ببێتـەوە. لەگـەڵ فـەزای شـینی ئـاو و فـەزای شـینی ئاسـمان پەیوەندییـەک دێتـە نـاوەوە و دەبێتـە بکـەر. لـە بنیـادی کـردەی شـیعرەوە پەیدابـووە و هاتووەتـە نـاو خانـە وردەکانـی ژیانمانـەوە. کەواتـە: ئـەم جـۆرە ئەدەبـە، ئەدەبـی ڕاسـتەقینەیە و

خـۆت لەبـەردەم ئەزموونێکـی پـاک و پوختـدا دەبینیتـەوە، کـە بـە ئێسـتێتیکای چێـژ و هەسـت و سـۆز چنـدراوە. وێناکردنێکـی سـۆفیگەرییانە، دیـد و دیـدگای سـۆفیگەریی خواسـت و بڕوابەخشـینە بـە مـرۆڤ و پاکبوونـەوەی مـرۆڤ. لەسـەر بنەمـای کرانـەوەی گیـان بەسـەر جوانبینـی و چاکبینـی و ژیاندۆسـتی.

لـە ئەنجامیشـدا دەگەیـن بـە شـوێنە بـاڵاکان. لـە ئەزموونـی شـاعیردا، ئـەم دۆخـە، بـێ ستایشـێکی ڕیاکارانـە پێبەپـێ خـۆی دادەمەزرێنـێ. ئـەم خۆدامەزراندنـەش بەرهەمـی بیرکردنەوەیەتـی. بیرکردنەوەکانیشـی گەیشـتوون بـە ئاسـتی بەرهەمهێنـان. بەرهەمـی ئـەم جـۆرە بیرکردنەوەیـەش مـەودای سـۆفییانە و میتافیزیکـی فـراوان دەکات، هێمـا و هێماپێکـراو لـەم فراوانبوونەوەیـەدا تێکدەچڕژێـن و لـە چێـژ، چێژدارتـرن. لـە هەسـت، هەسـتدارترن، لـە سـۆز سـۆزدارترن.

ئـەم شـاعیرە لـە شـیعر دوورکەوتووەتـەوە. پێویسـتە لـە هەقیقەتێکـی کاریگـەر و ئێسـتێتیکی بـە ئـاگا بێتـەوە، بێـت لەنـاوماڵـی شـیعردا نیشـتەجێ بێتـەوە و ببێـت بـە کەسـایەتییەکی زینـدوو، بـەوەی ڕوانینـە جوانـەکان هێشـتان نەکـوژراون، شـاعیر دەتوانێـت بـۆی بژییێـت و بەرهەمـی بهێنێتـەوە.

ئابی ٢٠٠٨ هەولێر

گەرم نەبوونەوە

کاتێــک شــیعر ئازادیــی نووســینی تــەواو بەدەســت دەهێنێــت، ملکەچــی هیــچ نەخشەکێشــانێکی فیکریــی ئامادەکــراو و سیســتمێکی سیاســی نابێــت. شــاعیری خــاوەن دیــدگای بەهێــز، لەوانەیــە ئەمــڕۆ شــیعرێک بنووســێت و ســبەینێش شــیعرێکی دیکــە و دووســبەیش شــیعرێک. شــیعری: (یەکــەم) لــە شــیعری: (دووەم) نەچێــت، (ســێیەم)یش لــە دووەم و یەکــەم نەچێــت.

لــەم شــێواز و دیــدگا بەهێزەیــدا، ئازادیــی نووســینی تــەواوی بەدەســت هێنــاوە. ئازادیــی نووســین بــەدوای نووســیندا ناگەڕێــت، بگــرە لەنــاو نووســیندا ئازادیــی نووســین وەک ســەرچاوە و ناوەندێــک بــۆ کار لەســەرکردن بەدەســت دەهێندرێــت، بەڵگــەی ئــەم بەدەســتهێنانی ئــازادی نووســینە ئەوەیــە: لــە ئەمــڕۆی شــیعری کوردیــدا چەنــدان شــێواز پێیــان دەنووســرێت و لــە بەخشــینیش بەردەوامــن، یــان شــاعیرێک دەبینیــن لــە چەنــد شــێوازێکدا توانایــی خــۆی بەکاردەهێنێــت و داهێنــان دەخاتــەوە. ئازادیــی نووســینیش تایبەتــە بــە خــودی بەرهەمهێنــەری دیــدگای بەهێــز. بەردەوامیــش کــردە و واتــای ئازادیــی نووســین لــە ئەزموونێکــەوە بــۆ ئەزموونێکــی دیکــە درێــژ دەبێتــەوە و (ناوەنــد دەشــکێنێت).

شــیعری بەرهەمهاتــووی دیــدگای بەهێــز، هەوڵــی گەیانــدن و مانــا دۆزینــەوە بــۆ لێکدانــەوەی بــارە ئامــاژە بۆکــراوەکان نــادات، بگــرە شــەوق و تاســە و ئامــاژە لــە خاڵێکــدا کار پێــدەکات و دەیانباتــە نــاو بیرکردنــەوە و زەیــن. واتــە: شــەوق و تاســە و ئامــاژە لــە نێــوان دەربڕینەکانــدا نامێنێتــەوە، بگــرە دەکەوێتــە نێــوان بوونــی پەیوەندیــی (وشــەکان) و کــردەی بــوون بــە ڕســتە و (وێنــە)، بــە یارمەتیــی پەیوەندیــی نێــوان وشــەکان دەچنــە نــاو پێکهاتــەی زەینــەوە و بینــای زەینــی دادەمەزرێنێــت، بۆیــە دەقەکانــی دەقــی زەینیــن، بــەڵام دەقــی ئەفســوونی نیــن.

لــەم تێڕوانینــەوە تێپەڕیــن و پەڕینــەوە، بــوون دەناســرێت و پەیوەندییــەکان لەنــاو دەقــدا دەکرێنــەوە، چەمکــی جیــاکاری داهێنــان بــۆ خاڵــی جێگۆڕکــێ و پێکهاتــەی زمــان لــە (شــەوق) و (تاســە) و (ئامــاژە)دا چــڕ دەبێتــەوە، بــەڵام نابێتــە ڕووناکــی شــیعرییەت.

لــە دەقــدا خەســڵەتی هەقیقــەت نییــە، بگــرە پێکهاتــەی داهێنــان هەیــە، چونکــە شــیعر بــە پێکهاتــەی داهێنــان لــە دیــدی ژیانــەوە بەڕێــوە دەچێــت، شــیعرێک بەرهــەم دێــت، بــەردەوام لــە جووڵــە و بەرهەمهێنانــەوەی شــەوق و تاســە و ئامــاژەوە، ڕەگــی دەباتــەوە ســەر ڕەگــی ئەفســانە و ئەفســوون و فەنتازیــا و خــۆی ئاراســتەی شــێوازی ئێســتێتیکی سروشــت و کاریگەرییــەکان دەکات، لەمیــش جێگیــر

نابێــت و بــەرەو زەیــن دەکشــێ.

زۆر بـە وریاییيـەوە ڕۆدەچێتـە نـاو سروشـت و مـرۆڤ لـە پێکهاتـەی سروشـتدا دەگەیەنێتـە چڕبوونـەوەی چرکـە سـۆزدارییەکان، دەزانێـت دەنگەکانـی سروشـت لـە کوێـوە سـەر هەڵـدەدەن، پاشـان لـە وێنـەدا دەریاندەخـات و خـاڵ نیشـانی نێـوان (دەنـگ) و (گیـان) دەدات، پاشـان دەنـگ و گیـان دەکاتـە هێمـا و هێمـا پێکـراو، لـە نێـوان ئاسـۆکانی وێنـەدا زەینـی پێدەبینێـت.

زەیـن ناخاتـە خزمەتـی هیـچ شـتێکەوە، تەنیـا شـیعر خـۆی و ئێسـتێتیکی شـیعرییەت نەبێـت. واتـە: چێـژ و جوانـی و نەرمونیانیـی ژیـان و بڕوایـی و هەسـتی ئـەوی دی تێـدا قـووڵ دەکاتـەوە، بەهـۆی زمانـی بەتیـن و تـاو و ترپـە و ئـاوازدا.

زمانــی ونبــووی نەدۆزیوەتــەوە. زمانــی ونبــوو لــە ســەرچاوەی پێکهێنــەری دەرەکــی نادۆزێتــەوە. دۆزینــەوەی زمانــی ونبــوو پەیداکردنــی ســەرچاوەیە، کــە لــە ناخــی خۆتــدا، یــان پەیوەندیکردنێکــی ئەدەبییــە بــە ناخــی خۆتــەوە. ناخــی خــۆت وەک کلتوورێکــی تاکەکەســی ئەدەبــی و ژیانــی گیانــی. زمانـی ونبـوو هەمیشـە دەسـەڵاتی نادیـاری بەسـەر داهێنـەرەوە هەیـە بـۆ دۆزینـەوەی ئاسـتەکانی بینینـی کەسـی خـۆی.

چەنــد شــیعرێکی ئــەم کتێبــە شــیعرییە. نموونــە: (دەشــتایی گیــان)، (دژوارتریــن کاتــدا)، (ڕووتبوونەوەیەکــی تــر)، (خرۆشــان) مانــای بوونناســانەیان هەیــە، شــکۆ و بەهــرەی بوونناســی لــە خۆیانــدا بەرهــەم دەهێننــەوە. یەکێتــی فــۆرم پشــتیوانی لــە مانــای بوونناســی دەکات. ئــەو ڕەگەزانــە دەخاتــە ڕوو، کــە لــە دەقــدا بوونەتــە مانــا و بابــەت و پێوانــە بــۆ بوونناســی.

یــەک لــە خەســڵەتە گرینگەکانــی شــێوازی ئــەم شــاعیرە ئەوەیــە: لــە ســەرەتای شــیعردا کۆتایــی دەدۆزرێتــەوە. ســەرەتا ئەفســوونی تــەواوی شــیعرە و لــەودا بیــر دەکاتــەوە و بەگشــت و بەشــەکانی دیکــە دەگات.

ناوەنـد و کۆتایـی دەهێنێتـەوە نـاو سـەرەتاوە، وێنـەکان دەتوانـن هاتوچـۆ بکـەن. وێنـە لـە شـیعرەکانیدا، وێنەیەکــی هەســتی و ئەوجــا بینیــن و نامۆیــی گیانیــن، مــەودای نێــوان گیــان و دەنــگ دەستنیشــان دەکـەن، یـان هەوڵـی دەستنیشـانکردنی دەدات. شـێوازی لیریکـی لـەم کۆشـیعرەدا نابیندرێـت، مەگـەر هەسـتی نۆسـتالژیایی نەبێـت. جارجـارە لەسـەر گیـان و هەسـتەکان بـەکاری دەهێنێـت. جێـی بایەخـی دەبـن و ئاراسـتەی نووسـینی دەکـەن.

ئاگادارییەکــی زۆر لــە هەســتدا بــەکار دەهێنێــت، لــە هەســتکردندا دەوڵەمەنــد و پــڕ ئەزموونــە، ئاگایــی و خاڵــی بینینــی ون نییــە. زوو دەگەڕێتــەوە بــۆ زەمینــەی ئــەو ســەرچاوانەی، کــە پێــی سەرســام بــووە.

وەک ڕەگەزێکی بەرهەمهێنان کردەی ئەم گەڕانەوەیە ئەنجام دەدات و جۆش بە هەستکردنی دەدات.

شیعری هەڵچوونـدار لەناو گرفتی سەرچاوەکەیدا دەمێنێتەوە، زمانێکی ئێستێتیکیی سەربەخۆ، دەربڕینی لێ نەکردووە. خاڵێک بیری بە ئاگا دەهێنێتەوە و بە قسەی دەهێت. فۆرمێکی تایبەت وەردەگرێت، بە ئاگا هێنانەوەی بیر نەک، فۆرمێک لەناو بیرکردنەوەدا زمانێکی ئێستێتیکی سەربەخۆ دەربڕینی لێ کردبێت.

شاعیر خۆڕسکانە شیعرەکانی نووسیوە، خۆڕسک مەبەست ئەوە نییە پشت نەبەستن بە ڕۆشنبیرییەکی خەمڵیو و گەلاڵەبوو، یان درەوشانەوەی دیدگایەکی بەهێز، لەم ڕووەوە شاعیر خاوەنی ڕۆشنبیرییەکی خەمڵیو و دیدگایەکی بەهێزی شیعرییە، بگرە مەبەست ئەوەیە: دوور لە هەموو پەیوەستبوونێک بە لایەن و ئایدۆلۆژیایەک، کردەی ئازادیی نووسینی پەیڕەو کردووە، کە ڕووبەڕووی شیعری بێگەرد بووەتەوە. تەواوی توانستی ئازادیی نووسینی بەدەست هێناوە. بەهای ئازادیی نووسین دەستنیشانی داهێنانە شیعرییەکەی دەکات. نەک پرس و بارودۆخ.

(گەرم نەبوونەوە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (جەلال بەرزنجی)یە. ساڵی (**١٩٨٥**) لە دووتوێی (**٥٦**) لاپەڕەدا، لە چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (مات بوون، پڕبوونەوەی نیوەی گیان، ئاڵۆزبوونی خەونەکانم، سێبەری ڕەنگەکان، هاتن، نزیکترین تەزوو، ئاهەنگی بەردەوامی خۆم، نەورووژان، سپیاتی، دەشتایی گیان، بەتاڵبوون، کۆتایی ناکۆکییەکان، کەف، ئارەزوویەکی کۆن، برینی سێبەر، پەککەوتنی ئاو، نەگەڕانەوەی نامۆیی، لە دژوارترین کاتدا، سێبەرێکی مۆر، لەیادچوونەوە، ئاوێتەبوونی شتەکان، زەمەند، پاڵاوتنی نهێنییەکان، نەسرەوتن، دڵێکی بایی، بڵقی سەرخاک، وەرزەکانیش خۆشیان دەوێ، ناشتن، نیازی ئاو، گوڵێکی تەنیا، گەرم نەبوونەوە، مەزار، ڕووتبوونەوەیەکی تر، دوای زریان، قوڵغ، ئاونگ، یەکیەتی بوون، خرۆشان، ئەستێرەیەکی گەڕیدە، سروودی ئاوابوون.)

ئاڵۆزبوونی خەونەکانم

کتوپڕ ناخم گران بوو،

دەمارەکانیشم شل بوون،

ڕووناکی شپرزەی ڕوحیشم،

هیچیان لەبارەی خۆی بەبیر نەمابوو،
ئابڵۆقە دراوم،
ئابڵۆقە درانێکی هەمیشەیی و نەزۆک،
هەستیشم کرژ بووەوە ناو گەرمایی بۆنکردووی خۆی،
لەناو ئەو مێرگە ناوەستم،
سۆزمی لێ هەڵدەپەنمێ
هەرچەندەش بمێنمەوە شتی جاویدانەتری لێ دەڕوێ
ئابڵۆقە دراوم،
ناتوانم بەدیار ئەم ئەنجامە مۆمیاکراوە بوەستم.
خەونێک،
بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت ڕۆحم تێکدات،
سەوزایی دەروونیم،
بەسەر سەوزایی سروشت خات،
پێشوازی ڕووناکییە سەرما لێنیشتووەکان دەکات،
ئەوەی بەم ڕێیە ڕابووریێ
ئاوێکی مۆمیاکراو لە خشتەی دەبات،
یان قامچی دڕندەی با،
هەموو پشتی لەت لەت دەکات،
کتوپڕ ناخم گران بوو،
نەمتوانیماڵئاوایی لە ئێوارەی ناو شاخان بکەم،
یان خۆم لە کنێری بناران وەردەم.
بەردێک نییە سەرمی پیاکەم،
ئاوێکی مۆمیا نەکراویش،
قاچەکانمی لەناو جووت کەم.
بەم کاتە زەردهەڵاتووە،

لەم ماوە چەماوەیە پیاسە ناکرێت.

دەرگای ئەم پەرستگایە تەمەڵەش ناکرێتەوە،

هیچی تر باسی سروشت ناکەم،

ئەو بوو دڵە ساکارەکەمی وا نەخۆش کرد،

ڕێگای چوونە دەرەوەی لێ گرتم،

ڕێگای هاتنەوە ژوورەوەی لێ گرتم

ناخم گران بوو،

چیتر دوای جۆگەی پاش شۆڕینی مردووان ناکەوم،

خەونێک،

بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت،

سەوزایی دەروونم بەسەر سەوزایی سروشت خات،

یان کتوپڕ لەناو ئەو شەوە برک کردووەدا بمرم.

شـیعر بەهایەکـی ئێسـتێتیکیی ڕەهـای هەیـە، دەشـبێ بزاندرێـت ئـەو ئێسـتێتیکایە لـە بینـای گشـتیی شـیعرەکەدا چییـە و لـە ئاسـتێکی پڕاوپـڕدا دەربکەوێـت. ئەگـەر ئـەو زانینـە شـێوا، یـان ون بـوو، شـیعرەکە خواسـتی داهێنـان و بەکارهێنانـی تێـدا پڕاوپـڕ نییـە. شـێواز و تایبەتکاریـی شـیعری بێگـەردی وەرنەگرتـووە. واتـە: زمـان شـێواز و ئێسـتێتیکای بـۆ دەسـتەبەر نەکـردووە.

لەم کۆشیعرەدا: دوو ئاستی کارکردن و شێواز هەیە.

یەکـەم: پەیوەسـتە بـە کلتـووری دوور و نزیکـی خۆماڵـی و بێگانـەوە، نوێبەخشـی تێـدا بەرهـەم دەهێنێـت و سـیمای دەکات بـە سـیمای پـڕ و ڕووناکـی مۆسـیقادار، بەهـای ئێسـتێتیکی لـە سـەرەتا لەنـاو مۆسـیقادایە، ئەوجـا لەنـاو واتـا و وێنـەدا خـۆی دادەمەزرێنێـت و دەردەکەوێـت. واتـا و وێنـەی ئێسـتێتیکی زەینـی سـنووردار نـاکات، بینایەکـی ئاوێتەکـراوی پێـدەدات، کـە لـە کۆمەڵێـک ڕەگـەز پێکهاتـووە.

دووەم: پێویسـتییە ژیانییەکانـی ڕۆژانـەی کەسـیی خـۆی، وەک کەسـێکی هەسـتەوەر و تێکەڵبـوو بـە دەوروبـەر. ئـەم پێویسـتییە ژیانییـەش لـە سروشـتی ئەزموونییـەوە درێـژ دەبێتـەوە.

خەسـتکردنەوەی ڕسـتە شـیعرییەکانی لەنـاو ڕووداوە دیـار و بینـدراوەکان و ڕاکێشـانیان بـۆ نـاو هەسـت و خـەون، کـە وەک هەوێنێـک بـە دەروون و بیـری پـژاوە و یارمەتـی دەدات بـۆ

نزیککردنــەوەی دەوروبــەر بــۆ نــاخ و کرۆکــی و خەملاندنــی لــە ئەزموونــی ئازادیــی نووســیندا. شــیعری: (هاتــن) و (ناشــتن) نموونــەی ئــەم بۆچوونەنــە.

خەیــاڵ و ســۆزی گــەرم دەبێــت و بــە بیــر دەینووســێت. ژیانــی ڕۆژانــەی خــۆی وەک ســەرچاوە بەکارنەهێنــاوە. هــەر لــەم خــاڵ بینینەشــدا دەبینیــن وشــەی (فەرمانســالاری) زۆر کــەم بەرچــاو دەکەوێــت. ئەگــەر بــە دەگمەنیــش بەرچــاو بکەوێــت ئــەوە: نیشــانکار و نیشــانکراوێکی شــیعرییە و ئاســۆیەکە هاوتــای تێــدا دۆزیوەتــەوە و کــردەی دۆنایدۆنــی ماکــی مانــای لێــوە بەرێــوە دەبــات.

ئاڵــۆزی نەخســتووەتە نــاو ڕســتە شــیعرییەکانی، بــەڵام گرانــی و قووڵیــی واتــای خســتووەتەوە بــۆ بەهێزکردنــی پەیوەندییــە گیانییەکانــی کەســی هەســتەوەرەوە. پێشــدەچێت شــاعیر پەیوەندییەکــی بەهێــزی لەگــەڵ شــیعری کلاســیکی کوردیــدا نەبووبێــت، بــەوەی خــوازە و لێکچــوون و مەجــاز و خواســتن و نیشــانە و درکــە ..... تــاد، لــە شــێوازیدا کــەم دەردەکــەون و تاڕادەیــەک ونــە، ئەگــەر هەشــبێت لاوەکــی و یــەک ئاســتە. ڕەوانبێژیــی جیــاکار لــە نێــوان شــێوازەکاندا دەرناکەوێــت. بیــر و کارکــردن لــە ئاســۆکانی بیــر زیاتــر ســەرنجی ڕاکێشــاوە لــە هونــەری ڕەوانبێــژی و ئاســتداریی زمــان، ئەگــەر بنەماکانــی خــۆت بــاش نەناســی. ئــەوە خۆشــت بــاش ناناســیت، ئــەو مەودایانــەش بــاش نابینیــت، کــە تــۆ لــەوان جیــا دەکاتــەوە.

گەشــەکردنی زمــان پرۆژەیەکــی درێژخایەنــە بــەو هێڵــەی، کــە لــە ســەرەتاوە تــا بــە ئێســتا دەگات شــیعری کــوردی پێبەپــێ پێیــدا هاتووەتــە خــوارەوە. شــاعیرانمان خۆیــان بــۆی مانــدوو کــردووە. ئــەوە بەهــا و پێــوەری بنەمایەکــە بــە دڵنیایــی و بــڕواوە لــە ئاســتیدا هەنگاومــان نــاوە و لــە ڕەنجمــان دوودڵ نیــن.

ئــەم شــاعیرە دەســەڵاتی بیــری لــە زمــان و وشــەدا تاقــی کردووەتــەوە، لــە کۆکردنــەوەی هێــزی هەرســێکیاندا شــیعرییەتی لــە دەقــدا ڕســکاندووە. بەهــای هەریــەک لــە (بیــر) و (زمــان) و (وشــە)ی ســەربەخۆ وەک هارمۆنییەتێــک لــە (وێنــە)دا بەکارهێنــاوە و دەریخســتووە، پاشــان لــە درێژبوونــەوەی شــیعرەکەدا ئێســتێتیکایەکی شــێوە ئەندازەیــی هەســت پێدەکەیــت. ئــەم شــێوازەی نەبووەتــە (تــەوژم) و (ڕووداو)ێــک، بگــرە هــەر خــۆی لەناویــدا درێــژ بووەتــەوە و لــە شــیعری نوێبەخشــی کوردیــدا، کەمەیەکــی کەمــی شــیعری گرینگــی پــێ نووســیوە.

ئەیلوولی ٢٠٠٨ هەولێر

نزا سپییەکانی من

لــە کۆمەڵــگای ئێمــەدا، ئــەو شــاعیرەی ژیانێکــی خۆشــگوزەرانی هەبووبێــت، ببــڕای ببــڕ نەیتوانیــوە شــیعرێکی داهێنەرانــە بنووســێت. بۆیــە ئــەو شــاعیرانەی نازکێشــراوی دەســەڵاتن، خاوەنــی مێــژووی داهێنــان نیــن، چونکــە گیانــی یاخیبوونیــان تێــدا مردێنــدراوە و بەرفەرمانــن، چاویلکــەی ڕەنگاوڕەنگیــان لەچــاو کــراون و هەمــوو وەرزەکان بــە بەهــار دەبینــن.

ئــەم شــاعیرە، خــودی هەســتیار و نیگــەران و ماندوویــی خــۆی لەنــاو تێڕوانینێکــی لەبیــر نەکــراودا، کــردووە بــە دەقــی شــیعری و هەڵیداوەتــە نــاو پانتاییــە پــڕ ئاژاوەکانــی ژیــان، ئــەو خــودەی واقیــع ســتەمی لــێ کــردووە و نەیهێشــتووە پــڕ بــە دڵــی لەناویــدا بژێــت. لــە کرۆکــدا شــیعر هێنانــە گــۆی دەنگــە گەمارۆدراوەکانــە و بەرزکردنەوەیەتــی لــە ئاســت واقیــع و پێچەوانەکردنــەوەی دەســەڵات و هێــزی خۆســەپێنەری ئــەو واقیعەیــە، کــە نەیهێشــتووە پــڕ بــە دڵــی لەنــاوی بژێــت و خــودی هەســتیار و نیگــەران و مانــدووی خــۆی تێــدا دامەزرێنێــت. لــە واقیعــی کۆمەڵــگای زینــدوودا، شــیعر وەک یەکــەم دەرکەوتــەی مــرۆڤ و ڕۆشــنایی بــوون ناســراوە و فۆرمــی وەرگرتــووە، پاشــان بــۆ پاراســتنی خــۆی بــەردەوام کاری لەســەر بــوون و هەبــوون کــردووە.

واقیعــی کۆمەڵــگای زینــدوو، درەوشــانەوەی بەردەوامــی تێدایــە بــۆ کار لەســەرکردن و خــۆ دامەزرانــدن و بەجێهێنانــی پرۆژەکانــی ئەزموونــی ژیــان و نووســین.

واقیعــی ســتەمکار، لــە مرۆڤــی هەســتیار و نیگــەران و مانــدوو بەهێزتــرە و دەســەڵاتی لــێ ســەندووەتەوە، یــان جموجــووڵ و چالاکییەکانــی خســتووەتە ژێــر ڕکێفــی خــۆی و بەرزەفتــی کــردووە.

شــیعریش، کــە ناوکــی گیانــە، دەبێــت لــەم خــاڵ و خــودەوە هاتبێــت، خــۆی کردبێتــەوە و بوونــی خــۆی ڕاگەیاندبێــت. لــە خــاڵ و خــودی هەســتیار و نیگــەران و مانــدووەوە، بــۆ بەرزکردنــەوەی، تــا ئاســتی (واقیــع) و (بڕواهێنــان).

هەندێــک شــیعر ســاکارکردنەوەی واقیعــی لــێ دەکەوێتــەوە، لــە کاتێکــدا واقیــع زۆر ئاڵــۆزە. خــودی هەســتیار و نیگــەران و مانــدوو نابێــت لــە بۆتــەی شــیعردا دژی واقیعــی زینــدوو بێــت، بگــرە تێیــدا هــەوڵ بــدات پێســتەکانی واقیعــی زینــدوو هەڵبداتــەوە و ڕاوی تاڵــە تیشــکەکانی

بـکات.

(واقیعـی زینـدوو) هەمیشـە درەوشـانەوەی بەردەوامـی تێدایـە بـۆ کار لەسـەرکردن و خـۆ دامەزرانـدن و بەجێهێنانـی پرۆژەکانـی ئەزموونـی ژیـان و نووسـین، بـەڵام (واقیعـی سـتەمکار) لـە ئـاوات و داوایەکانـی خـودی هەسـتیار و نیگـەران و مانـدوو ناپرسـێت و دیکتاتـۆر و سـەرکوتکار و تۆقێنـەرە. لـە بـاری سـەرکوتکردن و تۆقانـدا، جوانـی و هەسـت بـە جوانـی کـردن هەڵدەبزڕکێـت.

لـە خەیاڵـی شـاعیردا، هەمـوو خـودی هەسـتیار و نیگـەران و مانـدوو لەنـاو شـیعردا دەژیـن و پەیوەندییـەکان دادەنێـن. ئەوەنـدە ناسـک دەبنـەوە لـە درزبـردن و شـکانی شـەختە دەچـن لەبـەر خـۆری بەهارانـدا، یـان نـەرم و نیانـی و دەنـک پڕئاوبوونـی هەنـار لەبـەر نمـەی بارانـی پایزانـدا. پەیوەندیـی لەگـەڵ مـەرگ دەگـرن، بـەڵام مەرگێکـی لەخۆبـردوو لەنـاو ئـەو تێڕوانینـە لـە بیرنەکـراوەی، کـە خـودی هەسـتیار و نیگـەران و مانـدووی خـۆی تێـدا کـردووە بـە: (دەقـی شـیعری) و هەڵیداوەتـە نـاو پانتاییـە پـڕ ئاژاوەکانـی ژیـان.

شـیعرییەت بـەم هەسـتیارییە و نیگەرانـی و ماندووبوونـەی خـوددا دێـت و پەیوەنـدی و یەکێتییەکـی پتەویـان لـە نێـوان ڕایـەڵ دەکات، لـە درێژبوونـەوەی شـیعرەکەدا ئـەو پەیوەنـدی و ڕایەڵـە هەڵناوەشـێتەوە و شـەیدا و سەرسـامتر دەبێـت، تەمێـک لـە هەسـتی دڵەڕاوکـێ و هەسـت بـە نامۆییکـردن تێـی دەئاڵێـت و تانوپـۆی دەچنێـت و (بنیادێکـی زەینـی) دەداتـێ.

جوانتریـن چییەتـی و ماکـی شـێواز لـە شـیعردا ئـەو شـێوازەیە، کـە دەیخوێنیتـەوە بـە پـڕی و کامڵـی هەسـت بکەیـت لەنـاو بەشـێک لـە هەسـتەکانی تـۆدا کاری کـردووە و لەنـاوی ژیاویـت و بەکامـی دڵ دەخوێنیتـەوە، ژیـان لەنـاو چێـژی کاتـی شـیعریدا داگیرسـاوە و وەک چەقـی ناوەنـد دەبیندرێـت.

ئەگەرچـی چـەق بـۆ شـیعر پێـوەر نییـە، ئاسـۆی جـووڵاو پێـوەرە، ئاسـۆی جووڵاویـش هێـزی گـۆڕان پێبەپـێ دەبەخشـێت و هاوسـەنگیی خـۆی لەگـەڵ زمانـدا دەسـت دەخـات، بـەڵام کـە لـە خوێندنەوەکـەدا تـەواو بوویـت، بگەڕێیتـەوە دۆخـی واقیعـی ژیـان و هەسـت بکەیـت هەسـتێکی پـاراو دەربـڕاوە و لـە بۆتـەی دەقـی شـیعریدا بەرجەسـتە بـووە.

شـیعرییەت لـە چێـژ و هەسـتی کاتیـدا دێتـە بـوون و لـە دەقـدا دەخوڵقێـت و خوڵقانـی خـۆی تێکەڵـی هێـزی ئەفسـووناوی دەکات. هەسـت و چێـژی تەندروسـتیش ئەرکـی زمـان لـە ئەسـتۆ دەگـرن، لـەو ئەرکـی زمـان لـە ئەسـتۆ گرتنـەدا، کەشـێکی تاکانـەی بەدەسـت هێنـاوە و

خوێنــەری ڕووبــەڕووی زمانــی ناســک بوونــەوە و شــیعرییەت و جیاکاریــی کردووەتــەوە.

(نــزا ســپییەکانی مــن)، ناونیشــانی کتێبێکــی شــیعریی: (عوســمان شــەیدا)یە. ســاڵی (**١٩٩٩**) لــە دووتوێــی (**٩٧**) لاپــەڕەدا لــە چاپخانــەی (هــەواڵ) لــە ســلێمانی چــاپ کــراوە، ئــەم شــیعرانەی تێدایــە: (خــەزان، ئــەو شــەوەی بەفــری تێــدا بــاری، ئەویــن، خەتــا، برووســکە، دوو پارچــە شــیعر، گۆڕهەڵکــەن، ســێو، شــیعرێکی ســەوز، کارەســات، بیســت و چــوار ســاتەی ئێســتای مــن، **١٩٩٥/٨/٢٦**، مریــەم، ســەبووری یــان ســەفەری ئەبیــووب، خمخــۆرک، دروود، ڕۆژانــە یاداشــت، نــزا ســپییەکانی مــن، کریســماس، ســەراب نــا ســەفەر، ئەوینــێ لــە گــوڵ پیاوێــک لــە درۆ، مــن. تــۆ و ســتۆکهۆڵم، بەشــێک لــە داســتانی خــەج، قاســید، هەندێــک لــە وازییەکانــی ژوانــی زەرێ، دامیــاو).

مریەم

سێ ڕۆژە ماڵەکەم دەفێکی سواوە: شەوانە
بە پەنجەی شیعر لە سینگ خۆی ئەدا
سێ ڕۆژە گەردی ڕۆح ئەسووتێ
سێ ڕۆژە ڕەیحانەی عومری من
لە ئینجانەی هەورا:
بۆ مانگی ناوێزەی سریشکی هەواڵی دەگەڕێ..
ئۆف لە خۆم،
لە منی خێر نەدیو..
ئاخر کوا ژنە ئینجیلییەکەم؟
ئاخر کوا: وا لە کوێ؟
ژنە سازگارەکەی عومری وشکەڵاتووی
منی دڵ پەشمەک؟
پێم بڵێن، ئەگەرنا.

قورئانی مزگەوت و
زەنگی کەنیسە و
مەرقەدی پیاوچاکان. بە شاهید دەگرم
هەرچی ئازیزتانە من ئاسا
ئاگری تێ بەربێ؟
ئەگەر بێ و پێم نەڵێن
ژنە ئینجیلییەکەم وا لە کوێ؟

شیعر بە چاو ناخوێندرێتەوە، باشترین شێوەی خوێندنەوە، خوێندنەوەیە بە بیر و زەین. لە شێوازی ئەم جۆرە خوێندنەوەیەدا، هەموو دووری و ئاسۆکانی دەقی پاراو بەدی دەکرێت. وەک دووری و ئاسۆ و بینین و بیستن و هێما و هێماپێکراو و زانیاری پەیداکردن لەبارەی هونەری شیعر نووسین و ڕەوانبێژی و ئەزموونی زمانەوانی. لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەدا هەست بە پێویستبوونی شیعر و نووسین لەناو کۆمەڵگادا، گەڵاڵە دەبێت و ڕوودەدات. باری چێژ دەگۆڕێت بۆ باری پێویستی. ئەم خوێنەرە هەمەلایەنە لە یەک کاتدا چەند کەس و لایەکە، بەڵام لایەک لایەکی دیکەیان ناسڕێتەوە و خود کپ نابێت. واتە: فرە ڕوانینە بۆ دەقی پاراو و ئەفسوونی وشە.

وشە لە وێناکردنی خەیاڵ دەبێتە ڕووداو و شتی نادیار، بەڵام وزەیەکی داهێندراوە و لە زەیندا هەست پێکراوە.

ڕووداو و شتی نادیاریش، کە تێیدا قاڵ و قووڵ بوویتەوە، دەبێتە موڵکی خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو، لەسەر بنچینەی خەیاڵ و قاڵ و قووڵبوونەوەدا، (توانا) و (بەهرە) گیان بە شتی نادیار دەبەخشن و ڕووداوە هەستییەکان ڕوودەدەن و دەبن بە (وزەیەکی داهێندراو).

لە **١٩٥٣** لە سلێمانی لەدایک بووە، پێشبینیکردن یەک لە خەسڵەتە گرینگەکانی شاعیری ڕاستەقینەیە. ئەو ڕووداوانەی، کە بوونەتە پێکهێنەر و بنیادی نووسینی ئەم کتێبە شیعرییە، پەیوەستن بە ژیانی شاعیر خۆیەوە و مانیفێستی ژیانی کەسایەتبی خۆی ڕادەگەیەنن. نموونە: وەک لە شیعری: (خەزان)، یان لە شیعری: (مریەم)، یان لە شیعری: (خەتا)،

یـان لـە شـیعری: (دوو پارچـە شـیعر) دەردەکەوێـت. دەتوانیـن لـە ڕێـگای زمانـەوە مانـای جیـا جیایـش لـەم مانیفێسـتەی ژیانـی وەربگریـن. لـە کاتێکـدا زمـان تۆڕێکـە هەمـوو وزەیەکـی تێدایـە بـۆ دۆخگۆڕیـن. ئـەو ئاماژانەشـی داوە، کـە زوو و بەجوانـی ئـەم ژیانـە بەجـێ دەهێڵێـت و ژیانـی نووسـینی تـەواو دەبێـت. **٢٠٠٥ /٥/٢** کۆمەڵـگای کـوردی یـەک لـە مێوانـە جوانەکانـی سـەر زەمینـی کوردسـتانی جوانـە مـەرگ بـوو، کـە توانـای جـوان نووسـین و جـوان ژیانـی هەبـوو. بەردەوامیـش لەسـەر مانیفێسـتی ژیانـی کەسـایەتیی خۆیـدا هێـڵ و هێمـای کێشـاوە. بـەو پانتاییـەی تێیـدا خولاوەتـەوە ڕووبـەری ماڵەکـەی خۆیەتـی و کارەکتـەری کاراشـی هاوسـەر و منداڵەکانیەتـی: (ئایشـێ، شـنروێ، ئاسـۆ، دەشـنێ).

هەندێـک دەنگـی نەمـر لـە ناخیـدا نیشـتووە، شـاعیر خـۆی تێکەڵـی ئـەم دەنگـە نیشـتووانەی ناخـی دەکاتـەوە و دەیانجووڵێنێـت، کـە بـەردەوام لەنـاو ڕووداوە شـیعرییەکانی دووبـارە دەبنـەوە و بـە هەمەچەشـن سـیمایان پێشـان دەدرێنـەوە. گۆڕانێـک، گۆڕانێکـی بنەڕەتـی لـە ژیانیـدا دێتـە گـۆڕێ، دواتـر ئـەم گۆڕانـە دەبێتـە بناغـەی شـیعرەکانی و گەشـە بـە تێگەیشـتنی دەدات، لـە توخمـە زمانەوانییـەکان نزیـک دەبێتـەوە. خودێکـی لیریکـی تێکـەڵ بـە خـودی دەبـێ و لـە شـیعرەکانیدا چاومـان پێیدەکەوێـت.

ئەگەرچـی بەشـێک لـە شـاعیرە بەتواناکانمـان، کـە (شـیعرییەتی شـیعری کوردییـان دامەزرانـدووە.) وەک مانیفێسـتی ژیانـی کەسـایەتیی خۆیـان دەقـی سەرنجڕاکێشـیان بـۆ بەجـێ هێشـتووین، هەمیشـە دەروونڕۆشـنی بەردەوامییـان تێدایـە بـۆ کار لەسـەرکردن و خۆدامەزرانـدن و بەجێهێنانـی پرۆژەکانـی ئەزموونـی ژیـان و نووسـین.

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٨ هەولێر

دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە

شیعر گیانی مرۆڤ لە دەربڕینە زمانییەکانیدا بەرجەستە دەکات و شێواز بەرهەم دەهێنێت، شێوازی ئاخاوتن و نووسین و گوتن. دەتوانین لە ڕێگای شاکارە شیعرییەکانی دنیادا، تێگەیشتن و وێنا و هێڵکارییەکمان بۆ گیانی مرۆڤایەتی دەست بکەوێت. وەک وێنایەکی ئێستێتیکی و هەستی، نەک وەک (زانست) و (ئامار).

ڕێز لە تواناکانی بەرانبەر دەنێم و بەپێی ئاستی کار و داهێنانیانەوە بە دڵم دەبن. ئەمەش، یان لە کاتێکی کورت و دیاریکراودا لە قووڵایی دڵم نیشتەجێ بوونە و لە یادگەمدا ماونەتەوە، جاروبار یادگەم دەجووڵێنن و سۆزم بۆیان پەیدا دەبێتەوە، یان کاریگەرییان تا ماوەیەکی درێژ ماوەتەوە و لە خولیامدان و ئاراستەیەکی ڕاستەقینەن بۆ وەرگرتن لە باری گیانییەوە. ئەوانەی بۆ ماوەیەکی کورت و دیاریکراو چێژیان خرۆشاندم و کۆتاییان هاتووە، نەستم سڕیونەتییەوە، یان ئەوانەی بەردەوام خولیایان بەهێز کردووم و دەنگە دەربڕاوەکانی وشەکان هاودەنگم بوونە و خاوەنی ڕۆڵێکی کاریگەرن. بۆ ئەدەبینی و بە پیتکردنی بۆچوون لەباری ئەدەبییەوە. لە هەردوو باردا پشتیوانییان لێ دەکرێت. ئەو کاریگەری دانانەی لەسەر پێکهاتە هەستییەکانی ئەوی دی بۆ بەردەوام خوێندنەوە. دەرکەوتنی ڕۆڵی داهێنان و بە ئەدەبیبوونی هێزی زمانە.

ئەگەر لە شیعری حەفتایەکانی کوردیدا، چەند نموونەیەکی جوان و داهێندراو لە زەین و یادگەمدا مابنەوە و بەردەوامییان لەگەڵمدا هەبووبێت. یەک لەوانە شیعرێکی بە ئەزموونداچووی ئەم شاعیرەیە: (بەڕووتی لەبەر بارانی لەزەتدا)، کە لە گۆڤاری (بەیان) ژمارە (٤٥)ی کانوونی یەکەمی (١٩٧٧)دا، بڵاوی کردووەتەوە. لە بوونیدا گیانی ئێستێتیکای هەڵگرتووە و پاراستوویەتی. بەتایبەتی لە ڕووی قووڵبوونەوە لە (وێنە) و (مۆسیقا)دا.

پێکهاتەی ئەم شیعرە لە دڵی ساکار و ئاڵۆزی شاردا ڕایەڵ و تانوپۆی خۆی چنیوە، بە هەموو کەشوهەوا و خەسڵەتێکەوە وێنەکانی ژیانی ڕەنگ کردووە، بەردەوام لە خولیامدا بوونی داهێندراوی خۆی درێژ کردووەتەوە و خاوەنی ڕۆڵی کاریگەرە. فەزای شار فەزایەکی قەرەباڵغ و پڕ نهێنییە، بواری جیابینی و جیاکاری دەڕەخسێنێت. بەردەوام لە جووڵەدایە و لە جووڵە ناکەوێت. بە زەینێکی کراوە و ئێستێتیکییەوە جوانییەکانی خوێندووەتەوە، بە وشە و

دەستەواژەی جیاکار لە شاعیرانی دەوروبەری دەربڕینی لە بارودۆخی هەستی و بیندراودا کردووە، دەرچووە لەو زمان و دەربڕینە فەرمانسالارییەی شاعیرانی دەوروبەری کردوویانەتە ناسنامە و شێوازی قۆناغێکی شیعری. دواتر شیعری تاراوگەی کوردی، زیاتر تایبەتکارە بەو شاعیرانەی کۆچیان بۆ جوگرافیایەکی دوور کردووە. وەک دیاردەیەک لە ناوەندی ئەدەبی کوردیدا ڕوویداوە. لە چامەی: (قوربانی تۆزی ڕێگەتم)ی (نالی) و چامەی: (گوتم بە بەختی خەواڵوو)ی (حاجی قادری کۆیی) و چامەی: (دەربەندی پەپوولە)ی (شێرکۆ بێکەس)ەوە ناسرا و بوو بە بابەت و شێواز و ڕووداو و دیاردە.

شاعیری ڕاستەقینە لە هیچ شوێن ناژیت، لە کۆچێکی بەردەوامدایە. شوێنی ژیان بۆ ئەو تەنیا نیشتیمانی شیعرە، یان هێزی وشەیە، کە خودی پڕ سەرگەردانی داهێنەرانەی خۆی تێدا دادەمەزرێنێت و سەقامگیری دەکات.

شیعری تاراوگەکراو، بنیادێکی بابەتی و چەشنێکی تایبەتییان هەیە، جۆرێک جموجووڵی گۆڕانیشیان لە زماندا پەیدا کرد، یان زمانیان بردەوە سەر هاواری بە تەوژمی هەست و سۆز و ناسکبوونەوە. ئەمەش هۆیەکە بۆ تەسککردنەوەی بواری زمان.

زیاتر لە شیعری تاراوگەدا پرسیار، (ڕامانی سەرەکی)یە. کاریان لەبارەی هاواری بە تەوژم و هەستی غەریبی و سۆزی گەرمی خودایی کردووە، ئەو هەستپێکردن و ئاشکرابوونە بە بۆچوونی من لە شیعری: (غەریبی)ی ئەم شاعیرەدا، کە لە گۆڤاری (نەوشەفەق)ی ژمارە (**٥٢**)ی کانوونی دووەمی **٢٠٠٨**دا، بڵاوکراوەتەوە. دەگاتە گەڵاڵەبوونی دەقێکی ئێستێتیکی و لێوانلێو لە بێگەردیی هاواری بە تەوژم و هەست و سۆز و شیعرییەت و چڕبوونەوە لە دەربڕیندا، گەیاندنێکی تەواو درەوشانەوەی لە زەین و ئاگایی بەرانبەردا دەخەملێنێت. سۆزی قووڵ و برین کولانەوە و لە نیشتیمان هەڵکەنان و هەستی غەریبی کردووە بە هونەر. هونەری ئاخاوتنی شیعر لەناو ئێستێتیکادا. هونەریش تەنیا بە خاڵ و هێڵی ئێستێتیکا پێوانە دەکرێت. ئێستێتیکا هەموو ئاسۆیەک لە بوونی دەقدا پێدەگەیەنێت بۆ درەوشانەوە و هیچ ترووسکەیەکی درەوشاوەش ناکوژێت.

سۆز پەیوەندیی شاعیر بە ڕابردووەوە ئاشکرا دەکات، لەم جۆرە شیعرەدا جەخت لەسەر هاواری بە تەوژم و سۆز و هەست بە نامۆییکردن دەکرێتەوە. ئەمەش بەهۆی پاڵنەرە سایکۆلۆژییەکەیەوە، کە نەیتوانیوە تێکەڵاوی دەوروبەری ببێت و تەبایی و پەیوەندیی هاوگیانی دروست بکات و کلتووری ئەوێ وەربگرێت. ئەم بارە دەروونییە دەبێتە هۆی

سـەرهەڵدانی هەسـت بـە نامۆییکـردن و بەرزبوونـەوەی سـۆز و هـاواری بەتـەوژم، کـە شـاعیر بارودۆخێکـی گونجـاوی بـۆ هەڵکـەوت و توانـی لەگـەڵ کۆمەڵـگای ئـەو جوگرافیایـەی کۆچـی بـۆ کـردووە تەباییەکـی کلتووری بەدەسـت بهێنێـت و دەسـتکاریی ژیانـی خـۆی بـکات بـۆ ڕاهاتـن بـە جـۆری ژیانـی ئـەوان و ئـەویٚ.

ئـەو هـاوارە بـە تەوژمـە و هەسـت بـە نامۆییکـردن و بەرزبوونـەوەی سـۆزەی بـەرەو کاڵبوونـەوە دەچێـت، ئەگـەر ئەزموونـی شـاعیرانی تاراوگەکـراوی خۆمـان بهێنینـە بەرچـاو، ئەوەمـان لا جێگیـر دەبێـت و دەبێتـە خاڵێکـی ئاشـکرا، کـە شـاعیران چەنـد سـاڵێکی سـەرەتای تاراوگەبوونیـان ئـەم جـۆرە شـیعرەیان بەرهـەم هێنـاوە. دواتـر پێبەپـێ بـۆ نـاو شـیعری بوونـی کشـاون. ڕەگـەزی (سـەرەکی) تێکەڵـی ڕەگـەزی (لاوەکـی) دەکـەن. لـەو کـردار و کردەیـەدا هەسـت و سـۆز و هـاواری بـە تـەوژم دەبـن بـە ڕەگـەزی لاوەکـی.

هـەر کەسـێک لـە کاتـی دەربڕینـی هەسـت و سـۆز و هـاواری بـە تەوژمـدا. چ لـە (ئاخاوتـن) و چ لـە (نووسـین)دا شـێوازی خـۆی بـۆ دروسـت دەبێـت. شـێوازیش زانسـتە. مـرۆڤ لـە کاتـی دەربڕینـی هـاواری بـە تـەوژم و هەسـت و سـۆزدا، شـێوازیان لێـک جیـا دەبێتـەوە، بـەڵام لـە دەربڕینکـردن و دەربڕینـی ئەقڵیـدا شـێوازیان لێـک نزیـک دەبێتـەوە. ئـەو بۆچوونـە نهێنییـەک نییـە هەوڵـی ئاشـکرابوونی بـۆ بدرێـت.

لـە بنەڕەتیشـدا هـاواری بـە تـەوژم و سـۆز لـە ناوەرۆکـە هەسـتییەکانی مرۆڤـەوە پەیـدا دەبـن و لـە دەربڕینـدا شـێواز دروسـت دەکـەن. هـاواری بـە تـەوژم و سـۆز لەنـاو چرکـەی کورتخایەنـدا گـەرای خـۆی دادەنێـت و لـە کتوپـڕدا دەترووکێـت. زەمینەسـازی بـۆ نووسـین پێکدەهێنـێ، یـان دۆخـی پرسـیار و وروژان و بیرکردنـەوە دەدۆزێتـەوە بـۆ هـاواری بـە تـەوژم و سـۆز و هەسـت.

(دڵدارەکـەم پایـزە گەواڵەیـەک نییـە)، ناونیشـانی کتێبێکـی شـیعریی: (سـەڵاح شـوان)ە. سـاڵی **١٩٧٨** لـە دووتوێـی **١٥١** لاپـەڕەدا، لـە چاپخانـەی (**دار الحريـة للطباعـة**) لـە بەغـدا چـاپ کـراوە، شەسـت و چـوار شـیعری تێدایـە.

بەسەر سێ بەشدا دابەش کراوە.

بەشی یەکەم: لاپەڕە (**٥** تا **٦٦**) چل شیعری لەخۆ گرتووە.

بەشی دووەم: لاپەڕە (**٧٠** تا **١٢٠**) هەژدە شیعری لەخۆ گرتووە.

بەشی سێیەم: لاپەڕە (**١٣٥** تا **١٤٥**) شەش شیعری لەخۆ گرتووە.

گشت شتەکان بسڕەرەوە

کچۆڵەی زریانت دیوە
چۆن سوخمە و ژێرکراسەکەی
لەسەر بەفر هەڵئەخات
خۆی ئەکوژێت.
کاروان مەکە؟
کاروان مەرگە و مانەوەشت دیسان مەرگە
کاروان مەکە؟
زەردووی دارستان خوێنەکەت
ئەفەوتێنێت
لە جێگاکەی خۆتدا کپ بە
تا ئەم خولەش تەواو ئەبێت
ئەوساکە ئەگەڕێینەوە
ئەگەڕێینەوە و منداڵی
لە پەڵەیەکی ڕووناکدا هەڵئەگرین
گەورەی ئەکەین
تا ئەبێتە دەریایەک لە گلێنەدا.
یان ئەبێتە خاڵێک لە ناوکی لەزەت
کاروان مەکە؟
چونکە مانگ ئا لەم شەوەدا
خۆی لەسەر درەختی خەمی پەمەیی ڕووت ئەکاتەوە
ئەوسا ئێمەش بڕیار ئەدەین
بمرین
یاخۆ نەمرین.

گشت شتەکان بسڕەرەوە؟
ئەوسا سەیری خۆت کە بوویتە بە گشت شتێک
تێکەڵی ئاورنگی خەونی بەیانیان ئەبیت و دەریا شەق ئەبات
دەنگی دڵدارەکەتت بەرگوێ ئەکەوێت
لە بازاڕی کۆیلە فرۆشانەوە بانگت لێ ئەکات
کاروان مەکە؟
کاروان مەکە؟
دەسا ئەی بەنەوشەی سەرسام
با پیس نەبیت بگەڕێرەوە ناو دڵی سەهۆڵبەندان.
چونکە گەرما گیان و لەشت بۆگەن ئەکات
لە بیریشت نەچێت زەوی خولێکی تریشی ماوە
خەم کۆترێکە گشت ڕۆژێک سێ جار
بە خوێنی بەفرەکە خۆی ئەشوات و بەفرەکەش ناتوێتەوە.

شاعیری نوێبەخش، سەرەتای نوێبەخشی لەوەوە دەردەکەوێت، کە نوێبەخش بێت لە (پرسیار) و (ورووژان) و (بیرکردنەوە)یدا، ئەوجا ئەو سێ خاڵ و نیشانەیە کار پێبکات و بە ئاستدارییەکی داهێندراوەوە لە دەقدا وەک ناوەند دایانمەزرێنێت و سەقامگیریان بکات. نموونە: وەک لە شیعری: (کۆچێکی بێ سەرو شوێن)، یان شیعری: (چرۆی بەفر)، یان شیعری: (پرۆمیسیۆس سەیری ئاسمان ناکات)، یان شیعری: (گشت شتەکان بسڕەرەوە) دەردەکەوێت.

شاعیری حەفتایەکان هەریەک بە جۆرێک هەوڵدانی هەبوو بۆ کارکردن لەناو کلتوور و داستان و بەیت و داب و نەریت و باری کۆمەڵایەتی و سیاسیی کوردی ..... تاد، بەتایبەت ناو خواستن لەناو کلتوور و داستان و بەیتی کوردیدا، بەڵام لە گەیاندنی دەربڕینێدا زۆرینەیان لە یەک دەچوون. زیاتر ناوەکانیان دەخواست و دەیانکردن بەهێما و هێماپێکراو. کەمتر کاریان لەبارەی دنیابینیی نەوتراو و نادیاری کەسایەتییەکان دەکرد، یان ناوهێنانەکان بەهانەیەکن بۆ ئەوەی داستان، یان بەیتەکان بە بیری خوێنەر بهێننەوە، یان لە زەینی خوێنەری نزیک بکەنەوە. ئەمەش لە بەرژەوەندیی دەقدا نییە. داهێنان

لــە ڕێــگای خــود و هــاواری بــە تــەوژم و هەســت و ســۆزی ئــەوی دیکــەوە بەرهــەم نایــەت. دارِشــتنێکی تۆکمــە بــۆ ئــەم کارکردنەیــان نەکــراوە. ئــەم کار بــۆ نەکردنــەش وەک لاوازی و نەتوانینێــک تێبینــی دەکرێــت و لــە داهێنانــی شــیعریدا بنیادێکــی شــڵەژاو بەرهــەم دەهێنێــت. ترپــە و ئــاواز لــە دەربڕینەکانیانــەوە پەیــدا بــووە، یــان بــە دەربڕینەکانیانــەوە دەیانبەســتایەوە. لــە کاتێکــدا ترپــە و ئــاواز لــە زمانــەوە پەیــدا دەبێــت و لــە دەربڕینــی زمانیــدا هەڵدەقوڵێــت.

شــیعری ئــەم شــاعیرە، لــە ئاســت و بەهــرەدا قووڵایــی خــۆی بــۆ لای تواناکانــی زمــان بــرد، لــەم ڕووەوەش ڕوانینێکــی نیمچــە کامــڵ و خەملٚیــوی بــۆ ئــەم ئەزموونــە دەســتەبەر کــردووە. ئەزموونێــک لــە ناخــی خۆیــەوە ڕوو دەدات و پێگەیــەک وەردەگرێــت و دەســت پێــدەکات.

ڕێگاکەرەوەیــە بــۆ دۆزینــەوەی تواناکانــی زمــان. خواســتی مۆســیقای شیعریشــی پاراســتووە و بردوویەتییــەوە نــاو پێکهاتــەی زمــان. دوولایەنــەی مۆســیقا و زمانــی هەســتی گونجانــدووە، ئەمــەش هاوئاســتکردنی (مانــا) و (دەنــگ)ە.

زمــان، ناوەنــدی پێکــەوە گونجانــدن و کۆکــەرەوەی ڕەگــەزە پێکهێنەرەکانــی شــیعرە. هیــچ شــیعرێکیش بەبــێ بیرکردنــەوەی زمــان ناتوانێــت بوونــی ســەربەخۆیی خــۆی دیــاری بــکات، زمــان بیــر دەکاتــەوە، ئەوجــا شــیعر دەخوڵقێــت و دەچێتــە نــاو ئاســتداریی زمانــەوە، ناوەرۆکیــش خــۆی لــە زمــان جیــا ناکاتــەوە. لــەو بــارەدا دەتوانیــن ئاســتداریی نــاوەرۆک بــۆ ئاســتداریی زمــان بگەڕێنینــەوە.

ئێســتێتیکا لــە ڕێــگای زمانــەوە دەربڕینــی لێدەکرێــت و جۆرێــک شــیعرییەت بــە ڕســتە دەدات. ئــەو ئێســتێتیکایەی نــاوەرۆک و چییەتــی مانــا نەتوانێــت بەدەســتی بهێنێــت، زمــان بەدەســتی دەهێنێــت، شــیعرییەت دەبێتــە دروســتکەری پەیوەنــدی لــە دڵــەوەی نــاوەرۆک و زمــان، یــان (مانــا) و (دەنــگ).

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٩ هەولێر

کۆبەرهەم

شـیعری واقیعـی وەک ڕەگەزێکـی بایەخـدار لـە کلتـووری کوردسـتان و ئەدەبیاتـی کوردیـدا، جێـگای سـەرنج و بەهـا بـووە، لـە بارودۆخێکـدا وەک: (ڕاسـتیی بـوون) ڕوخسـاری خـۆی دارِشـتووە، ناهەمواربیەکانـی تـا نـاخ ئاشـکرا کـردووە. لـەم شـێوازە شـیعرییەدا ڕووداوێـک سـۆز دەجوولێنێـت و ئامـادەی دەکات بـۆ دۆخـی نووسـین، ئـەم سـۆز جوولانـە بەهـۆی وشـەوە دەبێتـە وێنـە و کاریگەریـی هەسـتی کـەم لـێ دەردەکەوێـت، چونکـە بەشـێکی سـەرەکی پێکهاتـەی وێنەکـە کـرداری مانـا گواسـتنەوەیە. لـەم دۆخـەدا (خەیـاڵ داهێنـەر نییـە)، ئەقـڵ بەرێوەبـەرە و داوی پەیوەندییـەکان گـورج و خـاو دەکاتـەوە، لەبـەر ئـەوەی دەقەکـە دەقێکـی لێکدانەوەیـە لەبـارەی ڕووداوێـک، بـەڵام لـە شـیعری مەجازیـدا (بوون)ێـک، کـە ترپـە و ئاوازێکـی خەمگیـن دەهێنێتـە نـاوەوە، پەیوەندییەکانـی خەیـاڵ و هەسـت و سـۆز گـەرم دادەهێنێـت، بەهـۆی وشـەوە وێنەیەکـی خەیاڵـی پەیوەسـت بـە دۆخـی دەروونـی شـاعیرەوە دروسـت دەبێـت، وێنەکـە وێنەیەکـی کاریگـەر دەبێـت، چونکـە بینیـن بـۆ یەکـەم جـار هەمـوو هێـزی دۆزینـەوە و ئاشـکراکردنی کـۆ دەکاتـەوە و لەسـەریدا دەگیرسـێتەوە. بینینێـک، بـە بـڕواوە ڕسـکاوە و تێڕوانینـی هەیـە بـۆ ژیـان و دەوروبـەر و سروشـت و گـەردوون، لـەم دۆخـەدا هێـزی مەجـاز و خەیـاڵ بەهـۆی هونەرەکانـی ڕەوانبێژییـەوە داهێنـەرن، هەسـت گەورەتـرە لـە زەمینـی واقیـع. شـاعیر لـە مەجـازدا کار لەبـارەی شـتە بـە ئاسـتەم دیـارەکان دەکات و دەیهێنێتـە نـاوەوە، هەروەهـا ناشـکرێت شـێوازەکان تێکـەڵ یەکتـری بکەیـن، یـان شـێوازێک بەناوەندێکـی گرینـگ بزانیـن و ئەوانـی دیکـە بـە لاوەکـی. هەمـوو شـێوازێک بـە کارامەیـی کاری لەنـاو بکرێـت داهێنانـی لێـوە بەرهـەم دێـت، دەبێـت بەهـا بـە هەمـوو شـێوازێک بدرێـت و شـوێنی تایبەتـی بـۆ تەرخـان بکرێـت. لـە نیشـتیمانی کـورددا، شـیعرێکی داهێنـدراو نییـە سـیمایەکی جوانـی بـە دیکتاتـۆر دابێـت. هەمیشـە ئەدەبـی داهێنـدراو دژی سـتەمە و لایەنگـری جوانـی و مرۆڤپـەروەری بـووە و ئاسـتە جیاوازەکانـی واقیعـی دەرخسـتووە.

ئـەم نووسـەرە بەهـرەدار و کەسـایەتییەکە لـە ناوەنـدی ڕۆشـنبیریی کوردیـدا، لـە کۆمەڵێـک هێـڵ و هێمـادا تواناکانـی خـۆی تاقـی کردووەتـەوە و بەرهەمهێـن و داهێنـەرە و وردبینیـی هونـەری هەیـە.

مـن لێـرەدا تەنیـا لـە هێـڵ و هێمـای شـیعرییەوە لێـی دەدوێـم و لـەم باروبـوارەدا خاوەنـی بیرێکـی زانـدراوە و جیهانـی نەزانـدراو و هەسـتی ڕاناگەیەنێـت، ئـەو جیهانـەی تێیـدا کارایـە

بــە کەمێــک گۆڕانکارییــەوە دووبــارە وێنــای دەکاتــەوە، لــە پلەیەکــی هۆشــیاریدا پێویســتییەکانی مرۆڤــی ئــەم جیهانــەی وێناکــراوە، کار پێدەکاتــەوە و لەنــاو ڕســتە شــیعرییەکانیدا دایدەمەزرێنێــت و دەزانێــت چــۆن و لــە کام جێــگادا ســێبەر بــۆ فیکــری خــۆی دروســت بــکات.

شــاعیری واقیعبیــن خــۆی ســەرگەرمی ئــەو شــتانە دەکات، کــە دەیانبینێــت، یــان بــە ئاســتەم دەیانبینێــت و گــەورەی دەکاتــەوە بــۆ ئاســتی باشــتر بینیــن و دەربڕیــن لێکــردن، بــەڵام شــیعر بــۆ کــەس نابێتــە دەســتوور و یاســا و بنەمــا، تــا ژیانــی لەســەر بەڕێــوە ببــات. دەشــێ شــیعرێک لــە سروشــتی خــۆی، لــە خــۆ و ڕواڵەتــدا بــاش تەماشــای جیهانــی کردبێــت، پانتاییــەک بێــت لەوێــدا بــۆ نادیــار بگەڕێیــن.

لــە ئاســۆیەکی پــڕ مانــا و کاریگــەرەوە، کلتــوور لــە فۆرمــی ســەرچاوەیەکی خۆڕســکەوە بــەکار دەهێنێــت و لێــی نزیــک دەبێتــەوە، دوای ســوودوەرگرتن و بەکارهێنــان وەک ســەکۆیەک لەســەری دەوەســتێت و خــۆی ڕادەگەیەنێــت. واتــە: هێــڵ و گونجاندنــی فیکــری بەکاردەهێنــێ.

لــە کاتــی نووســیندا، بەتــرس و هەڵچوونــەوە ئــاگاداری بارودۆخــی دەروونــی خۆیەتــی، چــی لــە پێکهاتــەی شــیعرەکەوە ڕوودەدات، پەیوەنــدی بــە بارودۆخــی دەروونــی خۆیــەوە هەیــە و ئاشــکرای دەکات.

مــرۆڤ لەنــاو شــیعرەکانیدا ئاشــقێکی تــا هەتایــە نییــە، بگــرە ئاشــقێکە بــەرەو ڕزگارییەکــی دیاریکــراو، لەژێــر کاریگەرییەکــی مــەودا کورتــدا دەجووڵێــت. خولیــا و ڕایــەڵ و تانوپــۆی ڕســتەکانی ڕوون و لــەڕوون، پەیوەندییەکانــی ڕەگــەزی پێکهاتــەی تــا ڕەگوڕیشــە قــووڵ ناکاتــەوە، بــەڵام هارمۆنییــەت و تەباییەکیــان لــە نێوانــدا دروســت دەکات، بــە دووری و ئاســۆی ڕۆمانســییانە و کەشــوهەوای گۆڕانکارییــە واقیعییــەکان گرێیــان دەداتــەوە. هەندێــک جاریــش یاخییەکــی تۆڵەســتێنە و توندوتیــژی دەخاتــەوە، لــە کاتــی هەڵچــوون و توندوتیژیــدا شــاعیر ناتوانێــت بیــر و هەســتی بخەملێنێــت و بــە چاکــی بــەکاری بهێنێــت، پەیوەندییــە ئێســتێتیکییەکان لــە کاتــی ئاســوودەیی مرۆڤــەوە خاڵــی پێکهاتــە دروســت دەکــەن و پێدەگــەن بــۆ بەکاربــردن و کارپێکــردن. هاوشــێوەی ســرووش و جووڵاندنــی بــە ئاراســتەی نادیــار و بــەرەو پرســیار چــوون. واتــە: لــەم باروبــوارەدا پەیوەندییــە ئێســتێتیکییەکان لــە مــەودای نووســین دەمێننــەوە.

بەســەر واقیعــی شــێواودا شۆڕشــگێڕە، شۆڕشگێڕییەکەشــی پەیامێکــە لــە مرۆڤپەروەریــدا دەیگەیەنێــت و لەگــەڵ کــۆدا دایدەمەزرێنێــت. ئــەو ئەزموونــەش لــەوەوە کەوتووەتــەوە، کــە خــۆی لەنــاو شــێوەیەک لــە شــێوەکانی مەرگــدا ژیــاوە و تلاوەتــەوە. ئــەوەی لــەو جــۆرە ژیــان و هەســتە تراژیدییــەوە لای کۆبووەتــەوە

و جۆشـاندوویەتی و لـە قووڵاییـەوە ڕایچڵەکاندووەتـەوە، قەوارەیەکـی شـیعری پـێ دەدا، ویژدانـی خـۆی. واتـە: ویژدانـی نووسـین، لەنـاو ویژدانـی مێـژوودا دەدۆزێتـەوە و تەوژمـی نـاوەوەی مێـژوو هـورژم دێنـێ.

ویژدانـی نووسـین، بەتایبەتـی شـیعر بۆیـە هەیـە، تـا ببێتـە پەنجەرەیـەک بـۆ تیشـکێکی نیگـەران و پێشـبینییەک بێـت بـۆ جوانـی و قاڵکردنـەوەی مـرۆڤ لـە جوانیـدا.

هەسـتی ژیانبینـی و پێشـبینی لـە شـێوازی ئـەم شـاعیرەدا زۆر بەهێـز بـووە، دیکتاتۆریەتـی دەسـەڵاتی بـە هەمـوو ئاسـۆکانییەوە هەسـت پـێ کـردووە و ناسـیویەتی، لـە بەشـێک لـە شـیعرەکانیدا هەسـتی کۆتایـی خـۆی لەبـارەی ئـەو واقیعـە دژوارە دۆزیوەتـەوە و تراژیدیـا، یـان کوشـتن و شـەهیدکردنی (خـۆی) بـە ئاشـکراترین شـێوە وێنـا کـردووە. نموونـە: وەک لـە شـیعری: (وێنـە)، یـان لـە شـیعری: (ژوورەکـە)، یـان لـە شـیعری: (برمـە)، یـان لـە شـیعری: (نهێنـی نەکوشـتن و نەنووسـتنم)، یـان لـە شـیعری: (بـۆ هاوڕێیانـم) ..... تـاد، لەبـاری دیکەیشـدا شـیعرەکانی ڕەنگدانـەوەی گیانـی گشـتیی کۆمەڵـگای کوردیـن و مـرۆڤ بەگشـتی ئامادەبوونـی تێـدا هەیـە، دەتوانیـن شـیعرەکانی وەک نـاوەڕۆک بـە بارودۆخـی سیاسـیی نیشـتیمانی شـاعیرەوە ببەسـتینەوە، لـەم بەسـتنەوەیەدا دەردەکەوێـت مامەڵەیەکـی ورد و هەمەڕەنگـی لەگـەڵ ئاسـتە جیاوازەکانـی واقیـع و دەوروبـەری خـۆی کـردووە و ناسـیویەتی و هێـڵ و گونجاندنـی فیکـری بەکارهێنـاوە، کـە مێـژووی تایبەتـی نەتەوەیەکـە لـە سـەردەمێکی نالەبـاردا، بـە خولیـای شۆڕشـگێڕانە نووسـیویەتی. پاشـان واقیعەکـەی وەک واقیعێکـی نووسـین نیشـانداوە. لـە تیشـکۆی نیشـانداندا دیکتاتـۆر و سروشـتی دیکتاتـۆری کردووەتـە هێمـا و نیشـانە. ئـەم جـۆرە هێمـا و نیشـانەیەی کـردووە بـە بنەڕەتـی کارکردنـی ئەدەبـی، لـە هەمـان کاتـدا شـارەزای شـێوە جیـا جیاکانـی دەربڕینـە. ئـەم شـێوازی دەربڕینـە بـواری ئـەوە بـە شـاعیر دەدات تـا مانـا و تێگەیشـتنی ژیانـی کۆمەڵـگا لەنـاو ڕووداوەکانـدا ڕوون بکاتـەوە و هـۆکارەکان بـەدوای یەکـدا بهێنـێ و ڕاییگەیەنـێ. لـە کارکـردن لـە ئاسـتە جیاوازەکانـی واقیعـدا شـاعیر ناتوانێـت شـتێکی دیکـە لـەوەی هەیـە زیاتـر و تازەتـر دروسـت بـکات، گیانـی شـاعیر لەنـاو وشـە و دێـڕ و ڕسـتەدا ون دەبێـت، بـەڵام خەیـاڵ و خـەون و یـادەوەری و جیـاکاری و دووری و ئاسـۆی دیکـە بەرهـەم دەهێنێـت، گیانـی شـاعیر لەنـاو وشـە و دێـڕ و ڕسـتەدا بوونێکـی بەرجەسـتە دەبـێ و دەبیندرێـت و کاریگـەری، هێـزی دروسـتکردن لەگـەڵ خۆیـدا دەهێنێتـە نـاو واقیعـی داهێنـان.

(کۆبەرهـەم)، ناونیشـانی کتێبێکـی شـیعریی: (دڵشـاد مەریوانی)یـە. سـاڵی **٢٠٠٩** لـە دووتوێـی **٤٤٠** لاپـەڕەدا لـە چاپخانـەی (ئـاراس) لـە هەولێـر چـاپ کـراوە، هەشـت کۆشـیعری لەخـۆ گرتـووە.

* کۆ شیعری یەکەم: فرمێسک و زەردەخەنە. لاپەڕە (**٢٧** تا **٨٢**) چل شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری دووەم: ببن بە تیشک. لاپەڕە (**٨٦** تا **١٤٠**) سی و شەش شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری سێیەم: سەمفۆنیای وەنەوشە. لاپەڕە (**١٤٤** تا **١٦٨**) پەنجا و یەک شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری چوارەم: سەمای نێرگز. لاپەڕە (**١٧١** تا **١٨٦**) سێزدە شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری پێنجەم: ئێمەش لە خۆشەویستی دەزانین. لاپەڕە (**١٨٩** تا **١٩٥**) حەفت شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری شەشەم: پەلکەزێڕینەش نامۆ مەکەن. لاپەڕە (**١٩٩** تا **٣١٦**) چل و نۆ شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری حەوتەم: خەونی سەما دژەکان. لاپەڕە (**٣١٩** تا **٣٥٢**) چاردە شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری هەشتەم: عیشقی بێ نەخشان. لاپەڕە (**٣٥٨** تا **٤٤٠**) شەست و سێ شیعری تێدایە.

ـ کۆی گشتی شیعرەکان سێ سەد شیعرن.

برمە

کە چاوی بە سینییەکە کەوت
جامخانەکەش وەک ناو دەمی. ئاوی تێ زا
حەزی لە برمەیەک کرد و کابرا وتی بە پەنجا.
بە گیرفانیا دەستی گێڕا
پەنجاییەکە و یادی هاوسەرەکەی ژینی
بەدەستییەوە هات. ڕاما
کابرای برمە سەیری کرد ئەم شەرم گرتی
دایە و
برمەکەی لێ وەرگرت
کە چووەوە وتی: بێ تۆ
برمەیەکم زەهر کرد و پەشیمانم
بەڵام قەینا

سبەی کە معاشم وەرگرت
کیلۆیەکت بۆ دەکڕم.

*** * ***

سبەی کە معاشی وەرگرت
هەر لە کارگەوە بردییان
ئەفسەرەکە لە زمانی
برمە و حەزی نەدەزانی
هاوسەرەکەی پاش هەفتەیەک چاوەڕوانی
شەوێک دەرگاکەی کردەوە. لەجێی برمە.
لە جنفاسێکی زەردباوا
باڵاکەی ئەویان بۆ هانی.

زمان بڕوایەکە و هێزێکی پێداوین، دەبێت لە شیعردا ئەفسوونێک بەدەست بهێنێت، شاعیر لەناو ئەفسوونەکەدا بنووسێت و خوێنەر بباتە ئەو شوێنەی، کە ئەفسوونەکەی لێوە هاتووە و شارەزای ئەفسووناسی بکات، بەڵام ئەم زمانە ڕوون و ئاهەنگدار بێت. ڕەنگە لەگەڵ دۆزینەوە و ئاشکراکردنی ئەفسوونەکەدا هۆشی کۆمەڵگای تێدا بناسرێتەوە.

شاعیر لە کردەی بوونی زماندا کاری نەکردووە. بەقەد ئەوەی دەسەڵاتی هونەریی خۆی لە (ڕووداو) و (بابەت)دا کۆکردووەتەوە، ڕووداو و بابەت لە دوای نووسیندا نابێتە کۆمەڵێک هەست و ئیماژە. ئەگەر بتوانێت ڕووداو و بابەت دوای نووسین بکاتە هەست و ئیماژە، خوێنەر هەرچەند جارێک بگەڕێتەوە سەری دووچاری داچڵەکین و جووڵان دەبێت. ئەم داچڵەکین و جووڵانە هێزی داهێنان دەهێڵێتەوە، لە کاتی توانەوە لەگەڵ هەست و ئیماژە و شیعرییەتدا زیاتر گفتوگۆی لەگەڵ (نادیار) دایە، نەک لەگەڵ (ڕووداو و بابەت و بیرێکی دیاریکراو). گەورەترین هەڵەی خوێنەریش ئەوەیە، گەر بیەوێ: (مانای ڕاستەقینە). ڕێک ئەو مانایەی شاعیر بەکاری هێناوە، بدۆزێتەوە. شاعیر هەوڵ دەدات هەموو ئەو شتانەی دەیانزانێت بیاننووسێت و بیانباتەوە ناو سۆز، سۆزیش کاریگەری لەسەر مانا و وێنە و بنیاد بەجێ دەهێڵێت. لە هەندێک باروبواردا هونەری داهێنان لاوەکی دەخات و زانیارییەکانی ناگوازێتەوە ناو دووری و ئاسۆی داهێنان و بنیادی زمان. واتە: زمان لە بەکاربردنیدا، زمانێکی ناچالاک و دەستەمۆیە. لەم تێڕوانین و بۆچوونەوە کار لە پێناو

زیندووکردنـەوەی سـۆز لەنـاو ڕواڵەتـی واقیـع و پاراسـتنی کەلەپـووری واقیـع دەکات. کەواتـە: (لـە خـودی خۆیـدا بیرناکاتـەوە. واتـە: ڕوونبینـی لـە هەسـت و خەونـی بەتـەواوی نەخەمـڵاون)، دەچێتـە نـاو واقیـع و بەهـۆی ڕووداو و بابـەت و ناهەمواریـی واقیعـەوە بیـر دەکاتـەوە. ئەمـەش بینینـی واقیعـە وەک گشـتێک، واقیـع وەک گشـت بینیـن، ترسـناکترین دووری و ئاسـۆی کارکردنـە لـە هونـەری داهێنانـدا.

بـە دەگمـەن داهێنـان لـەم جـۆرە تێگەیشـتن و بینینـەوە بەرهـەم دێـت، چونکـە درێژبوونـەوەی واقیعـە، بەشـێک نییـە لـە پێکهێنانـی (واقیعـی زینـدوو). واتـە: تەنیـا چەمکێکـە لـە واقیـع.

شـێوەیەکی زینـدووی واقیـع لـە هێـزی درامـی و بەرزکردنـەوەی گیانـەوە بەرهـەم دێـت، کـە هەسـت بارەکـەی خوڵقاندبێـت و مەودایەکـی لـە نێـوان ژیانـی مـرۆڤ و واقیـع دانابێـت. مەودایـەک پانتاییـەک بێـت بـۆ هەژانـی ویـژدان و بووژانـەوەی گیـان.

(٢٠١٠/٣/١٣) بیسـت و دوو سـاڵ بەسـەر شـەهیدبوونی تێپـەڕ دەبـێ، لـە ڕێکەوتـی (١٩٤٧/٣/٢٨)دا لـە سـلێمانی لـە دایـک بـووە، لـە ڕێکەوتـی (١٩٨٩/٣/١٣) لـە شـاری لەدایکبوونیـدا لاشـەیان بـزر کـرد و گیانیـان گواسـتەوە نـاو سـەرچاوەی هەمـوو ڕووناکییـەک: زمـان و پێکهاتـەی کۆمەڵـگای کـوردی.

ئـەم تەمەنـە کورتـەی ئەگـەر بـەراورد بکرێـت بەوانـەی تەمەنـی کیسـەڵیان هەیـە. ئـەوەت لا دەبێتـە خاڵێکـی باشـبینین، کـە بووەتـە کەسـایەتییەکی چـالاک و کارا لـە میانـەی کارکردنـی لـە باروبـواری ئەدەبـی واقیعیـدا و توانیویەتـی فۆرمێکـی دیـار لـە شـیعری کـوردا دووبارەبکاتـەوە، فۆرمـی دەسـتەمۆی واقیـع. لـە پێنـاو دووبارەکردنەوەیـدا هێـڵ و گونجانـی فیکـری بەکارهێنـاوە.

بەهـۆی ئـەو ئایدۆلۆژیـا تایبەتییـەی هەیبـوو، هەوڵـی پەروەردەکردنـی میللەتـی دەدا بـەرەو گـۆڕان و باشـترکردن و کردنـەوەی جیهـان بـەرەو وتووێژێکـی درێـژ و نـا کۆتـا، ئەگەرچـی ئـەم بینیـن و کارکردنـە کاری ڕێکخـراوی سیاسـی، یـان کۆمەڵایەتـی، یـان پەروەردەیـی، یـان مەڵبەنـدی ئەکادیمـی، یـان ڕێکخـراوی ئایینییـە ..... تـاد، دوا ئامانجـی شـیعر پەروەردەکردنـی هەسـتی زمانـی و ئێسـتێتیکییە لـە گیانـی کۆمەڵـگای تەندروسـتدا. ڕەنگـە ژیانـی کۆمەڵگایـەک لەنـاو مێـژوودا فەرامـۆش بکرێـت، بـەڵام ژیـان لەنـاو ئەدەبـی داهێنـدراودا مەحاڵـە فەرامـۆش بکرێـت. ژیانـی کۆمەڵـگای تەندروسـت لەنـاو ئەدەبـی داهێنـدراودا ڕوخسـارێکی بێگـەرد و تـەواو ئێسـتێتیکییە، هەسـت و خـەون بەتـەواوی تێیـدا خەمڵیـون.

شوباتی ٢٠٠٩ هەولێر

سەرم پڕیەتی لە سێبەر

شـیعر هـەم خاکـە و هـەم هەمـوو ئـەو بوونەوەرانەیـە، کـە لـە سـەریدا دەژیـن، کەسـانێکی لـێ نیشـتەجێیە یەکتریـان خۆشـدەوێ. ئەفسـانە بەرهەمـی بیرکردنـەوەی داهێنەرانـی پێشـووە، لـە نـاکاودا دێتـەوە نـاو بیرکردنـەوەی ئەمڕۆمـان و نوێبەخشـیی خـۆی بەرهـەم دەهێنێتـەوە، واقیـع بەهـا و بەهانەکانـی قبـووڵ نـاکات، یـان بـە درەنگـەوە قبووڵـی دەکات و هاوتـا و هاومانـای لەگـەڵ خۆیـدا ڕێکـی دەخـات. نوێبەخشـی لـە شـیعردا بڕوابوونـی شـاعیرە بـە خـودی بەهێـزی خـۆی. واتـە: خـودی نـاو شـیعر، کـە خودێکـی ئـازا و دەگمـەن و جوانیویسـتە. کاتێـک بوێریـی ئـەوە دەکات دەربڕیـن لـە دێرینیـی مـرۆڤ و شـێوازی چۆنیەتـی بەڕێوەبردنـی گـەردوون بـکات، هەسـت چـۆن دەچێتـە نـاو شـتەکان و لـە کـردار و پەیوەندییەکانـدا بەشـدار دەبێـت. بـە کار و کارایانـە ڕۆڵـی خـۆی دەگێڕێـت، چۆنیـش زانیـاری، یـان سـرووش و خرۆشـی نووسـین لـە خـۆی نزیـک دەکاتـەوە و وەریاندەگرێـت، پـاش لـێ وردبوونـەوە و تێڕامـان دەیانبەخشـێتەوە.

بـوون دەبێتـە جێـگای سـەرنج و پرسـیاری کاریگـەر دەهێنێتـە نـاو چەقـی کارکـردن و بیـر لـە بەئەدەبیبوونـی دەربڕینەکانـی دەکاتـەوە. نـەک لەنـاو سـێبەری ڕێبـازە جـۆر جیـاکارە ئەدەبییـەکان دابنیشـێت و بـۆ چالاکبـوون و خۆبوونـی خـۆی، خـۆری کزیـی دەستەوەسـتانی هێنـدە تینـی پـێ نـەدات، فریـای بەخشـین نەکەوێـت.

هاتنـە نـاو یەکـی چەنـدان شـێواز و بیـر و بەڕێوەبـردن داگیـری بـکات، ڕێـگای دەرخسـتنی پەیوەندییـە هەسـتییەکانی خـۆی لـێ بگرێـت. لـەم ڕێگرتنەشـدا شـیعری نموونەیـی و بـاڵا بـزر دەبێـت. لـەم بـارەدا نادڵنیایـی چرکەسـاتی نووسـین دەگەیەنـن بـە چالاکبـوون و خۆبوونـی خـۆی. شـاعیر لـە ئاسـتێکدا، کـە شـیعرییەت دەهێنێتـە نـاو ڕسـتە و وێنەکانـی، لـە مۆسـیقایەکی خـوڕدا تاقـی دەکاتـەوە. مـاوە و مەودایەکـە خەریکـی دۆزینـەوەی یـاری و پەیوەندییـە نادیارەکانـی شـیعرە، هەسـت و بیـری خـۆی بـە جۆرێکـی ئێسـتێتیکی بەکارهێنـاوە. وای دەبینێـت هاوارێکـی هێمنـە لـە دەروونێکـی برینـدارەوە پێـی دەگات، لـە پلەیەکـی هۆشـیاریدا چوارچێوەیەکـی هەسـتەوەرانەی بـۆ دۆزیوەتـەوە، بـەڵام هیـچ جـۆرە کاریگەرییەکـی لەسـەر نـەوەی دوای خـۆی بەجـێ نەهێشـتووە، نـەوەی دوای خـۆت هەمیشـە لـە ئاراسـتەیەکی کاریگـەردا بیرۆکـە و هونـەری وریاکردنـەوە وەردەگرێـت.

ئـەم دیاردەیـەی، کـە نەیتوانیـوە شـێوازێکی بەزەبـر بێـت و دابکشـێتە نـاو نـەوەی دوای خـۆی، لـە وێنـەی دەسـتلێدراو و باوخـواز و گیـراودا ماندووبوونـی کەسـی ناوەنـدی دەقەکانـی حەسـاندووەتەوە و وێنـەی خۆڕاپسـکێنی نەخسـتووەتە نـاو بیرکردنەوەیـان. واتـە: لـەم باروبـوارەدا شـاعیرێکی بـێ دەسـەڵاتە.

گفتوگـۆ لەگـەڵ ئـەو شـتانەدا دەکات، کـە دەیانزانێـت و هـۆکاری ئـازارە تایبەتییەکانـی خـۆی بوونـە. خۆڕسـکی و هەسـتیارییەکانی ڕادەکێشـێتە نـاو دەربڕینەکانـی و دواتـر دەربڕینەکانـی دەکات بـە شـیعری یەکئاسـت، بـەڵام پەیوەندییەکـی ئەفسـوونی هەسـت پێـدەکات و لـە ئاراسـتەیەکی هۆشـیاریدا دەسـتەبەری دەکات. نموونـە: وەک لـە شـیعری: (گۆڕسـتانێکی کۆچـەری)، یـان لـە شـیعری: (کرێـوە)، یـان لـە شـیعری: (ماڵەکـەم)، یـان لـە شـیعری: (گومـان)، یـان لـە شـیعری (ئەزموونـی بـا) دەردەکەوێـت.

ئەفسـوونێک بـۆ خوێنـەر دەخوڵقێنێـت، کـە لەگەڵـی بـەردەوام بـڕوات و دووچـاری بێزارییـش نەیـەت. بـەردەوام خورپـە و نادیارییـەک چێـژ و هێـزی بەدواداچوونـی بـەرز دەکاتـەوە. (ئەمـە گرینگییەکـی تایبەتـە بـە ئەفسـوونی شـیعرییەت و بەهـرە و دەرکەوتـن.) لەگـەڵ ئەمەشـدا خۆشـی لـە شـاعیرانی پێشـە خـۆی ناچێـت، شـیعرییەت لـە خۆڕسـکی خـۆی هەڵدەقوڵێنێـت و ترووسـکاییەکەی دەکات بـە مەشـخەڵ. مەشـخەڵ بـەو مانایـە نـا وەک: دیـاردە، یـان دەرکەوتـە، یـان ڕووداو. بـەو مانایـەی بـە ڕوونـی دیـاری خسـتووە.

مـرۆڤ، کـە پەنـا بـۆ سروشـت دەبـا، وەک پەناگەیەکـی بـاڵای گیـان تێـی دەڕوانـی، خـۆی لـە مەترسـیی دۆخ و دابڕانـی زۆرەملێیـی و ناجێگیـری واقیـع بـەدوور دەگرێـت. لـەو مـاوە و مەودایـەدا شـیعری سروشـتی، یـان ڕۆمانسـی جۆرێـک جێـگای دڵنوایـی ئاییـن دەگرێتـەوە و هەسـت تێیـدا بـەرز دەبێتـەوە بـۆ پلـەی دەسـەڵاتی گیـان، نەمـری و مانـەوە و دۆنایدۆنبـوون لـە زەینیـدا جێـگا دەکاتـەوە. ئـەم شـاعیرە زۆر کاری لەنـاو سروشـت و هێماکانـی سروشـتدا کـردووە، ئەمـەش وای کـردووە، کـە تێگەیشـتن لـە شـیعرەکانی تـاڕادەی گۆرانییـە میللییـەکان ئاسـان بێـت. مـرۆڤ لەنـاو سروشـتدا پەراوێـز خـراوە، ئـەم ئاسـتە بـەردەوام دەبێـت و بـە بارێکـی دیکـەدا دەگۆڕێـت بـۆ پەراوێزخسـتنی سروشـت لەنـاو هەسـتی مرۆڤـدا. مـرۆڤ لـە پێکهاتـەی بـوون و نەبوونـدا، توخمـی ناوەنـدە و سروشـتی پـێ بـە پێـت و هەسـتیار و بەرهەمـدار دەبێـت. هەسـتێکی گـەرم دەگەیەنێتـە گیاندارەکانـی لەسـەری کۆبوونەتـەوە، بـەڵام تـاڕادەی توانـەوە ئاوێتـەی سروشـت نەبـووە. ڕسـتە و وێنـەی واش دەبیندرێـن سەرزەنشـتی

سروشــت دەکات و تونــدڕەوی و دژایەتیکردنــی پێــوە دیــارە.

شــێوەیەکی نەدرکێنــدراو لــە زمانــدا هەیــە. ئــەو شــێوە نەدرکێنــدراوە دەبێتــە ئامــاژە و زمانــی شــیعری نموونەیــی و بــاڵا، ئــەم شــێوە نــەدرکاوە لــەم کۆشــیعرەدا ونــە.

لــە کرۆکــدا شــیعر پەیامێکــی زمانییــە لــە دەربڕینــی ئێســتێتیکادا. شــیعر لــە زمــان و شــتەکان پێکدێــت، بــەڵام زمــان ناوەندێکــی ڕاســتەقینەیە و لــە ڕێکخســتنێکی تایبەتــی زمانیــدا دەبێتــە شــوێنێک، یــان تایبەتکاریــی شــوێن بــۆ یەکگرتنــەوەی جوانییــەکان، یــان بەیەکگەیشــتنی پەیوەندیــی جوانییــەکان و هەســتیارکردنیان لــە بــاری دەرکەوتــن و پێکهێنانــدا.

زمــان بــە تەنیــا داهێنانێکــی تــەواو پێشــکێش نــاکات، بگــرە (زمــان) و (شــتەکان) داهێنانــی تــەواو پێشــکێش دەکــەن و دەبــن بــە وێنــە و هارمۆنیــای پەیوەندییــەکان. ئــەو زمانــەی شــیعر بەرهــەم دەهێنێــت لەگــەڵ ئــەو زمانــەی چیــرۆک و پەخشــان و ڕۆمــان و شــانۆنامەی ..... تــاد، پــێ دەنووســرێت ناکــۆک نییــە، یــان ئــەو زمانــەی کۆمەڵــگا بەگشــتی بــەکاری دەهێنێــت. شــیعری نموونەیــی و بــاڵا زمانــی ئاســایی ناشــێوێنێت، بگــرە دەیخەملێنێــت و لەنــاکاو نائاســایی بەرهــەم دەهێنێــت و دەیدۆزێتــەوە و دەیکاتــە ڕووداو و دیاردەیەکــی جــوان. لــە ڕێــگای زمانــەوە شــتەکان دەخاتــە ســنووری خۆیــەوە و ئاســۆی زمــان و خەیاڵــی شــتەکان لــە خۆیــدا دەکاتــەوە.

داهێنــەر لــە بەکارهێنانــدا هێــزی وشــە دەناســێت، لــە کاروکــردەی بــە ڕســتە، یــان بــە وێنەکردنــدا، نهێنیــی ئــەم هێــزە دەدرکێنێــت. ئــەم شــاعیرە لــە بەکارهێنانــدا وشــە دەناســێت، بــەڵام لــە کاروکــردەی بــە ڕســتە، یــان بــە وێنەکردنــدا، نهێنیــی ئــەم هێــزەی پــێ نادرکێندرێــت و نهێنیــی هێــزی وشــە نادۆزێتــەوە. لــە کاتــی کێشــانی وێنــەدا خەیاڵــی ناشــێوێنێ. واتــە: ئــەو خەیاڵــەی دەبێتــە مــاوە و مــەودای وێنــە، لێڵــی نــاکات و ڕووبەرەکــەی بــە ڕوونــی پیشــان دەدات.

کەواتــە: تەنیــا لــە چوارچێــوەی پاراویــی وشــە لــە ڕســتەدا بایەخــی بــە زمــان داوە. زمــان لەنــاو هەمووانــدا بــڵاوە و تــەواوی کۆمەڵــگا بەرهەمــی دەهێنێــت. لــە بەکارهێنانــی ئــەم جــۆرە زمانــەدا هیــچ هەڵەیەکــی شــیعری و زمانــی ڕوونــادات. وەک ئــەو زمانــە میللییــەی مەقــام و بەیتــە کوردییەکانــی پێگوتــراوە.

تایبەتــکاری و خەســڵەتی تایبــەت لــە بیــر و کار بــۆ کردنــی داهێنەربوونــی (دەرکەوتــە) و (دیــاردە) و (ڕووداو) نییــە. ئــەم جــۆرە خەیاڵکردنــە لەنــاو بازنەیەکــی تەســکدا تەنیــا مــل بــە ڕۆشــنبیرە پــاش خاپەرۆکــەکان بــا دەدات. ئەگینــا تایبەتــکاری و خەســڵەتی تایبــەت لــە بیــر و کاربۆکردنــی داهێنــەر هــەرەم نییــە. هەمــوو شــتەکانی تێــدا کۆببنــەوە و دەربکــەون.

شـاعیر لـە هـەر جوانییـەک خـرۆش و چەمـک و هێـزی گیانـی و هونـەری داڕشـتن وەردەگرێـت. هـەر جوانییەکیـش فۆرمێـک و ڕوخسـارێکی جـۆر جیـاکاری هەیـە. هـەر یەکەیـان هەڵگـری ڕوخسـار و مانـا و بەهـا و هێـزی پیـرۆزی خۆیانـن. کەواتـە: ئـەو هەمـوو جوانـی و فۆرمـە وەک یـەک تایبەتـکاری و خەسـڵەتی تایبـەت بەخـۆی دەبێـت. ئەگـەر یـەک تایبەتـکاری و خەسـڵەتی تایبـەت وەربگـرن، ئـەوە بەبـێ هیـچ دوودڵییـەک لـە درێـژەی بەردەوامبوونـی نووسـیندا دووبارەکردنـەوە دەبێتـە دیاردەیەکـی بێـزارکار. کەواتـە: هـەر شـیعرێک تایبەتـکاری و خەسـڵەتی تایبەتـی هەیـە. نـەک ئەزموونێکـی بـە پیـت و درێـژ لەنـاو یـەک تایبەتـکاری و خەسـڵەتدا گیـری پـێ بخورێـت و بوەسـتێندرێت، بـەو نیـاز و بیانـووەی دەبێـت تایبەتـکاری و خەسـڵەتی تایبـەت بەخـۆی هەبێـت، لـە هێڵـی کارکـردن و بەرهەمهێنانیـدا وەک ئەزموونێکـی یـەک شـێوەیی خـۆی ئاشـکرا کردبێـت و ناسـنامەی و بوونـی بـاڵا بێـت.

ئاوێنـە یـەک ڕوخسـاری بـۆ ئێمـە هەیـە، بـەڵام ئێمـە یـەک ڕوخسـارمان بـۆ ئاوێنـە نییـە. پێویسـتە ئـەو بازنەیـە بشـکێندرێت و ئـەو بۆچوونـە هەڵوەشـێتەوە، کـە گوتـراوە دەبێـت شـاعیر: (دەرکەوتـە و تایبەتـکاری و خەسـڵەتی تایبـەت بەخـۆی هەبێـت)، بگـرە دەبێـت بەهـرەی بـە زانیـاری و خۆبەپیتکـردن مشـتوماڵ بـکات و دەرکەوتنـی کاریگـەر و گرانایییـەک بخاتـەوە، لـە پێکهاتـەدا تایبەتـکاری و خەسـڵەتی خـۆی بباتـەوە نـاو (زمـان) و (شـتەکان).

(سـەرم پڕیەتـی لـە سـێبەر)، ناونیشـانی کتێبێکـی شیعریی(سـەلاح محەمەد)ـە. سـاڵی (۲۰۰۷) لـە دووتوێـی (۲٦۸) لاپـەڕە لـە چاپخانـەی (روون) لـە سـلێمانیدا چـاپ کـراوە، ئـەم شـیعرانەی تێدایـە: (سـۆراغ، تەرمـی پۆسـتەکان، ئـا ئێسـتا، سـەما لەودیـوی دەرگا داخراوەکـە، تەرمەکانـی سـەر ڕەشـەبا، شـێت، باخـە ڕەنگاڵەکانـی خۆکوشـتن، سـەمای گوڵـە بەفرینـەکان، ڕۆژە بـێ مـەزارەکان، گوناهـی ئـاڵ، تەریـوان، سـاڵێکی تـر، گۆڕسـتانێکی کۆچـەری، گونـاە، گۆرانـی، ترپـەی پـێ، نیشـتنەوە لەژێـر بارانـی ئێـوارەدا، گۆرانییەکانـی کچـە بچکۆڵەکـەم، ملوانکەیەکـی زێـڕ، پەلکەزێڕینـە، سـاتەکانی چەنـد درەختێکـی بەربـاران، چاوەڕوانـی، قریشـکە، دوایيـن وێسـتگە، دڵـم خسـتووەتە پەرداخـێ فرمێسـکەوە، بـۆ خۆشەویسـتە شـێتەکەم، دەرگا، دیدەنـی، هانـا، کرێـوە، چەنـد بەشـێکی تـری ونبـوون، واگۆنـی شـەو، گـەڕان، سـێ هەناسـە، گڵۆپێکـی شـکاو، پاکبوونـەوە، سـەفەر مەکـە، ئێمـە یەکتـری ناناسـین، ماڵەکـەم، وردە شووشـە، بـڕوا بکـە، نـۆ وێنـەی ئاسـایی، دڵـت بەجـێ بێڵـە و بـڕۆ، چەنـد بەشـێکی دیکـە لـە گیانێکـی تەزیـو، نەسـرەوتن، هەنگوینـە خوێـن، ئێوارەیەکـی پەمەیـی، بازۆڕییـەکان ئێـواران بـەرەو ئاسـۆ هەڵدەفـڕن،

لەسەر شۆستەیەکی بەجێماو، دۆخێکی تر، تۆ، باڵندەیەکی سپی، بێ تۆ، دڵیش تۆراو سەفەری تر بەرەو پایز، چرایەکی شکاو، دارستانێک بووە خۆڵەمێش، دڵە ئاسنییەکان، باڵندەکانی ئاو، دووکەڵی نامۆیی، کۆچ، تەمەنی وەنەوشە، پەپوولە، لەسەر ئاگر، ئەویش نانوێ، ئەو کاتانەی جوانتر ئەبی، دوانامە لەژێر یەکێ لە گڵۆپەکانی دار تەلێکی شەقامی شار، بۆ ئەو شەوەی لەیاد ناچێ، ملوانکە، چاوەکانت، گوڵە سپییەکان، ئیتر پەرداخەکە شکا، گومان، سەرم پڕیەتی لە سێبەر، ماڵێک لە تەم، کەسێ، ئای، دڵنیایی، ببوورە لات نەمامەوە، مردن لەناو سەبەتەیەک هەناسەی شێداردا، بەجێمانی دوا ئاهەنگە تاریکەکە، هێشتا، سکێچی سەعاتە نەرمەکان، فیردەوسی ڕەش، فیولین، کە لە عیشق پەڕیتەوە، سەما، سوپاس، هەناسە، ئێوارە سادەکان، ئەزموونی با).

سەفەر مەکە

سەفەر مەکە
دڵم ئەڵێ ناتبینمەوە
فێرە گریانێکی سەخت بووم
دەستم پێکرد ژێر نابمەوە
دنیا ڕەنگی فرمێسکی ئینسانی گرتووە
خۆشەویستی تابووتێکە
زۆر کەسی تیا پاڵکەوتووە.

***　　*　　***

سەفەر مەکە
دەبا گۆرانییەکی ترمان بسووتێ و
دڵمان گەرم بکەینەوە
فێرین خەمێک،
هەموو شەوێ
بەسەر ڕۆحمانا بەینەوە

نە لێمان جیا ئەبێتەوە
نە لێشی جیا ئەبینەوە.

* * *

ئەم بارانە
هەموو هەناسەکانیشی تەڕ کردووە
بە ڕووتی لەژێر بارانا
ئەستێرەکانیش نوستووە
تۆ نانوویت و
دڵت لە شەوی حەسرەتا لێ کەوتووە
بۆیە چاوانت دایە دەست،
ئەو منداڵەی
کە خۆشی لەم جەنجاڵییەدا لێ ون بووە.

* * *

سەفەر مەکە
دەرگا نییە نەکرێتەوە
تەنها پەنجەرەی ڕۆحی تۆ
جاران کە سەرم ئەنایە سەر شانت
چۆلەکەیەک،
لە لێوەکانت هەڵئەفڕی
دنیا ئەبوو بە ڕەنگی تۆ
ئێستا نە تۆ
نە ئاوازێ
تێکەڵاوی ڕۆحم نابێ
شەوان ورد ورد لە خۆم ئەخۆم
چونکە نازانم تۆ بۆ کوێ و

ئەمشەویش من،
بۆ کوێ ئەڕۆم؟

*　　*　　*

وەرە ئەمشەو
تاقە گوڵە نیگایەکت
بە پەنجەرەکەما هەڵواسە
ئیتر لای کەس نایگێڕمەوە
دڵم ماتە
نەک من،
بگرە دنیاش وەکو سەرم
ئەمشەو کاسە.

*　　*　　*

باوانی من
ئەوە دەریا،
خۆت نەتئەوت:
ئەیەوێ بگاتە پانتایی دڵەکەی تۆ
ئێستا بۆ بوویتە مەزارێ
دڵۆپێکیش ناگرێتە خۆ؟

ئەگەر ویستمان دۆخ و ڕادەی (کرۆکیجوانی - ئێستێتیکا)ی کۆمەڵگایەک بناسین، باروبوار ئەوەیە: شاعیرە باشەکانیان بخوێنینەوە، پێشاندانی ڕادەی ئێستێتیکا دەبێتە هێز و توانای گۆڕانکارییەکان، هێز و توانای گۆڕانکاری لە شێوازی ئەدەبدا لە منداڵدانی (زمان) و (شتەکان)دا لە دایک دەبێت. شێوازی شیعری دوور نییە لە شێوازی بیرکردنەوەی ئازا و دەگمەن و جوانیویستی خودی شاعیر خۆی، دەرکەوتە و دیاردە و ڕووداوێکی ناو کۆمەڵگایە. هەستیارییەکانی بەرانبەر بە بوون و دیاردە خودییەکانی تێکەڵ بە دیاردە سروشتییەکان دەکات، لە گۆشەیەکی دیاریکراودا و بە بیرێکی ڕۆمانسییانەی مەند و بێ

کەفوکـوڵ و داماڵـدراو لـە هەڵچـوون بـە دوای پرسـیارەکانی سروشـتدا نهێنیخـوازە. ڕۆمانسـییەت زیاتـر بیـری مردنـە و مـردن دەگەڕێنێتـەوە بـۆ بنەڕەتـی ژیـان و تـرس لـە هەنـاو و جەسـتەی سروشـتدا بەرجەسـتە دەکات. بـۆ شـاعیری ڕۆمانسـی هیـچ شـتێک لـە سروشـتی پـاک بەهرەبزوێـن و سەرسـوڕهێنەرتر نییـە. ئەفسـوونی گـەرم و بەردەوامـی دەداتـێ و هەسـتەکانی دەهێنێتـە دۆخـی هەسـت بـە جوانیکردنـی نووسـین و تواندنـەوەی خـود لـە کـرداری نووسـیندا. نووسـینێک لـە قووڵاییەکـی شـاراوەدا بـۆ ئاسـتی پێشـاندان و بینیـن بـەرز دەکرێتـەوە.

ئـەم کتێبـە لـە گشـتدا وەک شـێواز و بابـەت و زمـان شـیعرێکی یەکگرتـووی درێـژە، لـە ڕواڵەتـدا چەنـد ناونیشـانێکی لاوەکـی ئـەم گشـتە یەکگرتـووەی هەڵوەشـاندووەتەوە. ئەگـەر ئـەو ناونیشـانە لاوەکییانـە هەڵبگیرێـن و هێڵـی دەسـتپێکردن و کۆتاییهاتـن ڕوونتـر دەردەکەوێـت.

سـەلماندنی بوونـی دەروون لـە شـیعردا و پاشـان ناسـاندنی لـە هێڵێکـی تـەواودا مەحاڵـە، ڕاز و خولیـا و گومانـە کەسـییەکانی شـاعیر (کەسـی ناوەنـد) ئاسـۆیەک دروسـت دەکـەن و لەنـاو تـۆڕی بەکارهێنانـدا کۆیـان دەکاتـەوە. خوێنەریـش زیندوویێتـی پێـدەدات بـۆ مانـەوە و بەردەوامبـوون.

پێکهاتـەی گشـتیی کتێبەکـە: یـەک بنیـاد و یـەک زمـان و یـەک ترپـە و ئـاواز و یـەک بابـەت، یـان دەربڕیـن و دەربڕینکـردن، یـان شـێوازی دەربڕیـن و دەربڕینکـردن ئاسـت و ئاراسـتەیەک بەڕێـوەی دەبـەن، بەهـۆی ڕەوانیـی زمـان مانـا و مەبەسـت بـە ڕوونـی دەگەیەنێـت، یـان پەیامـی خودێکـی ئـازار چەشـتوو دەگەیەنێـت. لـە کاتێکـدا مەبەسـتە ناوەکییەکانـی شـیعر پەیامێکـی زمانییـە و سروشـتە تایبەتییەکانـی ئێسـتێتیکای پێدەخوێندرێتـەوە.

شـاعیر لـەم کتێبـە شـیعرییەدا بـە مێشـکێکی نائـارام و نائاسـوودەوە دەچێتـە نـاو کاروکـردەی نووسـینەوە، خـودی جەزرەبـەدراو و ئازارچەشـتووی خـۆی پـێ هێورکردووەتـەوە. هەسـت بـە نامۆییبوونـی خـودی خـۆی زۆر زاڵـە و کـۆی ئازارەکانـی تێـدا دەرخسـتووە، بـە شـێوەیەک لـە شـێوەکان، بـە ڕانـاوی کەسـی یەکەمـی تـاک، شـاعیر ژیاننامـەی تایبەتیـی خـۆی تۆمـار کـردووە. منـی نـاو دەق و هەمـوو منـەکان، منـی ڕاسـتەقینەی شـاعیرن، دەکرێـت وەک ناوەنـد نەزانراوەکانـی لێـوە بزانیـن، یـان بـە دوایانـدا بگەڕێیـن. بەهـۆی بەردەوامیـی ئـەو هەسـت بـە نامۆییکردنـەش ئەزموونـی کـراوە و کاریگەرتـر و خەملیوتـر بـووە.

ئایاری ٢٠٠٩ هەولێر

کتێبی سێیەم

قەڵەمکێشی دە شاعیر بە وشە

پێشچاو

لــە بەرهەمهێنانــی ئــەم قەڵەمکێشــانەدا هەوڵــم داوە خــۆم بــەدوور بگــرم لــە پانتایــی ئــەو نووســینانەی شــاعیرەکانی تێــدا بــاس کــراون، ئــەو خــاڵ و هێڵانــە بوونەتــە جێــی ســەرنج و تێبینیــی مــن، کــە شــیعر لێــی پرشــنگ دەداتــەوە و لــە وێنــەی فۆتۆگرافیــی شــاعیرەکانیش وردبوویمــەوە، لــەو دەرخســتنەدا پەیوەندیــی ناوەنــدم دۆزیوەتــەوە و نوختــەی بینینــی خــۆم بەهێــز کــردووە.

شــاعیر هەبــووە تەنیــا وێنەیەکــی بووەتــە مایــەی ســەرنج و تێبینــی، هەشــبووە چەنــد وێنەیــەک. ئــەو خــاڵ و هێڵانــەی لــە ڕوخســاری وێنــەکان دیارکەوتــوون و بەدیــم کــردوون. ئــەو خــاڵ و هێڵانــەی لــە شیعرەکانیشــدا پرشــنگیان داوەتــەوە بــە یەکیانــم گرتــوون و بــۆ قەڵەمکێشــەکان بوونەتــە هەمــوو شــتێک. لــە خــاڵ و هێڵــی ڕوخســاری وێنــەکان بەکارامەییــەوە بــەرەو ژیانــی گــەرم و گــوڕ و ســەرچاوە دەڕۆن، لــە شیعریشــدا لــە ژیــان دەســڵەمێنەوە و بــەرەو ســەرەتایی دەگەڕێنــەوە. خــاڵ و هێڵەکانــی نــاو شــیعر، ملکەچیــی خــاڵ و هێڵەکانــی ڕوخســاری وێنەکانــن. لــە خــاڵ و هێڵــی ڕوخســاری وێنــەکان شــکۆ و میهرەبانــی بــۆ ژیــان دەگەڕێننــەوە، لــەو بەیەکگرتنــەدا خــاڵ و هێڵــی ڕوخســاری وێنــە و شــیعرەکانم بچــووک نەکردووەتــەوە بــۆ ئاســتی مانایەکــی دیاریکــراو، بگــرە ئاســۆ و دوورییەکــم لــێ کردووەتــەوە بــەرەو ئاســتی بــوون و خۆبوونــی و پەیوەندیــی ناوەنــد، کــە کــرۆک و ناوکــی شــتەکان و ئەزموونــی گشــتییە، لێکدانــەوە و فۆرمــی هەمەلایــەن وەردەگرێــت و خۆمانــی لەنــاو دەناســینەوە و دەناســێنین. بــۆ خۆناســین و خۆناســاندن و خۆنوێکردنــەوە، هەمیشــە پێویســتمان بەوەیــە بگەڕێینــەوە بــۆ لای ئەزموونــی گشــتی، کــە داڕشــتنی خــودی ژیانــە.

قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە

شیعر پێویستە هەمیشە لە سەرەتاوە تەماشا بکرێت و باس بکرێتەوە. دوو دیوی بەرجەستە نەکراوی هەیە، ئەم شاعیرە ئەمڕۆ لەگەڵماندایە و شاعیرێکی زیندوو و داهێنەرە، سبەینێش نەمرە و لەگەڵماندا دەمێنێتەوە. ئەوەی لە ئێمەی نزیک دەکاتەوە خەیاڵی تایبەتی دەقەکانییەتی، داهێنانیش دواخستن قبووڵ ناکات، هەمیشە دۆخی گونجاندنەوە بۆ خۆی دروست دەکاتەوە و دەبێتە شکۆداریی شیعری بێگەرد، سەردەمەکان لە خۆیدا بەرهەم دەهێنێتەوە. تەنیا ئەو شیعرە وێران و بەدبەخت دەمێنێتەوە، کە ئایدۆلۆژیا توخم و دۆخی پێکهێنەری بووە. دۆخی گۆڕان لە دەست دەدات و دۆخی چەقبەستن وەردەگرێت. خانەوێران: ئەو شاعیرەی ژەهری ئایدۆلۆژیا هەڵدەلووشێت.

مرۆڤی هەستپەروەر، کە هەستی ئێستێتیکیی شیعری لا دروست دەبێت، لە کرانەوە و تێڕوانینیەوە دەکەوێتە ناو خەمەوە، شوێنەواری خەمیش لە بیرکردنەوەیدا بنبڕ ناکرێت، وەک بەخشینی پەیامێک جێی خۆی دەگرێت و دەبێتە هێما بۆ مانا و مەبەست. کردەی شیعری ئاسایی کردنەوەی بارە خەمگینییەکەی و پرشنگ هاوێشتنیەتی، تا باری خەمڵین و پەیوەندیداربوونی بەو هەستەوە، دوای ئەو پێوەندداربوونەی تووشی تاراوگەی ناخ دەبێت، لەناو خۆیدا هەست بە نامۆیی و هاودەمی هەمیشەیی خەم دەکات. خەم نەک گۆشەگیربوون. لەم بارەشدا پەنا بۆ دۆزینەوەی شوێنێکی وەک شاری پاکزاد، دەستەبژێر، یان بەهەشت نابات، تا ئاسوودەیی گیانی تێدا دەست بکەوێت. شوێنی ئاسوودەیی بۆ ئەمی هەستپەروەر تەنیا شیعری ڕاستەقینەیە. لە شوێنی ئازار و ئەشکەنجەدەر کۆچ دەکات بۆ شوێنی ویست و هێزی وشە و ئاستە دەنگییەکان، هەست و بینینی دەگۆڕێ لە دەربڕین لە سروشت و کارکردن لە کەرەستەکانییەوە بۆ دەربڕین لە ژیان و مرۆڤ و پەیوەندی دروستکردن لە نێوانیاندا. شیعر دەبێتە چاوگی نایابی جۆشێکی بەکوڵ، بەڵام نابێتە هەڵسووڕێنەری شتەکان، تا هەست و هێز و شێوەی پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤ و سروشت بگۆڕێت و جۆرە هەست و گوڕ و تینێکی بێ ئەندازە بخوڵقێنێ.

ئەم شاعیرە لە بنەڕەتدا خاوەنی تێڕوانینێکی ڕۆمانسیی هەستییە. هەست لە شیعرەکانیدا ڕەگەزێکی زۆر گرینگ و سەرەکییە، بە هۆیەوە خودی خۆی دەهێنێتە دی و بە کردەی

لەدایکبوونــی شــاد دەکات و خــودی خــۆی دادەهێنێتــەوە. بــە بۆچوونێکــی ژیرانــەوە مامەڵــە لەگــەڵ زمانــی ڕۆمانسـیی هەسـتی دەکات هێــزی تیشـکدانەوەی تێــدا بەرهــەم دەهێنــێ، بــەڵام ترپــە و ئــاوازە بنەڕەتییەکانــی زمانــی نەدۆزیوەتــەوە، دۆزینــەوەی ترپــە و ئــاوازە بنەڕەتییەکانــی زمــان، شــایەنی سەرکێشــی بۆکردنــن. ترپــە و ئــاوازی زمانــی کــوردی لــە شــوێنە نەناســراوەکاندا نەهاتــووە، ڕەگــی لەنــاو گەرمــی و نەرمیــی خاکــدا بەهێــز بــووە، پەیوەســتە بــە کلتــوور و ئــەو نیمچــە شارســتانییەی دروســتی کــردووە. لــە ڕۆمانســیی هەســتیدا تێڕوانینــی تــەواو بــاڵا و پــڕ: بــۆ ناوەنــدی ڕوودا و و ژیــان و جیهــان و بــوون نییــە، بگــرە وێناکردنــی تاکــە کەســی و گیانــی بەهێــزی هونەرمەندێتــی هەیــە، کۆششــی بــۆ ئەمەیــە: ئــەم وێناکردنــە وەک ئەزموونێــک لــە فۆرمێکــی شــیعریدا گەڵاڵــە بــکات، دیدێکــی ڕۆمانســیی قــووڵ لــە ڕێــگای هەســتەکانەوە بخەملێنــێ، پاشــان وەک نموونەیەکــی نوێبەخــش نیشــانی بــدات، ڕۆمانســییەت دەربڕینــە لــە هەڵوێســتێکی ویژدانــی، کــە بــوون ڕەنــگ و شــێواز و وێنەیەکــی تــازەی پێــدەدا، پەیوەندیــی بەردەوامــی لەگــەڵ ژیــان و جیهــان و بــوون نییــە، بگــرە پەیوەندیــی پچــڕ پچــڕ و هەڵوێســتە لــە ژیــان و جیهــان و بــوون وەریدەگرێــت. لەگــەڵ دۆخێکــی کارەســاتباردا ڕووبــەڕووی دەکاتــەوە. هیــچ هونەرێکیــش لــە واقیــع جیــا نابێتــەوە. چاوگــی ئەفســوون و هونــەرە سەرســوڕهێنەرەکان قووڵاییــی واقیعــن و کرانــەوە و جووڵانــەوەن بەســەر ژیانــی دەســتەمۆنەبوودا.

ئــەو جوانییانــەی ئــەدەب دۆزیویەتییــەوە و لێــی دواوە، زۆر کەمتــرە لــەوەی لــە واقیعــدا بوونــی هەیــە. ڕووبــەڕوو دێنــە نــاو ژیانمــان و کاریگــەری دەبێــت. جوانیبەخــش لــە ئاســتی تواناییــدا بەهــرە و ســرووش و ڕۆحــە پەیامــدارەکان ڕێنوێنــی دەکــەن.

ڕۆمانســییەت لــە یــەک ســەرچاوەوە هێــز وەردەگرێــت. ئەمیــش چاوگــی خەمــە، دواتــر دەپەڕێتــەوە بــۆ تاراوگــەی نــاخ و بــەردەوام لەنــاو وێناکردنــی ڕابــردوودا دەژی، وێناکردنــی ڕابــردوو هۆکارێکــی بنچینەیــی و زاڵــە. پلــە بــە پلــەش ئــەم هەســتەی لا قــووڵ و بەهێــز بووەتــەوە، تــا خاڵــی دامەزرانــدن، بــەڵام مانــەوە لەنــاو ڕابــردوودا دەربڕیــن لــە ژیــان و هەســت و بینینــی تــازە نــاکات، چەشــنێکی دیاریکــراوی مــرۆڤ و سروشــت دەخولێنێتــەوە. هــەر لەســەر ئــەم بنەمــا و بنچینەیەشــەوە بەردەوامــی بــە توانــای ڕاســتەقینەی خــۆی داوە، هەســتێکی قووڵــی ڕۆمانســی لــە قووڵیــی بیرکردنــەوەی دەدۆزینــەوە.

ئــەو خاڵــەی جێــگای ســەرنجە، کلتــووری خۆماڵــی ئــەم شــاعیرەی شــەیدا و هۆگــری خــۆی کــردووە، ئــەم کلتــوورەی بەشــێک لــە شــاعیرانی کــوردی پێگەیانــدووە. ئــەو کێــش و

بڕگــە و ســەروا و ترپــە و ئــاوازەی: (مەولــەوی و گــۆران) هێنایانــە نــاو شــیعری کوردییــەوە. ئــەم خــۆی لــێ لانــەدا و پــەرەی بــە پیتــی پێــدا، کردییــەوە کەرەســتەیەکی خــاو و لەبــار، بەجۆرێکــی نوێبەخــش و هاوچەرخانــە بــەکاری هێنــاوە. لــە بــواری ترپــە و ئــاوازدا کۆمەڵێــک هێمــا و نیشــانەی دیکــەی پێــدا و ڕەوتێکــی دیاریکــراوی دۆزییــەوە. لــە کاتــی ئــەم ڕوودان و دۆزینەوەیــەدا لــە ڕواڵــەت و کــرۆک و ناوکــی وشــە و ئیدیــۆم و دەســتەواژە و پەنــد ..... تــاد، ورد بووەتــەوە. لەگــەڵ نوێبەخشــی لەتەنیشــت یەکتــری وەســتاندنی دوای تێڕامــان و ناســینی دووری و ئاســۆکانی تێکەڵــی کــردوون. لــەم ڕووەوە وەک نوێبەخشــێک خــۆی لەناوەنــدی ئەدەبیــدا ناســاند و لەناوەندیــش پەســند کــرا. دوای ئــەم شــاعیرەش دۆخــی ترپــە و ئــاواز لــە شــیعری نوێبەخشــی کوردیــدا بــە گوڕتــر پــەرەی ســەند. تێگەیشــتن و وریایــی بەرانبــەر ئــەم تێکەڵکردنــە هەبــوو، واقیعــی ترپــە و ئــاوازی قۆناغــی دووەمــی نوێبەخشــی شــیعری کــوردی بــە جۆرێکــی دیکــە دەرکــەوت و هەســتەکانی ڕاهێنــا.

ترپــە و ئــاواز لەگــەڵ زمانــدا دێتــە بــوون، وێنــەش ڕووناکییەکــە لــە وشــەوە هەڵدێــت و تــەواو هەســتیارە، شــیعری کــوردی لــە شەســتەکاندا لەگــەڵ دەرکەوتنــی: (جەمــال شــارباژێڕی) شــێواز و ترپــە و ئــاواز و وێنــا و هێڵێکــی وێنەیــی دەگمەنــی بەخــۆوە بینــی، کــە پێــش ئــەم بەخۆیــەوەی نەبینیبــوو. دەقــی: (کــردگار - فرمێســکی نهێنــی، کــۆ شــیعر - چاپخانــەی کامــەران، ســلێمانی، ســاڵی **١٩٦٨**، ل: **٦٣** تــا **٦٧**) لــە ئەزموونــی ســەرەتاکانیەتی. مامەڵەیەکــی نائومێدانــەی لەگــەڵ پرســیارەکانی بــوون و نەبــوون کــردووە، تێهەڵکێشــی یەکتریــان دەکات و لەســەر بنــەڕەت و چۆنیەتیــی بیرکردنــەوەدا لێکیشــیان جیــا دەکاتــەوە. گرینگیــی شــیعرەکە لــە ڕایــەڵ و هەڵســووڕاندنی پرســیارەکانیدایە، ڕووداوەکانیشــی لــە دەرەوەی کات و شــوێنێکی دیاریکــراودا ڕوونــادەن. لــە دەرەوەی کات و شوێنیشــدا هاوتاییــەک بــۆ خــۆی لەگــەڵ خەیامــدا دەهێنێتــە بــەر دیــد، پاشــان گفتوگــۆ و هەوڵــدان بــۆ لێــک تێگەیشــتن، یــان پرســیارەکانی خــۆی لەســەر هێڵێکــی درامیــدا دەباتــەوە نــاو پرســیارەکانی خەیــام و درێــژەی پێــدەدات، (خەیــام) و (ئــەو) هەردووکیــان ئامــاژە بــە یــەک خەســڵەت و نیشــانە و ســەرچاوە دەدەن، لــە خاڵێکــی ورووژێنــەر و گرینگــدا بــە یــەک دەگــەن. گومــان لــە پرســیاری بــوون و جیهانناســی دەکــەن. پرســیارەکانیش کاریگەرییــان بەســەر ســۆزەوە هەیــە، بەهــۆی ســۆزەوەش دەیباتــە نــاو ڕایــەڵ و تانوپــۆی هــۆش و هەســتەکان و دەیخەملێنــێ. داڕژان و ئاوازەکەشــی لــە بارانــی نمــە دەچێــت، کاریگەریــی زۆرە بــۆ ئارامبوونــەوەی دەروونــی خەمبــار. شێوازیشــی بــۆ قۆناغــی ســەرەتایی

شـــێوازێکی لەبـــار و گونجـــاو و داهێنەرانەیـــە، جۆرێـــک تـــۆوی نوێبەخشـــی تێـــدا وەشـــاندووە. تاکـــو ئێســـتاش ئـــەم شـــێوازە مـــاوە و لەمـــلا و لـــەولای شـــیعری کوردیـــدا کاری پێدەکرێـــت. ئـــەم بـــزاوت و جووڵـــە و مانەوەیـــەش لـــە سروشـــتی داهێنانـــدا بەهایەکـــی ئێســـتێتیکییە، جوانـــی و شـــێوازی بەرهـــەم هێنـــاوە. بەهـــای ئێســـتێتیکیی بەهـــرە و ســـرووش دەبەخشـــێتە مرۆڤـــی نموونەیـــی و کاریگـــەری دەبێـــت لەســـەر پەروەردەکردنـــی ئاگایـــی کۆمەڵـــگا و کەســـایەتی دەخەملێنـــێ.

شـــیعری ئـــەم شـــاعیرە: لـــە وەرگێڕانـــدا بەهـــای شـــیعرییەتی لـــە دەســـت دەچێـــت. وەرگێـــڕان ناتوانێـــت کـــرۆک و ناوەرۆکـــی شـــیعر بەتەواوەتـــی نیشـــان بـــدات. شـــیعرێک وەردەگێڕدرێـــت، نازاندرێـــت ئـــەم شـــیعرە وەرگێـــڕدراوە چەنـــد ئـــەم شـــیعرەیە، کـــە لـــە زمانەکـــەی خۆیـــدا وشەســـازی و خـــوازە و لێکچوواندنـــی تێـــدا بەکارهاتـــووە. ئـــەو توانـــا زمانییـــە و ئەفســـوونە زمانییـــەی دەگوازرێتـــەوە، یـــان لەدەســـت دەچێـــت و مانـــا دەگوازرێتـــەوە. ڕەنگـــە وردەکاریـــی شـــێواز و ڕوانینـــی گشـــتی، تـــا ڕادەیەکـــی بـــاش بگوازرێتـــەوە، بـــەڵام ڕوانینـــی خوازەیـــی، ئەگـــەر مەحـــاڵ نەبێـــت نزیکـــە لـــە مەحـــاڵ. بـــە جۆرێـــک بـــە ئەفســـوونی زمانـــی دەقـــەوە مووتوربـــە کـــراوە، لـــە وەرگێڕانـــدا ئەفســـوونەکە بـــزر دەبێـــت و نزیـــک دەبێتـــەوە لـــە مانـــای ڕووکار و ڕواڵەتـــی. لەگـــەڵ ئـــەم پێزانینەشـــدا شـــیعر تەنیـــا بـــۆ زمانـــی دایـــک. واتـــە: زمانـــی دەق نانووســـرێت، ئـــەی کەناڵـــی وەرگێـــڕان، زمانـــی دووەم: چـــۆن دروســـت دەبێـــت. پەیوەندیـــی نێـــوان توانـــا زمانـــی و ئەفســـوونی زمانـــی دەق، لەگـــەڵ زمانـــی دووەم: لـــە چ بارێکیـــدا وردەکارییـــەکان بەڕێـــوە دەبـــەن.

نیسانی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی جەلالی میرزا کەریم بە وشە

یەکێــک لــە خاڵــە گرینگــەکان، بــۆ ژیانــی نووســەر و ڕێزلێنــان لــە نووســین ئەوەیــە: بــە شـێوەیەکی تەندروسـت و زانسـتی کاتـی خـۆی ڕێکبخـات و بـاش بـەکاری بهێنێـت. ئـەم جـۆرە ڕێکخســتنە نــەک وەک نووســەر یارمەتــی دەدات، بگــرە وەک ژیانــی فەرمانبــەری و خێزانیــش دەبێتــە هــۆ و هــۆکاری یارمەتیــدان و کارایــی ژیــان. ئەمــەش هەســتێکی تــەواو داهێنەرانەیــە و پەیوەندیــی بــە داهێنــان و پەیوەســتبوون بــە داهێنانــەوە هەیــە. بــەم شــێوەیە هەلومەرجــی ســوود وەرگرتنــی بــۆ دەرەخسـێت و خـۆی لەگـەڵ کاتـی بـاش بەکارهاتـوو دەگونجێنێـت. لـەم باروبــوارەدا، کات دڵــی نووســەر بــە لای خۆیــەوە ڕادەکێشــێت و بەرهەمــدار دەبێــت لــە ڕووی نووســینەوە، نووســەر بــە قووڵــی نووســین دەناسـێت.

ناســینی قووڵیــی شــیعر، خاڵــی بەهێــزی پەیوەندییــە بــۆ یەکتــر ناســینی شــاعیر و خوێنــەر، یــان کۆمەڵــگا. کەسـێک، کەسـێکی نەناسـراو لـە ئەسـتێرەیەکی دوور، یـان دەوروبەرێکـی پارێـزراو، یــان بــە ژاوەژاو و پــڕ مەترســی. هەســت بــە نزیکبوونــەوەت دەکات، بــە حــەز و خولیــای ئەدەبیــی بێگــەردەوە لەگەڵــت دادەنیشــێ و گفتوگــۆی نێوانتــان لەبــارەی ئــەدەب و جیاوازییەکانــەوە گــەرم دەبێــت. هــەر ئــەم ڕووداوەیــە ئەدەبــی کردووەتــە دیاردەیەکــی گەردوونــی و سەرســوڕهێنەر.

ئـەو پرسـیارەی دەکەوێتـە نێـوان شـیعر و کۆمەڵـگا بـە چ ڕێگایـەک دەگاتـە دۆخـی شـکۆمەندیی بەکارهێنــان و داهێنــان، شــاعیر بــە چ زانیــاری و پێوەرێــک ئاســۆی نێــوان شــیعر و کۆمەڵــگا دەپێوێــت. زمانــی کۆمەڵــگا کەمتــر لەنــاو ڕۆشــنبیریی نوێبەخشــدا کارا و چالاکــە، بگــرە لــە ئاســتی دەستنیشــانکردنی شــتەکاندا ئەفســوون و هێــزی خــۆی ڕادەگەیەنــێ. لــە هەمــان کاتیشــدا زمانــی کۆمەڵــگا زمانێکــی فــرە دەنــگ و فــرە پەیوەندییــە، توانــای داهێنانــی زمانــی تێدایــە و وزەکانــی دەربڕیــن پــەرە پێــدەدات، پێویســت نییــە شــاعیر وەک گومــان و ترســێک لێــی ورد بێتــەوە و خــۆی لــێ تــار و تەریــک بگرێــت، کۆمەڵــگا بــەردەوام لــە ڕێــگای داهێنانــە هەمــە جۆرەکانییــەوە وزەی زمانــی بــەرز دەکاتــەوە، بــەڵام لــە شــیعردا زمانــی، ســۆزی بــۆ خــەون و داوا و پێشــبینی و هەســت ..... تــاد، هەیــە و ئاســتێک دیــاری دەکات و بەســەر پێکهاتــە دەروونییەکانــی دەکرێتــەوە.

لــە کرانەوەیــدا کاکڵــی کاکڵەکانــە. دەســتبلاوی لــە بەکارهێنانیــدا مەبەســت و مانــا مانــدوو

دەکات، لــە هەمــان بەکارهێنانیشــدا چڕکردنــەوەی زیــاد لــە پێویســتیش دیســان مەبەســت و مانــا مانــدوو دەکات. لــە هــەردوو بــاری بەکارهێنانــدا زمــان توانــای پاراســتنی بێدەنگــی نامێنێــت. (جەلالــی میــرزا کەریــم) لــە بنەماڵەیەکــی سیاســی و ڕووناکبیــر و شۆڕشــگێڕدا، لــە ســلێمانی لــە ســاڵی **١٩٣٥** لەدایــک بــووە، بــە بڕوایەکــی پتــەوەوە بەشــداری لــە ڕۆشــنبیریی زمانــی نەتــەوەی خۆیــدا کــردووە.

زمــان لــە دەقــی: (ڕازێکــی دەروون - گۆڤــاری تووتــن، ژمــارە **٤**ی ســاڵی **١٩٧٠**، ل: **٦٠**) و دەقــی: (بــڕوای شــار - گۆڤــاری ڕزگاری، ژمــارە **٩**ی ســاڵی **١٩٦٩**، ل: **١٧**)دا ڕووداوێکــی دەگمــەن نییــە، درێژبوونــەوەی ئــەو زمانەیــە دوابــەدوای شــیعری کلاســیکی دێــت و پێبەپــێ تــا دێتــە خــوارەوە کاڵ و کاڵتــر دەبێتــەوە. زمــان تێیــدا ئاســۆی یــەک ئاســتی وەرگرتــووە و پێکهاتــە و سروشــتێکی بــاڵا و جەربــەزە ڕووبەڕوومــان نابێتــەوە. واتــە ســەرلەنوێ هەســتی پــێ ناکرێتــەوە. هەســت بــە شــتێک بکەیــت و نەزانــی چییــە. سەرســامی و دۆزینــەوەی نادیــاری لــەم نوختــەی نەزانیــن چییــەدا دێتــە کایــەوە و وەک کەرەســتەیەکی خــاو و پــەی پــێ نەبــردراو فۆرمــی زەینــی وەردەگرێــت.

زمانــی لــە خــودی شــیعرییەوە نەبردووەتــە نــاو خــودی کۆمەڵــگاوە، بگــرە لــە خــودی کۆمەڵــگاوە بردوویەتییــە نــاو خــودی شــیعرییەوە، جۆرێــک توندوتیــژی و تــرس و تۆقانــی خســتووەتەوە. بــەم شــێوەیەش زمــان دەوڵەمەنــد و ئەزموونــدار نابێــت، لــە دەروونڕۆشــنی بەتــاڵ دەبێتــەوە و هەســت و نەشــونما دەوەســتێت. لەگــەڵ ئەمەشــدا بارودۆخــی ژیانــی حەفتایەکانــی کۆمەڵــگای کــوردی و زەمینــەی شیعریشــی ئامادەیــی ئــەوەی تێــدا بــوو، ئــەو زمانــە وەربگرێــت و قبووڵــی بــکات. لــە ئاســتی بەکارهێنانــی هێماشــدا قووڵایــی هێمــای نەپاراســتووە، لــە قووڵاییەکــی پێویســتدا هێمــا بــەرەو ژیانێکــی بزێــو نــاڕوات، بگــرە بەرهەمێــک دەهێنێتــە کایــەوە و لەنــاوی ڕوون دەبێتــەوە و بەشــداری خــۆی ڕادەگەیەنــێ. لــەم ڕاگەیاندنــەدا زمــان پێویســتییەکی بنەڕەتــی مرۆڤانەیــە و هەموومــان بــە شــێوەیەکی هاوبــەش بــەکاری دەهێنیــن و کەڵکــی لــێ وەردەگریــن. کەڵــک وەرگرتنێکــی دیاریکــراو و هەســتکردن بــە شــکۆمەندیی دۆزینــەوەی بەشــێک لــە هەقیقــەت. ئــەو هەقیقەتــەی دەتــەوێ لێــی بدوێــی تاقیکردنــەوەی دەوێــت و دەبێــت لــە ڕەفتــاری ئاخاوتنــدا بــەدی بکرێــت. هەمــوو تاقیکردنەوەیەکیــش کەرەســتە خاوەکانــی ژیــان و جیهــان لەبــاری دۆخ و شــێواز و واتــادا تــازە دەکاتــەوە و ئــارەزووی پێشــنیازکردن بەهێــز دەکات، لــە هەمــان کردەشــدا کاتێکــی مێــژووی ژیــان و جیهــان ڕادەگەیەنێــت. ئــەم کاتــە ڕاگەیانــدراوە، هونــەری داهێنــەری

هەقیقەتــە. بەشــێک لــە پێداویســتییەکان بــە ژیــان و جیهــان دەبەخشــێت.

ئەگــەر بتەوێــت بەســەر شــیعردا زاڵ بیــت، دەبێــت شــیعر بــاش بناســیت. هەمــوو شــیعرێک لــە شــوێنی خــۆی پێــدەگات و دەناســرێت. ئــەو هونــەرەی ئــەو بــە دوایــدا دەگەڕێــت بیدۆزێتــەوە ڕێــک لەگــەڵ ئــەو شــوێنەی شــاعیرەکەی تێــدا پێگەیشــتووە گەشــەی کــردووە. پێگەیشــتنی پێکهاتــەی هونــەری شــیعر بــە پێودانگــی شــوێن و کلتــوورەوە پەیوەســتە. واتــە: بیرکردنــەوە و وێنــاکان ئــاکاری شــوێن وەردەگــرن. شــوێن هێڵێکــی بەردەوامــە و لــە فەرهەنــگ و کلتــووردا پێگەیشــتووە و درێــژ دەبێتــەوە و دەگات بــە هێڵــی بیرکردنــەوەی هەمــوو شــاعیرێک. شــاعیریش وەک پێکهاتــەی ســەرەکی و ناســنامەی داهێنــان مامەڵــەی لەگەڵــدا دەکات. شــوێنیش خــۆی بــە ئــاکاری دانیشــتووان دەڕازێنێتــەوە.

(کاروانــی وشــەی ڕاچەنیــو) کۆشــیعری یەکەمــی ئــەم شــاعیرە بــووە . ســاڵی **١٩٧٤** ئامــادەی چاپــی کــردووە و بردوویەتییــە چاپخانــە و تەنانــەت بووەتــە فیلمیــش. بــە هــۆی بارودۆخــی سیاســی لــە چاپخانــە وەرگیراوەتــەوە . شــاعیریش لــەم کاتــەدا بەغــدای جێهێشــتووە و بووەتــە پێشــمەرگە، ئەدیبــی ناســراو: (محەمــەدی مــەلا کەریــم)، پێشــەکی بــۆ نووســیوە و هــەم بــە ئامانەتیــش لای دانــاوە. دوای نســکۆی شۆڕشــی ئەیلــوول ســاڵانێکی زۆر وەک پەنابــەری دژە دەســەڵات لــە ئەمەریــکا ژیــا و لەگــەڵ ڕاپەڕینــدا گەڕایــەوە کوردســتان و هاتــەوە نــاو کۆمەڵــگای پــڕ جووڵــە و زینــدووی خــۆی و کانــگای هەڵرشــتنی هەســتەکانی. کوردســتان و کۆمەڵــگای کــوردی نــاو و ناولێنانێکــن، بوونــی ڕاســتەقینەیان لــە شــیعرەکانیدا هەیــە و شــادەماری خوێنیــن. ئەمیــش لــە هــەر کوێیــەک بووبێــت خوێــن بــووە بــۆ کوردســتان، ماوەیەکــی کــەم تێیــدا مایــەوە، لــە **١٩٩٣/١/١٤** لــە هەولێــر کۆچــی ناکۆچــی کــرد، کەچــی ئــەم ئامانەتــە ســەرە داوێکــی نەدرایــە دەســت کــەس و هیــچ هەوڵێکــی دیاریشــی بــۆ چاپکردنــی نــەدراوە، کــە گرینگتریــن کۆشــیعری نوێبەخشــی بزووتنــەوەی ڕوانگەیــە، دەربڕیــن لــە زمــان و فــۆرم و شــێوازی داڕشــتنی ئــەم بزووتنەوەیــە بــکات. شــیعری شــاعیرانی ئــەم بزووتنەوەیــە بــە گشــتی لەنــاو تەمومژێکــی وشــیارانەدا بــارگاوی بــوو بــە ئایدۆلۆژیــا، شــیعری بــارگاوی کراویــش بــە ئایدۆلۆژیــا پەیوەســتە بــەو دۆخــە ئێســتاییەی، کــە تێیــدا دەژی و دۆخێکــی نیمچــە هەڵخەڵەتێنــەرە.

گــەردوون بــە جۆرێــک ترپــە و ئــاوازی دامــەزراو، بــە دوای یەکــدا هاتنــی تاریــک و ڕووناکــی و وەرزەکان ..... تــاد، هەڵدەســووڕێنێ. ئــەو جــۆرە ترپــە و ئــاوازەی، کــە گــەردوون بەڕێــوە دەبــات، گواســتراوەتەوە نــاو دەروونــی مــرۆڤ و وزەیەکــی زۆری لــە بیــر و مێشــکی خســتووەتە

گـەڕ بـۆ هێنانـە کایـەی بەهـا ئێسـتێتیکییەکانی ژیـان ڕێکخسـتن. لێدانـی دەمارەکانـی لەشـی مـرۆڤ جۆرێـک ترپـە و ئـاوازی بەڕێوەبردنـن. گرینگتریـن ترپـە و ئـاواز لـە ڕۆیشـتنی مرۆڤـەوە پەیـدا بـووە و خـۆی لەگـەڵ هەقیقەتـدا گونجانـدووە و جۆرێـک چاوگـی هۆشـیاربوونەوەیە.

لـە شیعریشـدا لـە یەکـەم دێڕییـەوە تـا دوا دێـڕی ڕۆیشـتنێکی نـەرم هەیـە، ترپـە و ئـاوازی ئـەو ڕۆیشـتنە دەبێتـە ئاهەنـگ. شـیعری ئـەم شـاعیرەش بـە هـۆی بوونـی سروشـتێکی ترپـە و ئاوازییـەوە، دەربڕیـن لەبـارە بوونییـەکان و دەرخسـتنی مانـا دەکات، بـەڵام تەنیـا لـە ڕێـگای ترپـە و ئـاوازەوە ناگەینـە ناخـی ئـەدەب، ناخـی ئـەدەب خـۆرە و زەوی وەک پێکهاتـەی مـەوداکان بـە دەوریـدا دەخولێتـەوە. ناشـزانین کامەیـان سـەرچاوە و بنەوانـە و کامیـان پێکهاتەیـە. هـەر کاتێکیـش بمانـەوێ بـە تـەواوی ئـەو زانیارییـە بزانیـن و بناسـین ون دەبیـن.

شـاعیری داهێنـەر، ئەگـەر سـەردەمێکیش بـە مەبەسـت و ئەنقەسـت پشـتگوێ بخرێـت، ئـەوە مێـژووی داهێنـان لـە ڕۆژ و ڕۆژگار و کاتـی پێویسـتی خۆیـدا، زۆر بەهێـز و شـکۆوە دەیهێنێتـەوە نـاوماڵـی ڕاسـتەقینەی ئـەدەب. لـە تەنیشـت گڵۆپـی بـە شـەوق و ڕاسـتییە ڕوونـەکان ڕایدەگرێـت. مێـژووی بیرکردنـەوەش، ئـەو مێـژووەی بـۆ زینـدوو دەکاتـەوە، کـە بەهـرە و کۆششـی خـۆی دروسـتی کـردووە و ڕەوایـی بوونیەتـی، ناتوانیـن لـە ژێـر کاریگـەری دەرچیـن. مێـژووی ئـەدەب کۆمەڵێـک شـتن بـە یەکـەوە دەڕۆن و تێکـەڵ بـە کـرۆک و ناوکـی داهێنـان دەبـن. لـەم باروبوارەشـدا داهێنـەر هـەر بـە داهێنەریـی خـۆی دەمێنێتـەوە. خوێنـەری هەمەجۆریـش ناتوانێـت خـۆی لـە ئەفسـوون و کاریگەرییەکانـی بـە دوور بگرێـت. پێـوەری ئەفسـوونی داهێنـان شـوێنی بـۆ دەستنیشـان دەکات. لـەم دەستنیشانکردنەشـدا پەیوەندییـە داهێنـدراوەکان دەدۆزرێنـەوە. بـە دوای ئـەوەدا دەگەڕێیـن، کـە هەیـە و قسـەی لەبـارەوە دەکەیـن.

مایسی ۲۰۰۸ هەولێر

قەڵەمکێشی لەتیف هەڵمەت بە وشە

بەختیـــاری داخوازییەکـــی هەمیشـــەیی مرۆڤـــە، بـــۆ بەختیـــاری کەســـایەتیی خـــۆی وێڵـــە و خەڵکانـــی دیکەیـــش ئـــازار نـــادات. ئـــەو بەختیارییـــەی بـــە تەنیـــا لـــە ناوچـــە بەرزەکانـــی شـــیعردا دەســـتکەوتووە و لـــە نێـــوان دوو کەوانـــەدا، جۆرێـــک فۆرمـــی خۆشەویســـتی بەخۆیـــەوە گرتـــووە. فۆرمـــی خـــودی، خـــودی شـــیعر، جیـــاواز و ســـەربەخۆ لـــە هەقیقـــەت و خەیـــاڵ، هەقیقـــەت و خەیاڵیـــش هەمیشـــە لـــە حـــاڵ و بـــاری گۆڕانـــدان. یـــەک لەنـــاو ئـــەوی دیکـــەدا جێگیـــر نییـــە و فـــراوان دەبنـــەوە. ژیانـــی سەرمەشـــقی شـــیعرەکانییەتی و بـــۆ گـــۆڕان و خۆشـــگوزەرانی ژیـــان، (جیـــاواز) و (ســـەربەخۆ) شـــیعری کردووەتـــە دروشـــمی گەشـــاوە و گەشـــانەوەی ژیـــان، هەمـــوو دەمـــارە پێکهێنەرەکانـــی پـــڕن لـــە گەشـــانەوە و بەرزکردنـــەوەی ژیـــان و ژیاندۆســـتی. بـــۆ ڕێزلێنـــان لـــەم بـــار وبـــوارەدا، هونـــەری گفتوگـــۆ لـــە زەینیـــدا بەکاردەهێنێـــت. هونـــەری گفتوگـــۆ لـــە کارەکانیـــدا خاســـیەتێکی زاڵـــن، وەک ســـەرچاوە و بیروڕایـــەک دەگەڕێتـــەوە لای، بـــە ڕانـــاوی نادیـــار ڕووی دەمـــی لـــە میللەتـــی چـــالاک و ڕۆحـــی مێـــژووە، بەتاســـەوە لـــە ڕێـــگای هونـــەری گفتوگـــۆوە دەیاندوێنێـــت. ئـــەم هونـــەری گفتوگـــۆ بەکارهێنانـــە، کردارێکـــی هۆشـــیارانەیە و بەرهەمـــی بیرکردنەوەیەکـــی ڕۆچـــوو بەنـــاو ڕیشـــاڵی ڕۆشـــنبیرییە. بەشـــێوەیەکی گشـــتی هێـــزی بیـــر و هەســـت بەســـەر هێـــزی زمـــان و هێـــزی داڕشـــتن و هێـــزی وێنـــەدا زاڵـــن. لـــە دەقـــی: (ســـاڵنامەی ســـەدەی بیســـتەم ـ گۆڤـــاری نووســـەری کـــورد، ژمـــارە **٣**ی ســـاڵی**١٩٨٥**، ل: **١٦١**تـــا**١٧٠**) دا، ئـــەم زاڵبوونـــە بـــە هەمـــوو پێکهاتـــە و ماناکانییـــەوە خۆیـــت پێشـــکێش دەکات. میللـــەت و نەخشـــی مێژوویـــی میللـــەت، هەمـــوو هەســـتەکانی بـــۆ ئاســـتی خرۆشـــان بەرزکردووەتـــەوە و لـــە دەقـــدا پێکـــەوە کاردەکـــەن. لەســـەرەخۆ و هەنـــگاو بـــە هەنـــگاو شـــاعیریەتی و تایبەتـــکاری خـــۆی قـــووڵ کردووەتـــەوە و گەشـــەی سروشـــتی وەرگرتـــووە. نوێبەخشـــی و گـــۆڕان لـــە خـــۆڕا ڕوونـــادەن، لـــە ڕێـــگای نیمچـــە کامڵبوونـــی هەســـتەکانی نووســـەرەوە دەبنـــە (ڕووداو) و (دیـــاردە) و ڕوودەدەن. تـــۆوی ئـــەو نوێبەخشـــییەی ئـــەم شـــاعیرە، لـــە زەوی گـــەرم و نەرمـــی شـــیعری کوردیـــدا وەشـــاندی، لـــە شـــیعری کەســـانی دیکەیشـــدا چـــرۆی کـــرد و ســـەوز بـــوو، بـــوو بـــە ڕۆشـــناییەکی ناســـرا و و تایبـــەت و دیاریکـــراو.

ڕەگـــەزی گێڕانـــەوە لـــە شـــیعری کوردیـــدا لـــە ئاســـتێکی بـــاڵادا نەبـــوو، ئـــەم هەوڵـــی دا لـــە ئاســـتێکی فراوانتـــردا بـــەکاری بهێنێـــت و کۆمەڵێـــک خاڵـــی دیاریکـــراوی تێـــدا دەرکەوێـــت و خوێنەریشـــی لـــێ

نزیـک ببێتـەوە. بەهیـچ شـێوەیەک چـاوی لـە ناپاکیـی دیکتاتـۆر نەپۆشـیوە و تاوانەکانـی پشـتگوێ نەخسـتوون، هەڵوێسـتی ئەدەبـی بەرانبـەر وەرگرتـووە و لـە ویژدانـی خۆیـدا. واتـە: ویژدانـی ئـەدەب دادگایـی کـردووە. ئـەم دادگاییکردنەشـی بـە مەبەسـتی ئاشـکراکردنی خـودی بـەدە. تـا لـەوە تێبگەیـن خـودی بـەد لەنـاو کۆمەڵـگادا چـۆن ڕەفتـار دەکات و چ گرفتێـک دەنێتـەوە، گفتـار و کـرداری چییـە و بـە کـوێ دەگات. ئەگـەر نهێنییـەک لـە ئەزموونـی ئـەم شـاعیرەدا هەبێـت، ڕەنگـە ئـەوە بێـت بابـەت سـنووردار نـاکات و بـە هیـچ پێزانینێکیـش نووسـین لای چالاکییەکـی ڕۆژانـە نییـە. قەوارەیەکـە لـە دڵ و گیانیـدا گۆڕانـی بەسـەردا دێـت و شـێوەیەک وەردەگرێـت، شـێوەی نووسـین و دەقـی خـودی. لـە قووڵییەکانـدا پێبەپـێ بـەرز دەبێتـەوە بـۆ گـۆڕان و گوێبیسـتی هـاواری کپکـراو، هەمـوو کات کاتـی هاوارکردنـە. تـا دۆخێکـی لـێ وەرگرێـت بـۆ گەیاندنـی و بـە بابەتکردنـی هـاوار، ئـەو هـاوارەی دەسـەڵاتی دیکتاتـۆر لـە دڵ و گیانـی کۆمەڵـگادا دروسـت کـردووە. لـە بـوارە جـۆرا و جـۆرە ئەدەبییەکانـدا کاری کـردووە، وەک: شـیعر، چیـرۆک، ڕۆمـان، شـانۆنامە، ڕەخنـە و لێکۆڵینـەوە، وەرگێـڕان، ڕۆژنامەنووسـی ..... تـاد، بـێ وچـان تـەواوی توانـای خـۆی بـۆ نووسـین بەکارهێنـاوە. دەبێـت ئەوەمـان قبـووڵ بێـت لـە هەلومەرجـی ژیانـی کـورددا نووسـەرایەتی کارێکـی ئاسـان نییـە. دواتـر، کـە لـە نووسـیندا داهێنـەر بوویـت، هـەزار خەنجـەر لەسـەر پشـتتە. لەبـەر چـاوی ڕوونـی نیـوەڕۆدا، وەک کردەیەکـی جەسـتەیی نـا. بگـرە وەک کەسـایەتی لەنـاو چالاکییەکانـی ژیانـی ئەدەبـی و ڕۆحیـدا، دەتکـوژن.

لـە بنەماڵەیەکـدا، یـەک لـە خەسـڵەتەکانی ئـەم بنەماڵەیـە ئەدەبپـەروەری و خوێنـدەواری بـووە، لەناوجەرگـەی گەرمیـان: (کفـری) لـە سـاڵی **١٩٤٧**دا، لـە دایـک بـووە، نیشـانەیەکی گرینـگ، کـە بەدرێژایـی ئەزموونـی لەگەڵیـدا هاتـووە و بەردەوامیشـە، تونـدی و ڕووبەڕووبوونـەوە و بـە گژداچوونەوەیەتـی. ڕەنگـە کاردانـەوەی ئـەم کەشـوهەوایەی گەرمیـی مەڵبەنـدی لەدایکبوونـی بێـت، کـە تاسـەکانی بـەم شـێوەیە دەردەبڕێـت و بەشـێک بێـت لـە دەسـەڵاتی ئـەدەب، وەک هێزێکـی ئامادەکـراو و مەشـق پێکـراوی بیـر و هەسـت، بەرانبـەر لـە دیکتاتـۆر بگرێـت. ڕاسـتەوخۆش توندییەکـە نانووسـێتەوە، هاوکێشـەی نێـوان دەسـەڵات و کۆمەڵـگا دادەڕێژێتـەوە و دەیگۆڕێـت بـۆ ئاراسـتەی ئامانـج و پەیـام و کاکڵـەی مەبەسـت، کـە چالاکـی داهێنانـە. لـە ڕێـگای نووسـینەوە دەربڕیـن لـەم ئاراسـتەیە دەناسـینەوە و دێتـە دۆخـی خۆپێناسـەکردن و توانـا و ئەفسـوونێکی سـەیری سـووربوون، بـۆ سـەرکەوتن لـەم خۆپێناسـەکردنەدا خـۆی ئاشـکرا دەکات. مرۆڤـی یاخـی، بـۆ سـووربوون لـە بـاری یاخیبوونـی لـە دۆخـی دڵنیاییـەوە دەهێڵێتـەوە، ئەزموونـی مانادارکردنـی ژیـان

و دنیــای دیــار و دنیــای واقیــع وەک کتێبــی دڵخــوازی خــۆی دەخوێنێتــەوە، بــۆ بــە ئەدەببوونیــش بەدنیــای پەنهــان و دنیــای زەینــدا تێیدەپەڕێنێــت. فەرهەنگــی ڕۆژهەڵاتــی ئیســلامی و زانســت و دەقــە ئایینیــەکان کاریگەرییــان لــە بیــر و بنیــادی نووســینی کــردووە، خراپیــش بەکاریــان ناهێنێــت. لایەنــی درەوشاوەشــی لــە بیــر و بیرکردنــەوەی وەرگــر جێهێشــتووە.

بــە گژداچوونــەوە چییــە، یــان چەمکــی بەگژداچوونــەوە لــە ئەدەبیاتــدا بــە چ مانایــەک وەرگیــراوە و کاری پێکــراوە. ئەمەیــان بەلایەکــدا ڕووداوێکــی دەگمــەن نییــە . ســنووردارییەکە لــە نێــوان مــرۆڤ و دیکتاتــۆردا، یــان میللــەت و دیکتاتــۆر، واڕســکی ژیاندۆســتییە و دواخســتنی مەرگــە، بــەڵام ئەگــەر ئێســتێتیکای ڕۆحــی مــرۆڤ و ڕۆحــی میللــەت بــووە هێزێکــی ئێســتێتیکیی ڕەهــا، ببیندرێــت و ببیســترێت و هەســتی پێبکرێــت، ئەوەیــان دەبێتــە ڕووداوێکــی دەگمــەن. ئــەم شــاعیرە لــە خەمــی شــیعر و ئەدەبیاتــی خۆیدایــە، هەوڵــی ئــەم دۆخگۆڕینــەی داوە و کردوویەتییــە ڕووداوێکــی دەگمــەن و دیدێکــی مەزندەکــراو و دەتوانیــن پێــی بگەیــن، ســنووری هێمــا و هێماپێکــراو بەرفراوانتــر دەکاتــەوە و وزەی مانــا و ئێســتێتیک، کــە خوێنــەر داوای دەکات بــەرز دەکاتــەوە، هەروەهــا ســتەمی لــە شــیعر نەکــردووە و لەســەر یــەک شــێواز بەردەوامــی بــە بەهــرە و توانــای نــەداوە، زۆرینــەی شــێواز و ڕێبــازە شــیعرییەکانی ئەزمــوون کــردووە، بــۆ هــەر شــێواز و ڕێبازێــک بگەڕێیــت بــە شــێوەیەکی خەملێــو لــە ئەزموونــی (لەتیــف هەڵمــەت)دا دەیدۆزیتــەوە، لــە هەندێــک باروبــواردا ڕەگــەزی دیکــەی کارپێکــردووە و لێزیادبوونیشــی هێناوەتــە ئــاراوە، کــە ڕێبــاز و شــێوازە جۆربەجۆرەکانیشــی بەکارهێنــاوە، مرۆڤــی وەک ڕۆبۆتێــک، یــان پەپوولەیــەک نەهێناوەتــە ڕووبــەری نووســین، چاوڕوونــی بــۆ گــۆی زەوی هەیــە، ئــەم گــۆی زەوییــەی، کــە هێشــتان مــرۆڤ بــۆ بەختیــاری تەماشــای دەکات و تێدەکۆشــێت. مــرۆڤ لــە ئاســت نهێنییەکانــدا دادەمێنێــت و ئــارەزووی بەدیهێنانــی هەســتپێکردنی مــرۆڤ و سەرســامییەکانیەتی، ســەرنجمان بــۆ ئاســتی بەدیهێنانەکانــی ڕادەکێشــێت و بیــر لــە هــۆکار و دەرئەنجامەکانــی بکەینــەوە. خاوەنــی سروشــتێکی هەســتییە و توانایــی ئــەوەی هەیــە دەربڕیــن لــە جوانییــە ســادەکانی ژیــان بــکات، ســادەییەکە لــە نوێبەخشــی قــووڵ بکاتــەوە، لای نووســەری پێگەیشــتوو هەمــوو شــتە جوانەکانــی ژیــان بــە ســادەیی دەردەبڕدرێــن. زمــان بیرکردنەوەیەکــی بەردەوامــە، زمــان لــە ڕێــگای قوتابخانــە، یــان قۆپیەکــردن و گواســتنەوە لــە فەرهەنگەکانــدا فێرنەبــووە، لــە ژیــان و بەرزکردنــەوەی ژیــان، تائاســتی ئەفســانە و خوداوەنــدەکان و ژیانــەوەی بەهــا مرۆڤایەتییــەکان و ئەشــقی نووســین، ئــەو زمانــە گــەرم و گــوڕ و فرەپەیوەندییــە فێربــووە، هێــزی داوەتــە پیــت و وشــە و لــە ڕستەدا بــێ گــرێ و گــۆڵ ئاســۆ و دووری ئێســتێتیکی پێــدەدات و پەیوەندییەکانــی نێــوان وشــە دەدۆزێتــەوە و هێــزی

پێدەدات، هێزی چییەتی و بوونی زمان. لە زماندا کەمێک پێبەستە بە زمانی ئایینەوە. ئەو زمانەی لە ئاسمانەوە هاتووەتە خوارەوە و زمانی تاکە، بە خاڵ و نیشانەی دیارکراودا بەڕێوە دەچێت. وەک سرووشدەرێک داوای سرووشی لێ دەکات، سرووشی شیعرییەت و ئاسۆی خەملیوی دنیایەکی شیعراوی، کە پەیمانی ژیانێکی لەگەڵدا دێت، ئاشتکردنەوەی هەموو ناکۆکییەکانی هەڵگرتووە، هێزی وەرگرتن و هێزی تێڕامانمان بەهێز دەکات، بە ڕەوانبێژییەکی چەشەدارەوە هەوڵی بە گەڕخستنی پێکهاتە نوێبەخشەکان دەدات. لەم شێوە دەرخستنەدا شاعیر هەوڵ دەدات شیعر خۆبوونی خۆی هەبێت و ئەو ڕووبەرە وێنا بکات، کە ڕۆح دەریدەخات و ئینتیمای خوێنەری بۆ پەیدا دەکات و ئەو باروبوارە دەڕەخسێنێت، کە تێیدا نیشتەجێ بێت. بەشێوەیەکی پەسندیش هەڵوێست و تێگەیشتنی لەبارەوە بە پیت بێت و هەستەکانی بخاتە بەردەست، ئەو هەستانەی ژیان بەدەستی هێناوە.

بوون و داهێنان و ژیان و ناخی خۆدامەزرێنەر، پشت بە دەروونی هەستیار دەبەستێت، کە توانای هەبێت بەرانبەر گیروگرفتی دیارکراو بووەستێتەوە.

نووسەری: (نۆ) سەری، دەست لە پشت دراو و پەروەردەی دەستی ئەم و ئەو و کاسەهەڵگری سواڵ، یان کەمتەرخەم و مردۆخ و خۆنەناس و ویژدان ڕەق و خەڵات وەرگر و ئافەرین ویست و بەرفەرمانی پیلانگێڕان: ئەگەر (نوێبەخش)تان بینی بیکوژن، چونکە بە بڕواوە ڕسکاوە، (گۆڕانکار) و (دۆخگۆڕە). دڵی دوور لە خوێن و دەمار و جەستەی لێ نادات، پشتگیریش لە تایبەتکار و نوێبەخشی دەکات. پشتگیریی تایبەتکار و نوێبەخش بەرەو کوێت دەبات، بەرەو خودێکی کراوە و شۆڕەسوارییەکی تایبەت و ڕووبەری ئەدەبی بێگەرد، کە ویژدانی ئەدەب، تێیدا نافرۆشرێت و ناکڕدرێت و نووسەری: (نۆ) سەری، لێ نییە.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی ئەنوەر قادر محەمەد بە وشە

کــەس ناتوانێــت وێنــەی دواڕۆژ بکێشــێت. ئــەوەی هەمانــە تەنیــا وێناکــردن و خواســت و مەرامێکــی کەســییە، لــە زەینــدا پــەرەی پێدەدرێــت. هەمــوو ئــەو پرســیارە کاریگەرانــەی لــە دەوری پرســیاری ژیــان کۆبوونەتــەوە، بــە ســتوونی و ئاســۆیی و بازنەیــی زیادیــان کــردووە و دووبــارە بوونەتــەوە، بــە خولیــا و کارا و بەرهەڵســتییەکی دیکــە، بوونەتــەوە پرســیاری ســەرەکی ژیــان. بــە دوای تێگەیشــتنی واقیعــدا گــەڕاون و دەگەڕێــن. شــاعیر لــەم جــۆرە گەڕانــەدا، بنەماکانــی شــیعری نوێبەخشــی پێکدەهێنێــت و بــە پەرۆشــەوە ئــەو گرفتانــە دەدوێنێــت، پــاش دواندنیــان لــە شــوێنی ســەرەکی شــیعردا، دەیانکاتــە ناوەنــد و وەک هەقیقەتێــک چۆنیەتــی ژیــان و بوونــی تایبەتــی لــەم ناوەنــدەدا پێشــکێش دەکات.

زریــان، زایەڵــە، زنــار: لەنــاو شــیعری کوردیــدا ڕووناکییەکــن، ببــڕای ببــڕ لــە کزبوونــدا نیــن. لــە جوانییەکــی نزیکــەوە ســەیری ژیانــی کۆمەڵگایــان کــردووە، لەنــاو ئــازار و تلانەوەکانیانــدا بــۆ داهێنــان ژیــاون و پــڕن لــە هێمــای ژیــان و بەرگریکــردن لــە ژیــان. لەگــەڵ پێچــی ڕۆژ و ڕۆژگاردا بەهــای شــیعرییەتیان زیاتــر ڕوون دەبێتــەوە و باشــەیان دەگوترێــت. لــە بەکاربردنێکــی دەگمەنــدا ئەزموونــی ژیــان و نووســینیان مشــتوماڵ و تاقــی کردووەتــەوە . بــێ ئــەوەی لــە پێنــاو دواڕۆژدا نووســرابن. خۆیــان کۆمەڵێــک خــاڵ و هێڵــن، مرۆڤــی هەمــوو ڕۆژ و ڕۆژگارەکان دەتوانــن بیکەنــە تابلــۆ و ماڵــی فەرامۆشــی و پشــوودانی خۆیانــی لەنــاو دانێــن. شــیعر کتێبــی کــراوەی فەرامۆشــی و پشــوودانی مرۆڤــی ئــازادی ویســت و تەنیایــە، هەلومەرجــی ژیانــی بەشــێوەیەکی ڕوون و ڕەوان دەردەبڕێــت، هــەر ئەمــەش هــۆ و ئامانجــی ســەرەکییە، مــرۆڤ خــوو بــە نووســینەوە دەگرێــت و خــۆی لــە ئــاکاری بــاو لادەدات. ئــەو دەقــە ئەدەبییانــەی لــە ڕۆژ و ڕۆژگاری خۆیانــدا بچنــە ناخــی وەرگــری ئــازادی ویســت و تەنیــاوە، بــێ چەنــد و چــوون دۆخــی مانــەوەی بــۆ دەڕەخســێت و نیشــتەجێبوونی لــە دواڕۆژدا دەســتەبەر دەکات. خوێنەریــش لــە کاتــی جیــا جیــادا دەگوازێتــەوە نــاو وەرگرتنێکــی ڕاســتەقینەوە. ئــەو ژیانــەی شــیعری ڕاســتەقینەی تێــدا دەنووســێت، لــە هەمــوو ســەردەمەکاندا بــەردەوام دەبێــت و بەشــێوەی جیــا و شــێوازی هەمەجــۆرەوە دووبــارە دەبێتــەوە، بــە زیادبوونــی شــتی بچــووک بچووکــەوە خــۆی ئامــادە دەکاتــەوە بــۆ بەکاربردنێکــی دیکــەی کاریگــەرەوە.

تایبەتمەنــدی و شــکۆیەک لــە شــیعری کوردیــدا بــەر: (ئەنــوەر قــادر محەمــەد) دەکەوێــت، لــە هەرســێ کــۆ شــیعریدا، جۆرێــک کەشــوهەوای تــازەی داهێنــاوە و هێناویەتــە نــاو ئەدەبــی کوردییــەوە .

زریان: شیعری هەڵچوون و جۆرێک شکستی خودی و شکستی نەتەوایەتی.

زایەڵە: شیعری لێوردبوونەوە و ڕامانی هێمن.

زنار: شیعری لێوردبوونەوە و ڕامانی هێمن و عیرفان و غوربەتی ناخ.

لــە تێگەیشــتن و بەکارهێنانــی زمانــدا ئێجــگار هەســتەوەر و تایبەتــکارە، بــە ئاســانی دەتوانــی بنەمــا بنەڕەتییەکانــی داڕشــتن و خاســیەتە شــێوازییەکانی هەرســێ کــۆ شــیعری لــە یــەک جیابکەیتــەوە. ئەمــەش گرینگتریــن دەســکەوتی نووســین و داهێنانــە، کــە لەگــەڵ خــوڕی و خاویــی ترپــە و ئــاوازدا بگونجێــت.

نووســەری دەگمــەن ئــەم جیاکارییــەی بەردەکەوێــت، کــەم وێنــە و بــە بەهایــە بــۆ ئاســتی ئەدیبــە داهێنەرەکانــی بــەرز دەکاتــەوە. بۆچوونــی تــەواو و ڕوونــی بەرانبــەر نوێبەخشــی پێشــکێش کــردووە و هێڵەکانــی لــە دەقــی: (وەرزی ســەرهەڵدانی فەرهــاد - گۆڤــاری بەیــان، ژمــارە ٨ی ســاڵی **١٩٧٣**، ل: **٣٠** تــا **٣٢**) دا دەرکەوتــووە و خــۆی نوانــدووە، هەروەهــا بۆچوونــی لەبــارەی بــوون و ژیانــەوەش گــەرم و سەرنجڕاکێشــە، ئێمــە بــە تێڕوانینێکــی لێــڵ ناگەیەنێــت. لــە ڕەوتــی نووســیندا بــە خودێکــی هۆشــمەندەوە ڕێــگای داهێنانــی گرتــووە و نەچووەتــە نــاو هیــچ ئەڵقــە و داو و گرووپێکــەوە. ژیــان لەنــاو دەقەکانیــدا درەوشــاوەیە، قەتیــش ملنەرمــی دەســەڵات نەبــووە. بۆچــوون و ئاراســتەیەکی دیاریکراویشــی قبــووڵ نەکــردووە بــۆ پێویســتیی ئابــووری، یــان ڕاگرتنــی دڵــی حزبێــک، یــان ڕێکخراوێــک، یــان دامەزراوەیەکــی سیاســی.....تاد، ســێبەری ســەکۆی ســوڵتان و دیکتاتــۆرەکان ڕەنگــی پێڵاویــان تاریــک نەکــردووە. دەزانێــت هەنــگاوی نووســین و داهێنــان چــۆن هەڵدەگرێــت. هەنــگاو هەڵێنانــی نووســین لەســەر ڕووبــەری ســپیی کاغــەز و ئاوێنــە و هاوێنــەی کامێرایــە. ئــەم زانینــە خــۆی تێگەیشــتنی پەتییــە لــە ئەدەبــی بێگــەرد و پەیامــی ئەدەبــی بێگــەرد. ســەربەخۆیی لەنــاو کۆمەڵــگای ئێمــەدا دژوارتریــن ڕێگایــە و هەڵبژاردنــی ئاســان و بــێ گیروگرفــت و کێشــە نییــە. ئــەم هــەوڵ دەدات بــۆ دەســتەبەرکردنی دەســەڵاتی پەتیــی ئــەدەب، کــە دەســەڵاتێکی بێگــەردە و کاریگــەری تــا هەتایــەی جوانییــە. دوورە لــە دەســەڵاتی بەڕێوەبــردن. دەســەڵاتی بەڕێوەبــردن، بۆچــوون و تێڕوانینــی خــۆی بەســەر بەرانبــەر دەســەپێنێت، چاودێــرە لــە ســەر چۆنیەتــی بیرکردنــەوە و هەنــگاو هەڵێنانــی. شــاعیر ســەربەخۆیی تــەواوی

بـۆ خـودی خـۆی و خـودی خوێنەرەکانیشـی دەسـتەبەر کـردووە. بـەوەی هیـچ پانتاییەکـی نووسـینی نەداوەتـە ئـەوی دیکـە. واتـا دەسـەڵاتی دیکتاتـۆر. لـەم جـۆرە ئەدەبـە بێگـەردەدا تەنیـا گوێـت لـە لێدانـی دڵـی ئەدەبـی بێگـەرد و ویژدانـی جوانـی و خولیـا و چێـژی دەگمـەن دەبێـت. هەمـوو سـاڵێک بـۆ حەجکـردن سـەردانی مەڵبەنـدی لەدایکبوونـی خـۆی، (عەربـەت) دەکات، بـە بچووکتریـن توخمـە ناوچەییەکانییـەوە پێبەسـتە. جەژنـی لەدایکبوونـی سـەر زەوی (١٩٤٧/٧/١) بۆنەیەکـی ئەدەبـی و نەتەوایەتییـە، هەروەهـا جەژنـی لەدایکبوونـی ژێـر زەویشـی بۆنەیەکـی دیکـەی ئەدەبـی و نەتەوایەتـی دەبێـت، پێویستیشـە لـە گۆڕسـتانی ناودارانـی وڵات بـە خـاک بسـپێردرێت. ژیانـی شـیعری لـە کـۆ شـیعرێک بـۆ کـۆ شـیعرێکی دیکـە ڕووەو گەشـە و جیـاکاری دەڕوات . متمانـەی تـەواوی لای کتێبخوێنـی ئەدەبیـات دروسـت کـردووە، نوێبەخشـی و هاوچەرخیەتـی خـۆی دەپارێزێـت. ئەگـەر دیوانـی شـاعیرانی نـاوداری کـورد لـە کتێبخانەیەکـدا ڕیزبەندییـان بـۆ بکرێـت. دیوانـی ئـەم شـاعیرە شـکۆی ئـەوەی دەبـێ بـە تەنیشـت دیوانـی: (جەزیـری و نالـی و مەحـوی و مەولـەوی و وەفایـی و حاجـی قـادری کۆیـی و گـۆران و دیـلان) ەوە دابندرێـت.

خـۆی بـە وێنـەی ئاڵـۆز و لێڵـەوە سـەرقاڵ نەکـردووە، پاراوییەکـی ئێجـگار بەتینـی تێدایـە، پەیوەندییەکانـی وێنـە بـە حیکمـەت و هەسـتی ناخییـەوە دەستنیشـات دەکات. دەتواندرێـت زۆر خاسـیەتی شـیعری لـەم شـاعیرەدا بناسـرێتەوە. ترپـە و ئـاوازی داسـتان و بەیتـی بـە تێگەیشـتنەوە وەرگرتـووە، وەک پێویسـتییەکی نوێبەخشـی ئاگاداریانـە و لـە کارەکانیـدا خاسـیەتێکی کاریگـەری شـیعرین . ترپـە و ئـاوازی داسـتان پێویسـتییەکی بنەڕەتییـە بـۆ نوێبوونـەوە و سـەرچاوەیەکی ڕوون و پـڕ بەهرەیـە بـۆ بەدەسـتهێنانی (پەنجەمـۆر)ی سـەربەخۆیی داهێنـان و ناسـینی ڕەگوڕیشـەی دیـاردە جیـاوازەکان. ئـەم شـاعیرە لـەم قەڵەباڵغـی و هـەرا و زەنایـەی ئەمـڕۆدا خـۆی بەدوورگرتـووە و دوورەپەرێـزی کردووەتـە ئامانـج و دۆخێکـی سروشـتی وەرگرتـووە. ڕووگەنمـای شـیعری دۆزیوەتـەوە و بـزری نـاکات و دەیپارێزێـت. بـزری بـکات، یـان بـە مـوو لێـی لابـدات دەبـێ کڕنـووش بـۆ ناڕەوایـی، یـان سـاختەکاری ببـات، توانایـی نووسـینی لەناودەچێـت. ئـەم بـە تەنیـا و بـەس کڕنـووش بـۆ (خـودی تەنیـا) و(شـیعری بێگـەرد) و (توانایـی نووسـین) دەبـات. زۆربـەی کاتەکانـی لـە ماڵـەوە، ماڵـی پشـوودان و خۆشـبەختیی نووسـین. بەسـەر دەبـات. واتـە: لەگـەڵ خـۆ دانیشـتن و تێڕامـان لـە دووری و ئاسـۆکانی کتێـب و خوێندنـەوە و نووسـین. تەمـەن و ئەزمـوون ئەوەیـان تێگەیانـدووە و بۆیـان یـەکلا کردووەتـەوە، کـە دوورەپەرێـزی بەتێگەیشـتنەوە

پـەروەردە بـکات. نـەک گۆشـەگیری و دابـڕان لـە واقیـع و دەوروبـەردا. واقیـع بـۆ پشـتگیری لـە خۆکـردن، گومـان لـە دەربڕینـی پرسـیارەکانی خـۆی نـاکات. واقیـع وەک کۆمەڵێـک پرسـیاری بـەردەوام ورووژاو وەردەگرێـت و دەیدوێنێـت و تێڕوانینیشـی لـە واقیعـدا کـورت ناکاتـەوە، یـان واقیـع وەک تاکـە بۆچوونێـک لـە بیرکردنەوەیـدا بـاڵا نییـە، بـەڵام بـە توانـا و مۆسـیقایەکی هێمنـەوە گوێـی بـۆ شـل دەکات، ئـەو ماوەیـەی وەردەگرێـت و دەیکاتـە سـەرچاوە و بەهـرە و سـرووش، کـە دەکەوێتـە نێـوان خـودی شـاعیر و واقیعـەوە. ئـەو ماوەیـەش دیـار نییـە خوێنـەر لـە چێـژ و بیرکردنـەوەی خۆیـدا وێنـای دەکات. دوورەپەرێـزی بەتێگەیشـتنەوە، توانایـی مـرۆڤ هەڵدەسـەنگێنێت و دەیداتـەوە دەسـتی بـۆ ئـەوەی لەنـاو کێـش و پێوانـەی لـە مەحەکدانـدا توانـای خۆپێشـکێش کـردن و خۆدەستنیشـان کردنـی هەبێـت. کێـش و پێوانـە و قەبـارەی خـۆی بدرێتـەوە دەسـت. دوورەپەرێـزی خوێنێکـی زۆر بەهێـز و پـاراوە بـۆ نووسـین و چەمکـی پیـرۆزی و ئاسـوودەیی مـاڵ قـووڵ دەکاتـەوە، شـیعری بێگەردیـش لـە هـەرا و زەنـا دەپارێزێـت، هەروەهـا لەگـەڵ خوێنـەرە زەینییەکانیـدا دەکەوێتـە پەیوەندییـەوە و بـە باشـی لەگـەڵ یەکـدا هەڵدەکـەن. خوێنـەری زەینیـش خولیـای زانیارییـان هەیـە و بـڕوا و بۆچوونـت وێنـا دەکـەن.

تەمموزی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی سەلام محەمەد بە وشە

ئـەدەب لـە کـرۆک و ناوکـی خۆیـدا بـۆ مـرۆڤ و ئـەو بەشـەی سروشـت دەنووسـرێت، کـە سـیما و خەسـڵەتی مرۆڤیـان وەرگرتـووە، یـان لـە سـیما و خەسـڵەتی مرۆڤـدا بوونـی خـۆی دەدۆزێتـەوە و دایدەڕێژێـت. بـەو شـێوەیە ئـەدەب مـرۆڤ دەخاتـە چەقـی گـەردوون و زەمینێکـی تـاک و شـایانی بـۆ تەرخـان دەکات. ئـەو دێـرە تیژانـەی لەنـاو شـیعرەکانی: (سـەلام محەمـەد) دا، بـە دوای ڕاسـت و چەپـی خۆیـدا دەڕوانێـت. دەردەکـەون و ون نابـن، ئـەوە داڕمانـی بەهـا و ناکۆکـی و پەیوەندییـە هاوسـۆزەکانن، لـە بارێکـی دیاریکـراودا دەردەکـەون و هاوسـەنگی هێمـا و هێماپێکراوێـک بـە تەواوکردنـی یەکتـری دەدەن. زۆر لەسـەر ڕسـتەی سـەرەتا و کۆتایـی ڕادەمێنـێ، وەک بڵێـی سـەرەتا و کۆتایـی بکاتـە ناوەنـد و نوختـەی بینینـی دۆخگۆڕیـن. گرژیـی لـە نێـوان دێڕەکانـی سـەرەتا و کۆتاییشـدا وەک هونەرێـک دەمێنێتـەوە، ئاسـۆ و دوورییـەک وەردەگرێـت. سـەرەتا و کۆتایـی دەبێتـە بەشـێک لـە بنیـادی پێکهاتـەی واقیعـی شـیعرەکە و دەخرێتـەڕوو، ئاڵوگۆڕێکـی بنەڕەتـی لـەودا پێکهێنـاوە. دەکرێـت ئـەم تیـن و تـاوەی سـەرەتا و کۆتاییـە وەربگریـن، بڵێیـن جۆرێکـی زۆر تایبەتـە بـۆ دامەزراندنـی پەیوەندییـەک. ئـەم پەیوەندییـە سـەر بەدەقێکـی دەستنیشـانکراوە و هەوڵـی دووبـارە ڕێکخسـتنەوەی ڕەوت و مانـای نـاو دەق دەدات. خـۆی شـێواز و فۆرمێکـی پەرەپێـدراوی کلتـووری خۆماڵییـە. نموونـە: بەیتـی کـوردی وەک هەسـتی ڕاستەقینەی خـۆی، زۆر لـە سـەرەتا و کۆتاییـدا ڕادەمێنـێ. کەواتـە: ئـەم شـێواز و فۆرمـە پرسـیارێکە لەبـارەی ئاکامـی بەردەوامبوونـی کلتـوورەوە. دەتوانیـن ئـەو شـێواز و فۆرمـە بـە هەقیقەتێکـی نوێبەخشـی بزانیـن، چونکـە سـەرەتا و لـە پێشـتردا بووەتـە هـۆی بەدیهێنانـی پێویسـتییەکانی نوێبەخشـی. هەمـوو ئەدیبێکـی نوێبەخـش خاوەنـی هەقیقەتـی بـاڵای خۆیەتـی. ئـەم هەقیقەتـەش تەنیـا شـێواز و فۆرمـی نووسـینەکەیەتی. لـەم جـۆرە نووسـینەدا ئـەدەب زۆر لـە ڕۆژانـەی واقیـع دوور ناکەوێتـەوە، هەمـوو شـتێک پێکدەهێنـێ. وردبوونـەوە لـە وردەکارییەکانـی ژیانـی ڕۆژانـە، کـە ئێسـتێتیکایەکی بینـدراوی بـە شـێوەی جـووڵاو تێـدا پێشـکێش و پەخشـکراوە، یەکێکـە لـە کانگاکانـی بەهـرە وەرگرتـن و ختووکەدانـی نـاخ بـۆ دۆخـی شـیعری، دۆخـی شـیعریی جیهـان و کـرۆک و ناوکـی مرۆڤـە و بـە قووڵـی ڕێـزی ژیانـی تێـدا دەگیرێـت. شـیعر ئەگـەر بـە قووڵـی ڕێـزی ژیانـی تێـدا نەگیـرا، بـێ بگـرە و بـەردە ڕووکـەش و یەکئاسـتە.

زمـــان لای وەک موگناتیـــس وایـــە، ئامانجـــی دەربڕیـــن و کەرەســـتەکانی داهێنـــان لـــە بیرکردنـــەوەی داهێنـــەر دێنێتـــە دەرەوە، بـــۆ جووڵانـــدن و خۆدەربڕیـــن. پەیوەندیـــی نێـــوان وێنـــەی هەســـتی و وێنـــەی زەینـــی بـــەرەو هەڵوەشـــانەوە دەبـــا، وێنـــەی ویســـتی کۆمەڵـــگای کـــوردی دەکێشـــێ، کـــە ویســـتێکی کـــۆ واتایـــە و بـــە دوای داگیرســـانی هێڵێکـــی ســـەوز ســـەرگەردان و مانـــدووە، کـــە وەرچەرخـــان و گۆڕانێـــک دروســـت بـــکات، شـــیعر دەکاتـــە جێگـــرەوە، جێگـــرەوەش دەکاتـــە شـــیعر و خـــۆی تێـــدا دووبـــارە دەکاتـــەوە، وەک چالاکییەکـــی بیندراویـــش بەشـــداربوونی کارای خـــۆی لەنـــاو پێشـــان دەدات و پێکهاتـــە وەردەگرێـــت. ئەگەرچـــی ئـــەو بۆچـــوون و پێودانـــگ و جێگۆڕکێکردنـــە جـــۆرە ڕایـــەڵ و تانوپۆیەکـــی هەڵخەڵەتێنـــەری شـــیعری بێگـــەردە. بـــۆ بەرهەمهێنانـــی شـــیعری بێگـــەرد، هـــەزار ڕێـــگا هەیـــە بـــۆ خۆدەربڕیـــن و خۆهێنانـــە ســـەر دۆخـــی داهێنـــان و دەســـت لـــە دڵـــی شـــتەکاندان و ڕۆچـــوون بەنـــاو ســـەرزەمینی شـــیعردا.

مـــرۆڤ شـــیعر بنووســـێت و سیاســـەتیش بـــکات، بـــێ هیـــچ گومـــان و دڵ لـــە دڵدانێـــک لـــە یەکێکیانـــدا ســـاختەکارە. بەشـــێک لـــە شـــاعیرانی ئەمـــڕۆ هێنـــدەی خەریکـــن لـــە ناوەنـــدە سیاســـییەکان نزیـــک دەبنـــەوە، کەمتـــر لـــەوە خەریکـــی شـــیعری بێگـــەردن.

هـــەر دەقێکـــی شـــیعری، بارێکـــی تایبەتـــی داهێنـــەر دەهێنێتـــە بـــەر ئاوێنـــەی بەرانبـــەر بـــۆ خۆناســـاندن و جۆرێـــک گفتوگـــۆ و لێوردبوونـــەوە، پێویستیشـــە بـــەو پێودانگـــە، کـــە بارێکـــی تایبەتـــە لێـــی وردببینـــەوە، چونکـــە بـــارە تایبەتەکـــە ئـــەو هـــۆ و ئامانـــج و دەرهاوێشـــتەیەیە، دەقـــە شـــیعرییەکەی لێـــوە بەرهـــەم هاتـــووە و بووەتـــە ئامادەبـــوون لـــە بوونـــدا . بـــاری تایبەتیـــش، کـــە بـــوو بـــە بەرهـــەم، دەگات بـــە بەدەســـتهێنانی ئاگایـــی نووســـین و دەبێتـــە ئاکارێـــک بـــۆ سروشـــتی خـــودی، سروشـــتی خودیـــش دڵگەرمـــی و هەســـتیاری لەبـــارە تایبەتییەکـــەی نووســـەر دەکاتـــە هێمـــا و هێماپێکـــراو و وێنـــەی گـــەورە کـــراو، یـــان بچووککـــراوی چۆنیەتیـــی بیـــر و بیرکردنـــەوەی. لـــەم ئاڵوگـــۆڕ و کردەیـــەدا خـــودی نووســـەر دەبێتـــە خـــودی ئـــەدەب و نیشـــانەی هونەریـــی ئـــەدەب دەدۆزێتـــەوە. لـــەم حـــاڵ و بـــارەدا هونـــەری دۆزراوە بـــۆ بەرانبـــەر شـــیاوی تێگەیشـــتن دەبێـــت و بـــە باڵاتریـــن پلـــەی خـــۆی گەیشـــتووە.

ســـۆفی لـــە دەروونـــی خۆیـــدا بـــە دوای ئازادیـــی خوداییـــدا دەگەڕێـــت، لـــە ئازادیـــی خوداییـــدا هەقیقـــەت داپۆشـــراو نییـــە. دەقـــی: (هەنگوینـــی تـــاڵ ـ گۆڤـــاری بەیـــان، ژمـــارە **١٣٨**ی ســـاڵی**١٩٨٧**، ل: **٦٢** تـــا **٦٣**)دا، بـــە شـــێوەیەکی پڕشـــنگدارانە دەربڕیـــن لـــە هەڵبـــەز و دابـــەزی ڕۆحێکـــی پـــڕ گومـــان و پەرێشـــان دەکات. زیـــاد و کەمـــی لـــە دەقەکـــەدا فڕێـــداوە و کاکڵـــەی هێشـــتووەتەوە.

واتـە: جومگـە سـەرەکی و پێویسـتییەکان. خاوەنـی ئەزموونێکـی تێڕامـان و لێخوردبوونەوەیـە لـە ژیانێکـی جەنجاڵـدا، ئەزموونـی ڕۆح، ڕایـەڵ و تانوپـۆی هەسـتێکی ڕەسـەنە لـە ئامادەبـوون لـە بوونـدا، بوونێکـی پـڕ گومـان و پەرێشـان. ئـەم شـیعرە تایبەتێکـە لـە ڕوخسـارە کاریگـەرەکان و ئـەو شـتە دەردەبـڕێ، کـە شـاعیر لـە ڕۆحیـدا، یـان لـە شـوێنێکی نزیـک ڕۆحییـەوە بـە دوای سـەرهەڵدانیدا عەوداڵـە و سەرسـام و چـاوەڕوان لـە پێشـوازیدا وەسـتاوە.

بـۆ نیشـاندانی کاکڵـەی ڕۆحێکـی پـڕ گومـان و پەرێشـان. ئـەم شـیعرە بژاردەیـە، بـە تیـن و تـاو و سـەرنجی تـەواوەوە لـە ڕیشـاڵی دەروون دەڕوانێـت، کـرۆک و ناوکـی هەسـتەکانی ئەزمـوون دەکات. پـاش ئەزموونکـردن و مامەڵـە لەگـەڵ کەرەسـتە ئەزموونکراوەکـەدا دەیگوازێتـەوە پانتاییەکـی پیشـاندراو. بـە بوونێکـی دیـار و ئامـادە و ئـازادەوە لـە (نوختـەی بینیـن)ی نەمـری و درەوشـانەوەدا دەوەسـتێت. وەک سـۆفی لەگـەڵ بنەڕەتـی بوونـی خۆیـدا گفتوگـۆ پێکدەهێنێـت، گفتوگـۆش یارمەتـی بیرکردنـەوەی دەدا، (زمـان) و (شـیعر) وەک (خـود) و (سروشـت) بەنـاو هەمـوو شـتەکاندا تێدەپەڕێنێـت، بەرانبـەر هەمـوو شـتەکانیش دەیانوەسـتێنێت، هەریەکەیـان لـە ڕێـگای ئـەوی دیکەیانـەوە هەسـت پێدەکرێـت و دەبێتـە هـۆی ڕوودان و چالاکـی بوونـی بـاڵا.

ئامانجـی نووسـین خەیـاڵ و واقیـع بەگـەڕ دەخـات بـۆ پێشـبڕکێ و ململانـێ. خەیـاڵ واقیـع دەهێنێتـە یـاد و واقیعیـش خەیـاڵ تیشـکدار و دەوڵەمەنـد دەکات. لـەم شـیعرەدا تیشـکی دەروون دەوڵەمەنـدی و بەهێـزی و باوەڕبەخۆبوونـی بـە شـاعیر داوە، لـە کاریگەرییەکانـی دەرەوەی ڕزگار کـردووە. وێنـە بـە هێزێکـی جۆراوجـۆری، ویسـتی و نەسـتی و نیشـانەی پەیوەندییـەوە، خـۆی زاڵ دەکات و خەیـاڵ زاخ دەدا، هەسـتیارییەکی پەنهـان لـە وێنـەکان پەخـش دەبـن، بـە هـۆی زاوزێکردنـی یـەک بـە دوای یەکـی وێنەکانـدا دەتوانیـن دەسـت لـە هەسـتیارییەکان بدەیـن و فـەزای چـوار دەوری، ویسـتی و نەسـتی و نیشـانەی پەیوەندیـی وێنـەکان ببینیـن. بـەم جـۆرە کەسـایەتییەکی پـڕ گومـان و پەرێشـان لـە ململانـێ لەگـەڵ خۆیدایـە و دووچـاری خۆخواردنـەوەی بەردەوامـی دەکات. ئەنجـام لەنـاو گومـان دێتـە دەرێ و گومانەکـە خـاو دەکاتـەوە، بـە دەسـتەواژەی (چەنـدان بیـرەوەری ڕەشـت بـۆ جێهێشـتم)، یـان (بـۆ بەیانـی پەشـیمانم) خـۆی بەختـەوەر و خۆشـحاڵ دەکات و پیرۆزییـەک بـە خـۆی دەدات، خـودی پیرۆزییەکـەش لـە ڕەوتـی دەقەکـەدا دەردەکەوێـت و ون نابێـت. تێیـدا هەقیقەتـی ڕۆحـی خـۆی بەرجەسـتە دەکات، ئەوپـەڕی بوونـی خـۆی دەسـەلمێنێت. لەگـەڵ ئـەم بەرجەستەکردنەشـدا بـۆ سـازدانی جیهانـی ئەدەبـی. سروشـت هاوتـای مرۆڤـە، سروشـت وەک بابـەت لـە ئەزموونـی ئـەم شـاعیرەدا کـەم مامەڵـەی لەگـەڵ

کــراوە، یــان لابــەلا هاتووەتــە نــاو دەق و پەیوەســتێکی قــووڵ و قووڵبوونــەوەی نییــە. بــارودۆخ و ســەردەم و ڕووداوە جیــا جیاکانــی کات و شــوێن دەبنــە هــۆی پێکهێنــان و پێکهاتــەی نووســەر، بــەڵام کــە نووســەر لــە ڕێــگای نووســینەوە گەڕایــەوە ســەریان، ئەوکاتــە بــارودۆخ و ســەردەم و ڕووداوە جیــا جیاکانــی کات و شــوێن دەبنــە ئامانجــی نووســین.

ئابی ۲۰۰۸ هەولێر

قەڵەمکێشی جەلال بەرزنجی بە وشە

شـیعری بـاش وەک کانیـی پـاراو وایـە، هەموومـان لێـی بخۆینـەوە کـەم نـاکات. ئـەو دەقانـەی هاوچەرخـی هەمـوو ڕۆژ و ڕۆژگارێکـن، ئەوەیـان وەک ناوەندێـک بـۆ ئێمـە هێشـتووەتەوە، شـیعر بـرای خوێنـی نەهامەتـی و کەسـەربارییەکانی ژیانـە. (جـەلال بەرزنجـی) لـە دڵشـکان و ناکامـی و نەهامەتییەکانـی ژیانـی خۆیـدا کەمەیەکـی کەمـی شـیعری جوانـی کـوردی نووسـی.

شاعیریشـمان هــەن کــوڕی ڕێزلێگیــراوی دەســەڵاتن و ژیانیــان لێوانلێــوە لــە گەشــت و خۆشـی، دەسـەڵات خـەڕۆ و دانەخـۆرە و ئالـوودەی کـردوون بـە گەشـت و خۆشـییەکانی ژیـان. بۆشـاییەک لـە ژیانیانـدا نەمـاوە لـە پێناویـدا تێبکۆشـن و هەوڵـی پڕکردنـەوەی بـۆ بـدەن. ناچـارن بـۆ درێژکردنـەوەی هێڵـی شـیعر پەنـا ببەنـە بـەر دەرەوەی خۆیـان و وەک هانـدەر و هـۆکار، جۆرێـک سـاختەکاری بەکاربهێنـن و هەمـوو پیرۆزییەکانـی خۆیـان، کـە شـیعرە لـە پێنـاو خـەڕۆ و دانەخـۆرەی دەسـەڵات لـە دەسـت بـدەن. مرۆڤیـش بـێ ڕەچاوکردنـی پیرۆزییـەک ناتوانێـت سـەرکەوتوو بـژی، کـە شـیعرش تاکـە پیرۆزیـی شـاعیری ڕاسـتەقینەیە.

تێکۆشـان لـە پێنـاو دەسـتەبەرکردنی خۆشـییەکانی ژیـان. بەهـۆی دانەخۆرەبـوون، تێکۆشـانیش لـە پێنـاو شـیعری بێگـەردە، یـەک یەکیـان لاسـەنگ دەکات. بەشـێک، بەشـێکی زۆری شـاعیرانی ئێمـە، لـەم ڕووەوە شـوێنیان وەک شـاعیری ڕاسـتەقینە بەهێـز نییـە. خـەڕۆ و دانەخـۆرە کـراون، خۆشـیان هەمـوو پەیمانێکـی نهێنـی دەبەسـتنەوە بـۆ خـەڕۆ و دانەخۆرەیـی. دەچنـە بـەر سـێبەران، ئەگـەر ئـەو سـێبەرانە سڕیشـیان بکـەن. زمانحاڵـی دەسـەڵاتن و دەسـەڵاتخواز و بێـزراون. بـۆ هەمیشـەش لـە سـاتە بـۆن وڕکەرەکانـی بـەر سـێبەران دەمێننـەوە. سـێبەری شـێریش، هـەر سـێبەرە.

دەقـی: (بارانـی ئەخیلـۆس - گۆڤـاری نووسـەری کـورد، ژمـارە **٣**و٤ی سـاڵی **١٩٩٢**، ل: **٣٨** تـا **٤٦**)دا، لـە ئەنجامـی پاڵەپەسـتۆی ناخـی خـۆی و لەیەکدانـی هەسـتەکانی، وەک دەربڕیـن لـە نادیارییەکـی کوشـندە بەرهـەم هاتـووە.

لـەم شـیعرەدا هێمـای دوولایەنـی بەکارهێنـراوە، شـەوقێکی کورتخایـەن لـە ئەزەلییەتـی ژیـان وەردەگرێـت و دەیبەسـتێتەوە بـە فەزایەکـی بـێ کۆتایـی، تـا خوێنـەر بچێتـە نـاوی و بـە ئـارەزووی خـۆی ئـەم فەزایـە فراوانتـر بـکات، ڕامانـی سـەرەکیی کەسـایەتی خۆیشـی دابڕێژێـت،

بـە تـەواوی جەسـتەی دەقەکەشـدا پەلوپـۆ باوێـت، کـە بـوو بـە خوێنـی دەقەکـەش، پێوانـەی لێدانـی دڵـی دەقەکـە بـۆی ئاسـان دەبێـت و ئاسـتی کاریگەرییەکەشـی دەردەکەوێـت.

کارامەیـی لـە بەکارهێنانـی ڕاز و نهێنـی و لەنـاو پێشـبڕکێی ژیانـدا، بـەدوای ئەزموونـی کەسـیی خـۆی گـەڕاوە، پرسـیاری چییەتـی کەسـیی خـۆی لـە تۆیەکـی ئەزەلـی و نادیـار کـردووە. ئـەم تۆیـە لـە خـودی نووسـەر خۆیـەوە ناسـراوە و دەسـت پێـدەکات و دەبیەسـتێتەوە بـە هێـزی ژیانـەوە. ئەگـەر نەشیبەسـتێتەوە نزیکـی دەکاتـەوە لـەو هێـزەی ژیـان بەگـەڕ دەخـات. بەهـەر ئاراسـتەیەکدا ڕۆیشـتبێت لـەدوا خاڵـدا گەڕاوەتـەوە بـۆ خاڵـی بەهـەرەی بێگەردیـی خـۆی و (شـیعربوون)ی کردووەتـە ئاراسـتە و ئامانـج. وشـەکانی ئـەم شـیعرە لەنـاو وشـەی نامـۆ و خەمـاوی هەڵبژێـردراون. شـیعری خەمـاوی و بیرکردنـەوە و زمانـی کەسـی هەمـوو دەم پەنـا دەباتـە بـەر ترپـە و ئاوازێکـی خـاو و لەسـەرەخۆ و نـەرم، هێـزی شـیعری خـودی خـۆی دەخاتـە گـەڕ و مۆرکـی بیرکردنـەوەی دادەڕێژێـت. لـە دوو وێنەشـدا، هاودەقـی لەگـەڵ (خانمـی کفـن دروو) کـردووە . لـە وێنـەی یەکەمـدا هاودەقـی: (خەمـی بوونیـی) و (خۆشەویسـتی بوونیـی) لەگـەڵ ناوەنـدی بوونـدا بەرجەسـتە دەکات، داهێنەرانـە هاودەقـی لـە وێنەکـەدا دەگونجێنێـت و کەرەسـتەکانی هونـەری هاودەقـی بـاش بەکاردەهێنێـت، بـەڵام لـە وێنـەی دووەمـدا، سـۆزێکی ڕووکەشـە و لـەم بـارەوە تێناپەڕێـت بـۆ خەمـی بوونیـی خۆشەویسـتی بوونیـی و کەرەسـتەکانی هونـەری هاودەقـی بـاش بـەکار ناهێنێـت. دەقەکـە لـە نیشـانکار و نیشـانکراودا سـەرچاوە دەگرێـت و پەیـژە پەیـژە گەشـە دەکات. پەیوەندییەکانـی نێـوان نیشـانکار و نیشـانکراو، بنیادێکـی بەهێـزی ئـەو ئاخاوتنەیـە، کـە نیشـانکار لەگـەڵ نیشـانکراو دەکات، یـان لەگـەڵ ئـەوەی لەبوونیـدا تواوەتـەوە و بووەتـە بەشـێک لـەو. نیشـانکار لـە نیشـانکراو جیـاواز نییـە، نیشـانکاریش لـە نیشـانکراو جیـاواز نییـە، هاوتایـی پێکدەهێنـن و دەڕواننـە ئەزەلییـەت و نادیارییـەک. ئـەو نیشـانکار و نیشـانکراوە، نیشـانکار و نیشـانکراوێکی ڕۆمانسـی نییـە، ئاسـۆ و دووری خرۆشـاوی نـاو دەقەکەیـە، دانـە پەیڤـی نیشـانکار و نیشـانکراوە کلتـووری لەمێژینـەی شـاعیرانی تەسـەووفە، بەشـێوازی کێـش و سـەروا بەکارهێنـراوە، لـە ڕووبەرێکـی فراوانـی شـیعریدا کاری پێکـراوە، لـە تەسـەووف و بەختەوەریـی خوداییـدا، ژیـان لـە دروشـم و دەمامـک و گەلحۆیـی ڕزگار دەبێـت. ئـەوەی مایـەی سـەرنجی قـووڵ و سەرسـوڕهێنەرە شـاعیرێکی ئەمـڕۆ لـە شـیعرێکی ئـازاد و شـێوە پەخشـاندا ئـەم کلتـوورە دووڵەتبـووە بەتـاو و تینێکـی داهێنەرانـە دووبـارەی بکاتـەوە و بـاش بـەکاری بهێنێـت .(منیـش قاچێکـم گێچـاوی ڕۆژئـاوا، ئـەوی تـرم شمشـاڵی

ڕۆژهــەڵات)، پێچەوانەکردنــەوەی ئــەم دەربڕینــە ســۆفییانەیە: (نیــوەم لەنــاو نەبووندایــە و نیوەکــەی دیــم لەنــاو هەبــوون).

شــاعیر لــە شــیعرەکەیدا، هاووڵاتییەکــی دیــاری مانــدووە و هەســتی نامۆیــی ئــاوارەی کــردووە، ئــەم هەســتە نامۆییــەی بــە گــەورە دەخاتــە بەرچــاو و هەســتی نوێبەخشــی لــێ بەرهــەم دەهێنێــت، کــە بابەتێکیــش هەڵدەبژێرێــت بــۆ ئەزموونکــردن، یــان بابەتێــک ئــەو هەڵدەبژێرێــت بــۆ ئاشــکراکردن و دەربڕینــی هەســتەکانی، لــە نیــازی خۆیــدا پێیوایــە: لــەم ئەزموونکردنــەدا دەگات بــە ڕەگ و ڕیشــە، نووســینە بەرهــەم هاتووەکــە خــودی ڕەگ و ڕیشــەکەیە، شــاعیر لەســەر هەســتەکانی خــۆی تاقــی کردووەتــەوە. ژیانــی نووســین بەســتراوەتەوە بــەو ژیانــەی، کــە کەســی نووســەر ئەزموونــی کــردووە، یــان کەســی نووســەر بۆشــاییەک لــە ژیانــی ئەزموونکردوویــدا هەبــووە و هــەوڵ دەدات لــە ژیانــی نووســیندا تــەواوی بــکات، شــێواز و فۆرمێکــی نیمچــە بەختــەوەری پێبــدات. ژیانــی نــاو نووســین، ژیانێکــی پاڵەوانانەیــە و لــە ناوەنــدی خــودی خۆیــدا چاودێــرە و قووڵایــی دەپشــکنێت، کــە ناوەنــدی نووســینە. بــە دوای گفتوگــۆ و خولیــای ئاشــنا و ڕۆشــنا نزیکەکانــی دەگەڕێــت و بــەدڵ دەیاندوێنێــت و دەیانــکات بــە ئــاکارە ســەرەکییەکانی نووســین.

شــیعرەکە کەمێــک ســۆزدارە، لــە دەربڕینــدا ڕوون و ڕەوانــە. لــە هەمــان کاتــدا زۆر قووڵــە و ڕۆشــنبیریی فــراوان و ڕۆحانییەتیــان لــە خوێنــەر دەوێ. دەکــرێ وەک دەق و شــێوازی: (ســانایی خۆبەدەســتەوە نــەداو) تەماشــا بکرێــت. بابەتەکــەی بــە دەوری ئەزەلییــەت و نادیارییــەک دەســووڕێتەوە، لــە ڕێــگای (خەمــی بوونیــی) و (خۆشەویســتی بوونیــی) تاســەی بــۆ نادیــاری مــرۆڤ و گــەردوون دەردەبڕێــت، کــە پێشــبڕکێی خەمــی بوونیــی و خۆشەویســتی بوونیــی پێشــبڕکێیەکی بــێ کۆتایــی و ئەزەلــی و نادیــارە. دەبێتــە بنیــادی شــوێن و کەســی، یــان جێــگای بنیــادی ئەزەلییــەت و نادیــاری دەگرنــەوە، دەبنــە مانــا و لــە زیندووەتیــدا ڕۆڵــی ئێســتێتیکا دەبینــن، یــان خەمــی بوونیــی دەکاتــە خــاڵ و خۆشەویســتی بوونیــی بەدوایــدا دەهێنێــت و دەیکاتــە هێــڵ، هــەردوو خــەم دەکاتــە تابلــۆ و ئامــادەی دەکات بــۆ پیشــاندان، هەروەهــا بەهــۆی ڕۆحانییەتــی زمانــەوە وادەکات وشــە مانایەکــی ئەزەلــی و نادیــار ببەخشــێت و گواســتنەوەیەک بێــت، بــەرەو (ڕەگــەزی کتوپــڕی). ڕەگــەزی کتوپــڕی لــە سروشــتی ڕاســتەقینەی خۆیــدا، ئەرکــی شــێواندنی کپــی و هێمنــی دەروونــی خوێنــەر نییــە، بگــرە داڕشــتنەوەی کپــی و هێمنــی دەروونــی خوێنــەرە، هونــەری ڕوونکردنــەوەی ژیانــە بەمانــا ئەزەلــی و نادیارییەکــەی، کــە ژیــان کۆمەڵێــک پارچــەی

لێــک نزیکــن و بینایەکــی ڕوون و ئاشــکرا دروســت دەکــەن، خەمــی بوونیــی و خۆشەویســتی بوونیــی لــە بارێکــی ناخەکــی دەخرۆشــێنن. ئــەم خەمــە بوونیــی و خۆشەویســتی بوونییــە لــەم دەقــەدا لــە فەزایەکــی بــێ کۆتایــی و ڕەنگاوڕەنــدا خرۆشــێندراون و لێــک گرێــدراون.

زمــان لــە ڕۆحــی نووســەر دەســت بــەکارە، لــە شــیعردا بــە جۆرێکــی تایبــەت بەکاردەهێنرێــت. نهێنییەکانــی ڕوانیــن و گرفــت لــە تێگەیشــتن و لێکدانــەوەی جیــاوازە لەگــەڵ ئــەوەی لــە زمانــی پەخشــاندا، بەهەمــوو لکەکانییــەوە بــەکار دەهێندرێــت، چونکــە زمــان لــە شــیعردا هێمــا و ســرووش وەردەگرێــت، تــا ئەوپــەڕی ســنووریش پەیوەســتدار دەبێــت بــە ســۆز و یــادگاری ئەزموونــی ژیانــی کەســیی شــاعیر، هەروەهــا بەهــۆی وێنــەوە هێمــا و ســرووش بــە بیــر و بیرکردنــەوە دەدات، لــە زەینــدا وێنــەی تایبــەت دەخوڵقێنێــت. لــە هەمــان مەبەســت لــە خاڵێکــی قووڵتــری (ســەرنجی هەســتی)دا وێنــە بیــر و هــۆش تــاو دەدات.

وێنــە لــە نێــوان کۆمەڵێــک پەیوەندیــی جیهانــی پــڕ هێــزی نــاوەوەی شــاعیر و وێناکردنــی ژیانــی کەســی شــاعیر دەخوڵقێنێــت و هەڵچــوون لــە دۆخــی لەرینــەوەوە وریــا دەکاتــەوە. لــەم باروبــوارەدا، وێنــە بەهــۆی پیتــی بانگکــردن دەنگــی وێنەکــە دەگوازێتــەوە. وەک ڕاز و نهێنــی بــوون دەکاتــە ئاوێنەیەکــی جیــوە ئەفســوونی، وەک هاوارێــک ئــازاری هەمــوو کۆســتێکی تێــدا کۆدەکاتــەوە و دەریدەبڕێــت. لــە پاشــاندا دووبــارەی دەکاتــەوە تــاڕادەی بێزارییەکــی ســاماناک و کوشــندە. وێناکردنــی کەســی و خەیاڵــی لــە چالاکــی خۆیانــدا بــەردەوام دەبــن. ئــەو هەســتە ئێســتێتکییەمان لا دروســت دەکات، کــە شــاعیر هەوڵــی ڕایەڵکردنــی داوە، بــەڵام دەبێــت ئــەو هەســتە بەتەواوەتــی لــە ڕەوتــی ڕســتەکاندا بڕەخســێندرێت، کــە بەهــای شــیعرییەتی تێــدا پەنهانــە، هاوســەنگییەک ڕادەگرێــت. هاوســەنگی: (خەمــی بوونیــی) و (خۆشەویســتی بوونیــی).

شــاعیر بــەو شــێوەیە دەنووســێت، کــە پێــی ئاســوودەیە و پێگــە و ڕێــگای خــۆی بــۆ ئاشــکرا دەبێــت. خوێنەریــش لــەم پێگــە و ڕێگایــەدا لــە هەقیقەتــی ڕەهــای شــیعرییەتدا، لــە خولیاکانــی خــۆی نزیــک دەبێتــەوە. گیانــی شــیعرییەت لــە ڕێــگای بــاش بەکارهێنانــی زمانــەوە دێتــە نــاو جەســتەی شــیعرەوە. لادان، یــان خــزان، یــان خلیســکانی زمانــی لــە شــیعردا گونجــاوە، جۆرێکــە لــە بیــری داهێنەرانــەی شــاعیر لــە یارییێکردنــی وشــەدا. ئــەم بۆچوونــە تاڕادەیــەک بۆچوونێکــی لەبــارە، بــەڵام شــیعر پێشــێلکردنی ڕێزمــان نییــە. لــە ســنووری ئــەم نیمچــە لادانــەدا تێناپەڕێــت. لــەم دەقــەدا: (زمــان) بەهێــز نییــە، (هەســت) بەهێزتــرە. هاوســەنگ نەکردنــی (زمــان) و (هەســت) جۆرێــک ناتەبایــی بــە بنیــادی شــیعرەکە داوە، هەروەهــا وێنەیەکــی لــە دوو شــوێندا

دووبـــارە کردووەتـــەوە، بـــێ ئـــەوەی ترپـــە و ئاوازێـــک، یـــان دۆخێکـــی زەینـــی بگۆڕێـــت. لـــە شـــیعرێکی وا یەکبابەتـــی و یەکگرتـــوو و هێمـــاداردا، دووبارەکردنـــەوەی وێنـــە، ترپـــە و ئاوازێکـــی بـــە جـــۆش بـــە بنیـــادی شـــیعرەکە نـــادات، بگـــرە تووشـــی هەناسەبڕکێشـــی دەکات، هەروەهـــا ڕەنـــگ و ڕووی سروشـــتیش لـــە جیهانبینیـــی شـــاعیردا، دەرکەوتەیەکـــی تایبەتـــی نییـــە.

بینینـــی ئاســـۆیی لـــە (خەمـــی بوونیـــی) و (خۆشەویســـتی بوونیـــی)، کـــە بـــە خـــوڕ بـــەدوای یەکـــدا دەڕژێـــن و دەڕژێنـــە ناوەندێـــک، کـــە بوونێکـــی دیـــار و دەستنیشـــان نەکـــراوە لـــە خەمـــی بوونیـــی و خۆشەویســـتی بوونیـــی . بگـــرە بوونێکـــی پێـــوەر و ناوەندێکـــە وەک: ئـــەدگار و پێکهاتـــە، کـــە ڕامانـــی ســـەرەکیی دەقەکـــە بەنـــاو هەمـــوو جەســـتەی بوونـــدا تانوپـــۆی چنیـــوە، دەبێتـــە ڕۆژ و ڕۆژگار و ڕاز و نهێنییەکـــی بـــزر، کـــە ڕۆحانییەتـــی بوونەکانـــە و شـــیعرییەتی دەقەکەیـــە. دەقەکـــەش لـــە ژیانـــی ئاســـایی خۆیـــدا، ئالـــوودەی تەنیایـــی خـــۆی بـــووە. وەک ئالوودەیـــی بـــە تەنیـــا (لەدایکبـــوون) و بـــە تەنیـــا (مـــردن) و پڕبـــوو لـــە هەمـــوو دڵشـــکان و ناکامـــی و نەهامەتییەکانـــی ژیـــان.

ئەیلوولی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی عوسمان شەیدا بە وشە

ئـەو کەسـەی لـە دڵـەوە دەنووسـێت، بەرپرسـیاریەتی لـە ئاسـت زمـان و خوێنەرانیـدا بـە هێـزە، وەک مەترسـییەکی بکـوژ تەماشـای کـردەی نووسـین دەکات. ئەگـەر نووسـینەکەی هێـزی تێـدا نەبـوو، ئـەوە کات دەیکوژێـت و لەنـاوی دەبـات، ئەگەریـش هێـزی تێـدا بـوو، ئـەوە کات ژیانـی پێـدەدات، ژیانپێدانـی نووسـین بـە نووسـەر، هەسـتکردن بـە بەرپرسـیارەتی نووسـینە.

یـەک لـە خاسـییەتەکانی: (عوسـمان شـەیدا) ئەوەیـە: مانـا لـە وشـەدا چـڕ دەکاتـەوە، تـا ئاسـتی درەوشـانەوە و جیهانبینییەکـی بەتیـن. وردەکاری و هەسـتیاریی لـەلا گرینگـە بـۆ ئـەوەی: هەسـتی مانـاداری و ئومێـدی بەتینـی ژیـان دەرببڕێـت. لـە شـێوازدا بـەرزی و نزمـی نییـە، بـەڵام لـە هەڵبژاردنـی بابەتـدا دووچـاری بـەرز و نزمـی لـە (ڕێکخسـتن) و (وێنـە)دا دەبێتـەوە، هەمـوو شـێوازەکانی شـیعریش بـۆ گەیشـتن بـە شـێوازی نوێبەخشـی و شـکۆی نوێبەخشـی بـە خولیـای بەدواداچـوون و پێویسـت دەزانێـت. ڕەنگـە شـیعر لـە ڕۆژێـک و دانیشـتنێکدا ڕەشنووسـی یەکەمـی تـەواو ببێـت، دەسـتکاری و پێداچوونەوەیەکـی کەمـی بووێـت، بـەڵام گەڵاڵەکـەی لـە یـەک ڕۆژدا نەخەمڵیـوە، یـان شـیعرەکە هەسـتپێکردنی یـەک ڕۆژ و ڕووداوێـک نییـە، جۆرێـک کار لەسـەر کەسـایەتی خۆکردنـە و کەوتووەتـە بـەر کاریگەریـی چەنـدان ڕووداوی جـۆرا و جـۆری دوور و نزیـک. وەک لـە خاڵـەوە دەسـتپێکردن بـۆ هێـڵ و لێـک گرێدانـی پارچەکانـی بینیـن. لـە ئەنجامـی لێـک گرێدانـی پارچەکانـی بینینـی خـۆی، وێنـەی بوونێکـی تـەواوی خـۆی، یـان هاوتـای خـۆی دەبینێتـەوە. وێنـە لـە کاری ئەدەبـی داهێنـدراودا بـە هیـچ حـاڵ و بارێـک و توندڕەوییـەک ناشـێوێندرێ و حوکمـی پێشـوەختەی لەبـارەوە نادرێـت. وێنـە لـە حـاڵ و بـاری هێمـن و نـەرم بیرکردنـەوەدا وێنـا دەکرێـت. شـاعیری ڕاسـتەقینە هەمیشـە بەشـێوەی ئاشـتیخوازانە و لێبـووردە دەژی، نووسـین لـە دیـدی ئـەودا کردەیەکـی زۆرکەسـییە لـە نێـوان ئەدیـب و ئەدەبـدا درێژدەبێتـەوە. خوێنـەر لـەو وێنەیـەدا هەسـت بـە ئارامـی دەکات، کـە لـە حـاڵ و بـاری هێمـن و نـەرم بیرکردنـەوەدا بەرهـەم هاتـووە. نـەک لـە حـاڵ و بـاری دۆخـی شـێواودا. شـیعر ڕوو ناکاتـە جەمـاوەری

گشــتی، بگــرە ڕوو دەکاتــە جەماوەرێکــی تایبــەت، کــە دەســتەبژێرە و ناچێتــە پــاڵ هــزر و هونــەری باوخــواز. بــێ هیــچ ئەلفوبێیــەک ئــەو خوێنــەرەی، کــە بەرهەمەکــەی بــۆ نووســراوە، وێنــەی خــۆی تێــدا دەناســیتەوە، یــان وێنــا دەکات. ئەگــەر بــۆ جەمــاوەری گشــتی نووســرا، ئــەوە جەمــاوەری گشــتی وێنــەی خــۆی تێــدا دەناســێتەوە، یــان وێنــا دەکات. ئەگەریــش بــۆ تایبــەت و دەســتەبژێر نووســرا، ئــەوە خوێنــەری تایبــەت و دەســتەبژێر وێنــەی خــۆی تێــدا دەناســێتەوە، یــان وێنــا دەکات . ڕەنگــە هــەردوو جەماوەریــش لــە یــەک ڕووداودا ژیابــن و هەریــەک ڕووداوەکــە بەئاســتی تاســە و بیرکردنــەوەی خــۆی بناســێتەوە و وێنــای بــکات. بەهــۆی نووســینەوە چ نووســینی داهێندراوبێــت، یــان نووســینی ئاســایی، پەیوەندیــی مێژوویــی لــە نێــوان جەمــاوەری گشــتی و تایبــەت و دەســتەبژێرەوە دروســت دەبێــت، هاوکاریــی یەکتــری دەکــەن بــۆ ناســینەوەی وێنــەی کەســیی خۆیــان. پەیوەنــدی و گفتوگــۆی جەمــاوەری گشــتی لەگــەڵ شــیعردا لــە چوارچێوەیەکــی گشــتیدا دەســووڕێتەوە، هەروەهــا پەیوەنــدی و گفتوگــۆی جەمــاوەری تایبــەت و دەســتەبژێریش لــە چوارچێوەیەکــی تایبەتــدا دەســووڕێتەوە.

هــەر نووســینێک بانگەشــەیەکە بــۆ پێشــاندانی وێنەیــەک، ئــەو وێنەیــەی نووســین لــە توانایەکــی تایبەتــدا لەگــەڵ خۆیــدا دەیکێشــێت و دەیهێنێــت.

هەوڵدانــی خوێنــەر بــۆ ناســینەوەی وێنــەی خــۆی، کارێکــی بــێ هــوودە نییــە، بــە پێچەوانــەوە دەبێــت نووســین دەرفەتیــان بــدات بــۆ ناســینەوەی وێنــەی کەســیی خۆیــان، ئــەو خوێنــەرەش خۆشــبەختە وێنــەی خــۆی لــە کارێکــی ئەدەبیــدا دەناســێتەوە. توخمــی ئیلهامبەخــش لــەم ناســینەوەیەدا چییــە. ڕەنگــە بارێکــی زۆر تایبــەت بێــت و تەنیــا لــە چرکــەی چەشــەی خوێندنــەوەدا هەســتێکی زیــرەک و پــەی پێبــەر دەریبخــات و بــەرزی بکاتــەوە بــۆ ئاســتی بینیــن و ئاشــکرا بێــت.

ئەگــەر خوێنــەر وێنــەی خــۆی لــە کارێکــی ئەدەبیــدا ناســییەوە، یــان وێنــا کــرد، ئــەوە بەرهەمهێنەرەکــە زەینــی بەرهەمهێنانــی لەبــارەی ئــەو بەرهەمــەی بەرهەمــی هێنــاوە، بەهێــز دەبێــت و بەرهەمەکەشــی بەرهەمێکــی خــاوەن ئامانــج و ئاراســتەیە. ناســینەوەی وێنــە، یــان وێناکــردن کردەیەکــی هەســتیاری دەوێ، کــە پێیدەوتــرێ بەرپرســیاریەتی نووســین لەبــارەی نووســینەوە.

ژیـان هەسـتێکی لێـڵ بـەو کەسـە نـادات، هەمـوو ڕۆژێ پرسـیاری خـاوەن ئامانـج و ئاراسـتە لـە مـەڕ ڕاز و نهێنـی دەکات و گیرۆدەیـە بەدەسـت سەرسـامییەکانی گـەردوون و ژیـری و دانایـی پێغەمبـەر و داهێنـەرەکان. لـەو حـاڵ و بـارەدا کەسـی پرسـیارکار و دڵگـەرم بـە سەرسـامییەکان، بووەتـە بەشـێکی زینـدوو و کارا لـە ڕاز و نهێنییـەکان. شـاعیر پـەی بـەو هەمـوو ڕاز و نهێنییـەی ژیـان دەبـات لـە دۆخگۆڕینـی بـۆ زمانـی شـیعری، دواتـر بـۆ شـیعرییەت پێدانـی. بەهـای ڕاسـتەقینەی پرسـیار، وەڵام نییـە، خلیسـکانە لـە وەڵام. پرسـیار لـە سـەر پێشـکەوتنی مـرۆڤ و بەرپرسـیارەتی دادەمەزرێـت. لـە دەقـی:(دوو پارچـە شـیعرـ گۆڤـاری نووسـەری کـورد، ژمـارە **٣**ی سـاڵی **١٩٨٥**، ل: **١٨٧**تـا**١٩٠**)دا، ژیـان بـە تـەواوی پێکهاتـەی خۆیـەوە بـە گەرموگـوڕی هەیـە، ژانـی بەرپرسـیاریەتی بەهێـز و بـە تەوژمـە بـۆ دامەزراندنـی ژیانێکـی خۆشـگوزەران. بـە کارەسـات و ئەنجامەکانـی جەنـگ دڵگـران و نیگـەران و کەسـەربار و ورووژاو بـووە و لێـی دوور کەوتووەتـەوە، وەک جۆرێـک هەڵاتـن لێـی هەڵاتـووە. جەنـگ مەینەتـی ئـەوی وەک شـاعیرێک گـران کـردووە، ئەمیـش لـە ئەنجـام و تاوانەکانـی جەنـگ نابوورێـت. بایەخـی بـە دوو تـەوەری سـەرەکی داوە. ئەوانیـش خۆشەویسـتی و مردنـن. (خۆشەویسـتی - بـوون، مـردن – نەبـوون)، هەروەهـا بایەخـی بەدیاریکردنـی شـوێن داوە. شـوێن لـە دیـدی ئـەودا هەمیشـە نیشـتیمان بـووە و خواسـتییەتی ژیانێکـی خۆشـگوزەران و جێگیـری تێـدا بەسـەر بەرێـت . لـە هەندێـک حـاڵ و باریشـدا دەبێتـە گـۆڕ.

لەبـارەی زمانـی شـیعرەوە یەکەمیـن شـت، کـە هەسـتی پێدەکەیـن ترپـە و ئـاوازە، ترپـە و ئاوازەکـی زرینگـەداری خوڵقانـدووە. وێنـە لـە سـەر بنەمـای دووبارەبوونـەوەی زرینگەدانـەوەی ترپـە و ئاوازەکـەدا بنیـاد دەنێـت. هەندێـک وشـە بەناخـی ڕۆحـی شـاعیرەوە دەلکێـن و لەگـەڵ درێژبوونـەوەی ئەزموونیـدا درێـژ دەبێتـەوە و دووری و ئاسـۆی دیکـە دەکاتـەوە.

شـاعیری ڕاسـتەقینە لـە ماوەیەکـی دیاریکـراوی تەمەنیـدا شـیری شـیعر دەخـوات، دواتـر بـۆ هەمـوو تەمـەن بـە خوێنیـدا هاتوچـۆ دەکات. لـەو پێناوەشـدا ڕەنـج دەکێشـێت. کەسـێکە بـەردەوام لەنـاو کۆمەڵـگا بـە گشـتی و ناوەنـدی ئەدەبـی بـە تایبەتـی دۆخێکـی نالەبـاری بـۆ دروسـت دەبێـت و خـۆی بـە بێگانـە و نامـۆ دەزانـێ، دەوروبەریـش وەک بێگانـە و نامـۆ تەماشـای دەکات، لـە پێنـاو گەشـەپێدانی کلتـوور و زمانـدا لـە دڵـەوە تێدەکۆشـێت و ئـەو

بێگانەیـــی و نامۆییـــەی لـــەم تێکۆشـــانەدا دەرەوێنێتـــەوە، دوای بەســـەرچوونی ســـەردەمێک بـــە ســـەرنجدان لـــە گەشـــەپێدانی (کلتـــوور) و (زمـــان)دا، دۆخێکـــی لەبـــاری بـــۆ دروســـت دەبێـــت. دۆخـــی شـــیکردنەوەی ڕۆشـــنبیری، لـــە ئاســـتێکی گەورەمەنـــدی دەیبینێـــت و ئـــەو بینینـــە بـــە پلەیەکـــی شـــیاوی دەگەیەنێـــت. ئـــەوە گەشـــەی کلتـــوور و زمانـــە، شـــاعیری ڕاســـتەقینە و کۆمەڵـــگا لێـــک نزیـــک دەخاتـــەوە، ئاشـــتیان دەکاتـــەوە تـــاڕادەی یەکخســـتن لە(ڕێکخســـتن) و(وێنـــە)دا، ژیانێکـــی تـــەواو تـــازە و بەخشـــندە پێکدێـــت. بەردەوامبوونـــی گەشـــەی کلتـــوور و زمـــان بەهێزتـــری دەکات. خوێنەریـــش وەک خـــاوەن بەهرەیەکـــی تایبـــەت لـــە دیدارەکانـــی شـــاعیر و کۆمەڵـــگادا گوێڕایـــەڵ و بەهرەمەنـــد دەبێـــت.

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی سەڵاح شوان بە وشە

ئـەو کاتـەی نووسـین دەبێتـە تاکـە پەنـا و چێـژی دەگمەنـی نووسـەر، نووسـەر بـە دۆخـی نووسـین گـەرم دادێـت، لەبـارەی نووسـینەوە کەسـایەتییەکی بەهێـز و سـەرکەوتوو و گەشـبینی دەبێـت. لـەو بەهێـزی و سـەرکەوتوویی و گەشـبینییەیدا دەبێـت هەڵسـوکەوت لەگـەڵ تەنیاییـدا بـکات و پەیوەندییەکـی هاوشـێوە بسـازێنێت، پەیوەندیـی نووسـین و تەنیـا بیرکردنـەوە لـە نووسـین و لێکدانـەوەی هۆشـیارانەی نووسـەر بەکاتـی نووسـینەوە. لـە کاتـی نووسـیندا هەیکەلـی گشـتی نووسـین ڕوون نییـە. سـەرەتای چییـە و کۆتایـی بـە کـوێ دەگات. لـە درێـژە و کـردەی نووسـیندا وێنـاکان دەگۆڕێـن و ئاڵوگـۆڕی بنەڕەتییـان بەسـەردا دێـت. بـزاوت و جووڵـەی ئـەو ڕووداوانـە ڕوودەدەن، کـە لـە مێشـکت نیشـتوون و دەبنـە ڕووداوی کاتـی نووسـین. جێگۆڕکـێ بـە هەسـتەکانت دەکـەن. ئـەو گۆڕانانـەی لـە کاتـی نووسـیندا ڕوودەدەن و دێنـە نـاوەوە گرینگتریـن توخمـی نووسـینن. لـەو حـاڵ و بارەشـدا هێشـتان نازانیـت لـە تـەواوی نووسـنیەکەدا چـی ڕوودەدات. بابەتـی سـەرەکی چییـە و شـێوازی نووسـین چـی دەبێـت، بـەڵام هەسـتی نووسـین بـەردەوام و بەتـەوژم شـەپۆل دەدات. لـە دەقـی: (تێکەڵبـوون - گۆڤـاری نووسـەری کـورد، ژمـارە ٥ی سـاڵی ١٩٨٠، ل: ٦٥ تـا ٦٨)دا، هەبوونـی پەیوەندییەکـی ناوەنـدی لـە نێـوان وێنەکانـدا بووەتـە یەکخسـتنی پێکهاتـە و ناوەرۆکـی دەقەکـە و زانینـی لێکدانـەوە، هەروەهـا پەرەپێدانـی پەیوەندیـی ڕەگـەزی زمـان و داڕشـتن پێداگـری و کۆششـێکی زۆری ویسـتووە و چووەتـە نـاو وردەکارییـەکان بـۆ بەرهەمهێنانـی دەقێکـی دلێـر و پـڕ لـە شـەپۆل. لـەم حـاڵ و بـارەدا، دەق ئاکامـی ڕێکـەوت و چرکەسـاتی کورتخایـەن و دۆزینـەوەی لـە نـاکاو نییـە، بگـرە مەبەسـتە و لـە ڕوانگـەی تایبـەت و جیـاوازدا بـە ئـاکام گەییـوە و بەرهەمـی حـاڵ و بـاری گونجـاو و شـیاوە. هەسـتێکی بەجـۆش لـە حـاڵ و بارێکـی گونجـاو و شـیاودا پـەرە پێـدەدات و دەبەخشـێ. خوێنەریـش بەنـاو پێکهاتـە و ناوەرۆکـی ڕۆدەچێـت و گۆشـەی ئاکامێـک دەگرێـت و زەمینـەی بیرکردنـەوەی بەهـرەدار دەکات. شـیعر لـە کەنـاری مانـەوە و نەمریـی خۆیـدا هەمیشـە ڕۆڵـی لـە هەقیقـەت و خەیـاڵ بینیـوە و هەمیشـەش دەیبینێـت و بـە تـەواوی وشـە هەسـتییەکان، کـە مـرۆڤ تامەزرۆییـان دەکات. چەمکـی هەقیقـەت و خەیـاڵ تیـژ دەکات و چێـژی دەگمـەن و تەنیایـی لـە زەینمـان لێـک نزیـک دەکاتـەوە تـاڕادەی یەکگرتنـی نێـوان شـیعر و شـاعیر.

ئــەم شــاعیرە لــە **١٩٤٧/٤/١٥** لــە دێــی مــام ڕەش، ناوچــەی شــوان لەدایــک بــووە، ئــەو ناوچەیــە، ناوچەیەکــی دەشــتایی بەپیتــە، لــە ئەزموونــی نووســینی شــاعیردا کەمتــر باســی چیــا و بەفــر و ڕەوەز و تــەلان و هەڵدێــر و ڕووبــاری بەخــوڕ..... تــاد، کــراوە، بگــرە بەخەملێــوی وەک شــێوەیەکی دەربڕیــن لــە نوختــەی بینیــن و بەخــۆدا چوونــەوەدا، باســی ماتــی و شــکۆی جــوان ڕاکشــاوی دەشــتایی کــراوە.

شــیعر خۆنووســی و ســەربردە و تۆمــاری ڕاز و نهێنیــی مرۆڤایەتییــە، شــاعیران بــە توانــاوە توانایــان لەناویــدا بەکاردەهێنــن و هێــزی ڕۆحییــان دەخەنــە ســەر زەویــی واقیــع و مێــژوو، پاشــان دەگەڕێنــەوە بــۆ هێمــا و ئەفســانە، ئــەو هێمــا و ئەفســانەیەی بوونەتــە هــۆی دڵەڕاوکێــی زۆری مرۆڤایەتــی. شــیعری ئــەم شــاعیرە خۆنووســی و ســەربردە و تۆمــاری ڕاز و نهێنــی تاکــە کەســی خۆیەتــی و بــەردەوام خــۆی وەک کەســی یەکــەم لــە بنیــادی شــیعرەکانیدا بوونــی پەخــش دەبێتــەوە. هەندێــک جاریــش بــۆ پەیوەندیکــردن بــە ئــەوی دیکــە و لێــک نزیکبوونەوەیــان. لــە هێمــا و وێنــە و لێکچوانــدن و پێکچوانــدن. وەک هــۆکار و هەوڵدانێــک ســوود لــە دەنگــە بــەرز و نزمەکانــی درامــا وەردەگرێــت.

ئــەم شــاعیرە کاتێکــی زۆری لــە جوانتریــن ســاڵانی تەمەنــی خــۆی بــۆ شــیعر تەرخــان کــردووە، لــەو خۆتەرخانکردنەشــیدا ئەزمــوون و شــارەزایی پەیــدا کــردووە، لــە پێکهاتەیەکــی نوێبەخشــدا کردوویەتییــە خاڵێکــی باشــی پێگەیشــتن لــە زمــان و شــێواز و تەکنیکــدا. تۆڕێکــی وردی بــۆ زمــان و شــێواز و تەکنیکــی خــۆی چنیــوە و گۆشــەگیری هەڵبــژاردووە. گۆشــەگیریش باشــترین مــاوەی ڕەخســاوە بــۆ نووســینی دەقــی قــووڵ و فرەدەنــگ و گومانکــردن لــە واقیعــی بوونــی جیهــان. فــەزای واقیــع بــە گومــان دەورەدراوە. شــیعر ڕێچکەیــەک لــەو گومانــە وەردەگرێــت و دەچێــت فــەزای ژیــان فراوانتــر دەکات و پەیوەســتت دەکاتــەوە بــە وردەکارییەکانــی (زمــان) و (شــێواز) و (تەکنیــک). قووڵبوونــەوە و خەملێنــی ئەزمــوون مژدەبەخشــە و پەیمــان دەدات بــۆ ئــەو هەســتە ئەدەبییــەی، کــە لــەلات گەڵاڵــە بــووە، ڕاهێنانــی لەســەر بکەیــت و هەوڵــی ئاشــکراکردن و نووســینی بدەیــت.

نوێبوونــەوە و گــۆڕان لــە زمــان و شــێواز و ترپــە و ئــاوازدا، تیشــکدانەوەی بنیــاد و ڕۆنانــە و تایبەتمەندیــی شــیعری نوێبەخشــیان پێدەناســرێتەوە، فەرامۆشــکردن و پەراوێزخســتنی نوێبوونــەوە و گــۆڕان لــە زمــان و شــێواز و ترپــە و ئــاوازدا لێســەندنەوەیەکی ســەرچاوەییە لــە نوێبەخشــی و داخرانــی فــەزا و کوشــتنی ســەدای خەیاڵــە. نوێبوونــەوە و گــۆڕان لــە زمــان و شــێواز و ترپــە و

ئـاوازدا ئـەو توخمانــەن، کـە لـە بەرهەمــی چاکتریــن شــاعیرانی ئێمــەدا جوانخــوازی و ئــاکار و بوونێکـی شـیعرین. لای ئـەم شـاعیرەش ئـەم توخمانـە تایبـەت و تایبەتمەنـدن. ئەزموونیـان بەپیـت و دەوڵەمەنــد کــردووە.

ئـەوەی جێـگای سـەرنجی پەسـندە لـە دامێنـی هیـچ دەقێکیـدا تێبینـی و پەراوێـز نەنووسـراوە. ئـەوەش تەندروسـتیی تـەواوی گیـان و ناوەڕۆکـی دەق و پێگەیشـتنی نووسـەرە لـە هونـەری نووسـین. لەئاسـتی بیـروڕا و بیرکردنەوەشـیدا ئەشـقی خـۆی لـە ئێسـتێتیکای مانـا و سرووشـی مانـا و ترپـە و ئـاواز و دنیایەکـی دەسـت پێنەگەیشـتوودا قـووڵ کردووەتـەوە.

کاری ترپــە و ئــاواز لــە شــێوازدا ئەوەیــە پێکهاتــەی وێنــە ڕوون بکاتــەوە. وێنــە هەقیقەتێــک لــە ژیــان دەخاتــە ڕوو، یــان خەیاڵێــک لــە ڕێــگای وێنــەوە دەکاتــە هەقیقــەت و فۆرمێــک دادەڕێژرێـت و دایدەمەزرێنێـت. وێنـەش بەسـتراوەتەوە بـە تێگەیشـتنی چـاو لەنـاو تێڕوانینـی خۆیـدا و بریتییـە لـە هێمایـەک، کـە دەربڕیـن لـە هێماپێکـراو دەکات. زمـان هێمایـە و ژیـان بـە هەمـوو وەرچەرخانەکانییــەوە هێماپێکــراوە.

زمـان لـە شـیعری: (سـەڵاح شـوان)دا، هەمـوو شـتێکە و وەک هەمـوو شـتێکیش دەمێنێتـەوە، دەبێتـە پەیوەندییەکـی ناوەنـد لـە نێـوان وێنەکانـدا. ڕۆشـنبینیی ڕەگـی وشـە دەبینێـت و لـە یـەک دۆخـدا نامێنێتـەوە. وێنـەش داخوازییـە دەروونییەکانـی شـاعیر بـەرز دەکاتـەوە بـۆ ئاسـتی بینیـن، ئـەو داخوازییـە دەروونییانـەی دەبێتـە جیهانبینـی و شـاعیر خەونـی پێـوە دەبینـێ، یـان دەبێتـە هـۆی خەونبینینـی، یـان لـە خەیاڵیـدا پێـی گەیشـتووە و لـە ڕەگـە گشـتییەکان لای دەدات و دەیبەسـتێتەوە بەڕەگـە تایبەتییەکانـەوە. لـە ڕووی زمـان و شـێواز و تەکنیکـەوە دڵنیابوونێکـی شـیعری بـە شـاعیر دەدات. ئـەو داخوازییـە دەروونییـەی، کـە لـە خەیاڵـی پێـی گەیشـتووە، لـەم حـاڵ و بـارەدا، خەیاڵیـش ئیـش دەکات بـۆ ئـەوەی ببێتـە بەشـێکی بچـووک لـە واقیعـی خـاوەن بـزاوت و جووڵـە و کاریگـەردا.

شـاعیر لەسـەر ئاسـتی بـوون لـە هەنـاوی خۆیـدا دەژی و هـەوڵ دەدات بزانێـت و بدۆزێتـەوە. شـیعریش هەنـگاو بـەرەو بەرزایـی بـە واقیـع دەنێـت و ماناشـە بـۆ بوونـی پـڕ بـزاوت و جووڵـە و کاریگـەری، دەیگەیەنێـت بـە بوونێکـی ڕوون، (بوونـی ڕوون) بەئاسـانی ناکرێـت بـە نووسـین، بـەڵام کێڵگەیەکـی بـە پیـت و بـە هاتـە بـۆ پەروەردەکردنـی هەسـتیاریی نووسـین. لەگـەڵ ئـەوەش دەنگدانـەوەی ئـەم بوونـە ڕوونـە لـە هەناومـان دەبیسـتین. دەبێـت لەگـەڵ ئـەم دەنگدانەوەیـەدا هەڵبکەیـن و بڕۆیـن و هەوڵـی زانیـن و دۆزینـەوە بدەیـن، چونکـە دیـوی هەقیقەتـی نووسـین و

مرۆڤـە. نووسـین و مـرۆڤ زوو بـە واقیـع ناگـەن تـا پـەی بـە داو و ڕایـەڵ و تانوپـۆ و دەرهاوێشـتە هاوچەرخەکانـی نەبەیـن. واقیـع هێنـدەی ئـەوەی نووسـین مانـای دەداتـێ، لـەوە زیاتـر خـۆی هەسـتیاری خـۆی پـەروەردە دەکات و مانـای هەیـە و دەزانێـت و دەدۆزێتـەوە. شـاعیر لـە زانیـن و دۆزینـەوەی جیـا جیـادا لـە ژیـان ڕادەمێنـێ و دەکەوێتـە نـاو کۆچێکـی ئەزەلـی و چـاو دەگێـڕێ و ورد دەبێتـەوە و دەزانێـت و دەدۆزێتـەوە، بـەڵام قەناعەتـی تـەواوی بـە زانیـن و دۆزینەوەکـەی نایـەت. دووبـارە کردەکـە دەسـت پێدەکاتـەوە، لـە دەسـتپێکردنەوەیدا هێڵێکـی دیاریکـراوی نییـە. هـەوڵ دەدات لـە ڕامانێکـی گەردوونیـدا بـۆ ژیـان، ڕۆحێـک سـۆراغ بـکات و بەرهـەم بهێنێـت لەسـەر زەوی (هەقیقـەت) و (نووسـین) بمێنێتـەوە.

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٩ هەولێر

قەڵەمکێشی دڵشاد مەریوانی بە وشە

نووسـینی شـیعری بێگـەرد بـۆ شـاعیر سـاتەوەختێکی گەردوونییـە و چێـژی خۆبینیـن دەدات، ئەقـڵ چـۆن کار دەکات و زەیـن، خـەون، هەسـت، خەیـاڵ. چـۆن وێنـای مـەرگ دەکـەن.

خـودا ئـەو هێـز و بەهرەیـەی بـە شـاعیر داوە، لـە ڕوانگەیەکـی تایبەتـدا لـە خـۆی و لـە ژیـان و گـەردوون بڕوانێـت و ئـەو دیاردەیـە بـە پێویسـت بزانێـت، کـە شـیاوی خسـتنەڕوو بێـت. شـیعریش هەمیشـە هێمـای ویـژدان و ئێسـتێتیکای پەسـندکراو بـووە، هێمـای ویـژدان و هێمـای ئێسـتێتیکا هەمیشـە خودێکـی سـەرڕێژ لـە شـیعری پـڕ و کەسـێکی پـڕ پەیوەنـدی بەژیـان و گەردوونـەوە بەرهـەم دەهێنـن و مـەودای ڕوونبینـی بـە پێشـکەوتنی کۆمەڵـگا دەبەخشـێت. شـیعری فرەدەنگیـش. واتـە: شـعرییەتی پـڕ، لـە ئەنجامـی لێکدانـی هێمـای ویـژدان و هێمـای ئێسـتێتیکادا بەرهـەم دێـت. هەندێـک جـار دەقێکـی ڕەوا و فرەدەنـگ دەخوێنینـەوە، وا هەسـت دەکەیـن ئێمـە لەنـاو دەقەکـەدا قـووڵ و گرینـگ ڕسـکاوین و گەشـە دەکەیـن، دەقەکـەش لەنـاو ئێمـەدا قـووڵ و گرینـگ دەڕسـکێ و گەشـە دەکات. هاوتایـی و هاوسـەنگی و هاوشـێوەیی دروسـت دەبێـت. دووری و ئاسـۆی بەختەوەرییەکـی ڕەهـا دەکەینـەوە. لـەم باروبـوارەدا وا دەزانیـن ئێمـە دەقەکەمـان قـووڵ و گرینـگ ڕسـکاندووە و دەقەکـەش وا دەزانێـت ئێمـەی قـووڵ و گرینـگ ڕسـکاندووە. یـەک لەنـاو ئـەوی دیکـەدا نیشـتەجێین، تواناکانـی خۆمـان نووسـیوەتەوە و هـەوڵ بـۆ گەرمکردنـی ئێسـتێتیکا دەدەیـن لـە پێنـاو گۆڕینـی دۆخـی ئێسـتێتیکی. واتـە: شـێوازێکی تـری نووسـین، بـۆ شـێوەیەکی تـری واقیـع.

ئـەو هێـز و بەهرەیـەی مـرۆڤ لەگـەڵ بوونـی پێـی بەخشـراوە، بـۆ ئەوەیـە: ژیانـی لەسـەر ڕێکبخـات و پەیوەندییەکانـی بەرجەسـتە بـکات. وەک کەسـێکی تـەواو جیـاواز و نموونەیـی لـەو کار و کـردەوە و داوایانـەی سـەرکەوتوو بێـت، کـە پێشـتر بیـری لـێ کردوونەتـەوە و لەناخـڕا کۆششـی بـۆ کـردووە. بـە هەمـوو توانایـەوە وابەسـتەیەتی. کلیلێکـە بـۆ ئـەو ڕێکخسـتنەی، کـە ژیانـی سـەرکەوتووی پـێ بەڕێـوە دەبـات.

لـەم باروبـوارەدا هەمـوو تواناکانـی و ئـەو هێـز و بەهرەیـەی پێـی بەخشـراوە. وەک کردارێکـی ڕۆحـی بەشـداری سـەرکەوتنی دەکـەن و یارمەتـی دەدەن بـۆ ئـەوەی بزانێـت لـە کـوێ دەسـت پێـدەکات و لـە کوێـش کۆتایـی دێـت، لـە چیـش دەسـت پێدەکاتـەوە. دەقـی ڕەوا گـوێ

لــە کــەس ناگــرێ و بەقســەی کەســیش نــاکات، تەنیــا گــوێ لــە دڵــی خــۆی دەگرێــت و بــە قســەی دڵــی خــۆی بەڕێــوە دەچێــت. بەشــێکی زۆری بنیــادی دەقــی: (دڵشــاد مەریوانــی) لــە یــەک بــەش و یــەک بابــەت پێکهاتــوون، بــەڵام لــە یــەک بــەش و یــەک بابەتەکەیــدا جووڵــە و بــزاوت زۆرن بــۆ دەستنیشــانکردنی بنیادەکــە و چەمــک و ڕامانــی ســەرەکیش شــیعرییەتی پــڕ بــە تــەواوی زەمینــەی پێکهاتــەکان پەخــش دەکات، جووڵــە و بزاوتــەکان سروشــتی شــیعرەکە دەگــۆڕن بــۆ دروســتکردنی هاوئاهەنگــی پەیوەنــدی کاکڵ و توێکڵــی دەقەکــە، پەیوەندییــەکان دەبنــە هــۆ و هــۆکار و ناوەنــد، شــتەکان ڕادەکێشــێتە نــاو خــۆی. واتــە: نــاو بیرکردنــەوەی نووســین. ناوەنــد ســەرزەمینی واقیعــە و مــرۆڤ تێیــدا ڕۆڵ بەســەر زەمیــن دەدا.

لــە ئەزموونــی ئــەم شــاعیرەدا زمــان شــکۆدارییەک بــە شــیعر دەدا. بــەوەی دەربڕینەکانــی ســادەن و دوورن لــە ئاڵــۆزی و لێڵــی و ڕســتەی سەرلێشــێوێنەر و داخــراو. واتــە: ســادەیی لــە ناخیــدا پێگەییــوە. ڕســتەکانی کورتــن و بــاش دەربڕیــن لــە خــود و دەوروبــەر دەکــەن و کــراوەن، دوور و درێــژ و بێــزارکار نیــن، بەهێــزی (هەســتی زمــان) جیــاکاری شــێواز و جیــاکاری زمانــی لــە هەڵبژاردنــی وشــەدا وەک تایبەتمەندییــەک پیشــان دراوە، ئەمــەش لــە باروبــواری نووســیندا، بابــەت ئــەم کردەیــەی هەڵبژاردنــی وشــەیە دەســەپێنێت و ڕەوتــی نووســین درێــژ دەکاتــەوە، تــا خاڵــی خەملیــن. بــە هەمــوو بوونیــەوە ئــاگای لــە ڕاز و نهێنــی و نەمریــی نەتــەوە بــووە، لــە گەشــاوەترین ئاســتی ئەشــقدا، ئــەم ئاگاییــەی بــە هەقیقەتــی ئامانــج و مەبەســت گەیانــدووە، کــە دیارتریــن خەســڵەتی گەشــە و ڕســکانی ئەویــان پێکهێنــاوە بــەرەو جــۆرە ئەدەبێــک، کــە نــاوی بــە ڕیالیزمــی نــوێ و ئەدەبــی شۆڕشــگێڕی، یــان بەرگــری، یــان پابەنــد بــە داوا و ویســتی شۆڕشــی ڕەســەن و کۆمەڵــگاوە ڕۆیشــتووە، بــەڵام بەشــێوەیەکی زانســتی خاڵــە پێکهێنــەر و جیــاواز و دامەزرێنەرەکانــی دەستنیشــان نەکــراوە، ناســنامەی تایبەتــی وەرنەگرتــووە و بەتێکەڵــی ماوەتــەوە.

شــاعیر پێویســتە: نــە مارکســی بێــت، نــە نەتەوەیــی، نەبــڕواداری ئایینــی ..... تــاد، پێویســتە گەردوونــی و کــوڕی هەتــاو بێــت و کڵۆڵیــی ناوچــە هــەژار نشــینەکان بەرجەســتە بــکات، حوکمڕانــی داپڵۆســێنەرانەی دیکتاتــۆر لــە دیــد و دیدگایەکــی ئێســتێتیکی تاقــی بکاتــەوە، کرۆکــی بیرکردنــەوەی گەردوونــی و کــوڕی هەتاویــی تێــدا بورووژێنێــت، کــە بیرکردنــەوەی بنەڕەتییــە و هــۆ و هــۆکاری ســەرەکی و گەشــانەوەی خەملینــی نووســینە.

مــن بــۆ خــۆم، کــە لــە شــیعری ئێســتا وەڕس و بــێ ئومێــد دەبــم، دەگەڕێمــەوە لای

شـیعری کلاسـیک و بەوپـەڕی چێـژەوە دەیانخوێنمـەوە، دڵەڕاوکـێ و گومانێکـی ژیانیـی سـەیر، لـە کلاسـیکدا پەخـش دەبێتـەوە، بـە تایبەتـی لـە شـاعیرانی وەک: نالـی، مەحـوی، مەولـەوی، وەفایـی، حاجـی قـادری کۆیـی ..... تـاد، ڕەنگـە ئەمـەش ئـەو خاڵـە پێکهێنـەرەی بێـت لەنـاو خۆیانـدا لـە شـتێک دەگەڕێـن، کـە کتێبـە ئاسـمانییەکانی وەک: (تـەورات، ئینجیـل، قورئـان). لەنـاو هـەر حەفـت تەبەقـەی ئاسـماندا ڕشـتوویانە. مەیـل و خوودانـە ژیانجوانـی، خەسـڵەتی داهێنانـە، بـەڵام دۆزینـەوەی ئاسـوودەیی لەمـڕۆدا، کـە خاکەڕایـی و سـادەیی نەمـاوە جۆرێـک گاڵتەجاڕییـە. مـرۆڤ بـە دوای چیـدا وێڵـە، ئـەو هـۆ و هۆکارانـە دەبنـە شکسـت و کەوتـن و نیمچـە لەناوچـوون.

بۆچـی دەدوێیـن، کـێ دەماندوێنێـت، بۆچـی دەژیـن، کـێ دەمانژیێنێـت، بۆچـی دەکوژرێیـن، کـێ دەمانکوژێـت. ئـەدی کـێ دەسـتی بەسـەر ئـەو هەمـوو شـتانە داگرتـووە و دەسـتکاری ژیـان و چارەنووسـمان دەکات. بـێ ئـەوەی بزانیـن بـۆ دەسـتکاری ژیـان و چارەنووسـمان دەکرێـت. پێبەپـێ لەسـەرەخۆ دەمانکـوژن، تـا هەسـت بەمـردن لەنـاو ژیانـدا بکەیـن. ژیـان پەیوەندییەکـی نـاڕوون و تـووڕەی لەگـەڵ مەرگـدا هەیـە، دواجـار مـەرگ بـێ ناسـنامە دەمێنێتـەوە، یـان ژیـان، یـان بـە ئامادەبوونـی تونـد و تیـژی مـەرگ چێـژ لـە ژیـان وەرنەگریـن، مـەرگ وەک چاودێرێـک بەسـەر سـەرمانەوەیە و بەسـادەیی دۆخەکەمـان بـۆ پێناسـە ناکرێـت، بەدەسـت مانـەوەی ئـەم دۆخـە دەناڵێنیـن و شـێوازی چۆنێتـی هەڵسـوکەوتکردنمان لەگـەڵ دۆخەکـەدا پـێ بەرجەسـتە ناکرێـت. دەقـی: (پەلکەزێڕینـەش نامـۆ دەبـێ - گۆڤـاری ڕۆژی کوردسـتان، ژمـارە **٥٧**ی سـاڵی **١٩٨٠**، ل: **٤١** تـا **٤٢**)دا، خەسـڵەتێکی زۆر لەبـار پێـش چـاو دەخـات بـەوەی پاڵەوانەکانـی، یـان گێـڕەرەوەی هەمـوو شـتزان بەیـەک ئاسـتی زمانـی، زمانێکـی دەسـتەمۆ قسـە ناکـەن. هـەر پاڵەوانێـک، یـان گێـڕەرەوەی هەمـوو شـتزان کەسـایەتی خـۆی بـۆ دەستنیشـان کـردووە، کـە هونـەری حیکایـی لـە ئەزموونـی ئـەم شـاعیرەدا خەسـڵەتی دیـارن و بنیادەکەشـیان تێکـەڵ بەیەکتـری دەبـن. لەنـاو هەمـوو وێنەکانـدا ئـەم واقیعـە جیـاوازە کاریگەریـی خـۆی بڵاودەکاتـەوە، مرۆڤەکانیـش ڕوانیـن و لێوردبوونـەوەی جـۆر جیـاوازی خۆیـان بەرجەسـتە دەکـەن، هـەوڵ دراوە خـودی کـورد و مێـژوو و کلتـوور و کەلەپـوور و دابونەریـت ..... تـاد، وەک بـاس و بنـەڕەت وەربگرێـت، هەروەهـا دەقـی: (ئـەو هەفتەیـەی حـەوت ڕۆژ و شـەوێکە — گۆڤـاری بەیـان، ژمـارە **١٤٣**ی سـاڵی **١٩٨٨**، ل: **٤١** تـا **٤٢**)، خەمڵیوتریـن دەق و ناخـی پـڕ ئەزموونـی ئـەم شـاعیرەیە. بـوون و دیـاردە و هەڵوێسـتی زۆری کـردووە بـە (ناوەنـد)، لـە دۆخگۆڕینـی

کار و ئـاکاردا بـەکاری هێنـاوە. هـەر پێنـج هەسـتەکە. هـەر یـەک بـە پـڕی بەجێهێنـان و ڕۆڵبینیـی خـۆی هێڵـی بـۆ کێشـاون و هێڵەکـەی بردووەتـەوە (ناوەنـد)، هەروەهـا ڕۆژەکانـی هەفتـەش، ڕۆژی هەشـتەم زاڵ دەکات و دەستنیشـانی دەکات بـۆ دۆزینـەوە. بەهـۆی (مـن) و (تـۆ)، جێگۆڕکێـی بەهەسـتەکان کـردووە. دۆخـی گشـتی دەقەکـە بەخشـینە لـە کەمـەوە بـۆ زۆر، لـە جیهانـی زیندووانـەوە بـۆ نەمـری.

مـن و تـۆ دەبنـە (هەقیقـەت) و (دۆزراوە)، هەقیقـەت و دۆزراوەکـە وەک ناوەنـد دووبـارە دەباتـەوە نـاو هێڵـە بـۆ کێشـراوەکان. واتـە: هەقیقەتەکـە دەبێتـە بیـر و بیربۆکـراوە. بەهەمـان خێرایـی، ئاراسـتەکان هـەم وەردەگرێـت و هەمیـش پەرشـیان دەکاتـەوە. جیهانـی شـیعرەکەش، لـە پانتایـی هاوبەشـەوە دەبێتـە جیهانـی پـاراو، کـە خاوەنـی هەقیقەتـی خۆیەتـی و ئێمـەی مـرۆڤ شـتی لـێ فێـر دەبیـن.

هەمـوو شـتێک لـە ئەدەبـدا واقیـع بەشـێکی دەخەمڵێنێـت: زەیـن، خـەون، هەسـت، خەیـاڵ ..... تـاد، پەیوەندییەکـی ناوەکییـان بەواقیعـەوە هەیـە و لەنـاو واقیعـەوە هەڵدەسـووڕێن و ڕوودەدەن و دەبـن بـە ڕایـەڵ و تانوپـۆی ئـەدەب. بەهـۆی ئـەو چوونـە ناویەکـەی واقیـع، زەیـن، خـەون، هەسـت، خەیـاڵ ..... تـاد، ناتوانیـن تێگەیشـتنێکی بـێ بـەرزی و نزمـی و دروسـتمان لەبـارەی ئەدەبـەوە هەبێـت. پێویسـتیش نـاکات هەمانبێـت، چونکـە بەخـودی ئەدەبـی بێگـەرد ڕازیـن و تێگەیشـتنێکی تـەواو سروشـتییە.

نووسـین لای ئـەم فـرە بەهرەیـە: کەسـێکی پـڕ پەیوەنـدی بـە ژیـان و گەردوونـەوە، تەنیـا یارییـەک نییـە بـۆ چوونـە نـاو: سەرسـامی و سەرسـوڕمان و سـەختی و بەدواداچـوون، بگـرە لـە قووڵاییەکانـدا مەشـخەڵێک بـەرز دەکاتـەوە بـۆ ئـەوەی ئەفسـوونی نوێـی خـودی کـورد و زمـان و مێـژوو و کەلتـوور و کەلەپـوور و دابونەریـت ..... تـاد، بدۆزێتـەوە. لـە سـەرەتای ئەزموونـی تـا کۆتایـی تەمەنـی کورتـی، تایبەتمەندییـەک گەواهـی ئـەوەی بـۆ دەدات لـە کـەس نەچـووە و پارێزگاریشـی لـەو لـە کـەس نەچوونـە و تایبەتمەندییـەی کـردووە، ئەگـەری مردنیـش لـە ئەدەبیاتـی ئـەم شـاعیرەدا ئامادەیـی زۆری هەیـە و پاسـاویش بـۆ مـەرگ دەهێنێتـەوە. لێکدانـەوەی سەرنجڕاکێشیشـی بـۆ دەکات.

بەهـۆی بەکارهێنانـی ئامـرازی پـڕ ترپـە و ئـاواز خوێنـەر بـە دەربڕینەکانـی دووچـاری: سەرسـوڕمان و سەرسـامی و سـەختی و بەدواداچـوون دەبـن. لەنـاو واقیعـدا هـەوڵ دەدات واقیعێکـی نیمچـە جیـاواز بخولقێنێـت. خوێنەریـش هەسـت بـە چوارچێوەیەکـی جیـاوازی واقیـع

دەکات، کـە ڕوخسـاری بـۆ چەنـدان شـێوە دەگۆڕێـت. دەقـی ڕەواش ئازادانـە وەک نوێنـەری ڕاسـتەقینە لەنـاو چوارچێـوەی واقیعـی جیـاوازدا بسـووڕێتەوە و دنیابینیـی خـۆی لـە ئاسـتە جیاوازەکانـی واقیـع وەربگرێـت.

هەمـوو ئەوانـەی ئـاگاداری پرسـی شـیعرن، ئـەوە دەزانـن توانـی لـەو شـێوە شـیعرەی خـۆی دەینووسـێت، لەسـەر ئاسـتی: (بابـەت) و (فـۆرم)، گۆڕانکارییەکـی هەسـتپێکراو، نـەک بەرچـاو بـکات. واتـە: دەسـتکارێکی بنەمـای شـیعری کـرد، بـەڵام نەیتوانـی بنەمایەکـی نوێبەخشـی داڕێژێـت و جـۆرە شـیعرێکی تـر، شـێوازێکی نووسـین، بـۆ شـێوەیەکی تـری واقیـع بهێنێتـە ئـاراوە.

لـەدوا وێنـەدا ناتوانیـن ئـەم شـاعیرە لـە فۆرمێکـی دیاریکـراودا دابنێیـن و پێناسـەی هێڵـە تایبەتییەکانـی بکەیـن، چونکـە هەڵگـری زیاتـر لـە ڕوخسـارێکە و هەمووشـیان شـیاوی پێناسـەکردنی سـەربەخۆ و تایبەتـن: شـیعر، چیـرۆک، ڕۆمـان، شـانۆنامە، ڕەخنـە و لێکۆڵینـەوە، وەرگێـڕان، زمانزانـی ..... تـاد، بـەڵام لـە هەمـوو باروبوارەکانـدا کۆششـی بـۆ ئـەوە بـووە دووبـارە جیهـان لـە بارێکـی تەندروسـتدا ڕێـک بخاتـەوە و دووچـاری: سەرسـوڕمان و سەرسـامی و سـەختی و بەدواداچوونـی ئەوەمـان بـکات. بۆچـی دەدوێیـن، کـێ دەماندوێنێـت، بۆچـی دەژیـن، کـێ دەمانژیێنێـت، بۆچـی دەکوژرێیـن، کـێ دەمانکوژێـت. شـەهید کـرا، بـەڵام ژیـان و پەیامـی لـە ڕێـگای نووسـینەوە گرینگـی پێـدرا و وەک ناوەنـد مایـەوە. نووسـینی بێگـەرد، ئاوڕدانەوەیـە لـە خـۆت. ڕۆحـی ئەزەلـی و ژیانـی ئەزەلـی مرۆڤـی بەهرەمەنـد.

شوباتی ٢٠٠٩هەولێر

قەڵەمکێشی سەڵاح محەمەد بە وشە

ڕۆشنبیری بێگەرد هەمیشە بە دیدێکی گونجاو و کراوەوە ڕەخنەگری دەسەڵات بووە، بە بەرپرسیاریەتییەوە بەرەوڕووی وەستاوەتەوە. بۆ دژایەتیکردن و بەلاڕێدابردن نا، بگرە بۆ هەستکردنی زیاتری بە بەرپرسیاریەتی و ویستوویەتی دەسەڵات بباتەوە سەر ڕێگایەک، کە ڕێگای زۆرینەیە و هەقیقەت و دادپەروەری و ئێستێتیکای نەتەوە لە باری ڕۆشنبیرییەوەی تێدا پێدەگات و دەخەملێت. سیما و خەسڵەتی داهێنەرانە وێنا دەکەن. ڕاستییەکی بەڵگەدارە دەستەی ملکەچیش زۆرن، لە زۆر لایەنەوە ڕۆڵیان هەبووە لە بەرەو دیکتاتۆریەت بردنی دەسەڵات و بەهێزکردنی دیکتاتۆریەت. سیما و خەسڵەتی داهێنەرانە وێنا ناکەن.

پێویستە بەچاوی گومانەوە سەیری ئەو ڕۆشنبیرانە بکەین، کە بەرپرسیار نین لە ئاکاری ڕۆشنبیریی خۆیان و دۆخگۆڕینی وڵات، بگرە لە ڕیزی دەسەڵاتی ستەمکاردا وەستاون، لەناو لەپی ستەمدا هێڵەکانی بینینی خۆیان دەناسن. ئەو هێڵانە هێز و سۆمای چاویان تا سنووری کوێربوون دەبەن. پەیوەندیی نێوان ڕۆشنبیری بێگەرد، دەسەڵاتی دیکتاتۆر بە هیچ شێوەیەک هاوڕێ و تەبا نەبوونە. شیعری بێگەرد کردار و بەرەنجامی دوورکەوتنەوەیە لە دەسەڵاتی دیکتاتۆر و یەکەمین جووڵە و بزاوتی ڕۆشنبیری بێگەرد و بۆ چوونە ناو دۆخی (هەقیقەت) و (دادپەروەری) و (ئێستێتیکا). ئەم هەقیقەت و دادپەروەری و ئێستێتیکایەی پێوەری ئەدەبی بێگەردن. بەوپەڕی بێ گومانییەوە شاعیر بوویەکی ئەفسانەیی نێوان زەوی و ئاسمان نییە. بوونێکی ناو سروشت و کۆمەڵگایە. شیعریش هێزی شاراوە و چالاکییەکی لە خواست بەدەر نییە، بگرە بەشێک لە بەهرە و سرووشی خوداوەند و هێزی شاراوە یارمەتی دەدات بۆ گفتوگۆی کرۆک و ناوک و چالاکی خواست و ویست، کە تاڵە دەزووی بابەت لە واقیع و زەین و خەون و خەیاڵ وەربگرێت، لە چوارچێوەی تێبینی و سەرنجداندا دایڕێژێتەوە، پاشان بە پاڵاوگەی لێوردبوونەوەدا تێیدەپەڕێنێ و پێشکێشی دەکات، کە شەقڵێکە لە ڕواڵەتی هەستی مرۆڤدا.

واقیع تەنیا ئەو شتە نییە، کە بە چاو دەبیندرێت، هەناوی پڕ مەترسییە، یان ژینگە و دەوروبەرێکی پارێزراوە. بیناسە، ئەوجا لەبارەیەوە بنووسە. بێ شەرمانە لەسەر سەکۆی مەوەستە و خۆت مەخەرە داوی ستایشییەوە، چونکە پاش بەسەرچوونی ماوەیەک، جا

ماوەیەکــی کــورت، یــان درێــژ پەشــیمان دەبێتــەوە و تووشــی نائاســوودەیی ویــژدان دەبێــت و لەناوەوەتــرا دەتلێێتــەوە.

بەپێتتریــن کاتــی شــاعیر ئــەو کاتەیــە، کــە دەچێتــە نــاو کەشــی زەینــی و بــڕوای تــەواو لــە تــەواوی بــە هەقیقەتــی واقیــع نامێنێــت. واتــە: واقیــع وەک هەبوونــی خــۆی وەرناگرێــت، ناچــار تامــەزرۆ دەبــێ ڕیشــاڵی هەقیقەتێکــی دیکــە بدۆزێتــەوە و بەهێمنــی و کارامەیــی هەوڵــی بنیادنانــی بــدات، کــە هەقیقەتــی واقیــع لــە ڕێــگای زەیــن و خــەون و خەیــاڵ دێتــە نــاو هەقیقەتــی نووســین، ئــەم هەقیقەتــە هەقیقەتــی تــەواو و بــێ فــرت و فێڵــی بەهــرە و ســرووش و شــیعر و شــاعیرە. لەســەر بنەمــای ڕێکخســتن و دەســتپێکردندا چەمکــی چاوەڕوانــی هەڵدەوەشــێنێتەوە.

شــاعیری ســاویلکە و پاشــخاپەڕۆک دەیەوێــت خوێنــەر یەکڕاســت بگەیەنێتــە مانــا و هەقیقەتــی نــاوەڕۆک، بــێ ئــەوەی بــە بۆشــایی و هێمــای ســپێتی کاغــەز و شــێوازی ســڕکەر تێبپەڕێنێــت. لەســەر بنەمــای چەمکــی چاوەڕوانــی و گۆڕینــەوەی دەربڕیــن دایڕێژێتــەوە، لــە هێڵــی چاوەڕوانــی بیهێڵێتــەوە و خاڵــی لێوردبوونــەوەی پێشــان بــدات. پاشــان بــە ئەدەبیبوونــی مانــا و شــێوازی تێبگەیێنێــت و بــە مانــا و شــێوازی بــە ئەدەبیبوونیشــی بگەیێنێــت.

ژیانــی (ســەلاح محەمــەد) بەبــێ شــیعر نووســینیش شــیعرە، شــیعری بێگــەرد. گەلێــک گرینگــی داوە بــە مانــەوەی پاکیــی خــۆی، چونکــە پاکــی دەبێتــە دۆزەرەوەی واقیعــی نووســین. ئــەو زمانــە بــێ زەرەر و زیانــەی لەســەر ئاســتی کەســایەتی پێــی دەدوا، لــە نووســینیش بــەکاری دەهێنــا. ژیــان بەبــێ پاکــی ناتــەواوە، پاکــی هێزێکــی دینامیکییــە لــە ناخــدا دەڕوێ. ســاڵی **١٩٥٤** لــە ســلێمانی لــە دایــک بــووە، تەمەنــی بــە شــۆر و شــەوقی تێــدا بەســەر بــرد و خۆشــی ویســت. جۆرێــک مامەڵــەی گیانیــی لەگــەڵ باڵندەکانــی نــاو شــار و دەوروبــەری شاریشــدا کــردووە، بــە هۆگــر و بــرادەری گیانیــی خــۆی زانیــون. تــا لــە **٢٠٠٩/٤/٢٦** تێیــدا کۆچــی بــۆ دوامــاڵی کــرد. دەقــی: (ماڵەکەم-گۆڤــاری ڕۆژی کوردســتان، ژمــارە ٧٨ی **١٩٨٩**، ل:**٤٧**)دا ترپــە و ئــاوازی نــاوەوە بریتییــە لــە لێوردبوونــەوە لــە وێنــە هەســتییەکان و بەخشــینی ئاســت و ئاراســتەیەکی گیانــی بــە وەرگــر.

شــیعرەکانی ئــەم شــاعیرە نــە لــە زمــان، نــە لــە شــێواز، نــە لــە نــاوەڕۆک شــتێکی نوێبەخشــیان نەخســتووەتەوە، بگــرە ئــەوەی جێــگای ســەرنج و تێبینییــە، ئەوەیــە: هەســتەکانی بــە ڕاســتگۆیی و بەبــێ فــرت و فێــڵ بــەکار هێنــاوە، لــە ترپــە و ئــاوازدا جیاوازییەکــی هەســتی خســتووەتەوە. ژیــان کۆمەڵێــک هــۆ و هــۆکاری بەرهــەم هێنــاوە بــۆ ڕووبەڕووبوونــەوەی مــەرگ، ئــەم هــۆ و

هۆکارانـەش هێـزی داهێنانـی نووسـەریان زیـاد کـردووە، هەروەهـا ڕووبـەری خەیاڵیشـیان بـەرەو فراوانـی بـردووە و دووری و ئاسـۆیەکیان بـۆ کردووەتـەوە، کـە هـاوکارە بـۆ دەستنیشـانکردنی بنەمـای بیرکردنـەوە و ئاراسـتەی نووسـین. هێـزی هەسـتەکان یارمەتـی دەدات دووبـارە جووڵـە شـاراوە و وێنـاکان بەرهـەم بهێنێتـەوە، بـە ئاسـانی جیهانبینییـەکان بدۆزێتـەوە. ئەگەرچـی مـەرگ دیاردەیەکـە خـۆی بەسـەر بەشـێکی زۆری ژیانمـان زاڵ کـردووە.

لـە هەیکەلـی تـەواوی شـیعرێکیدا، هەسـت دەکەیـت وێنـەی ئاسـایی و مۆرکـی بـاوت پێشـکێش دەکات، دووچـاری سەرسـوڕمان و ڕاچەنینـی هەسـتەکانت نابیـت، بـەڵام لـە پـڕ لـە وێنەیەکیـدا وەرچەرخانێـک ڕوودەدات و هێـزی بەهـرە دووچـاری سەرسـوڕمان و ڕاچەنینـی هەسـتەکانت دەکاتـەوە، بـێ یارمەتـی وەرگرتـن لـە هیـچ دەسـەڵاتێکی بـاڵا گەلێـک جـوان و ڕۆمانسـییانە دادەڕژێـت و پـڕە لـە هەڵچـوون و هاوئاهەنگـی گـەرم، دیمـەن و وێنـەی دەگمـەن بەرانبـەر مـەرگ دەبەخشـێت. دەڵێـی شـیعر بـە ڕێـگا و هێزێکـی ڕوونـاک دەزانێـت بـۆ ڕۆیشـتن بـەلای مـەرگ و پاشـان بـە هێزێکـی درەوشـاوەی نـاوەوە، وەسـتان لـە تەنیشـت ئاشـقانی ژیـان.

هەسـتەکان، کـە بنەمـای سـەرەکیی ئەزموونـی ئـەم شـاعیرە پێکدەهێنـن. وەک یەکەمیـن و دوایەمیـن پێکهاتـەی شـیعری لێکدانـەوەی بـۆ دەکرێـت، پەیوەندیـی هەسـتەکان لـە خـاڵ و ڕەوتـی گفتوگـۆی کـرۆک و نـاوک و چالاکـی خواسـت و ویسـتی بـە یـەک دەگـەن و هاودەقیـی هێزیـان لـە نێوانـدا ڕوودەدات و یەکتـری دەناسـن. هیـچ هەسـتێک بـە تەنیـا بەشـداری لـە پێکهێنانـی شـیعری ئـەم شـاعیرەی نەکـردووە، بگـرە ئەگـەر بەگشـتیش نەبـن بـە زۆرینـە بەشـدار دەبـن لـە پێکهێنانـی دەق، بـەڵام یـەک هەسـت قسـەی یەکـەم دەکات، ئەوانـی دیکـە دەبـن بـە بەردەنـگ. ژیـان هێـزی نووسـین دەجووڵێنـێ و بـۆ خـۆی دەق بەرهـەم دەهێنێـت، دەقیـش دەرهاوێشـتەی خـودی ژیانـە. زۆرینـەی هەسـتەکان لـە دەقێکـدا ئامـادە دەبـن و بەشـداری دەکـەن و ڕەنـگ دەڕێـژن. ڕایـەڵ و تانوپـۆی لـە کـۆی شـێوە دەربڕینـەکان دەچنێـت. چنینەکـەش لـە خوێندنـەوەی سـەرچاوەی واقیـع و زەیـن و خـەون و خەیـاڵ دەکەوێتـەوە. کەسـیش ناتوانێـت خـۆی بـە خاوەنـی سـەرچاوە گشـتییەکان بزانێـت، چونکـە گشـت لـە چەنـد بەشـێک پێکهاتـووە، هـەر بەشـێکی لای کەسـێک دەسـت دەکەوێـت، دواتـر لەسـەر ئاسـتی پێکهاتـە و لێکدانـەوەدا لێـک دەدرێـت .

گەرمبـوون و ورووژانـی هەسـتەکان دەگەڕێتـەوە بـۆ پەیوەندیـی نێـوان نووسـەر و کۆمەڵـگا و

واقیـع و کلتـوور. مـرۆڤ هەسـت بـە پێویسـتی نزیکبوونـەوەی لـە واقیـع دەکات بـۆ ئـەوەی کـرۆک و ناوکـی ژیـان بـاش بناسـێت و بچێتـە دۆخـی گۆڕینـەوەی دەربڕیـن و ناسـینی بۆچوونـی ئەوانـی تـر. بپرسـین چ پێودانگێـک پێویسـتە بـۆ ناسـینی هەسـتەکان لەناودەقـی ئەدەبیـدا، ئایـە هەسـتەکان درێژکـراوە و هەڵقـوڵاوی بنەمـای واقیعـن، یـان درێژکردنـەوە و هەڵقـوڵاوی چەمـک و ڕوانینـی نهێنـی و هـۆ و هـۆکارە سەرسـوڕهێنەکانی مرۆڤـن، زۆر جیـاوازن لەگـەڵ چەمـک و ڕوانینـی واقیـع. هەسـتەکان لای ئـەم شـاعیرە خاوەنـی گرینگییەکـی بەتیـن و تایبەتـن. لـە سـێ لاوە تێکەڵـی چییەتـی دەبـن و پـەرە بـە ئەزموونـی دەدەن. لایەنـی یەکـەم: مـردن، لایەنـی دووەم: ژیانـەوە. لایەنـی سـێیەم: ناوەنـدە. ناوەندیـش ئـەو خوداوەنـد و فریشـتانەن، کـە کـرۆک و ناوکـی چییەتیمـان پـێ ڕادەگەیەنـن و دەمانجووڵێنـن بـۆ نووسـین و مانـەوە لـە دۆخـی بیرکردنـەوەدا. نهێنییەکانـی هەقیقـەت و دادپـەروەری و ئێسـتێتیکامان پێڕادەگەیەنـن.

هەسـتەکان بەگـوڕ دێـن، هێڵەکانـی بیرکردنـەوەی شـیعر پێکدەگەیەنـن، سـەرچاوەی هەسـتەکانیش لـە پێکگەیاندنـدا دابـەش دەبـن و فـۆرم وەردەگـرن و بـزاوت و جووڵـەی ویسـتی خۆیـان بەسـەر پێکهاتـەی دەق دەسـەپێنن. کەواتـە: هەسـتەکان لـە شـیعردا خـاوەن پێکهاتەیەکـی (ناوەنـد)ن و لەسـەر ئاسـتی بنەمـا جیـاوازەکان و بەپلـەی جیـا جیـا لـە یەکترناسـین و بـە هێزبوونـی پەیوەندییـان لەسـەر هـەردوو ئاسـتی پێکهاتـە و لێکدانـەوەدا بوونـی بنەڕەتییـان هەیـە، لـە گۆڕانکارییەکـی بەردەوامدانـە و چەمـک و ڕامانـی سـەرەکییان بـە هەمـوو لاوە قـووڵ دەبێتـەوە.

ئایاری ٢٠٠٩ هەولێر

کتێبی چوارەم

نامەی کراوە و

پێشچاو

هەمــوو نووســینێک لای مــن بــە یەکئاســتی نووســیندا بەڕێــوە دەچێــت. چ شــیعر، یــان سەرنج و تێبینــی لەبــارەی شــیعر، یــان نامــە و هــەر شــتێکی تــر، کــە لــە فۆرمــی نووســیندا دەستنیشــان بکرێــت. ئــەم یەکئاســتییەش ئەوەیــە: بــە هەمــوو توانامــەوە مامەڵــەم لەگــەڵ ساتی نووســین و گــەرم ڕاگرتنــی هەســت و خــەون و ڕوانیــن و چەشــە و هێــزی یــادەوەری و بیرکردنــەوەی خــۆم کــردووە، تــا شــوێنێک لــە زەینمــدا بێتــەدی، شــوێنی نووســین لــە فۆرمــی نووســیندا. بــە ئاســانیش دەتواندرێــت شــوێن پێــی ئــەم هەڵســوکەوت و گــەرم ڕاگرتنــی نووســینە لــە ژیانــم بــە باشــی ببیندرێــت. هــەر چییەکیشــم نووســیبێت چوومەتــە بــن پــەڕەی دڵــم و دژی بەدبەختییەکانــی مــرۆڤ و لــە پێنــاو بەختیاریــی مــرۆڤ و کرۆکیجوانــی مرۆڤــم نووســیوە، بــە هیــچ شــێوەیەکیش ئــازاری زمــان و وشــەم نــەداوە، هێــزی سەرســامکاری زمــان و وشــەش وایانکــردووە، هەمیشــە ماڵێکــم لــە ڕووبــەری زمــان و وشــەدا هەبێــت. تاکــە مــاڵ و ماڵــە گــەورە، لــە دەرگا و پەنجەرەیــەوە هــەوای خۆبوونیــم بــۆ بێــت و بــەو داڕشــتنەی، لەنــاو کــردەی نووســیندا پەنهانــە لــە فۆرمــی نووســیندا دامڕێژێتــەوە و بەدرێژایــی ژیانــم یاوەریــم بــکات.

سەرنجێک لەبارەی کۆشیعری شەوێک لە شەوانی سیمرخ

خـودا هەندێـک هێـزی نهێنـی و تایبەتـی خـۆی هەیـە. دەیبەخشـێتە مرۆڤـی داهێنـەر بـۆ دۆزینـەوەی بەهـا ونبووەکانـی مـردن و ژیـان و ئاسـۆ و دووریـی بیـر و بیرکردنـەوە و بـە (کرۆکیجوانـی-ئێسـتێتیکا)دا شـۆڕبوونەوە، ئێسـتێتیکا کۆمەکمـان دەکات بـۆ وردبوونـەوە و قووڵبوونـەوە لـە زمـان و ڕایـەڵ و تانوپۆکانـی دەق. تشـرینی یەکەمـی ١٩٧٧ بەشـی یەکەمـی چامـەی: (شـەوێک لـە شـەوانی سـیمرخ) لـە گۆڤـاری بەیـان، ژمـارە (٤٤) بڵاوکرایـەوە. ناوبانگێکـی نموونەیـی و درەوشـاوەی بـۆ (سـەلاح شـوان) پەیداکـرد. بـەوەی فـۆرم و شـێواز و زمانێکـی هەسـتی لـە خـاڵ و هێڵـی شـیعری کـوردی گەشـە پێـدا، بـوو بـە شـوێنی بایەخـی هەمـوو خوێنەرێکـی بـێ دەنـگ، ئـەو خوێنـەرەی لـە بوونگۆڕینـی دەقـدا پەیـدا دەبـن. هاووێنـە و جێگۆڕکێکـردن لەگـەڵ ئەفسـانەدا، یـان ئەفسـانە هێنانـە نـاو هەقیقەتـی نـاوەوەی شـاعیر، یـان ئاراسـتەکردنی شـاعیر بـۆ مـەودای ئەفسـانە. لـەم جێگۆڕکێکردنـەدا شـاعیر و ئەفسـانە ئاراسـتەی یەکتـری وەردەگـرن و دووانەیەکـی بەیـەک گەیشـتوون و هەقیقەتـی هێـزی بزواندنـن.

ئـەم دەقـە، گفتوگۆیەکـی ناوەکـی نێـوان شـاعیر و هەسـتەکانیەتی لـە پێنـاو دۆزینـەوەی قـەوارەی زەینـی ئـازاد و ڕامانـی سـەرەکیدا. دوورە لـە لێڵـی ناپێویسـت، ڕوخسـار و ناخـی تـا دواخاڵـی بینیـن ڕۆشـنە، ئازادییەکـی تـەواوی بەدەسـت هێنـاوە. ئازادیـی زمـان و نووسـین، شـاعیر خـۆی قسـە دەکات و خـۆی کەسـەکانە و قسـەیان پێـدەکات و مـەوداکان دەگوازێتـەوە. بـاس لـە تەنیایـی مـرۆڤ و گەڕانـەوەی بـۆ خـودی خـۆی و خۆپاراسـتن لەنـاو خـودی بـێ زیانـی خـۆی دەکات، وای لێـدەکات بـڕوا بـە خـودی خـۆی و هێـزە سـەرەکییەکانی زەیـن بـکات. دەقێکـی مۆنۆدرامییـە، تاکـی. واتـە: کەسـی یەکـەم: هەقیقەتـی بوونـە ڕاسـتەقینەکەیەتی، کەسـی دووەم: ڕاسـتەقینە نییـە، یـان بوونـی کەسـی دووەم: لـە ئاسـۆی چاوەڕوانیـدا هەڵسـوکەوت دەکات، بەهـۆی تیشـکدانەوەی وێنەکانـەوە قـەوارەی بوونەکـەی دەستنیشـان دەکرێـت. شـێوازی مۆنۆدرامـی تەنیـا تەکنیکێکـی شـیعری نییـە، بگـرە هـۆ و ئامانـج و ڕۆشـناییەکە لـە ڕێگایـەوە بـە قووڵـی بـە دوای دۆخ و دۆزینـەوەی دەنگـی ویژدانـی تـاک. واتـە: کەسـی یەکـەم بکەوێـت.

ئەفسـانە وەک دەربڕینێکـی کلتـووری، یـان ئەسـتێرەی ئەدەبـی. فەنتازیـا جـۆرە ئاسـۆ و سـەرچاوەیەکە بـۆ باشـترکردنی جیهـان، لـە سـەرەتای بوونـدا بـۆ ئـەوە بەکارهێنـدراوە، تـا لـە ڕێگایـەوە بـە

هەقیقــەت بگــەن و پێچەوانــەی هەقیقــەت هەڵســوکەوت نەکــەن، هۆیەکانــی بــە هەقیقــەت گەیشــتنیش بزانــن و ســەرچاوەکانی بناســن. دواتــر ئەفســانە چــۆن پەیوەندیــی بــە ڕاســتەقینەوە هەیــە، یــان ڕاســتەقینە چــۆن پەیوەندیــی لەگــەڵ ئەفســانەدا دروســت دەکات. لــە ئاســۆ و ســەرچاوەکەدا چ ڕوودەدات. مــرۆڤ چــۆن وێنــای ئاســۆ و ســەرچاوە و ڕووداوەکــە دەکات. لــە هەمــان کردەشــدا زمــان چاوەڕوانــی خەیــاڵ دەکات، خەیاڵێکــی داهێنــەر، جــوان بــەکاری بهێنێــت. بەهــا و بنەمــای ئەفســانەی کــۆن و نوێــی لەنــاو هەقیقەتــە تاکییەکــەدا، یــان ئاســۆی چاوەڕوانــی ژیاندووەتــەوە. ســووری بەردەوامبــوون ئــەو گرینگیدانــەی لای شــاعیر بــە پێویســت زانیــوە. لــەم گرینگیدانــەدا ســەرنج دەبێتــە تێڕامــان. دوو بنەمــای ســەرەکیی شــیعری مۆنۆدرامــی لــەم ئەزموونــەدا پەخــش کــراون، ئەوانیــش (وێنــە) و (ئاراســتەکردن)ن. لــە کــۆی ناوەنــد و خاڵــی دەقەکــەدا، ئــەم دوو بنەمایــە بــە شــێوەی بازنەیــی دووبــارە دەبنــەوە و لــە گەشــەکردندا ئاســتێکی هەســتی پــەروەردە دەکــەن، هێــزی نهێنیــی دەق خەســڵەت بــە ئاســت و چۆنیەتــی پەروەردەکردنەکــە دەدات، گۆڕینــەوەی پەیوەندیــی نێــوان هێمــا و هێماپێکــراو لەســەر ئاســتی مانــادا لێــک نزیــک دەبنــەوە، لەســەر ئاســتی زمانیــش دوور دەکەونــەوە. لــەم دوو ئاراســتەیەدا تیشــکی شــیعرییەت لــە بنیــاد و شــێواز و ترپــە و ئــاوازدا زیــاد دەکات. لــە دەقــی ئەدەبیــدا زمــان نیشــانەیەکە لــە نیشــانەکانی دۆخگۆڕیــن، ڕاســتەوخۆ کرۆکــی دۆخگۆڕیــن نییــە.

تــا ئــەو ســنوورەی مــن ئاگاداربــم، ئــەم شــاعیرە لــە شــیعری نوێبەخشــی کوردیــدا دەستپێشــخەر و داهێنــەری شــیعری مۆنۆدرامییــە. پێویســت بــوو، ڕێــگا بــەرەو ناوەنــد بگرێتەبــەر، بــەڵام لــەم شــیعرەوە هێڵــی کۆتایــی کێشــا و گەشــەی پــێ نــەدا، یــان نەیتوانــی بیکاتــە وەرچەرخــان و دیاردەیــەک، یــان ئەزموونێکــی کــراوە بەســەر شــیعری نوێبەخشــی کوردیــدا. لەگــەڵ ئــەوەش هەوڵدانێکــی کــەم وێنــە بــوو بــۆ ئازادبــوون لــە ئایدیۆلۆژیــا و بەرهەمهێنانــی (کرۆکیجوانــی ـ ئێســتێتیکا)ی بێگــەرد. بەردەوامبــوون لــە نووســین و بەرهــەم زۆری، مانــا و دۆخــی داهێنــان ناگەیەنێــت، بگــرە داهێنــان خــۆی شــکۆمەندیی ئەدەبــی و دۆخێکــی شــکۆمەندیی مرۆڤانەیــە. خوداوەنــدەکان لــە سروشــتی ســەرەتایی یەکەمیــن دروســتبوون، ئەفســانەیان بەرهــەم هێنــا و خاوەنــی گرینگــی و پیرۆزییــە، ئــەم دەقــە بایەخــی زۆری بــە ئەفســانە و نهێنیــی ئەفســانە داوە و هەســتی ئاشــکراکردنی تەقاندووەتــەوە، پەیوەندیــی هەستیشــی لــە نێــوان وێنــەکان وەک ناوەنــد و هاوســەنگییەک ڕاگرتــووە. ئــەم ناوەنــدە خەملێــوی چەنــدان قووڵبوونــەوەی ئەفسانەیی و هاووێنەیــی وەک: ســیمرخ، هومــا، ســەمەندەر، ئاگــردز، گیــای نەمــری، ئەژدیهــای حــەوت ســەر، دەڵەدێــوی مەمــک کێــو، ئــاوی ڕەش و ســپی، ئەشــکەوتی

پەرییـــان، ســـندووقی ئەجنـــدان، پاڵەوانـــی تەنافبـــاز، ئەسپەڕەشـــی چوارپـــەل ســـپی ..... تـــاد، ئـــەوەی گرینگـــە لەنـــاو هەمـــوو ئەفســـانەکاندا بـــە دوای مانـــا و دۆخـــی ژیـــان و پێکهاتەکانیـــدا دەگەڕێـــت.

ئەفســـانە لـــە فۆرمـــە چەشناوچەشـــنەکاندا، ڕاچڵەکانـــی لـــە ناخـــی ژیـــان و چۆنیەتـــی بـــوون دروســـت کـــردووە، بزەیەکـــی لـــە ڕوخســـاری زەوی نەخشـــاندووە، دیاردەیەکـــی کلتووریـــی کۆمەڵـــگا و چالاکییەکـــی گشـــتییە. شـــتێک نییـــە، کـــە بوویێـــت و تـــەواو بوویێـــت. لـــەم بەردەوامییـــەدا زمانـــی هەســـتی لەنـــاو ئەفســـانەوە درێـــژ دەکاتـــەوە بـــۆ گەیشـــتن بـــە جاویدانـــی و بەهێزکردنـــی ڕۆحـــی ئەفســـانە لـــە جەســـتە و دەروونـــی مـــرۆڤ و بەرزکردنـــەوەی بـــۆ ئاســـتی خوداوەنـــد و هاووێنەیـــی مـــرۆڤ. وەک ســـەرچاوەی بنەڕەتـــی بـــۆ کلتـــووری کۆمەڵـــگا بـــەکاری دەهێنێـــت، هەمیشـــەش لای بـــەرەو گۆڕانـــکاری دەکاتـــەوە، بەردەوامیـــی ئەفســـانەش پەیوەندیـــی بـــە تێگەیشـــتن و پێویســـتییەکانی کۆمەڵـــگاوە هەیـــە، وەک هاوئاهەنگـــی نێـــوان بەشـــەکانی نووســـین ســـوودی لـــێ وەردەگرێـــت و بەردەوامـــی بـــە ســـووڕی مانـــەوەی دەدات.

لـــە بەکارهێنانـــی ئەفسانەدا وا دەکات ئەفســـانە پەیامـــی نوێـــی بەجـــێ بهێنێـــت. بـــەوەی کرۆکیجوانـــی بـــە هەمـــوو کـــەس بگەیەنێـــت، داب و نەریـــت دەپشـــکنێت و لێـــی دەکۆڵێتـــەوە و مەشـــقی کرۆکیجوانییـــان لەســـەر دەکات، بەمـــەش بەرهەمـــی خـــۆی دەخاتـــە ســـەر هێڵـــی درێژبوونـــەوەی ئەفســـانەوە. ئەفســـانەش پێویســـتە بـــە وریاییەکـــی بەردەوامـــەوە لێـــی بڕواندرێـــت و مامەڵـــەی لەگەڵـــدا بکرێـــت.

ترپـــە و ئـــاوازی هاوتەریـــب و گونجـــان لەگـــەڵ کەرەســـتەکانی ئاســـمان، ئاســـمان بەتـــەواوی بـــوون و بوونەوەرەکانییـــەوە، ڕۆڵێکـــی ئێجـــگار کاریگـــەر لـــەم ئەزموونـــەدا دەبینـــن. دەیانهێنێتـــە دوانـــدن و خاســـییەتی مرۆڤیـــان تێـــدا پەیـــدا دەکات و دەیانورووژێنێـــت. هەوڵـــدەدات خاســـییەتەکان هاوســـەنگ و بـــەراورد بـــکات لەگـــەڵ مـــرۆڤ و هەقیقەتـــی تـــەواوی مـــرۆڤ. ئەفســـانە لـــە ســـەرەتای دروســـتبوونیەوە بـــە شـــێوە و فۆرمـــی جۆراوجـــۆرەوە هاتووەتـــە نـــاو کۆمەڵـــگا و کاریگەریـــی خـــۆی ســـەپاندووە، کـــە ســـەردەمی نووســـین داهـــات، لـــە شـــێوە و فۆرمـــی جیاوازتـــردا داڕێژرایـــەوە، بـــەڵام لەنـــاو هەمـــوو نووســـینەکاندا تایبەتمەندیـــی خـــۆی پاراســـتووە، بـــە پێکهاتـــە و ڕەگەزەکانییـــەوە وەک بوونێکـــی تەمـــەن درێـــژ و کاریگـــەر دەناســـرێتەوە. ڕۆحـــی ئەفســـانە بـــە شـــێوەیەکی بـــاش ئاراســـتە کـــراوە و بەهـــۆی هێمـــا و خـــوازەوە وردەکاریـــی شـــیاوی دەســـتەبەر کـــردووە و ڕازی زیندووبوونـــەوە پێشـــنیاز دەکات و دەیهێنێتـــە بـــەر زەیـــن، بـــەڵام بـــە تـــەواوی چەمکـــی زیندووبوونـــەوە ناناســـین.

ســـاڵی **٢٠١٢** چیرۆکەکانیـــم کۆکـــردەوە و ئامـــادەم کـــرد، لـــە بەڕێوەبەرێتیـــی چـــاپ و بڵاوکردنـــەوەی ســـلێمانی، وەک کۆچیرۆکێـــک بـــە ناونیشـــانی: (ئەســـتێرە بـــەرزە) چـــاپ کـــرا، کـــۆی چیرۆکـــەکان

بریتیـن لـە بیسـت و نـۆ چیـرۆک.

(دڵدارەکـەم پایـزە گەواڵەیـەک نییـە ـ ١٩٧٨). وەک کۆشـیعری چاپکـراو، ئەزموونـی یەکەمـی: (سـەڵاح شـوان)ە. ئـەم ئەزموونـەش کـۆی ئـەو شـیعرانەن، کـە لـە ڕۆژنامـە و گۆڤارەکانـدا دوای ئەزموونـی یەکەمـی بـڵاوی کردوونەتـەوە. لـەو سـاتەوەی شـیعرەکانیم ناسـیوە، وەک شـاعیرێکی ڕاسـتەقینە و پـڕ شـکۆی داهێنـان ناسـیومە. بـۆ چێـژی تایبەتیـی خـۆم و ئەشـقی شـیعر ئـەوەی پێدەکـردم، هـەر شـیعرێکی بڵاودەکـردەوە لـە کتێبخانـەی خـۆم دەمپاراسـت و لـە نێوانیانـدا خوێنەرانـە تێیـان ڕادەمـام بـۆ ئـەوەی چاودێـری کـرۆک و بنەمـا و کاکڵـی مەبەسـت بکـەم و بزانـم تـا چ ڕادەیـەک لـە بەرزبوونـەوە و داکەوتنـدا دەیبینـم. ئەنجـام وەک کتێبێـک کۆبوونـەوە.

ئـەم داهێنـەرە ئێسـتا لـە دەرەوەی نیشـتیمان دەژی، یـان دەربـەدەرە. ڕەنگـە دوور لـە نیشـتیمانیش، وەک: نالـی، حاجـی قـادری کۆیـی، وەفایـی ..... تـاد، بەگۆڕغەریبـی و پشـتگوێخراوی بمرێـت، نیشـتیمان: دەسـەڵاتی نەتەوەیـی، سـادەترین پێداویسـتییەکانی ژیانـی بـۆ دابیـن نەکـرد، بـەڵام دوای مردنـی خـەم بـۆ گـۆڕی پـڕ شـکۆی داهێنانـی دەخـوات. شـکۆی داهێنـان تاکـە شـتێکە پێویسـتە دەسـەڵاتی نەتەوەیـی بیـری لـێ بکاتـەوە. پێویستیشـە لەنـاو شـکۆی داهێنـان و کـەژاوە و ڕێوڕەسـمیدا بژیـن. داهێنـەر، ئەگـەر لەبـەر چەواشـەکار و بەدگۆیـی لێخنبیـرە ئاماژەکوێـر و پاشـخاپەرۆکەکان لـە نیشـتیمانی خۆیـدا سـادەترین پێداویسـتییەکانی ژیانـی بـۆ دەسـتەبەر نەکرێـت، جیهـان فراوانـە، یـان باوەشـی زڕ دایـک، ئەگـەر گەرمیـش نەبێـت هـەر باوەشـە.

کانوونی دووەمی ٢٠١٣ هەولێر

ئەم نووسینە وەک پێشەکی بۆ کۆشیعری: (شەوێک لە شەوانی سیمرخ) نووسراوە.

سەرنجێک لەبارەی کۆشیعری
دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە

ئێمەمانـــان لـــە کۆتایـــی حەفتایـــەکان و ســـەرەتای هەشـــتایەکاندا تـــازە بەرپێـــی خۆمانمـــان دەبینـــی و خولیـــای شـــیعر دایگیرســـاندبووین، دەمانویســـت بەخشـــندەکان بناســـین و بچینـــە نـــاو ئەزموونـــی پـــاراوی شـــیعری بێگـــەردەوە. وزەی دەرکەوتـــووی ئـــەم کۆشـــیعرانە بـــۆ ئێمەمانـــان ئەزموونـــی داهێنـــان و خەونـــی لاوی بـــوون. وەک شـــانازیبەخش و جۆرێکـــی تایبـــەت لـــە خـــەڵات و چێـــژی خـــەڵات دەمانخوێندنـــەوە. زریـــان ـ ئەنـــوەر قـــادر محەمـــەد. گەردەلوولـــی ســـپی ـ لەتیـــف هەڵمـــەت. پـــرۆژەی کوودەتایەکـــی نهێنـــی - فەرهـــاد شـــاکەلی. ڕێژنـــە — ڕەفیـــق ســـابیر. ســـەمای بەفـــری ئێـــواران ـ جـــەلال بەرزنجـــی. دوو ســـروودی کێـــوی ـ شـــێرکۆ بێکـــەس. دڵدارەکـــەم پایـــزە گەواڵەیـــەک نییـــە ـ ســـەلاح شـــوان. شـــەو نییـــە خەونتـــان پێـــوە نەبینـــم ـ عەبدوڵـــلا پەشـــێو . ژوان ـ محەمـــەد حەمـــە باقـــی ..... تـــاد، هـــەر یـــەک لـــەم کۆشـــیعرانە جگـــە لـــەم کۆشـــیعرە، زیاتـــر لـــە جارێـــک چـــاپ کراونەتـــەوە. کارێکـــی زۆر پێویســـت و بەجێیـــە بـــۆ ئـــەوەی بـــەرەی ئێســـتا و داهاتـــووش، ئەگـــەر خواســـتی ناســـینیان هەبێـــت ئاشـــنایان ببـــن و بناغەکانـــی بـــەرەی پێشـــە خۆیـــان ببینـــن و بیانناســـن. ئەڵقـــەی یـــەک لـــە دوای یەکـــی بەردەوامیـــش زیاتـــر پێکـــەوە بلکێـــن و درێـــژ ببنـــەوە و خوێنـــەر پەیـــدا بکەنـــەوە. بەئاگابـــوون و ســـوودوەرگرتنی داهێنەرانـــە لـــە ئەزموونـــی کەســـانی تـــر بـــۆ خەمڵینـــی کەســـایەتی ئەدەبیـــت، پێویســـتی و کارامەییـــە. جۆرێـــک هێـــز و جووڵانـــەوەی ئێســـتێتیکی لـــە جیهانبینیـــدا یـــەک دەگرنـــەوە، دۆخـــی ئەدەبـــی ئـــەوە قبـــووڵ دەکات، ڕەتـــی ناکاتـــەوە، بـــەرەکان ســـرووش بەیـــەک دەدەن. ئـــەم بەرەیـــە نوێبەخشـــییەکی بناغەیـــی و بنەمـــان، بناغـــە و بنەمـــاش کـــۆن نابـــن، وەک پێویســـتییەک بـــەردەوام دووبـــارە دەبنـــەوە و واقیعێکـــی مێژوویـــین، نوێبەخشـــی لـــە بیـــر و توانـــا و دەســـتیانەوە پـــەرە دەســـتێنێت و درێـــژ دەبێتـــەوە، هەروەهـــا دەســـتکارییەکی قـــووڵ و هەمەچەشـــنیان لـــە بنیـــاد و شـــێواز و زمـــان و داڕشـــتندا کـــردووە، بـــۆ تێگەیشـــتن لـــە چییەتـــی نوێبەخشـــیی شـــیعری کـــوردی و پەروەردەکردنـــی چێـــژی خوێنـــەر ڕووەو نوێبەخشـــی و ئەدەبـــی بـــێ دەنـــگ، کـــە لێکدانـــەوە بـــۆ هێماکانـــی نووســـین دەکـــەن و لـــە هێماکانـــی تـــری جیادەکەنـــەوە، هۆشـــیاری و هەســـتی پەیوەندیـــی چەشـــنەکان دروســـت

دەکـەن.

بەشـێکی زۆری شـیعری قۆناغـی حەفتایـەکان دەربڕینێکـی تونـد و سـینگ دەرپەڕانـدن بـوون بەرانبـەر دیکتاتۆریەتـی ڕووخێنـەر و لێوڕێـژ لـە دەربڕیـن و دانەپەیڤـی بـژی و بمـرێ و بڕووخێنـە و دروسـتکەرەوە و نیشـاندانی جۆرێـک بۆچوونـی سـەربازییانە، بـەڵام: (سـەلاح شـوان) لەنـاو بەرەکـەی خۆیـدا ئەزموونـی دەباتـە نـاو خەسـڵەتی تایبـەت و لێڵـی و ئاڵـۆزی لـە دەوری خۆیـدا دەتەکێنێـت، ڕوونـی و سـاکاریی هونـەری کردووەتـە ئامانـج، تیشـکۆی گرینگـی بەهـرە و بیرکردنـەوەی ملکەچـی هەسـتیاریی ئەدەبـی و ئێسـتێتیکای شـیعرین. ڕامانـی سـەرەکی تەنیـا لـە هەسـتیاریی مرۆیـی و ئێسـتێتیکای شـیعریدا دروسـت دەبـن، ڕۆڵـی پەروەردەکردنـی چێـژی خوێنـەر ڕووەو نوێبەخشـی دەگێـڕن و هەسـت بەجوانیکـردن و کرانەوەی هەستەکانی تێدا لەدایک دەبێت.

هـەر لـە ڕووتەختـی ئـەم پێویسـتییەوە هەوڵـم دا ئـەم کۆشـیعرەش چـاپ بکرێتـەوە. دوای ئـەوەی مـن تایـپ و هەڵەچنیـم کـرد و خسـتمە سـەر ڕێنووسـی ئێسـتا و خسـتمەوە بەردەسـتی شـاعیر خۆیـەوە. ئەویـش چەنـد شـیعرێکی لـێ لاداوە و دوو شیعریشـی لـە ژمـارە **٢: ١٩٧١** و **٣: ١٩٧٢**ی بڵاوکـراوەی (ڕوانگـە) بـڵاو کردوونەتـەوە، لـە کاتـی چاپـی یەکەمیـدا دەزگای سانسـۆر ڕەتـی کردوونەتـەوە. لـەم چاپەیـدا لـە شـوێنی خۆیانـی داناونەتـەوە، هەروەهـا دەسـتکاریی کەمەیەکـی کەمـی ناونیشـان و چەنـد ڕسـتەیەکی کۆشیعرەکەشـی کـردوون.

پێکهاتـەی نـاوەڕۆک و زەمینـەی هێمـا و هێماپێکـراو و هـەوەڵ نیگاکانـی ئـەم کۆشـیعرە بریتیـن: لـە خـەون و بەهـرە و بیرکردنـەوەی گەرمـی ئەزموونکارێـک و ئەزموونکردنـی ئێسـتێتیکییانەی لـە هەڵبژاردنـی وشـە و هەڵچـوون و تووڕەیـی و دەربڕینـی هەسـتییەوە.

بەشـی یەکەمـی، شـیعرێکی تێکهەڵکێشـراوە و یـەک تانوپۆیـی و بازنەییـە. لـە خاڵێکـدا دەسـت پێـدەکات و هەڵدەکشـێت و دەگەڕێتـەوە هەمـان خاڵـی دەسـتپێکردنەوە. لـە چـل کۆپلـە پێکهاتـووە. هـەر چـل کۆپلەکـەش گەڕانـن بـەدوای ئەشـقێکی پـڕ حەسـرەت و تاسـەدار و غوربەتئامێـز. لـە تـەواوی شـێواز و شـاعیریەتی شـاعیردا دەبیندرێـن و دەبیسـترێن، هەروەهـا ئـەو ئەشـقە لـک و پۆپـدارە خەسـڵەتی کەسـی نادیـار و ئەفسـانەیی و گەردوونـی داوەتـە دڵدارەکـەی. شـاعیر بـۆ هـەر کۆپلەیـەک ناونیشـانێکی دانـاوە، وەک شـیعرێکی سـەربەخۆش پێشکێشـی کـردووە. لێـرەدا هەڵوەسـتەیەک پێویسـتە، ئایـە ئەمـە مەبەسـتێکی

ئەدەبییە، یان هەست پێدانەشکانێکی ئەدەبییە. لە بنەڕەتی خۆیدا یەک شیعری ماوە درێژ خایەنە: (١٩٧٠ - ١٩٧٥ بەغدا)، زمان و داڕشتن و فۆرمەکەی لە یەک زەمینەدا گەشەیان کردووە و دەچنە ناو یەک بۆتەی هونەریشەوە. پەیوەندییە ماناییەکانیش بەدوای یەکداهاتوون و ڕژانە شیعرییەکەش زۆری خایاندووە. شیعرەکە یەک ناونیشان وەردەگرێت، ئەوانەی تر هەموویان زیاد و ناپێویستن، تاڕادەیەکیش بەشێک لە ئێستێتیکای ئەزموونەکەیان کاڵ کردووەتەوە.

لە بەشی یەکەم و دووەمدا، بۆ بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز لەناو ئەزموونی دوو شاعیردا: (جەمال شارباژێڕی و جەلالی میرزا کەریم) دەگەڕێت. دواتر لە درێژبوونەوەی ئەزموونی خۆی، لە بەشی سێیەمدا دەیدۆزێتەوە. بنەڕەت و چۆنیەتی شێوازی تایبەت لە دەرەوەی بیرکردنەوەی خۆت نادۆزرێتەوە. دۆزینەوەی بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز، زمانێکی وا دەخوازێت هەڵگری پرسە قووڵ و گرانەکان بێت و خوێنەر بچێتە سۆراغ و بەدواداچوونی و دوور و بێ سەر و شوێن بۆ داهاتووی بڕوانێت. بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز لە نیگا و زەینی شاعیردا، خۆی ئامادە و پەروەردە دەکات.

بەشی سێیەم، بنەما و دەرکەوتەی بنەڕەت و چۆنیەتی شێوازە، تێیدا بە خۆئامادەکردن و شێنەییەوە بیری لە بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز کردووەتەوە، پرسی خەسڵەت و تایبەتمەندی و گواستنەوەی خۆی دادەڕێژێت و شیعری بێگەرد بە ئەزموونی پاراو دەزانێت و بە ئاکامێکیشی دەگەیەنێت، لە ساتی تەواو ئازادی شیعریدا شیعرییەتی جەوهەر و بوون، وەک ئەفسوونێکی هەستی و وشیاری ئێستێتیکایی دەردەخات و هاواری دەرەوە دەبێتە دەنگی ناخ و وردبوونەوە لە ناخ.

گوزارشتکردن لە وردبوونەوەی ناخ زمانێکی هەستی و چالاکی دەوێت. واتە: گەڕان بەدوای زمانێکی ڕوون و ئاشکرای گەردوونی. تا جەخت لەسەر چڕبوونەوەی شیعرییەت و حیکمەتی مانا بکات، بواریش بڕەخسێنێت بۆ تێگەیشتن و چێژ و هەستپێکردن.

لە ڕێی ئەم پێزانینەیدا لەگەڵ کرۆک و ناوکی بووندا خەریک دەبێت، هەروەها لەگەڵ نیگەرانی و نادڵنیایی هەڵی گفتوگۆ پێکدەهێنێت، پرسیار لەمەڕ بوونی کەسی خۆی دەهێنێتە ئاراوە، تێکەڵ بە کەسی نادیار و ئەفسانەیی و گەردوونی دەکات، دەیەوێت وەڵامی ئامانجی بوونی خۆی و کەسی نادیار و ئەفسانەیی و گەردوونی دەست

بکەوێـت، وەک ڕامانێکـی سـەرەکی ڕووناکـی دەربڕینـی بخاتـە سـەر، دەربڕیـن وەک مانـای ئەفرانـدن و ناسـینی کەسـایەتیی خـۆی و ڕزگارکردنـی لـە نیگەرانـی و نادڵنیاییـدا، لـە مەیلـە هـەرە شـاراوە و گەشـەکردووەکاندا ئێسـتێتیکای پێگەیانـدووە و لـە قووڵاییيـەوە هێناویەتـە سـەرەوە، بەرجەسـتەی کـردووە و دەریخسـتووە. پاشـان هەناسـەدان لـەماڵـی داهێنـدراوی شـیعرەکانیدا ئاراسـتەی خـۆی دەدۆزێتـەوە. شـاعیری ڕاسـتەقینە ناتوانێـت خۆیەکـی بێگـەرد بێـت، هەمـان کاتیـش خەڵکانـی تـر. شـیعر لـەم بـارە بێگەردەیـدا نهێنییـەک ئاشـکرا دەکات و دەبێتـە هەڵگـری ئامـاژە و گەشـەی سەرسـوڕمان. ژیـان و گەشـەی سەرسـوڕمان بـۆ شـیعری بێگـەرد، ناوەنـد و ڕامانـی سـەرەکین.

لـەم بەشـەدا وشـەکانی، کەسـایەتیی خۆیەتـی و ناتوانیـن لـە جەوهـەر و بوونـی خـۆی جیـای بکەینـەوە. واتـە: دووبـارە ئەفراندنـەوە و داهێنانـەوەی کەسـایەتیی خۆیەتـی. هـەم قسـەکەرە و هەمیـش گوێگـر. ئاڵوگـۆڕ و جێگۆڕکـێ بـە قسـەکەر و گوێگـر دەکات و دەیانخاتـە سـووڕی خەملێنـەوە، هێـزی خودییانـەی شیعرییەتیشـی تێـدا ڕادەچەنێنێـت و گەشـە بـە چرکـەی سەرسـوڕمان دەدات، هەروەهـا خواسـتی گەشـە و درێژبوونـەوەی سەرسـوڕمانمان تێـدا دروسـت دەکات. لـە دۆخـی زمانـدا وەک جەوهـەر و بوونـی هەقیقەتێـک دەردەکەوێتـەوە. هـەم هەقیقەتـی کەسـی و هەمیـش جەوهـەر و بوونـی هەقیقەتـی شـیعری. ڕۆح و ژیـان لەنـاو وێنـە و فۆرمـدا دەخرۆشـێنێت و زمـان تێیانـدا زاوزێ دەکات، بـە جـۆش و شـێنەییيەوە پەیوەنـدی و هارمۆنیـی نێوانـەکان پەرەپێـدەدات و لـە دڵیانـدا ئـارام دەگرێـت.

واقیـع یەکبیـن و ڕووکـەش نییـە، تـا زمانێکـی یەکبیـن و ڕووکـەش بتوانێـت دەریببڕێـت و لـە دەقـی ئەدەبیـدا پێشکێشـی بکاتـەوە. واقیـع بـە چەنـدان چینـی ئەسـتوور و تەنـک و لێـڵ و ڕوون خـۆی پێچاوەتـەوە، لـە هەندێـک بـاردا دەچێتـە ئەودیـوی لێکدانـەوە و زانینەکانـی مرۆڤـەوە. هێـزی زمـان دەبێـت هەسـت بـەو چەنـدان چینـە بـکات، چینـەکان وەک هەبـوون و کێـش و قەبـارەی خۆیـان هەڵبداتـەوە و بیانخوێنێتـەوە. وەرگریـش ڕابهێنێـت لـەو ڕووداوانـە بکۆڵێتـەوە و تێیانبـگات، کـە لـە واقیعـدا ڕوو دەدەن و بۆچوونـی خـۆی تێیانـدا بەهێـز بـکات. واقیـع بریتییـە لـە بەردەوامبـوون لـە گۆڕانکاریـی زمـان و هەبـوون. شـاعیر هەندێـک دانەپەیـڤ لـە واقیـع و هەندێکـی تـر لـە خەیـاڵ وەردەگرێـت، بـۆ بەکاربردنیشـی پشـت بـە ژیانـی تایبەتیـی خـۆی و واقیـع و میتافیزیـکا و خەونـی پـڕ ڕووداو دەبەسـتێت.

لــە گۆشــە نیــگای درەوشــانەوەی ئێســتێتیکای ناونیشــان و جیاوازیــی فــۆرم و گەشــەی سەرســوڕمانیی مانــا و پرشنگهاوێشــتنی زمانــدا. ئاگــری پرۆمیســیۆس وەک مــرۆڤ دەقێکــی کراوەیــە و بــە ناوەندێکــی کاریگــەری دەچوێنێــت، هەمــوو ژیانــی تێــدا کــۆ دەکاتــەوە و ئامــادەی دەکات بــۆ بەگەڕخســتن و بینینــی قووڵییەکانــی ناخــی خــۆی و قووڵییەکانــی پانتایــی زەوی، هــەردوو جیهــان: لــە ترۆپکــی جەســتەی پــاراوی جوانییــەوە ڕژاون و لــە ئەزموونــی جوانــی و هاوبــەش لەنــاو ئاســتداریی وشــەدا بەراوردیــان دەکات و ڕایاندەگرێــت، ئــەو جیهانــەی پێویســتە داهێنــەر هەمــوو نێوانەکانــی ببرێــت و وردەکارییەکانــی ژیانــی تێــدا بدرەوشــێنێتەوە، بــەرەو خاڵــی باڵامــان ببــات. خاڵــی بــاڵا بەمانــای ســاتی دۆزینــەوەی ژیــان و خاڵــی ڕامانــی ســەرەکی شــیعری بێگــەرد، لــەم بــارەدا دەرگا و پەنجــەرەکان بــۆ بیرکردنــەوە و تێڕامــان دەکرێنــەوە و جەوهــەر و بوونــی شــتەکان دەردەکــەون. هەڵوێســتی شــاعیر لــە ئــازادی و یاخیبوونــی شــیعر خۆیــەوە دروســت دەبێــت، بــۆ ویســتی مــرۆڤ و دەســەڵاتی ئــەدەب و ئــەوە تێدەکۆشــێت لــە بەیانییەکــی پــڕ لــە شــەونم و گەرمبــوو بــە گزینــگ و بۆنوبەرامــەی پاکــی و هەمەچەشــن، لەنــاو ئاگرەکــەی پرۆمیســیۆس تێبپەڕێــت، تــا ژیانێــک وێنــا بــکات. ئــەو ژیانــەی بەنــاو ئاگــری پرۆمیسیۆســدا تێپەڕیبێــت، لــە هەمــوو پیســی و خڵتێــک پاڵاوتــراو بێــت و خاوێــن کرابێتــەوە، ئینجــا لەنــاو شــیعرەکانیدا دایبمەزرێنێــت و نوێنەرایەتــی شــیعرییەتی جەوهــەر و بــوون بــکات.

ئــەم شــاعیرە شــاعیرێکی سیاســی، یــان حزبــی نییــە. لــە هیــچ دەقێکیــدا دەربڕینێکــی لــەم شــێوەیەم نەخوێندووەتــەوە، بــەڵام بیــر و بیرکردنــەوەی سیاســی لــە شــێوە و فۆرمــی ئێســتێتیکی هەیــە، زۆریــش هەســتیارە بەرانبــەر ڕووداوە نەتەوەیــی و نیشــتیمانییەکانی خــۆی. نموونــە نســکۆی شۆڕشــی ئەیلــوول بــە شــێوازی چەشناوچەشــن و جــودای دەربڕینــەوە، وەک نووســەرێکی بەرپرســیار بەرانبــەر بــە نووســین، دەربڕینــی لــێ کــردووە. چ وەک پێشــبینیی نســکۆکە و چ وەک هەســت گەرمــی کۆمەڵــگای کــوردی بــۆ خرۆشــانەوەی شــۆڕش.

چش وەک گەشە و ڕوودانی کارەساتی خۆبەخۆیی دوای نسکۆ و خرۆشانەوەش.

مــن ڕێــز لەئەزمــوون و توانــای ئــەم شــاعیر و چیرۆکنووســە دەگــرم، کــە زمــان و ئەدەبــی کــوردی لــە شــێوە و فۆرمــی ئێســتێتیکییەوە دەوڵەمەنــد کــردووە و بــەرەو خاڵــی بــاڵای بــردووە. زۆر لــەوەش دڵنیــام پێویســتە کۆشــیعری: (دڵدارەکــەم پایــزە گەواڵەیــەک نییــە) و کۆشــیعری: (شــەوێک لــە شــەوانی ســیمرخ) و کــۆ چیرۆکــی: (ئەســتێرە بــەرزە)،

جارێکـــی تـــر بخوێنینـــەوە و بیناســـینەوە. بـــە ناســـین و جارێکـــی تـــر خوێندنـــەوەی، ناوەنـــدە ئەدەبییەکـــەی کـــوردی ئەزمـــوون و توانـــای ئـــەو، باشـــتر دەبینـــن. دواتـــر دەکەونـــە بەراوردکردنـــی ئەنجامەکـــەی لەگـــەڵ ئـــەو بوونـــە قووڵـــەی لـــە هەقیقەتـــی ئەدەبەکەیـــدا هەیـــە. وەک ڕووداوێـــک ئاشـــکرای کـــردووە. ئـــەو بەراوردکردنـــە لەنـــاو جووڵـــەی ئێســـتێتیکی ڕاســـتیی بوونـــدا دروســـت دەبێـــت و دەردەکەوێـــت و پێوانـــەی بـــۆ دادەندرێـــت.

کانوونی دووەمی ٢٠١٤ هەولێر

ئـــەم نووســـینە وەک پێشـــەکی بـــۆ چاپـــی دووەمـــی کۆشـــیعری: (دڵدارەکـــەم پایـــزە گەواڵەیـــەک نییـــە) نووســـراوە.

نامەیەکی کراوە بۆ عەبدوڵڵا سەڕاج

مامۆستای بەڕێز: مامۆستا عەبدوڵڵا سەڕاج، بۆ ئاواتخواستنی ساڵی نوێ، سۆز و تاسەم پێشکێش دەکەم. لەبری چاوت، دەستت ماچ دەکەم و داوای پیت و فەڕی لێ دەخوازم. ئەو دەستانەی ئەم ڕۆمانە ژیانییەی نووسیوە و خەرمانێک ئەدەبی گێڕانەوەی کردووەتە دیاری خودایی، مرۆڤ کە دەبێتە مرۆڤێکی کامڵ و تەواو، ئەوجا دیاری خودایی دەبەخشێت، پێبەخشراویش بەرانبەر دیاری خودایی تەنیا دەتوانێت خاکی و دڵگەرم بێت، چونکە تۆ لە دروستکردنی کەسایەتی ناو نووسینەکانتدا گەلێک خاکی و دڵگەرمیت و ڕۆمانەکەت هەموو ژیانی نقومی خۆی کردووە.

دەستنووسی ڕۆمانەکەتم لە: (دکتۆرە فاتمە) وەرگرت و هەمان ڕۆژ سەردانی: (بەدران ئەحمەد حەبیب) ی دەزگای ئاراسم کرد. ئەویش جوامێرانە وەریگرت و بەبەر چاوی خۆمەوە دایە کارمەندێکی کۆمپیوتەر و خستییە کاری چاپەوە، هەروەها ڕێکەوتێکی باشیش بوو بۆ من، هەر لە سەرەتای خوێندنەوەمدا تا دوا پلەی چێژ، چێژم لە زمانی: (شکور مستەفا) وەردەگرت و کارەکانیم بە تاسە و ئارەزوویەکی بەتینەوە دەخوێندەوە. هێڵم بەژێر دەربڕینە زمانییەکانی دەکێشا و بۆ فێربوون و ڕاهێنانی زمان دەگەڕامەوە سەری و بیرم لە لەدایکبوونی بۆچوونەکان دەکردەوە. لەوێ بینیم و بەختی ئەوەم هەبوو ماوەی یەک دوو کاتژمێر لەگەڵی دانیشتم و گفتوگۆمان کرد. پیاوێکی هەتا بڵێی سادە و قووڵ و خاکی و خاوەن دنیابینییە، لەبارەی زمانی شیعری کلاسیکی کوردییەوە زۆر بە تاسەوە دوا و سەیرکرابووەوە، دەتگوت شیرە لە گوانی پڕ دەڕژێت، منیش هەموو جەستەم ببووە گوێ و جار جاریش بۆچوونم لەبارەی قسەکانی دەبوو، بەبێ هیچ لەخۆدەرچوونێک لێی وەردەگرتم و ئەوەی لا گەلاڵە کردم، ئەدەب بە تەنیا لەناو زماندا نارسکێ و خۆی بەڕێوە نابات، بەڵکو سەرەتا فیکر، ئەوجا زمان لە ڕێگای هەستەکانەوە کاری ئەدەب بەڕێوە دەبات و واقیع و مێژوو و خەون و پێشبینی بەشداری تێدا دەکەن. دوای ئەم دانیشتن و گفتوگۆیە هەمیشە دیوانی شاعیرانی کلاسیکیی خۆمان لەسەر مێزی خوێندنەوەمن و زمانی پێوەرم تێیاندا دۆزیوەتەوە، قوڕی حەوت گۆڕ بەسەری ئەو شاعیرەی خۆی خەریکی شیعر بکات و زمانی پێوەری نەدۆزیبێتەوە، بە تاسە و دەست و نزاوەم پەیوەندی و هاوڕێیەتیم

لەگـەڵ ئەدەبـی کلاسـیکیدا تامردنـم بـە شـێوەی ئێسـتام بمێنێتـەوە، ئـەدەب دەرکەوتـەی ڕۆح و زەوی و ژیانـە، ناتوانێـت لـەم سـێ خانـە دیاریکـراوە دوور بکەوێتـەوە. هەمـوو جووڵەیەکـی مرۆڤیـش لـەم سـێ خانەیـەدا گەشـە دەکات و خـۆی بەویـدی دەناسـێنێت و وەردەگیرێـت.

(دکتـۆر فوئـاد ڕەشـید) لێکۆڵینەوەیەکـی لەبـارەی ئەزموونـی تـۆ و میتـا ڕۆمـان نووسـیوە و زۆر بـە ڕوون و ڕەوانـی ئامـاژە بـەوە دەدات میتـا چیـرۆک و میتـا ڕۆمـان لـە ئەزموونـی تـۆوە هاتووەتـە نـاو ئەدەبـی کوردییـەوە و بەردەوامیـش لـە ئەزموونـی گۆڕانـدن و نوێبەخشـیدای و تاماوەیەکـی دوور و درێژیـش هێـزی داهێنانـی خـۆت دەپارێزیـت، لێکۆڵـەری بـاش لووتکەیـەک پێشـانی نووسـەر دەدات و دەڵێـت: حەزدەکـەم لەوێـدا بتبینـم. مـرۆڤ کاتێـک چـاو دادەخـا و خەیـاڵ دەکات تەنیـا وێنـەی ئـەو ئاواتانـە دەبینێـت.

بەلامـەوە گرینـگ بـوو گۆڤارەکـەت بـۆ بنێـرم، بـەڵام ئـەو بـرادەرەی لەلاتـەوە هاتبـوو گوتـی: جانتـام پـڕە و ناتوانـم بیبـەم، داوای بووردنـی کـرد. ناونیشـانی خۆتـم بەدروسـتی بـۆ بنووسـە، بەڵکـو بـە پۆسـت بـۆت بنێـرم. لەگـەڵ گۆڤارەکـەدا هـەوڵ دەدەم تـەواوی بەرهەمـی: (کاروان عومـەر کاکـە سـوور و جەبـار جەمـال غەریـب و عەتـا محەمـەد و ئـارام کاکـەی فـەلاح)ت بـۆ بنێـرم، کـە خـۆم بـەوردی دەیانخوێنمـەوە و هەسـت دەکـەم جیاوازییـان لەگـەڵ چیرۆکنووسـانی وەک: (عەبدوڵـڵا سـەڕاج، ڕەوف بێگـەرد، محەمـەد موکـری، حەمـە فەریـق حەسـەن) و کەسـانی دی هەیـە، ئاسـتێکن لـە ئاسـتەکانی نووسـین و داهێنـان. بـا پـارەی پۆستیشـم زیـاد لەسـەر بکەوێـت. گرفـت نییـە بـەس بەلامـەوە مەبەسـتە تـۆ ئـاگاداری ئـەو داهێنەرانـەی نـەوەی دوای خـۆت بیـت و هێڵـی داهێنانیـان ببینیـت و بەبوونیـان دڵخـۆش بیـت. مـن نـەوەی دوای خـۆم وردتـر لـە نـەوەی پێشـە خـۆم دەخوێنمـەوە. خوێندنەوەیـان تەندروسـتیم بـاش دەکات، هەروەهـا لاویـش دەبێـت ئـەو پرسـیارە لەخـۆی بـکات. چـی لـەو هەمـوو نووسـەرانەی، کـە پێـش ئـەو هەبـوون و هـەن جیـای دەکاتـەوە. بـە تاسـە و دەسـت و نـزاوەم، دڵەڕاوکـێ و دوودڵـی و هەسـتی کێبەرکـێ داتنەگرێـت بـە ئۆخـەی گیانییـەوە بیانخوێنیتـەوە، چونکـە لای ئێمەمانـان پێـش ئـەوەی دەستخۆشـی داهێنـان لـە نـەوەی دوای خۆمـان بکەیـن، پیلانـی ئـەوە دادەنێینـەوە چـۆن ملیـان بشـکێنین و دڵسـاردیان بکەیـن بەرانبـەر نووسـین و بەردەوامبـوون. ئەگەرچـی بـاش تـۆ دەناسـم لـەو جـۆرە کەسـانە نیـت لـە داهێنانـی کەسـانی تـر سـڵ بکەیتـەوە، بـەڵام قسـەیەکە دەیکـەم زەرەری مـرۆڤ و مـار و مێـرووی تێـدا نییـە.

دەستنووسـی یاداشـتنامەکەت بـۆ ناردبـووم، وەرمگـرت. هـەر شـەش دەفتەرەکەیـم خوێنـدەوە،

وەک شـێوازی نووسـین هەتـا بڵێـی جوانـە و پـڕە لـە شـکۆی نووسـین، داوای ئـەوەت لـێ کـردووم بیپارێـزم. (دوای مـردن)ت هەوڵـی چاپـی بـدەم. ئەگـەر مـن پێـش تـۆ نەکەوتـم، بـە دڵنیاییـەوە بـێ ئـەم لا و ئـەولا جێبەجـێ دەبێـت. ئەگەرچـی بەشـێکی زۆری ئـەو ماوەیـەی تـۆ باسـی دەکەیـت مـن تێیـدا نەژیـاوم. بەتایبەتـی مـاوەی پێشـمەرگایەتیت لـە شەسـتەکاندا، بـەڵام وەک هەسـت، هەسـت دەکـەم لەگـەڵ دەوروبـەردا زۆر تونـد و تیـژ و تـووڕەی. پێشـنیاز دەکـەم بـە چەنـد پەرەگرافێکـدا بچیتـەوە. هەندێـک بۆچـوون هەیـە لایبدەیـت، یـان جـۆرە دەسـتکارییەکی بکەیـت. مـن پێـم وایـە: (ئـەو قسـەیەی بـە هـاوار دەگوترێـت، بەهێمنیـش دەگوترێـت). بـڕوای سەداسـەدم هەیـە خـودا لـە هەندێـک لایەنـدا فریـای داهێنـەر دەکەوێـت بـۆ وشـیارکردنەوە و ئاگایـی پێـدان. لەنـاو ئـەو دەستنووسـانەی بـۆ پاراسـتن لای منـت دانـاون، کۆشـیعرێکی تێدایـە بـە ناونیشـانی: (سـێ هەنـگاو بـەرەو خـۆر)، کـە لـە سـەرەتای حەفتاکانـدا ڕەزامەندیـی چاپـت بـۆ وەرگرتـووە، بـەڵام چاپـت نەکـردووە. دیـارە ڕۆحێکـی شـاراوە ڕێنوێنـی کـردووی و ئـاگاداری کردوویەتیـەوە دەنـا دەبـووی بـە خاوەنـی کتێبێکـی خـراپ. وەی بـە حاڵـی ئـەو نووسـەرەی بـە کتێبـی خـراپ خـۆی بـە خوێنـەران بناسـێنێت.

مـرۆڤ قـەرزی ناخـی خـۆی بداتـەوە، ئەوپـەڕی خۆبوونـی و جوامێرییـە. ئـەوەی لـە یاداشـتنامەکەت وەک مژدەیـەک پێـم گەیشـت و لـەو چەشـنەدا بینیـم و تێـم ڕوانـی و دڵـی خـۆم تێیـدا دایـەوە. ئـەو بڕگەیەیـە بـاس لـە کاریگەریـی (خالیـد دلێـر) دەکەیـت و جوامێرییەکـی تـا ئەوپەڕیـت بەرانبـەر نوانـدووە و دەڵێیـت: (ئەگـەر خالیـد دلێـر نەبوایـە کوردێکـی عەرەبـی نـووس دەبـووم). بـە دڵنیاییـەوە ئەگـەر ئـەو گۆڕانـەت لـە ژیانـی ئەدەبیتـدا نەهێنابوایـە گـۆڕێ و پەیـڕەوت نەکردبوایـە. نـە دەبـووی بـە قـەل. نـە دەبـووی بـە کۆتـر، وەک بڵقـی بـن گـۆم دەمایتـەوە. هـەر بـۆ ئـەوەی زیاتـر بـاوەڕ بـەوە بکەیـت، بـەو گوێڕایەڵییـەت ئاڵایەکـی پـڕ شـکۆت هەڵـداوە و سـێبەری پـڕ ڕووداو و خەڵکـی هـەوادار و پێشـوازی کارە، تەماشـاکە، بـە هەمـوو زەیـن و دڵتـەوە تەماشـاکە: (یەشـار کەمـال) دوای ئـەم داهێنـان و ناوبانگـە جیهانییـەی، چـۆن کارتـی ناخـی خـۆی دەردەهێنێـت و چ هاوارێکـی پـڕ سفتوسـۆ بـۆ خۆلەدەسـتچوون دەکات. (نەکـەی جگـە لـە زمانـی دایکـت. بـە هیـچ زمانێکـی تـر بنووسـیت، چونکـە هەڵقـوڵاوی ناخـی خـۆت نابێـت). بزانـە نـەک پەیوەندیـی زمـان و نـاخ دەدۆزێتـەوە، بەڵکـو زمـان و نـاخ دەکاتـە یـەک ئاراسـتە و نهێنیـی بـوون و نەبوونـی پـێ ئاشـکرا دەکات.

لەبـارەی جـۆر و چۆنیەتـی خوێنـەر و خوێندنـەوەت لـە کوردسـتان پرسـیوە. بزووتنەوەیەکـی

ئێجـگار باشـی وەرگێـڕان لـە کاردایـە و بەرهەمـی وەرگێـڕدراو بـێ ئەژمـارن. لەوانەیـە هەفتـەی زیاتـر لـە چەنـد کتێبێـک بێتـە کتێبخانـەی کوردییـەوە، بەتایبەتـی ڕۆمـان. قسـەم لەبـارەی چۆنیەتـی و جـۆری هەڵبژاردنیـان نییـە، بـەڵام لـە ڕووی خوێندنـەوەدا پشـێوییەکی ترسـناک ناوەندەکـەی داگیرکـردووە. دەمـەوێ شـتێکت بـۆ بـاس بکـەم، وەک بابەتـی گاڵتەجـاڕی و پێکەنینهێـن دڵخۆشـت بـکات و بـۆ ماوەیەکـی کورتیـش لەنـاو ئـەو ئـاوە کـوڵاوەی بێـزاری دەرتبهێنێـت. وەک بابەتـی لەدەسـتدانی کتێـب و خوێندنـەوەش، هەواڵێکـی دڵ سـڕکەر و لاسـەنگ و مەترسـیدارە، قوڕێکـە دەبێـت ئێمەمانـان جارێکـی تـر بەهێـزی گیـان بیشـێلینەوە و خۆشـی بکەینـەوە.

بـە بۆنـەی دەرچـوون و پیرۆزباییکردنـی کتێبـی: (مەولـەوی شـاعیری ئـازار و خەمـە)، قتوویـەک شـیرینیم لەگـەڵ خۆمـدا هەڵگـرت و سـەردانی ماڵـی: (حەمـە کەریـم هەورامـی)م کـرد، دنـەی ئـەوەم دا دەقـە شـانۆییەکانی جارێکـی تـر چـاپ بکاتـەوە، بەڵکـو نـەوەی ئێسـتاش ببینێـت و جـاری تـر بخرێنـە سـەر شـانۆوە. ئەمیـش بـە چاوێکـی مـات و بزەیەکـی گلەیـی ئامێـزەوە گوتـی: سـەباح گیـان دەزانـم تـۆ بەنیازێکـی پاکـی ئەدەبییـەوە دەمخەیتـە بارێـک، کـە خـۆم باشـتر ببینـم، گوتـی: لەگـەڵ (نـەوزاد ڕەفعـەت). مـن کتێبێکـی خـۆم و ئەویـش کۆشـیعرێکی. بردمانـە کتێبخانەکانـی سـلێمانی. پـاش ماوەیەکـی زۆر چووینـەوە کتێبخانـەکان سـۆراغی ئـەوە بکەیـن چەنـد فرۆشـراوە و چەنـدی ماوەتـەوە. لـە بەختـی باشـمان بـە هەردووکمـان یـەک خوێنەرمـان هەبـوو. واتـە: لـە هـەردوو کتێبەکـەدا یـەک دانـە فرۆشـرابوو، جـا نازانـم ئـەم یـەک دانەیـە نـە کتێبەکـەی مـن بـوو، نـە کۆشـیعرەکەی ئـەو. لەڕێـگای گەڕانەوەمانـدا بـۆ هەولێـر (نـەوزاد ڕەفعـەت) هەمـوو کتێبەکانـی خـۆی فڕێدایـە ئـاوی دووکانـەوە. منیـش بـە دڵشـکاوییەوە هێنامـەوە ماڵـەوە. ئاخـۆ چاپـی دووەم چیـم بـۆ بـکات، یـان تووشـی چ دڵەڕاوکـێ و کارەسـات و هەژانێکـی دەروونیـم دەکات، یـان ئێمەمانـان خوێنـەر قبووڵمـان نـاکات و هیـچ کاریگەرییەکـی ئەدەبیمـان لـە ناوەندەکـەدا جـێ نەهێشـتووە و نییـە. تەماشـاکە ڕووداو لـە ڕووداوی کتێـب فڕێـدان کارەسـاتبارتر دەبـێ چـی بێـت. دەشـزانم کتێبـی گەنـدە و بـێ نـرخ لـە کتێبخانەکانـدا لـە حیسـاب نایـەن.

کاکـە عەبدوڵـڵا سـەڕاج: مـرۆڤ، کـە هەواڵـی وا دەبیسـێت لـە پێسـتی خـۆی دەردەچێـت و دەمـی دەبێتـە قاڵبێـک سـابوون و کـەف دەکات، کەفـی فێگرتـن. کتێـب ڕێـز و شـکۆی شـکاوە، لـە کتێبخانەکانـدا تەماشـای چـاوی کتێـب بکەیـت، چاوەکانیـان سـیس و سـارد و سڕ و ژاکاون.

لــە هەمــان کاتیشــدا خــودی پاکیــزە و دەگمەنیــش هــەن. (ئەنــوەر قــادر محەمــەد) یــەک لــە شـاعیرە پەسـندەکانی منـە، سـاڵی **٢٠٠٤** سـێ کۆشـیعری لـە بەرگێکـدا چـاپ کـرد بـە ناونیشـانی: (زریــان و زایەڵــە و زنــار) لــە کتێبخانەکانــی هەولێــر دەســتم نەکــەوت، ســەفەرێکی تایبەتــی ســلێمانیم کــرد بــۆ بەدەســتهێنانی ئــەم کتێبــە. جــا خولیاکانــی مــرۆڤ جیــاوازن و ئاشــتیش نایابتریــن کتێبــی ئەدەبییــە. مرۆڤــی کــورد ئێســتا خولیــای جیاوازتــری بــۆ پەیدابــووە. ئەگەرچــی ئــەدەب ناتوانێــت هەمــوو بارەکانــی ژیانــی مــرۆڤ لەخــۆ بگرێــت، بــەڵام داهێنانــی ئەدەبــی پێویســتە هــۆ و ئامانــج بێــت بــۆ نەخشــاندنی ژیــان و کۆمەڵــگاش چالاکتــر هەنــگاو هەڵگــرێ بــەرەو جوانــی و خاوکردنــەوەی گــرژی، ئاســتێکیش بهێنێتــە نــاوەوە، ئاســتی هونــەری خوڵقانــدن و دەربڕیــن لەباروبــوار و جموجووڵەکانــی ژیــان بــکات.

بۆچوونــت بەرانبــەر بەخوێنــەری ئێســتا زۆر ســەیرە، بەڵکــو تــا ڕادەیەکیــش لــە جێــی خۆیــدا نییــە. ئــەم پەرۆشــییەی تــۆ هەتــە. پێــی دڵخــۆش نەبیــت ئێســتا وانەمــاوە. دەبــێ هەڵوێســتەی ئــەوەش بکەیــن، کــە خوێنــەر نەمانخوێنێتــەوە، ئــەو بــارە جەنجاڵــەی ئەمــڕۆ، ئەدەبــی لــە ڕۆحــی خوێنــەردا کوشــتووە و ئێمــەش لــە هەوڵــی ئــەوەدا بیــن ئــەدەب بگەڕێنینــەوە ڕۆحــی خوێنــەری تەندروســتەوە.

ژیانــی ئەدیــب بەشــێکە لــە ژیانــی کــۆ، ژیانــی کــۆش بەشــێکە لــە ژیانــی ئەدیــب. هــەردوو ژیانیــش لــە بیــر و یادەوەریــی ئەدەبــدا بــەڕوون و ڕەوانــی بەرجەســتە دەبــن و دەمێننــەوە. پێــش چەنــد ڕۆژێــک بــە تەلەفــۆن لەگــەڵ: (ســەلام محەمــەد) زۆر ڕووداوی ئەدەبیمــان هێنایــە گــۆڕێ، ئــەو ڕووداوەی کــردە سەرباســی گفتوگۆکەمــان، کــە ســەرەتای حەفتایــەکان: (عەبدوڵــڵا ســەڕاج و لەتیــف هەڵمــەت و ســەلام محەمــەد) تابلــۆی یەکێتــی نووســەرانی کــورد - لقــی کەرکووکتــان هێناوەتــە خــوارەوە و فڕێتــان داوەتــە ڕووبــاری خاســەوە، یــان لــە شــوێنێک حەشــارتان داوە. هــەر دوای کردەکــە، مانیفێســتێکی ئەدەبیتــان لەبــارەی یاخیبــوون و نوێبەخشــییەوە نووســیوە و هەرســێکتان ئیمزاتــان کــردووە. دوای ئــەم ڕووداوە، ئەدیبــە دڵــڕەش و ســەلەفییەکان پڕکێشــی (لەتیــف هەڵمەت)یــان کــردووە و ویســتوویانە لێــی بــدەن و ســووکایەتی پێبکــەن. خۆزگــە ئــەو نامەردییەیــان بکردبوایــە، چونکــە دڵــڕەش و ســەلەفی هــەر ئــەو جــۆرە کارانەیــان لــێ چــاوەڕێ دەکرێــت و هەربەمــەش ماونەتــەوە، نــەک بەهێــزی نووســین. تــا ئەمــڕۆش ئــەم نامەردییــە لەنــاو ئەدیبــە ڕەســمییەکان درێــژەی هەیــە. بــە هــەزار جــۆری نامــەردی داتدەپەڵۆســن و قۆرتــی مــل شــکاندنت بــۆ هەڵدەکۆڵــن. بــە هەرحــاڵ ئــەو مانیفێســتەتان تاکــو ئێســتا شــوونبزرە،

ئایــە ئەگــەر وەک پێکهاتــە و بنیــاد و بیــروڕا نووســیوتانە و خاڵــی بینینــی ئێــوەی تێــدا ڕوون کراوەتــەوە بەرانبــەر ئــەو ناڕازیبوونــە ئەدەبییــەی هەتانبــووە و بنەمــا داڕێــژەرن، بۆچــی بــاڵوی ناکەنــەوە. ئەگەریــش هەســتێکی کاتــی و هەڵچوونێــک بــووە، ئــەوە تەنیــا قســە و هەڵوێســت و هەڵزەقینەوەیــەک بــووە بەرانبــەر بەڕێوەبردنــی ناوەندەکــە و نەتانویســتووە ئــەدەب ببەنــە ئاســتێکی باشــتری ئێســتێتیکی و پاڵەپەســتۆی سیاســەت لەســەر ئــەدەب کــەم بکەنــەوە و بــەرەو ونگــەی ئەدەبــی تێبکۆشــن. نووســەر کاتێــک بیــەوێ بنووســێت و بیرێکــی ڕوونــی نەبێــت، تــەواوی ئــەو جیهانــەی بــۆ نووســین وێنــای کــردووە، دەڕووخێــت و لەدەســتی دەچێــت.

مــرۆڤ لــە پیریــدا هەڵگــری خەونــە ســەرەتاییەکانیەتی. ئــەم مانیفێســتە خەونــی ســەرەتای ئێوەیــە. باڵوکردنــەوەی لــە ئێســتادا پێویســتییەکی هەرســێکتانە، کــە کەوتوونەتــە تەمەنێکــی دیاریکــراوەوە، هەروەهــا دەزگای ئــاراس داوای ئــەوەی لــێ کــردووی لــەم ســەفەرەی دێیتــەوە کۆچیرۆکەکانــت ئامــادە بکەیــت. هەموویانــت لــە بەرگێکــدا بــۆ چــاپ دەکات. هەمــوو کۆچیرۆکەکانــت الی مــن هــەن. تــۆ تەنیــا ئــەو چیرۆکانــە ئامادەبکــە، کــە نەکەوتوونەتــە نــاو کتێبەکانتــەوە. ســەرەتای تــۆ لــە ناوەڕاســتی پەنجــاکان دەســت پێــدەکات، بــەاڵم لــە ســەرەتای حەفتاکانــدا لــە چیرۆکەکانتــدا ئاســۆ و دووریــی خــۆی وەردەگرێــت و دەبێتــە دۆخێــک لــە دۆخەکانــی تایبــەت، لــە چیرۆکەکانتــدا لووتــی هەســتیارت لــە خوێنــەردا ڕســکاندووە، تــا بــۆن بــکات، بۆنــی بەهەشــتی داهێنــان و گوڵەکانــی بــا.

بــە هیــوام ســاڵی نوێــت، ســاڵێکی گــەرم و گــوڕی نووســین بێــت و هەموومــان بــەرەو ونگــەی ئــەدەب بڕۆیــن و توانامــان کۆبکەینــەوە لــە دامەزراندنــی شــێوازێک بــۆ نووســین، کــە نهێنیــی ســرووش وەرگرتــن و داهێنانــی تێــدا بپارێزرێــت و وزەی شــاراوەی دەمــار و هەســتی مــرۆڤ ئاشــکرا بــکات.

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٦ هەولێر

نامەیەکی کراوە بۆ سەلام محەمەد

کاکە سەلام لەوە دڵنیام تۆ دەزانیت شیعری ڕاستەقینە چییە و کەرەستە و ئامرازەکانی دەناسیت و وەک کردەیەکی ئاسوودەبوونی ناخی گەرم و ویژدانی پاک تەماشای دەکەیت. ئەم نامەیەی منیش هەستی دوای خوێندنەوەی ئەو کتێبەیە لەبارەی ئەزموونی تۆوە: (لە کەرکووکەوە بۆ ڤێستەرۆس)، کە (بەڕێوەبەرێتیی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی)، لە (٦١٩) لاپەڕەی قەبارە گەورەدا چاپی کردووە و کاکە: (عەبدوڵڵا سلێمان مەشخەڵ) پێوەی ماندوو بووە و لەسەر خوانێکی بێگەرددا پێشکێشی ئێمەمانانی کردووە، بەشی سەرەکی خۆت وەک ئەزموونی ئەدەبی و ژیانی نووسیوتە، بەشەکەی دیکەش ئاشنایانی شیعرت. مایەی دڵخۆشی ئێمەمانانە و سوپاسیش بۆ ئامادەکارە. دووجار چاو و دڵم بەتەواوی لاپەڕەکانیدا ڕوون کردەوە، لە ڕۆحی خۆمی نزیکتر کردمەوە. زیاتر لە دە ڕۆژیش کاتەکانی خوێندنەوەی خۆمم بۆ تەرخان کرد، تێشیدا سوودمەند بووم و چوومە ناو ئاسۆ و دوورییە قووڵەکانی بوونەوە، بوونی شیعری بێگەرد. پێم وایە هەموومان، ئەوانەی خەریکی شیعرین پێویستە بیخوێنینەوە و لە نێوان دێڕەکانیدا وردببینەوە. زۆر خەونی ئەزموونمان لێ دەبێتە واقیع، واقیعی نووسین. خۆزگەدارم ئەم کارە نایابە وەک نوختەی سەرەتا و دەسپێک ببێتە نەریتێک بۆ ئەزموونی شاعیرانی تریش بەردەوام بێت. لەو سی و پێنج ساڵەی من لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدام و دەخوێنمەوە و هەوڵی ناسینی دەدەم. هیچ شاعیر و نووسەرێکم نەناسیوە وەک تۆ ئاوا بڕوای بە خۆی بێت و خراپە و چاکەی خۆی بێ پێچ و پەنا و خۆحەشاردان لەسەر لەپی دەستان بخاتە ڕوو. ئاواش بێ حەزەر و پارێزییەک لەخۆ دەستنیشانکردندا بێباک بێت و لەدەستی چارەنووس ڕانەکات، چارەنووس شێوەی هەقیقەت نییە، بگرە بنەمای هەقیقەتە، مرۆڤ، کە چۆنیەتی هەقیقەت فێربوو، لەخۆیدا چۆنیەتی بنەمای هەقیقەتیش فێردەبێت. سوپاس بۆ ئەو شیرە گەرم و بە نمەکەی لە مەمکی (ئەسمەر سلێمان)ی دایکتەوە هەستەکانی پەروەردە کردووی و دواتر تێکەڵ بە شیری گەورەمەندی شیعرت کردووە، شیری ئێستێتیکا و هەست گەرمی. حیساباتمان لێ تێکنەچێت. شیری شیعر و شیری دایک دوو نمەن لە یەک سەرچاوەوە، کەچی زۆربەی شاعیران بە هەقدەست و سەرقەڵەمانەی

شـیعر و شـان شـۆڕکردنەوە بـۆ ئـەوەی ئـەم و ئـەو بـاری بکـەن، دەژیـن. ئەمانـە گەنـدە و زڕ کـوڕی شـیعرن. تووشـی لەرزینێکـی ڕۆحـی و کەوتنـی فیکـری بوونـە، شـیری هەڵبـزڕکاو دەخۆنـەوە. شـیری هەڵبزڕکاویـش دەبێتـە ژەهـر. وەی بەحاڵـی ئـەو شـاعیرەی شـیری لـێ ببێتـە ژەهـر، وەک سیسـرکە لـە ئاودەسـتخانەی مێـژوودا دەژی، یـان وەک مشـکی زگچـوو لـە کۆشـکە پارێزراوەکانـدا پێوانـەی چـەوری خواردنـی لـێ تێکچـووە. شـیعری بێگەردیـش خەڵاتـی گەمژەیـی دەداتـێ، خۆزگـەدارم هەمووـمـان ئـەو بوێرییـەی تۆمـان تێـدا بڕسـکێت. ئـەو ڕسـکانە ئەوپـەڕی پاکییـە. ئەوپـەڕی بێباکییـە لەئاسـت هەڵـەی بـێ گوناهـ و بـێ مەبەسـتت. سـوپاس بـۆ خـودا و نووسـەرەکان، لـە تـەواوی کتێبەکـەدا دەربڕینێکـی وای تێـدا نییـە. خـودا نەخواسـتە تیـر و توانـج بێـت بـۆ ئەزموونـی هیـچ کەسـێکی تـر، بـەڵام ئـەوەی لای خـۆم تێبینیـم کـرد ئەوەیـە لـە نووسـینەکەی بـرادەری شـاعیر و زۆر خۆشەویسـتم کاکـە (بـەرزان هەسـتیار) هەواڵـی شـاعیرێکی بـزر و بێدەنـگ دەپرسـێت. ئەویـش (کەنعـان مەدحـەت)ە ئاماژەشـی بەشـیعری: (بـەڵام ڕووبـار، هـەر تـۆی ڕووبـار، ئـەی عێـراق گیـان) داوە. ئـەم ناونیشـانە بـووە خولیـا و کەڵکەڵـە و جۆرێـک نەسـرەوتنم. حـەزی بەدواداچـوون و ئاشـکراکردنم تێـدا داگیرسـا، هەوڵـم دا شـاعیر بناسـم و ڕاوێـژی لەگەڵـدا بکـەم. کاتـی خـۆی شـیعرەکە لـە ژمـارە (٢٥)ی گۆڤـاری بەیـان، مایسـی ١٩٧٥ بڵاوکراوەتـەوە. خـودا و ڕاسـتان بەهـۆی کاکـە (لەتیـف هەڵمـەت)ەوە شـاعیرم دۆزییـەوە و ناسـیم. ئەگەرچـی سـاڵی ١٩٧٣ گۆڤـاری بەیـان لەژمـارە (٨)یـدا تۆمارێکـی تایبەتـی بـۆ شـیعری نـوێ کـردەوە، شـیعری: (سـۆزێکی هەڵقـوڵاوە لـە باوەشـتەوە)ی ئـەم شاعیرەشـی تێدابـوو، ئێمەمانـان لەڕێـگای ئـەو شـیعرەوە وەک نـاو و سـەرەتایەک ناسـیمان. ئـەم تۆمـارە نوێنەرایەتـی دەنـگ و شـێوازی زۆر تایبەتـی قۆناغـی شـیعری دوای (گـۆران) دەکات. تۆمارەکـە: (جەلالـی میـرزا کەریـم) ئامـادەی کردبـوو، (دکتـۆر عزەدیـن مسـتەفا ڕەسـووڵ) یـش چەنـد سـەرنج و تێبینییەکـی سـەرپێیی لەبـارەی شـیعرەکانەوە نووسـیبوو، لـە بێدەنگـی و بزربوونیـم پرسـی. کەچـی گەورەیـی نوانـد و دوو کۆشـیعری خـۆی پێشـکێش کـردم، کـە لـە سـوێد چاپـی کـردوون. زانیـم بێدەنـگ و بزرنەبـووە، کەمتەرخەمییەکـە لـە منەوەیـە و لێـی بـێ ئـاگام. ئـەو بێئاگاییـەش بەهـۆی ئـەو بارەیـەوە بـوو، کـە وڵات دووچـاری ببـوو، زۆر جـار ئێمـە لـە بێئاگایـی خۆمانـدا قسـە لەبـارەی ئەزموونـی کەسـێک دەکەیـن و هەندێـک جاریـش قسـەکانمان دەگاتـە پلـە و ئاسـتی بڕیـاری هەڵـە.

کۆشیعری یەکەم: گەڕان لە بەهجەت حیکمەت، ساڵی ١٩٨٧.

کۆشیعری دووەم: چلەی شۆڕش و زیندووکردنەوەی چەرخی میرنشینان، ساڵی **٢٠٠١**.

لـە خـەون و خەیـاڵ و بینینەکانـی هـەردوو کۆشـیعرەکەدا ورد بوومـەوە. پێشـدەچێت شـیعر لـە نـاوەوە بـە تـەواوی داگیـری نەکردبێـت، وەک ئارەزوویەکـی تەنـک وەریگرتبێـت و لـە زمـان و ئێسـتێتیکای شیعریشـدا وەک پێویسـت ورد نەبووبێتـەوە، بەشـێکی سـەرەکی ژیانیشـی بـۆ تەرخـان نەکردبێـت. لەگـەڵ ئەوەشـدا ڕەمـز زۆر بـە قووڵـی بەکاردەهێنێـت. ئەوەشـم بـۆ دەرکـەوت ئەزموونـی لەگـەڵ شـاعیران: (لەتیـف هەڵمـەت و فەرهـاد شـاکەلی)یەوە دەسـت پێـدەکات. هاوشـار و بـرادەری نزیکیـان بـووە، بـەڵام ئەزموونـی ئـەو دواکـەوت و کـەم دەرکـەوت و بەجۆرێـک ناتـەواوی مایـەوە.

ئـەم ناونیشـانە: (بـەڵام ڕووبـار، هـەر تـۆی ڕووبـار، ئـەی عێـراق گیـان) لـە کۆشـیعری یەکەمیـدا بووەتـە (بـەڵام ڕووبـار، هەرتـۆی ڕووبـار، ئـەی کوردسـتان) لـە هـۆکاری ئـەم گۆڕینـەم پرسـی، شـاعیر گوتـی: سـکرتێری نووسـینی گۆڤـاری بەیـان، (مسـتەفا نەریمـان) بـوو، بەنیـازی خـۆی وەک هاوشـاری و چاکەکردنێـک لـە بەرژەوەندیـی منـدا، تـا لـە گێچـەڵ بمپارێزێـت بەبـێ ئاگادارکردنـەوەم گۆڕیویەتـی و خـەڵات و بەراتـی کـردووم، هـەر ناونیشـانەکە نـا، بگـرە یـەک دوو وێنـەی تریشـی گۆڕیـوە و دەسـتکاری کـردووە. هیـچ شـتێکیش پاکانـە بـۆ دەسـتێوەردانی نووسـینی کەسـێکی تـر نـاکات. مـن لـە کۆشـیعرەکەمدا گەڕاندوومەتـەوە دۆخـی خـۆی. ڕەنگـە هۆیـەک لـە هۆیەکانـی لـە هەمـان سـاڵدا تووشـی لەرزینێکـی ڕۆحـی بـووم و وڵاتـم بەجێهێشـت، ئـەم ناونیشـان گۆڕینـە بێـت. بەغەدرێکـی گـەورەم زانـی و بەرگـەی مانـەوەم نەگـرت. بـووە بوارێکیـش بـۆ قسـەکردن لەبـارەی ئەزموونـی شـیعریمەوە و جۆرێـک سـاردبوونەوە و سڵەمینەوەشـم لـە بەردەوامبـوون و نووسـین.

کاکـە سـەلام تەماشـاکە و ئـەو حـاڵ و بـارە وەک خاڵێکـی دوور لەخـۆت نزیـک بکـەرەوە و گرانایـی کاردانەوەکـەی وەربگـرە، منیـش لـە هێنانـە گۆڕێـی ئـەو بابەتـە مەبەسـتم دەستنیشـانکردنی کەسـێکی دیاریکـراو نییـە. هێنـدەی ئـەوەی مەبەسـتم کاریگەریـی ڕووداو و دیاردەکەیـە. دەسـتکاری، چ جـۆر و بەهـەر بەهانەیـەک بێـت سـاردییەکی کوشـندە دەخاتـە دەروونـی نووسـەرەوە و ئـەوەی لێدەکەوێتـەوە. بۆیـە زۆر پێویسـتە ڕۆژنامەنـووس کـوڕی شـیری خـۆی و بـە نمـەک و گەورەمەنـد بێـت. بڵاونەکردنـەوەی بابەتێـک، کـە سـەرنجیان لەبـارەوە هەبێـت، بەتایبەتـی سـەرنجی فیکـری زۆر باشـتر و نمەکدارتـرە لـەوەی بـە دەسـتکارییەک ئەتـک بکرێـت و بـە بێنمـوودی و ئەتککـراوی بڵاوبکرێتـەوە. خـۆ دەشـکرێت شـیعر لەوپـەڕی

ئێستێتیکی واقیعیدا خاڵی بەیەکگەیشتنی هەموو هێما دژەکان بێت، هێما دژەکانیش لە وێنە و خوازەدا پڕ هەست و مانای ڕۆحی بکات و لە هێڵێکدا کۆیان بکاتەوە. وڵاتی ئێمە لە گێژەنێکی گەورەی سیاسیدا ژیاوە و دەژێت. هەندێک جار ئەزموونی تۆش چاودێری و چاوشارکێ لەگەڵ کێشە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان دەکات. ئەمە لایەنێکی خراپی ئەزموونی تۆ و هەر شاعیرێکە، کە خۆی لەو بابەت و بارەیەوە هەڵبقورتێنێت.

با هەموومان بەڕووی فریشتان پێبکەنین و خەریکی دروستکردنی ماڵێک بین. ماڵی شیعری بێگەرد، ماڵێک شاعیرانی وەک: نالی و گۆران و ئەنوەر قادر محەمەد ..... تاد، تێیدا نیشتەجێن. ئەوانەی لەماڵی شیعری بێگەرددا نیشتەجێن شاعیری هەموو سەردەمەکانن، یان سەردەمێکی دوور و درێژ، دەتوانین پێیان بڵێین: (شاعیر و خوداوەند). ماڵی شیعری بێگەرد ماڵی گەرم و ڕووناک و پڕ حیکمەت و مۆسیقای هەموو ئەو هەستپەروەرانەیە دەیانەوێت پشووی ئێستێتیکی تێدا بدەن. خودا نەخواستە نەک ئەو شاعیرانەی ئەم دەست و ئەو دەست شەکر و شیریان بەدەمەوە دەکەن و دەیانکەن بە گوێڕایەڵ و کۆیلە و بەرژەوەند پەرست و ملکەچ.

کاکە سەلام چۆن سەرەتا بە دانەپەیڤی لەوە دڵنیام دەستم پێکرد، لە کۆتاییشدا هەمان دەربڕین دووبارە دەکەمەوە: لەوە دڵنیام شاعیری گەورەمەند ببڕای ببڕ نابێت بە گوێڕایەڵ و کۆیلە و بەرژەوەند پەرست و ملکەچ.

شیعر ئەی پەری و پەرستگای من، هەمیشە سوپاست دەکەم. یارمەتیم لە تۆ وەرگرت و بەهێزت کردم.

شوباتی ٢٠١٤ هەولێر

نامەیەکی کراوە بۆ ئەحمەد تاقانە

کاکە ئەحمەد ڕۆژێکی خۆشی هاوینە، سایەی گەورەی یەکەم ڕۆژی ڕەمەزانە: **٢٠١٥/٦/١٨.** ڕۆژێکی پڕ ژیان و گەشەیە. کاریگەری لەسەر زەینییەت و بینینی هەمەچەشنم بۆ ژیان و دنیا داناوە، سەکۆیەکی بەرهەمهێنە بۆ ڕوانین و خۆبەرجەستەکردن. بەوەی لە ماڵەکەمدا بەچکە کێشکەیەک لە هێلانەکەی بەربووەوە. زیاتر لە پازدە ڕۆژ لەژێر فێنکایی موبەریدەدا ئاو و دانم دەدایە و بەدەوریەوە بووم و بەرچاویم بە ئەشقی خودایی ڕەنگڕێژ دەکرد، تا باڵەکانی هێزی فڕینیان تێدا گەڕا. بەچکە کێشکەی چاو بە تاسەم بە ماچە کپ و بێ دەنگەکانم لە باوەشمدا گەورە کرد، بیریشم لەوە دەکردەوە دەبێت بە ژانی هێلکە ترووکانی. واتە: بە ژانی لەدایکبوونیەوە چەند تلابێتەوە، ئەم سبەینەیە لە دۆخی تینی سۆز و ڕۆحانیدا، کە لەگەڵ دڵی خۆتدا دەبیت بە یەک، مۆسیقای باڵەکانی بۆ لێدام و گۆرانی پێزانین و ماڵئاوایی بە کەشوهەوای ئاشتی بەخشی، منیش لە دڵەوە بەڕێم کردە دنیای ئازادیی خۆی و سایەی گەورەی خودا. ئەو دنیایەی کاریگەری لەسەر زەینییەت و بینینی هەمەچەشنەم داناوە و نەرمە شەپۆلی لێم دەدا. بە پەیام و ئاکاری کارەکەم هێندەی نووسینی کۆشیعرێک دڵخۆش بووم و جوانی و دڵباشی و پشووی دەروونیم دۆزییەوە. هەمان ڕۆژیش مووچەم وەرگرت، لەگەڵ خێزانەکەم خۆمان ئامادەکرد بچینە بازاڕ و تەواوی پێویستییەکانی خواردنی ئەم مانگە بکڕین، لە دووکانی گۆشتفرۆشەوە دەستمان پێکرد، لە یەکەم دەستپێکردنەوە گیرفانیان بڕیم و تەواوی مووچەکەیان لێ دزیم. ئەم کارە نەتەی پێ بەرنەدام، گەشە و خۆشی و جۆش و تەزووی خستە دەمار و خوێنم. دڵنەوایی خێزان و منداڵەکانم بەوە دەدایەوە و دەمگوت: لەوانەیە ئەوەی گیرفانی بڕیوم بۆ ئەوەی بووبێت تا پێویستییەکانی خواردنی ئەم مانگەیان بکڕێت. نازانم هەڵزەقینەوەی ئەم ڕووداوە بوو، یان خۆبەختکاری و هەست پێکردنی خۆی. هەرچی پارەمان لە ماڵدا هەبوو، خێزانەکەم خستییە ناو جانتاکەیەوە، دووبارە ڕێگای بازاڕمان گرتەوەبەر، بایی شەست و پێنج قاتی منداڵانی تەمەن لە نێوان یەک و دەساڵی کرد، هەموو منداڵەکانی خۆمم لەگەڵ خۆم برد و بەسەر خیوەتگای منداڵە ئاوارەکانی کوردستانی ڕۆژئاوامان دابەش کرد. تەنیا بیست و پێنج هەزار دینار لە پارەکەماندا مایەوە، ئەویش بەنزینمان پێ لە

ئۆتۆمبێلەکەمـان کـرد، ئـەم سـەردانە وەرزشـی چـاو و دۆخێکـی شـیاو بـوو، بـە بەختـی زۆرەوە خەڵاتـی گـەورەی منداڵیـی خۆمـم وەرگـرت، بینیـم منـداڵان عەلاگـەی نایلۆنیـان کـردووە بـە کـۆلارە و لـە فێنکایـی ئێـوارەدا هەڵیانـداوە. ئاشـنابوونەوە بـە خـودی خـۆت، بەهرەمەندبـوون و بەخـت باشـییە، زیاتـر بـە دنیـاوە ئومێـدەوار دەبیـت.

کاکـە ئەحمـەد مـن کـوڕە لادێییـم (دەربەنـدی گـۆم). بـە زەینێکـی زینـدووەوە وێنـەی دیمەنەکانـی ئێوارانـی گونـدم گرتـووە ڕامکێشـاوەتە ناخـی خۆمـەوە، کـە ئێـوارەی هاویـن دەیدایـە فێنکـی مەگـەر چـۆن، ئەگـەر نـا هەمـوو ڕۆژێـک دەچوومـە سـەربان و هـەر منـداڵ و مێرمنداڵێـک لەسـەربانی ماڵـی خۆمـان، یـان دوو دوو و سـێ سـێ لەسـەربانی ماڵـی یەکمـان کۆدەبووینـەوە و کـۆلارەی خۆمانمـان هەڵـدەدا و داومـان دەدایـە، هاوارمـان دەکـرد: هەتـاو جوانتـرە لـە مانـگ، ڕۆژ جوانتـرە لـە شـەو.

ماڵـی ئێمـە لـە لاپـەڕی گونـد بـوو، کـە کۆلارەکـەم هەڵـدەدا بەسـەر تـەواوی گونـددا ڕەت دەبـوو، لەسـەر کۆلارەکـەش نـاوی دایـک و باوکمـم دەنووسـی بـەوەی وام دەزانـی کۆلارەکـە بـەرز دەبێتـەوە و دایـک و باوکیشـم بەبـێ هیـچ دوودڵـی و ئاسـتەنگێک دەگـەن بـە حـزووری خـودا و لـە خـودا نزیـک دەبنـەوە، بـە نـزا و داوایەکانیـان ئێمـە بـە ئومێـد و شـیاوی بوونـی ئەزەلـی دەگەیەنـن، پەیوەندیـی گیانیشـمان لەگـەڵ کەسـی نەناسـراودا بـۆ دەدۆزێتـەوە.

ڕۆژگار بـە ڕوخسـاری پـڕ دەمامکیـەوە هـات و دەسـتی خـۆی وەشـاند، لەگـەڵ نسـکۆی شۆڕشـی ئەیلوولـدا، گونـدەکان داگیـران و وێـران کـران، ئێمـەش بـەر زەبـری دڕندانـە کەوتیـن و ڕاگوێزراینـەوە هەولێـر. تەممـووزی ١٩٧٨ لـە گۆڤـاری (ڕۆژی کوردسـتان)، ژمـارە (٥٠) شـیعرێکی کورتـت بـە ناونیشـانی (کـۆلارە) بـڵاو کـردەوە. ئـەم شـیعرە خـەڵات و نیشـانەیەکی شـانازی بـوو، لـە شـوێنی تایبەتـی خۆیـدا پێشـکێش بـە منـی دڵشـکاو کـرا و ژیانـی ژیاندمـەوە. لـەو ئازارانـە دەدوا، کـە مـن هەسـتم پێدەکـردن و پێیـان دەتلامـەوە، خودایـە ڕێگاکانـت زۆر لـەوە بەخشـندەترن، کـە مـرۆڤ هەسـتی پێـدەکات: ئـەو بڕوایـەم لا دروسـت بـوو، هەمـوو نووسـینێک هێـز و پێویسـتی و پەیامـی خـۆی بـۆ کۆمـەڵ و کۆمەڵـگا هەیـە. لـە لاپـەڕەی یەکەمـی هەمـوو دەفتەرەکانـی قوتابخانـەدا نووسـیبوومەوە، تـا هەمـوو کات لەگەڵمـدا بێـت و لێـم جیـا نەبێتـەوە. وام دەزانـی هەمـوو ئـەو هاوڕێیانەمـە، کـە لـە گونـد ئێـواران بـە یەکـەوە هەریـەک لەسـەربان کۆلارەمـان هەڵـدەدا و ناهێڵێـت شـل و شـێواوبم و

لێـم جیـا ببنــەوە، بەجێــم بهێڵــن و هاوڕێیــە دڵســۆزەکانمن، کۆمەکــم دەکــەن و کۆســتم ڕاســت دەکەنــەوە و هەســتەکانم دەپاڵێــون. وشــەی ناهێڵێــت وەک ئــەو ڕســتەیە وایــە: (لــە ســەرەتادا وشــە هەبــوو). بەنــاو وشــە و دەنگەکانــدا ڕۆدەچــووم و هەســتی قووڵتــر دەکردمــەوە و چرکــە دڵگیرەکانــی منداڵــی بــۆ دەهێشــتمەوە و زەینیشــی گــەرم دەکردمــەوە. ئــەو هەمــوو کپــی و خورپەیــەی شــیعرەکە بــۆی پەیــدا کردبــووم، ئێســتا ناتوانــم دەربڕینــی لــێ بکــەم، مەگــەر بگەڕێمــەوە بــۆ ئــەو چرکــە بریندارانــەی تێیــدا دەژیــام. ئەویــش مەحاڵێکــی هێــزی دەربڕینــە.

ئــەی لــە مــۆخ و دەمــاری پیــت و وشــە و ڕســتەوە بــرای پشــتم: بزانــە شــیعر چــۆن مــرۆڤ دەکاتــە مرۆڤێکــی خەیاڵکــرد و خەیاڵکــراوە و یادەکانیشــی دەپارێزێــت، لــە ڕیشــەوەش دەیڕوێنێتــەوە، سەرســوڕمانی وشــەی (ناهێڵێــت) لــە یــاددا دەهێڵێتــەوە و وەک چەمکێکــی گــەرم چ شــەرم و شــانازییەکی بەرانبــەر دەخولقێنێــت. حیکمەتــی بەختەوەریــی ڕاســتەقینە ئەوەیــە، کــە لــە بارودۆخــی زۆر ســەخت و دڵشــکاندا یادەوەریــت بگرێتــە خــۆی و بیلاوێنێتــەوە و ببێتــە دەســتی گەرمــی ســەردڵت.

کۆلارە

نامیلکەیەکم لە چاپ دا.
دانەیەکم بەخشی بە منداڵێکی ناو گوندەکەمان
_ منداڵانی گوندەکەم هیچیان خوێندەوارییان نەبوو_!
پەڕی نامیلکەکەی کردم بە کۆلارە و..
هەڵیفڕاند.
لە نێوان نامیلکە کۆلارەکەم و دەستی بچکۆڵەی منداڵی گوندەکەمدا
دەزوویەکی سپی. پردە!!
کە دەزوو دەپسێ و کۆلارە سەر هەڵدەگرێ
منداڵەکە بەدوایدا ڕادەکا و. دەگری.
دەیدۆزێتەوە و. دەیهێنێ
دەینووسێنێ بە سینگیەوە و.

بە کۆڵانی گوندەکەمدا،
هەنگاو دەنێ[٧]..

شـیعری چیـن چیـن و ئاسـتدار، دڵێکـی بـە بـڕوا و هۆشـمەند و سـەرڕێژ لـە ژیـان و بزوێنـەری ژیـان بـە بـوون و نهێنییەکانـەوە دەینووسـێت، دڵێکـی بـە بـڕوا و هۆشـمەند و سـەرڕێژ لـە ژیانیـش. واتـە: خوێنـەری نموونەیـی هەسـتی پێـدەکات و دەیـکات بـە حەڵاڵـزادەی خـۆی و شـیری گـەرم و چـەوری دایکـی. ئـەم شـیعرە، لووتکـەی درەوشـاوەی ئەزموونـی تۆیـە، هـەم لـە ڕووی زمانەوانـی، هەمیــش لــە ڕووی ئێســتێتیکی و بیــری فەلسەفیشــەوە. لــە هەمــان کاتیشــدا ماڵئاواییکردنــە لــە ئەزموونـی تـۆ.

سـەرەتا، تێگەیشـتنی مـن بـۆ شـیعرەکە تەنیـا یـاد و یـادەوەری و خۆخواردنـەوە و سـەکۆیەکی پشـوودان بـوو، بـەڵام دوای پێداچوونـەوە و بەراوردکـردن، زەمینـە و ڕایـەڵ و تانوپـۆ و وردەکارییەکانـی، چەمکـی نسـکۆی شۆڕشـی ئەیلوولـی لـێ دەورووژێ، پەیوەندیـی نێـوان مێـژوو و شۆڕشـی داڕشـتووە و بـە هەسـتەکانماندا ڕەت دەبێـت، بنەمـای دنیابینییەکـەی دەردەکەوێـت و لـە ناوەنـدی بیرکردنەوەمـان جێگیـر دەبێـت، لـە یـاد و بـوون و هەسـت و نەسـتی خـۆی و خۆمـان نزیـک دەکاتـەوە، ڕووداوی نسـکۆ خێـرا لـە شـیعری نوێـی کوردیـدا گەشـەی کـرد، کەمێـک شـیعری بـاش و شـیعری خراپیشـی زۆر بەرهـەم هێنـا. بزانـە: شـیعر هـاوکاری و ڕێنماییـت دەکات بـۆ قووڵکردنـەوەی هەسـت، چیـرۆک و ڕۆمانیـش هـاوکاری و ڕێنماییـت دەکات بـۆ خۆشـکردن و زیاتـر بینینـی زەمینـەی هەسـت. ئەفسـوونی ئـەو دوو جیاوازییـە ئەوەیـە، شـیعر هەسـت قووڵدەکاتـەوە، چیـرۆک و ڕۆمانیـش هەسـت ئـاگادار دەکەنـەوە، لـەو نەرمـە لـەرزە شـاراوەیەی لـە کات و ناکاتـدا مـرۆڤ دەگرێـت. قووڵکردنـەوەی هەسـت، بیرکردنـەوەش بەهێـز دەکات، سـەرەکیترین خەسـڵەتە، کـە شـیعری بێگـەرد دەستنیشـان دەکات. شـیعرەکە لـە نـاوەڕۆک و پێکهاتەیـدا شـیعرێکی هێمایییـە، بـەڵام هێماییەکـی خـودی لێـڵ نییـە، هێمایەکـە دەبێتـە گەشـە و پەیوەندیـی گشـتی کۆمەڵـگا و پرسـێکی بـڵاو و زانـدراو و چارەنووسسـاز، واتـە: گەشـەیەک پەیوەندیـی گشـتی کۆمەڵـگا بەرهەمـی دەهێنـێ و لەنـاو مانـەوەی خۆیـدا دایدەمەزرێنـێ و دەبێتـە ناسـنامەی، یـان ناسـنامەی دەداتـێ، کـە بـەو شـێوەیەش ناسـرا، زیاتـر خۆشویسـترا. لەنـاو هەناسـە سـارد و زیندووەکانمانـدا، گیانـی گشـتی تێـدا دەخولایـەوە.

ئـەو زەمینـەت خـۆش کـردووە و دەسـەڵات و هێـزی دەربڕینـی خـۆت تێـدا تاقیکردووەتـەوە، لـەو خاڵـە تاقیکراوەشـدا پێوانـەت بـۆ بـوون و شـادبوونەوە بـە خـودا و شـادییەکی بـۆ کۆتایـی دانـاوە، یـان ژیـان لەگـەڵ هەقیقەتـدا بەڕێـوە دەبەیـت. ئـەو هەقیقەتـە ئەندێشـە کـراوەی لـە

هێــزی دەربڕینــی خۆتــەوە خاڵــت بــۆی دانــاوە و بینینــی خــۆت تێیــدا ڕوون کردووەتــەوە، بڕوابــوون بــە خــۆت، لــە خۆتــدا دروســت کــردووە، حیکمەتــی بەختەوەریــی ڕاســتەقینەت لەبیــر نەبردووەتــەوە. ئێسـتا لــە تەمەنــی ڕامــان و ســەرنجدانم، بــەڵام شــیعرەکە هــەر دەســتە گەرمەکــەی ســەردڵمە، ڕەنگــە چەنــدان ســاڵی تریــش دەنگــی ئــەو دەســتە گەرمــەی ســەردڵم هــەر ببیســتێت و بەردەنگــی هەبێــت.

نووســین گرینگتریــن و یەکــەم ئامــرازە بــۆ نەمرکردنــی هەســتەکانی مــرۆڤ و پێویســتییەکانی بــۆ بەڕێوەبردنــی ژیــان لــە هــەر قۆناغێکــدا. هــەم لەبــاری خۆشــی و هــەم لــە بــاری ناخۆشــییەوەش. هــەر نووســینە کارامەیــی و لێهاتوویــی مرۆڤــی نەمــر کــردووە، هەســت و بیرکردنــەوە و ئەزموونیانــی پاراســتووە و هێشــتوونییەتەوە، ناهێڵێــت ئێمــە لــە یادیــان بکەیــن، لــە ڕیشــەوەش دەیانڕوێنێتــەوە. سەرسـوڕمانی وشــەی ناهێڵێــت قەڵغــان و زرێپۆشــێکە تەنیــا داهێنــان توانــای ڕاگرتنــی بەســەر ســەری مرۆڤــە مەزنەکانــەوەی هەیــە. ئاوێنــەی داهێنــان لــە هەمــوو ئاوێنەکانــی تــر تاســەدار و ڕێ ڕاســتترە بــۆ ڕاســتگۆیی، ڕێ خــوار ئــەو نووســەرەی لەبــەر ئاوێنــەدا دەموچــاوی ڕێــڕێ و بەڵــەک دەربکەوێــت، یــان ئاوێنــەی درۆزن ڕەنگــی دەموچــاوی خــۆی پــێ بناســێنێتەوە .

لــە ئەدەبــی کوردیــدا دوو بزووتنــەوەی نوێبەخشــی ســەری هەڵــداوە، لــە حەفتایــەکان: (ڕوانگــە) و لــە هەشــتایەکانیش: (پێشــڕەو). لــە هــەردوو بزووتنەوەکــەدا بۆچوونــی خــۆت لــە دوو وتــاری جیــا جیــادا دەربڕیــوە، لەبــارەی ڕوانگــەوە لــە ڕۆژنامــەی هــاوکاری، ژمــارە (**٣٥**)ی ســاڵی (**١٩٧١**)دا، بــە ناونیشــانی (ڕواڵەتــی هەڵبەســتی نــوێ)، لەبــارەی پێشــڕەویش لــە هەمــان ڕۆژنامــەدا، ژمــارە (**١٠٨٢**)ی ســاڵی (**١٩٨٩**)دا، بــە ناونیشــانی (لەبــارەی هەندێــک لایەنــی هونەریــی شــیعری نوێــوە). لــە هــەردوو وتــاردا لەگەڵیانــدا نیــت. تاڕادەیەکیــش دژی و توندیشــی، لــە کاتێکــدا ئــەم دوو بزووتنەوەیــە خاڵــی وەرســووڕان و دۆخگۆڕینــن، جۆرێــک گۆڕانکارییــان لــە بیرکردنــەوەی خوێنەریشــدا بــەدی هێنــا. لــەم پێودانگــەدا پێویســتە نوێبەخشــیی کار و بەرهــەم بکرێتــە پێــوەر، ئەگەرنــا نەزانیــن داگیــر و بــێ بڕوامــان دەکات. لــەم بۆچوونانەتــدا بــە ڕوونــی دژی نوێبەخشــی، نوێبەخشــیی ئــەم دوو بزووتنەوەیــە، نــەک نوێبەخشــی بەگشــتی. لــە هــەردوو وتاریشــدا بنەمــای دژبوونــی خــۆت ڕوون نەکردوونەتــەوە. تــا بەرانبــەر قەناعــەت بــە بۆچوونەکانــت بهێنێــت، بەڵکــو هــەر ئامــاژەی ڕۆژنامەوانیــن، بــێ ئــەوەی بیســەلمێنیت ئــەوە ڕاســتیی مــن و ئــەوەش هەڵــەی ئــەوان. ئەگەرچیــش تێگەیشــتن لــە شــێواز و پێکهاتــەی نوێبەخشــی لــە پلــەی جیاوازدایــە. ئــەم جیاوازییــەش بووەتــە بابەتــی ســەرنجدان و پێداچوونــەوە و بەراوردکــردن، هەروەهــا لــە یەکــەم بۆنــەی خەڵاتــی دەزگای ئــاراس بــۆ کتێــب، لــە **٢٠٠٤/١٢/٢٦** لــە هەولێــر، لــە هۆڵــی ئوتێــل شــیراتۆن، کــە ئــەم نووســەرانە خــەڵات کــران: (د. مــارف خەزنــەدار،

حەمە سەعید حەسەن، ئەحلام مەنسوور، فەلەکەدین کاکەیی، د. مونزیر فەزل). بەشێکی زۆری ئەدیبانی کوردیش بانگهێشتی ڕێوڕەسمی خەڵاتکردنەکە کرابوون، کۆمەڵێک نووسەری کەرکووکی لەگەڵ (سەباح ئیسماعیل) لەسەر مێزێک دانیشتبوون، ناسینی خوالێخۆشبووان: (عەباس عەسکەر، ئەحلام مەنسوور، محەمەد سابیر مەحموود). نایشارمەوە بۆ من خۆشەویستی و ئاکاری نوێ بوون. عەباس عەسکەر بە دەنگێکی ئاوازدارەوە، دەنگی بەرز کردەوە و بە منی وت: (سەیابی کورد، سەیابی کورد). لە خۆشحاڵیی ناسینماندا ڕیزێک قاوەی گەرم و شیرینی داوا کرد، بە دەستی خۆشی پێشکێشی ئامادەبووانی کرد. ماوەیەکی پێچوو کتێبێکی بە ناونیشانی (کلمات تغدو نحو الینابیع) چاپ کرد، شیعری بیست شاعیری کوردی بۆ عەرەبی وەرگێڕابوو، سەرنج و تێبینیشی لەبارەوە نووسیبوون، لە بۆنەی دووەمی هەمان دەزگا و خەڵاتکردندا، کە ببووە نەریتێکی ساڵانە. (عەبدوڵڵا سەراج) بە زەردەخەنە و تەوسەوە پێیگوت: ئەرێ ئەوە خێرە شیعری سەیابی کوردت هەڵنەبژاردووە، وەک سڵەمینەوە و بەخۆدا شکانەوەیەک گوتی: شیعرەکانی ئاڵۆزن و دامەزراندنی سەرەتا و درێژە پێدانی ناوەند و کۆتایی پێهێنانی بۆ من ڕوون و دیار نییە، کەچی: (محەمەد سابیر مەحموود) گوتی: جیاوازی لە نێوان ئاڵۆزی و قووڵی زۆرە، تۆ هەستت بە جیاوازییەکان نەکردووە. شیعرەکانی ئاڵۆز نین، بەڵکو قووڵن. من بە خۆشحاڵی و لێزانییەوە وەریدەگێڕم، وابوو بە جیا جیا دوو جار شیعری وەرگێڕام. جاری یەکەم، لە گۆڤاری (**الصوت الآخر**) ژمارە (١٥٠)ی حوزەیرانی **٢٠٠٧** بڵاوی کردەوە، ئەوەی تریش، یان لە هەمان گۆڤار بوو، یان گۆڤارێکی تر بوو، بووره زەینم ناچێتەوە سەری.

خودا شیرپاکیی ئەدەبی و تایبەتمەندییەکی بێوێنەی پێ بەخشیوم، ناتوانم هەست و سەرسامبوونی خۆم بەرانبەر ئەدەبی باڵا و ئێستێتیکی بشارمەوە، ئەگەرچی لەم ڕووەوەش تووشی ئا و نا و لێپێچینەوە و لێپرسینەوەش بوویمە. حوزەیرانی **٢٠١٥** لە گۆڤاری ڕامان، ژمارە (**٢٠٦**) شیعرێکی (ئازاد ئەحمەد ئەسوەد) بە ناونیشانی: (سوبحی و سوهەیلە) بووە مایەی داگەڕانەوە بەرەو ناوەوە و پێداچوونەوە و بەراوردکردنم. زمانی ئەم شیعرە هێزێکی یادەوەری دروست دەکات و وێنەکان لە یاددا لە گفتوگۆی ئەزەلیدا دەهێڵێتەوە، هەروەها شوباتی **٢٠١٣** لە گۆڤاری **٢٣**، ژمارە (١٠) شیعرێکی (ئەدیب نادر)یش بە ناونیشانی: (سەرگۆن پۆڵس) بووە مایەی داگەڕانەوە بەرەو ناوەوە و پێداچوونەوە و بەراوردکردنم. ئەمیش هەستێکی بێوێنەی بۆ دروست کردم و چێژی ئێستێتیکی و یادەوەریت ئامادە دەکاتەوە بۆ بەدواداچوونی چێژی ئێستێتیکیی یادەوەرییەکانت و بوونی شاعیریەتی سەرگۆن پۆڵس دەکەوێتە ناو یادەوەرییەکانتەوە.

ئێمە سێ شاعیر لە چایخانەی مەچکۆ دانیشتبووین، قسە و گفتوگۆی نێوانمان لەبارەی پێویستیی ئەدەب و کاریگەری ئەدەب بوو. (مەولوود ئیبراهیم حەسەن) لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (١٠١)ی ساڵی (١٩٩٢)دا چیرۆکێکی نایابی بە ناونیشانی: (مەرگی سەگ) بڵاوکردبووەوە، ڕایەڵ و تانوپۆ و ڕامانی سەرەکی چیرۆکەکە ڕاگوێزانی گوندەکانی کوردستان بوو، گرینگییەتی ڕۆڵی نووسینی ورووژاند، بەوەی بەشێک لە گیانی ڕووخاوی کوردی وەک هێزی ڕۆح و هێزی جەستە بنیاد نایەوە. کاری داهێندراو بەلایەنی کەمەوە گرینگییەک دەورووژێنێت. لە دۆخی خوێندنەوەدا هەرسێکمانی سەرسام کردبوو، لەناو سەرسامیی خۆماندا لە باس و ستایشی چیرۆکەکەدا مەست و ئاسوودە بووین و سامانی دنیامان لەدەست بوو، چیرۆکەکە هی من بوو، بەڵام ئەم دایڕشتبوو. لەو کاتەدا چیرۆکنووس لە دەرگای مەچکۆوە دەرکەوت. هەر بە چاو نیاز و شوێنی دانیشتنی خۆی لە نێوان ئێمەدا دەستنیشان کرد، دوو برادەرەکە وەک ئەوەی بیانەوێ هۆیە بنەڕەتییەکانی پرۆژەی شۆڕشێکی نهێنی نەزاندرێت، زۆر بە پرتاو و سڵەمینەوە و بە دەموچاوێکی خامۆشەوە گوتیان: با خۆمان لەم بابەتە لابدەین، بێدەنگ بین، تا بەخۆیەوە نەنازێ، کە چیرۆکێکی کاریگەر و سەرکەوتووی نووسیوە و بەسەرمانەوە ببێتە سەرکەڵەبابی بانگدان. قسە ئاکارێکی خودییە و کردنی ئاسانە. لە هەمان کاتیشدا پەیوەستە بە کەسایەتیتەوە، بەڵام پێویستە پێش ئەوەی قسە بکەیت بە قووڵی بیرت کردبێتەوە، لەم ئەنجامەدا قسەت ناسنامە و کەسایەتییەکت بۆ بەجێ دەهێڵێت. ئایە لە دۆخی شتەکاندا خاوەن بڕیاری تەندروستی، یان قسەی هەڵبزڕکاو. ئاخۆ بەم درۆ لەگەڵ خۆکردنە لە بایەخی داهێنان کەم دەکرێتەوە، یان ئەو ناخ شاردنەوەیان بۆ خۆبەزلزانین بەکارهێنا. ناخ شاردنەوە و خۆبەزلزانین خراپەت دەهێنێتە ڕێ و ئازایەتی داهێنانت لەناودا دەپووکێنێتەوە، بە پێچەوانەوە ناخ ئاشکراکردن ئازایەتی داهێنانت لەناودا دەتەقێنێتەوە هەموو هەستەکانیشت ئامادە دەکات بۆ دۆخی نووسین و داهێنان، نیازی هۆشیارانە و هەست دروستکردن لە دەقدا خەبات و تێکۆشانە لە پێناو ئازادیی داهێنان و ئازادیی ئەدەب و پێویستیی ئەدەب و کاریگەریی ئەدەبدا.

کاکە ئەحمەد تاقانە لە ژیانی ئەدەبیاتی تۆدا ئەوەی زۆر جێگای پەسندیی منە و ئەفسوون لێکراوم بۆی، ئەوەیە ژیان بە چەشنێکی باوەڕپێنەکراو دەبینی. هەمیشەش بەسەر خودی بەد زاڵی، خۆشت لە دیمانە و گفتوگۆی ڕۆژنامەوانی و هەوڵ و هەنگاو و تیشکۆی کاتی پاراستووە، ئەمەش کاکڵەیە و یەکێک لە سەرەکیترین خەسڵەتەکانی پیاوی

بـــێ نیـــاز و بـــێ نـــاز و دان بەخۆداگـــرە، یـــان ئـــەو پیـــاوە متەســـەووفانەی لـــە بیرکردنـــەوەی وشـــەدا، دەگـــەن بـــە سیســـتەمی کەمـــاڵ و قووڵتریـــن پەیوەنـــدی دادەمەزرێنـــن و کاریگەریـــی ئاخاوتـــن دەدۆزنـــەوە. دەیانەوێـــت نادیاربـــن و کـــەس نەیاننـاســـێت، نـــەک لـــە دەمەبۆڵـــە و هەڵـــوەڕی و دڵڕەشـــی و دەستپیســـی. ئـــەو ڕســـتە و وێنانـــەی لـــە وێناکردنـــی ژیـــان و ســـەرچاوەی بێگەردیـــی خەیاڵـــەوە پێیـــان گەیشـــتووی، ئـــەو شـــتانەن لـــە ژیانـــدا پەســـندت کـــردوون و ویســـتووتە نەزاندراوییـــان پـــێ بدۆزییـــەوە و ئاشـــکرای بکەیـــت، ئەگەرچـــی شـــیعر لـــە توانایـــدا نییـــە هیـــچ نەزاندراوێـــک بدۆزێتـــەوە و ئاشـــکرای بـــکات، بـــەڵام لەوانەیـــە بیهێنێتـــە بـــەر زەیـــن و ئامـــاژەی پێبـــدات، بـــۆ خۆدۆزینـــەوەش جۆرێـــک پێشـــوازیت لـــێ بـــکات و یارمەتیـــت بـــدات پرســـیاری زیاتـــر لـــە دەوری خۆتـــدا بخولێنیتـــەوە و بتخاتـــە بـــەردەم تاقیکردنەوەیەکـــی نـــوێ و نوێبەخشـــییەوە و هەســـتەکان گەشـــە پێبـــکات، هەســـتەکانیش لـــە هـــەوڵ و هەنـــگاوی ئـــەوەدان، بزانـــن مـــرۆڤ بۆچـــی وا بیـــر دەکاتـــەوە.

حوزەیرانی ٢٠١٥ هەولێر

ناسینی کتێب

هـەر ڕووداوێـک، کـە ماوەیەکـی بەسـەردا دەچێـت. دەبێتـە یـادگاری، یادگاریـش مـرۆڤ بـە ڕوونـی دەبینێـت. لـە ماڵەکەمانـدا پەنجەرەیەکـی گـەورەی داری بـە هێڵـەک داپۆشـراو هەبـوو، بـە تەنیشـتییەوە دەلاقەیەکـی لاکێشـەیی نیمچـە گـەورەی تێـدا بـوو، بـە پەردەیەکـی سـپی داپۆشـرابوو، پەردەکـەش بـە دەزووی ڕەنگاوڕەنـگ وێنـەی مانـگ و چیـا و مامـز و کـەوی لـێ نەخشـابوو. ئـەم دەلاقەیـە تایبـەت بـوو بـە کاکـم خالیـد. تـەواو قووڵایـی منیشـە، بەداخـەوە ئـەو برایـەم لـە **١٩٨٧/٨/٢٥**دا جەیشـی شـەعبی، لـە هەولێـر شـەهیدیان کـرد.

شـەهیدبوونی ئـەم برایـەم گورزێکـی کوشـندەبوو بـەر ڕۆحـی مـن کـەوت و ئـازاری هێناکایـەوە. لەخـۆ ئامادەکردنـدا بـووم، ئـەم ڕووداوە لەنـاو پێکهاتەیەکـی کاریگـەردا بەکاربهێنـم، تـا ئێسـتاش بـۆم نەکـراوە. لەبـەر ئـەوەی مـن لـە سـەرەتای شـیعردا بـەدوای ئاکامێکـی نەزانـدراودا دەڕۆم و لـە درێژبوونەوەیـدا دەیدۆزمـەوە. لـە بینینـی دۆزراوەکـەدا بەئاگادێمـەوە، نایابتریـن دۆزینـەوەش ئەوەیـە لـە ئاکامـدا دەربکەوێـت.

لـە سـەرەتادا ئاکامـی ئـەو ڕووداوەم دەزانـی و لـە کۆتاییشـدا نەمتوانـی بیدۆزمـەوە. واتـە: لـە ڕووداوێـک دەدوێـم هێشـتا ڕووی نـەداوە. لەوانەیـە ڕووبـدات. هـەوڵ دەدەم ئـەو (لەوانەیـە) بدۆزمـەوە و لـە دۆزینەوەیـدا بەئاگابێمـەوە، دۆزینـەوە ڕوونکردنـەوەی بیرکردنەوەیـە.

سـەرەتای ڕێـگا و بەرکەوتنـم لەگـەڵ کتێبـدا، یـان ئـەو پەیوەندییـەی لـە نێـوان خوێنـەر و کتێبـدا دروسـت دەبێـت و دەمێنێتـەوە. لـەم دەلاقەیـەوە خاڵـی بـوون و سـەرچاوەی درەوشـاوەی وەرگـرت و بـوو بـە ئەفسـوونێکی بەهێـز و نەشـکاو و قـەڵای پشـت پێـدان. کۆمەڵێـک کتێـب و دوو شووشـە مەرەکەبـی چینـی، یەکێکیـان ڕەش و ئـەوی دی شـین و قەڵـەم پارکەرێکـی بیسـت و یەکـی ڕەنـگ جەرگـی تێدابـوو، کتێبـەکان زۆربەیـان عەرەبـی بـوون. ئێسـتا نازانـم ئەدەبـی بـوون، یـان فەلسـەفی، کۆمەڵناسـی، سیاسـی، مێژوویـی، پەروەردەیـی، ئایینـی ..... تـاد، لەنـاو کتێبەکانـدا دیوانـی: (حاجـی قـادری کۆیـی) بـە بـەرگ تێگیـراوی هەبـوو، هەمیشـە کەڵەگیـای بۆنخۆشـی لەنـاو دادەنـا، کـە گیایەکـە وشـک دەبـوو، دەیگـۆڕی و دووبـارە دایدەنایـەوە. ئـەم کتێبـە هـی ئامۆزایەکـی باوکـم بـوو، مامۆسـتای قوتابخانـەی گوندەکەمـان بـوو. لـە دامێـن و ئـەم لا و ئـەولا سـپییەکانی بۆنـە و ڕێکەوتەکانـی بنەماڵەکەمانـی هەمـووی تێیـدا تۆمارکردبـوو، وەک:

ڕێکەوتـــی مـــردن و لەدایکبـــوون و ژنهێنـــان و چـــوون بـــۆ حـــەج و گەڕانـــەوە و ناونووســـکردنمان لـە قوتابخانـە ..... تـاد.

ســاڵی **١٩٧٣** جگــە لــە کتێبەکانــی قوتابخانــە، یەکەمیــن کتێــب بــەر هەســت و نەرمایــی پەنجەکانــم کــەوت ئــەم دیوانــە بــوو. کاکــم بــە دەنــگ و ڕۆحێکــی ئاهەنگســازییەوە دەیخوێنــدەوە. بــە وریایــی و ئارامــی گوێــم ســووک و ڕوون ڕادەگــرت. بــێ ئــەوەی هیــچ شــتێکی واش لــە شــیعرەکان حاڵــی ببــم، بــەڵام لەنــاو چێــژ و دەنــگ و مۆســیقایەکەیدا ون دەبــووم و بــڕوام بــە هەســتێکی نادیــار دەهێنــا، بــە دوای گەنجینــەی شــاراوەی زەینــی خۆمــدا وێــڵ دەبــووم، وێڵبوونێــک مەگــەر ڕێکــەوت دەســتم بگرێــت و بمهێنێتــەوە ســەرەخۆ، دواییــن مانــای ژیانــم پێبــدات، کــە مەرگــە. مەرگیــش یارمەتــی تــەواوی ئــازارەکان دەدات. ئێســتا بــە گەشــە و خۆشــحاڵی و چێــژی ئەوکاتــم لــە کتێبخانەکەمــدا لــە ڕیــزی دیوانــی شــاعیرانی کلاســیکی کوردیــدا، دیوانــی حاجــی قــادری کۆییــم یەکەمیــن دیــوان ڕیزبەنــد کــردووە و ئەوانــی دی بــە دوایــدا.

لــە ســەرەتای منداڵیمــدا حەزێکــی بــێ پێوانــە و ئەفســووناویم بــۆ گۆرانــی تێــدا ڕســکابوو، ڕادیۆیەکــی نیمچــە گەورەمــان هەبــوو، ســندووقەکەی فایبــەر بــوو، بــە پێســتێکی قاوەیــی داپۆشــرا بــوو، ئەمیــش وەک دەلاقەکــە لــە قومــاش بەرگێکــی ســپی بــۆ کرابــوو، بــە دەزووی ڕەنگاوڕەنــگ وێنــەی مانــگ و چیــا و مامــز و کــەوی لەســەر نەخــش کرابــوو، هەمیشــەش گوێــم لێــی ڕادەگــرت و لــە کەنــاری مۆســیقاوە دەجــووڵام، لــە شــەڕەبەرد و ئــاژاوە و ڕاوە کێشــکە و نیشانەشــکاندن بــە دارلاســتیک و هەڵەپاســی دووری دەکردمــەوە، وەک ئــەوەی ئــەو ئــاواز و نەوایــەی گوێــم نەرمــە بارانێــک بێــت بەســەر خــاک و خۆڵــی دەوروبەرمــدا بڕژێــت و هەنــاوی فێنــک و دەموچاویشــی نــەرم بکاتــەوە. زۆر جــاران بــێ ئاگاداریــی خوشــک و برایەکانــم بــە شــانی خۆمــەوەم وەدەکــرد و دەڕۆیشــتم، بــەم کردەیــەم لێــم تــووڕە نەدەبــوون و سەرزەنشــتیان نەدەکــردم، گردێــک لــە پشــت ماڵمــان هەبــوو، بەنــاوی باپیرمــەوە ناودێربــوو، گــردی: (حەســەنە لــەک. حەســەن ســلێمان وەلــی) بــەدڵ گردێکــی دڵبەربــوو، بەهــاران گوڵــە دەرزیلــە و حاجیلــە دایاندەپۆشــت. دەچــووم لــە تەختایــی ئــەم گــردەدا دادەنیشــتم و تەماشــای ئــەم لا و ئــەولا و شــینایی دەمەوعەســران و زەردەی ئێوارانــم دەکــرد و گوێــم لــە بەرنامــەی گۆرانــی داواکــراو ڕادەگــرت، هەمــوو ڕۆژێــک دەمەوعەســران دووبــارە دەبــووەوە و لەگەڵیــدا نەرمەبایەکــی ڕەحمــەت بەســەرمدا هەڵیدەکــرد. جیهانێکــی بــۆ دروســت دەکــردم، هەســتی خۆمــم

لەنــاو دادەمەزرانــد. بڕواشــم بــە جیاوازیــی دەنگــەکان دەهێنــا، لــەم ڕێگایەشــدا دەگــەڕام، کــە پێیــدا هاتبــووم. واتــە: ناخــی خــۆم. ســەگێکی بەوەفاشــمان هەبــوو، ناوی:(دەبــان) بــوو، کــە لــە مــاڵ دەردەچــووم لەگەڵــم دەهــات و پاســەوانی دەکــردم. بــە هیــچ ئــا و نایەکیــش دوو هەنــگاو لێــم دوورنەدەکەوتــەوە. وەک ئــەوەی گەورەیەکــم بێــت و پێــی گوترابــێ چاودێریــم بــکات. نازانــم ئــەم ئەفســوونە چــی بــوو، کەوتبوومــە ژێــر ئەفســوونی دەنگــی: (ســەلاح داودە)وە، بــە تایبەتــی گۆرانــی: (کوێســتانان خاڵخــاڵ)، کــە لــە بەرنامــەی گۆرانــی داواکــراودا زۆر داوا دەکــرا. هەرکاتێــک ئــەو گۆرانــی بگوتبووایــە ڕادیۆکــەم دادەنــا و دوومەترێــک لێــی دەکشــامەوە و تەماشــای شــکۆیم دەکــرد. وەک ئــەوەی تەلیســمێک بێــت ئــەم حــاڵ و جەزبــە و حاڵەتــە پــڕ لــە خۆشــی و شــادی و ژیانــە و داکشــانەوە بــەرەو ناخــەم، تەنیــا لەگــەڵ لــەرەی دەنگــی گەرمــی ئــەم گۆرانیبێــژەدا بــۆ پەیــدا ببــوو، پاشــان لەنــاو شــەپۆلەکانی بــادا بــۆی دەگــەڕام و لــە هەســتمدا ســۆزی ســووتێنەر و پــڕ ئومێــدم دەدۆزییــەوە، ئــەو دۆزینــەوە و پشــووی ناخــە ئەوپــەڕی تایبەتمەنــدی بــوو. هــەر بەهــۆی ئــەوەی زۆر گوێــم لــە گۆرانــی دەگــرت. شــارەزاییەکی ســەرەتاییم لەســەر چینەکانــی دەنگیــش پەیــدا کردبــوو، دەمتوانــی لەســەر شــێوازی بەشــێک لــە گۆرانیبێــژان گۆرانــی بڵێمــەوە. هــەر شــتێک، کــە تاســە و خواســت و ئــارەزووت بــۆی هەبــوو، تواناشــت بــۆی پەیــدا دەبێــت. بەهیــچ جۆرێکیــش حــەزم لــە گۆرانــی زرم و کــوت نەبــوو، هەمیشــە حــەزم لــەو گۆرانییانــە دەکــرد، کــە وەک هێڵێــک خەیــاڵ درێــژ دەکەنــەوە. ئــەم ئەشــقی گۆرانییــە لەگەڵمــدا مایــەوە و گەشــەی کــرد و پێکهاتــە و بنچینــەی خــۆی دامەزرانــد، ئێســتاش گۆرانــی هاوســەنگیم دەپارێزێــت و لەگــەڵ خــۆم بەخشــندە و شــکۆمەند و ئاســوودە و خۆشــحاڵ و قووڵــم دەکاتــەوە، وەک مۆســیقایەکی نــەرم بژیــم.

ســاڵی **١٩٧٨** لــە پۆلــی یەکەمــی ناوەندیــدا مامۆســتای وانــەی کوردیمــان، کــە ئەمــڕۆ بــە سوپاســەوە نــاوی دەبــەم: (شــێرکۆ ئەحمــەد حەوێــز) بــوو، لــە ڕۆژێکــی زســتانی بارانــاوی و ســارددا لــە پــۆل داوای لێکردیــن دارشــتنێک لەبــارەی (سروشــتی لادێ) بنووســین. بــەو پێودانگــەی، کــە مــن کوڕەلادێیــی بــووم لەوانــی دی کەمێــک زیاتــر شــارەزای ئــەم سروشــتەم. بــۆ هەفتــەی داهاتــوو دارشــتنەکەی هێنایــەوە و بــۆ هەمــوو قوتابییــەکان نمــرەی شــیاوی خــۆی دانابــوو، تەنیــا ئــەوەی منــی نمــرە لەســەر دانەنابــوو، وەک ئــەوەی هەســتی بــە کارخراپییەکــی مــن کردبێــت، بــە تووڕەیییــەوە گوتــی: (ســەباح ســابیر حەســەن) کێیــە و بێتــەدەرێ، بــێ ئــەوەی هیــچ قســەیەک بــکات لــە تەنیشــت تەختەڕەشــەکەدا ڕایگرتــم. ئــەم مامۆســتایە،

مامۆستایەکی بەجەرگ و دەگمەن و ملاومل پەروەردەکار و خۆش سروشت بوو، تا ئەو پەڕیش دڵبەدەرەوە بوو، لەگەڵ وانەی کوردی و دنەدانی قوتابی بۆ خوێندنەوەی ئەدەب و دامەزراندنی گۆڕانکارییەکی ئەدەبی. بەو بیانووەی وانەی کوردی زمانی خۆمانە و پێویستە لەناویدا بکوڵیین و بە دۆخەکانی ساردبوونەوە ڕەتببین، لەم نێوانەدا بگەین بە دۆخی دۆزینەوە و باش لە پێکهاتە و بنچینەکانی شارەزابین. زمانیش هەستێکی گەرماوگەرم و خۆڕسک و دەگمەن و پشوودرێژ لە مرۆڤدا دروست بکات. هەر قوتابییەک لە شەست کەمتری وەربگرتبوایە لێی دەدا و لێپێچینەوەی لەگەڵدا دەکرد. دوای ئەوەی ئافەرینی بەشێکی کرد و لە بەشێکیشی دا. ڕووی لە من کرد و گوتی: کێ بۆی نووسیوی. منیش لەو هەستە تۆقێنەرەی چەند چرکەیەک پێشتر تێیدا خولم دەخوارد و بیرۆکەی پەرت و بڵاو گەمارۆی دابووم. زۆر بە ئارامییەوە گوتم: ئەدی مامۆستا لە پۆلدا نەمانووسی. نەختێک چووەوە ناو زەینی خۆی و تووڕەییەکەی خاو بووەوە و خوێنێکی خۆشیی لە دەموچاوی خۆش سروشتیدا گەڕا. ئینجا نمرەی لەسەر داڕشتنەکەی منیش دانا و گوتی: ئافەرین (سەد). ئای چۆن سەرکەوتنێکی بچووک لە دنیای ژێری دەتباتە دنیای سەروو. ڕۆژی دوایی هاتەوە کۆشیعری: (تاریک و ڕوون)ی هێمنی بۆ هێنابووم. منیش هێندە شەیدا و دڵبردە و دڵدووی ئەو ئافەرینە بووم، نیو هێندە شەیدای شیری ناو گوڵەگەنمی کێڵگەی گوندەکەمان نەبووم. مەگەر ئەو دەمەوعەسران و زەردەی ئێوارانەی لەسەر گردی پشتماڵمان، یان گردی ئاشناییم گوێم لە بەرنامەی گۆرانی داواکراو ڕادەگرت و دەچوومەوە ناو زەینی خۆم و لە خودام دەخواست ناولەپ و ناوچەوانم ڕێگاوبان بوونایە، گۆرانیبێژەکان بەناویدا هاتوچوویان بکردبووایە.

سەرەتای ڕێگا و بەرکەوتن و یەکەمین پەیوەندیم لەگەڵ خانمی کتێبدا لەم ڕووداو و خۆشبەختییەوە دەستی پێکرد و بووە هێڵ و هێمای بوونم. ئەو هەفتەیە بە هەموو بوونێکمەوە لەناو کۆشیعرەکەدا ژیام، ژیانێک مەگەر بەس متەسەووفەکان لە مانەوەیان لەسەر دووگورد و شەونوێژ و چاوداخستن و وێرد بەرزکردنەوەدا، هێندە چێژیان وەرگرتبێت و لە بوونی خودا و لە خۆیان نزیک بووبێتنەوە و گەیشتبن بە ناخی خۆیان. واتە: یەکبوون لەگەڵ خودا و هێزی ئەدەب. بۆ هەفتەی داهاتوو کۆشیعرەکەم بۆ گەڕاندەوە. گوتی: بۆ ئاوا زوو هێناتەوە. بەدڵت نەبوو، یان لە خوێندنەوەیدا پەلەت کرد. منیش بە بێباکی و نەختێک بە هەوابەرزی و بە خۆهەڵخستنەوە گوتم: مامۆستا زۆرینەم لەبەرە.

وەک ئـــەوەی بـــڕوام پێنـــەکات و لـــە قســـەکەم بـــە گومـــان و دوودڵ بێـــت گوتـــی: دەفەرمـــوو ئەگـــەر دەمـــت ســـپییە وەرە بـــەر تەختـــەڕەش و ئـــەوەی لەبەرتـــە بیڵـــێ. منیـــش گوتـــم کامـــە شـــیعر. دیســـان هەڵوەســـتەیەکی تـــری کـــرد و چـــووەوە نـــاو زەینـــی خۆیـــەوە. وەک ئـــەوەی بیەوێـــت بمخاتـــە بـــەر ڕووناکییەکـــی هێمنـــەوە و لـــە بـــڕوا بەخۆبـــوون و خۆهەڵخســـتنەکەم دڵنیابێـــت. لاپـــەڕەی هەڵدایـــەوە و ناونیشـــانێکی دەگـــوت. تـــەواوی وانەکـــە، چـــل چرکـــە بـــوو. مـــن شـــیعرم تێیـــدا خوێنـــدەوە. لـــە گۆکـــردن کەمێـــک هەڵـــەم دەکـــرد، بـــۆی ڕاســـت دەکردمـــەوە، لـــە کۆتایـــی وانەکـــەدا پێمـــی گـــوت: بەهرەیەکـــی دەگمـــەن و کـــەم وێنـــەی، ئـــەو وزەیـــەی هەتـــە بـــاش مشـــتوماڵی بکـــە، چـــالاک نیشـــانت دەدات. هـــەر هەمـــان ڕۆژ منـــی بـــە کتێبخانـــەی (تەئمیـــم) و خاوەنەکانـــی: (جومعـــە و ئەحمـــەد)، کـــە دوو مرۆڤـــی هێمـــن و لەســـەرەخۆ و ڕووخـــۆش بـــوون، ئاشـــناکرد و نـــاوی ڕۆژنامـــە و گۆڤـــارە کوردییـــەکان و کاتـــی دەرچوونیانـــی بـــۆ نووســـیم. یەکەمیـــن کتێبیـــش، کـــە کڕیـــم کتێبـــی: (کاروانـــی شـــیعری نوێـــی کـــوردی) کاکـــەی فـــەلاح بـــوو، دوابـــەدوای ئەمیـــش کۆشـــیعری: (خونچـــەی ســـەهۆڵ)ی ئـــازاد دڵـــزار بـــوو، ئێســـتاش ناوەنـــاوە کتێبـــی یەکـــەم و دووەم بـــۆ تەماشـــاکردنەوە و خوێندنـــەوە هەڵدەبژێرمـــەوە.

لـــەو ڕۆژەوە ئـــەو بیرۆکەیـــەم لەســـەر گـــەڕا، لەفـــە و بەدەمچـــە و کەوکـــەو و شـــەلغەم و لەوزینەگـــەزۆ و شـــەکرلەمە و فەریکەنـــۆک ..... تـــاد، خـــواردن نەمـــا. ڕۆژانەکـــەم بـــووە خەرجـــی ڕۆژنامـــە و گۆڤـــار و کتێـــب، یارمەتـــی ئـــەوەی دام توانـــا لـــە خۆمـــدا بدۆزمـــەوە و ئاراســـتەی کـــردم و جیهانـــی نادیـــارم کەوتـــە گـــەڕ.

دوای ئـــەوەی چوومـــە نـــاو خوێندنـــەوە و بـــە ڕۆژنامـــە و گۆڤارەکانـــی حەفتایـــەکان داهاتمـــەوە و ئاشـــنای نـــاوی نووســـەران بـــووم. بـــۆم دەرکـــەوت ئـــەم مامۆســـتایەم لـــە ماوەیەکـــی کورتـــدا نووســـەرێکی کارا و چـــالاک بـــووە، دیارتریـــن نووســـینی ئـــەم لێکۆڵینەوەیـــە لـــە ڕۆژنامـــەی هـــاوکاری، ژمـــارە (تایبـــەت) لـــە **١٩٧٢/١/١** بـــە ناونیشـــانی: (حاجـــی قـــادری کۆیـــی: شـــاعیری ســـەردەمی ڕاپەڕینـــی نەتـــەوەی کـــورد) بـــڵاوی کردووەتـــەوە.

ئـــەو بایەخدانـــەی بەمـــن ئـــەوە بـــوو، ئـــەو بۆشـــاییەی کەوتبـــووە نێـــوان (ئـــەم) و (نووســـین) منـــی بـــۆ پڕکردنـــەوەی هەڵبـــژارد، وەک بڵێـــی بەهـــرە و توانـــای خامۆشـــبووی خـــۆی لـــەم هەڵبژاردنەیـــدا دۆزییـــەوە و بەردەوامبوونـــی خـــۆی لـــە منـــدا پەرەپێـــدا.

لـــە ناوەڕاســـتی هەشـــتایەکاندا: (مەحمـــوود زامـــدار) نووســـینێکی ڕۆژنامەوانـــی لـــە ڕۆژنامـــەی: (هـــاوکاری)دا لەبـــارەی نوێبەخشـــی شـــیعری کـــوردی و گرووپـــی: (پێشـــڕەو)دا نووســـی. لـــەو

نووسینەیدا دەستەواژەی: (کرمی کتێب)ی بۆ من بەکارهێنابوو، ئەو ڕوونکردنەوەشی دابوو: خەونی ئەم لاوە خەونێکی درێژە. ئەگەر پێی لەسەر زەمینەی خوێندنەوەدا لانەدا. حاڵەتێک بە شیعری هاوچەرخی کوردی دەبەخشێت.

شیعرەکانی: (هێمن) چێژی زمانی ئەو گوندەی دەدا، کە خۆی تێیدا لەدایک بووە. بە سادەییش وێنەی ژیانی ئەو خەڵکەی کێشاوە، کە هەستان و دانیشتنی لەگەڵیاندا هەبووە. واتە: دەرەنجامی ژیان و گوزەرانی خۆیەتی. زمان و زمانڕەوانی شیعرەکان کەمێک لادێیی بوون. چاو و زەین و ئەقڵییەتی ئەوسای منی بە پڕی ڕادەگرت، تا ئەوپەڕی چێژ، بردمیە وەرگرتنی دۆخی چێژی خودایی. چێژی کتێب لە توانایدایە بیابان بکاتە بەهەشت. ڕەنگە هەر ئەو سادەیی و بریقە و زمان پاراوییە بووبێت زمانی لا کردمە ئەو بەهەشتەی: (شاری خۆر) پەرستن و شەونوێژی بۆ دەکەم، بچمە ناوی و بیکەم بە ڕوانگە و گوتاری ناخم و هەوڵی دۆزینەوەی وشەی گونجاوی تێدا بدەم. وەرچەرخانێکی تەواوی ئاراستەکانی ژیان بوو، هەروەها تاڕادەیەک ئەو ئاراستەیەی دامێ، بزانم هێز و بێ هێزی زمان لە کوێی دەقدا دەردەکەوێت و بە ئەدەبیبوونی دەقیش لە چ بەکارهێنانێکدا ئاستەکانی دەردەکەوێت. واتە: ئەوەی بابەتێک دەکاتە بابەتی ئەدەبی، زانیاری و هێزی زمانە، یان هێزی زمان و کاریگەریی بابەت.

شیعر بە تەنیا لە تێڕوانینی زمانەوە ئاستداری دەستنیشان ناکرێت. لە تێڕوانینی بابەتی هەستی و بەکارهێنانی ئەدەبییانەی زمانەوە، گەشانەوەی هەستی و زمانیی لای خوێنەر گەلاڵە و بەرجەستە دەبێت. بە شیعربوونی هەر ڕستەیەک مانای ئەوەیە زمان لە بەکارهێنانی زمانی ڕۆژانەدا دەرهاتووە و هێندراوەتە ناو زمانی ئەدەبەوە، هەروەها کارلێکردنی وشە لە دەقی ئەدەبیدا، چۆن هێزی وشە وشەیەکی دیکە ڕادەکێشێت و دروستی دەکات و تۆڕی زمان دەچنێت.

ئەگەرچی (هێمن: ١٩٢١ - ١٩٨٦/٤/١٧) وەک تەمەن حەڤدە ساڵ دوای (گۆران: ١٩٠٤ - ١٩٦٢/١١/١٨) لەدایک بووە. حەفت ساڵیش لەم زیاتر ژیاوە، بەڵام نوێبوونەوەی شیعری کوردی چاوگەکەی لە گۆرانەوە دەست پێدەکات. هێمن لە چەمکی شیعری ئاساییی دەرنەچووە، بەو ئاست و ئاراستەیەش دەینووسی. واتە: وەک شێواز کۆنەخواز بوو، بەڵام وەک بیروڕا و دەربڕین نوێخواز بوو، دیوانەکەی لە لام ئامادەیە و سێبەرەکانی بە تەواوی لەناو زەینمدا دەجووڵێن، هیچ خاڵێکی گۆڕانکاری فۆرم و نوێبەخشی و توخمی نوێی شێوازی پێشکێش بە دیوانی

شـیعری کـوردی نەکـردووە. لـە دەقـی: (بەهـاری کوردسـتان)، بـە شـیعر لەبـارەی سروشـتی نووسـیوە، هەمـوو خەسـڵەتەکانی هۆنینـەوەی شـیعری تێدایـە، بـەڵام شـیعرییەت و خەیاڵـی پـڕی تێـدا نییـە. لـەم دەقەیـدا بـە شـاعیر داناندرێـت، بەڵکـو بـە ڕووەک نـاس و شـارەزایەک لەبـارەی ژیانـی لادێ دادەندرێـت. بـەڵام بەشـێک لـە شـیعرەکانی کۆشـیعری: (ناڵـەی جودایـی) شـیعری مەیـدان کـورت نیـن و لـە شـیعرە هـەرە دەگمەنەکانـی ئەدەبـی کوردیـن. بەتایبەتیـش شـیعری: (ئێـوارەی پایـز)، شـیعرێکە تێیـدا گەیشـتووەتە بـە پاکـی و بێگەردییەکـی ڕۆمانتیکیانـە و تـەواو هەسـتییە، لـە زەمینـەی شـیعری پـڕ و شـیعرییەتی پـڕ خوڵقـاوە.

ئـەو ئـاوە ڕوون و ڕەوانـەی ڕشـتوویەتی بـۆ ئەبـەد ڕۆحـی تـەڕ کـردووم و لـە ناخـی دڵـەوە لەگەڵـم دەدوێ و ناخـی کـردووم بـە مێزگـرد و مێـزی گفتوگـۆ و ئاهەنگـی ژیـان، بـەڵام هەسـتی شـیعریی مـن لەسـەر هەسـتی شـیعری ئـەو دانمـەزرا، هەروەهـا بەهیـچ ڕێبازێکـی سیاسـی و ئایدیۆلۆژیـش کاریگـەر نەبوویمـە و نەبوونەتـە ڕێ ڕوونیـم، بێجگـە لـە شـیعر خـۆی نەبێـت، شـیعری بێگـەرد. دوای ئەوەنـدە سـاڵە و بڕینـی هـەزار و یـەک ڕێـگای دوور و نزیـک، نازانـم چـۆن دەربڕیـن لـە پایـە و بەهـای تـۆ بکـەم و پاداشـتت بدەمـەوە. بـە کامـی دڵ لـە باوەشـت دەگـرم و دەسـتت مـاچ دەکـەم و ڕێـز لـە سـیما و چـاوی پـڕ لـە ڕازت دەگـرم، هەروەهـا هـەر لـەم بۆنەیـدا هـەڵ و بوارێـک وەردەگـرم تـا گوناهێـک لەسـەر شـان و ڕۆحـم هەڵگـرم و بـاری گـران و بـە ئـازاری شـان و ڕۆحـم سـووک بکـەم. گوناهێـک، دواتـر بـۆ نووسـەرەکەی بـە خێـر گەڕایـەوە. لـە تەمەنـم یـەک جـار کتێبـم لـە کتێبخانـە لـە غەفڵەتـی خاوەنەکەیـدا بـردووە، ئەویـش لـە **١٩٨٥/١٠/١٤**، کۆچیرۆکـی: (پێکەنینـی گـەدا)ی حەسـەن قزڵجـی بـوو، نەمدەزانـی بـە شـەقامدا دەڕۆم، یـان بەنـاو تونێلێـک ئاگـر، یـان لـە ڕەوەزە شـاخێکی عاسـێدا گیربوویمـە و هەڵدێـران هەڕەشـەم لـێ دەکات، هـا ئێسـتا نـا، دوو هەنـگاوی تـر دەکەومـە نـاو چاڵێکـی بێئامانـەوە. لـە نیـوەی ڕێـگای گەڕانـەوەم بـۆ ماڵـەوە، یەکڕاسـت بـە ڕەنگـی زەرد و هەڵبـزڕکاو و دەروونـی مانـدوو و نیـوەڕۆح بوومـەوە گەڕامـەوە لای: (جومعـە و ئەحمـەد)، دانـم پێدانـا ئـەم کارە خراپـەم کـردووە. ئەمانیـش دەسـتیان لەسـەر شـانم دانـا و دڵیـان دامـەوە و گوتیـان: بۆیـە دڵمـان بـە کتێـب و ژیـان خۆشـە، هێشـتان مرۆڤـی بـاوەڕ بەپاکیـی خـۆی وەک تـۆی تێدامـاوە، بـە بچووکتریـن هەسـتپێکردن لـە ناخـەوە ئـازاری پێبـگات. لێیـان بووریـم و کتێبەکەیـان لـێ وەرنەگرتمـەوە و دیوانـی: (مەحوی)شـیان بـە دیـاری وەک ڕەفتـار و کردەوەیـەک پێـدام. لـەم بـارەی لێبووردنـەدا هـەر ئەوەتـا لـە خۆشـیدا گەشـکە نەیدەبردمـەوە، لـە قووڵایـی بوونمـەوە پـاک بوومـەوە و بـەرەو ئارامیـی دەروونـی ڕۆیشـتم.

کتێبەکـەم هـەر لـەلا مایـەوە و هەمیشـەش لێـی دەسـڵەمیمەوە. تـا سـاڵی **٢٠١٠**، پێشـنیازم بـۆ دەزگای چـاپ و بڵاوکـراوەی ئـاراس: (بـەدران ئەحمـەد حەبیـب) کـرد، کـە چاپـی سـێیەمی ئـەم کۆچیرۆکـە بکەنـەوە. هـەردوو دەسـتی لەسـەر چـاوی ڕەزامەنـدی دانـا و گوتـی: شـەیدای زمانـی ئـەو چیرۆکنووسـەم و سوودیشـم لـە پێکهاتـە و بنچینـەی زمانـە ئێجـگار زیندووەکـەی وەرگرتـووە، توانایەکـی سەرسـوڕهێنەری هەیـە لـە بەکاربردنـی وشـەی پەیوەسـت بـە ژیانـی کۆمەڵـگای کوردییـەوە و زمـان تائەوپـەڕی دەناسـێت و بـاش لـە ناوکـی وشـەش تێـدەگات، فەرهەنگـی وەک خاکـی سـوارچاکان پاکـژە و دەزانێـت چـۆن بنووسـێت. ئەمانیـش دوای هـەوڵ و کۆشـش و پەیوەندیکـردن، شـەش چیرۆکـی تـری چیرۆکنووسـیان خسـتە پـاڵ چیرۆکەکانـی: چاپـی یەکـەم: **١٩٦٧ -** بەغـدا، چاپـی دووەم: **١٩٨٥ -** بەغـدا، سـاڵی **٢٠١٠** چاپـی سـێیەمیان خسـتە کتێبخانـەوە.

هـەر بـە ڕێ ڕوونـی کتێبـەوە لەگـەڵ خەمـی هەسـتپێکراو و دنیـای زەینـی زۆرێـک لـە شـاعیر و نووسـەران ئاشـنا و پێیانـەوە پەیوەسـت بوویمـە، کـەم و زۆر توانـای ئـەوان لـە خۆڕاچڵەکانـدن و گەشـە و پەروەردەکردنـی ئەقـڵ و خەیـاڵ و داڕشـتنی بینـا و بینایـی مـن، گەنجینـە و هێـزی ڕۆح و پێوانـەی شـیاو و سـەرچاوەی درەوشـاوە و سـۆزی شـاراوە بوونـە. هەمیشـەش لـە ئەزموونـی خۆمـدا ویسـتی یەکـەم و بـێ پێوانـەم ئـەوە بـووە، (ئەدەبێکـی فرەنیـگا)ی خۆکـردی حەڵاڵـزادەی خـۆم بەرهـەم بهێنـم. چیشـم زانیـوە، ئـەوەم نووسـیوە. جەوهـەری پێکهاتـەی مرۆڤیـش ئەوەیـە چـی دەزانـێ ئـەوە بنووسـێت. دەنـا چاکتـر وایـە دەفتـەری نووسـینت داخـەی، چونکـە نووسـین یەکجـار (نەمـر) دەبێـت. واتـە: ئـەو نووسـینە نەمـرە، کـە تـۆ هەسـت و زانینـی دوای خوێندنـەوەی ئـەوت نووسـیوە، ئـەو. واتـە: سـەرچاوەی یەکـەم. نووسـینی هەسـت و زانینـی دوای خوێندنـەوە، نووسـینێکی بێهێـز و بێدەسـەڵاتە و شـکۆمەند نییـە. ناتوانـی خۆتـت تێـدا بێتـە بەرچـاو، هەروەهـا زۆر زەحمەتـە لـە وڵاتێکـی شـڵەژاوی وەک کوردسـتان، شـاعیر بیـت و نەکەویتـە نـاو گێژەنـی سیاسـەتەوە، کـە سیاسـەت لـە هـەر چـوار لاتـەوە بـۆ سـاتمە و خلیسـکان گەمـارۆی داویـت، ئەگـەر بیشـکێنیت نانـی ئـەو مـەودا کورتـەی نێـوان دەسـت و دەمـت ڕادەپچڕکێنـن. مـن خـۆم لادا لـەو خۆشـگوزەرانییە. لەخەباتێکـی ڕاسـتگۆیانە لەپێنـاو بەدیهێنانـی (شـیعری بێگـەرد) مامـەوە و ژیـام. بێباکیـش بـووم لـە ئاسـت تەڵـە و داو و بۆسـە و بوختانـی نامـەردان. وەک نوختەیەکـی نادیـار لـە ئاسـۆ و دووری شـیعردا دەرکەوتـم.

تشرینی یەکەمی ٢٠١٥ هەولێر

ڕێزگرتن لە شیعر

لەنـاو گێـژەن و شـەپۆلە گەورەکانیشـدا شـیعر دەکەمـە قـەڵا و قوڵلـە و بیـر لـە شـیعرییەتی شـیعر دەکەمــەوە، مــرۆڤ، کــە دەچێتــە نــاو مەتاهاتــەوە: خــۆی کارا دەکات و بــەدوای خۆیــدا دەگەڕێــت، بــە دوای خــۆدا گــەڕان نادیــار وشــیار دەکاتــەوە. ئــەم وشــیارکردنەوەیەش کاری ســرووش پێــدەر و بنیــادی ژیــری پەیامپێــدراوە. ئــەو شــاعیرەی بــەدوای نادیــاردا دەگــەڕێ، نادیــار. واتــە: خــودا، خــوداش دێرینتریــن شــکۆ و بوونــە. گــەڕان بــەدوای دێرینتریــن شــکۆ و بــوون، گەڕانەوەیــە بــۆ ســەرەتای ســەرەتاکان. واتــە: ئەوکاتــەی دەمارەکانــی پێکهاتــەی مــرۆڤ هێشــتان تــەواو نەڕســکابوون و جــۆری خوێــن هێنــان و خوێــن بردنیــان بەڕوونــی بــۆ دەستنیشــان نەکرابــوون، هەروەهــا دەمارەکانــی زەویــش لــە چاوەڕوانــی کار بــۆ دەستنیشــانکردندا بــوون.

شــاعیر، شــاعیرێک، کــە لەرزینێــک بخاتــەوە و کاریگــەری لەســەر ئاینــدەی شــیعر هەبێــت: لــە ئاســتی خەیاڵەکانــی خۆیــدا دەڕوات و ڕەنگــە هەســتیارەکان و بۆنــە هەســتیارەکان بــۆ کاتــی تایبەتــی خــۆی دەورووژێنــێ: کاتــی نووســین، کاتــی بێدەنگــی، کاتــی گۆشــەگیری، کاتــی تێڕامــان و شــۆڕبوونەوە بەنــاو ئــان و ســاتی نووســیندا، کۆیــان دەکاتــەوە. لــەم کاتانــەدا دەق ڕێــژەوی تایبەتــی داهێنــان وەردەگرێــت.

پێــش کتێبــە ئاســمانییەکان شــیعر ســەرەتای هەســتپێکردن بــووە، هەســتپێکردنەکانی مرۆڤــی دەستنیشــان کــردووە و بووەتــە گوتــاری زینــدووی. (ســوهراب ســپێهری) دەمانباتــە ســەر ئــەو ئاماژەیــە: (ئــەم کتێبــە ئاســمانییەی ئێمــە: (قورئــان) ســەرەڕای لایەنــە خودایــی و پیرۆزییەکــەی، یەکێکــە لــە بەنرختریــن شــاکارە ئەدەبییــە جیهانییــەکان).

ســاڵی **١٩٨٠** لــە ژمــارە (٦٢)ی گۆڤــاری (بەیــان)دا، شــیعرێکی: (نــەژاد عەزیــز ســورمێ)م خوێنــدەوە بــە ناونیشــانی: (هەیــوە شــەوێ). بیــری جــوان و ڕووداو و بەســەرهاتی کاریگــەری لــەم شــیعرە کورتــەدا دانــاوە. دوای ئــەم خوێندنەوەیەمــەوە، هەرچــی نووســیوە و هەرچیشــی وەرگێــڕاوە خوێندوومەتــەوە. کەواتــە: ماوەیەکــی زۆرە ئــەم شــاعیر و وەرگێــڕە ئاشــنا و ڕۆشــنامە، ســەرنجم لەبــارەی بەرهەمەکانــی هەبــووە، بــەڵام لێــی بێــزار نەبوویمــە. دڵنیاشــم تــا بمێنــم، ئەگــەر ئــەو ئەشــقی نووســینە ئــەو بەرنــەدات، بەدوایــدا بچــم و دەق و وەرگێڕانەکانــی بخوێنمــەوە لێــی بێــزار نابــم، چونکــە شــیعری هەمــوو ســەردەمەکانە و پــردی مانەوەیــان هەیــە، زمــان کۆمەڵێــک دەنــگ و نیشــانەیە.

دەتوانێــت چاوەڕوانــی پێچەوانــە بکاتــەوە، زمانــی پێــوەری لــە توانــای زەینیــدا بەکاردەهێنێــت. پرشــنگەکانی شــیعری ئــەم شــاعیرە لــە کاکڵــە و سروشــتی ژیانــی کوردســتان و مرۆڤــی کــوردەوە ڕســکاوە و بیروبۆچوونــی نامــۆ و دیمەنــی ناتەبــای تێــدا نییــە، بــە ئاراســتەیەک دەڕوا و ناکەوێتــە بــاری دۆخگۆڕینــەوە، هەروەهــا چەمکــی ئێســتێتیکا - کرۆکیجوانــی بــە مانــا ســنووردارەکەی وەرنەگرتــووە. واتــە: ڕووو و چینــی یەکەمــی ئێســتێتیکای وەرنەگرتــووە. بەڵکــو پەیوەنــدی لەگــەڵ فۆرمەکانــی هەســت و چالاکبوونــی زەینــی و ئــەو بیرکردنەوانــەی ناوکــی ئێســتێتیکای بەرهــەم هێنــاوە دروســت کــردووە، لــە کاکڵــەوە تــا توێــکڵ. دۆزینــەوەی ئــەو چینانــەی لــە کاکڵــەوە دروســت دەبێــت تــا توێــکڵ و چۆنیەتــی پێداڕۆیشــتنی. خاســیەت و پێکهاتــەی شــیعرەکان لــە بابەتــدا فرەئاســتە و بابــەت دەگــۆڕێ، لــە هەندێــک شوێنیشــدا دەبێتــە فرەدەنــگ، بــەڵام فرەدەنگییەکــە بەشــداری دەنگــی کەســێکی تــر نییــە، هەمــان دەنگــە، دەنگــی کەســی یەکــەم، بــە چینێکــی دەنگــی وەک چینــی مۆســیقا بەشــداری دەنگەکــە دەکات و دێتــە نــاو بینــا و تــۆڕی خاســیەت و پێکهاتــەی نــاوەڕۆک و ڕایــەڵ و تانوپۆکانــی یەکێتــی بابــەت، بــە ســەنگی ئاســت ڕاگرتــن وەردەگرێــت. لای ئــەم شــاعیرە ئــەو ئاســت و شــێوازە بەردەوامــی هەیــە.

شــاعیرێکی دەمــار و خوێــن داچــۆڕاو و درەوشــاوەیە لــە باســکردنی ژیانــی کوردســتاندا، هەمیشــەش ســووکایەتی و ســەرکۆنەی ئــەو مــارە دوو کەڵبانــەی، یــاری تەخــت و تــاج، یــان هەلپەرســت و بەرژەوەندخــوازان و گەندەڵییــان خســتووەتە نــاو دەســەڵاتی کوردییــەوە، کــردووە. لەگــەڵ ئــەوەش: (خــۆی کــوڕی ڕێــز لێگیــراوی دەســەڵات بــووە)، بــەڵام هەمیشــە لەنــاو دەسەڵاتیشــدا کۆششــی بــۆ پاراســتنی کاریگەریــی بیــری تــاک کــردووە، لەنــاو ئــەو بیــرە تاکانــەوە خــاوەن دەربڕینــی کەسایەتی ئەدەبیــی خــۆی بــووە. واتــە: خۆبوونــی ئەدەبــی خــۆی ســەنگ ڕاگرتــوو کــردووە، (لەنــاو ئــەو هەمــوو ئاژاوانــەدا، بوونــی ئەدەبــی و بوونــی کەســایەتیی خــۆی بــە پاکــی هێشــتووەتەوە). کــوڕی ڕووکەشــی ئــەم نیشــتیمانە نییــە. لــە دەمــار و خوێنیــەوە نیشــتیمانییە. تاکــی وشــیار و تــەواو نیشــتیمانی لــە باشــترین باروبواریــدا پەیوەســتی خــودی خــۆی و داهاتــووی خۆیەتــی، ناهێڵێــت ئەوانــی دی، مافیاکانــی دەســەڵاتی ئەدەبــی لــە نــاوەوە داگیــری بکــەن و ئاراســتەی خۆبوونــی ئەدەبــی و خۆبوونــی کەســایەتی بگــۆڕن.

(لە وچانێکی کورتدا
دڵم بە مەوسیمی گوڵان سپارد..

لەگەڵ هەمووان بەخشندە.
بێبەختی دەرچوو
داوی بێبەختیی نامەردان).

ل: ٣٢ (دەقی: هەندێ وردە تێبینی)

(لە ژێر قوببەی ئومێددا،
چاو دەبڕینە بنمیچ
کەسمان لە حیکمەتی قیبلەنما ناگەین.
کە دڵێین کەسمان، سڵاوێک
تەنیا سڵاوێک،
لە چیمەنی حەوشە ناکەین
کە هەمیشە باکگراوەندی
خۆهەڵخستن و درۆکانمانە..)

ل: ١٨٦ - ١٨٧ (دەقی: لەژێر قوببەی ئومێددا)

(ئەو دەمە
مەیخانە پاڵی بەمەیخانەوە دابوو.
کەس نەیدەزانی مەرگ چییە..
گەلگامێش لە مەیخانە دادەنیشت،
سێوی بە پەلکەوە دەخوارد.
گوێی بۆ حیکایەتی
ئەو سەردەمانە ڕادەدێرا
هێشتا نەهاتبوون.
حیکایەتی
ئەوەی پاشان،
ناوی لێنرا بێهوودەیی...)

ل: ٢٢٨ - ٢٢٩ (دەقی: بەرپابوونەوەی شەو)

شـیعری کـوردی پاڵەوانـی زۆر تێدایـە، بـەڵام ئەسـتێرەی تێـدا نییـە. واتـە: پاڵـەوان تەمەنـی کورتـە و زوو بـێ شـوێنەوار دەمێنێتـەوە و دەمرێـت، بـەڵام ئەسـتێرە تەمەنـی درێـژە و شـوێنەواری لەنـاو کۆمەڵـگا دەمێنێتـەوە و وەک نموونەیەکـی پڕاوپـڕ بـە ڕووناکییـەوە دەژی.

کۆشـیعری: (ئـەوەی لـە دوا خوانـی برایانـدا نەگوترابـوو - ٢٠١٥) لـەڕووی ناوەرۆکـەوە تـەواو جیـاوازە لـە کۆشـیعری: (بـەو ڕێیانـەدا تێپەڕیـم لـەو کانییانـەم خـواردەوە - ٢٠١٠)، جیهانێکـی ئێسـتێتیکی بـە خەمڵیـوی هێناوەتـە بەربـاس و بینیـن و لەسـەر ئاوێکـی ڕوون هێمـا و هێمـا بۆکـراوەکان نیشـان دەدات، بـەڵام وەک زمـان و شـێواز هـەردوو کۆشـیعر تیشـکدانەوەی یەکـن و لـە نێوانیشـیاندا پێنـج سـاڵ مـاوەی خەملیـن هەیـە. تەنیـا تێگەیشـتن و بینیـن و دەربڕیـن لـە بـارودۆخ و زانیارییـەکان گـۆڕاون. لەگـەڵ خوێندنـەوەی نـوێ و سـەرچاوەی جۆراوجـۆردا. ئـەم لێـک نزیکییـەی شـێواز و زمانـە وەک هەڵەیەکـی بـاو لەنـاو ئەدەبـی کوردیـدا مامەڵـەی لەگەڵـدا دەکرێـت، هەندێـک جـار بووەتـە بڕیـار و حوکمـی نـاڕەواش بەسـەر داهێنەرانـەوە. بـە پێچەوانـەوە ئـەم تیشـکدانەوەی شـێواز و زمانـە ڕوویەکـی زۆر سـەرکەوتوو نیشـاندەدەن. کـەم شـاعیر دەگاتـە ئـەم پلـە و بـارە پێگەیشـتووە. ئەمـەش ئەوەیـە شـاعیریەتی پێگەیشـتووە و شـێوازێک بووەتـە (ناوەنـد)ی. نووسـەرێک، کـە ناوەندێکـی بـۆ دروسـت بـوو، نزیـک بووەتـەوە لـە تەکامـڵ. لـەو ناوەنـدەدا پرشـنگەکانی هەسـتپێکردن ڕادەکێشـێتە نـاو بیـر و لێکدانـەوە و دەربڕینـی خۆبوونـی ئەدەبـی خـۆی. ئـەو شـاعیرانەی ناوەندێکیـان بـۆ دروسـت نەبـووە و زوو زوو لـە شـێوازێکەوە دەپەڕنـەوە شـێوازێکی تـر. ئەوانـەن نەگەیشـتوون بـە ناوەنـد و شـێواز گۆڕینیشـیان هەسـتی دوای خوێندنەوەیـە و نەگەیشـتوون بـە خۆبوونـی ئەدەبـی خۆیـان و بیـر و بـاوەڕ و زەمینـەی دەروونییـان ڕفۆکـە.

مـن زۆر لەڕوخسـاری ڕوون ورد دەبمـەوە. دوای خوێندنەوەیەکـی پڕاوپـڕ، هەندێـک کۆشـیعر لـە شـێوەی ڕوخسـاری ڕوون تەماشـا دەکـەم و لێـی ورد دەبمـەوە. ئینجـا لـە دڵـەوە ڕێـزی لێدەنێـم و لەنـاو کتێبخانەکەمـدا لـە شـوێنی شـیاوی خـۆی دادەنێـم.

لە کتێبخانەکەمدا سێ خانەم بۆ شیعر تەرخان کردووە :

خانەی یەکەم: شاعیرانی داهێنەر.

خانـەی دووەم: شـاعیرانی نیمچـە داهێنـەر، ئەوانـەی دێـڕ و کۆپلـەی شـایەن بـە خوێندنەوەیـان هەیـە، دێـڕ و کۆپلەکانیـش لـە هەڵچـوون و تراژیدیـاوە هەڵقـوڵاون، نـەک لـە ڕامـان و لـێ وردبوونـەوەی شـاعیرانە.

خانەی سێیەم: شاعیرانی هیچ لەبار نەبوو، ئەوانەی پاشخاپەڕۆکی شیعری کوردین.

بـرازا و خوشـکزا و کەسـوکار و هـەر ئاشـنا و ڕۆشـنایەکم، کـە دێنـە ماڵـم داوای کتێبـم لێدەکـەن. هەمیشـە کۆشـیعرەکانی خانـەی سـێیەمیان دەدەمـێ. ئەگەرچـی هـەر کتێبێـک پەیوەنـدی بـە شـیعرەوە هەبێـت. بـێ یـەک و دوو دەیکـڕم. ئەگـەر بزانـم خراپترین کتێبیـش بێـت. وەک ڕێزێـک بـۆ شـیعر لـە خانـەی سـێیەمی دادەنێـم و چاوەڕوانـی ئـەوە دەبـم لـە دەرفەتێکـدا بیبەخشـم. بـە پێبەخشـراویش دەڵێـم: کتێبێکـی پڕوپـووچ و بـێ مانـا و گەنـدە و بـێ نـرخ و پاشـخاپەڕۆکە.

کۆشـیعری: (ئـەوەی لـە دوا خوانـی برایانـدا نەگوترابـوو) هێـزی کاریگەریـی خـۆی دەرخسـت و لـە درەنگانێکـی شـەودا، لـە شـێوەی ڕوخسـاری ڕوون تەماشـام کـرد و لێـی وردبوومـەوە و بـۆ ڕێزلێنـان لـە داهێنـان لـە خانـەی یەکەمـم دانـا، دڵنیاشـم نـاوە نـاوە دەگەڕێمـەوە سـەری و خاڵـی لێکچوانـدن و جووڵـەی کاتـی ئاینـدەی بـە پیتتـری لـێ دەدۆزمـەوە و ئاسـۆی چاوەڕوانـی بەرینتـر دەبێـت.

کانوونی یەکەمی ٢٠١٥ هەولێر

نامەیەکی کراوە بۆ عەبدولڕەزاق بیمار

کاکە بیمار سڵاو: نزیکەی دە ساڵێکە خوویێکم گرتووە، هەموو مانگی یەکی ساڵێکی نوێ، ئەم پێنج کتێبە لە کتێبخانەکەم دەردەهێنم و کاتی خۆمیان لەگەڵ نوێ دەکەمەوە. کتێبخانەکەم هەمەجۆر نییە. تەنیا ئەدەبە.

١ - دیوانی مەحوی.

٢ - کۆچیرۆکی لاکێشە ڕووناکەکانی عەبدوڵلا سەڕاج.

٣ - نۆڤلێتی چارەنووسی ئادەمیزادی شۆلۆخۆڤ، دکتۆر ئەوڕەحمانی حاجی مارف کردوویەتی بە کوردی.

٤ - دیوانی گۆران.

٥ - کۆچیرۆکی گەلەگورگی حوسێن عارف.

مەرجیش نییە سەرلەبەر هەموویان بخوێنمەوە، بەڵام بە زۆرینەیاندا دێمەوە و لە شێواز و بیناسازی و بنەمای گیانی و هێزی خوڵقێنەریان ورد دەبمەوە. ڕەنگەکانی داهێنان بەگەڵێ شێوەوە خۆیان نیشان دەدەنەوە، پاشان هێواش هێواش لەچاو ون دەبنەوە، ونبوونێکی قووڵ، پاش تێپەڕبوون و ڕاگرتن و گێڕانەوەیان، پابەندییەکانی نووسین دێنەوە ئاراوە و زەینم دەورووژێنن. ئەم زەین وروژانە هەستپێکراو و ئاشنایە، بارودۆخەکان دەبڕێت و چاو شایەتی بارودۆخەکانیشە.

ئەمساڵ ئەوەم نەکرد، کۆخوێندنەوەیەکم بۆ هەموو بەرهەمەکانی تۆ کرد. خۆم لەبەردەم پێکهاتەیەکی کراوەدا بینییەوە، تایبەت، زۆر لە دڵەوە، هەر پێنج کۆشیعرەکەتم خوێندەوە:

١ - دیوانی بنەوشەکان - ١٩٨١.

٢ - دڵداری ئێمە — ١٩٨٢.

٣ - کانیلە و خۆشەویستی — ١٩٨٤.

٤ - ناوچەوان — ٢٠٠٠.

٥ - ڕۆژانێک بوو — ٢٠٠٦.

ئەگەرچی تاک تاک لە کاتی دەرچوونیاندا، خوێندوومنەتەوە، نازانم بۆ لە یەکەم خوێندنەوەمدا ئاوا هۆگریان نەبووم، قووڵایی ئەم جیاوازییە لە کوێدا دەردەکەوێ. لە ئەفسوونی شیعر

خۆیـدا. گرینگتریـن ڕەگـەزی هۆگربوونیـش سەراسـیمەبوونە بـە هەسـتپێکردن و هەسـتپێکراو، بـەڵام تشـرینی دووەمـی (١٩٦٩)، لـە گۆڤـاری بەیـان ژمـارە (١)، شـیعرێکت بـە ناونیشـانی (ئەسـپی والـی)، بڵاوکردووەتـەوە، هەروەهـا ئەیلولـی (١٩٨٦)یـش، لـە گۆڤـاری نووسـەری کـورد، ژمـارە (٥) دوو شـیعرت بـە ناونیشـانی. ١ - (بەچرپـە). ٢ - (داڵـدە). بڵاوکردووەتـەوە. نازانـم ئەفسـوونی ئـەم سـێ شـیعرەت چییـە و لـە تەمەنـی خوێندنەوەمـەوە لەگەڵمـدان و لێـم جیـا نابنـەوە و بەوپـەڕی سـادەیی شـیعرییەوە لەناویانـدا ماوەمەتـەوە، هەمیشـەش نـەوای نـوێ دەچرپێننـە گوێـم و زۆر دوورم دەبـەن، دوور بـۆ هەرێمـی بێدەنگـی شـیعر، کـە دڵنیـام دەگـەم بـە مـەرگ و ناگـەم بـە هەرێمـی بێدەنگـی شـیعر.

گـۆران یەکێکـە لـە نموونـە بـاڵاکان لـە لای ئێمـە و کاریگـەری لەسـەر ئاراسـتەکانی شـیعری کوردیـدا هەبـووە. هەندێـک مـەودا لەنـاو ئەزموونـی تـۆدا بـە ئاسـانی دەستنیشـان دەکرێـن، کـە دەربڕیـن لـە هێڵـی شـیعری گـۆران دەکات، دەشـزانم گـۆران دەکەیـت بـە سـەرچاوەیەک و لـەودا هێـز و نیشـانەی شـیعر وەردەگریـت، بـەڵام نیشـانکار و نیشـانکراوێکی نیمچـە جیـاواز دەدەیـت بـە زمانـی شـیعر و بـە شـەرمێکی زۆرەوە سـەرچڵی ئـەوە ناکەیـت تـەواو لێـی جیـا ببیتـەوە. ئـەم بۆچوونـەش بـە تـەواوی لـە زمـان و پێکهاتـەی شـیعری (دووکانەکـەی مـام حوسـێن) ڕوون دەبێتـەوە و ئاراسـتەکانی دەستنیشـان دەکرێـت، بـەو پێودانگـەی گوتـراوە شـیعری داهێنـراو هونـەری بێدەنگییـە، تـۆ لەسـەر هێڵـی ئـەم بێدەنگییـەدا ماویتیـەوە و بێدەنگـی شـیعرت پاراسـتووە، بەئاگادارییـەوە دەشـبینیت چ لـە دەوروبەرتـدا ڕوودەدات، بـە ڕوونییەکـی زۆرەوەش بەشـدارییەکی کارا و ئەندازەییـت لـە چوونـە نـاو هەرێمـی بێدەنگـی شـیعر کـردووە، ئاسـۆی چاوەڕوانـی دەقـی خـۆت بێدەنـگ ڕاگرتـووە، نـەک پـڕ دەنگـە دەنـگ و ژاوەژاوی جاڕسـکار. دەبێـت ژیانێکـی سـەربەخۆ و بـێ لایـەن و نیمچـە دوورەپەرێـزت هەبێـت، تـا بـە قووڵـی تێیـدا هەسـت بـە شـیعر بکەیـت. سـەکۆ و شـوێنی قەرەباڵـغ و شـوێنە گشـتییەکان، شـوێنێکن بـۆ کات بەسـەربردنی نووسـەرە گەنـدە و پەراوێـز و کارمەندەکانـی ڕۆشـنبیری.

ئـەم هەسـتپێکردنە دوورم دەبـات، دوور بـۆ هەرێمـی بێدەنگـی شـیعر، مەغدوورتریـن شـاعیر لەبـارەی لەبارەنووسـینەوە تۆیـت، کانوونـی یەکەمـی (١٩٨٤) لـە گۆڤـاری بەیـان، ژمـارە (١٠١ - ١٠٢) بابەتێکـی ڕەخنەیـی دکتـۆر کەمـال غەمبـارم بـە ناونیشـانی: (کانیلـە و خۆشەویسـتی) خوێنـدەوە، ئـەم نووسـینە بەهـا و گرینگییەکـی تایبەتـی هەیـە. لەنـاو واقیعـی شـیعرەکانەوە، کـە بەڕوانینێکـی ڕەخنەگرانـەوە گوتـاری ڕەخنەیـی خـۆی دادەمەزرێنێـت، تاکـە نووسـینە لەبـارەی

ئەزموونــی تــۆ خوێندبێتمــەوە، وەک یەکەمیــن ســەرچاوەش پێویســتە بگەڕێینــەوە ســەری. تــۆ یەکێکــی لــە ئەزموونگــەرە پێشــەنگەکان، بــەڵام ئەزموونگەرێکــی بــەردەوام نەبوویــت و ناکرێیتــەوە و نابیتــەوە چەنــد ڕووبەرێکــی تــر. واتــە: بــە پانوپــۆڕی ئەزموونــی نوێبەخشــی نەچوویتــە پێشــێ. پابەنــدی بــە بیروبــاوەڕی چــەپ و لــە سەریشــی ســووریت، لێڵــی هەســتیش لــە ئەزموونــی تــۆدا نییــە. زۆر بــە وردیــش وشــەکانت هەڵدەبژێــری، وردبینانــەش بــەکاری دەبەیــت. ئــەوەی لــە هەســت وێنــای دەکەیــت، لــە سروشــتی شــیعردا پیشــانی دەدەیــت. ئەزموونــی تــۆ وێنەیــەک لەســەر شــاعیر دروســت دەکات، کــە هەڵگــری بــاری گرانــی هەقیقەتــە. لەکاتێکــدا شــاعیر هەڵگــری هەقیقەتێکــی فەنتازییــە و لــە ڕێــگای هەقیقەتــەوەش قســە نــاکات، بگــرە لــە ڕێــگای هەقیقەتێکــی فەنتازییــەوە قســە دەکات، قســەکردنیش لــە ڕێــگای فەنتازیــاوە باڵاتریــن شــێوەی قســەکردنی ئەدەبییــە، شــیعر بــێ فەنتازیــا مانایەکــی هەســتی و هونــەری نییــە. شــتێک بەهــۆی ئاڵــۆزی واقیعــەوە بــزر دەبێــت، شــاعیر لــە دۆخــی زەینیــدا ئــەم شــتە دەبینێــت و دەیدۆزێتــەوە و نــاوی دەنێــت فەنتازیــا.

شــیعر و خوێندنــەوەی، تاکــە بــڕادەری نزیــک و باوەڕپێکراومــە، ســاڵە باشــەکانی خوێندنــەوە تێنەپەڕیــون، هاوینــی (٢٠١٤) باســی توانــا و ئەزموونــی پــڕ و کارای لەبیرکــراوی تــۆم بــۆ دکتــۆر عوســمان دەشــتی کــرد و پێشــنیازی ئەوەشــم کــرد، کــە بیرکردنــەوەی بەرهەمــدارت لــە زانکۆکانــی کوردســتان بــاس بــکات و بدرێــت بــە قوتابییەکــی ماســتەر، یــان دکتــۆرا، پــاش ماوەیــەک ئــەو هەواڵــە شــایانەی پــێ ڕاگەیانــدم کــە پێشــنیازەکەم لــە لێژنــەی زانســتی، بەشــی کــوردی، زانکــۆی کۆیــە، پەســند کــراوە و قوتابییــەک نامــەی ماســتەر لەبــارەی ئەزموونــی بەرهەمــدارت پێشــکێش دەکات.

ســەرکەوتن لەنــاکاودا ڕوونــادات، دوای چەنــدان تاقیکردنــەوە و چاودێریکردنــی ئەزمــوون دێتــە دی. ئــەو هەســتە ئەدەبییــەی، کــە چەنــدان ســاڵە بــۆی دەگــەڕێ لــە نوختــەی بینیــن، ڕووبــەڕووی داهێنــەر دەبێتــەوە و لــە چرکــەی بەخشــندەییدا دەیدۆزێتــەوە. پــاش تێڕامــان و بەخۆداچوونــەوە ئــەم چرکــە بەخشــندەییە وەک ناوەندێــک وەردەگرێــت، کــە شــاعیر ناوەنــدی خــۆی دامەزرانــد و چــووە نــاو چرکــەی بەخشــندەیی خۆیــەوە، ئیتــر دەکرێتــەوە و دەبێتــەوە چەنــد ڕووبەرێکــی تــر.

(٢٠١٢/١٢/٨) برایەکــم جوانەمــەرگ بــوو، لەمەرگیــدا هەمــوو شــتێکم بزرکــرد و لــە ڕاســتی بــوون گەیشــتم و توامــەوە. خــودا: کرۆکــی ڕووناکییەکانــە نەمتوانــی لــەودا بتوێمــەوە، بــەڵام لێــی نزیــک بوومــەوە. دوای ڕووداوەکــە بــەدوای ئاگــری جــەرگ دەگــەڕام و ڕوونیــی ئــاو و ئاســمانم تــەی دەکــرد، هەوڵــم دا مەرگنامــە و لاوانەوەیــەک بنووســم، دواتــر بــە ناونیشــانی (دواتاریکــی) نووســیم

و لــە کۆشــیعری: (حــەز دەکــەم ئەوەنــدە بژیم)دایــە.

دیـوان و کۆشـیعری زۆربـەی شـاعیرانی خۆمانـم هەڵگێـڕ و وەرگێـڕ کـرد، مەرگنامـە و لاوانەوەکانـم بــە دڵگەرمییــەوە خوێندنــەوە، لــەم پانتاییــەدا، کــە پانتاییەکــی پــڕ و کارایــە لــە شــیعری نوێــی کوردیـدا، تەنیـا ڕووبـەڕووی یـەک دوو دەق بوومـەوە، کـە لـە واقیـع دوورخرابێتـەوە و کرابێـت بـە واقیعــی نووســین، مەرگنامــە و لاوانەوەکــەی دیــلان بــۆ شــێخ مەحمــوودی حەفیــد، بــە ناونیشــانی: (شـێخ مەحمـوودی زینـدوو). لـە هـەر هەمووشـیان قـووڵ و سەرنجڕاکێشـترین مەرگنامـە و لاوانـەوە، مەرگنامــە و لاوانەوەکــەی تۆیــە بەناونیشــانی: (شــیوەنی ســەیدەوان)، کــە بــۆ کــوڕە جوانەمەرگەکــەت نووسـیوە. بـەو تێگەیشـتنەی مـن بـۆ شـیعر هەمـە، لـە لایەنـی مەرگنامـە و لاواندنـەوەوە، شـیعرەکەی تــۆ لەنــاو شــیعری نوێــی کوردیــدا، دەقێکــی کتوپــڕ و سەرســوڕهێنەر بــوو، لــە واقیعــی کارەســات دوورخراوەتــەوە و مــەودای واقیعــی نووســینی وەرگرتــووە و گەڕاویتــەوە ســەر ڕەگ و ڕیشــەی کلتــووری کــوردی، بەیتــی ســەیدەوانت کردووەتــە پەیــژەی ســرووش بــۆ درەوشــانەوەی ڕووداو و هەڵکشــانی بــەرەو بەرزایــی و ڕایــەڵ و تانوپۆکانــی دەقــی درامــی.

ســاڵی (**١٩٩٨**) ڕۆژنامەنووســان: مەحمــوود زامــدار و ئــازاد عەبدولواحیـد چاوپێکەوتنێکـی تێروتەسـەلیان بەشـێوەی کتێــب بەناونیشــانی: (شــکور مســتەفا: گەشــتێک بەنــاو زمــان و فیکــر و ئێســتێتیکادا) لەگــەڵ شــکور مســتەفا کردبــوو، لــەم چاوپێکەوتنەیــدا لەســەر ئەزموونــی مــن وەســتاوە و بیــروڕای لەبــارەوە دەربڕیــوە. لــە بۆنەیەکــدا لــە هەولێــر، لــە ئوتێلــی هەورامــان ڕێکەوتــی یەکتریمــان کــرد و بەشــەرمێکی زۆرەوە سوپاســم کــرد، کــە بــەم تەمەنــەوە بەرهەمــی ئێمەمانــان دەخوێنێتــەوە، نــەک هــەر دەیخوێنێتــەوە، بگــرە قسەشــی لەبــارەوە دەکەیــت. بەخاکەڕاییــەوە دووبــارە قســەی خــۆی کــردەوە و گوتــی: شــاعیری گەنجــی وەک ئێوەمانــان دەبێــت وەک عەبدولــڕەزاق بیمــار شــارەزای هونەرەکانــی شــیعری کلاســیکی کــوردی بێــت. دیــارە بەهــرە و توانایــی تــۆی بــاش ناســیوە، بۆیــە وەک نموونەیەکــی بــاڵا هەڵبیــژاردووی و لــە ڕێــگای ئــەم هەڵبژاردنەیــەوە ئامۆژگارییەکــی ئێمەمانانــی کــرد، مــن لــەلای خۆمــەوە گوێڕایەڵــی بــووم و دەبــم.

مــن وردودرشــتی لایەنەکانــی ئەزموونــی تــۆم بــەدڵ نییــە، بــەڵام لــە هەموویانــدا شــاعیرانە بیــرت کردووەتــەوە و لــەو خاڵــە گەشــانەی، کــە هەســت و بینیــن تێکــەڵاو دەکەیــت، دەوەســتم و دەچمــە نــاو چوارچێوەیەکــی شــیعرییەوە. بەتایبەتــی شــیعری (ئەســپی والــی). لەگــەڵ ئــەم شـیعرەدا، کـە سـاڵی (**١٩٦٦**) نووسـیوتە، کرۆکـی سـەرەتای شـێوازێکی نیمچـە نـوێ لـە شـیعری کوردیــدا دێتەگــۆڕێ، بــەڵام بەتــەواوی لەدایــک نابێــت. دواتــر لەســەر دەســتی کۆمەڵێــک شــاعیری

دیکــەدا لەدایــک دەبێــت و گەشــە دەکات و پێــدەگات، ئەگەرچــی سەداســەد فیکــرەی شــیعرەکەت لــە کەلەپــووری کــوردی وەرگرتــووە، بــەڵام گرینگــی و بایــەخ لــە شــێوازدا وەردەگرێــت. شــێواز لــە خــودی تــۆدا مەبەســت بــووە. لــەو مەبەســتەدا شــێوازی شــیعری خــۆت بەهێــز کــردووە.

کاکــە بیمــار: یــەک لــە خەســڵەتەکانی داهێنــان و داهێنــەر، بوێــری و ســەرچڵییە. لــە ســێیەمین میهرەجانــی شــیعری کــوردی لــە هەولێــر، لــە (١٩٨٦/٩/١١)دا شــیعری: (قوڕقوشــمی تــاڵ)ت خوێنــدەوە و پێشکێشــی شــاعیری شــەهید: (جەمیــل ڕەنجبــەر)ت کــرد. لــەم شــیعرەتدا گوێگــر بــەر دنیابینییەکــی جیــاواز کــەوت لەگــەڵ ئــەو شــیعرە بەرگرییــە باوخوازانــەی لــە ئەدەبــی کوردیــدا هەبــوون.

ئــەم جــۆرە خۆهەڵخســتنانە، خۆهەڵخســتنی خۆدەرخســتن، کــە لــەم جــۆرە بۆنانــە ڕوودەدەن، بــەڵام ئــەوەی تــۆ بوێــری و ســەرچڵیی داهێنــان و داهێنەرانــە بــوو، نــەک خۆهەڵخســتن و خۆدەرخســتن.

لــە هۆڵەکــەدا لــە نێــوان دوو شــاعیر دانیشــتبووم، کــە پێشکێشــەکەت خوێنــدەوە، هــەردوو شــاعیرەکە وەک ئــەوەی لــە گەرمەشــەڕی ســەنگەردا شــکابن و تفەنگیــان فڕێدابێــت، هەڵاتــن و هۆڵەکەیــان جێهێشــت، کەواتــە: ئــەم دوو شــاعیرە بوێــری و ســەرچڵیی داهێنــان و داهێنەریــان تێــدا نییــە، بۆیــە مێــژووی نووســینیان زیاتــر لــە چــل ســاڵە هــەر وەک پەراوێــز ماونەتــەوە و لــە شــوێن پێــی خۆیانــدا پێکوتــە دەکــەن، هــەر مانگێکیــش دەربکەوێــت، ئــەوان دەشــڵەژێن و چەنەیــان بەرانبــەری شــل دەبێــت، دەبــن بــە عەبەلــوول.

لــەدوای ئــەم بوێــری و ســەرچڵییەتەوە، هەرچــی نووســینی تــۆم لــە ڕۆژنامــە و گۆڤــار و کتێبــەوە کەوتبێتــە بەرچــاو، پێــش ئەوانــی تــر بەســەریدا دەکرێمــەوە و دەیخوێنمــەوە. جەســتەیەکی بــێ هێــز و لاوازت هەیــە، ســەرباری ئــەم بــارەش بوێــری و ســەرچڵیت بــۆ ئــەدەب لەوپــەڕی هێــز و وردی و نەفــەس درێــژی تەندروســتیدایە.

کاکــە عەبدولــڕەزاق بیمــار: لــە دڵێکــی نزیــک، زۆر نزیکــەوە ئــەو نامەیــەت بــۆ دەنووســم. شــیعر تاهەتایــە نەناســراوە، ببــڕای ببڕیــش لەبارەیــەوە هیچمــان پــێ ناگوترێــت، یــان ناتوانیــن شــتێک بڵێیــن. ئــەوەی هەیــە دوور لــە هەمــوو پاڵەپەســتۆ و چاوەڕاوێــک دان بــەوەدا دەنێــم ملکەچــی دەســەڵاتی شــیعری بێگەردیــن. هەســتی شــیعر، کــە خرۆشــا و شــاعیری خســتە دۆخــی زەینییــەوە، ڕەت ناکرێتــەوە، مــن ســی و پێنــج ســاڵ زیاتــرە، بەپڕاوپــڕی بــوون و توانامــەوە لەگــەڵ شــیعردا یەکــم گرتــووە و لەناویــدا تواومەتەوە.(الفنــاء فــي اللــە - الفنــاء فــي الشــعر)، هەرکاتێــک زانیــم شــیعر چییــە. ئیتــر دەچمــە قووڵایــی بێدەنگــی و نایبووســم، بــەڵام دڵ بەخــۆ خۆشــم تــا ئێســتا

نازانــم چییــە و دەینووســم، نووســینەکانی تــر دەزاندرێــن چیــن. شــیعر هەمــوو مانایەکانــە، هیــچ لەبــارەوە زانیــن، بچووککردنەوەیەتــی بــۆ تاکــە مانایــەک.

لــە پــاڵ شــیعردا، شــتێک هەیــە کامــە کامــەت پێــدەکات، شــانۆنامە و چیــرۆک و لێکۆڵینــەوە و ڕەخنــەی ئەدەبــی دەنووســیت و کاری ڕۆژنامەوانــی و وەرگێڕانیــش دەکەیــت. شــاعیری داهێنــەری تریــش بوونەتــە قوربانــی ئــەم کامــە کامەکردنــە، ئایــە دەتــەوێ فــۆرم و شــێوازی ژیــان لــە چ ئەدەبێکــدا دابڕێژیــت و بەهــرە لــە کامیانــدا بنوێنیــت، یــان دەتــەوێ وەک فەلســەفەیەک ئــەوە بەکاربهێنیــت، کــە تێڕوانینێکــی گشــتگیرت بــۆ ئــەدەب هەیــە. ئەمــەش یــەک لــە مەحاڵەکانــی تایبەتمەنــدی و نەگەیشــتن بــە ناوەنــدە. جارێکیــان لــە ماڵــی دکتــۆر مــارف خەزنــەداردا بــووم، وانــەی بــە دوو قوتابــی دکتــۆرا دەگوتــەوە. وانەکــەی لەبــارەی پیرەمێــردەوە بــوو، چــۆن شــیعری لــە وشــە و دەربڕیــن و دەســتەواژەی بێگانــە بژارکــردووە. گۆرانیــش ئــەم کارەی پیرەمێــردی پەرەپێــدا و کــردی بــە بنەڕەتێــک بــۆ نوێبوونــەوە. ئاماژەشــی بــە نــاوی: پیرەمێــرد و عەبدولــڕەزاق بیمــار و ئەحمــەد تاقانــە و فەرهــاد شــاکەلی دا، کــە نووســینەکانیان بەســەر شــاعیرەتییاندا کراوەتــەوە و لــە بنەڕەتیشــدا هێــزی شــاعیرایەتییان، نیشــان و نیشــانەی کەســایەتی ئەدەبییانــە. ئەگەرچــی هیــچ نووســینێکی تــر ناتوانێــت شــکۆمەندیی شــیعر داگیــر بــکات، چونکــە شــیعر هونــەری بێدەنگــی و جوانکردنــی بوونــە، شــیعرییەتی شــیعر، هونــەری بەشــێکە نــەک جەماوەرێکــی پانوپــۆڕ، ئــەم بەشــەش بەدوایــدا دەگەڕێــت و دەیدۆزێتــەوە، وەک کارێکــی تایبــەت خۆشــی دەوێــت، خۆشویســتنێک، کــە لــە ژیانیــدا هەســتی پێــدەکات و گــرێ و گــۆڵ لــە ڕووبــەری هەســت دادەماڵێــت.

کانوونی دووەمی ٢٠١٦ هەولێر

کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) و شیعری مووتوربە

هەمــوو درەختێکــی بــەردار ئەفســانەیەکی هەیــە و دەیــەوێ مــرۆڤ بــە ئارامــی لەنــاو ئەفســانەکەیدا بــژی. خــۆم وەک ئــەو خاکــەی بــۆ بــاخ خــۆش دەکــرێ دەبینــم: درەختەکانــی بــاخ هەموویــان لــە خاکێکــی دیاریکــراودا بــە یەکــەوە دەژیــن و بەرهــەم پێشــکێش دەکــەن. بەرهەمەکانیــش هــەر یەکــەی تــام و شــێوە و قــەوارەی تایبــەت بــە خــۆی هەیــە، هــەر یەکیــش کاتــی جیــا و تایبەتــی هەیــە لــە پێگەیشــتن و پێشکێشــکردنی بەرهەمەکــەی، هەموویــان وەک بــرای یــەک دایــک و بــاوک بەیەکــەوە دەژیــن و هیچیشــیان لــە ئیرەیــی پێبردنــی ئــەوی دیــدا هەڵنابزرکێــت.

هەمــوو دەقێکــی ڕەســەن و دڵنیــا. پــڕ لــە گــرژی و ململانێیــە، ئــەو گــرژی و ململانێیــە دەســەڵاتی دەق پێشــان دەدا.

بــا دێ پێکــەوە لــە هەموویــان دەدا، بــاران دێ پێکــەوە لــە هەموویــان دەدا، هەتــاو دێ پێکــەوە لــە هەموویــان دەدا، ڕووناکــی مانــگ دێ پێکــەوە لــە هەموویــان دەدا ..... تــاد، منیــش داهێنــەرم تــا دواپلــەی خۆشەویســتی خــۆش دەوێ. هــەر بابەتێــک لــە داهێنەرێــک بخوێنمــەوە، ئەوپــەڕی ئــاوات و دڵڕوونیمــە، لەســەر نانــی خوانــی هەمــوو مــاڵان نــاوی بنووســم، یــان لەســەر شــانی خۆمــی دانێــم و بەنــاو شــاردا بیســووڕێنمەوە. وەک درەوشــانەوەی هێمایــەک پێشــانی دەســتەبژێری کۆمەڵــگای کــوردی بــدەم، بــەڵام بــە هیــچ شــێوەیەکیش بــە ناداهێنــەر و تەمبــەڵ و ناوەجــاغ و پاشــخاپەرۆکێکم نەگوتــووە، بوونــی تایبەتــی خــۆت هەیــە و دەســتخۆش، خۆشــدوویی لەســەر مەرگــی هــەر شــەش منداڵــم بکــەم. لەســەر شــیعر نایکــەم، ببــڕای ببڕیــش سەرســامیی خۆمــم بەرانبــەر دەقــی بێگــەرد نەشــاردووەتەوە. دڵنیــام: (نالــی و گــۆران) بــە بەهــرە گــەورە و تایبەتمەندەکانــی دەوروبــەری خۆیــان گوتــووە: (تــۆ کۆششــی زاڵ بکــە و ببــە بــە خــۆت) و بەنــاو خوێــن و گۆشــت و دەمــاری منیشــدا تێبپــەڕە، شــیعر پێویســتە لــە پێنــاو خــۆت و ئێســتێتیکای زمانــدا بنووســرێت، قســەش پێویســتە لــە پێنــاو هەمووانــدا بکرێــت، مــن شــیعرم کردووەتــە زمانــی هەمــوو دەربڕینــەکان و تەنیــا لــە شیعریشــدا دەگەمــە چێــژی دەربڕیــن، بــە هیــچ جۆرێکیــش خــودی خــۆم ناچــاری نووســین نەکــردووە. چێــژی دەربڕیــن هــەورم بــۆ دەکاتــە بالیــف و ئــەوەی خــەون و خەونمــە بــە باشــی دەیبینــم.

خــودا ئــەو بەندانــەی خــۆی خــۆش دەوێ، هەندێــک بیــرەوەری و پەیوەنــدی لێــک نزیکــی بــۆ نزیکتــر دەکاتــەوە و لــە یــەک خاڵــی خرۆشــاندا کۆیــان دەکاتــەوە، پاشــان دەیانخاتــە بــەر ســرووەی

ئیلهـام.

لەنـاو کتێبخانـە بچووکەکەمـدا، بـە دوای کۆشـیعری: (نوختـەی نوونەکـەی ژیـان)ی فەرهـاد شـاکەلیدا دەگـەڕام، پێویسـتم بـوو، بـۆ شـێوە بەراوردکردنێـک لەگـەڵ شـاعیرێکی هاونـەوەی خـۆی بـۆ جیـاوازی و بەکارهێنانـی هێـڵ و هێماکانـی ئەزموونـی ئێسـتایان. بـێ ویسـت و بیرلێکردنـەوە کتێبـی: (پووشـکین: ژیـان و بەرهەمـی شـاکاری)، وەرگێڕانـی لـە عەرەبییـەوە: محەمـەدی مـەلا کەریـم، چاپخانـەی (الحـوادث) **١٩٨٣** بەغـدا، کەوتـە نـاو ڕووناکـی چـاوم و بـە ئاهێکـەوە دەسـتم بـۆی بـرد. سـام و مووچڕکـی یادێـک هـەردوو شـانی گرتـم و لـە ناخـەوە ڕایوەشـاندم و خـاوی کردمـەوە، وەک ئـەوەی کەوتبمـە نـاو قووڵایـی ئاوێکـی سـاردەوە و مانـگ لـە ناویـدا خنکابێـت. لـەو چرکـە پـڕ دەروونڕۆشـنییەمدا، داوام لـە خـودا کـرد ڕوو لـە جیهانـی خامۆشـان بکـەم. بـە تونـدی خۆرەتـاوی ئـەو ڕۆژە تێـم ئـاڵا و دەسـت و پێـی بەسـتم.

محەمـەد خـدر مەولـوود لـە (هۆڵـی ڕۆشـنبیری جەمـاوەری هەولێـر) لـە **١٩٨٥/١١/٢٣**، کۆڕێکـی لەبـارەی کۆشـیعری: (نیگەرانـی) نـەوزاد ڕەفعـەت پێشکێشـکرد، لـەو کـۆڕەدا مـن و (ئیسـماعیل تەنیـا) بـە تەنیشـت یەکـەوە دانیشـتبووین، ناونیشـانی کۆڕەکـە پێـش چەنـد ڕۆژێـک ڕاگەیەندرابـوو، کـە فلانـە ڕۆژ، کۆڕێـک بـەو ناونیشـانەوە لەبـارەی فلانـە بابـەت بەڕێوەدەچێـت. منیـش کۆشـیعرەکەم بەوپـەڕی وردەکارییـەوە خوێندبـووەوە، ئەگەرچـی مـوو بـە مـوو ئـاگاداری شـیعری نوێـی کوردیـم و لەناویـدا توایمـەوە و بـێ جیـاوازی، هەمـووی بـە وردی و یـەک ئاسـت و بایەخـەوە دەخوێنمـەوە. هەسـتم کـرد بەشـێکی، کـە دەیخوێنمـەوە بـەر زەیـن و هەسـتم کەوتـوون. ئـەو هەسـتپێکردنە خسـتمیە کەڵکەڵـە و سـەر هێڵـی بەدواداگـەڕان و زەینـم ڕوون بکەمـەوە، لـە کـوێ بـەر زەیـن و هەسـتم کەوتـوون. وەک سـەرەقەڵەم دۆزراوەکانـم تۆمارکـردن. بـۆ بەشـداریی گفتوگـۆ لـە کۆڕەکـەدا ئامادەییەکـم لا دروسـت بـوو، ئەگەرچـی بـە سروشـتی خـۆم لـە کـۆڕ و دانیشـتندا حـەزم لـە گوێگرتـن و سـەرنجدانە، کەمتـر خـۆم لـە مشـتومڕ و باسـەکان دەدەم. ئـەم بابەتـەم لای برادەرانـم: (حسـام بەرزنجـی و مەولـوود ئیبراهیـم حەسـەن و خالیـد جووتیـار و مەسـعوود پەرێشـان و فەیسـەڵ دێهاتـی) بـاس کـرد. ئـەو پێشـنیازەیان کـرد، بـۆ ئـەوەی بۆچوونەکانـم ببێتـە بەڵگـەدار و جێـگای بـڕوا، ئـەو سـەرچاوانە لەگـەڵ خـۆم بهێنمـە کۆڕەکـە. وام کـرد و هەمـوو سـەرچاوەکانم لەگـەڵ خۆمـدا بـردە بـەردەم میکرۆفۆنـی سـەر مێزەکـە، هەرچـی دۆزیبوومـەوە، کـە بـە وەرگیـراوم دەزانـی وەک: بەڵگـە و نموونـە و سـەرچاوە، هـەم لاپـەڕەی شـیعرەکە و هـەم لاپـەڕەی سـەرچاوە لێوەرگیراوەکـەم پێشـانی جەمـاوەر دا. شـاعیریش لـە کۆڕەکـەدا لـە ڕیـزی پێشـەوە دانیشـتبوو، دوای

ئـەوەی هەسـتپێکردنەکانی خۆمـم پێشـکێش کـرد، شـاعیر هیـچ وەڵامێکـی نەبـوو، بـەڵام ڕەنگـی بـە هەمـوو ڕەنگەکانـی هەیـە گـۆڕا. سـەرەقەڵەمەکان بـە هیـچ ویسـت و ئاراسـتەیەک نەبـوو، تەنیـا و تەنیـا حـەز و شـەیداییەکی قووڵـی ئەدەبـی و جۆشـێکی گـەرم نەبێـت.

لـەم چەنـدان وێنەیـەی پێشـانی جەمـاوەری کۆڕەکـەم دا، دوو وێنـەم تـەواو دێتـەوە یـاد، کـە لـە کۆشـیعری: (زریـان)ی ئەنـوەر قـادر محەمـەد وەرگیرابـوون.

(تررووسکە تررووسکی ئاگری شوانی شەو بە کێو دامرکا)، نەوزاد

(هێشتبێتم تەزرەی ناوەخت گوڵە حاجیلەت بکوتێت)، نەوزاد

(تەرزەی ناوەخت، بەسەر سەرما دائەبارێ

تۆ ئاگری ماڵە کوردێکی کۆچەر بووی)، ئەنوەر

دەبووایـە ئـەو حەقیقەتـە لەبەرچـاوی ئـەو جەمـاوەرە زۆر و بـێ شـومارە ئاشـکرا نەکـەم. بـەوەی نابێـت هیـچ گیانلەبەرێـک بەهـۆی منـەوە دووچـاری نـاخ شـڵەژان و نیگەرانـی ببێـت، خودایـە: (هەمـوو دۆسـت و دوژمنەکانیشـم لـە کاری بـاش سـەرخەی). داوای بەخشـندەییش لـە گوتنـی ئـەو حەقیقەتـە دەکـەم. واتـە: لەخـودی حەقیقەتەکـە، کـە بـە گوتنـی، مرۆڤێـک دووچـاری نـاخ شـڵەژان و نیگەرانـی بـوو، بـێ گومانیشـم لـە هەسـتی بـێ پەڵـەی خـۆم. سـەرەقەڵەمەکانی مـن بـە نـاوی: (شـاعیری قۆپیەچی)یـەوە بـوو، دوای ئـەم هەسـتپێکردنانە لەخۆبوونـی و مۆرکـی ناسـراوی خـۆی، بـێ ئومێـد بـووم و لـە هێڵـی خوێندنـەوە و بایەخـی منـدا کەوتـە پەراوێـزەوە و بـەلاوەم خسـت، بـەوەی زانیـم خانەیەکـی مـردووە لـە شـیعری نوێـی کوردیـدا و بـارە بەسـەر شـیعری بێگـەردەوە.

دیـدگا دەگۆڕێـت. نموونـە: سـاڵی **٢٠٠٨** هەرسـێ بەرگـی کتێبـی: مەحرەمـی ڕاز: شـەرحی غەزەلیاتـی حافـز - ی (ئەکـرەم عەنەبـی)م خوێندووەتـەوە، چەنـد شـوێنێکم بـەلاوە گرینـگ و سـەرنجڕاکێش بـووە، هێڵـم بـە ژێـردا کێشـاون. ئێسـتا، **٢٠١٦** جارێکـی تـر دەیخوێنمـەوە هێـڵ بـە ژێـر شـوێنی تـری دەکێشـم و شـوێنی تریـم بـەلاوە گرینـگ و سەرنجڕاکێشـە. ئـەم دۆخگۆڕینـە، گـۆڕان و خاڵـی بینیـن و دۆزینـەوە و بەردەوامبـوون و پوختکردنـەوەی ژیانـە.

دوای **٣٣** سـاڵ ئەزمـوون وام لـێ دەکات بڵێـم: شـێوەی دەربڕینەکـەم هێمنیـی بیرکردنـەوەی کەمێـک زیاتـر دەویسـت، یـان یاخیبوونێکـی کەمێـک ڕووشـکێنانە و خۆبەشـتزان و پـڕ بـوو لـە هەسـتی گەنجانـە، زیاتـر لـە قـەوارەی ڕۆشـنبیریی ئەوسـام. ئەگەرچـی ئـەو بەراوردانـەی، کـە کردبـووم. هەموویانـم وەک: بەڵگـە و نموونـە و سـەرچاوە پیشـان دا، دەسـتەواژەی: (شـاعیری قۆپیەچـی) بـێ هیـچ گومـان و دڵ لـە دڵدانێـک دەسـتەواژە و دەربڕینێکـی هەراسـانکار و

دڕدۆنگانەیـە. (قۆپیەچـی) ناوێکـی بـە توێکڵـە بـۆ (دز)، دەکـرا ئـەو حەقیقەتـەی دۆزیبوومەتـەوە بـە شـێوەیەکی نـەرم و نیانتـر ئاشـکرام بکردبووایـە. بـە تایبەتـی، کـە بینیـم شـاعیر سـەرنجێکی دوورودرێـژی ڕکئامێـز و کینـە لـە دڵـی دام و ڕەنگـی بـە هەمـوو ڕەنگەکانـی هەیـە گـۆڕا. خـۆم وەک گەنجێکـی ئـازاردەر هەسـت پێکـرد، خـۆم ئـازار دا و سـەرەقەڵەمەکانی خۆمـم هەمـووی دڕانـد، وەک نووسـینێک بـۆ بڵاوکردنـەوە دامنەڕشـتەوە، بۆچوونـەکان بوونـە جێـگای بایەخـی زۆرێـک لـە ئامادەبـووان، بـەوەی لـە کاتـی پێشکێشـکردنی سـەرنجەکانم تەماشـای ئامادەبووانـم دەکـرد، بینیـم هەمـوو لـە هەمـوو لـە بچووکیانـەوە تـا گەورەیـان یـەک بـە یـەک خرۆشـابوون. مـن شـڵەژام و حەپەسـام، دوای تەواوبوونـی کۆڕەکـە لـە دەرەوەی هۆڵـدا زیاتـر لـە نیـو کاتژمێـر بەشـێکی ئامادەبـووان لەگەڵـم وەسـتان و گفتوگـۆی سـەرنجەکانمیان کـرد، سـێ لەوانـە.

یەکـەم: (عەبدوڵـڵا سەڕاج) بـوو، گوتـی: (لـەم ڕووەوە، دەردی گـران و بـاری گرانـی چیرۆکنووسـانی کـورد لـە شـانی منـە، بـەڵام مـن لـە شـوێنی نەگونجـاو و لەنـاو جەمـاوەردا لەڕوویـان نـادەم و ڕووشـکێنیان ناکـەم.)

دووەم: (ئـازاد مەولـوود) بـوو، گوتـی: (ئـەم ورد خوێندنەوەیـەت هێزێکـی پێویسـتت پـێ دەبەخشـێت.)

سـێیەم: (مەحمـوود زامـدار) بـوو، بـە نەوایەکـی پـڕ هاندانـەوە گوتـی: (ئـەی لـە ئومێـد ئاشـنا وردتـر، بینووسـەوە و بیهێنـە تـا لـە ڕۆژنامـەی هـاوکاری، یـان گۆڤـاری بەیـان، کامیانـت ویسـت بـڵاوی بکەینـەوە بـە خەندەیەکـی گاڵتەئامێـز و پـڕ تەوسـەوە دەنگـی بەرزکـردەوە و دەسـتی ڕاوەشـاند: هـای هـای، چمـا ئـەم شـاعیرە ئەوەیـە.)

ئـەم دەروازە و زەمینـە خۆشـکردنە بـۆ سـوێی یادێکـە: لەنـاو کتێبخانەکەمـدا بـووم، هەمـوو هەسـتەکانم شـۆڕببووەوە نـاو ئەزموونـی کۆشـیعری: (نوختـەی نوونەکـەی ژیـان)، لـە بەکارهێنانـی هەسـتەکانی و نـاخ بـە سـەرچاوەی هەمـوو ڕووناکییـەک دانـان و حیکمەتـی ئەبـەدی و گـەڕان بـە دوای: (کەسـێکی تـر) لـە خۆیـدا، لـە ئەزموونـی هیـچ شـاعیرێکی هاونـەوەی خـۆی ناچێـت. ژیـان لەسـادەیی خـۆی، لەنـاو نادیارییەکـی خوداییـدا ئامـادە و مانـادارە بـە بڕوابـوون بـە بوونـی بەختەوەرییەکـی نادیـار و ئاسـۆیەکی کـراوەی نادیاریـش. ئـەم چەمـک و تێمایـە لەنـاو شـیعری کلاسـیکی کوردیـدا ڕەگـی لـە: (مـەلای جەزیـری و مەحـوی و مەولـەوی و وەفایی)یـەوە دێـت و دەگات بـەم، ئەمیـش بەختەوەرییەکـی وێناکـراوی تێـدا دۆزیوەتـەوە و سـنووری فراوانتـر کـردووە، زمانیشـی کارامانـە بەکارهێنـاوە، لـەم جـۆرە بەکارهێنانـەدا جوانیـی زمانـی کوردیـت لا دەردەکەوێـت،

کـە چـۆن لەسـەر دەسـتی داهێنەرانـی ڕەسـەنزادەی خـۆی، بـە پاکـی بـەرەو پێشـەوە دەچێـت و پەیوەندیـت لەگـەڵ زمـان دەپچڕێنێـت، خـۆی دەبێتـە زمـان، هەروەهـا ئیقاعێکـی خـاو، بـەڵام زۆر سـیحراوی بەکارهێنـاوە.

(یـاد)ی کـوڕم هاتـە لام و گوتـی: بابـە (ئیسـماعیل تەنیـا)، نامەیەکـی بـۆ ئیمێڵەکـەت نـاردووی، ئەگـەر بـۆت بێنـم لەسـەر شاشـەی کۆمپیوتـەر دەیخوێنیتـەوە، نـەوەک دەسـتوبرد وەڵامێکـت لـێ داوابـکات. لەسـەر شاشـە چێـژ لـە خوێندنـەوە وەرناگـرم و هـەم چاویشـم یارمەتیـم نـادات.

دوای ئـەوەی لەسـەر شـانۆکە هاتمـە خـوارێ و لـە شـوێنی خـۆم دانیشـتم. گەنجێکـی نزیـک لـە تەمەنـی خـۆم، خاوەنـی سـیمایەکی منداڵانـە بـوو، لـە کورسـییەکەی شـانی چەپمـەوە دانیشـتبوو، گوتـی: (ڕەخنەیەکـی دۆسـتانە و دەسـت گرتـن و ڕاسـتییەکی ڕاچڵەکێنەربـوو، ئـەم شـاعیرەت لـە هەڵـە ئـاگادار کـردەوە، لـە قووڵایـی چاڵێکـی ڕەشـدا دەسـتت گـرت بـۆ سەرخسـتنەوە).

مرۆڤێکـی داهێنـەر و لـە ناخـەوە دەوڵەمەنـد و پـڕ پرسـیار بـوو، ئـەو لـە نـاخ دەوڵەمەنـد و لـە چارەنـووس پرسـە: (فوئـاد کەریـم) بـوو، لـە چارەنووسـی دەپرسـی، دوای ئـەم یەکترناسـینەمان بوویـن بـە بـرادەر و هەسـتی بـێ هـوودەی هەمیشـە لـە خرۆشـاندا بـوو، بـە تابلـۆی دەگـوت: (هاوڕێیـە بـە وەفاکـەم)، چاوەڕوانـی زۆری لـە ژیـان نەبـوو، دەیویسـت تابلـۆ ڕۆحـی ڕازی بـکات. لـە پێنـاو هونـەری شـێوەکاری و ئەدەبـدا ژیانـی یەکپارچـە ببـووە یاخیبـوون و حـەزی لـە ژیانێکـی پـڕ ڕووداو بـوو، بەهرەیەکـی ڕەسـەنی هەبـوو، دەیویسـت لـە هونـەری شـێوەکاریدا بگاتـە ترۆپـک. هەمیشـەش لـە شـێوەکارانی کـورد بـێ ئومێـد بـوو، شـێوەکاری لەسـەر ئاسـتی جیهـان دەویسـت. هەندێـک جـار ئومێـد و داوای داهێنانـی بـەرز دەبـووەوە و دەگەیشـتە پلـەی هەڵچـوون، دەیگـوت: کـورد وێنەکێشـی هەیـە، شـێوەکاری نییـە، دوای ماوەیەکـی کـورت هێمـن دەبـووەوە و دەسـتێکی بـە دەموچـاوی دادەهێنـا و دەیگـوت: لەگـەڵ داوای لێبـووردن لـە (سـمکۆ تۆفیـق.)

پـاش ماوەیـەک شـیعرێکم بـە ناونیشـانی (مووتوربـە) لـە گۆڤـاری نووسـەری کـورد، ژمـارە (٤)ی سـاڵی **١٩٨٦** بڵاوکرایـەوە، وەک شـێوازی نووسـین، شـێوازی ئاسـاییە و جـۆرە پەیڕەوێکـی شـاعیرانی نـەوەی پێشـە خـۆم و باوخـوازە، بـەڵام لـە نـاوەوەی شـیعرەکەدا جیـا دەبمـەوە و شـێوازی دەنگیـم بەکارهێنـاوە. واتـە: دەنگـم بەسـەر وێنـەدا دابـەش نەکـردووە. بەڵکـو لـە فۆرمێکـی کـراوەدا بەسـەر وشـەدا دابەشـم کـردووە. لـە شـێوەی بڵاوکردنەوەکەیـدا بایەخێکـی زۆری پێدرابـوو، لـە ڕۆژنامەگەریـی کوردیـدا یەکـەم جـار بـوو ئـەم شـێوە بڵاوکردنەوەیـە ڕووبـدات، یـان لایەنـی کـەم مـن بیبینـم. ئـەو چەنـد لاپەڕەیـەی شـیعرەکەی تێدابـوو، کرابـوو بـە ڕەنگێکـی جیـاواز لـە ڕەنگـی

لاپەڕەکانی تری گۆڤارەکە. فوئاد کەریم شێوەکار بوو، بەڵام ئاگاداری وردی لەبارەی شیعر و هونەری شیعرەوە هەبوو، ئەم کتێبە: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) دیاریی ئەم شێوەکارە کۆچکردووەیە، کە هەمیشە سەرخۆش بوو بە هارمۆنییەتی ڕەنگ. لە پاداشتی خۆشویستنی شیعری (مووتوربە)دا. منیش لە نواندنی ئەم وەفایەیدا، ساڵی ١٩٨٨، کە ڕۆمانە شیعری (زێوان)م چاپ کرد، یەکەمین دانەم پێشکێش بەو کرد. شاعیر کاتێک دەنووسێت خەمی خۆی و کاریگەرییەکانی دیکە دەیوروژێنێت. دیاربوو خەمی ئەو لەناو ئەم شیعرەی مندا هەبوو، هەر لە یەکەم یەکترناسینماندا هاوڕێیەتییەک، ئەگەر هەفتەیەک یەکتری نەبینین، بیری یەکتر بکەین. لە نێوانمان پەیدابوو، خۆشبەختانە ئەویش وەک من خەمی ئەم لاو ئەو لای نەبوو. واتە: ئایدیۆلۆژیا تێکەڵی دیدگای هونەری نەبوو، خەمی من شیعری بێگەرد و خەمی ئەویش تابلۆی بێگەرد.

لە بنەڕەتدا شیعری (مووتوربە)م پێشکێش بە (ڕەفیق سابیر) کردبوو، گۆڤارەکە بێ پرسی من پێشکێشکردنەکەیان لادابوو. لادانەکەش بنیاد و ئەندازەی مانا و تێگەیشتنەکەی تێکدابوو، بە ماوەیەکی کورت دوای بڵاوبوونەوەی شیعرەکە، عەسرانێک لەگەڵ برادەرم: (سەلاح مەزن) لە قاوەخانەی مەچکۆ دانیشتبووین باسی شیعرەکە و لادانی پێشکێشکردنەکەمان دەکرد. (عەباس عەبدوڵڵا یووسف) هاتە نێوانمان دانیشت، دیاربوو تەنگەتاو ببوو بەوەی: دوو لاو بە باشە باسی داهێنانی کوردییان دەکرد، چونکە لە ئەنجامی ئەوەی لە پەراوێزی داهێنەراندا ماوەتەوە. ناتوانێت دان بە داهێنان و دەرکەوتن و ڕوونی و کامڵبوون بنێت، دەرکەوتن و ڕوونی و کامڵبوونی داهێنەران کابووسە بەسەر سینگییەوە. داننان بە داهێنانی ئەوی دی، داهێنان و دەرکەوتن و ڕوون و کامڵبوونە. لە گەرمەی گفتوگۆیەکەماندا بۆچوونی منی داوا کرد لەبارەی خۆی، یان سەلاح بۆچوونی منی داواکرد لەبارەی ئەو، نازانم. منیش بە ڕاشکاوی بۆچوونی خۆم دەربڕی گوتم: دە شاعیری ناکاری وەک تۆ لە کۆسەرە بدەیت و بیتراشیت، تا شاعیرێکی کارای لێ پێکبێت شیعرێکی وەک شیعری: (ئەم مرۆڤە)ی ڕەفیق سابیر، کە هەڵوێستە لە پێناو ژیاندا و دەربڕین لە توانای بەهێزیی مرۆڤ دەکات، بنووسێت. بۆچوونەکەم لەناو فۆرمێکی زمانی زبردا خستەڕوو. لەو بارەیەوە پێویستیم بە دڵڕاگرتن و شێوەی دەربڕینی تر هەبوو، ئەگەرچی ئەم شاعیرەی ئەم بۆچوونەم لە بارەیەوە دەربڕی، ئێستا و ئێستاش (لە شیعردا) نەبووە شاعیرێکی چالاک و کاریگەر، خوێنەر دڵی پێی خۆش بێت، هیوایەکی داهێنانی لە زەمینەی شیعردا نەڕواند. هەر وەک پەراوێز و خانەیەکی مردوو

لــە جەســتەی شــیعری کوردیــدا ماوەتــەوە و ئەزموونێکــی جەڵەبــی و مەنگۆلییــە، لــە بــواری پێکهاتــەی میتافــۆڕەوەش کڵــۆڵ و بێهەســتە، لــە بنیادیشــدا بڕگەیەکــی نەخــۆش و خاووخلیچکــە، شــیعرم تێــدا نەدۆزیوەتــەوە. واتــە: دێــڕ و کۆپلــەی نیمچــە شــیعرم تێــدا دۆزیوەتــەوە، بــەڵام شــیعرێکی تــەواو شــیعرم تێــدا نەدۆزیوەتــەوە، ســەخت و سەرســامکار بێــت. ئــەم بۆچوونــە حەقیقەتــی تێگەیشــتن و بیرکردنــەوەی منــە، ناحەقــی تێــدا نییــە، یــان شــتێکی لەمــە نزیــک و لــەم بابەتــە، ئــەوەش دەزانــم لەپــاڵ ئــەو شــیعرەی مــن پەســندی دەکــەم. شــیعری دیکــەش هەیــە و خەڵکانــی تــر پەســندی دەکــەن. لــەم شــێوە جیــاوازەدا دەبێــت بیــر لــە شــێوەی داهێنانــی جیاوازیــش بکەینــەوە.

دوای تێپەڕبوونــی ڕۆژ و ڕۆژگارێکــی زۆر، ئەوجــا بــۆم دەرکــەوت ئــەم دوو بۆچوونــەم کاریگەریــی خراپــی لەســەر دەروونــی ئــەم دوو بــرادەرە دروســت کــردووە و شــڵەژاندوونی. بــەوەی: لــە شــارۆچکەی عەنــکاوە، لــە بنکــەی ڕۆشــنبیری کلــدان، **٢٠١٣/٦/١٥** لــە کۆڕێکــی شــیعریدا شــیعرم خوێنــدەوە، هەرکــە بانــگ کرامــە سەرشــانۆ، ئــەم دوو بــرادەرە: (عەبــاس عەبدوڵــڵا یووســف و نــەوزاد ڕەفعــەت)، وەک ئــەوەی هەواڵــی مەترســییەکی لــە شــێوەی بوومەلەرزەیــان پێگەیشــتبێت. بەپەلــە و هەڵــەداوان لــە هۆڵەکــەدا چوونــە دەرەوە و نەیانتوانــی گوێــم لێبگــرن.

مــن نــەک شــاعیربم. بەڵکــو تەنیــا مرۆڤبــم، مرۆڤێکــی خودایــی و هەســتی. دەبــێ دۆخێکــی تریــان بــۆ دروســت بکــەم و لــەم دۆخــە دەروونییــە ناجێگیــر و ناهاوســەنگەی بەرانبــەر بــە مــن بۆیــان دروســت بــووە و هەیانــە، دەریانبهێنــم. داوای بەخشــندەیش لــە هەســتی خــۆم دەکــەم، کــە لــە دڵــەوە بەدواداچــوون بــۆ ڕایــەڵ و تانوپۆکانــی شــیعر دەکات و ڕێزێکــی تایبەتــی لــێ دەگرێــت، ناشــزانێت خۆشــدووی هیــچ کــەس و ڕێکخــراو و دامــەزراوە و دەســەڵاتێک بــکات، باشــیش لــە خورپــەی دڵــی داهێنــان و ناداهێنەریــش گەیشــتووە، دڵڕوونــم بــە سروشــتێکی ڕاســتەقینە، نــە بــە هەڵنانــی ڕووبــەڕوو، نــە بــە ناووناتــۆرە و لۆمــەی پاشــملە ..... تــاد، نــە فریــو دەخــۆم، نــە چــۆک دادەدەم، نــە کەســیش لــە ڕێــگای کــەس دەناســم. هــەوڵ دەدەم تــا ئاســتی ئــەوە بیناســم، تــا بۆچوونــم لەبارەیــەوە پەیــدا دەبێــت، بزانــم کامــە کاکڵــە و کامــە توێــکڵ. ئەمەیــە: وریایــی و وردی و وردەکاری و بیرکردنــەوەی نووســین.

لــە هەشــتایەکان کــۆڕی ئەدەبــی زۆر بەڕێوەدەچــوو، لــە زۆرێــک لــە کــۆڕەکان ئامــادە دەبوویــن. دوای تەواوبوونــی کــۆڕەکان بــە پیاســە و بــەدەم گفتوگــۆوە، یــان بــەرەو مــاڵ، یــان بــەرەو بــازاڕ دەهاتینــەوە. گفتوگۆمــان هەمــووی لەبــارەی جیهانــی ڕۆمانســی و ڕۆحانــی و دۆنایدۆنــی ڕۆحــەکان بــوو، کەمتــر بــە لای شــێوەکارییەوە بــوو، زۆرتــر بــە لای شــیعرەوە دەڕۆیــی و لای نــەدەدا. ئەمــەش

هۆکارێکـــی هەبـــوو، ئەوەنـــدەی ئـــەو زانیـــاری لەبـــارەی هونـــەری شـــیعرەوە هەبـــوو، مـــن ئەوەنـــدە زانیاریـــم لەبـــارەی هونـــەری شـــێوەکارییەوە نەبـــوو، کتێبـــی: (پووشـــکین: ژیـــان و بەرهەمـــی شـــاکاری) بـــە قووڵـــی چووبـــووە دڵ و هەســـتیەوە، دەیگـــوت: ئـــەو شـــیعرانەی (عەبدوڵـــڵا پەشـــێو) بـــە ئـــارەزووی خـــۆی بـــۆ وەرگێـــڕان هەڵـــی بـــژاردوون و لـــە ڕۆژنامـــە و گۆڤارەکانـــدا بـــڵاوی کردوونەتـــەوە، شـــاکار و نایابتـــرن لـــەم شـــیعرانەی لـــەم کتێبـــەدا لەســـەر داوای: (محەمـــەدی مـــەلا کەریـــم) وەریگێـــڕاون.

هەمیشـــە شـــیعری: (بـــۆ هاوڕێیـــان)ی بـــە دوو جـــۆر وەرگێـــڕان. یـــەک: لەســـەر خواســـتی: (محەمـــەدی مـــەلا کەریـــم). دوو: لـــە هەڵبژاردنـــی چێـــژی ئەدەبـــی وەرگێـــڕ، بـــەراورد دەکـــرد.

ئـــەو شـــیعرانەی هەڵبژاردنـــی چێـــژی ئەدەبـــی ناچـــاری کـــردووە وەریبگێڕێـــت. هەمـــوو ڕەگەزەکانـــی نووســـین لەنـــاو پێکهاتەیەکیـــدا کاریـــان لێـــک کـــردووە، لەیـــەک کارلێکەکانـــدا شـــیعرییەت دەردەکـــەوێ و خۆبوونـــی زمانـــی ڕۆح و ئەزمـــوون زاڵ دەبێـــت و دەبێتـــە ناوکـــی دەق.

ئێوە هێشتا لەو ڕۆژە زێڕین و
شەوە زێڕینانەتان ماوە،
کە خوداوەندەکان پێیان بەخشیون.
ئێوە هێشتا شایانی ئەوەن کچانی شۆخ
بەوردی چاوتان تێ ببڕن.
یاری بکەن، بچن، هاوڕێیانم!
شەوانی کورت بەبادەن،
منیش لە کەلێنی فرمێسکمەوە
خۆشبەختیی بێ پەروای ئێوە ئەبینم و بزە ئەمگرێ

پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری، ل: ٢١٦

لەو ڕۆژ و شەوە زێڕینانەتان هێشتا زۆر ماوە،
کەوا خەڵاتی خواوەندەکانن.
هێشتا شایانی ئەوەن کیژوکاڵ
بە چاوی تینوو تێتان بڕوانن!
دەسا هاوڕێیان،

بە بەزم و گەمە و گۆرانی گوتن
شەوانی کورتی تەمەن بەڕێکەن
بە شادیی خۆتان مۆمی خەندەیەک
لە پشت تنۆکی فرمێسکم پێکەن!

گۆڤاری کاروان: ژمارە (٣)، کانوونی یەکەمی **١٩٨٢** ل: **٣٤**

تووڕەیییەکــی خوداوەندانــە هەمیشــە لــە ناوچەوانیــدا هێمــای نائومێدییەکــی گــەورە بــوو، ئــەم نائومێدییــە هانــی دا بــە پەلــە لــە کوردســتانی نقوومبــووی شــەڕی براکــوژی ڕابکاتــە ئەوروپــا، لــە ڕێــگادا شــەوەی بەفــر دەســتی لــێ بوەشــێنێت و شــەهیدی بــکات.

جۆرێــک ئارەقــە لــە جەســتەی منــدا هەیــە. نــە زێــڕ، نــە زیــو، نــە کاتژمێــر قبــووڵ نــاکات. قــۆدی جغــارەی باوکــم و ئەڵقــەی هاوســەرگیریم و ناوکــی وشــک بــووەوەی هــەر شــەش منداڵەکــەم بــە بایەخــەوە لــە شــوێنێکی تایبەتــدا هەڵگرتــووە. ئــەم دیارییــەی فوئــاد کەریمیشــم لەنــاو پەڕۆیەکــی کەتــان پێچایــەوە، لــەو شــوێنە تایبەتییــەم دانــا، کــە قــۆدی جغــارە و ئەڵقــە و ناوکــی وشــک بــووەوەی هــەر شــەش منداڵەکەمــم تێیــدا پاراســتووە، هەمــوو خۆشەویســتان وەرنــە خەونــم، تــا بزانیــن ژیانــی ڕاســتەقینە لــە خەونبینیندایــە، خــەون پوختەکــراوی ژیانــە. ژیانیــش هەمــوو ڕەنگێکــت ڕووبــەڕوو دەکاتــەوە، یــان هەمــوو جــۆرە خۆشــی و ناخۆشــییەکی بەدەمەوەیــە.

ئایاری ٢٠١٦ هەولێر

شیعر و دەمانچەی ئاوی

دوای وەستانی شەڕی ناوخۆ، کوردستان دابەش بوو بەسەر دوو دەڤەر و دوو دەسەڵاتدا. لەهەر بۆنەیەکیاندا ئەدیبەکانیان داوەت دەکرد و دەبوون بە کوڕی نازدار و ڕێزلێگیراوی بۆنەکان. ئەم داوەتکردنە وەک ڕێزگرتنێکی بەخششی ئەدەبی نەبوو، بەڵکو دەسەڵاتەکان وەک مەرامی تایبەتی و خۆدەرخستنێک و جۆرێک تاکتیک، ئەو مەرحەبا و خوانەیان بە ئەدیبەکان ڕەوا دەبینی. بۆ ئەدیبەکانیش جۆرێک ڕێکەوتی تاسەشکێن و ناوازە بوو، یەکتریان تێدا دەبینی و ئاگاداری بەرهەمی یەکتری دەبوون. بەرهەمی تازەی خۆشیان پێشکێش بەیەکتری دەکرد، پەیوەندییەک بەرجەستە دەبوو، پەیوەندیی ئەدەبی. ئا ئەوکات، تا ڕادەیەکی زۆر شارەکان هاتوچۆکردنیان تێدا قەدەغەبوو.

لە بۆنەی پەنجا ساڵەی دامەزراندنی: (پارتی دیموکراتی کوردستان)دا، کە لە ساڵی **١٩٩٦** لە مەسیف بەڕێوەچوو، ئەدیبەکانی هەولێر و سلێمانی و کەرکووک و دهۆک، زۆربەیان داوەتی ئەم بۆنەیە کرابوون. ئەوکات هەولێر لەژێر دەسەڵاتی: (یەکێتی نیشتیمانی کوردستان)دا بوو، ئێمە کۆمەڵێک ئەدیب بووین بانگهێشتی ئەم بۆنەیە کرابووین. گوتیان دەبێ بچنە دەزگای..... (ناوەکەیم لەبیر نەماوە)، بەڵام لە شوێنی پارێزگای کۆنی هەولێر و قایمقامیەتی ئێستا بوو، پسووڵەی ڕێپێدانتان پێ بێت، ئینجا بازگە ڕێگاتان پێدەدا بچن، یان نا. بەو پێیەی: (محەمەد موکری) هەم هاوڕێمان بوو، هەم ئەدیبێکی سەدا سەد یەکێتی بوو، لەناو حیزبەکەیدا گوێی لێڕادەگیرا. داوامان لێی کرد کارئاسانییەکمان بۆ بکات. ئێمە: (عەبدوڵڵا سەڕاج، کەمال غەمبار، خاڵە حەمرین، بۆتان جەلال، سامان دزەیی، ئەحمەد حەیران و من). وابزانم: (جەلیل کاکەوەیس)یشمان لەگەڵدابوو، یەکمان گرت و چووین بۆ ئەو دەزگایەی بۆیان دەستنیشان کردبووین و سڵاوی محەمەد موکریشمان پێبوو، کە چووینە ژوورەوە کارەبای ژوورەکەیان بڕی، بۆ ئەوەی گەرما هەراسانمان بکات: (ئەحمەد حەیران و سامان دزەیی) لە پێش پرسگەی دەزگاکەدا دڵیان خورپەی کرد و بێ ئەوەی قسەیەک لەگەڵ ئێمەدا بکەن، کە پێکەوە هاتووین و چ ئەرکێکمان بەسەر یەکترەوەیە، بە خشکە ئێمەیان جێ هێشت و گەڕانەوە، کە ئێمە بە دڵشکاوی و دەموچاوێکی تووڕەوە هاتینە دەرەوە لە نزیک دیواربەندی: (گیو موکریانی) چاودێری ئێمەیان دەکرد، ئەگەر ڕێگامان درا لەگەڵمان

بێــن، ئەگــەر ڕێگاشــمان نــەدرا ئــەو ســاغ و ســەلامەت. نــە ئــاو شــێلوو بــووە، نــە بەفریــش شــوێن پێیەکــی لەســەردا جــێ مــاوە. ئەنجــام بەرپرســەکە، کــە شــانی پــڕ ئەســتێرەی تاریــک بــوو، ڕێــگای پــێ نەدایــن، (کەمــال غەمبــار) بوێرانــە و لۆژیکانــە و لەجێــی خۆیــدا قســەی بــۆ بەرپرســەکە کــرد و ئــەم جــۆرە کردەوانــەی بــە داپڵۆســین و دیکتاتۆریــەت و هەڵەشــەی هەرزەکارانــە لــە قەڵــەم دا، بەرپرســەکە بەشــێوەیەکی ناشایســتە وەک ئــەوەی هەڵســوکەوت لەگــەڵ کۆمەڵێــک دەســتگێڕی نــاو بــازاڕ بــکات، کــە ســەرپێچییەکیان کردبێــت، ئێمــەی بــەڕێ کــرد. ئەنجــام ئەوانــی تریــش گەڕانــەوە و پەرتەیــان لــێ کــرد. کەمــال غەمبــارم وەک پیــاوە گەورەکانــی نــاو مێــژوو، لــە خاڵــی هەڵوێســتدا بینــی، وەک مەیدانخوازییــەک ڕووی تــێ کــردم و گوتــی: سەرکێشــی شــاعیریەتی لێــرەوە دەردەکەوێــت. واتــە: مەیمــوون لــە هەڵوێســتدا بــوو بــە مــرۆڤ. منیــش بــێ دوودڵــی بڕیــارم دا بچــم و گوتــم: چــی دەبێــت بــا ببێــت، ئەگــەر باجــی ســەریش بێــت. لــەم ڕووداوەدا لــە پــاڵ توانــای ئەدەبــی، ئــەوەم بــۆ دەرکــەوت، کەمــال غەمبــار پیــاوی هەڵوێســت و ئەدیبێکــی بــە جــەرگ و چاونەتــرس و واقیعییــە و خــاوەن قســەی خۆیەتــی. ئیــدی لــەم چرکەســاتە بــەدواوە بــووە جێــگای هەمــوو بڕوایەکــی مــن و بــرا و پشــت و پەنــام، باشــیش لــە بیرکردنــەوەی خۆمــان گەیشــتم و دەبێــت کەســایەتی ئەدەبیمــان بەســەر هەمــوو ئاســتەنگێکدا ســەر بخەیــن و گەشــەی پێبدەیــن.

چووینــە گــەراج و قەمەرەیەکــی تایبەتمــان گــرت. لــە بازگــەی: (هەولێــر - مەســیف)دا ڕێگایــان لێگرتیــن و ئێمەیــان گەڕانــدەوە. برادەرێکــی نزیکــی خۆمــم لــە بازگەکــەدا بینــی، کــە زۆر هۆگــری شــیعرەکانی مــن بــوو، بەتایبەتــی بــە دوو شــیعرم: (چنگەڕنێــی ســیپان و هەناســەی شــاخ)، کــە لــە ژمــارە (٢)ی بڵاوکــراوەی (ئاســۆس)، گەلاوێــژی **١٩٨٤**دا، بڵاوکراوەتــەوە. شــیعری: (داباریــن)، لــە ژمــارە (٤٣)ی گۆڤــاری (کاروان)، نیســانی **١٩٨٦**دا، بڵاوکراوەتــەوە. لــە یــادی بۆردومانــی دە ســاڵەی قەڵادزێــدا نووســیومە. ئــەو بــرادەرەم شــانۆکار و قوتابــی کۆلێــژی کارگێــڕی و ئابــووری بــوو، نــاوی (موحســین) بــوو، شــانۆ و کۆلێــژی بەجــێ هێشــتبوو ببــووە چەکــدار، شــەڕی ناوخــۆی دەکــرد. بەداخــەوە هــەر لــە هەمــان بازگــەدا بــە تۆپــی دوورهاوێــژ بــووە قوربانــی. بەمنــی گــوت: ئەگــەر بــە تەنیــا دەچیــت ڕێــگات دەدەم. منیــش پیاوەتییەکــەم ڕەت کــردەوە و پێمگــوت: (ئێــوە لــە خەســڵەتی ڕۆشــنبیری داماڵــدراون). ئــەم وەک بەرپرســەکەی تــر هیــچ قســەیەکی نابەجێــی نەکــرد. تەنیــا گوتــی: لــە نیــازی خۆتــەوە تەماشــای خەڵکــی دیکــە مەکــە، ئەدیبەکانیــش بەشــێکیان سیاســەت دەکــەن، منیــش زۆر بــە ڕاشــکاوانە گوتــم: مــن حــەز لــە هونــەری سیاســەت ناکــەم و بــڕای بڕیــش وەک پراکتیــک بەلایــەوە ناچــم، بــەڵام هەوڵــدەدەم جیهانبینیــی سیاســیم هەبێــت، داهێنــان هونــەری

ڕۆحــە، شــیعریش ڕۆحــی هونــەر و مرۆڤــە. مــن حــەز لــە هونــەری شــیعر دەکــەم و تــا مــاوم خزمەتکاریــم، بــەڵام بــەڕووی دەســەڵاتی ڕۆشــنبیریی ڕەســمی هەڵدەشــاخێم و نابووتــی دەکــەم. خوێندەوارێکــی وردی ئەدەبیــات بــوو، بــە تایبەتــی ئەدەبــی بارگاویکــراو بــە سیاســەت و هەڵچوونــی شۆڕشــگێڕانە. بەمنــی دەگــوت: تــۆ نەگەشــبینی، نەڕەشــبینی. منیــش دەمگــوت: نەگەشــبینم، نەڕەشــبینم. شــیعری مــن لــە پەراوێــزی هەردووکیانــدا بەڕێوەدەچێــت، ئێســتاش چەنــد کتێبێکــم، هــەردوو بەرگــی: (داغســتانی مــن)ی ڕەســووڵ هەمزەتــۆڤ. وەرگێڕانــی لــە ئینگلیزییــەوە: (عەزیــز گــەردی) و دوو ڕۆمانــی: (حسام بەرزنجــی)، ١ - زەلیـل. ٢ - کانـگای بـەڵا و ڕۆمانـی: (دایـک)ی مەکسـیم گۆرکـی. وەرگێڕانـی لـە فارسـییەوە: (کەریمـی حسـامی) لـە کتێبخانەکەیـدا مایـەوە. ئـەو بـرادەرەم لـە ڕێـگای شـاعیر: (قـادر ئیبراهیـم مینـە)وە ناسـی، کـە خاوەنـی بەهـرە و توانایەکـی شـاراوە بـوو، بەداخـەوە مەکینـەی زاڵمـی سیاسـەت قـادری هـاڕی، ئێسـتا هیـچ توانایەکـی شـیعری تێـدا نەمـاوە، (بەداخـەوە). نەچـووە بچێـت، جارێکـی تـر ناولەپـی خـۆی بـۆن بکاتـەوە و کۆمەڵێـک ئەسـتێرەی تـر هەڵداتـە ئاسـمان.

ئـەوەی وەک بیـرەوەری لام مایـەوە هـەر لـە گـەراج پـارەی شـوفێرەکەمان دا، کـە بـە مشـتومڕی ئێمـە و بازگـەی زانـی، جوامێرانـە ئێمـەی هەریـەک هێنایـەوە پێـش ماڵـی خۆمـان و پارەکەشـی بـۆ گەڕاندینـەوە.

لەوکاتـە کورتـەی لەگەڵیـدا بوویـن، کاسـێتێکی: (حەسـەن گەرمیانـی) خسـتبووە سـەر موسـەجیلەکەی، لەنـاو دەنـگ و ئـاواز و ئـەدای گۆرانـی (کەمـەرە شـل)دا نقـووم ببـووم، کـە هاتمـە خـوارەوە سوپاسـیم کـرد. کاسـێتەکەی وەک دیـاری پـێ بەخشـیم، هەوڵـم دا لێـی وەرنەگـرم. گوتـی: بازگـە دڵـی ئێـوەی شـکاند، تـۆش دڵـی مـن مەشـکێنە، حەسـەن گەرمیانـی گۆرانیبێژێکـە فۆلکلـۆر بـە ڕەسـەنایەتی فۆلکلـۆر دەڵێتـەوە و دەگمەنـە، لەخـۆوە دروسـت نەبـووە. بـێ ئـەوەی دەسـەڵاتێک، یـان تیپێکـی مۆسـیقی، یـان کەسـێک بـەرزی بکاتـەوە، بـۆ خـۆی دەفڕێـت و ئاسـمانێکە بـۆ ئـەوەی خەڵکانـی تریشـی تێـدا بفڕێـت. لـەم بۆنەیـەدا بەشـێک لـە ئەدیبـان گەیشـتبوون و گۆڤـاری تێڕامانیـان بەسـەردا دابـەش کرابـوو، لـە دانیشـتنی ناوخۆیانـدا گفتوگۆیـەک لەبـارەی شـیعرێکی مـن و شـیعرێکی: (حەسـیب قەرەداخـی) لـە نێـوان: (قەرەداخـی و حەمـە کەریـم عـارف) دروسـت دەبێـت، کـە لـە ژمـارە (١)ی گۆڤـاری (تێڕامـان - ڕامـان)، تەممـووزی **١٩٩٦**دا، بڵاوکراونەتـەوە. شـیعرەکەی ئـەو بـە ناونیشـانی: (فەجـری عەشـق) و شـیعرەکەی منیـش بـە ناونیشـانی: (درووی ئاوێنـە).

(حەمــە کەریــم عــارف) لــە گفتوگۆکەیــدا بەراوردێــک لــە نێــوان هــەردوو شــیعرەکەدا دەکات. قەرەداخیــش دەمــاری دەگیــرێ و بەراوردکردنەکــەی پــێ قبــووڵ ناکرێــت. هەڵزەقینــەوەی لا دروســت دەبێــت. وەک: (فەیســەڵ دێهاتــی) بــۆی گێڕامــەوە تانەیەکــی ڕاســت و چەپیــش لــە ئەزموونــی مــن و تــەواوی لاوان دەدات. لەکاتــی گفتوگــۆ و هەمــان دانیشــتندا: (محەمــەد عومــەر عوســمان) داوا لــە: (ع. ح. ب) دەکات گفتوگۆیەکــی ئەدەبــی بــۆ گۆڤــاری ڕامــان، لەگەڵــدا ئەنجــام بــدات. قەرەداخیــش بــە: (ع. ح. ب) دەڵێــت: (بــە تەمومــژ و سەرلێشــێوان ئامــاژە بــە شــیعرەکەی ســەباح بــدە). ئەویــش لایەنگــری بۆچوونەکــەی دەبێــت و داواکــەی بەجــێ دەهێنێــت. چاوپێکەوتنەکــە لــە ژمــارە (٣)ی گۆڤــاری ڕامــان، **٥**ی ئەیلوولــی **١٩٩٦**دا، بڵاوکراوەتــەوە و تێیــدا دەڵێــت: (شــیعرێک مــن تێینەگــەم بــە شــیعری دانانێــم. ئێســتە هــەر لــە ژمارەیەکــی ڕامانــدا شــیعرێکی: (ســەباح ڕەنجــدەر)م بەرچاوکــەت. لەوانەیــە هەیــە بڵــێ ئەمــە چاکتریــن شــیعرە، بــەڵام ئــەو تەمومــژە مــن لێــی تێناگــەم، بــە مەرجــێ ســاڵەهای ســاڵە شــیعر دەنووســم و دەخوێنمــەوە.)

یــەک لــە ئامادەبــووان: (عەبدوڵــڵا تاهیــر بەرزنجــی)، کــە ڕەخنەگرێکــی خــاوەن میتــۆدە، بــەم هەڵســوکەوتە دڵتونــد دەبێــت و لــە خەســڵەتی ڕۆشــنبیری دایدەماڵێــت، پــاش ئــەوەی ڕووبــەڕوو ســەرکۆنەی ئــەم داوا و بەڵێیــەی هەردووکیــان دەکات، پێــی ڕاگەیانــدم: ع. ح. ب هیــچ بەرهەمــی تــۆی نەخوێندووەتــەوە، بگــرە هــەر ناویشــتی بەرچــاو نەکەوتــووە. ئــەم لەخانــەی ئــەدەب دەرچوونــەی پێــی کــراوە، وەک هەڵوێســتی داکۆکــی و هەڵزەقینــەوە و کاردانــەوە و دژە دیاردەیــەک بــوو، بەرانبــەر بەراوردکــردن و گفتوگۆیەکــە. بۆچوونــی جیــاواز و جۆراوجــۆر پەیوەنــدی بــە ڕایــەڵ و تانوپــۆی شــیعرەکە، خۆیــەوە هەیــە. بــوار دەرەخســێنێ بــۆ لێکدانــەوە و بــەراوردی جیــا جیــا.

ماوەیەکــی بەســەرچوو، لــە ڕێکەوتــی **١٩٩٧/٦/١٦**دا، لــە هەولێــر لــە هۆڵــی میدیــادا: (ع. ح. ب) مێوانــی بۆنەیەکــی ئەدەبــی بــوو، (مــن و بۆتــان جــەلال و دانــا عەلــی ســەعید) خۆمــان پێــی ناســاند و وێنەمــان لەگەڵــدا گــرت. ئێســتا وێنەکــە لــە ئەلبوومــی مندایــە. وەک مەبەســت لەگەڵــی وەســتام و گفتوگۆیەکــی کورتمــان لەبــارەی ئەدەبــدا کــرد. وەک مەبەســت و بــە دیاریکــراوی ئــەوەم لەگەڵــدا بــاس کــرد، تەمومــژ پێداویســتییەکی ئێســتێتیکییە و هێزێکــی خوڵقێنــەرە، هیــچ شــیعرێکی نەمریــش لــە تەمومــژ خاڵــی نییــە. ئــەوەی تــۆ مەبەســتتە لێڵییــە، لێڵیــش لــە بایەخــی لێکدانــەوەی داهێنەرانــە دوورکەوتووەتــەوە. ماکــی داهێنــان نییــە. بابەتــی چاوپێکەوتنەکەیــم هێنایــە پێشــەوە و گوتــم: مامۆســتا لــەو چاوپێکەوتنــەی لــە گۆڤــاری ڕامانــدا بڵاوکراوەتــەوە وەک شــاعیرێک ئامــاژە بەمــن دەدەیــت، کەچــی مــن چیــرۆک دەنووســم، قــەت شــیعرم نەنووســیوە. ئەمیــش تەزبیحێکــی دەنــک گــەورەی

بەدەســتەوە بــوو، بــەدەم پەنجــە جووڵاندنــەوە ڕووی لەمــن وەرگێــڕا و بــە قووڵاییيەکــی زۆرەوە گوتــی: (ئــەی بــۆ وایــان گــوت).

لــە نــاوەرۆک و جەوهــەری خۆیــدا دانــی پێدانــا و لــە ڕاســتييەکە تــەواو دڵنیابــووم. منیــش بۆچوونــی خۆمــم بــە پاکــی و ڕاشــکاوانە گــوت و گوتــم: ئەگــەر ئەدەبــت بــاش ناســیبێت، چــۆن دەتوانیــت مەودایــەک وەربگــری و بۆچوونێکــی جەڵەبــی لــەم شــێوەیە دەربـبڕیــت. دڵــم ئێشــاند. (گیانــی گیانــان: داوای بــووردن لــەم دڵئێشــانە و هەمــوو دڵئێشــانەکان دەکــەم.)

مــاوەی چەنــد ســاڵێکی بەســەرداچوو لــە هەمــان گۆڤــاردا: (ئــازاد عەبدولواحیــد) چاوپێکەوتنێکــی دیکــەی لــە ژمــارە (٣٣)، **٥**ی ئــازاری **١٩٩٩** لەگەڵــدا ئەنجــام داوە، لەوێــدا دەڵێــت: (لــە هەولێــر (کەریــم دەشــتی) دەبینــم شــتی جوانــی هەیــە، (ســەباح ڕەنجــدەر) شــتی بــاش دەنووســێ).

ئــەی شــیعر: چیایەکــی چەنــد هەســتی و چەندیــش بــەر گوللــەی کوێــر و دەمانچــەی ئــاوی دراوی. ڕەنگــە ڕەخنەگرێــک، یــان خوێنەرێــک وەک شــاعیرێکی بــە ئەزمــوون، کــە نیــو ســەدەیە شــیعر دەنووســێت، گوێــی لــێ بگرێــت. ڕەنگیشــە لــە چاوپێکەوتنــی دووەمیشــیدا منــی نەخوێندبێتــەوە و بەرهەمــی نەناســیبم. تەنیــا بــۆ پاســاودانەوەی بۆچوونــی یەکەمــی، بۆچوونــی دووەمــی دابێــت، لەبەرئــەوەی مــن بەهەڵەبردنەکەیــم زانیــوە.

نەناســین و بۆچــوون لەبــارەی یەکتــری دان، مەیدانــی کوشــتنی یەکترییــە. لــە کاتێکــدا ئــەم خاڵــە لــە ژیانــی ئەدەبیــی خــۆم دەهێنمــەوە یــاد و ئــەوەش دەزانــم. ئــەو وردە بیرەوەرییانــە پەناگــەی ڕۆحــن و خۆتــی تێــدا دەبینیــت، چــۆن ڕۆیشــتووی و چۆنیــش دانیشــتووی. چۆنیــش خــۆت لــە ماوەکانــدا دەناســیتەوە. هەقیقەتــی مــاوەکان چــی بوونــە بــۆ گەشــەی ڕۆحیــت و خــۆلادان لــە زمانــی دەســتەمۆ. بــە دیاریکــراوی مەبەســتمە ئــەوە بپرســم: دەبــێ هــۆی چــی بێــت کەســێک بچێتــە ژێــر کاریگــەری بۆچوونــی کەســێکی دی و خاوەنــی پێــوەری خــۆی نەبێــت، یــان پێــوەر ونکــردن چ بارودۆخێکــی خنکێنــەرە بــۆ بۆچــوون.

کــە پێویســتی ئــەم نووســینە خرۆشــاندمی، بــۆ بــاش ناســینی، تــەواوی دیوانەکەیــم خوێنــدەوە، کــە ســاڵی **٢٠١٣** بەڕێوەبەرێتــی چــاپ و بڵاوکردنــەوەی ســلێمانی لــە **٨٥٠** لاپــەڕەی قــەوارە گــەورەدا چاپــی کــردووە.

شــاعیرێکی زۆر ئاســاییيە، بــە زمانێکــی میللــی نووســیویەتی، لــە ڕووی شــێوازی نووســینیش ســادە و خــاوە. لــە شــاعیرانی نــەوەی خــۆی وەک: دیــلان، کامــەران موکــری، هــەردی، کاکــەی فــەلاح ..... تــاد، لــە هەموویــان نــاکارا و بێکاریگەرتــرە. قووڵایــی بیرکردنــەوەی کــەم تێدایــە و تەنکــە،

ئەگـەر لـە هەندێـک دێـڕ و کۆپلەشـدا قووڵایـی بیرکردنەوەشـی تێدابێـت، کـەم لەنـاو بیرکردنەوەکەیـدا دەمێنێتــەوە و نایگەیەنێتــە بــاری تێڕامــان و خۆبینییەکــی داهێنەرانــە، بەجێــی دەهێڵێــت.

سـەرەتای شـیعری: (شـەو)ی خاڵێکـی ئێسـتێتیکییە بـۆ بەیەکگەیشـتنی شـیعر و مـرۆڤ و دۆخـی ئێسـتێتیکی مـرۆڤ لەنـاو شـیعردا، بـەڵام لـە ناوەڕاسـتیدا سیاسـەت دەهێنێتـە نـاوە و هەسـتە ئێسـتێتیکییەکە لەنـاو دەبـات و دەبێتـە (مانـا و گواسـتنەوە)، ئەمـەش جۆرێکـە لـە ناشـارەزایی ئێسـتێتیکای ئەدەبیـدا. لـە ئەدەبـی ئێسـتێتیکیدا زمـان تەنیـا مانایـە، گواسـتنەوە نییـە.

فریشتەی خەم سەری سوڕماوە ئەمشەو
ئەوەندەی خەم بەم و بەو داوە ئەمشەو
لەبەر لێشاوی تیپی مەینەتیدا
سوپاسی خۆشی شکستی داوە ئەمشەو

مـن بـەو زمانـە دەنووسـم، کـە پێـی دەگرێـم، لـە ڕێـگای هەسـت و هەناسـەی قووڵـی زمـان و (پەرتـاو - شـەتەحات)ی سـۆفییانەوەش نەکەوتمـە ژێـر کاریگەریـی باوخـوازی بەشـێک لـە شـیعری کوردییـەوە، جیـاوازم لـە: (ئامانـج) و (ئێسـتێتیکا) و (ئاراسـتە)دا، شـیعری ئاوێتـە: جیـاوازە لـە شـیعری قـوڕگ. شـیعری ئاوێتـە پەیوەندییەکـی داهێنەرانـە لـە نێـوان زەینـی (خوێنـەر) و زەینـی (نووسـەر) دروسـت دەکات. کەواتـە: شـێواز و بیرکردنـەوەم لـە نموونـە باوخوازەکـەی شـیعری کوردییـەوە نییـە. بۆیــە پرســی تێنەگەیشــتن و تێگەیشــتن. ویســت و داوایەکــە لــە شــێوازی باوخــوازدا. پەیوەنــدی بــە چێــژەوە نییــە. چێــژ، خۆشــی لــە بــە ئــاکام گەیشــتن وەردەگرێــت. ئەوەنــدەی پەیوەنــدی بــە (پێکهاتــەی نــوێ) و (بــوون) و (چییەتی)یەوەیــە، پێکهاتــەی نــوێ و بــوون و چییەتــی، خۆیــان ناوەنـد و تەوەرێکـن و بـەرەو قووڵاییـت دەبـەن و لـە ناخـەوە هەوڵـدەدەن دیـدی باوخـواز و گوێـی باوخــواز بگــۆڕن و ئاگاییەکــی ئەندازەییــت بدەنــێ، کــە چــۆن مامەڵــە لەگــەڵ بارودۆخــی ئــەم پێکهاتـە نوێیـە و بـوون و چیەتییـەوە بکەیـت، ڕوانینـی بابـەت و هێـزی جیـاوازی دەق لـە ڕێـگای سۆسـەی ڕۆحـی زمانـەوە ببینیـت.

پووشکین فەرموویەتی:
ئەگەر ژین درۆی لەگەڵدا کردی
خەفەت مەچێژە و دڵت نەڕەنجێ.
لەڕۆژی ڕەشا. باوەڕت وابێ،
کە هێندە نابا خەونت دێتەجێ.

* * *

دڵ بۆ دوارۆژ لێدەدا.

ئێستای مرۆڤ خەم و ژانە.

هەرچی هەیە ڕادەبووریٚ

ڕابردووش هەمیشە جوانە!

پاشکۆی عێراق: ژمارە (**٤٥**)، ئەیلوول و تشرینی یەکەمی **١٩٨١** ل:**١٦**

هێــزی نــزا لــەم شــیعرە وەردەگــرم و ئــەم داوایــە لــە هێــزی نادیــار و هەبوونــی ڕاســتەقینە دەکــەم، ئــەوەی وەک دوژمنیــش هەڵســوکەوتی لەگەڵــدا کــردووم مــن لێــی دەبــوورم و لەگەڵیــدا دەچمــە نــاو ســێبەر و هەتــاوی سروشــت و بەخششــی هێــزی نادیــار و هەبوونــی ڕاســتەقینە. لەگــەڵ هێــزی ڕووخێنــەری ئەدەبیشــدا ناجەنگــم، چونکــە ئــەو بڕوایــەم هەیــە داهێنــەر دەکوژرێــت، بــەڵام ناڕووخێندرێــت. جەنگــی ئــەوی دی ســەبارەت بــە داهێنــەر، جەنــگ نییــە. قەواڵــەی بەتاڵــە.

هەموومــان دەڕۆیــن، تەنیــا ژیــان بــە زیندوویــی دەمێنێتــەوە، پــاش مردنمــان ژیــان. بــە وردی، زۆر بــە وردی دەمانبینێــت و پارســەنگمان دادەنێــت. ســەرەتا ئــەم بۆچوونــەم لــە: (ع. ح. ب)دا خوێنــدەوە، ســنووڕە فراوانەکانــم لا بچــووک بوونــەوە. هەســتم بــە غەدرێــک کــرد، وامزانــی دەســتم لــیٚ بەرزکراوەتــەوە بــۆ لێــدان، بــەڵام ئێســتا، بیســت ســاڵی بەســەردا تێپەڕیــوە. نــۆزدە ســاڵیش بەســەر کۆچــی دوایــی: (حەســیب قەرەداخــی)، شــازدە ســاڵیش بەســەر کۆچــی دوایــی: (ع. ح. ب)، تاســەی ئــەوە دەکــەم، وەک چــۆن دەســت و دڵــت دەکەیــت بــە چەترێــک و بەســەری دڵشــکاوێکدا هەڵیدەدەیــت، هــەم خــۆت و هــەم دڵشــکاوەکە دەچنــە نــاو ســێبەر و هەتــاوی سروشــت و بەخششــی هێــزی نادیــار و هەبوونــی ڕاســتەقینە. هــەزار جــار لــەوە زیاتــر، تاســە لــە هەمــوو هەســتەکانم پلــدەدا، بــەم درەنگــی شــەوە، ســاتەوەختی ئــەم نووســینە، بچــم دەســت بەســەر کێلەکانیــان دابهێنــم و بــە خۆڵــی گۆڕەکانیــان تەیەمومێــک بەجــیٚ بهێنــم و شــەونوێژێک بکــەم. نوێــژی شــیعر و ئەوپــەڕی داهێنــان. ئــەی هێــزی نادیــار و هەبوونــی ڕاســتەقینە، بمگەیەنــە ئــەو بــارەی داوای دەکــەم.

حوزەیرانی ٢٠١٦ هەولێر

شیعر و شێوەکاری

پێشچاو

ئـــەم نووســـینە بیســـت و پێنـــج ســـاڵ پێـــش ئێســـتا، لەبـــارەی شـــیعری: شـــتێک لـــە مێـــژووی ئاوابـــوون - ی: (نـــەژاد عەزیـــز ســـورمێ)، نووســـراوە. لـــە ژمـــارە (٢)ی ڕۆژنامـەی (ڕاپەڕیـن)دا، تشـرینی یەکەمـی **١٩٩١** بڵاوکراوەتـەوە. لەبـەر ئـەوەی ڕۆژنامەکـە زۆر ناوخۆیـــی بـــوو، لـــە شـــەقڵاوە دەردەچـــوو، بەشـــێوەیەکی دیاریکراویـــش دابـــەش دەکـــرا. دووبـارە بڵاوکردنـەوەی، بـە لێزیادکـردن و دەسـتکاری و جۆرێـک سـەرلەنوێ داڕشـتنەوەی، بـە پێویســـتییەک دەزانـــم بـــۆ پیشـــاندانەوەی تێڕوانینـــی ســـەرەتاییم بـــۆ ئـــەدەب و بـــە ئەدەببوونـــی گەرمایـی ژیـان. ئـەم خۆبوونییـە فراوانتـرە لـەوەی مـن لـە بارەیـەوەی دواوم. لـە بنەڕەتـدا یـەک خۆبوونییـە. بریتییـە لـە پەنجـا پارچـە، یـان تابلـۆ، بـەڵام لـە کاتـی جیـا جیـادا نووسـراون، یـان کێشـراون. لـە ژێـر سـێ ناونیشـاندا پێشـکێش کـراون. هێـزی شـیعر و دەربڕیـن و شـیعرییەت و تـەرزی بیـر لـە هـەر پەنجـا پارچەکـەدا لـە یـەک ئاسـتدان، بـەڵام هێـزی هاوئاهەنگـی و دەقئاوێزانـی شـێوەکاری و وێنـە و زمـان لـە بیسـت و پێنـج پارچـەی: (ئەزمـوون)دا بـە هێـز و بەرجەسـتەترە لـە دوو بەشـەکەی تـر.

١ - ئەزمـوون: بریتییـە لـە بیسـت و پێنـج پارچـە. سـاڵی **١٩٨٥ - ١٩٨٧** نووسـراوە، لـە گۆڤـاری (ڕۆژی کوردسـتان)، ژمـارە (٧٢)ی سـاڵی **١٩٨٦** بڵاوکراوەتـەوە.

٢ - شـتێک لـە مێـژووی ئاوابـوون: بریتییـە لـە یـازدە پارچـە. سـاڵی **١٩٨٩** نووسـراوە، لـە گۆڤـاری (بەیـان)، ژمـارە (١٦٦)ی سـاڵی **١٩٩٠** بڵاوکراوەتـەوە.

٣ - پەراوێـز: دوو بەشـە، بەشـی یەکـەم بریتییـە لـە پێنـج پارچـە. سـاڵی **١٩٨٦** نووسـراوە. بەشـی دووەم بریتییـە لـە چـواردە پارچـە سـاڵی **١٩٨٨ - ١٩٨٩** نووسـراوە، لـە گۆڤـاری (بەیـان)، ژمـارە (**١٥٧**)ی سـاڵی **١٩٨٩** بڵاوکراوەتـەوە.

کـۆی هـەر سـێ بەشـەکە، هەوڵێکـن بـۆ چوونـە نـاو جـۆرە تاقیکردنەوەیـەک لـە شـیعری نوێـی کوردیـدا، کـە بـە تێڕوانینێکـی شـێوەکاری نووسـراون و جێگۆڕکێـی زمـان و وشـە لەگـەڵ هێـڵ و ڕەنـگ و شـێوە و هێمـا و ڕووبـەردا ڕوودەدات: (عەبدوڵـڵا سـەڕاج) لـە سـەرەتای

حەفتایـەکان هونـەری شـێوەکاری لـە چیرۆکەکانیـدا تـەواو بەرجەسـتە کـردووە، بـە تایبەتـی لـە چیرۆکـی: مانگـی سـەوز، هەشـت و نیـوی بەیانـی - هەشـت و نیـوی شـەو، شـیوژاڵە، برایـم شـۆراوی، کـە وشـە و ڕەنـگ ژوان دەگـرن ..... تـاد، هەروەهـا لـە ژمـارە (٦٨) ی حوزەیـران و تەممـووزی ١٩٧٨ی گۆڤـاری (ڕۆشـنبیری نوێ)شـدا بەناونیشـانی: (میهرەجانـی ڕەنـگ و هێـڵ لـە پێشـەنگای نالـی دا) ئەمـەی وەک دیـاردە و ڕووداوێـک لـە شـیعری کلاسـیکی کوردیـدا هێناوەتـە بـەر هەسـت و بینیـن و ڕووبـەری کـراوە، لەمەشـی کۆڵیوەتـەوە، کـە (نالـی) سـوودی لـە هونـەری شـێوەکاری وەرگرتـووە. ئـەم ئەزموونـەی نـەژاد جیـاوازە لـە سـوود وەرگرتـن، بەڵکـو بـە جیهانبینیـی شـێوەکاری نووسـراوە، شـیعر ئەگـەر شـێوەکاریش نەبێـت، زمانێکـی شـێوەکاری هەیـە. گونجانـی ئـەم دوو چەشـنەی پێشـکێش کـردووە، تاکـو ئێسـتاش شـەش پێشـەنگای کۆلاژیشـی کردووەتـەوە. وەک هاوگونجاندنـی چەشـن لـە مـاڵ و کتێبخانەکانـدا ڕووبـەری بـوون دەکاتـەوە و هەڵدەگیرێـت و دەمێنێتـەوە، هەمـوو دیـاردە و ڕووداوێکیـش ڕووبەرێکـی کـراوە و چالاکـی تایبەتـی بـۆ خـۆی لـە گـرێ و گـۆڵ بژارکـردووە و تێیـدا مەشـق دەکات، بـەڵام لـە پـاش بیسـت و پێنـج پارچـەی یەکەمـدا ئەزموونەکـەی تاڕادەیـەک دەوەسـتێنێت و پـەرەی پێنـادات، تـا وەک دیـاردە و ڕووداوێـک بناسـرێت و تەماشـا بکرێـت.

٢٠١٦/١٠/١ هەولێر

(وەکو پەمۆ:
لە قۆزاخە و
لە مەکینە و
لە دار هەنەیشدا دەژی
تا ئەوەی لە پەرداخێکیش نقوم دەبێ
دەریا هەستێ ناگاتە گوێزینگانی.)

لـە پەیوەندییەکـی ڕاسـەوخۆ و زۆر تایبەتـدا، بەفریشـم بـە لووتکـەی سـەرفرازی و چـاوی سـپی

و هەمەڕەنگــی دنیــای تیشــکداری نیشــتیمان و نەتــەوەم وەک لافــاوی ژیلەمــۆ و چپــەی نــاخ و لــەرزەی گیــان و کــۆی ژیــان دیــوە و بۆیــان دێمــە خــوارێ، بەتاســەیانەوە دەنــووم بــە نیــازی خەونێکــی دەســتگیر. نیشــتیمان و نەتــەوەم، کــەی لــە واقیعێکــی هەمەڕەنگــدا دەتانبینــم، لێوتــان باوەشــێ خەنــدە و چێــژی مــاچ و زمانتــان مــژدەی پەیامــی جیهانــی لێکدانــەوەکان و جیهانــی جیاوازییــەکان بگەیەنێــت.

تــا ئــەم کەســە تخلیتانــەی ئەمــڕۆ کەمــێ بیــر لــە لێڵیــی ئێســتایان بکەنــەوە، کــە دوێنــێ لــە لاپەڕەکانــی کتێبــی کــۆی ژیــان و زەمینــەی مێژووییــەوە خــزان و لــە زۆربلێیــی قەڵەمــدا نەشــازی هارمۆنــی دەســمایەیانە. واتــە: نەگونجانــی دەنگــەکان. ئــەوەی هەڵــە بــکات دەبــێ بــڕوای بــە ســزاش هەبێــت. کەچــی ئــەم ڕووە هەڵبزڕکاوانــەی، کــە یاخــەی کراســی دەســەڵات بــوون، ئێســتا قەڵەمیــان لــە قەڵەمتراشــی کاروانســەرا و کاروانــەڕێ تیــژ دەکــەن، لاریــش لــەوەدا نییــە قەڵەمــە ســاردەکان لــە گەرمایــی هەقیقــەت و کرۆکیجوانــی ئەدەبــدا دەتاوێنــەوە، بەردەوامییــان لــە بوونــی بێزراویــان نەزۆکتــرە.

(ئاوێنەکان بە دیوارەوە شکاون..
هەتاو ڕووتە سایە بۆشە
پێینگانی کچی ئاسمان
داری حەسرەتی لێ ڕوواوە.)

نــاخ پەرتکــردن، کارە ســەرەکییەکەت ڕووەو کــزی و ئاوارەیــی دەبــات. ڕوونتــر مەبەســت دیــار بکەیــن، لەبارتــرە ئەدیــب لــە کارە ســەرەکییەکەی خۆیــدا جێگۆڕکــێ نــەکات، چونکــە ڕامــان نــاردن بــەم لاوبــەولادا لــە گرینگییەتیــی کارە ســەرەکییەکەت دادەشــکێنێت و ڕێکخســتنی ئــەو هەمــوو شــتانە لــە مێشــکدا، هــەر یەکــەی لــە شــوێنی خــۆی دانانــدرێــت. بــۆ وێنــە: تــۆ جووڵانــەوەی شــیعرێکی نوێبەخشــت لــە ڕامانتــدا دەســتەمۆ کــردووە و ئەنــدازەی دوورییەکانــت پێــوەوە و جەمســەرەکانت کۆکردووەتــەوە و خاڵــت بــۆ کێشــانی هێــڵ دانــاوە، لــە هەمــان تــەوەر و یەکــەم هەنــگاوی کات و شــوێنی چرکــەی نووســینی ئــەم شــیعرەی تێــدا بەڕێــوەی بــۆ ماڵــی نووســین. خەریکــی وەرگێڕانــی شــیعرێکی، ئــەم وەرگێڕانــە، بەشــێک لــە بنەڕەتیــی شــیعرە نوێبەخشــەکەی خــۆت لەنــاو شــیعرە وەرگێڕدراوەکــەدا دەتوێنێتــەوە. وەرگێڕیــش ئــەم دەقــە ئەدەبییــە وەردەگێڕێــت، لەگــەڵ ناخــی خۆیــدا لــە چەنــد خاڵێکــدا یەکگرتنەوەیەکــی گیانییــان

نێوانــە و بەشــێک لــە کارە زینــدووە هەســتییەکانی قاڵبــووی بەرزاییەکانــی ڕامانییەتــی.

بــە ڕوویەکــی تــر، ئــەو ئەدیبــەی فرمێسـکی چــرای تێڕوانینــی لــە چەنــد کارێکــی ئەدەبیــدا دەڕژێنــێ، بــای ڕۆشــنبیرییەکی کاریگــەر بەروبوومــی ڕەز و بێســتانی هەوڵەکانــی دەخاتــە لار و لەنجــەی بەردەوامــی، دەنــا کارەکانــی دەچنــە خانــەی ئەدەبــی ڕۆژانــە و هەناســەی ئاینــدە لەدەســت دەدەن و ســەرەنجام، لــە مێــژووی داهێنانــدا هــەوڵ بەتــاڵ دەمێنێتــەوە و ڕوخســارێکی تایبــەت بــە خۆیــان پەیــدا ناکــەن.

ئــەم چەنــد ئاماژەیــەم بــۆ ڕوونکردنــەوەی مەبەســتمە، دەمــەوێ و ویســتوومە پەنجــە ڕووناکــی ئــەم چەنــد هێمــا جێگیرییانــە بکــەم هــەر لــە ســەرەتای خوێندنــەوەم، لام دروســت بــووە. شــاعیری: (شــتێک لــە مێــژووی ئاوابــوون) چووەتــە قۆناغێکــی هەســتیار و ســەرەکییەوە و لــە چەنــد لکێکــی تریــش کار دەکات و ناخــی بــەم لایەنانــەدا پــەرت کــردووە، بــەڵام داهێنانــی دیــارە و تارمایــی، گیانــی زەرد نەکــردووە و نیانیــی داهێنانــی ڕووەو ڕەنگڕێژتــر ســەردەخا بــەرەو بڵندبوونــەوەی ناوەنــدی بابەتــە کاریگــەرەکان و تێکــڕای جیاوازییەکانــی ڕەگــەزە پێکهێنەرەکانــی گــەردوون. کەواتــە: حــاڵ و بــاری خــۆی بــە دەســتهێناوە و ناســیویەتی، هەروەهــا لــە شــیعری کلاســیکی کوردییــەوەش فێربــووە چــۆن بــە قووڵــی و هەســتیاری ســەیری ژیــان و سروشــت بــکات.

ئەمــەش کۆکردنەوەیەکــە، کــەم پەنجــەی نووســین دەتوانێــت و توانیویەتــی لــە ســێبەری فیکــر و دەســەڵاتی داهێنانــدا ئەمانــە کۆبکاتــەوە و وەک داهێنانیــش وەربگیرێــت و لێکدانــەوەی بــۆ بکرێــت:

١ ــ شیعر

٢ - کۆلاژ

٣ ــ ڕۆژنامەگەری

٤ ــ وەرگێڕان

٥ ــ سەرنج و بۆچوونی ئەدەبی

٦ ــ لێکۆڵینەوەی ڕۆژنامەگەری و ئارکیۆلۆژی.

ئــەم خەســڵەت و خاســییەتانەی لــە: (نــەژاد عەزیــز ســورمێ)ی ئێمــەدا دیــار کەوتــوون، بــە هەمــان شــێوە لــە: (پــۆل شــاوڵ)ی عەرەبیشــدا دیــارن. هەردووکیــان ڕۆحــی کۆمەڵــگا و

کلتووری خۆیـان ناسـیوە و مایـەی دڵخۆشـین و دەقەکانیـان ئارەزووشـکێنن. کەسـی دووەم، کـە خوێنـەرە. دووچـاری ڕامـان و وردبوونـەوەی گیانـی و سەرسـووڕمان دەکـەن.

کـە شـیعرێکی جـوان و نوێبەخـش دەخوێنمـەوە، لـە خۆشـییاندا چـاوم زەوی نابینـێ، ئەگەرچـی شـیعری جـوان و نوێبەخـش لای مـن تـەواوی زەوییـە. ئەوکاتـەی لـە سـینگی کۆشـیعری: (تاڤگـەی مەنـد - ١٩٨٧) دا هەناسـەی ئۆخـەم خـواردەوە و مەشـخەڵی هەسـتی دوای خوێندنـەوەم تێیـدا هەڵدایـە ئاسـمان، بـاری سـەرنج و تێڕوانینـم لـە چەنـد لاپەڕێکـدا گـرد کـردەوە، لەژێـر ناونیشـانی: (وێنـەی مەنـد لـە تاڤگـەی مەنـد)دا، فلچـە و پەڕەمووچـی توانـاداری ئێسـتێتیکیم لـە شـیعرەکاندا جووڵاندبـوو، لـە هێڵـی ئـەم ڕاوە وردانـە گەڕابـووم، تیشـکدانەوەی ئاوێنـە و سـێبەری فیکـر و نموونـەی هونـەری بـاڵای شـیعر بـوون، بـەڵام ئەفسـووس دەف و دایـەرەی ڕۆژنامـەی: (هـاوکاری) و هەفتەنامـەی: (پاشـکۆی عێـراق)، چەرخـی داپڵۆسـینیان خسـتەگەڕ و نەیانهێشـت جووکـە و نووکـە بـکات.

کێ تاڵاوی خوارد؟
کێ تاڵاوی خو؟؟
کێ تاڵاو..؟؟؟
کێ تاڵ..؟؟؟؟
کێ ت..؟؟؟؟؟
ک..؟؟؟؟؟؟؟

ئـەم شـیعرە ڕسـتەیەکی ئاماژەییيـە. خـۆی، خـۆی دەکرتێنێـت و کرتاوەکـە لـە ناوخۆیـدا دەشـارێتەوە. ئێجـگار ئەندازەیـی و شـێوازییە. بـە وریایـی و ئاگاییيـەوە دۆخـی ڕۆحـی کۆمەڵـگای کـوردی و کوردسـتانمان وەک تەلارێکـی نیشـتەجێبوون لەنـاو شـەڕی ناوەخـۆدا پیشـان دەدات، وردەکاری بیناسـازی تێـدا بەکارهاتـووە، وردبوونەوەیـە لـە دیـاردە و ڕووداوێـک. دیـاردە و ڕووداوەکـەش شـەڕی ناوەخـۆی شـاخە، لـە دەسـتپێکدا پرسـیارە، پرسـیار لـە ناوێـک، (کـێ تـاڵاوی خـوارد). لـە پێکهاتـەی شـیعرەکەدا وشـە وشـە دەکرتێنێـت و کرتاوەکـە لـە ناوخۆیـدا دەشـارێتەوە، لـە کۆتاییشـدا تەنیـا وشـەی (ک) دەمێنێتـەوە، هێمایـە بـۆ ناوی:(کوردستان)، بە زمانی نهێنی وەڵامێکی هێمنە بۆ پرسیاری دەستپێک.

(ئەوان تینی کوورەی دەفیو
ئێمە شەختە..
ئەوان گیا
ئێمەش بەرخی دوو باقەگیا...)

ئەمــە ئاماژەیــە بــۆ برایەتــی: (کــورد و عــەرەب)، لــە دوو نیشــتیمانی بــەزۆر ســەپێندراو و بەیەکــەوە لکێنــدراودا. هــەم لــە ئاســتی بوونــی مێژوویــی و مامەڵــەی فیکــری، هەمیــش لــە ئاراســتەی نیانیــی زمــان و شــیعرییەتدا، جیــاوازە لــەو برایەتییــەی: (گــۆران و لەتیــف هەڵمــەت) لــە دەقەکانــی خۆیانــدا وەک تەبایــی و هاوئاهەنــگ و هاوگونجاندنــی ژیــان، بەهانــە و پاســاویان بــۆ هێناوەتــەوە و دەیانــەوێ بــەلای چاکــەدا بیخەنــەوە.

دەقــی: چیرۆکێکــی برایەتــی، دیوانــی گــۆران، محەمــەدی مــەلا کەریــم، بەرگــی یەکــەم، چاپخانــەی کــۆڕی زانیــاری عێــراق، بەغــدا، ١٩٨٠، ل:٣٢٠.

دەقــی: داســتانی برایەتــی دوو ڕووبــار، دیوانــی لەتیــف هەڵمــەت، چاپــی یەکــەم، چاپخانــەی تــاران، تــاران، ٢٠١٤ ل: ٤٩٥.

(ئەوە هەناسەدان نەبوو
ئەوە ڕمانی چیا بوو..
چەخماخەی هەورەتریشقە و
فڕینی هەموو چۆلەکە و کۆترەکانی دنیا بوو..
ئەوە هەناسەدان نەبوو.)

ئەمــەش خاڵــی وشــیارکردنەوە و ڕاگەیاندنــی کارەســاتی هەڵەبجەیــە، بەهایەکــە بــۆ یاخیبــوون. شــیعری کــوردی بــەری کارەســاتی هەمەجــۆری نیشــتیمان و نەتەوایەتیمــان بــووە. شــیعریش لــە هەمــوو بــار و ســەردەمەکاندا وەک بوونێکــی فیکــری لــە ئاســت ڕووداوە دیــار و نادیــار و مەییوەکانــی نیشــتیمان و نەتــەوەدا، بوونــی خــۆی لــە ڕەوت و چوارچێــوەی نــاوەڕۆک و ئێســتێتیکادا نمایــش کــردووە.

بەشـێک لـە شـاعیران، دەستەوەسـتان نەبـوون لـە ئاسـت ئـەم بەگژداچوونـە فیکرییـەدا، بەهەمـان شـێوە شـیعریش بـەردی شـوورەی سـەنگەر بـووە، هەمـوو کات گوللـەی دیکتاتـۆر لـەم بـەردەدا سـارد بووەتـەوە و ملکـەچ بـووە. لەنـاو ئەدەبـی ئێمەشـدا چەنـد شـاعیرێک ئـەو بـەردە بوونـە، وەک: جەمیـل ڕەنجبـەر، دڵشـاد مەریوانـی، جەلالـی میـرزا کەریـم، فەرهـاد شـاکەلی، شـێرکۆ بێکـەس، سـامی شـۆڕش، محەمـەد حەمـە باقـی، ڕەفیـق سـابیر، مـارف عومـەر گـوڵ، ئەبووبەکـر خۆشـناو، هەندرێـن ..... تـاد، بـەڵام بۆچوونـی ڕەهـای مـن ئەوەیـە: فیکـری داهێنـەر لـە ڕەوت و چوارچێـوەی نـاوەڕۆک و ئێسـتێتیکادا خـۆی دەخەملێنـێ، نـەک لـە بریـق و باقـی دروشـمدا. شـاعیری داهێنـەر پابەنـدە بەکرۆکـی داهێنـان، پابەنـد نییـە، نـە بـە کۆمەڵـگا و نـە بەسیاسـەتی وڵاتەکـەی. لـە شـێوە تایبەتییەکـەی داهێنانـدا، داهێنـان ڕاسـتەوخۆ و ناڕاسـتەوخۆ لـە خزمەتـی کۆمەڵـگا و وڵاتدایـە.

شـیعری: (شـتێک لـە مێـژووی ئاوابـوون) ئـەو مووچڕکـەی دامـێ، کـە مـن لـە شـیعردا دەمـەوێ و چاویشـی پـێ ڕوونکردمـەوە، لـە نـاوەوەم ڕابمێنـم و لـە سـنووری جووڵانـەوەی ڕووبـەردا، یەکانگیربوونـی ئێسـتێتیکای خـاڵ و هێـڵ و مانـای هاوئاهەنگـی و بنیـادی شـێوەکاری و زمـان ڕوونیـی ڕەنـگ ببینـم.

١ ـــ وشـەی ئاسـایی و نیمچـە بـاو، بـەڵام ڕۆڵێکـی تـر بـە وشـە دەدا و ئەفسـوونی پیـت گـوێ ئـارام دەکات و شـەپۆلی ئاوازیـش پشـوو بەچـاو دەدات، زمـان لـە زەینـدا پـەروەردە دەبـێ و قووڵبوونەوەیەکـە بـۆ هەسـتی بـوون، شـیعری بێگەردیـش بـە وشـەی نـاو ژیـان دەنووسـرێت و پەیوەنـدی و گونجاندنـی نێـوان وشـە دەدۆزێتـەوە و هێـز دەداتـە وشـە، ئەمـە گرینگتریـن خاڵـی بینینـە بـۆ داهێنـان، ئـەوەی بـە وشـەی نـاو فەرهەنـگان بنووسـێت، ئەگـەر تەمەنـی نووحیشـی هەبێـت و ژوورێـک کتێـب کەڵەکـە بـکات. تەنیـا نووسـین و خـۆ بەفیڕۆدانـە، داهێنـان نییـە.

٢ ـــ وێنـەی ڕوون و تـا ڕادەیـەک ئاشـکرا، بنیـاد و کەشـوهەوای وێنـەکان نادەسـتەمۆ و خورپـەدار دەکات و شـوێنی سـەرەتای دەسـتپێکردن و سەرنجڕاکێشـانی تێـدا بـە کراوەیـی جێدەهێڵێـت.

٣ ـــ شـێوازی لـە فۆرمێکـی بـێ گـرێ و پێوانەیـی، لـە بەشـەکانی وێنـەدا چـالاک و پـڕ هەسـت کـردووە، سـۆزێکی خۆشـکراو بـە بیریـش خاسـیەت و ڕژانـی یەکمیەتـی.

٤ ـــ یـەک گیانیـی بابـەت لـە سـەرەتای شـیعردا، تـا کۆتایـی سـەرەداوی بابـەت بەرنـادا،

تـا بـە خوێنـەری دەگەیەنـێ، ئـەم کات سـەرەداوەکە بـۆ خوێنـەری نموونەیـی جێـی دەهێڵـێ.

٥ - هەندێـک جـار لـە بەشـێکی شـیعرەکانیدا، نەرمیـی مۆسـیقا جێـگای وشـە دەگرێتـەوە، لـە هەندێـک شـوێنی تریشـدا ئەفسـوونی خـاڵ و هێـڵ و ڕەنـگ هەمـان ڕۆڵ وەردەگـرن.

٦ - درێـژدادڕی و درێژکردنـەوەی بابـەت، هونـەر نییـە. شـیعر لـە پێویسـتی فیکـر و شـێوەدا کۆتایـی پێدەهێنـێ، درێـژدادڕی دەق لەبـار دەبـات، لەخـۆ پاراسـتن لـە درێژبوونـەوەی بابەتـدا بەهـرە و کارامەیـی نیشـان داوە، بـەڵام لـە ڕەوتـی دەقـدا ئـاواز دووبـارە دەکاتـەوە. ئـەم دووبارەکردنـەوەی ئـاوازەش یارمەتـی هەسـتی خوێنـەر دەدات بـۆ چێـژ وەرگرتـن.

ئـەم چەنـد جووڵانـەوە شـیعرییە هێمائامێـزە ڕووی دیـار و نادیـاری کێشـە سـەرەکییەکانی داهێنـان و پێویسـتییە نیشـتیمانی و نەتەوایەتییەکانمانـە:

ئا ــ هێڵی داهێنان، شیعر و کۆلاژ.

ب ــ هێڵـی پێویسـتییە مێژوویـی و ڕۆژانەیییـەکان و هێـزی خۆڕسـکی داهێنـەر لـە چرکـە زۆر تایبەتییەکانـی نووسـین و بەرجەسـتەکردندا.

شـیعری: (شـتێک لـە مێـژووی ئاوابـوون)، هـەردوو هێڵەکـەی هاوشـان کێشـاوە بـۆ نادیارییەکـی ئێسـتێتیکی و خـۆی لـەم خـاڵ و هەسـتە ئێسـتێتیکییەدا دووپـات کردووەتـەوە، ئـەوەی لـە دووپاتکردنەوەکـەدا گرینـگ و دەرکەوتەیـە پێداگرییـە بـۆ ئـازادی سروشـتیی ئـەدەب.

١٩٩١/٨/٢٨ شەقڵاوە

نامەیەکی کراوە بۆ جەلال بەرزنجی

کاکە جەلال بەرزنجی، کە گوێت لە هاوار بووە، ئاگرت کردەوە. ئاگر زەوی لە پیسی پاک دەکاتەوە و هێڵێکی داگیرساو بەرز دەکاتەوە. کۆشیعری: (بەیەکەوە تەنیایەن)، کە ساڵی **٢٠١٥** لە خانەی موکریانی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، چاپ کرا. هەستی ڕاگرتم، هەست هەموو توانا نیشتووەکانی لە قووڵاییەکانەوەن پاڵیان پێوە دەنێت و سەریان دەخات و ئاراستەیان دەکات بۆ بینین، کە بینەدراش فۆرمێکی گونجاو وەردەگرێت. فۆرمی نووسین، کە ئەم گەشەکردنەم ئاراستەی هەستەکانی خۆم کرد. هەستم کرد کۆمەڵێک شیعری تۆ لە هەستەکانی مندا نیشتوون و سەردەکەونەوە. لەم کۆشیعرەتدا دوا خراون و گفتوگۆم لەگەڵدا ناکەن، بەڵام ئەمەکی ئەدەبی و زەینم دەیبردمەوە سەر ئەو شوێنانەی بەر زەینم کەوتوون، لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێدا گەڕام پێنج شیعرم دۆزییەوە.

١ - هەڵبزڕکانی بڵندایی

٢ - ئاشتبوونەوە

٣ - شەوێکی تر نەچوومەوە گوێ چەمی منداڵیم

٤ - وەرە تا زووە شوێنێک لە مردن بۆ خۆمان بکەینەوە

٥ - شتە ئاساییەکان و شتە نائاساییەکان

تایپ و هەڵەگری و ڕێنووسیشم کردوون. ئەوە بۆ ئیمێلەکەتی دەنێرم. خۆزگە لەو دانیشتنەی **٢٠١٧/١/١٨**، کە نەژاد عەزیز سورمێ و تۆ و من لە یانەی (سیپان دوو) لە هەولێر دانیشتین ئەو پرسیارەم بهێنابوایە گۆڕێ، ئایا ئەم شیعرانە بۆ نەکەوتوونەتە ناو کۆشیعرەکەتەوە، کە شیعری جوانیشن. بەدڵنیاییەکی ڕوونەوە لە تەواوی ئەم شیعرانەی لە کۆشیعرەکەتدان جوانترن. لە ژیانی شاعیری داهێنەردا ئامانجێک هەیە و هەمیشە بە دوایدا دەچێت و بە چیادا هەڵدەگەڕێ. لە پێناو گەیشتن بە لووتکەدا نا، لە پێناو بەردەوام کۆششکردن و بنیادنانی کەسایەتیی ئەدەبی و بەسەر خۆدا کرانەوە.

ئەم شێوازەی (شتە ئاساییەکان و شتە نا ئاساییەکان) بۆ ساڵی **١٩٩٥** لە ئەزموونی تۆدا خۆگۆڕینێکە و شتێکی تر هاتووەتە ناو دنیاکەتەوە. واتە: شتێک لە بەهرەی تۆدا ڕوویداوە. گونجاندنێکی ئەفسوونیت لە نێوان ئەم دژانە بەکار هێناوە، کە تەنیا ناوت

بـردوون و لـە ناوەکەشـدا ئیحـات داوە. واتـە: وشـەکەت لـە ڕووی دەروونییـەوە گـەرم و هەسـتیار کـردووە و هەوڵـت داوە لـە وشـەدا ئیحـا بدرێـت و وشـەکەش وەک ڕسـتەیەکی شـیعری خـۆی پێشـکێش بـکات، کارایـی شـاعیرێکە بنیـادی توانـای ئەدەبـی نـاوە و وشـەکە بـەرز دەکاتـەوە تـا ئاسـتی خۆدرکانـدن و بژارکـردن بـۆ هەڵبـژاردن و پـڕ ئیحاکردنـی.

ئـەم کۆشـیعرەت بریتییـە لـە بنیـادی گـەڕان بـەدوای نیشـتیمانێکی دیارنەمـاو، یـان هەسـتێکی سـەرگەردان و بزربـوو تێیـدا. تـۆ و عەبدوڵـڵا پەشـێو بەشـێکی زۆری شـیعرەکانتان لـە دەرەوەی وڵات نووسـیوە، پێچەوانـەی ئەزموونـی تـۆ، ئـەو بنیـادی نیشـتیمانێک دیـار دەکات و هەسـتی تێـدا دەجۆشـێنێت. ناسـنامە لـە ئەزموونـی هەردووکتانـدا هاوبـەش نییـە. هـی تـۆ گەڕانـە بـەدوای ناسـنامەی هەسـتی و هـی ئـەو پێشکێشـکردنی ناسـنامەی بەڵگەیـی. هەسـت لـە گـەڕان بـەدوای ناسـنامەدا بەهێزتـرە لـە ناسـنامە پێشکێشـکردن. هەردووکیـان گوزارشـت لـە مانـای بـوون دەکـەن و خوێنـەر سەرسـام دەکـەن. یـەک بوونێکـی هەسـتی و ئـەوی تـر بوونێکـی بەڵگەیـی.

کۆشیعری یەکەمت: (سەمای بەفری ئێواران – **١٩٧٩**). دوو تایبەتمەندیی گرینگی تێدایە:

یەکـەم: لـەم کۆشـیعرەدا پەخشـانە شـیعری کـوردی تـەواو دەردەکەوێـت. پێشـتر وەک تاڵـە تیشـک هەبـووە، بـەڵام وەک دەرکەوتـن ئـەم کۆشـیعرە دەسـتپێکە. دواتـر شـیعری: (هاتیـت – ی محەمـەد موکـری – گۆڤـاری بەیـان، ژمـارە (**٥٩**) **١٩٨٠** و سـووتانی ڕەنگـەکان - ی دڵشـاد عەبدوڵـڵا – گۆڤـاری بەیـان، ژمـارە (**٩٥**) **١٩٨٤** تیشـکی زیـاد و بەهێزتریـان خسـتە سـەر پەخشـانە شـیعری کـوردی.

دووەم: یەکـەم کۆشـیعری نـەوەی ئێوەیـە تـەواو لـە کەشـوهەوای شـاعیرانی پێشـە خۆیـان چووبێتـە دەرەوە و قەڵەمبازێـک بێـت بـۆ خۆجیاکردنـەوە و نوێبەخشـییەکی خۆماڵـی، لـەم کۆشـیعرەدا، شـیعری کـوردی پرسـیاری قووڵتـر لـە خـۆی دەکات.

ژیـان پـڕ بەهرەیـە، دەتوانیـت بەهـرە لـە بەهرەکانـی ژیـان وەرگریـت بـە سـوودوەرگرتن لـە تواناییەکانـت بیکەیـت بـە پاڵپشـت و نیشـانەی کارکردنـی بەرپرسـیارێتی و قوربانیـدان، ئـەم توانینـە هێزێکـی پێگەیشـتووی پێویسـتە بـۆ پـڕ ئیحاکردنـی وشـەی بەرپرسـیارێتی و قوربانیـدان. دەسـت بـە داهێنانـە جوانەکانمانـەوە دەگـرم و وەک نموونـەی بـاڵا دەیانهێڵمـەوە و دەیانهێنمـەوە بەرچـاوی نـەوەی نـوێ و خوێنـەری نموونەیـی. قـەت ناتوانـم پشـت لـە جوانییـە ڕاسـتەقینەکان بکـەم. ئەزموونـی تـۆ لەنـاو شـیعری هاوچەرخـی کوردیـدا جوانییەکـی ڕاسـتەقینەیە، گەیشـتووەتە زەینـی خوێنـەری نموونەیـی و بەهێمنـی جیهانـی خـۆی نەخشـاندووە، هانـی داوم و هـاوکاری کـردووم بـۆ جـۆش و گەڕانـی

بێســرەوت و خۆشەویســتی زیاتــرم بــۆ شــیعر و خــۆلادان لــە زمــان و فۆرمــی باوخــواز.

کاکــە جــەلال: ژیانــم خۆشــدەوێ و زۆریــش بەتاســەیەوەم، شیعریشــم یەکجــار خــۆش دەوێــت، چونکــە خوێنــی بنەچــە و خــودی خۆمــە. تــا ڕادەی توانــەوە لەناویــدا تواومەتــەوە، بــەڵام بــە دەســتی ئەوانــەی هونــەری نووســین نازانــن و قســە و قســەڵۆکەکانیانەوە ئــازاری زۆرم تێیــدا چەشــت و ســتەمیان لــێ کــردووم و بەدەســتیانەوە مانــدوو بــووم و مانــدووم. ئێمــە ئــازاری زۆری ئەوانــە دەدەیــن، کــە مەوداکانــی کارکردنــی شــیعرییان دۆزیوەتــەوە و داهێنــەرن. لــەو مەیلــە ناقۆڵایــەوە چەنــدان بەهــرە و خولیــا خانــە بــە خانــە جەســتەیان داچــۆڕا و ڕۆحیــان هەلاهــەلا بــوو، بــەڵام مــن وەک بڕواداریێــک بــڕوام بــە تۆڵــەی خودایــی هەیــە، کــە خــودا پارێــزەری هەموومانــە. ئــەوەی چاکــەی لەگەڵــدا کــردووم، لەبــەر چاومــە. ئــەوەی خراپەشــی لەگەڵــدا کــردووم. لەبیــری ناکــەم، بــەڵام هــەوڵ دەدەم لــە خۆمــی دوور بخەمــەوە. بەرانبــەر شــیعر چاوەکانــم کردوونــەوە و ئەویــش ســەیری مــن دەکات.

لــە **١٩٨٣/١/٤** تــازە چەنــد شــیعرێکی ســەرەتاییم لــە ڕۆژنامــە و گۆڤارەکانــدا بــڵاو کرابوونــەوە. لــە دەفتەرێکــی بــەرگ ئاســمانیدا بــە دڵــوداو نووســیبوومنەوە. نــاوم نابــوو: (قووڵاییەکانــی ئــا و نــا: ئــا = مــردن، نــا = ژیــان). پێشــانی یــەک لــە شــاعیرە بەئەزموونەکانــی شــارەکەم، مەدحــەت بێخــەوم دا. بــاری ســەرنجی لــە قووڵاییــەوە نەبــوو، بــە جۆرێــک ئاســتی بــە شــیعرەکان دا، هــەر هێنــدەم مابــوو خــۆم لــێ بگۆڕێــت و خــۆم بــە پاشــای بــێ تەخــت و تــاج بزانــم. ناونیشــانی دەزگای ڕۆشــنبیری و بڵاوکردنــەوەی کوردیــم وەرگــرت و چوومــە بەغــدا. لــە گــەراج تەکســییەکم بــۆ ناونیشــانی وەرگیــراو گــرت و یارمەتیــم لــە پرســگە وەرگــرت و بــەژوور کەوتــم. لــە ڕاڕەوەکــەدا ڕووبــەڕووی پیاوێکــی بــاڵا بــەرز بوومــەوە، بــە کــەم ئەزموونــی و ســادە و ســاکاریی خــۆم گوتــم: (مــن شــاعیرم و لــە هەولێــرەوە هاتــووم و دیوانــم هەیــە دەمــەوێ چاپــی بکــەم). ئەمیــش بەبــێ ئــەوەی هیــچ بایەخــم پــێ بــدا و قســەیەکم لەگەڵــدا بــکات، چەنــد هەنگاوێــک لــە مــن دوورکەوتــەوە و ســەری بــە ژوورێکــدا گــرت، بــە دەنگێکــی تەوســاوی و گاڵتەئامێــزەوە، گوتــی: (مەحمــوو، مەحمــوو ئــەو گەنجــە هەولێرییــە هاتــووە و دەڵــێ شــاعیرم و دیوانــم هەیــە). جــا نازانــم لــە هەڵزەقینــەوەی گاڵتەئامێــزی ئــەو پیــاوە بــوو، یــان هــەر خــۆی مێــوان دۆســت بــوو. منــی زۆر بــە گەرموگــوڕی وەرگــرت و لــە ژوورەکــەی خــۆی دادینــام و چایەکیشــی بــە دەســتی خــۆی بــۆ هێنــام. دەفتەرەکــەی لــێ وەرگرتــم، لێــرە و لــەوێ چەنــد لاپەڕەیەکــی خوێنــدەوە و گوتــی: (ئەمانــە شــیعر نیــن، ئەمانــە ســۆزن، بــڕۆرەوە ماڵــی خــۆت و بخوێنــەوە، تــا هەســت

نەکەیــت شــیعر پێویســتی بــە تۆیــە بینووسـیت مەینووســە، کــە هەســتت کــرد پێویســتی پێــت هەیــە بینووسـیت بینووســە). دوای تــاوێ بێدەنگــی، وەک ئــەوەی لــە شــەڕدابێ دووبــارە گوتییــەوە: (وەک گەنجێــک ئەگــەر داهێنــەر بــووی، هەرچــی یارمەتییــەک پێویســت بــوو، دەتــدەم. ئەگــەر داهێنەریــش نەبــووی، یــەک دوو بڵمــە بڵمــی کــرد، زانیــم ناڕەزایــی بــوو، بــەڵام بــە ئاڵــۆزی گوتــی، نەیهێشــت مــن تێبیگــەم). تەنیــا بــە ناونیشــانەکەی گــوت جوانــە و زۆریــش پێــی کاریگــەر بــوو، یــەک دووجــار ناونیشــانەکەی بــە چ وزە و هەســت و واقوڕمانێکــەوە لەبەرخۆیــەوە دووبــارە کــردەوە و دواتــر گوتــی: جوانــە، ئــای کــە جوانــە.

منیــش بەدڵــی شــکاو و بــێ ماڵئاوایــی لــە ژوورەکــەی چوومــە دەرەوە. لــە دەرگاوە دووبــارە تەکسییەکی تــرم گــرت و یەکســەر بــۆ گــەراج. لــە ڕێــگادا، هــەر لــە بەغــداوە تــا هەولێــر هەرچــی جوێنــی دنیــا هەیــە بــە مەحمــوود زامــدارم دا، نــەک هــەر خــۆی تــا هــەژدە پشتیشــی. ئێســتاش دەفتەرەکەمــم پاراســتووە، وەک شــیعری خــراپ و تایبــەت بــە تەمەنــی دەســت پێکردنــەوە ســەیری دەکــەم. هــەر چەنــد جارێــک تەماشــای دەکەمــەوە. ئەوجــا دەزانــم مەحمــوود زامــدار چ یارمەتییەکــی منــی تازەکــوورەی داوە و چ ڕاســتگۆ بــوو لەگــەڵ ئەزموونــی نووســین. ســوپاس بــۆ ئــەو بــە ڕەقییــە هەڵســوکەوت کردنــەی لەگەڵمــدا. بــە ڕێــگای خۆمــدا ڕۆیشــتم و درووود بــۆ ئــەو، درووود بــۆ ڕاســتگۆیی لەگــەڵ ئەزموونــی نووســین. قســەکانی بــە پیــرۆز دەزانــم. دوای ماوەیــەک کارەکــەی گواســتەوە لقــی هەولێــری دەزگای ڕۆشــنبیری و بڵاوکردنــەوەی کــوردی، بەشــی پێنجەمــی (زێــوان)م پێشــان دا، پێــی گوتــم: (حەڵاڵــزادە)ی شــیعر و شــیرپاکی نوێبەخشــی، چــاک بەســەر شــێواز و زمانــدا زاڵ بــووی.

لەگــەڵ ئــەو ســۆزە بــە جــۆش و بۆچوونــەی، کــە هەســت دەکــەم هەڵچوونــی کاتــی و پەلــەی تێدابــوو، لــە زێوانــدا هێشــتان شــێوە زار و دەربڕینــی ناوچەیــی، یــان شــێوە زاری لادێیــی بەســەرمدا زاڵ بــوو، لەســەر هێڵێکــی ڕاســت ڕاوەســتابووم، هێڵــی توانــا و هێــزی خۆڕســک. واتــە: زمانڕەوانییەکــی پەتیــم هەبــوو، بــەڵام بیرێکــی ڕووناکــی زمانــم نەبــوو.

زمانــی نووســین لــە زمانــی قســەکردن لــە دایــک دەبێــت، تەنیــا کەســە گرینگــەکان ئــەو لەدایکبوونــە دەهێننــە بەرهــەم. مــن ئەوســا ئــەو بەرهەمهێنــەرە نەبــووم. واتــە: پەیوەندیــی نێــوان ئــەم دوو ئاســتە، ئاســتی هێــزی زمــان و هێــزی بەکاربردنــم تەنیــا هەســت دەیورووژانــد.

ســەڵاح شــوان و عەبدوڵــڵا عەبــاس کۆڕێکــی شــیعرییان لــە **١٩٨٣/٢/١٦** لــە هۆڵــی بەڕێوەبەرایەتــی ڕۆشــنبیریی جەمــاوەری لــە هەولێــر پێشــکێش کــرد. لــە کۆڕەکــەدا، ئەوجــا زانیــم

ئـەو پیـاوەی لـە ڕاڕەوەکـەدا پرسـیارم لێـی کـرد عەبدوڵـڵا عەبـاس بـوو، ئـەو شـاعیرەی پێشـتر دوو کۆشـیعریم. (١ - سـێ سـەمفۆنیە و شـەش سـروود. ٢ - تـۆ لـە نێـوان کۆچـی شـەو و ماچـی ڕۆژدا)م خوێندبـووەوە و خۆشـم ویسـتبوو.

ئێسـتا خەریکـی ئامادەکردنـی سـەرجەم شـیعرەکانی خۆمـم و تەنکـە دەستکارییەکیشـم کـردوون و دوا بژارکردنمـە. بەنیـازم دەرفەتێکـم بـۆ هەڵکەوێـت چاپیـان بکـەم. لـە خوێندنـەوەی سـەرجەم شـیعرەکانمەوە زۆر بـە ڕوونـی ڕووبـەڕووی ئـەوە بوومـەوە. باڵنـدە و پەلـەوەر و ئـاژەڵ و گیانـەوەر و ڕووەک شانبەشـانی مـرۆڤ کارەکتـەری سـەرەکیی ئەدەبـی منـن و قورسـایی خۆیـان دانـاوە و بەبایەخـەوە دەرکەوتـوون و هێمـای سـادەیی جوانیـن. هەندێـک غەفڵەتـی وێنەشـم بـەدی کـرد، ئەوانیشـم چـارە کـردوون، ئـەم چەنـد دێـرەم وەک پێشـچاوییەک بـۆ نووسـیوە:

(مـن بـاوەڕم بـە ئازایـی و ئازادیـی وشـە هەیـە. ئەمـەش هەڵبـژاردەی منـە بـۆ ژیـان و ناسـینی مـرۆڤ و ئـەو بوونەوەرانـەی لەنـاو شـیعرەکانمدا زینـدوون، شـیعر لەبـارەی هەمـوو شـتێکەوە دەپرسـێت و کات و شوێنیشـی بـۆ نییـە، لـە خۆبەخولگەکردنێکـی بەردەوامـە لـە ئاسـۆ و دوورییـەك، کـە هەمووومـان هەنـگاوی بـۆ دەهاوێیـن، تـا لەناویـدا بـزر ببیـن و لـە هەسـتیاریی خەیـاڵ و شـیعرییەتدا خۆمـان بناسـینەوە. لـەم باروبـوارەدا شـیعر خاسـییەتەکانی بێگەردیـی خـۆی دەپارێزێـت و ڕێنماییمـان دەکات بـۆ قووڵکردنـەوەی هەسـتەکانمان.

مـن زیاتـر شـاعیری هەسـت و خەونـم، نـەك هـۆ و هـۆکار و ڕووداو. کاتێـك گـەردوون و ژیـان بـە هەسـت و خەونبینینـی خـۆم وێنـا دەکـەم، ئێسـتێتیکای شـێواز بـە پانایـی بـوون ڕووبـەڕووی زمـان دەکەمـەوە.

ئـەی شـیعر سـیحری حەڵاڵـت لـێ کـردووم و حەجـی وشـەم کـردووی. کەسـێکی دینـدارم بـە تـۆ، دینداریکـی سەرمەسـت و تـەواو هۆگـر پێتـەوە. ئەوەتـا ڕووناکیتـم کردووەتـە مـۆری ناوچەوانـم و بـڕوام پێتهێنـاوە، ئـەو تیشـکەی لـە شـیعردا دەردەچێـت، گەرمـم دەکاتـەوە و دەمباتـە نـاو چێـژی ژیانـی ڕاسـتەقینە. ئەمـە کتێبـی بڕواهێنـان و دوا بژارکـردن و دوا دەسـتکاری و ناوکـی ئەزموونمـە، گرینگتریـن پرسـی نووسـینی خـۆم تێیـدا داڕشـتووە. پێـش ئـەم دەستنیشـانکردنەش وەك سـەرەتای دەسـتپێکردن، چەنـد هەوڵێکـم لـە ڕۆژنامـە و گۆڤارەکانـدا بڵاوکردووەتـەوە. دەقـاودەق نەهاتوونەتـەوە نـاو ئـەم کتێبـەوە، بـەڵام گەڕاومەتـەوە لایـان و وەك گیانـی شـیعرییەت و دێـڕ و کۆپلـە و وێنـە و بیـر و وەرگرتنـەوەی بەهـرە، کردوومنەتـەوە کەرەسـتەی خـاو و لـە ئاراسـتەیەکی دامەزراوتـردا دووبـارە

بەکارمهێناونەتـەوە. واتـە: بـە شـێوەی شـاقووڵی و قووڵبوونـەوە هەمـوو ئـەو شـیعرانەی دەرخسـتووەتەوە، کـە لـە سـەرەتا و درێژبوونـەوەی نووسـینمدا ئەزموونـم کـردوون، بـە سادەییش بـە تـەك ژیانـدا تێنەپەڕیـوم. بێگومـان ئـەو ژیانـەی لێـی بـە ئـاگام و تارادەیـەك ئاسـۆ و دوورییەکانـی دەناسـم و بـڕوام پێهێنـاوە و وای لێکردووم بنووسـم).

زۆربـەی خوێندنـەوە و نووسـینم لەنـاو دانیشـتنەکانی مـاڵ و منداڵەوەیـە. نـە بێـزار دەبـم، نـە دەکەومـە بارێکـی نائاسـاییەوەش. تەنیـا هەنـدێ جـار لـە ناوەختـدا بانگـم دەکـەن. ئـەرێ قاوەیەکـت بـۆ بکەیـن، یـان میوەیەکـت بـۆ بهێنیـن. حـەزم لـەو بانگکردنـە نییـە، بـەڵام بێزاریـم بەڕوویانـەوە دەرنەبڕیـوە. تـا هەسـت بـە تووڕەییـم، یـان دڵگرانیـم بکـەن. تەنیـا قەڵەمەکـەم بـەرز دەکەمـەوە خۆیـان دەزانـن ئامـاژەی بەڵێیـە، هەروەهـا هێنـدەی شـیعریش بایـەخ بـە مـاڵ و منداڵـم دەدەم و دڵیـان ڕادەگـرم.

چەنـد سـاڵێکە تووشـی چـوار نەخۆشـیی درێـژ خایـەن، هەناسـە تەنگـی و شـەکرە و پاڵەپەسـتۆی خوێـن و لەرزەیەکـی دڵ بوویمـە. کاتێـک میـوە دادەنێـن، ئەوانـەی بـۆ نەخۆشـییەکەم زیانیـان هەیـە داینانێـن، یـان لـە پێشـە مـن نایخـۆن. نـەک مـن حـەزم بچێتـێ و نەشـتوانم بیخـۆم. لـەو بارەیـەوە زۆر دڵڕاگریـم دەکـەن، منداڵەکانـم: زمـان و ناسـنامە و ئەدەبیاتمـن.

نزیکـەی **١٠٠٠** لاپەڕەیـەک شـیعر و **٥٠٠** لاپەڕەیەکـم لەبـارەی شـیعرەوە نووسـیوە. لـە هیچیـان نـەک پەشـیمان نیـم، بەڵکـو دوودڵیـش نیـم. تەنیـا لـە هەڵبژاردنـی ئـەو پاشـناوەم نـەک هەردوودڵـم، بەڵکـو پەشیمانیشـم. وەک ئـەوەی دەسـتبەرداری ڕەچەڵـەک و شـکۆی باوکـم بووبـم، کـە برادەرێـک بـە پاشـناوەکەم نـاوم دەبـا، وەک ئـەوەی توورەگەیەکـی بزمـار بـە ڕەگـی دڵمـەوە وەبـکات وایـە، دڵـم گـران دەبێـت. نـاوی سـیانیم زۆر مۆسـیقییە. (سـەباح سـابیر حەسـەن). نازانـم ئـەو مەیلـە ناقۆڵایـە چـی بـوو فریـوی دام، ڕەنگـە ئـەوە بـێ وامزانیبێـت لـە ڕێـگای پاشـناوەوە خەسـڵەتێکی شـاعیرانە لـە خۆمـدا دەرِسـکێنم.

ئـەو شـەوەی هەرسـێکمان: نـەژاد و تـۆ و مـن دانیشـتبووین. دانیشـتنێکی ئێجـگار ڕۆشـنبیری بـوو، ئامـادەی گوێگرتـن و ئامـادەی گۆڕانیـش بوویـن. دوای هـەر گفتوگۆیەکـی ڕاسـتەقینە گـۆڕان هەیـە. هەرسـێکمان بـە هێمنییەکـی ئەدەبییـەوە لـە ئەزموونـی یەکتـری و شـیعری کـوردی دەدوایـن، بـێ خۆپاراسـتن لـەم و لـەو نموونەشـمان دەهێنایـەوە، هەروەهـا کەمێـک باسـی شـیعری بۆنەشـمان کـرد، کـە هەردووکتـان شـیعرتان بـۆ خنکانـی (ئـالان) لـە دەریـای

ئیجـەدا نووسـیبوو، مەرجـی سـەرکەوتنی شـیعری بۆنـە ئەوەیـە ببێتـە جەمـاوەری. ئـەو شـیعرانەی لـەم بۆنەیـەدا نووسـران هیچیـان نەبوونـە جەمـاوەری، چونکـی بـۆ شـاعیرەکان ئـازار نەبـوو، هەسـت بـە ئازارکـردن بـوو. واتـە: ئـازار لـە دەوروبـەر وەرگیرابـوو. هونـەری چـۆن بیروبۆچوونـی خـۆت دەردەبـڕی لـەم دانیشـتنەدا پەیڕەوکـرا. هیـچ بارگرژییـەک لـە گفتوگۆکانمـان ڕووی نـەدا. تەنیـا تـۆ گلەییەکـت لـە دەسـەڵات هەبـوو، کـە گەندەڵیـی ناقـۆڵا لـە بەڕێوەبـردن کـراوە و سـتەم و کەمتەرخەمیـش لـە خانەنشـینییەکەی خـۆت. دەسـەڵات وەک تراژیدیایـەک تێکـەڵ بـە کۆمیدیـا دەبێـت، کوردسـتان گەیشـتووەتە قۆناغێکـی پـڕ گیروگرفـت و تەنـگ و چەڵەمـەی ئابـووری و ناڕوونـی و گێـژاوی قووڵـی سیاسـییەوە .

قـەت خـەم لـەو کەمتەرخەمییـە مەخـۆ، کـە بەرانبـەر یـەک لـە داهێنـەرەکان ڕوویـداوە و قوربانیـی زۆریشـی داوە و زیندانیـش کـراوە. بـێ هیـچ دڵ لـە دڵـدان و بـەرزی و نزمییـەک، ئـەوان سـەرکردەیەکی سیاسـین و تـۆش سـەرکردەیەکی ئەدەبیـت. ئـەوان بـە بڕیـار بوونەتـە سـەرکردە. تـۆش بـە بەهـرە و سـرووش. دەسـەڵاتی ئەدەبـی لـە دەسـەڵاتی سیاسـی زۆر گرینگتـرە. بەختیـار بـە و فیکەیـەک بـە ڕوویانـدا بکێشـە. شـاعیرم دیـوە لـە ئاسـت بەرپرسـی پلـە پـازدەدا لێـوی تەتەڵـەی کـردووە. ئەمانـە نـەک ناتوانـن بێگـەرد و خـاوەن خۆبوونـی خۆیـان بـن، بەڵکـو ناتوانـن لەنـاو پانتۆڵەکـەی خۆشـیاندا ترێکـی بـە ئیسـراحەت بکـەن و تەماشـای دەوروبـەری خۆیـان نەکـەن.

کوردسـتان وڵاتێکـی ژیـان گرانـە، (منیـش لێـرەم). نـەک هـەر لـە ڕووی ئابوورییـەوە، بەڵکـو لـە ڕووی قسەوقسـەڵۆکی نامەردانـەوەش، جـۆرە ژیانێکـی سـۆفییانەم بـۆ خـۆم هەڵبـژاردووە و لـە دەوروبـەر دوور کەوتوومەتـەوە. خـۆم کـردووە بـە ناوەندێـک هەمیشـە بـۆ ئـەو ناوەنـدە دەگەڕێمـەوە و بەردەوامیـش لـە جووڵـەی ڕۆحیـدام و لەگـەڵ خۆمـدا کار دەکـەم. واتـە: لەگـەڵ نووسـین و خوێندنـەوە و خـودادا، نـە تـەورات، نـە ئینجیـل، نـە قورئـان نەیانتوانیـوە خـودا بـۆ بوونـەوەر ئیکتیشـاف بکـەن، یـان دوا وێنـەی خودامـان بدەنـێ. هەمیشـەش ئـەو بیرکردنەوەیـە خولیـام گـەرم و هەسـتیار دەکات، هەمـوو داهێنەرێـک وەک کـۆلارە هەڵدەدەمـە ئاسـمان تـا لـە ئەسـتێرەکان نزیـک ببنـەوە، داهێنـەر ئەگـەر بێگـەرد و خـاوەن خۆبوونـی خـۆی بـوو، نەبـووە پێخوسـتی دەسـەڵات، دەتوانێـت ببێتـە ئەسـتێرە.

لـەم ڕۆژانـەدا: (دڵشـاد عەبدوڵـلا) لـە ژمـارە (٣)ی گۆڤـاری (بـاران)دا شـیعرێکی پڕاوپـڕی بـڵاو کردووەتـەوە و خۆگۆڕینێکـە لـە خـۆی، وردەکاریـی گـەرم و هەسـتیاری تێـدا بـەکار

هێنـاوە، دڵـم پێـی خـۆش بـوو. حەزدەکـەم تـۆش هەوڵـدەی بیبینـی و لـەو بڕوایـەدام وەک نموونەیەکـی بـاش دڵـت پێـی خـۆش دەبێـت.

هـەر لـەم دەرفەتـەدا هەڵێـک وەردەگـرم و قسـەیەک دەکـەم: هیـچ وشـە و دەسـتەواژە و دانەپەیڤێـک ناسـوێ و لـە سـوانیدا بێـزراو نابێـت. دەبـێ ڕوانینێکـی تـر بـۆ ئـەم بۆچوونـە بەرهـەم بهێندرێتـەوە. سـوان و نەسـوان لـە هێـزی بەکاربردنیـدا دەردەکەوێـت.

دڵشـاد ناونیشـانێکی یەکجـار سـواوی بـۆ شـیعرەکەی هەڵبـژاردووە: (گۆرانییـەک بـۆ باوکـم)، کـە چەنـدان سـاڵە ترپـە و ئـاوازی ئـەم ناونیشـانانە دووبـارە دەبێتـەوە. تـا ئاسـتی سـوانێکی بێـزارکار، بـەڵام ناونیشـان لـەم شـیعرەدا هێزێکـی ئەفسـووناوی لـە بابەتـەوە وەرگرتـووە و کردوویەتـی بـە خـوێ و ڕۆنـی نانێکـی گـەرم و لـە هەمـوو سـوانێک دەربـازی کـردووە، دەڵێـی یەکـەم جـارە ئـەم ڕسـتەیە دەبیندرێـت و گیـرۆدەی ئەفسـوونی خۆیـت دەکات، شـاعیری دۆخگـۆڕ بـاری سـەرنجی لـە قووڵاییەوەیـە و هێـز دەداتـە وشـە و ئەفسـوون لـە پەیوەندیـی نێـوان وشـەکان پەیـدا دەکات و پەیوەندیـی لەگـەڵ ئاسـتی دیکـەدا دادەنێـت.

کاکـە جـەلال: سـاڵی **١٩٨٥**، کـە کۆشـیعری: (گـەرم نەبوونـەوە)ت چـاپ کـرد. هەڵـەی چاپـی تێدابـوو، داوات لـە مـن و فەیسـەڵ دێهاتـی کـرد یارمەتیـت بدەیـن و هەڵـەکان لەسـەر کتێبەکـە ڕاسـت بکەینـەوە، ئەوجـا دابەشـی سـەر کتێبخانەکانـی بکـەی. بـە سـێ دانیشـتن بـە هەمـوو کتێبەکانـدا هاتینـەوە و هەڵەکانمـان بەقەڵـەم ڕاسـت کـردەوە. ئـەو کات (ئێـوار) منداڵێکـی بچـووک بـوو، وەک کەروێشـکێکی خرپـن لەناومـان دەهـات و دەچـوو. خـودی تۆیـە، ئومێـدم ئەوەیـە بـە قووڵـی پێبـگات و لـە هەمـوو تەمەنـی لەڕووناکیـدا ئۆقـرە بگرێـت و وزەی پێبـدات.

وا بەرەبەیانـە. خەریکـە نامەکـە ئیمـزا دەکـەم و بەسـەر دڵمـدا دێمـەوە، گەرمایـی ئـەو ئاگـرەم پێـدەگات، کـە داهێنەریـی تێـدا دەسـووتێت، نیشـانەی پرسـیارێکی کـراوەش جێدەهێڵـم. قـاوەم خسـتووەتە سـەر ئاگـر، کتێبـی سـۆفیگەرێتی نیکـۆس کازانتزاکیـس، کـە جەلیـل کاکەوەیـس وەریگێـڕاوە دادەنێـم. بـۆ جـاری دووەم دەسـت بـە خوێندنـەوەی بکەمـەوە. ئـای ئەفسـوونی ئـەو کتێبانـە چەنـد بکـوژن. ئاگاشـت لـە خـۆت نییـە ناچـارت دەکـەن دوو جـار و سـێ جـار بیانخوێنیتـەوە، یـان دەبنـە کتێبـی هەمـوو تەمـەن. تەنیـا ئـەو کتێبانـەن دەتوانـن وەڵامـی پرسـیارەکانی دڵ بدەنـەوە و بەسـەر دڵیشـماندا بێنـەوە، هـەزار جـار بەسـەر دڵمـدا دێمـەوە بـۆ ئـەوەی ڕسـتەیەک بنووسـم.

٢٠١٧/٤/١٩ هەولێر

لە پەراوێزی کۆشیعری: (هەڵسانەوە)دا

مــن پێودانگــی شــیعر نووســین لــە کتێــب فێرنەبــووم، ڕوانیــن و ڕۆشــنایی نــاخ فەرمانــی پێکــردم، ئــەوەی دەیزانــم دەینووســم و هەوڵــدەدەم داهێنانــی تێــدا بکــەم، ئــەوەی ناشــیزانم بیــری لــێ دەکەمــەوە و هەوڵــدەدەم بیزانــم و لــە داهێنانــدا بــەکاری بهێنــم، زوو زووش لــە ئەزموونــی خــۆم دەپێچمــەوە و بەســەریدا دێمــەوە. هەمیشــەش مەیلێکــی زۆرم بــۆ خوێندنــەوەی زەینــی باشــی شــاعیرانی پــڕ جووڵــە و وزە هەبــووە، هەســتم کــردووە شــیعری پــڕن و شــتیان بــۆ چێــژ و فێربــوون تێدایــە. ســەرمایەی مــن ژیــان و خەیاڵمــە، ژیــان و خەیــاڵ لــە بوونــی مــن دوور نیــن، ئەگــەر ڕۆژانــە لەبــارەی ژیــان و خەیاڵــەوە نەخوێنمــەوە، یــان نەنووســم. هەســت بــە گوناهــ و دڵەڕاوکــێ و تــاوان دەکــەم.

ســاڵی **٢٠٠٤** دەزگای چــاپ و بڵاوکردنــەوەی ئــاراس. کۆشــیعری: (هەڵســانەوە)ی ســامی شۆڕشــی چــاپ کــرد. دوازدە شــیعری خراوەتــە دووتوێــی، شــیعر هەمیشــە چــاوی یەکەمــم بــووە و لــە جیهانــی ڕەش و ســپی بردوومیەتــە دەرەوە، کتێبــی دیــار و جێــی باســم بــووە، هەســت بــە پەیوەندییــە هەســتییەکانم دەکــەم و هەمــوو ئۆخــە هەســتییەکانم دەخەملێــن. کــە تــازە ســەرم لــە هێلکــەی شــیعردا جووقابــوو، شــیعرەکانی ســامی شۆڕشــم بــۆ ئەشــقی خــۆم لــە دەفتەرێکــدا یاداشــت کردبــوو. دەفتەرەکــەم نــاو نابــوو (گەنجینــەی ئەســتێران)، هەروەهــا شــیعری شــاعیرانی تــری وەک: جەلالــی میــرزا کەریــم و ئەحمــەد تاقانــە و محەمــەد حەمــە باقــی و فازیــل شــەوڕۆ و جــەلال بەرزنجــی و شــاعیرانی تریــش. ئــەم کــردارە دوو تایبەتمەندیــی هاوبەشــیان هەیــە.

١ - مانەوەی چێژ لە شیعرییەتی پڕدا.

٢ - درێژکردنەوەی هەستەوەرییەکی بەردەوام لە ناخی خوێنەردا.

کــە کۆشــیعرە چاپکراوەکەیــم بینــی، کەموکورتییەکانــی چێــژ و بیــرەوەری شــێواندم و خەیاڵــی تێکــدام، دەفتەرەکــەم پــڕ بــووەوە لــە بیــرەوەری و بنیــادی ئەقڵــی هەڵبــژاردن و گەیشــتن بــە ڕەگوڕیشــەی هۆشــیاریی ئەدەبــی و خاڵــی ناوەنــدی دەق. تەنیــا شــیعری: (بووکــی ئــاو)م لانەبــوو، پرســیاری ئەمیشــم لــە: (لوتفــی شــۆڕش) کــرد. ئەمیــش نــاوی ســەرچاوە و ژمــارەی گۆڤارەکــەی پێگوتــم و پاشــان هــەر خــۆی گەورەیــی نوانــد و بــۆی هێنــام.

هەســتێکی ڕاســتەوخۆ داوای لــێ کــردم داوا لــە بەڕێوەبــەری دەزگای ئــاراس: (بــەدران ئەحمــەد

حەبیـــب) بکـــەم. بـــە لێزیادکردنـــی هەشـــت شـــیعر، چاپـــی دووەمـــی بکاتـــەوە. پێشـــنیازەکەی وەرگرتـــم و لـــە ســـاڵی **٢٠١٢** چاپـــی دووەمـــی کـــردەوە.

دوای چاپی دووەم بە ماوەیەکی کورت، ڕێکەوتی دوو شیعری تریشیم کرد.

١ - باوەشم دە: ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە (**٥٢**)، **١٩٧٠/١/٢**.

٢ - لە دەفتەری عاشقێکی هەتاوەوە: ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە (**١٧٦**) **١٩٧٣/٧/٢٠**.

ئـــەوەی وای کـــرد ئـــەو دوو شـــیعرە لـــە ڕۆژنامـــەی هەولێـــر، ژمـــارە (**٢٧٧٠**) **٢٠١٨/١/٢١** دا بڵاوبکەمـــەوە. ئەوەیـــە، نـــەوزاد ڕەفعـــەت لـــە ژمـــارە (**٤**)ی گۆڤـــاری (بـــاران) **٢٠١٧** دا، شـــیعرێکی بـــە ناونیشـــانی: (تیـــری ئایـــرۆس)، (ئامادەکـــردووە) و بڵاوکردووەتـــەوە، داوای بـــووردن لـــە شـــیعری بێگـــەرد دەکـــەم، لـــەم نووســـینەدا دەســـتەواژەی ئامادەکـــردن بـــۆ شـــیعر بەکاردەهێنـــم.

دەســـتپێک و نـــەوا و هەڵدانـــی بانگـــەوازی شـــیعرەکەی، لـــە دەســـتپێک و نـــەوا و هەڵدانـــی بانگـــەوازی شـــیعری: (هەڵســـانەوە) وەرگرتـــووە. حـــەوت پەراوێزیشـــی بـــۆ نووســـیوە. هـــەر حـــەوت پەراوێـــز زیـــادن و شـــتی زانـــدراو و بـــاون. یـــەک پەراوێـــز پێویســـت بـــوو. کەچـــی ئەمیشـــی لـــە ئاگایـــی دوو دیـــودا نەنووســـیوە، لـــەم نەنووســـینەدا نائومێدییەکـــی ترســـناک دەبینـــدرێ. پێویســـت بـــوو ئامـــاژە بـــدات، کـــە دەســـتپێک و نـــەوا و هەڵدانـــی بانگـــەوازی شـــیعرەکەی، لـــە دەســـتپێک و نـــەوا و هەڵدانـــی بانگـــەوازی شـــیعری: (هەڵســـانەوە) وەرگرتـــووە، دەی جـــا چـــی بـــووە. ئەگـــەر ویســـتی جارێکـــی تـــر لـــە (ئاگایـــی بێگـــەرد)دا شـــیعرەکەی بڵاوبکاتـــەوە، ئـــەم ئاماژەیـــە یارمەتـــی (خۆبوونـــی) و (چییەتـــی) نووســـینی دەدات، (خۆبوونـــی) و (چییەتـــی)، تـــۆوی بـــە بڕشـــتن بـــۆ بەخشـــش و وەرگرتنـــەوەی هاوســـەنگی لەدەســـتدراو و ئاســـت پێدانـــەوەی. لەگـــەڵ ئەمـــەش یەکێتـــی بنیـــادی هـــەردوو شـــیعریش لـــە یـــەک جیـــان.

لـــە ئاگاییەکـــی بێگەردتـــردا (نـــەوزاد ڕەفعـــەت) لـــە ژمـــارە، (**١٨٩**)ی گۆڤـــاری (ڕامـــان) **٢٠١٣/٢/٥** دا، شـــیعرێکی بـــە ناونیشـــانی: (ماڵێـــک بـــە میوانـــان ڕۆشـــن)، (ئامادەکـــردووە) و بڵاوکردووەتـــەوە. ناونیشـــانەکەی لـــە لاپـــەڕە (٦٦)ی کۆشـــیعری: (شـــەڕی چـــل ســـاڵە — ســـەباح ڕەنجـــدەر)، **٢٠٠٥** چاپخانـــەی وەزارەتـــی پـــەروەردە، هەولێـــر. وەرگرتـــووە.

(مرۆڤی خەیاڵپەروەریش
بەناو دەغڵدا دێت و ڕێگای دەکرێتەوە
ڕەنگی دەرگای ماڵە دانیشتووان ڕۆشنەکەی
لە دڵی نیشت).

قسـەی سـووڕاندووە و بـە هێـز و تەوژمـەوە هەوڵـی بەرهەمهێنانـی چەواشـەکاری دا. بـۆ ئـەوەی، وەرگرتـن، یـان گواسـتنەوە، یـان قۆپیەیەکـی ناقـۆڵای لەبـن خـوری حەفـت سـاڵان بشـارێتەوە، لەمـلا و ئـەولادا هەقیقەتەکـەی ڕێـک سـەد و هەشـتا پلـە هەڵگەڕاندووەتـەوە و مایکرۆفۆنێکـی شـەش دەمیشـی بـە دەسـت و دەمـەوە گرتـووە.

لـە هـەر دانیشـتنێکیدا، کـە هەسـتی کردبێـت ئامادەبوویـەک بایەخـداره بـە شـیعری مـن. ناونیشـانەکەی خـۆی و ئـەم دوو ڕسـتەیەی منـی وەک بەهانـە و بەراوردێـک هێناوەتـەوە و لۆمـە و سەرزەنشـتی کـردووم و گوتوویەتـی: (سـەباح لـە منـی وەرگرتـووە.)

لـە بەرەنجامـی ئـەم قسەوقسـەڵۆکە و ئامادەبوونـی لـە دانیشـتنێکیدا: (فەرهـاد پیربـاڵ) لـە ٢٠١٧/٦/١ تەلەفۆنـی بـۆ کـردم، (بـە پەیبردنێکـی زیرەکانـەوە) گوتـی: بیرێـک لـە ناواخنـی ئـەم یارییـە بـە نەخشـە و پـلان و پیلانـە بێهێـز و بێتوانـا و چەواشـەکارییە بکـەرەوە، گوتیشـی: ئـەو شـاعیرانەی لـە بارەیانـەوە دەنووسـیت. تـۆ زیاتـر پەیوەسـتبوونێکی ڕۆحیـت لەگـەڵ شـیعردا هەیـە و بـەرەو خاڵـی بـالات بـردووە، بیرێـک لەمـەش بکـەرەوە، پێویسـتە تـۆ لەبـارەی شـاعیرە هـەرە داهێنەرەکانـەوە بنووسـیت، هەروەهـا ٢٠١٧/٨/١٦ بـۆ هەمـان مەبەسـت: (حەکیـم مـەلا سـاڵح)یش پەیوەنـدی پێوەکـردم.

ئـەم دوو پەیوەندییـە تەلەفۆنییـە بـووە هـۆکاری ئـەوەی مێـژووی نووسـینی شـیعرەکان تۆمـار بکـەم و سـەرچاوەکانیش دەستنیشـان بکـەم، بـەڵام مـن بـۆ لۆمـە و سەرزەنشـت و تەنگپێهەڵچنیـن نـا. تەنیـا بـۆ ئـەوەی بیرێـک لـەوە بکاتـەوە ئایـە ئـەم کردەیـە دەبێتـە هێمـای چـی، زۆریـش سەرسـامم بـەم شـێوە ڕێکخسـتنە تایبەتییـەی: (ڕاسـتگۆیی دلێرانـە) و (بنیـادی بیرکردنـەوە) و (ئیـرادەی دروسـتکردنی چەواشـەکاری).

دەستنیشـانکردنی مێـژووی نێـوان **٢٠٠٥** بـۆ **٢٠١٣**، ڕێـک سـەد و هەشـتا پلـە هەقیقەتەکـە دەگەڕێنێتـەوە دۆخـی بەتاڵکردنـەوەی پڕوپاگەندەکـە، هـەم داوەر و تاوتوێـکاری چۆنیەتـی ڕوودانـی پرسـەکان و هەمـوو شـتێک بـە جوانـی ببینـە.

ئـەم ئاماژەیـەم تەنیـا بـۆ ئەمـە دا بڵێـم: بـۆ پڕوپاگەندەکـردن بـەرەو هەڵـە خوێندنـەوە، یـان بـۆ لەکەدارکـردن، یـان گومـان خسـتنە سـەر ئەزموونێـک. لەسـەر گوریسـێکی بـە گرێوگـۆڵ و کورتـدا یارییەکـی بەتاڵـی کـرد و هـاوڕا و پێـڕ و هاودەنگـی بـۆ کـۆ نەکرایـەوە و تەنیـا خـۆی بینـی وەک مێروولەیەکـی قـاچ شـکاو پشتاوپشـت هەنـگاو هەڵدەهێنـێ، ئەگـەر پێناسـەیەکی تاڕادەیـەک ورد لـە ڕووبەڕووبوونەوەیەکـی خودیـدا بخەینـەڕوو، ئـەو بـارە چ مانـا

و لێکدانەوەیەکــی دەبێــت و ئــاکاری چ کلتوورێــک ئاشــکرا دەکات، هەروەهــا لــە هونــەری وردەکاریــی ویژدانــدا بــراوەی خەڵاتــی ســڵکردنەوەی (وشــە) لــە (وشــە) دەبێــت. دەشــمەوێ لــە ڕامانێکــی هەســتیار و فــۆرم و تەکنیکێکــی پەیڕەوکــراودا دەســتکاری مــەودا و مانــای پەندێکــی بــە (مــاک) و (ڕەگ) بکــەم و ڕووبــەڕووی نیگەرانییەکــی زۆرتــری بکەمــەوە.

هەتــا خــاوەن خەرمــان ڕاوەدووی هەراســانکاری نــا، هەراســانکار خــاوەن خەرمانــی هەراســان کــرد. خەرمانــی گــەورەش هەمیشــە هەراســانکاری بــە دەورەوەیــە. ئــەی شــیعری بێگــەرد، داوای لێبووردنــت لــێ دەکــەم. جــار جــارە دێمــە ســەر ســەکۆی (ناچاری)یــەوە. پەیوەندیــی ڕایــەڵ و تانوپــۆی گوتــەزای باپیرانــە: ئــەوە نوێــژە، بــەری درێــژە، هەمــوو شــتەکان ڕابردوویەکــی نادیاریــان نییــە و پێیانــدا هاتوومەتــەوە. بــۆ ئــەم وردە پرســانە کتێبێکــم بەناونیشــانی: (مــەودای مانــا) نووســیوە و لەســەر ســەکۆی (ناچاری)یەکانــدا وەســتاوم، ئــەوەی ویســتوومە نووســیومە، ئــەو شــوێنانەی هەڵــەم تێیانــدا کــردووە، پێیانــدا هاتوومەتــەوە و پێداچوونــەوەم بۆیانکــردووە. ســەرەتا و کۆتایــی هــەر نووســینێکیش خوێنەرەکەیەتــی، خوێنــەری نموونەیــی تەنیــا ڕووکاری بابــەت ڕێنمایــی نــاکات، بــە هیــچ پێودانگێــک هەڵــە و چەواشــەکاری وەرناگرێــت، نامۆیــی لــە هەقیقەتیــش نــاکات، فــەزای زاڵ ماکــی داهێنــان و ڕەگــی داهێنــەرە، هەروەهــا مــاک و ڕەگ جیهانــی دەق و جیهانــی خوێنەریشــە، هــەم کلیلــی ناســینی دنیاشــە.

ئــەوەی خوێنــی بــە گەرمــی لــە جەســتەی دنیــا هێشــتووەتەوە، ناکۆکیــی نێــوان بوونەوەرەکانــە، نــەک دژایەتــی. ناکۆکــی چــاوی مــرۆڤ دەکاتــەوە. دژایەتیــش هەمــوو شــتێک لــە چــاو نزیــک دەکاتــەوە تــا تــەواو بــەری چــاوت دەگــرێ، ئەوەنــدە خۆخــوازت دەکات، تەنانــەت ناولەپــی خــۆت و ناوچەوانــی خوداوەندیــش نەبینــی. ئەمــە خەســڵەتی یەکــەم و کۆتایــی دژایەتییــە. دژایەتــی بایەخــی زۆری لــە دەســت داوە و ناکۆکیــش بایەخــی زۆری بــە دەســت هێنــاوە.

دژایەتــی ئاراســتەیەکە لــە مەودایەکــی کورتــدا تیــر و هێڵەکــەی بــۆ خــودی خراپــەکار ئاراســتە دەبێتــەوە و لەنــاو تیــر و هێڵەکــەدا ڕایدەگرێــت و وەک شــەرمەزارێک دەیهەڵێتــەوە، ئەگــەر بچینــە (ناوەنــد) و ســەرنجێک لــە بەردەوامێتــی مێژوویــی بدەیــن، دەگەینــە ڕەگوڕیشــەی هۆشــیارییەوە، ئاخــۆ ئــەدەب و داهێنــان چییــان دەوێ، چۆنیــش دەتوانیــن ئــەو (شــوێن) و (کات)ە بپارێزیــن، کــە جیهانــی نموونەیــی ناخمــان پێــی ســپاردووین. خــودا خــۆی دەمانپارێزێــت و داهێنــان و جیهانــی نموونەیــی ناخمــان، بەهــا و ئامــرازی پێوانــەن.

کانوونی دووەمی ٢٠١٨ هەولێر

خاڵ لە هێڵی یاداشتدا

خـۆم لـە پێشـەکی پاراسـتووە، چونکـە ثیمـە: (ڕامانـی سـەرەکی) نووسـین دەکـوژێ و ڕەزامەنـدی خوێنـەری نموونەیـی وەرناگرێـت، ناشـبێتە ڕووداو لـە نووسـیندا.

حوزەیرانـی ١٩٨٨ نامیلکـەی (زێـوان)م چـاپ کـرد، دانەیەکـم پێشـکێش بـە: (ئیسـماعیل بەرزنجـی) کـرد، گوتـی: دوو دانـەی تریشـم بـدەرێ، یـەک بـۆ کتێبخانـەی: (محەمـەد مەولـوود مـەم) و ئـەوی تـر بـۆ: (دکتـۆر مـارف خەزنـەدار).

پێشـتر: (محەمـەد مەولـوود مـەم)م بەهـۆی: (دکتـۆر ئـازاد حەمـە شـەریف)ەوە دەناسـی و پیاسـەی دوورودرێژمـان لـە شـەقامەکانی هەولێـر کردبـوو، لـە چایخانـەی: (شـەوانی هەولێر)یـش چەنـد جارێـک بـە سـێ قۆڵـی دانیشـتبووین و چەنـد جارێکیـش لەماڵـەوە نـان و نمەکمـان کردبـوو، (دکتـۆر ئـازاد حەمـە شـەریف) لـە ژمـارە (١٨٣)ی سـاڵی ٢٠٠٤ لـە گۆڤـاری (کاروان)، بابەتێکـی نووسـیوە بەسـەر نـاوی: (چـۆن مەمـم ناسـی) باسـی ئـەو دانیشـتنانە دەکات و بۆچوونـی مەمیشـی لەبـارەی منـەوە هێناوەتـەوە و دەڵێـت: (هـەر لـەو دانیشـتنەدا گفتوگۆیـەک دەربـارەی چیرۆکـی (دۆزینـەوە) لـە نێـوان کاک (سـەباح ڕەنجـدەر) و (مـەم) دروسـت بـوو، کاک سـەباح بـە وردی پرسـیاری لەسـەر چیرۆکەکـە لـە (مـەم) کـرد و باسـی لـە لایەنـی بەهێـز و کاریگـەری چیرۆکەکـەی (مـەم)ی کـرد. (مەم)یـش لـە کاک (سـەباح)ی پرسـی: (تەمەنـت چەنـدە). ئەویـش گوتـی: (نـۆزدە سـاڵ). (مـەم) پێـی گـوت: (تەمەنـی ڕۆشـنبیریت پێـش تەمەنـت کەوتـووە و ئومێـدی زۆرم بـە لاوی وەکـو ئێـوە هەیـە بـاری ئەدەبیمـان بـەرەو داهێنـان بـەن).

لـەو چـل و ئەوەنـدە سـاڵەی تێکـەڵ بـە ناوەنـدی ڕۆشـنبیری کـوردی بوویمـە، پیـاوی ئـاوا لەخۆبـووردووی وەک: (محەمـەد مەولـوود مـەم) و (عەبدوڵـلا سـەڕاج)م نەناسـیوە، بـەو شـێوە پاکـە و لـە دڵ و گیانـەوە پاڵپشـتی بەهـرە و لێهاتوویـی لاوان بکـەن و دڵ و گیانیـان بـە داهێنانیـان خـۆش بێـت و پێکهاتەیەکبـن لـە ویسـت، جـۆر و نموونـەن.

دوای چەنـد ڕۆژێـک لەگـەڵ: (ئیسـماعیل بەرزنجـی) ڕێکەوتـی یەکمـان کـرد و گوتـی: (دکتـۆر مـارف خەزنـەدار) پێـی خۆشـە بتبینێـت، ناونیشـانی ماڵەکـەی دامـێ، ئەوسـا هەولێـر

شــارێکی وەک ئێســتا قــڕ ئاڵــۆز نەبــوو، بــە ئاســانی شــوێنە دەستنیشــانکراوەکان دەدۆزرانــەوە.
عەســرانێک زۆر بــە شــەرمەوە بــەرەو ماڵیــان بــەڕێ کەوتــم، دەرگای حەوشــەیان کرابــووەوە. بەرانبــەر دەرگا لەبــەر هەیوانەکــەی لەســەر ئەســکەمبیلێکی تەختــە دانیشــتبوو، لبادێکــی ســپی نەخــش قاوەیــی، لەســەری ڕاخــرا بــوو، کۆمەڵێــک گوڵــدان لــە دەوروبــەری داندرابــوون، دیاربــوو تــازە ئاودرابــوون، لەگــەڵ شــەربەیەک، کــە تافتەیەکــی ســپی بەســەر دەمــی شــەربەکەدا دادرابــوو، ژێرەوەشــی لەنــاو بارســتێک قومــی تــەڕ دابــوو، پیاوێکــی پــرچ و ســەر و ســمێڵ، ڕەش زیاتــر لــە ســپی شــکۆدار فەرمــووی لــێ کــردم. کتێبێکــی بەدەســتەوە بــوو، بــە قەڵەمــی ســوور هێڵــی بــە ژێــر چەنــد بڕگەیەکــی دادەهێنــا. کتێبەکــە هــی: (حوســێن مــەردان) بــوو. بەناونیشــانی: (الأزهــار تــورق داخــل الصاعقــة). دوای بەخێرهاتــن و یەکترناســین. گوتــی: (چــاو و دڵــم بــە بەهــرە و لێهاتوویــی لاوان ڕوون و گەرمــە). پێشــتریش شــاعیرانی لاوی هەولێــر بــەردەوام ســەردانیان کــردووم. وەک: (جەمیــل ڕەنجبــەر و عەبدوڵــڵا پەشــێو) و زۆرانــی تریــش.

دیــار بــوو (زێــوان)ی خوێندبــووەوە، چەنــد پارچــە کاغەزێکــی باریکیشــی بڕیبــوو لــە نێــوان لاپەڕەکانــی دانابــوو گوتــی: لەدایکبوونــی شــاعیرێکی داهێنــەری تێــدا بــەدی دەکــەم، بــەرەو بــە نوێخــوازی شــیعری کوردیــی بــدات. نوێخوازیــش جووڵێنــەر و دیارینەکــراوە، هەڵوێســت و بۆچــوون و کرانــەوەی خۆتــە، هەرچــی ڕێنماییەکــی لــەو دانیشــتنەدا کــردم. دواتــر بەپێــی هەڵکشــانی ئەزمــوون، هەمــووی لــە کات و شــوێن و جێــی خۆیــدا ڕاســت دەرچــوون.

مــن لەســەر بەرگــی زێــوان نووســیبووم (چامــە). ئــەوەی زۆر جێــگای ســەرنج بــوو بــۆ مــن. گوتــی: زێــوان چامــە نییــە. (ڕۆمانــە شیعر)ــە، هەرچــی شــتێک لــە هەقیقەتــەوە بیلێــی زەرەرت پێناگەیەنــێ. لــە کــەم ئەزموونــی و ڕۆشــنبیری ســاکارم، یەکــەم جــار بــوو دەســتەواژەی ڕۆمانــە شــیعرم گــوێ لــێ بێــت و ببیســتم. ئــەو کات مــن چەنــد ڕۆمانێکــی کــوردی و چەنــد ڕۆمانێکــی وەرگێــڕدراوم بــۆ کــوردی خوێندبــووەوە. دیارترینیــان (شــار)ی حوســێن عــارف و (براکــوژی) نیکــۆس کازانتزاکــی بــوو، عەبدولکەریــم شــێخانی بــە کوردییــەک، کــە خولیاکانــی زمانــی دەهێنــادی و خەیاڵمــی هێنــادی، کردبــووی بــە کــوردی.

ســاڵی **٢٠١٢** دکتــۆر عەبدوڵــڵا ڕەحمــان کتێبێکــی بەناونیشــانی: (ڕۆمانــە شــیعر: مێــژوو و ســەرهەڵدان) چــاپ کــرد. لــەم کتێبــەدا (زێــوان) بــە یەکــەم ڕۆمانــە شــیعری کــوردی دەستنیشــان کــراوە.

کــە لــەلای هەســتام و بــڕۆم تــا دەرگای حەوشــە لەگەڵــم هــات و خانەدانانــە بەڕێــی کــردم

و گوتــی: (دیاربــە و قەتیــش لــە دەرگا مــەدە). دوای ماوەیەکــی کــورت ئــەو ماڵــە بــووە ماڵــە بــاوک و تــا کۆچــی دوایــی بــەردەوام هاتوچــووم کــردووە. زووش گوتــی: تــۆ دووەم ئەدیبــی دەبیتــە کــوڕی مــاڵ. یەکــەم کــوڕی مــاڵ: (دڵشــاد مەریوانی)یــە. ئــەو کات شــەهید نەکرابــوو. گوتیشــی: هــەر کتێبێکــت پێویســت لــە کتێبخانەکەمــدا، بــە بــێ دیاریکردنــی کات بیبــە و پرســم پــێ مەکــە. بــەس دوای گەڕانــەوەی لــە شــوێنی خــۆی دایبنێــوە و جێگۆڕکێــی پــێ مەکــە. بــۆ ماوەیەکــی دوورودرێــژ لــەو ماڵــەدا هەمــوو چوارشــەممان کــۆڕی ئەدەبــی دەبەســترا. چــا و قــاوە و خۆشــاو و جۆرەهــا شــیرنەمەنیش ئامــادە و پێشــکێش دەکــرا.

دوای خوێندنــەوەی بابەتەکــە ئامادەبــووان گفتوگۆیــان لەبــارەی بابەتــی پێشــکێش کــراو دەکــرد. یــەک لــەو چوارشــەممووانە بەخــت یــارم بــوو، بــێ ئــەوەی بۆچوونــی مــن وەربگرێــت، دوای کۆڕەکــە گوتــی: چوارشــەممەی داهاتــوو ســەباح دەقێــک دەخوێنێتــەوە. بــۆ هەمــوو کۆڕەکانــی داهاتــوو، لــەدوای کــۆڕەکان دەیپرســی چوارشــەممەی داهاتــوو نــۆرەی کێیــە و کــێ ئامادەیــە، ئامادەیــی ئەدیبەکــەی وەردەگــرت، بــەڵام ئامادەیــی منــی وەرنەگــرت و یەکســەر ڕایگەیانــد چوارشــەممەی داهاتــوو فلانــە.

لــە بەرگــی حەفتەمــی: (ڕۆژگاری مــن - **٢٠١٤**) لــە لاپــەڕەی **(٢١٢)** ئامــاژەی بــەم کــۆڕەی مــن داوە، لــەدوای خوێندنەوەکــە: (محەمــەد موکــری و ســەلاح شــوان و فیکــرەت عــزەت) گفتوگۆیــان لەبــارەی شــیعرەکەمەوە کــرد، بۆچوونەکانــی ســەلاح شــوان لەبــارەی زمــان و شــیعرییەت و شــێواز لــە شــیعری درێــژدا کامــڵ و پێوانەیــی و فــرە زانیــاری بــوون. نــەک بــۆ مــن، بەڵکــو بــۆ تــەواوی ئامادەبــووان.

هــەر لــەو ماڵــەدا چەنــد ئەدیبێکــم ناســی. وەکــو باوکێکیــش هەمیشــە ڕێنمایــی ئەدەبــی و ژیانــی کــردووم و ســوودمەند بوویمــە لــە ڕێنماییەکانــی. بەشــێک لــە ئەدەبــی کلاســیکیم بــە چاوڕوونــی ئــەو و لــە ڕێــگای کتێبخانــەی ئــەوەوە ناســی.

لــە ناوەڕاســتی نــەوەدەکان، کــە گەمارۆیەکــی کوشــندە و پەلوپۆشــکێن لەســەر خەڵکــی کوردســتان هەبــوو، خواردنــی بــاش لــە هەمــوو ماڵێــک دەســت نەدەکــەوت. ڕۆژێــک مێوانــداری: (پیربــاڵ مەحمــوود) و منــی کــرد. خوانێکــی شــاهانە خەملابــوو. مــن کــە خواردنەکــەم بینــی پێــم نەخــورا و هاوســەر و منداڵەکانــم هاتنــە پێــش چــاوم. وەک ئــەوەی هەســتی شەشــەمی کاری کردبێــت و پێــی گوتبێــت مێوانەکــەت لــەم حــاڵ و بــارە لاســەنگە دایــە. لەســەر خوانەکــە هەســتا و دوای ماوەیەکــی کــورت هاتــەوە گوتــی: ســەباح بــە بنیــادی بــۆ ماڵــەوەم نــارد.

ئـەوەی لەسـەر خوانەکـە بـوو، بـە زیـادەوە بـۆ منداڵەکانمـی ناردبـوو.

دوای نـان و چـا و قـاوە. دیوانـی: (محەمـەد سـاڵح دیـلان)ی هێنـا و گوتـی: هـەر یەکەمـان شـیعرێکی ئـەو شـاعیرە بلیمەتـە بخوێنینـەوە. پێـش ئـەوەی ئێمـە بچیـن، دیاربـوو شـیعرەکانی دەستنیشـان کردبـوو. بـەوە زانیـم لـە نێـوان هـەر شـیعرێکدا پارچـە کاغەزێکـی سـپی دانابـوو، خـۆی شـیعری: (سـلێمانی)، پیربـاڵ مەحمـوود شـیعری: (بێخـودی شـاعیر). منیـش شـیعری (شـێخ مەحمـوودی زینـدوو).

بـە پیربالـی گـوت: تـۆ ئیلقـات نـەرم و بەهێـزە، بـەڵام ئـەو شـیعرەت لەنـگ خوێنـدەوە. ڕای لـە خوێندنەوەکـەی منیـش نەبـوو، هەسـتم کـرد ڕێکخسـتنی ئـەم دانیشـتنەی بـۆ ئـەوە بـوو توانایـی دیـلان بـە مـن ئاشـنا بـکات. هـەر لـەم دانیشـتنەدا بـە باشـی لەبـارەی ئەزموونـی: (ئەحمـەد تاقانـە و ئەنـوەر قـادر محەمـەد و فەرهـاد شـاکەلی) دوا، وەک شـاعیر و وەک لێکۆڵـەر.

بـۆ نووسـینی: (مێـژووی ئەدەبـی کوردی)یەکـەی داوای هـەر دوو بەرگـی چیرۆکەکانـی: (محەمـەد مەولـوود مـەم)ی لـێ کـردم. گوتیشـی خـۆم هەمـە، بـەڵام قوتابییـەک بـۆ کاری زانسـتی بردوونـی و نەیگەڕاندووەتـەوە. ڕێکەوتنەکەمـان دەکەوتـە **٢٠٠١/١/١٥**. ئـەم ڕێکەوتـە منداڵێکمـان خـودا بەخشـی. بـەو هۆیـەوە لـە بەڵێنەکـەم دوا کەوتـم. **٢٠٠١/١/١٨** کتێبەکانـم بـۆ بـرد. پێـش ئـەوەی بەخێرهاتنـم بـکات و کتێبەکانـم لـێ وەرگرێـت. گوتـی: تـۆ بیرکردنـەوە و هەڵکەوتـی ئەوروپیانـەت هەیـە و زۆر باپەنـدی بـە قسـە و بڕیـاری خـۆت، بـۆ دوا کەوتـی. منیـش واقیعەکـەم پێگـوت و گوتـم لـەدوای سـێ کیـژان، کوڕێکمـان لـە دایـک بـوو، ئەمەیـە هـۆی دواکەوتنەکـەم. بزەیەکـی شـادمانی لـە دەموچـاوی گـەڕا و پیرۆزبایـی و سوپاسـی خـودای کـرد، بـرادەرە هەڵبژاردراوەکـەی کەسـێکی کەمتەرخـەم نییـە. هەمـان کات دایـە (سەعدییە)سـێ پاکـەت شـیرینی لـە سـوپەر مارکێتەکـەی نزیـک ماڵیـان کـڕی و گوتـی: لـە جیاتـی مـن لـە کۆڵانـی خۆتـان، خـۆت بەسـەر منداڵانـی دابـەش بکـە. ئەمـە کـوڕەزای منـە. خەزنەداریـش گوتـی: باجـی دواکەوتنەکـەت ئەوەیـە، مـن نـاوی لـێ دەنێـم، لەگـەڵ ئـەوەش بۆچوونـی خـۆی زاڵ نەکـرد، ڕەزامەنـدی مـن و هاوسـەرەکەمی وەرگـرت، ئینجـا نـاوی نـا (یـاد)، ئێسـتا تەمەنـی هـەژدە سـاڵە و حـەزی لـە فڕۆکەوانییـە.

* * *

لـە ژمـارە (٤٣)ی **١٩٩٧/٩/١٨** لـە (برایەتـی پاشـکۆی ئەدەبـی)، برادەرێکـی ڕاهێنـدراو و

بەنازپەروەردەکـــراو بـــە شـــەکر و شـــیر بـــۆ پەلامـــار و کاری تایبـــەت و دەستنیشـــانکراو. نووســـینێکی نووســـی بەناونیشـــانی: (زەقبوونـــەوەی خـــود لەنـــاو وەهمێکـــدا). لـــە لایـــەن ئـــەو و برادەرانـــی تـــرەوە، زیاتـــر پـــازدە نووســـینی بەکـــوردی و عەرەبـــی بـــەدوا داهـــات، دەســـتەوایی و ڕێکەوتنێـــک لـــە نێوانیـــان پەیـــدا بـــوو، لـــەم نووســـینانەدا ســـەد و حەفتـــا و دوو قســـەی ناقـــۆڵا و ناشایســـتەیان پێگوتـــم. یـــەک لـــەو برادەرانـــە خەســـڵەتی مرۆڤیشـــی لـــێ ســـتاندبوومەوە وەک: (ئـــاژەڵ) دەستنیشـــانی کردبـــووم. منیـــش لـــە ژیانـــی ئەدەبیـــم ڕێکەوتـــی لـــەوە دڵخۆشـــترم ڕووبەڕوونەبووەتـــەوە. ئاســـتی لـــەم جـــۆرە و نزیـــک لـــەم جـــۆرە، بەرهەمـــی منیـــان بـــەدڵ نەبێـــت. ئێســـتاش ئەگـــەر لـــە شـــەقام ڕێکەوتـــی ئـــەو بـــرادەرە بکـــەم بـــێ ویســـتی خـــۆم، لـــە هێـــزی ئەدەبـــی بێگـــەردەوە خەندەیەکـــی ڕەزامەنـــدی دەمگرێـــت و تـــا ئەوپـــەڕی دڵخـــۆش دەبـــم، خۆشـــییەکە هیـــچ خۆشـــییەک پێـــی نـــاگات، دەبـــێ سوپاســـی خـــودا و هـــەر ســـەد و چـــل و چـــوار هـــەزار پێغەمبـــەر بکـــەم. ئـــەم ئاســـتە بازاڕیانـــە بەرهەمـــی منیـــان بـــەدڵ نەبێـــت، خـــۆ ئەگـــەر بەرهەمـــی منیـــان بـــە دڵ بێـــت، دەبـــێ گومـــان لـــە توانایـــی ئەدەبـــی خـــۆم بکـــەم.

ئـــەم ئاماژەیـــەم تەنیـــا بـــۆ ئـــەوەدا، دوای ئـــەوەی قوڕولیتـــەی ئـــەم گەلەکۆمەکییـــە نیشـــتەوە، **١٩٩٧/١١/١١** خەزنـــەدار تەلەفۆنـــی بـــۆ کـــردم، نیـــوەڕۆ وەرە لای مـــن نانێـــک بـــە یەکـــەوە بخۆیـــن. کـــە چـــووم دوو قوتابـــی قۆناغـــی دکتـــۆرای لا بـــوون وانـــەی پـــێ دەگوتـــن، ناویـــان: (محەمـــەد) و (شـــنۆ) بـــوو، ئەوانیـــش لـــە خوانەکـــەدا بەشـــداربوون، هەمـــوو ئـــەو ڕۆژنامانـــەی لەســـەر یـــەک کەڵەکـــە کردبـــوون، کـــە نووســـینەکانی تێـــدا بڵاوکرابوونـــەوە. بـــە زمانێـــک، زمانـــی فەرمـــان گوتـــی: پێڵاوەکانـــت لـــە پـــێ مەکـــەرەوە و بـــڕۆرە ســـەریان و بـــەرز ڕاوەســـتە، منیـــش زەردەخەنەیەکـــی شـــەرمنم بـــۆ کـــرد و گوتـــم، ببـــوورە، گوتـــی: ئاخـــر هەمـــووی گێرەشـــێوێنی ئەدەبـــی و بەدگۆیـــی و قسەهەڵبەســـتن و تانـــە و جوێنـــن بـــۆ تـــۆ و ئەدەبـــی تـــۆ. گوتـــم: لەپـــاڵ بەدگۆیـــی و قسەهەڵبەســـتن و تانـــە و جوێنەکانـــی ئـــەوان، بابەتـــی نووســـەرانی تـــری تێـــدا بڵاوکراوەتـــەوە بـــە شـــکۆوە باســـی ئەدەبـــی کـــوردی دەکـــەن. یەکپـــێ لـــە شـــوێنی خـــۆی هەســـتایەوە و دەســـتی لەســـەر شـــانم دانـــا. گوتـــی ئـــاوا بـــە گەورەیـــی لـــە ئـــەدەب گەیشـــتووی و ڕوونبیـــن و لێبـــووردەی، بۆیـــە ئـــەو بـــێ ســـەرەتا و کۆتاییانـــە ئـــاوا تووشـــی هیســـتریا بوونـــە.

لەنـــاو کتێبخانەکەیـــدا لەگـــەڵ کتێـــب، کەلوپەلـــی بەنـــرخ و دەگمەنـــی دانابـــوون. کووپێکـــی چـــای پێشـــکێش کـــردم، کـــە لـــە ڕووســـیا لەگـــەڵ خـــۆی هێنابوویـــەوە و وێنـــەی پووشـــکینی لـــە

قەدی نەخش کرابوو، زیاتر لە چل ساڵ بوو پاراستبووی، گوتی: ئەمەش یەکێکە لە ئازاردراوەکانی سەر زەوی و تۆش بەهێزبە تا دەکوژرێی و ئازادانە بە دوای خەونەکانتدا بڕۆ.

من خۆم ناسیوە و خۆم دۆزیوەتەوە، مرۆڤ کە بڕوای هەبوو. هەرچی بڕوایەک بێت. خۆی دەناسێت و خۆی دەدۆزێتەوە. من بڕوام بە شیعری پاراو و بێگەرد هێناوە. بڕوا وات لێدەکات بزانی لە شوێنەکاندا لە کوێی و کامە (خۆت)ی.

پاشماوەیەک کۆشیعری: (ڕووەکەکانی خواوەند)م چاپ کرد. دانەیەکم پێشکێش کرد. تەماشایەکی ورد و هەڵگێڕ و وەرگێڕی کرد و گوتی: شیعرەکان حەزی مرۆڤیان تێدایە و کاریگەرن. چەتری شێوازی ئەفسوونکاری بەسەر خوێنەرانیان هەڵدەدەن و بەرەو قوڵاییان دەبەن. تۆ شەرم لە جیهانی شیعری خۆت دەکەی، بەڵام چاپەکەی زۆر سادە و سەرەتاییە و خوێنەر هاندادات بۆ خوێندنەوەی.

دوای ماوەیەک نووسینێکی نووسی بەناونیشانی: (خەونی خودایی لە کۆشیعری ڕووەکەکانی خواوەند) دا، لە ژمارە (٤٥)ی **٢٠٠٠/٣/٥**ی گۆڤاری (ڕامان) بڵاوی کردەوە. لەگەڵ شیعری نوێ کۆک نەبوو، لە گۆڤاری (ڕامان)، ژمارە (١٤٨)ی **٢٠٠٩/٩/٥** بابەتێکی نووسیوە بەناونیشانی: (هەندێ بیرەوەری ڕۆژنامەگەری و من و ڕامان) دان بەوە دادەنێ ناوەندی ڕۆشنبیری کوردی چاوەڕوانی ئەوەیان لێ نەکردووە لەبارەی شیعری نوێوە بنووسێت، چونکە تایبەتمەندە لە شیعری کلاسیکی. لە وتارەکەیدا نووسیویەتی: (بەمجۆرە ئەو پارچە شیعرەی (سەباح ڕەنجدەر) کەوتە ناو ئەو چەند شیعرەی لاوانی سەردەم نووسیویانە و شیعرەکەم بەدڵ بوو).

❊ ❊ ❊

سێزدەساڵ و هەشت مانگ و یازدە ڕۆژ لە گۆڤاری (ڕامان)دا کارم کردووە. لە ژمارە (**٣**) تا (**١٥٣**)، ئەو کاتەی کارکردنەم چ وەک تەمەن و چ وەک توانایی ئەدەبی دەبێتە قۆناغی گەشەی تەمەن و ئەدەب. یاداشتی ئەم ماوەیەم بە پەڕی نووسیوە و لە نامیلکەیەکی سەربەخۆدا چاپی دەکەم. (ئازاد عەبدولواحید) سەرنووسەری گۆڤارەکە بوو، بەیانی: **٢٠٠٨/١٠/١٠** سەرێکی کێشا ژوورەکەم و گوتی: وەرە قاوەیەکم لەگەڵدا بخۆرەوە. من ئەو پیاوەم قەت ئاوا برینەدار و هەناسە توند نەبینیبوو. دەموچاوی تەواو نائاسایی

بــوو، لەناخــەوە هــەژا بــوو، هەســتی بــە پیــلان و غەدرێــک لــە مــن کردبــوو. نموونــەی داهێنەرانــی بــۆ دەهێنامــەوە چ تــۆڕ و داوێکیــان بــۆ داندراوەتــەوە، نموونــەی: (بــەدر شــاکر ســەییاب)ی دەهێنایــەوە و دڵیشــی نەدەهێنــا بابەتەکــەم بــۆ بــاس بــکات. بەردەوامیــش دووبــارەی دەکــردەوە تــۆ شــاعیرێکی: (وتــو وریــای). گوتــم چــی بــووە پێــم بڵــێ خــۆ پلانــی کوشــتن نییــە. بڕێــک ڕوون بــووە و زانــی لەســەرخۆم و بەســەرخۆم زاڵــم و لــە هێــزی چاوەکانمــدا خاوەنــی بــڕوا و ئــەوەم، کــە گوتیتــم. گوتــی: ئەوەیــان کوشــتنی توانســت و ڕۆحــە. کۆمەڵێــک کاغەزیشــی لەســەر مێزەکــەی دانــا بــوو، بــۆ مــن دەدوا و تەماشــایەکی کاغەزەکانــی دەکــرد و دەســتی ناڕەزایــی لەســەر دادەنــان. بــە چاوێــک ســەیری منــی دەکــرد، وەک ببینــێ پەرداخێــک ژەهــرم بــۆ ئامادەکــرا بێــت و ئــەو ڕێگــری بــکات نەهێڵــێ بیخۆمــەوە، یــان دەرخــواردم بــدرێ. گوتــی: مرۆڤێــک، لەوانەیــە برادەریشــت بــوو بێــت، زۆرکارا و کارامەیــە لــە کۆمپیوتــەر و ئیمێــل دروســتکردن. بــە هەشــت نــاوی جیــا جیــای نووســەرانی ناســراو ئیمێلــی دروســت کــردووە و جوێــن بــە خــۆت و مــاڵ و منداڵــت دەدا و بــۆ ئیمێلــی گۆڤــاری ڕامانــی نــاردووە، وای کــردووە مــن ببینــم. گوتــم: بمــدەرێ بــا بیانخوێنمــەوە. گوتــی: دڵــم نایــە نــەک خــودا نەخواســتە جەڵتــەی دڵ لێــت بــدا. گوتیشــی هەمــوو ڕاپۆرتەکانــم لەبەریەکــدا ڕاگرتــووە، وەک ڕێنــووس و شــێواز و وشــە و فەرهەنــگ و زاراوە یــەک کــەس، کەســێکی کرچــوکاڵ و کۆیلــە و کلۆڵــە لــە ئــەدەب نووســیویەتی: خودایــە دەبــێ مــن چــی بــم و چیــم کردبێــت. مرۆڤێــک، ڕەنگــە ڕۆژگارێــک بــرادەر و هاوکاریشــم بــوو بێــت، ڕێ بــە خــۆی بــدا بــە هەشــت ئیمێلــی جیــا جیــا جوێنــم پــێ بــدا و بوختانــم بــۆ هەڵبەســتێ. لــە کاتێکــدا لــە ژیانــی خــۆم نــەک خراپــەم لەگــەڵ مرۆڤێــک نەکــردووە، بەڵکــو کشــەم لــە مێشــێکیش نەکــردووە، بەبــێ دوودڵــی هەمیشــەش ڕێــزی نووســینی باشــم گرتــووە و ستایشــم کــردووە، تــا ســۆما لــە چاوانیشــمدا حوکمــی مابێــت لەســەر ئــەم قەناعەتــەم بــەردەوام دەبــم.

ئاخــۆ دەبــێ چــی ڕقــی ئــەو مرۆڤــەی لــەو پلەیــەدا کولاندبێــت، یــان چ ڕێوییــەک بێــت بــە نــاوی نووســەرانی ناســراو ئــاژاوە و گێرەشــێوێنی بنێتــەوە، تــا مــن لەگــەڵ نووســەرەکان دووچــاری گرفــت و مــەودای گرژبــوون دروســت بــکات. کۆیلەیــی لــە نــاوەوە کلــۆری کــردووە، خودایــە یارمەتــی بــدە تــا ئــازاری کەســێکی تــر نــەدات. ئەنجــام دوای چەنــد ســاڵێک پێــم زانــی نووســەرێکی بازاڕییــە، بــە خــۆی بەهەشــتی داهێنانــی نییــە. لــە بەهەشــتی داهێنانــی ئەوانــی تــردا دەژی. دوای دەســت و دەم بــە هەرمیشــک خووســاندن و بــێ شــەرم

ئامادەکــراو، بــە چاوڕوونــی برادەرێکــی (شــاعیر)م، کــە مــن لــە ژمــارە (**٣٢**)ی گۆڤــاری (ڕامــان)ی **١٩٩٩/٢/٥** لــە مێزگردێکــدا بــە ناونیشــانی: (کێشــەی تێگەیشــتن و تێنەگەیشــتن لــە ئــەدەب و هونــەردا). بــە شــاعیری خــاوەن ڕوئیــا نــاوم بــردووە. نامەیەکــی کــراوەم بــۆ ئــەو بــرادەرە شــاعیرەم نووســیوە و لــە نامەکــەدا بــەدار و بارتــر بۆچوونــی خــۆم دەربڕیــوە. پێــش ئــەوەی بڵاویشــی بکەمــەوە دەیــدەم بــە خــۆی.

لــە پەرەگرافێکــی نامەکــەدا نووســیومە: (ئەدەبــی پــاراو و بێگــەرد بــە سروشــتی خــۆی دوژمنــی دیکتاتۆرانــە و ڕەنــگ و ڕوخســار و کرۆکــی واقیــع دەســتکاری دەکات، بــەڵام لــە توانایــدا نییــە بیگۆڕێــت، بــەڵام دەتوانێــت ڕک و کینــەی ئازیــزان وەرگێڕێــت بــۆ خۆشەویســتی، ئەگــەر ویســتت ئازیــزان ببینــی، هەمــوو برینەکانــت بکولێنــەوە، ئەوجــا چــاوی بیبینــت پاراوکــە).

دەمزانــی خەزنــەدار کاریگــەری بەســەر ئــازاد عەبدولواحیــدەوە هەیــە و ڕێــزی داوای یەکتــری دەگــرن. چوومــە لای و بابەتەکــەم تێگەیانــد، بەڵکــو ڕاپۆرتەکانــم بــۆ وەربگرێــت. بــە لــە خۆڕازیبوونێکــی پــڕ بــڕوا و جــۆرە تەوســێکەوە گوتــی: بەنــاوی خواســتراوەوە جوێنیــان پــێ داوی، گوتــم بەڵــێ. گوتــی: هــەر یــەک نــاوی خواســتراو بــۆ کاری نــاڕەوا بەکاربهێنێــت، (نامــەردە). نامەردیــش خــاوەن ڕەئــی نییــە، بۆیــە داوایەکــەت جێبەجــێ ناکــەم. گوتیشــی داهێنــەر هەڵۆیــە، هەڵــۆش تەماشــای ڕێــگا درێــژەکان دەکات و ڕێبــواران دەپارێــزێ. هەڵۆیانــی ڕێــگای درێــژی ئەدەبــی کوردیــش تــۆ دەپارێــزن.

* * *

(دکتــۆر لەتیــف محەمــەد حەســەن) شــیعری: (ســروودی بــاران)ی بــەدر شــاکر ســەییابی وەرگێــڕا بــوو، لــە ژمــارە (**٩٣**)ی گۆڤــاری کاروان، ئــاداری **١٩٩٢** بــڵاوی کردبــووەوە. زۆر سەرســام بــووم بــە شــیعرەکە و وەرگێڕانــە بــێ گــرێ و گۆڵەکــەی و شــیعرییەتی تێــدا ڕســکاندووە و دنیابینــی شــاعیری تێــدا کامڵــە. باســی ئــەم وەرگێڕانــەم بــۆ کــرد، کــە چــۆن خەیاڵــی جووڵانــدم و دەقــە عەرەبییەکــەی بــە چییەتــی خۆیــەوە بەســتاوەتەوە. ئەویــش بــە دوورودرێــژی تێکەڵاوبــوون و ڕۆژگاری خــۆی لەگــەڵ ســەییاب زۆر بەتاســە و لەدڵــەوە گێڕایــەوە. گوتــم: ئــەو زانیارییانــە بــۆ خوێنــەری کــورد زۆر گرینــگ و پێویســت و خولگــە و مەبەســتە،

پێشنیاز دەکەم بیاننووسیت. گوتی: لە سەردانی داهاتووت شتێک دەبینیت. کردی بە بیرکردنەوەی خۆی و بە شێوازێکی پڕ زانیاری، درێژە بە بنەماکانی برادەرایەتی دەدا و بابەتێکی نووسی بەناونیشانی: (من و گۆران و سەییاب). لە ژمارە (٥٣)ی **٢٠٠٠/١١/٥**ی گۆڤاری ڕامان بڵاوکرایەوە.

* * *

٢٠٠١/١١/٢٢ لە گفتوگۆیەکدا باسی: (محەمەد ساڵح دیلان)ی کرد، کە خاوەن تیۆری شیعرییە، هەم داوام لێ کرد ئەم هەست بە تیۆرە و بیرکردنەوە وەک نووسینێک تۆمار بکات و ئەندازەی تیۆرەکە بە پێودانگی ئەندازیاریی بگەیەنێت. تێگەیشتنی خۆی بۆ تیۆرەکە کرد بە بابەتێک بەناونیشانی: (شیعر). لە ژمارە (٧٩)ی **٢٠٠٢/١/٥**ی گۆڤاری ڕامان بڵاوکرایەوە.

* * *

١٩٩٩/٨/١٧(حوسێن عارف و خانم)ی خێزانی مێوانی بوون، لە گفتوگۆیەکان دیار بوو، بۆ چەند ڕۆژێک دەمانەوە. باسی چیرۆک، بابەتی دانیشتنەکە بوو. منیش لێم پرسی خۆ تۆ لە قۆناغی خۆت چیرۆکنووسێکی باشی، بۆ لە لێکۆڵینەوەی چیرۆکی کوردی وەک پێویست باست ناکرێ. گوتی: لایەنی لێکۆڵینەوەم غەدری لە چیرۆکنووسیم کردووە. ئەگەر ئەوەندە بایەخم بە نووسینی لێکۆڵینەوەی زانستی نەدابوایە. ئەوە وەک چیرۆکنووس، ڕەنگە چیرۆکنووسێکی باشیش باس دەکرام. گوتم: بۆ ئەم غەدر لەخۆکردنەت وەک بابەتێک نانووسی بۆ خوێنەرانی ڕوون بکەیتەوە، بابەتێکی نووسی بەناونیشانی: (من و چیرۆکی کوردی). لە ژمارە (٤١)ی **١٩٩٩/١١/٥**ی گۆڤاری ڕامان بڵاوکرایەوە.

* * *

٢٠٠٦/٨/٦ لە ماڵی خەزنەدار (دکتۆر دڵشاد عەلی) سەرنجی لەبارەی شیعرەکانی منەوە هەبوو، کە خاڵبەندی بەکارناهێنم و بە بۆشاییەک لە ئەزموونی منی دەزانی و منیش

گوتم زانینم بۆ ئەم کارەم هەیە و لە ژمارە (٥٠)ی **٢٠٠٠/٨/٥**ی گۆڤاری ڕامان قسەی خۆم لەم بارەیەوە کردووە و گوتوومە:

(کۆمەڵێک حیکمەت و گیانی پەتی و بیر و مەودای ئێستێتیکم لە کەلەپوور و ڕۆشنبیری کوردی بۆ ماوەتەوە. نموونە: لە حەیراندا خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، سەربەند و ناوبەند و کرانەوەی دوا بەند هەیە. بە گوێگرتن و هۆشیارییەکی ڕاستەقینەی ترپە و ئاواز، هەستی خاڵبەندی لای حەیراننااس دروست دەبێت. هەروەها لە شیعری میللی کوردی و شیعری کلاسیکی خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە. پەیڕەونەکردنی خاڵبەندی لای من نەزانین نییە. بگرە وەک مەبەست و هونەر گەڕانەوەیە بۆ هەستی سەرەتایی کوردی و ڕەسەنایەتیی کەلەپوور.

لە سپێتی کاغەز و دابەشکردنی وێنەدا، هەست و نیشانەکانی خاڵبەندی لە ئاستەکانی دەربڕین لە خەیاڵ و زەینی خوێنەری خود وریا دەستنیشان دەکەم.

نموونە: ڕستەی بۆ کوێ دەچیت. ئەم ڕستەیە، ئەگەر نیشانەی پرسیار، یان سەرسوڕمانم بۆ دانا. ئەوە بێگومان ڕستەکە دەستنیشان دەکەم. پرسیارە، یان سەرسوڕمان. ئەگەریش هیچ نیشانەیەکم بۆ دانەنا و بە کراوەیی هێشتمەوە لەم بار و بوارەدا ڕستەکە دەبێتە ڕستەیەکی ئاستدار و دۆخگۆڕ و زەینی).

خەزنەدار پارێزگاری لە بۆچوونەکەی من کرد، منیش گوتم: با بۆچوونەکانت بینە بەڵگە و لەبەر دەستی خوێنەراندا بن: بە دوو ئەڵقە بۆچوونەکانی لەبارەی خاڵبەندییەوە تۆمار کرد.

١ـ خاڵبەندی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، لە ژمارە (**١١٥**)ی گۆڤاری (ڕامان) **٢٠٠٦/١٢/٥** بڵاوکرایەوە.

٢ـ خاڵبەندی لە شیعری نوێی کوردیدا، لە ژمارە (**١١٩**)ی گۆڤاری (ڕامان) **٢٠٠٧/٤/٥** بڵاوکرایەوە.

* * *

٢٠٠٩/٥/١٧ ڕۆژێکی تەواو گەرم بوو، سەردانیم کرد. بینیم پێیەکانی لەناو تەشتێکی نمیچە پڕ قوم دانا بوو، گوتم: ئەوە بۆ پێیەکانت جووت کردووە و لەناو ئەو قومە گەرمە دەیانجووڵێنیت. گوتی ناوە ناوە مێرووڵە دەکەن. ئەمە چارەی ئەم مێرووڵەیەیە.

فایلەکی پەمبەی لە تەنیشت خۆی دانا بوو، دایە دەستم، چیرۆکی: (سڤێتلانە) ی تێدا بوو. گوتی: ئەم چیرۆکەم دوای چل و دوو ساڵ ئەمڕۆ لەناو دەستنووسەکانم دۆزیومەتەوە، ئەگەر بەدڵت بوو، بۆ بڵاوکردنەوە لەگەڵ خۆتی ببە. خوێندمەوە و گوتم:

جوانترین چیرۆکتە. بۆچوونەکەمی پێ لە جێی خۆیدا نەبوو، گوتی تۆ، یان لە چیرۆک نازانی، یان چیرۆکی: (ئەڵەمان کوردی و بووکەشووشە و دڵ و نەتەوەت) نەخوێندوومەتەوە. هەستم بە نارەزاییەک کرد. لەماڵی خۆی قەت دڵی مێوانی نەدەشکاند. هەستا و منی بەجێهێشت و چووە ناو کتێبخانەکەی. زانیم نیشانەی نارازیبوونە. لە فایلەکەدا شیعرێکی: (دکتۆر ئیحسان فوئاد)یشی تێدابوو، شیعرەکەم لەسەر ئەسکەمبیلەکەدا دانا و چیرۆکەکەم هەڵگرت و ڕۆیشتم، دڵم ئەوەندە گران بوو، دەیگوت بووەتە توورەگەی بزمار. بەیانی چیرۆکەکەم بردە گۆڤاری (ڕامان). لە ژمارە (١٤٥)ی **٢٠٠٩/٦/٥** دا بڵاوکرایەوە. هەمان ڕۆژ تەلەفۆنی بۆ کردم گوتی: دایکت خواردنی تایبەتی ئامادەکردووە. وەرە ئێرە نانێک بخۆ. نانەکەم خوارد و نە ئەو دەنگ و نە من دەنگ، کە چیرۆکەکە بڵاوکرایەوە لەناو خوێنەران دەنگدانەوەیەکی تایبەتی هەبوو، بە زەردەخەنەیەکەوە گوتی: پێدەچی بۆچوونەکەت ڕاست بووبێ.

* * *

لە **١٩٩٩/٦/٥** کتێبی: (ئەلێکساندەر پووشکین: گەشتێک بۆ ئەرزەڕۆم)ی پێشکێش کردم. کتێبەکە هێشتان لە نێوان دەستی ئەو و مندا بوو، وەرم نەگرتبوو. بە زمانێکی نیمچە دڵەڕاوکێ ئامێز لێی پرسیم: شیعر چییە. منیش گوتم: (ئەگەر دەمزانی چییە، نەمدەنووسی). کتێبەکەی دایە دەستم و گوتی: (جوانترین پێناسەیە لە هەموو زمانانی دنیا).

کانوونی یەکەمی ٢٠١٨ هەولێر

تێبینی:

- وەک مەبەست بە زمانێکی ساکار ئەم یاداشتانەم تۆمارکردووە.
- لە هیچ نووسینێکدا بەڕێز و کاک و مامۆستا و هێژا ..... تاد، بەکارناهێنم، تەنیا ناوی خۆیان لە هەموو ئاوەڵناوێک گەورەتر و شایاندارتر دەزانم.

ئاماژە

* سەباح سابیر حەسەن: سەباح ڕەنجدەر.

* لە **١٩٦٥/١١/١٨** لە هەولێر لە دایکبووە.

* خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی ساڵی **١٩٨٥** لە هەولێر تەواوکردووە.

* لە سەرەتای هەشتاکانەوە لەناو واقیعی نووسیندا بەدوای ڕووناکی نهێنیدا وێڵە و لە واقیعی زەینیشدا مامەڵە لەگەڵ شیعر دەکا و بەر ئەگەرەکانی بوونی دەخات.

* ئەم کتێبانەی لە ئەدەبی کوردیدا نووسیوە:

١ــ زێوان: **١٩٨٨**، ڕۆمانە شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠٠٤**.
- چاپی سێیەم: **٢٠٠٩**.
- چاپی چوارەم: **٢٠١٢**.

٢ - ڕووەکەکانی خوداوەند: **١٩٩٩**، شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠٠٦**.
- چاپی سێیەم: **٢٠١٢**.

٣ - خەون وا خۆی گێڕایەوە: **٢٠٠٤**، شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠١٢**.

٤ - شەڕی چل ساڵە: **٢٠٠٥**، شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠١٢**.
- چاپی سێیەم: **٢٠١٨**.

٥ - مردوویەک ئاگای لە هەمووانە: **٢٠٠٨**، شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠١٠**.
- چاپی سێیەم: **٢٠١٢**.
- چاپی چوارەم: **٢٠١٧**.

٦ - سەد و یەکشەوە: **٢٠٠٨**، شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠١٢**.

- چاپی سێیەم: **٢٠١٨**.

٧ -ساڵی سفر: **٢٠١٠**، شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠١٢**.

- چاپی سێیەم: **٢٠١٧**

٨ - سروودی زەوی: **٢٠١٢**، شیعر.

- چاپی دووەم: **٢٠١٢**.

- چاپی سێیەم: **٢٠١٨**

٩ - سی ساڵ شیعر: بەرگی یەکەم **٢٠١٢**، کۆبەرهەم، شیعر.

١٠ - سی ساڵ شیعر: بەرگی دووەم **٢٠١٢**، کۆبەرهەم، شیعر.

١١ - حەزدەکەم ئەوەندە بژیم: **٢٠١٥**، شیعر.

١٢ - نامەی نێوان ئەدیبان: **٢٠١٧**، نامەی ئەدەبی.

١٣ - دواکەوتن لە کەشتیی نووح: **٢٠١٨**، شیعر.

١٤ - دیوانی سەباح ڕەنجدەر: بەرگی یەکەم **٢٠١٨**، کۆبەرهەم.

١٥ - دیوانی سەباح ڕەنجدەر: بەرگی دووەم **٢٠١٨**، کۆبەرهەم.

١٦ - چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە: **٢٠١٩**، گوتار و بیروڕای ئەدەبی.

١٧- بەها و هەڵەی پێشبینییەکان: **٢٠١٩**، شیعر.

ناوەرۆک

کتێبی یەکەم

پەیامی شیعر لە زمانی خوداوەندی شیعرەوە ٣
پێشچاو ٥
ناسینی بوونی شیعر و خۆدەستنیشانکردن ٧
فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە ٤٥
ئەزموون وەک ئاخاوتنێک لەناو ژیان ٦٣
شیعر و چالاککردنی هەستەکان ٩٣
ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا ٩٧
لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا ١٠٣
شوێنی زەینی لە شیعردا ١١٣
شیعر لە خۆمانمان نزیک دەکاتەوە ١١٩
شیعر بەرانبەر ئەبەدییەت ١٢٥
دەروونڕۆشنیی شیعری ١٣١

کتێبی دووەم

سەرنج و تێبینی لەبارەی دە کۆ شیعری کوردی ١٤١
پێشچاو ١٤٣
لە ئەلبوومی یادگارا ١٤٥
ڕێگا دوورەکانی چاومان ١٥٣
گەردەلوولی سپی ١٦١
زایەڵە ١٦٩
دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە ١٧٥
گەرم نەبوونەوە ١٨١
نزا سپییەکانی من ١٨٧
دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە ١٩٣

کۆبەرهەم ١٩٩
سەرم پڕیەتی لە سێبەر ٢٠٥

کتێبی سێیەم

قەڵەمکێشی دە شاعیر بە وشە ٢١٣
پێشچاو ٢١٥
قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە ٢١٧
قەڵەمکێشی جەلالی میرزا کەریم بە وشە ٢٢١
قەڵەمکێشی لەتیف هەڵمەت بە وشە ٢٢٩
قەڵەمکێشی ئەنوەر قادر محەمەد بە وشە ٢٢٦
قەڵەمکێشی سەلام محەمەد بە وشە ٢٣٣
قەڵەمکێشی جەلال بەرزنجی بە وشە ٢٣٧
قەڵەمکێشی عوسمان شەیدا بە وشە ٢٤٣
قەڵەمکێشی سەڵاح شوان بە وشە ٢٤٧
قەڵەمکێشی دڵشاد مەریوانی بە وشە ٢٥١
قەڵەمکێشی سەڵاح محەمەد بە وشە ٢٥٧

کتێبی چوارەم

نامەی کراوە..و ٢٦١
پێشچاو ٢٦٣
سەرنجێک لەبارەی کۆشیعری شەوێک لە شەوانی سیمرخ ٢٦٥
سەرنجێک لەبارەی کۆشیعری دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە ٢٦٩
نامەیەکی کراوە بۆ عەبدوڵڵا سەڕاج ٢٧٥
نامەیەکی کراوە بۆ سەلام محەمەد ٢٨١
نامەیەکی کراوە بۆ ئەحمەد تاقانە ٢٨٥
ناسینی کتێب ٢٩٣
ڕێزگرتن لە شیعر ٣٠١
نامەیەکی کراوە بۆ عەبدولڕەزاق بیمار ٣٠٧
کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) و شیعری مووتوربە ٣١٣

شیعر و دەمانچەی ئاوی ٣١٣
شیعر و شێوەکاری ٣٣١
نامەیەکی کراوە بۆ جەلال بەرزنجی ٣٣٩
لە پەراوێزی کۆشیعری: (هەڵسانەوە)دا ٣٤٧
خاڵ لە هێڵی یاداشتدا ٣٥١
ناوەرۆک ٣٦٥

زنجیرە بڵاوکراوەکانی ساڵی ٢٠١٩ی
وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان
بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوە
بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوەی هەولێر

ژ	ناوی کتێب	نووسەر	بابەت	نرخ	لاپەڕە
٨٧٩	چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە	سەباح ڕەنجدەر	گوتار و بیروڕای ئەدەبی	٤٠٠٠	٣٦٨